

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ – CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

**1960-1971 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE EĞİTİM
POLİTİKALARI**

GÖKHAN ABANOZ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ NİL TÜRKER TEKİN

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ DOKTORA PROGRAMI**

İSTANBUL-2021

**T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**1960-1971 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE EĞİTİM
POLİTİKALARI**

GÖKHAN ABANOZ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ NİL TÜRKER TEKİN

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ DOKTORA PROGRAMI**

İSTANBUL-2021

Bu çalışma 29.06.2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Doktora Program Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Dr.Öğr.Üyesi Nil TÜRKER TEKİN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
(Danışman)

Prof. Dr. Mustafa AYDIN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
(Üye)

Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR
İstanbul Üniversitesi
Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
(Üye)

Doç. Dr. Ensar KÖSE
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
(Üye)

Dr.Öğr.Üyesi Şamil MUTLU
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
(Üye)

ÖNSÖZ

Bu araştırmada 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında 1960-1971 yılları arasında Türkiye’deki eğitim politikaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Doktora tez araştırması olarak hazırlanan bu araştırmanın konusunu, ilgili dönem aralığındaki görev yapan koalisyon hükümetleri ile Adalet Partisi’nin tek başına iktidar olduğu yıllarda Türkiye’deki temel eğitim, genel ve mesleki teknik eğitim, yaygın eğitim ve öğretmen yetiştirme alanlarında uygulanan eğitim politikaları oluşturmaktadır. Bu araştırma İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe-Sosyal Bilimler Bölümü Sosyal bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında yapılmıştır.

Tez çalışmamızın bulgular bölümü başlıca üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda 27 Mayıs 1960 öncesi Demokrat Parti hükümetleri döneminden eğitim alanında devralınan ders programları, okullar, öğrenciler ve öğretmenlik mesleğine dair bilanço hakkında bilgiler verilerek 30 Mayıs 1960-20 Kasım 1961 tarihleri arasında görev yapan Cemal Gürsel hükümetleri döneminde eğitim alanında yapılan düzenlemeler ortaya konulmuştur. Bulgular bölümünün ikinci kısmında 1961-1965 yılları arasında görev yapan koalisyon hükümetlerinin temel eğitim, genel ve mesleki teknik ortaöğretim kademeleri ile öğretmen yetiştirme, öğretmenlik mesleği ve öğretmen istihdamına dair eğitim politikalarına ait uygulamalar ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Çalışmanın bulgular bölümünün son kısmında ise 1965-1971 yılları arasında tek başına iktidar olan Adalet Partisi’nin ilgili kademe ve konulardaki eğitim politikalarına ait uygulamalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında öncelikle tez konusunun adının belirlenmesi sürecinden tezin araştırılması ve yazılması sürecinde sağladığı katkılar ve yüksek lisans sürecindeki akademik desteği ve emekleri için danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Nil TÜRKER TEKİN’e teşekkür etmeyi bir vefa ve minnet borcu bilirim. Teze değerli görüş ve önerileri ile katkı sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mustafa AYDIN, Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR, Doç. Dr. Ensar KÖSE ve Dr. Öğr. Üyesi Şamil MUTLU’ya katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bu vesile ile gerek tez araştırmam sürecinde anlayış ve hoşgörülerini gerekse hiçbir zaman benden esirgemedikleri destekleri dolayısıyla güç veren eşim ve aileme de teşekkür etmeyi isterim.

GÖKHAN ABANOZ

ÖZET

1960-1971 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE EĞİTİM POLİTİKALARI

Bu araştırmada, 1960-1971 yılları arasında koalisyon hükümetleri ve Adalet Partisi’nin tek başına iktidar olduğu dönem aralığında Türkiye’deki eğitim politikaları ortaya konulmuştur. Araştırmada ilgili dönemdeki koalisyon hükümetleri ile tek parti hükümetlerinin eğitim politikalarını karşılaştırmak amaçlanmıştır. Bu sebeple 1961-1971 yılları arasında Türk eğitim sistemini düzenlemek için çalışmalar yürüten çeşitli komisyonların görüş ve önerileri, VII. ve VIII. Milli Eğitim Şuralarında alınan kararların uygulanma durumu, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarının eğitim hedeflerine ulaşılıp ulaşılamadığı ve bu dönemde Türkiye’deki ilk ve ortaöğretim öğretmen yetiştirme politikaları ile bunların amaca hizmet etme durumları ortaya konulmuştur. Araştırma 1961-1965 koalisyon hükümetleri ve 1965-1971 tek parti hükümetleri dönemlerini kapsadığından her iki dönemin eğitim politikalarının kıyaslanması açısından iki farklı değişkeni içermektedir. Araştırmada dönem ve konuyla ilgili yazılı kaynaklar, doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır.

Araştırmada zaman aralığı olarak seçilen 1960-1971 yılları, Türkiye’de en kapsamlı program geliştirme çalışmalarının yürütüldüğü, ilkökul ve ortaokul programlarının yeni baştan düzenlendiği, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim politikalarının belirginlik kazandığı bir dönemdir. Bu dönemde eğitim politikalarının yoğunlaştığı ilköğretim, genel ve mesleki teknik ortaöğretim kademeleri ile öğretmen yetiştirme ve istihdamında niceliksel ve niteliksel gelişmeler yaşanmıştır. 1961-1965 yılları arasında görev yapan hükümetlerinin eğitim politikaları 1965-1971 yıllarını kapsayan tek parti hükümetlerine göre daha istikrarlı olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte gerek koalisyon hükümetleri gerekse tek parti hükümetlerinin uyguladığı eğitim politikalarında niceliksel ve niteliksel olarak bir denge yakalanamadığı görülmüştür. Bu dönemde okul ve öğretmen istihdamı, eğitimden yararlanan öğrenci sayılarında artış yaşanmasına rağmen dersliklerin haddinden fazla dolu olması, okulların fiziksel eksiklikleri ve öğretmen yetiştirme kaynakları dışından gelenlerin öğretim sürecinde görevlendirilmesi gibi uygulamalar eğitimde verim ve kaliteyi düşürmüştür. Ayrıca Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarının eğitim ile ilgili hedeflerine ulaşamadığı saptanmıştır. Buna karşın ilkökul ve ortaokul ders programlarının yenilenmesi, ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitime önem verilmesi ve Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin kurulması gibi Türk eğitim sisteminin geleceğine yön veren politikalar uygulamaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim politikası, koalisyon, öğretim programları, öğretmenlik mesleği, mesleki ve teknik eğitim

ABSTRACT

EDUCATION POLICIES BETWEEN 1960-1971 YEARS IN TURKEY

This study reveals educational policies followed in Turkey in the time period between the coalition governments from the year 1960 to 1971 and the period when the Justice and Development Party came to power alone. It aims to compare educational policies of the coalition governments and single-party governments in the related timeframe. Therefore, it puts forth the opinions and suggestions of various commissions that carried out studies to regulate the Turkish education system between 1961 and 1971, the implementation of the decisions taken in the 7th and 8th National Education Councils, whether the education goals of the First and the Second Five-Year Development Plans were achieved and the primary and secondary education teacher training policies and whether these served the purpose. The research includes two different variables to compare the education policies of both terms since it includes the 1961-1965 coalition governments and the 1965-1971 single-party governments. The written sources about the periods and the subject were collected through document analysis.

The time period between 1960 and 1971, considered as the timeframe in the research, is the period when the most comprehensive program development studies were carried out in Turkey, the curricula of the primary and secondary schools were reorganized, and the primary, secondary and non-formal education policies became definite. There were both quantitative and qualitative developments in teacher training and employment as well as primary education, and general and vocational technical secondary education, where the focal point was education policies during this period. The education policies of the governments that were in power between 1961 and 1965 were more steady than the single-party governments that were in power from 1965 to 1971. However, there was no quantitative or qualitative balance in the education policies applied by both coalition governments and single-party governments. Despite the increase in the number of students benefiting from education, and the school and teacher employment in this period; overcrowded classrooms, physical deficiencies of the schools, and assignment of those coming from outside the teacher training resources during the teaching process decreased the productivity and quality in education. Furthermore, the First and Second Five-Year Development Plans could not achieve the educational objectives. However, policies such as renewal of primary and secondary school curricula, focusing on vocational and technical education in secondary education, and establishment of Guidance and Research Centers that shaped the future of the Turkish education system were carried into effect.

Keywords: Educational policies, coalition government, single-party, curriculum, teaching, secondary school, occupational and technical education

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç/Hipotezler/ Problemler / Alt Problemler	6
1.3. Önem	7
1.4. Sayıtlar (Varsayımlar).....	8
1.5. Sınırlılıklar	8
1.6. Tanımlar	8
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE/ALAN YAZIN VE İLGİLİ	
ARAŞTIRMALAR.....	10
2.1. Kavramsal Çerçeve	10
2.2. Alan Yazın ve İlgili Araştırmalar.....	14
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	16
3.1. Araştırmanın Modeli	16
3.2. Evren/Örneklem/Çalışma Grubu.....	17
3.3. Veri Toplama Araçları	17
3.4. Verilerin Çözümlemesi	17
BÖLÜM IV: BULGULAR	18
4.1. 27 Mayıs 1960 Sonrası Ortaya Çıkan Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Durum ...	18
4.2. 1960-1961 Yılları Arasında Türkiye’de İlk ve Orta Öğretimin Genel Özellikleri	36
4.2.1. İlköğretim ve Ortaöğretim Müfredat Programları.....	36

4.2.2. 1960-1961 Yılında Öğretmenlerin Genel Durumu	53
4.2.3. 1960-1961 Yılında Öğrencilerin ve Okulların Genel Durumu	65
4.2.4. 1960-1961 Yılında Sınav Yönetmelikleri ve Ders Geçme Yöntemleri ...	70
4.2.5. Milli Birlik Komitesi ve Eğitim	83
4.2.6. 1960-1961 Cemal Gürsel Hükümetleri Döneminde Hükümet Programında Eğitim.....	88
4.2.7. Eğitim Faaliyetlerini Planlama Çalışmaları	90
4.2.8. Örgün Eğitimi Islah Çalışmaları	99
4.2.9. Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütünü Düzenleme Çalışmaları	112
4.2.10. 1961 Anayasası ve Eğitim.....	117
4.2.11. Yaygın Eğitimi Örgütlenme Çalışmaları	120
4.2.12. Mektupla Öğretim Uygulamasının Başlatılması.....	125
4.3. 1961-1965 Arası Koalisyon Hükümetleri ve Eğitim Politikaları.....	127
4.3.1. 1961-1965 Yılları Arasında Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri	127
4.3.2. 1961-1965 Yılları Arasında Örgün Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler	133
4.3.3. Fen Liselerinin Kurulması.....	150
4.3.4. Din Eğitiminin Düzenlenmesi.....	151
4.3.5. Özel Öğretim Kurumları Kanunun Çıkarılması.....	156
4.3.6. Okul Aile Birliği Yönetmeliğinin Çıkarılması.....	159
4.3.7. 1961-1965 Yılları Arasında Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatını Yapılandırma Çalışmaları	160
4.3.8. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan’ında (1963-1967) Eğitim	167
4.3.9. 1961-1965 Yılları Arasında Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Genel Durumu	178

4.3.10. İlköğretmen Okulu Mezunlarına Yedek Subay Öğretmen Olma Hakkının Verilmesi	183
4.3.11. Yedek Subay Öğretmenlere Daimî Kadroya Geçirilmesine Dair Kanun	185
4.3.12. Orta Dereceli Okullar Öğretmenlerinin Haftalık Ders Saatleri ile Ek Ders Ücretlerinin İyileştirilmesi.....	187
4.3.13. İlkokul Öğretmenliği Ödenęi Kanununun Çıkarılması	190
4.3.14. İlkokul öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Becayış Yönetmeliğinin Çıkarılması	192
4.3.15. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı kadroların Tek Bir Genel Müdürlükte Toplanması.....	194
4.3.16. Eğitimcilerin Aylıklı Kadrolara Geçirilmelerine Dair Kanun.....	197
4.3.17. 6273 Sayılı İntibak Kanunu ile Mağdur Olan Öğretmenlerin Durumu	199
4.3.18. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun Çıkarılması	204
4.3.19. Öğretmen Yetiştirme Kaynaklarına Yenilerinin Eklenmesi	209
4.3.20. Muvakkat Öğretmenlik ile İlgili Düzenlemeler	218
4.3.21. 624 Sayılı Devlet Personeli Sendikalar Kanunu ve Öğretmen Sendikalarının Kuruluşu.....	221
4.3.22. 1961-1965 Türkiye'de İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumlarında Öğretmenlerin İstihdam Durumu	225
4.3.23. 1961-1965 Yılları Arasında Okulların ve Öğrencilerin Genel Durumu	228
4.3.24. Sınav Yönetmelikleri ve Sınıf Geçme Yöntemlerinde Yapılan Düzenlemeler	256
4.4. 1965-1969 Yılları Arasında Türkiye'de Eğitim Politikaları	263
4.4.1. 1965-1969 Yılları Arasında Türkiye'de Siyasi Durum.....	263
4.4.2. 1965-1969 Yılları Arasında Örgün Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler	276

4.4.3. 1965-1969 Yılları Arasında Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatını Yapılandırma Çalışmaları	310
4.4.4. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında (1968-1972) Eğitim	321
4.4.5. 1965-1969 Yılları Arasında Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Genel Durumu	329
4.4.6. 1965-1969 Yılları Arasında Okulların ve Öğrencilerin Genel Durumu	350
4.5. 1969-1971 Yılları Arasında Türkiye'de Eğitim Politikaları	356
4.5.1. İkinci ve Üçüncü Demirel Hükümetleri ve Hükümet Programlarında Eğitim.....	356
4.5.2. İkinci ve Üçüncü Süleyman Demirel Hükümetleri Döneminde Örgün Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler	358
4.5.3. İlkokullarda Ücretsiz ve Tek Okuma Kitabı Uygulamasına Geçilmesi.	360
4.5.4. Ortaokul Müfredat Programları Üzerinde Yapılan Düzenlemeler.....	368
4.5.5. Orta Dereceli Okullarda Rehberlik Servislerinin Kurulması	371
4.5.6. 1969-1971 Yılları Arasında Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Genel Durumu	373
4.5.7. 1969-1971 Yılları Arasında Okullarda Öğretmen İstihdamı	376
4.5.8. Öğretmen Sendikalarının Düzenlediği Genel İhtar Boykotu	380
4.5.9. 1969-1971 Yılları Arasında Okulların ve Öğrencilerin Genel Durumu	386
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	392
EKLER.....	409
KAYNAKÇA	428

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 4-1: Şehir İlkokulları Haftalık Ders Programı	39
Tablo 4-2: Köy İlkokulları Haftalık Ders Programı.....	39
Tablo 4-3: Kız ve Erkek Orta Okullarıyla Karma Orta Okulların Ders Dağıtma Cetveli	48
Tablo 4-4: 1956 Lise Programı Haftalık Ders Cetveli	50
Tablo 4-5: 1961-1971 Yılları Arasında Yeniden Yapılacak ve Açılacak Şehir, Kasaba ve Köy Okulları.....	104
Tablo 4-6: Seçim Sonuçları Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayıları	128
Tablo 4-7: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Temel Eğitimde Hedeflenen Okullaşma Oranı	170
Tablo 4-8: Birinci Beş Yıllık Planda Ortaöğretim Düzeyinde Hedeflenen Okullaşma Oranı.....	173
Tablo 4-9: Ortaöğretim İkinci Kademedeki Burslu ve Yatılı Öğrenciler (1963-1968)	174
Tablo 4-10: Ortaöğretimde Nicel Durum (1966-1967).....	174
Tablo 4-11: 1960 Yılında İlköğretim ve Ortaöğretimde Genel Durum	175
Tablo 4-12: 1960-1965 Türkiye’de İlkokullarda Öğretmen Sayısındaki Değişim ..	226
Tablo 4-13: 1960-1965 Türkiye’de Ortaöğretimde Öğretmen Sayısındaki Değişim	227
Tablo 4-14: 1960-1965 Öğretim Yıllarında İlköğretime Devam Eden Öğrenci Sayısı	252
Tablo 4-15: 1960-1965 Öğretim Yıllarında Ortaokula Devam Eden Öğrenci Sayısı	254
Tablo 4-16: 1960-1965 Öğretim Yıllarında Liselere Devam Eden Öğrenci Sayısı.	255
Tablo 4-17-: 1960-1965 Öğretim Yıllarında Mesleki ve Teknik Ortaöğretime Devam Eden Öğrenci Sayısı.....	255
Tablo 4-18: 1968 İlkokul Programında Dersler	297
Tablo 4-19: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Temel Eğitimde Hedeflenen Okullaşma Oranı	325

Tablo 4-20: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Ortaöğretim İçin Hedeflenen Okullaşma Oranı	327
Tablo 4-21: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Ortaöğretimde Öğrencilerin Genel Mesleki ve Teknik Öğretime Dağılım Oranı	327
Tablo 4-22: 1965-1969 Öğretim Yıllarında İlkokula Devam Eden Öğrenci Sayısı	353
Tablo 4-23: 1965-1969 Öğretim Yıllarında Ortaokula Devam Eden Öğrenci Sayısı	354
Tablo 4-24: 1965-1969 Öğretim Yıllarında Liseye Devam Eden Öğrenci Sayısı ...	354
Tablo 4-25: 1965-1969 Öğretim Yıllarında Mesleki ve Teknik Ortaöğretime Devam Eden Öğrenci Sayısı.....	355
Tablo 4-26: 1970 Yeni Ortaokul Haftalık Ders Dağılım Tablosu	370
Tablo 4-27: 1969-1971 Öğretim Yıllarında İlkokula Devam Eden Öğrenci Sayısı	389
Tablo 4-28: 1969-1971 Öğretim Yıllarında Ortaokula Devam Eden Öğrenci Sayısı	389
Tablo 4-29: 1969-1971 Öğretim Yıllarında Liseye Devam Eden Öğrenci Sayısı ...	390
Tablo 4-30: 1969-1971 Öğretim Yıllarında Mesleki ve Teknik Ortaöğretime.....	391

KISALTMALAR LİSTESİ

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Kultural Organization
EMİNSU	: Emekli İnkılap Subayları
MBK	: Milli Birlik Komitesi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
ICA	: Amerikan İktisadi Yardım Teşkilatı
İTİA	: İktisadi ve Ticari İlimler
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
AP	: Adalet Partisi
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
GP	: Güven Partisi
İP	: İşçi Partisi
MP	: Millet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
İLKSEN	: İlkokul Öğretmenleri Sendikası

TÖMF	: Türkiye Öğretmenler Milli Federasyonu
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
İBYKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
TDK	: Türk Dil Kurumu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MEŞ	: Millî Eğitim Şûrası
ÇEKK	: Çalışma Esasları Kararlar ve Konular
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TD.	: Tebliğler Dergisi
MM. TD.	: Millet Meclisi Tutanak Dergisi
B:	: Birleşim
O:	: Oturum
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Günümüz çağdaş ve demokratik toplumlarında devletin yürütücü gücü, halkı temsil eden hükümetler tarafından kullanılır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının sekizinci maddesi; Türk Eğitim sisteminin yasama ve yargılamayı ilgilendiren kısımlar dışındaki bütün hizmetlerin hükümetler tarafından yürütülmesini ön görür. Bu durumun doğal bir sonucu olarak çoğu zaman hükümeti oluşturan siyasal gücün politika ve eğitim felsefeleri, eğitim sistemini de etkilemiştir. Siyasal iktidarların dayandığı dünya görüşleri arasındaki farklılık eğitimle ilgili görüş ve politikalarını da şekillendirerek siyasal iktidarların değişimi, ülkelerin eğitim politikalarını da birtakım değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur (Başaran ve Çınkır, 2013, ss. 210-211). Bunun yanında yaşanan kültürel ortamda bir toplumda eğitim amaçlarının belirlenmesinde etkili olan faktörlerin başında gelmektedir. Toplumun mevcut sosyal ve ekonomik yapısı, geleneklerin devam ettirilmesi ve bu alanlarda gerekli düzenlemelere olan ihtiyaç eğitim politikalarının belirlenmesinde başat birer faktör olarak yer almaktadır (Ergün, 1999, s. 31).

1960'lı yıllar, Türkiye'de alt ve üst kültürün şekillendirdiği geleneksel yapının değişmeye başladığı dönemlerin şüphesiz en önemlilerinden biriydi. Başlangıcı Demokrat Parti dönemine denk gelen toplumsal düzeydeki farklılaşma bu dönemde de devam etmiştir (Shaw ve Shaw, 2010, s. 493) II. Dünya Savaşı sonrası başlayarak etkisini hissettiren Soğuk Savaş dönemi değerlerinin yoğun olarak hissedildiği bu yıllar, toplumsal değerleri yadsıyarak başka değerleri benimseyen karşıt kültürün içine çektiği alanın artmasına ve toplumsal çatışmaların yoğunluk kazanmasına neden olmuştur. Eğitimin programlarının geliştirilmesinde ve eğitimin hedeflerinin belirlenmesinde üç unsurdan (birey, toplum ve konu alanı) birinin toplum olduğu düşünüldüğünde bu durum çalışmamızı sosyal ve tarihsel bağlamda anlamlı kılmaktadır.

Türkiye'de yaşanan 27 Mayıs 1960 darbesi ile sivil yönetim bir süre kesintiye uğramasına rağmen ihtilalden sonraki gelişmeler, orta tabakaya ait düşünce ve isteklerin daha yoğun bir ideolojik çizgide ortaya çıkması sonucunu doğurmuştu

(Karpat, 2013, s. 56). Bilindiği gibi 9 Temmuz 1961’de Cumhuriyet tarihinin ilk referandumu olan ve halkın %61,7’sinin evet oyuyla kabul edilen ve önceki anayasalardan farklı olan 1961 Anayasası ile demokrasiye tekrar dönülmüştü (Girgin, 2013, s. 191). Yürürlüğe giren yeni anayasa vatandaşlara kişisel hak ve özgürlükler bağlamında geniş haklar tanınması çoğulcu demokrasi anlayışının Türk siyasi hayatına girmesi açısından önemli bir gelişmeyi temsil etmeydi (Ahmad, 2015, s. 163). 1961 Anayasası’nda tanınan yeni kişisel hak ve hürriyetlerin koruması sorunu liberal siyasal yapının oldukça ayrıntılı düzenlenmesini sağlamıştı (Tanör, 1996, s. 288-289). Yeni anayasaya, yasama organını doğrudan gizli oyla seçilmiş 450 üyeden oluşan TBMM ile halk tarafından seçilmiş senatörler ve ömür boyu senatör ilan edilen eski Milli Birlik Komitesi (MBK) üyeleri ile cumhurbaşkanı tarafından seçilen 150 senatörden oluşan Cumhuriyet Senatosu olarak iki kısma ayırmıştı. (Soysal, 2011, s. 277). Yine önceki dönemlerden farklı olarak siyasal yapıyı dengeleyici Anayasa Mahkemesi, Danıştay, TRT ve özerk üniversiteler gibi sivil özerkliğe sahip kurumlar Türk demokrasinde yerini almıştı (Özkazanç, 2012, s. 100).

Türkiye’de 1960’ların bir diğer özelliğine değinilecek olursa bu yıllar 1950’lerden itibaren başlayan köyden kente göçle gelişen kentleşme ve sanayileşme süreciyle toplumsal geleneklerin değişime uğradığı yıllardı (Karpat, 2010, s. 248). 1950’lerden itibaren toplumun sosyal ve ekonomik yapısındaki bu değişiklik, geleneksel yapı ve düşüncelerin önemini kaybetmeye başlaması, yeni toplumsal tabaka ve düşüncelerin siyasi alanda önünü açan bir etmen olmuştur (Karpat, 2011, s. 137). 27 Mayıs 1960Tan sonra ortaya çıkan toplumsal ve politik eğilimler, geleneksel yapıda bir dönüşümün önünü açarak yeni bir toplumsal kültür ve ekonomik çıkar düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Karpat, 2010, s. 342).

Türkiye’de kentleşme ve sanayileşmeyle beraber sosyal kamplaşma ve tabakalaşmanın belirginlik kazandığı bu dönemde geleneksel yapının aşınması sonucu ilk defa karşıt bir kültür olarak sol ideoloji kendine belirli bir muhatap kitlesi ve siyasi olarak örgütlenme olanağı bulmuştur. Bunda kişisel hak ve hürriyetleri güvence altına alan 1961 Anayasasının getirdiği çok sesli demokratik anlayışın payı büyüktür (Kongar, 1985, s. 179). Sonraki yıllarda mevcut toplumsal ve ekonomik düzene eleştirileriyle dikkati çeken Mehmet Ali Aybar (Eraslan, 2010, s. 602) ile anılacak ve

işçiler ve köylülerin haklarını korumak amacıyla kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) siyasi arenada yerini alması Türk demokrasisi açısından önemli bir gelişmeydi. Milli bakiye sistemine dayanan nispi temsil sayesinde 1965 genel seçimlerinde sosyalist görüşleriyle öne çıkan TİP'in ilk defa TBMM'de on dört milletvekiliyle temsil hakkı elde etmesini (Tuncay, 1983a, 1984) bu dönemin siyasal çoğulculuk anlayışında diğer önemli olaylar arasında anmak gerekir (Koçak, 2014, s. 9-11), (Tokgöz, 2010, s. 579).

Bu dönemde eğitim alanında da bir dizi yeni ve özgün adımlar atıldığı görülmektedir. İlgili dönemde eğitimle ilgili atılan adımlara geçmeden önce 1961 Anayasasının 21. ve 50. maddeleri ülkemizin eğitim politikasına temel olacak ayrıntılı iki madde getirdiğini ilk başta belirtmek gerekir. Bu maddelere göre bütün yurttaşlar bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme hakkı tanınması ve halkın eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını sağlama görevlerini devletin en başat ödevleri olarak tanımlamasıydı (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, ss.4642-4644).

1960'lı yıllar Türkiye'de program geliştirme çalışmalarının tekrar ilkökul programı üzerinde yoğunlaştığı yıllardır. 1961 yılında kabul edilen 222 sayılı İlköğretim Kanunu'nun getirdiği hükümler, programların geliştirilip değiştirilmesini zorunlu kılmıştır. 1962 yılında Türk eğitim sisteminin meselelerinin halledilmesi için VII. Millî Eğitim Şûrası toplanmıştır. Bu şuralarda mevcut programların günün gerçekleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmesi, programların geliştirilmesine bağlı olarak ders ve kaynak kitaplarının hazırlanması, öğretmenlerin yeni programların gereklerine uygun olarak yetiştirilmesi, hazırlanacak ve uygulanacak bir deneme programının komisyonlarca incelenip değerlendirilmiştir. Yurdun çeşitli bölgelerindeki on dört ilde beş yıl süreyle pilot uygulamaları yapılan program gerekli değişikliklerden sonra Talim Terbiye Kuruluna sevk edilerek 1 Temmuz 1968 tarih ve 171 sayılı kararıyla 1968-1969 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur (Demirel, 2015, ss. 13-14).

1960-1971 yılları arasında Türkiye'de eğitimde bütünleştirilmiş sosyal bilgiler anlayışının ilk defa uygulandığı bir dönemdi. Talim Terbiye kurulunun 12 Eylül 1962 tarih ve 215 sayılı kararıyla beş yıl süreyle bazı okullarda denenerek "İlkokul Program Taslağı" adı altında geliştirilen bu taslağın 1968 İlkokul Programı olarak kabul

edilmesinden sonra daha önce ülke ve toplum incelemeleri olan ders resmen sosyal bilgiler dersi adını almıştır (Öztürk, 2009, s. 27), (Aslan, 2016, ss. 30-31).

Çağımızda ideoloji ve teknolojinin iki önemli toplumsal belirleyici olduğu göz önünde alındığında bu dönemde ülkemizdeki eğitim reformlarının ideolojiyle beraber dünyadaki teknolojik gelişmelerden de etkilendiği görülmektedir (Tezcan, 1997, ss. 65-66). Soğuk Savaş döneminin en kesif olarak yaşandığı 1960'larda Sovyetler Birliği'nin Stupnik uzay aracını uzaya göndermesi, ABD ve diğer batılı ülkelerin fen bilgisi öğretimine önem vermelerine neden olmuştu. Buna mukabil Türkiye'de fen öğretimin uluslararası standartlara kavuşturmak adına modern fen bilgisi programı denemeye konularak 1964 yılında ülkemizde ilk fen liseleri açılmıştır. Fen bilimlerindeki bilimsel çalışmaları desteklemek için 24 Temmuz 1963 tarihinde Türkiye Bilim Akademisi (TÜBİTAK) kurulmuştur (Akçabol, 2005, s. 66).

Eğitimin bir sosyalleşme ve kültürlenme süreci olduğu dikkate alındığında bu dönemde ekonomik kalkınmada olduğu kadar sosyal ve kültürel kalkınmayı da belli bir program bağlı olarak sürekliliğe kavuşturmak için 30 Ekim 1960'ta günümüzde adı Kalkınma Bakanlığı olarak değiştirilen Devlet Planlama Teşkilatının kurulmuştur (Türkcan, 2010, s. 250). 1964 yılında eğitimin hedeflerine ve memleketin ihtiyaçlarına uygun olarak eğitim politikası tespit ve geliştirmek, eğitimimizin mali sorunlarını tespit ve tetkik etmek için Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Bütçe ve Planlama Dairesinin kurulmuştur (Adem, 1981, s. 55). Bu dönemin eğitimle ilgili atılan adımlar arasında 1965 yılında çıkarılan 624 Sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunuyla öğretmen derneklerine sendikalaşma hakkı tanınmasıydı. Bu kanun yürürlüğe girdikten sonra 8 Temmuz 1965 tarihinde ilerici öğretmenlerin oluşturduğu Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kurulmuş ve bunu diğer sendikaların kurulması izlemiştir (Işıklı, 1983, 1832), (Binbaşıoğlu, 2009, s. 412). Böylelikle ülkemizde ilk defa doktorinel anlayışına uygun bir sendikal hareket ortaya çıkmıştır (Işıklı, 2003, s. 50-60). Özellikle TÖS'ün düzenlediği kurultaylarda ülke eğitim sisteminin bütün sorunlarının tartışılmıştır. Ülkemizde Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin (RAM) ilk defa ortaya çıkması da yine bu döneme isabet etmektedir (Akçabol, 2005, ss. 67-73).

27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri darbesi sonrasında Türkiye’de yasama, yürütme ve yargı alanlarında bir takım yeni kurumlar oluşturulması sonucunda 1960-1971 yılları arasında Türkiye’nin siyasi ve sosyal yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin hiç şüphesiz eğitim politikaları bağlamında bir karşılığı olacaktır. Zira siyasi, sosyal ve teknoloji alanındaki gelişmelerin toplumsal ihtiyaçları farklılaştıracağı göz önünde alındığında bu ihtiyaçları karşılayacak nitelikte bireylerin yetiştirilmesi eğitim politika ve uygulamalarının yeni baştan düzenlenmesini gerektireceği açıktır. 1960 sonrası Türkiye’de siyasi, sosyal, iktisadi olarak birçok yaşanan değişim eğitim alanında birçok alanda yeni uygulamalar ortaya çıkarmıştır. 27 Mayıs 1960 sonrası oluşan siyasi konjonktürü bundan önceki dönemlerden ayıran bir özellik de Türkiye’de ilk defa koalisyon ve azınlık hükümetlerinin siyasi hayata girdiği dönem olmasıydı (Girgin, 2013:197-199). 1965 genel seçimleri sonrası ise 27 Ekim 1965 tarihinden 12 Mart 1971 muhtırasına kadar tek başına iktidar olarak AP hükümeti görev yapmıştır (Akın, 2012, s. 278). Görüldüğü gibi 1961-1971 yılları arasında Türkiye siyaseti, 1961-1965 yılları arasında koalisyon hükümetleri ile 1965-1971 tarihine kadar tek parti iktidarı olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolayısıyla birbirine ideolojik olarak zıt siyasi dönemin eğitim politikalarında da yansımaları olacağı açıktır.

Bu araştırmada 1960-1971 yılları arasında dönemin eğitim-siyaset ilişkisinin nasıl şekillendiği, koalisyon ve tek parti hükümetlerinin eğitim politikalarının ve uygulamaların neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. 1960-1971 yıllarını kapsayacak olan bu çalışmada eğitim siyaset ilişkisinin bütün örüntüleriyle ortaya konulabilmesi için TBMM’nde yapılan oturum ve görüşmelerin kaydının tutulduğu TBMM Zabıt Cerideleri taranmıştır. Ayrıca bu döneme ait resmî gazeteler taranarak çıkarılan kanunlar, tüzük ve yönetmelikler, Millî Eğitim Bakanlığının yayınladığı genelgeler, dönemin eğitim politikalarının basına yansımalarının bulunabileceği Cumhuriyet, Hürriyet, Akşam, Milliyet gibi dönemin gazetelerinin ve eğitimle ilgili resmi ve özel dergilerin incelenerek eğitim politikalarının ulusal basındaki yansımaları ortaya konulmuştur.

1.2. Amaç/Hipotezler/ Problemler / Alt Problemler

Bu tez araştırmasının odak noktasını 1960-1971 yılları arasında Türkiye’de görev yapan 1961-1965 koalisyon hükümetleri ile 1965-1971 yılları arasında görev yapan Adalet Partisi hükümetlerinin eğitim politikaları ve bunların uygulanma düzeyleri, ilkokul ve ortaokul programları, genel ve mesleki teknik ortaöğretim kademelerindeki öğrencilerin, okulların ve öğretmenlerin durumları, ders geçme yönetmelikleri, eğitimde planlamanın amaca hizmet etme düzeyi, öğretmenlik mesleği ile bu dönemdeki öğretmen yetiştirme ve öğretmenlerin istihdam durumları oluşturmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda şu ana problem cümlesine cevap aranmıştır:

1960-1971 yılları arasında Türkiye’de eğitim politikaları ve bunları etkileyen temel faktörler nelerdir?

Bu ana problem doğrultusunda da şu alt problemlere cevap aranmıştır:

- 1- 1960-1971 yılları arasında ülkedeki siyasal değişmelerin eğitim politikalarına nasıl etkisi olmuştur?
- 2-
- 3- Eğitim alanında bu dönemde çıkarılan kanunlar ve yönetmelikler nelerdir?
- 4- Bu dönem siyaseti nasıl bir yurttaş yetiştirmek istemiştir?
- 5- Devlet Planlama Teşkilatının eğitim politika ve uygulamaları üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?
- 6- İlgili yıllarda eğitim politikaları toplumu dönüştürücü bir işlev mi yüklemiştir yoksa mevcut geleneğin devamına mı hizmet etmiştir?
- 7- 1961-1965 yılları arasında görev yapan koalisyon hükümetleri eğitimde istikrarı sağlayabilmiş midir?
- 8- 1961-1965 koalisyon hükümetleri ile 1965-1971 Adalet Partisi’nin tek başına iktidar olduğu yıllarda eğitim politikalarının uygulama düzeyleri arasında farklılık bulunmakta mıdır?
- 9- İlgili dönemde Türkiye’de eğitimde köklü reformlar yapılmış mıdır?

10- 1962 yılında program geliştirme ve deneme çalışmaları başlatılan 1968 ilkokul programında derslerin Sosyal Bilgiler ve Fen ve Tabiat Bilgileri olarak değiştirilmesinin gerekçeleri nelerdir?

11- Bu dönem eğitim politikaları dünyadaki gelişmelerden nasıl etkilenmiştir?

1.3. Önem

1960-1971 yılları arasındaki dönem geleneksel ikili toplum modelinin değişmeye başladığı dönemlerden biriydi. Demokrat Parti döneminde başlayan Türk toplumunun farklılaşması 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası dönemde de canlılığını korumaya devam etti (Shaw ve Shaw, 2010: 493). İlgili yıllar ülkemizde de 1950’li yıllarda başlayan ve tüm dünyada kendini hissettiren Soğuk Savaş Dönemi değerleri ve kalıplarının etkilerinin fazlaca hissedildiği yıllardı. Bu nedenle 1960’lı yıllarda kendini toplum değerlerini yadsıyarak başka değerleri benimseyen karşıt kültürün (Tezcan, 2010: 183.) kapsama alanı artmış ve toplumsal çatışmalar (Fichter, 2006.) da yaygınlık kazanmıştır. Eğitimin programlarının geliştirilmesinde ve eğitimin hedeflerinin belirlenmesinde üç unsurdan (birey, toplum ve konu alanı) birinin toplum alanı olduğu düşünüldüğünde bu durum çalışmamızı sosyal ve tarihsel bağlamda anlamlı kılmaktadır. Zira araştırmamıza zaman aralığı olarak seçtiğimiz 1960-1971 yılları, çalışmanın bulgular kısmında ayrıntılı olarak ele aldığımız Cumhuriyet tarihinde en kapsamlı program geliştirme çalışmalarının yapıldığı dönemi kapsamaktadır.

Araştırmamıza zaman aralığı olarak seçtiğimiz 1960-1971 yılları, ülkemizde 1961-1965 koalisyon hükümetleri ve 1965-1971 tek partili iktidar dönemlerini kapsadığından her iki dönemin eğitim politikalarının kıyaslanması açısından da iki değişkeni içermesi araştırmayı özgün kılan bir diğer nedendir. Araştırmamızın alan yazım ve ilgili literatür bölümünde bahsettiğimiz bu dönemle ilgili çalışmalar incelendiğinde iki nokta dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki ilgili araştırmalarda 1961-1971 döneminde uygulamaya konulan eğitim politikalarına dair yapılan çalışmalarda ilgili dönemin bütün eğitim kademelerinin bir bütün olarak ele alınmasıdır. Buna karşın ilgili dönemin en belirgin özelliği VII. ve VIII. Milli Eğitim

Şûralarında alınan kararlar ve 1960-1971 yılları arasında çalışmalarını yürüten komisyonların raporlarıyla sabittir ki ilkokul ve genel ve mesleki teknik eğitim kademeleri ve bu kademelere öğretmen yetiştirme alanında toplanmaktadır. İkinci nokta ise ilgili dönemi dönemin genel siyasi yönelimlerini referans alarak siyaset- eğitimle ilişkisi bağlamında dönemin hükümetlerinin eğitim politikalarının irdelendiği bir çalışma bulunmayışıdır. Bu araştırmanın dönemin eğitim politikalarını koalisyon hükümetleri ve tek parti iktidarı olarak iki farklı değişken açısından ve temel eğitim ve genel ve mesleki teknik öğretim kademesi özelinde inceleyerek literatüre katkı sağlamak adına önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar (Varsayımlar)

- 1- Araştırmacı tarafından seçilen dönemde siyaset ve eğitim arasında bir ilişkinin olduğu varsayılmıştır.
- 2- Seçilmiş konuyla ilgili başvurulacak kaynakların amaca uygun olduğu varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmanın sahip olduğu sınırlılıklar şu başlıklar altında toplanmaktadır.

- 1- Bu çalışma 1960-1971 yılları arasıyla sınırlı tutulmuştur.
- 2- Çalışma ilgili döneme ait arşiv belgeleri, meclis kayıtları, resmî gazete ve dergiler ile özel gazeteler ve dergilerle sınırlı tutulmuştur.
- 3- Araştırma 1960-1971 yılları arasında görev yapan hükümetlerin ilkokul ve ortaöğretim kademesini kapsayan uygulamalarıyla sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Eğitim: Sosyolojik olduğu kadar felsefi bir kavram olan eğitim, bilgi aşıl原因 ve bilgiyi yönlendiren ideolojiler, müfredat programları ve pedagojik teknikler ile kişiliklerin ve kültürlerin toplumsal bakımdan yeniden üretilmesi sürecidir (Marshal, 1999, s. 174).

Öğretim: Belli bir amaca göre gereken belli bilgileri verme işi, tedris, tedrisat ve talim süreçleridir (TDK, 2009, s. 1533).

Öğretim Programı: Bir ders süresi içerisinde bireye kazandırılması planlanan öğrencilere nasıl kazandırılacağını gösteren bütün etkinlikleri içerisinde barındıran ayrıntılı planın adıdır (Demirel, 2013, s. 6).

Politika: Devlet işlerini yürütme ve düzenleme sanatı ve siyasete verilen isimdir (TDK, 2009, s. 1618).

Planlama: Hükümet tarafından ulaşılabacak amaçları belirleyen, tarım ulaşım, sanayi vb. kesimlerdeki artış ölçüsünü tespit eden uygulanması gerekli çareleri önceden gösteren ekonomik, sosyal programın belli süreçler için hazırlanması işi (TDK, 2009, s.1674).

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE/ALAN YAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kavramsal Çerçeve

Bu tez araştırmasının kavramsal çerçevesini eğitim-öğretim oluşturmakla beraber araştırmada 1960-1971 yılları arasındaki ilköğretim ve genel ve mesleki teknik orta öğretim kademelerindeki eğitim politikaları oluşturmaktadır.

Eğitimin genel tanımı toplumu oluşturan bireylerin yaşantılarında kendi deneyimleri vasıtası ve geleneksel değerlerin de katkısı ile belirli bir doğrultuda tutum ve davranış değişimi olarak yapılabilir (Cevizci, 2010, s. 165). Platon, eğitimin kadın ve erkek bireylerin tamamına yaygın ve devlet için olması gereken bir süreç olarak tanımlamıştır (Arslanoğlu, 2019, s. 52). John Locke eğitimi insanlarda doğuştan var olan güçlerini ortaya çıkarılması yoluyla bireylerin maddi ve manevi olarak güçlenmeleri şeklinde tanımlamaktadır (Locke, 2003, s. 7). Senemoğlu (2012) eğitimi, bireyin gelişim özelliklerine bağlı olarak istendik yönde davranış değişikliği sağlama mühendisliği olarak tanımlamaktadır.

Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Türkçe sözlüğe göre (2009, s. 605-606) eğitim belli bir bilim dalı ve sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitme işine verilen isim olarak bireylerin sosyal yaşama uyum sağlamaları için gereken bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmalarını ve bunları geliştirmelerini sağlayan sistemli bir yapıdır.

Uygarlık tarihi boyunca sırasıyla insan, toplum ve öğretmenler en sonunda da devlet eğitimin gücünden yararlanmıştır. Devlet denilen organizma eğitimin gücünü keşfettiği zamandan itibaren eğitimin iyi yurttaş yetiştirme gücünü ülkenin zenginleşmesinde bir unsur olarak kullanmıştır (Başaran, 1996, s. 147). Günümüz modern toplumlarında eğitim, iktidarların kendi değerlerini öğretme aşamasında en önemli araçların başında gelmektedir. Bu sebeple örgün eğitim kurumları çağdaş insan topluluğunda devletin başlıca ideolojik aygıtları ve toplumsallaşma araçları olarak kabul edilmektedir (Althusser, 2014, s 50), (Tezcan, 1997, s. 53).

Çağdaş dünyada eğitim geçtiğimiz aşırın başından itibaren eğitim devletlerin ve iktidarların kendi değerlerini öğretme aşamasında en önemli araçların başında gelmiştir (Althusser, 2014, s. 50). Eğitimi tanımlamaların çeşitliliğinde idealizm, realizm, pragmatizm ve natüralizm gibi eğitim felsefesi akımların da etkili olduğu bilinmektedir (Sönmez, 2014, s. 36). Zaten devletin ve ülkedeki siyasal partilerin eğitim görüşleri, eğitim öğretim faaliyetleri birbirinden farklılık göstermesi de temel alınan felsefelerin farklılığına dayanmaktadır (Demirel, 2015, s. 17).

Türk eğitim sisteminin oluşturulmasında başlıca belirleyiciler ise Tevhidi Tedrisat Kanunu, Anayasa, hükümet programları, kalkınma planları ve Milli eğitim şuralarından oluşmaktadır (Şişman, 2019, s. 93). Görüldüğü gibi Türkiye’de eğitimi şekillendiren belirleyicilerden birisini hükümet programları oluşturmaktadır.

27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri darbesi sonrasında Türkiye’de yasama, yürütme ve yargı alanlarında bir takım yeni kurumlar oluşturulması sonucunda 1960-1971 yılları arasında Türkiye’nin siyasi ve sosyal yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin hiç şüphesiz eğitim politikaları bağlamında bir karşılığı olacaktır. Zira siyasi, sosyal ve teknoloji alanındaki gelişmelerin toplumsal ihtiyaçları farklılaştıracağı göz önünde alındığında bu ihtiyaçları karşılayacak nitelikte bireylerin yetiştirilmesi eğitim politika ve uygulamalarının yeni baştan düzenlenmesini gerektireceği açıktır. 1960 sonrası Türkiye’de siyasi, sosyal, iktisadi olarak birçok yaşanan değişim eğitim alanında birçok alanda yeni uygulamalar ortaya çıkarmıştır. Bu değişimler tez araştırmamızın dönem ve konu sınırlaması bağlamında örgün eğitimin temel eğitim kademesi müfredat programları, ortaokul müfredat programları, bu kademelere öğretmen yetiştirme ve öğretmen istihdamı, ekonomik kalkınma ve yurttaşların eğitimini, toplumsal kalkınmada insan gücü eğitimi bağlamında birlikte alan hükümet politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili dönemde bu politikalara yön veren başlıca referansları, Türk eğitim sisteminin sorunlarını araştıran görevli komisyonların raporları, bu yıllar arasında toplanan VII. ve VIII. Milli Eğitim Şuraları ile Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı beş yıllık kalkınma planları oluşturmuştur.

Eğitim politikalarının belli bir plan ve programa bağlı olarak düzenlendiği göz önüne alındığında çağın ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek bireylerin inşası

müfredat programları ile mümkün olmaktadır. Bilindiği gibi eğitimde program geliştirme dinamik ve süreklilik içeren bir çalışma sürecidir. Ülkemiz açısından bu süreklilik u süreklilik Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.*" sözünde kendini gösteren bilimsel yetkinlik ve sistemlilik prensiplerinin bir gereğidir (Saray, 1964, s. 20). Bu noktada eğitim politikalarını ve eğitim programını tanımlamak anlamlı olacaktır. Eğitim politikası çağdaş demokrasilerde devleti yönetenlerin başta eğitim öğretim alanlarında olmak üzere ulusal ve küresel düzeyde kabul edilmiş genel anlayışları toplum ve çağın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak geliştirdikleri politikalara verilen isimdir (Cevizci, 2010, s. 180-181). Eğitim-öğretim politikası ise mevcut durum ve olması gereken ideal durum arasındaki farktan yola çıkılarak bu amaçla bireylerin ne öğrenmesi gerektiğine dayalı içeriklerin bulunduğu bilimsel, esnek ve işlevsel bir dokümana verilen isimdir (Cevizci, 2010, s. 184-185).

1960 yılında Türkiye'de 1936 ilkokul programındaki eksiklikler göz önüne alınarak hazırlanan 1948 ilkokul programı yürürlükteydi. 1955 yılında üzerinde yapılan birtakım düzenlemelerle yirmi yıl yürürlükte kalan 1948 İlkokul Programı, 1968-1969 öğretim yılında yeni ilkokul programına kadar kullanılmıştı (Cicioğlu, 1985, s. 99). Türkiye'de 1960 yılında yürürlükte olan ortaokul programı ise, 1937-1938 eğitim öğretim yılında denenerek 1938-1939 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe girmiş ve okullarda 11 yıl boyunca uygulanan 1938 Ortaokul Programına dayanmaktaydı (Cicioğlu, 1985, ss. 182-183). Daha sonra üzerinde düzenlemeler yapılan bu programın ilkokullar programına uyum sağlaması yönünde alınan karar kararlara rağmen bu program 1971 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Özalp ve Ataüenal, 1977, s. 235).

Eğitim-öğretim programlarının ülkelerdeki okullaşmanın temel taşı ve okulların da var oluş nedeni olduğu (Hewit, 2018, s. 2) düşünüldüğünde ilgili yıllarda Türk eğitim sistemi içinde temel eğitim ve ortaöğretim kurumları hakkında kısaca bilgiler vermenin anlamlı olacağı düşünülmektedir. Araştırmamızın süre sınırlarını oluşturan 1961-1971 yılları arasında, 24 Haziran 1973 tarih ve 14574 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu henüz kabul edilmediğinden ilköğretim kurumları 789 Sayılı Eğitim Teşkilatına Dair Kanuna göre tespit edilmişti. Bu kanun çerçevesinde ilköğretim okulları; Şehir ve Kasaba gündüz,

Şehir ve Kasaba yatılı, Köy gündüz ve Köy yatılı okullarından oluşmaktaydı (MEB, 1973, s. 41).

1960 yılında Türkiye’de Ortaöğretim kurumları çeşitli yıllarda çıkarılan kanunlarla birinci devre ortaöğretim okulları ve ikinci devre ortaöğretim okulları olmak üzere iki dereceden oluşmaktaydı. Birinci devre ortaöğretim okulları, “düz ortaokullar” ve mesleki ve teknik ortaokullardan oluşmaktaydı. İkinci devre ortaokullar ise şunlardı; liseler, öğretmen okulları, imam-hatip okulları, erkek ve kız sanat enstitüleri, meslek okulları ve konservatuarlardan oluşmaktaydı (MEB, 1973, s. 42). 1960-1971 yılları bu dönemde Türk eğitim sisteminin çözüm bekleyen öncelikli sorunlarının başında temel eğitim ve ortaöğretim kademelerindeki okullarda görev yapacak öğretmenlerin ihtiyacı karşılayacak sayı ve nitelikte olmamasıydı (MEB, 1961a, s. 113).

Yukarıda açıkladığımız okullar örgün eğitime bağlı kurumlardan oluşmaktadır. Örgün eğitim ise belli bir çağ aralığına giren yurttaşların sistematik hedef ve içeriklere bağlı daha önceden saptanmış süre ve okul ismindeki fiziksel ortamda eğitim görmesidir. Bu eğitim temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerini kapsamaktadır (Şişman, 2019, s. 95).

İlgili dönemde örgün eğitim içinde ülkenin kalkınmasını sağlayacak insan gücü eğitimine uygun mesleki ve teknik okullarına devam eden öğrencilerin sayısı genel ortaöğretimdeki öğrenci sayısına nazaran oldukça düşüktü. Ülkenin millî gelir kaynaklarından önemli bir kısmının tarımdan sağlanmasına ve ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunun köylerde ziraatla uğraşan insanlardan oluşmasına rağmen ilkokulu bitirenlerin akademik ortaokula gidenleri 88.308, buna karşılık meslekî teknik okula gidenlerin de 14, 491’tü (MM. TD. 18.11.1962, B: 8, O:1, s. 264). Mesleki ve teknik öğretim okullarına devam eden öğrenci oranının %25 civarında olması ülkenin sosyal gerçekleri ve ekonomik ihtiyaçları ile çelişiyordu. Bu durumun yeniden düzenlenmesi için Bakanlık yetkilileri genel ortaöğretimden mesleki ve teknik ortaöğretime öğrencileri yönlendirme politikasına yönelecekti (MM. TD., 12.2.1963, B: 47, O: 1, s. 363).

İlgili dönemde okul çağına gelmiş ve okul çağı üzerindeki nüfus içinde azımsanmayacak miktarda okuma yazmadan yoksun yurttaşların varlığı Türkiye açısından bir temel eğitim ve halk eğitimi sorunu doğurmaktaydı. 1960 yılında Türkiye’de okur yazar olmayan nüfus 13 milyonun üzerine çıkmıştı. (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973, s. 436).

1960-1971 yılları arasında görev yapan hükümetlerin eğitim politikalarında temel eğitim çağı ve üzeri okuma yazma bilmeyen nüfusun eğitimi, mesleki ve teknik eğitim vasıtasıyla ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacak insan gücünün yetiştirilmesi, ilgili kademelerdeki ders programları ve bu kademelerde görev yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesi gibi sorunlara odaklanmıştır.

2.2. Alan Yazın ve İlgili Araştırmalar

Bu araştırmanın konusu ile ilgili doğrudan yapılmış bir tez çalışması bulunmamaktadır. 1960-1971 yılları arasında hükümetlerin eğitim politikaları hususunda yapılan başlıca çalışmalar şunlardır:

Küçükcan (1997), “1961 Anayasası ve 1961-1965 Koalisyon Hükümetleri” adlı çalışmada Türkiye’de 1961 anayasası ve 1961-65 ilk dört koalisyon hükümetleri bunların kuruluşu, çalışmaları ve yıkılışlarını konu almaktadır. Aynı zamanda farklı toplumsal ve siyasi kümelerin yeni sosyal ve siyasal dengeler içindeki yerini belgesel kayıtlarıyla izlemiştir. Tezimizin ana eksenini oluşturan sürecin siyaset kısmına yardımcı olacak temel bilgileri içermektedir.

Başar (1999), “Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri” (1960-1971) adlı kitabında 1960-1971 yılları arasında görev yapan Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim faaliyetlerini ele almıştır. Okul öncesi eğitimden yüksek öğretim kademesine kadar bütün örgün eğitim kademeleri ile yaygın eğitimin her çeşidini kapsayan bu çalışma oldukça geniş tutulmuştur.

Doyran (2004), “1965-1971 yılları arasında Adalet Partisi Hükümetlerinin Eğitim Politikaları” adlı yüksek lisans çalışmada 1965-1971 yılları arasında Adalet Partisi hükümetlerince oluşturulan eğitim politikalarını ve eğitimde meydana gelen

gelişmeleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu alışma tezin ilgili bmlerinin bir kısmının tarihsel seyrine ışık tutmaktadır.

Alper (2009), “Küresel Perspektiften Türkiye’de ğrenci Hareketi, 1960-1971” adlı çalışmasında 1960’lı yıllarda yükselen ğrenci hareketinin arkasında yatan sosyal ve siyasal temelleri incelemiştir. Araştırmada ilgili yıllarda yaşanan ğrenci hareketleri, dünyada ve Türkiye leğinde mukayeseli bir açıdan ele alınmıştır.

Keskin (2014) “Türkiye’de 1960-1971 Dönemi ğretmen örgütlenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında 1960 ve 1971 yılları arasında faaliyet göstermiş ğretmen örgütleri ve ilk ğretmen sendikalarının kuruluşu ve geçirdiği süreçler, oluşturduğu ürünler ile ulusal ve uluslararası diğer örgütlerle ilişkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, örgütlenmenin öğretmenlere ve öğretmenlik mesleğinin gelişmesine katkı sağladığı grlmştr. Öğretmenlerin rgtlenmesinde yasaların ve siyasal düşüncenin etkili olduğunu tespit etmiştir.

Büyükboyacı (2018), Süleyman Demirel Dönemi (1965-1971) Eğitim Politikaları ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yansımaları adlı doktora tez çalışmasında ilgili yıllarda görev yapan üç Demirel Hükümetinin eğitim alanındaki plan ve uygulamalarının neler olduğu ve bunların Türk basınındaki yansımalarını araştırmıştır.

Bu tez çalışmasının alan yazındaki diğer araştırmalardan farkı 1960-1971 yılları arasındaki eğitim politikalarını eğitim ve siyaset ilişkisi bakımından ele alması ve bu politikaların yoğunlaştığı temel eğitim, genel ve mesleki teknik ortaöğretim kademeleri özeline odaklanmış olmasıdır.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan konuyla ilgili yazılı kaynakların incelendiği tarihsel araştırmaya dayalı doküman incelemesi yöntemi kullanılacak ve doküman analizinden elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle belirlenecektir. Bilindiği gibi nitel araştırma, tanımlamaya, çözmeye, yorumlamaya ve anlamaya ilişkin terimlere ulaşmaya çalışan teknikleri kapsayan süreçler bütünüdür (Merriam, 2009, s. 13). Nitel araştırmalarda mülakatlar, gözlemler ve dokümanlar olarak üç tür veri türü bulunmaktadır. (Patton, 2001, s. 4). Bunlardan üçüncüsü olan dokümanlar, resmi toplantı tutanakları ve gazeteler ve diğer arşiv belgeleri, günlükler ve mektuplar gibi özel evrakları kapsamaktadır (Creswell, 2009, s. 180, Merriam, 2009, s. 142). Doküman analizi doğrudan gözlem ve görüşme yönteminin mümkün olmadığı durumlarda veya araştırmanın geçerliliğini artırmak için çalışılan araştırma problemiyle ilgili yazılı malzemelerin araştırmaya dâhil edildiği bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217).

Araştırma, tarihi kurum, birey, olay veya olgunun erişilebilen en doğru ve güvenilir kaynaklara dayanarak açıklanmasına dayandığından tarihsel bir araştırma özelliği taşımaktadır. Bilindiği gibi tarihsel araştırma, bütün somutlukları ve onların olağan nedenlerini ve sonuçlarını daha iyi anlamak için verileri sistematik olarak araştırmak ve düzenlemek için kullanılan bir süreçtir (M.D. Gall & J. P. Gall, Borg, 2015, s. 446). Eğitimcilerle geçmişle diyaloga girmek için önemli bir yol sağlayan tarihsel araştırmalar, geçmiş olaylarla ilgili bildiklerimize dair yeni sorulara ve sonuçlara ulaşmamızı olanak verir (M.D. Gall & J. P. Gall, Borg, 2015, s. 447).

Bu araştırmada 1960-1971 yılları arasındaki eğitim politikaları ve bu politikaların uygulanma durumlarını tespit etmek için veri toplama araçları olarak ilgili dönemle alakalı dokümanlardan yararlanılmıştır. Bunların başında da konuya ilişkin TBMM zabıt cerideleri, dönemin resmi ve özel gazete kaynaklarıyla, resmi ve özel dergileri gelmektedir.

3.2. Evren/Örneklem/Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma evreni 1960-1971 yılları arasında çıkarılan kanunlar, arşiv belgeleri ve dönemin TBMM kayıtları olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme, amaca uygun örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleme, 1960-1971 yıllarında eğitim ve siyaset ilişkisini ortaya koyan TBMM Zabıt Cerideleri başta olmak üzere dönemin eğitim ve siyaset ilişkisini yansıtan diğer resmi ve özel gazetelerle resmi ve özel dergi kaynakları arasından seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri doküman incelemesi yapılarak toplanacaktır. Bu amaçla 1960-1971 yılları ve konu sınırları içerisinde TBMM Zabıt Ceridelerindeki politikacıların konuşmaları ve kanun tasarıları, resmî gazetelerde yayınlanan eğitim ile ilgili kanun ve yönetmelikler, özel ulusal gazetelerde yer alan eğitimle ilgili haber ve makaleler, resmi dergilerdeki kararlar ve özel dergilerdeki eğitim ile ilgili, haberler doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Araştırmanın bir diğer veri kaynağını oluşturan 1961-1971 yılları arasındaki beşinci tertip düsturların tamamı taranarak eğitimle ilgili kanun, yönetmelik ve tüzükler elde edilmesine rağmen bu düsturlardaki verilerin resmî gazetelere dayanması nedeniyle araştırmanın kaynakça kısmında resmî gazeteler tercih edilmiştir.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmanın verilerinin çözümlemesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi her çeşit belge, hatıra, gazete, mektup ve dergi gibi geçmişe dair sözel ve yazılı verilerin belirli bir sorun veya amaç bakımından sınıflandırılarak özetlenmesi, bunlardan belirli bir anlam çıkarmak için taranarak tasnif edilmesidir (Tavşancıl ve Arslan, 2001, s. 21). İçerik analizinden elde edilen verilerin araştırma problemine ilişkin başlıklar altında düzenlenerek sunulması, esas alınmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. 27 Mayıs 1960 Sonrası Ortaya Çıkan Siyasi, Sosyal ve Ekonomik

Durum

DP, tek dereceli genel ve eşit oy, yargı denetiminde açık tasnif, basit çoğunluk kurallarıyla 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerden CHP'nin %39,8'lik oy oranına karşılık oyların %53,4'ünü alarak TBMM'de 408 sandalye ile birinci parti olarak çıkmıştır. CHP ise 69 milletvekiliyle on yıl sürecek dönemde muhalefet partisi olarak Türkiye siyasetinde yeni yerini almıştır (Zürcher, 2000, ss. 315-316). İktidar ve muhalefet görevlerinin çağdaş demokratik yöntemlere bağlı kalınarak yerine getirilmesi gereken bu on yıllık süreçte DP'ye oldukça güç ve ileri görüşlü bir siyasi sorumluluk isteyen bir görev düşmekteydi (Aydemir, 2000, s. 221).

27 Mayıs 1960 darbesi ve bunların sebepleri üzerine bugüne değin birçok şey yazılmıştır. Elbette seçilmiş bir hükümetin askeri darbeyle düşürülmesi gerek Türk demokrasi tarihi gerekse Türk demokrasisinin geleceği adına olumsuz bir durum olduğunu teşkil etmektedir. 27 Mayıs 1960 darbesinin nedenlerine bakılacak olursa Türk demokrasisinin 1961 öncesi çoğunluk sistemine dayanan seçim sistemi, bunun parlamentoda yarattığı temsil sorunu ve tek parti iktidarının engellenmesini sağlayacak dengeleyici siyasi kurumsal mekanizmaların yokluğu gibi Türk demokrasisinin o dönemki zaafalarında bulabiliriz (Savcı, 1965, ss. 180-181).

27 Mayıs sabahı radyodan okunan darbenin sebeplerinin açıklandığı bildiride, Türk demokrasisinin içine düştüğü bunalım ve yaşanan üzücü olayların neden olacağı iç karışıklıkları önlemek, iktidar ve muhalefet kanatlarını düşükleri açmazdan çıkarmak adına yapıldığı ortaya konulmuştur (Turan, 2002, s. 13). 27 Mayıs darbesi bildirisinde darbenin siyasi nedenleri üzerine odaklanılsa da Türkiye'de siyasi ortamın geldiği bu noktada ekonomik ve sosyal nedenlerin de yadsınmaması gerekir. Bilindiği gibi Demokrat Parti, muhalefette olduğu yıllarda (1946-1950) yurttaşların temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması gerektiğini savunuyordu. Ayrıca kalkınma ve refah söylemleri de DP'nin sürekli vurguladığı diğer konular arasında olmasına karşın ilerleyen sayfalarda da bahsedileceği gibi özellikle DP İktidarının ikinci dönemini oluşturan 1954 genel seçimlerinden itibaren gerek basın-yayın özgürlüğü

gerekse toplumsal refah konusundaki görüşlerinin pratikte karşılığa dönüşmemiştir (Akın, 2012, ss. 343-344).

Buna karşın iktidar ve muhalefet taraflarından biri olan CHP 27 yıllık iktidar deneyiminden, DP ise dört yıllık katı bir muhalefet tecrübesinden sonra yeni rollerine uyum sağlamada zorlanması ilişkilerin en başta gergin başlamasına neden olmuştur. Bu gergin başlangıçta DP'nin demokrasi anlayışına göre temsil ettikleri çoğunluğun her konuda kendilerine mutlak bir meşruiyet sağlaması düşüncesi dolayısıyla kendilerini milli iradenin tek temsilcisi olarak görerek CHP'ne edilgen muhalefet rolü yüklemesinin de etkisi olmuştur (Zürcher, 2000, ss. 322-223). 27 yıllık CHP iktidarı dönemiyle ipleri ilk başta ekonomi politikasında koparan DP, Türkiye'de liberal ekonomiyi uygulamaya çalışmış, kapitalist bir kalkınma anlayışı ve yabancı kuruluşlara ait raporlarla ülke ekonomisini yönlendirme çabasına girmişti. Bu dönemde Dünya Bankası tarafından hazırlanan Baker Raporu, devlet yatırımlarından ziyade öncelikle özel teşebbüsün özendirilmesi ve yatırım yapmalarının önündeki ulaşım ve haberleşme alanındaki fiziksel engellerin ortadan kaldırılmasını ön görüyordu.

Menderes döneminde yapılan karayolları ve barajlar bu rapordaki tavsiyeleri ekonomik programında rehber edinmenin bir sonucu olarak okunmalıdır (Çavdar, 1992, ss. 221-222). DP iktidarı döneminde tarımsal üretim alanında traktörlerin tarımsal üretime dahil edilmesi sonucunda insan ve hayvan gücünden teknolojik güce geçilmesi ve 1950'li yılların ilk yarısında özellikle Marshall Yardımı programıyla kullanılmayan topraklar da süratle tarımsal üretime kazandırılması gibi gelişmeler yaşanmıştı (Kazgan, 1983, s. 2414). Demokrat Parti döneminin sanayi politika ve yatırımları üzerindeyse dış yardım ve krediler belirleyici olmuştur. 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının kurulması özel sanayinin gelişmesi sürecine önemli bir katkı sağlamıştı. Bununla beraber 1953'ten sonra kamu iktisadi kuruluşlarına önem verilerek gelişen özel sektörün yanında kamusal kesimin de nitel ve nicel olarak gelişmesine önem verilmişti. 1950'li yıllarda Türkiye'de gelişen başlıca sanayi kolları ise gübre, et ve balık, çimento, azot, demir-çelik gibi alanlar olmuştur (Kepenek, 1983, ss. 1770-1771).

DP iktidarına karşı olumsuz algıların ortaya çıkmasında önemli bir neden basına uygulanan baskılardı. Demokrat Partinin iktidara geldiği ilk günlerde 21 Temmuz 1950 tarihinde yürürlüğe giren liberal nitelikli basın kanunu ilk yıllarda DP ile basın arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamıştı. Ayrıca 1952 yılında kabul edilen yeni bir yasa ile basın mensuplarının mesleki haklarını güvence altına alınması bu alanda bir diğer olumlu adımdı (Alemdar, 2001, s. 201). Bu yasayla yeni yayınlarda ön izin ve ruhsat zorunluluğu ile adı kötüye çıkan kimselerin basın yasağı kaldırılmıştı. Keza gazete sahiplerinin ceza sorumluluğuna son verilmesi ve basın mahkemelerinin kurulması yasanın gazeteciler lehine getirdiği demokratik yenilikler arasındaydı (Gevgilili, 1983, s. 221). Ancak DP iktidarının ilk yıllarında yakalanan bu ılımlı hava uzun sürmemiş, Hükümet 9 Mart 1954 tarihinde “Neşir Yoluyla yahut Radyo ile İşlenecek Cürümler Hakkında Kanun Tasarısını” yasalaştırarak yürürlüğe koymuştu (Topuz, 2003, ss. 193-196). Basın yayın alanında bu yeni kanunu ile DP iktidarı muhalefet üzerindeki denetimini artırmaya dönük bir tutum içerisinde olduklarının ilk sinyallerini vermiş oldular. Bu kanun, devletin siyasi ve mali perestişini sarsacak, vatandaşların özel yaşamına zarar verecek neşriyat ve radyo yayınlarının cezai hükme bağlanmasını içeriyordu (Tekin ve Okutan, 2012, s. 141). Türkiye’de basın özgürlüğüne önemli kısıtlamalar getiren bu yeni kanuna yabancı ülkelere tepkiler yağmasına rağmen ilgili yasanın 1956’da çıkarılan iki yasayla daha da güçlendirilmesi üzerine 1958 yılında Uluslararası Basın Enstitüsünün Başbakan Menderese basın özgürlüğüne dair kaygılarını açıklayan bir mektup yazmasına neden olmuştur (Topuz, 2003, ss. 197-207, Alemdar, 2001, s. 205). Zira 5680 sayılı Basın Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesini ön gören 7 Mayıs 1956 tarihli ve 6733 sayılı kanun (Resmî Gazete, 8 Haziran 1956, s. 14506.) Türkiye’deki yayın yasaklarının daha da artırmıştı (Yayla, 1983, s. 956).

27 Mayıs 1960 darbesi öncesi oluşan siyasi gerginlik ortamında DP’nin 1954 genel seçimlerinden arkasındaki halk desteğini artırarak çıkmasına karşılık CHP’nin meclisteki sandalye sayısının neredeyse bir önceki dönemin yarısına inmesi, bu konuda bir diğer aşamayı oluşturduğu söylenebilir (Çavdar, 1983e, s. 2068). Çünkü çoğunluk sisteminin esas alındığı 1954 genel seçimlerinde DP’nin %58’lik bir halk desteğiyle Türk demokrasi tarihinin en yüksek oyunu alması, DP yöneticilerinde halkın hükümet politikalarını tamamen desteklediği ve 1950 seçimlerindeki başarının

da bir tesadüf olmadığı yönünde bir düşünce uyandırmıştı (Uyar, 2017a, s. 173). Buna karşın bu oranda bir halk desteğinin sağladığı meclisteki büyük sayısal üstünlüğün birlik ve bütünlüğünü korumak DP grubu için zamanla bir soruna dönüşecekti (Eroğul, 2003, s.159). Bu halk desteği Menderesin parti içi baskıcı tutumunu artırarak kendi grubundan eleştirel seslerin yükselmesini neden olmuştur. Bu eleştirilere iktidarın cevabı ise seçim yasasının DP'li milletvekillerinin partiden ayrılmasının bağımsız milletvekili olmalarını engelleyecek biçimde değiştirilmesi olmuştur (Karpat, 2010, s. 238). Bu sırada istifa veya ihraç yoluyla DP ile ilişkisi kesilen liberal görüşlere sahip 19 milletvekili 25 Aralık 1955'te Hürriyet Partisini kurmuştur. Bu grubun içinde Ekrem Alican, Turan Güneş, Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu gibi siyasi anlamda güçlü isimler de bulunmaktaydı (Akşin, 2012, s. 232). Parti içi muhalefetin bu tedbirlerle susturan Demokrat Parti iktidarı, 30 Haziran 1954'te seçim kanununda siyasi partilerin karma liste yapmalarını ve muhalifler arası seçim ittifaklarını önleyici değişikliklerle iktidar lehine değişiklikler yapmışlardı (Karpat, 2010, s. 483). 1957 seçimlerinde meclis çoğunluğunu elde eden DP, meclis iç tüzüğü değiştirerek muhalefet milletvekillerinin görüşlerini kamuoyu ile paylaşmasını kısıtlayan bir tedbire başvurmuştu (Tuncay, 1983a, s. 1981).

DP iktidarını bu türden baskıcı bir politik tutum ve uygulamalara yönelten nedenlerden bir diğeri ülkede gitgide artan ekonomik bunalımdı. Ekonomik ve sosyal bunalımı uygulanan ekonomi politikaları ile düzeltemeyen DP iktidarı bu sıkıntıların neden olduğu muhalefete karşı hukuk ve demokrasiyle örtüşmeyen uygulamalara başvurmuştu (Tanör, 2012, s. 7). DP iktidarının ikinci yarısından itibaren ekonomideki durgunluk nedeniyle yaşam seviyesinde hissedilir bir düşüş yaşanması DP'ye olan halk desteğinin gittikçe azalmasına sebep olmuştur. Ülkede artan ekonomik sıkıntı özellikle sabit gelirli memur, öğretmen ve akademisyenler arasında iktidara karşı gitgide artan bir hoşnutsuzluğu de beraberinde getirmiştir. DP'nin, aydın, bürokrat ve ordu mensuplarının desteğini kaybetmeye başlaması tam olarak bu yıllara denk gelmektedir. (Zürcher, 2000, s. 334). DP'nin ikinci dönemine denk gelen 1954-1957 yılları arasında daha önce yapılan yatırımlar, ABD ve Almanya'dan gerekli dış yardımın gelmemesi üzerine sürekli hale getirilememiş ve hedeflenen iktisadi refaha ulaşamamıştı (Tuncay, 1983a, s. 1979). Türkiye ekonomisinde başlayan gerileme, Türk siyasal yaşamında da etkisi, DP yöneticilerinin serbest ekonomi anlayışını

kurtarmak adını siyasi liberalleşmeyi feda etmelerine neden olmuştu (Zürcher, 2000, s. 335).

Ülkede artan ekonomik sorunlar ve temel ihtiyaç maddelerinin karşılanmasında yaşanan zorluklarla iktisadi alanda belirginlik kazanmaya başlayan gerilemenin önü alınamamıştı. DP'nin serbest teşebbüse dayalı politikalarındaki başarısızlığın asıl nedenlerini ise mevcut üretim ilişkilerinin esasını değiştirmeden geliştirilen kısa vadeli iktisat politikalarında aramak doğru olacaktır. DP ekonomi politikalarının para arzını artırarak gelişmeyi sağlama düşüncesinin, üretim kapasitesi bağlamında dengeleyici bir karşılığı olmayınca para artışı sadece fiyat artışını tetikleyerek enflasyonun yükselmesine sonucunu doğurmuştu. Buna 1953'ten sonra iktisadi sorunların tarımsal rekolteyi düşürmesi dolayısıyla ihracata yönelik de eklenince ülkede döviz açığı ortaya çıkmış, kredilerin kesilmesi ise hükümetin iktisadi politikalarını bunalıma sokmuştur (Eroğul, 2003, s. 205-207).

Menderes ise ABD ve Batı Almanya'dan gelecek destekle zaman kazanmayı planlıyordu. 1958 yılında Türkiye'yi ve DP iktidarını kurtarma planlarını açıklayan batılı devletler ise hükümete 539 milyon dolar borç vermeyi ve Türkiye'nin 400 milyon dolarlık borcunu birleştirmeyi kabul etmelerine karşılık hükümetten içinde Türk lirasının satın alma gücünün düşürülmesinin de bulunduğu bazı tedbirlere başvurmasını istemişlerdir. (Ahmad, 2015, ss. 142-143). Yaşanan 4 Ağustos 1958 devalüasyonu sonrası Türkiye'de dolar 2.80'den 9 liraya çıkması, artan fiyatlar ve birbirini izleyen dış borçlar ekonominin daha kötüleşmesinden başka bir sonuç doğurmamıştı. 1960 yılı bütçe görüşmelerinde DP'li milletvekillerinin sundukları göre Türkiye'nin iç ve dış devlet borçları toplamı 8.017.636.000 liraya ulaşmıştı. Almanya ile 50 milyon liralık bir kredi anlaşması yapılması sonrası Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu yaptığı basın açıklamasında Türkiye'nin dış borcunun ancak 2000 yılında biteceğini yönünde bilgiler vermişti (Turan, 2002, s. 13-14). Gelineen noktada ekonomik zorlukların politik ve sosyal kaygılarla birleşmesi sonucunda toplumsal zorluklara ekonomik bir çözüm bulamayan hükümetin sert siyasi tedbirlere başvurması ise toplumsal ve ekonomik sıkıntılara dönüşerek 27 Mayıs Darbesinin taşlarını döşeyecekti (Kongar, 1997, s. 275).

Ekonomik durumun gitgide kötüleşmesi DP aleyhine siyasi sonuçlarını göstermeye başlamıştı. 1957 genel seçimleri sonrası CHP'nin milletvekili sayısının 31'ten 178'e yükselmesi halkın DP'ye olan desteğinin azalmaya başladığını göstermişti (Hür, 2015, s. 189). DP iktidarının ikinci döneminden itibaren kötü bir hal alan ekonomik durum göz önünde alındığında CHP'nin oy oranlarının artışı, çok da beklenmedik bir sonuç değildi. CHP karşısında ilk defa güç kaybeden DP'nin buna cevabı ise 12 Ekim 1958'de Menderes'in Manisa'da halka hitaben yaptığı konuşmada ilk defa dile getirdiği Vatan Cepheleleri olmuştur. Menderes'in çağrısı üzerine ülkenin her tarafında örgütlenmeye başlamıştı. Başbakan Adnan Menderes tarafından Demokrat Parti'nin il ve ilçe teşkilatlarıyla gençlik kollarını bir araya getirmeyi amaçlayan ve 27 Mayıs 1960'a kadar 1 milyondan fazla kişinin katıldığı Vatan Cephesi ülkedeki siyasal gerilimi daha da körüklemişti (Doğaner, 2013).

27 Mayıs 1960 darbesinin bir kurmay subaylar hareketi olması göz önüne alındığında Türkiye'deki siyaset asker denklemi hususuna değinmek yerinde olacaktır. Türkiye'nin 1946'da girdiği çok partili demokrasi deneyimi bütün toplumsal gruplar gibi orduyu da etkilemiştir. Bütün toplum tabakalar gibi ordu mensupları da çok partili demokratik yaşamın ekonomik ve sosyal sorunları çözeceğini düşünüyordu (Karpas, 2010, s. 318-319). DP'yi Atatürk ilkelerinden ödün vermekle suçlayan ordu mensupları ise iktidarı geleneksel bürokrasinin aleyhine katı bir sermaye birikimini teşvik eden bir sınıf patisi olarak görüyorlardı. Zira DP'nin liberal politik uygulamaları ordunun rejimin koruyucusu olduğu geleneksel rolünden dışlanması olarak okunduğundan askerleri rahatsız ediyordu (Keyder, 2013, ss. 96-97). DP'nin ülkedeki gelir dağılımını bozan enflasyoncu gelişme politikası, bundan olumsuz etkilenen düşük rütbeli subaylar açısından DP iktidarına karşı duyulan hoşnutsuzluğun ekonomik nedenlerini oluşturuyordu (Avcıoğlu, 1976, ss. 767-768). Menderes döneminde ordu-siyaset ilişkilerini şekillendiren bir diğer gelişme NATO içinde karşılıklı eğitim anlaşmalarıyla yurtdışına giden genç subaylarda başka ülke subaylarıyla dünya sorunları üzerine konuşmaların sonucunda değişim düşüncesini ortaya çıkarmasıydı (Ahmad, 2015, s. 151).

DP'nin 18 Nisan 1960 tarihinde çıkardığı 7468 sayılı Tahkikat Komisyonlarının kurulmasına dair kanun ise iktidarın son sert uygulaması olmuştur

(Aydemir, 1993, s. 395). Bu kanunla oluşturulan 15 kişilik komisyon, partilerin tüm etkinliklerini, komisyonun etkinlikleriyle ilgili yayınları ve TBMM’de komisyonla ilgili görüşmeler ve bunlar hakkında yayınları yasaklıyordu (Akşin, 2012, s. 239). CHP lideri İsmet İnönü’nün bu komisyonun meclisin üzerinde bir otorite kurmak olduğu yönündeki konuşmasına rağmen komisyonun yetkilerini genişleten Salahiyetler Kanunu çıkarılmıştır (Aydemir, 1993, s. 399-402) Kurulan tahkikat komisyonunun siyasi faaliyetleri yasaklanması ve basına yayın yasağı koyması ile Türkiye demokrasisi siyasi faaliyetlerin kısıtlandığı bir döneme girmiştir (Akın, 2012, s. 362).

Tahkikat komisyonları kararıyla ortaya konulan uygulamalara karşı tepkiler ise toplumsal tabanda derin bir karşıtlık olarak kendini göstermiştir. Bu uygulamalara karşı çıkanların 19 Nisan 1960 günü Ankara Kızılay meydanında başlattığı gösteriler, kısa zamanda İstanbul’a yayılmıştır. 28 Nisan’da İstanbul Üniversitesi bahçesinde toplanan ve hükümet aleyhine sloganlar atan gençlere, polisin şiddetle karşılık vermesi üzerine büyümüştü. İstanbul Üniversitesi rektörünün polisler tarafından sürüklenerek yaralandığı gösterilerin bilançosu ise bir ölü, kırk yaralıydı. Bu olayları izleyen 29 Nisan’da Ankara Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerindeki olaylarda fakülte binaların ateş altına alınması sonucu birçok kişinin yaralanması ve ertesi gün gösterilerin sokaklara taşınması olaylara askerler müdahale etmesine neden olmuş ise de olaylar yatıştırılamamıştır (Aydemir, 1993, s. 409). DP iktidarı ise 28 Nisan 1960 günü devlet kuvvetlerine karşı direniş hareketlerinin toplumsal huzur ve güvenliği ihlal edecek duruma geldiği gerekçesiyle İstanbul ve Ankara’da örfi idare ilan ederek sokağa çıkma ve yayın yasağı gibi önlemlere başvurmuştur. İktidar tarafından alınan bu son önlemlerin ise 1924 Anayasasına göre toplum huzur ve asayişinin bozulması sıkıyönetim ilanı gerekçelerinden biri olmadığından 1924 Anayasası ile bağdaşmıyordu. Ayrıca 1924 Anayasasına göre örfi idare ilanlarından önce bunun süresinin belirlenmesi gerekmesine karşın TBMM’de çoğunluğuna sahip Demokrat Parti grubu önce sıkıyönetim kararı almıştı. Yine anayasaya göre sıkıyönetim ilanı ilk çıkarılırken bir ayı geçmemek üzere ilan edilip daha sonra uzatılması gerekirken DP, üç aylık bir sıkıyönetim ilan etmişti (Üstül, 1989, ss. 85-86, 90-92).

Bu gelişmeler 2 Mayıs’ta İstanbul’da düzenlenen NATO Bakanlar Konseyi toplantısına katılan yabancı diplomat ve gazetecilerce uluslararası kamuoyuna

yansıtılmıştı. 3 Mayıs 1960'ta Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanına gönderdiği bir mektupla ülkenin ve milletin kurtuluşu, hükümet ve partinin kurtarılması için Cumhurbaşkanı'nın istifası, hükümetin değişmesi, demokrasiye aykırı kanunların kaldırılması ve siyasal suçlularının affını talep ediyordu. 21 Mayıs 1960'ta Ankara'da Harbiye öğrencilerinin yürüyüşü ikinci derece önemli DP yöneticilerinin sorunun ciddiyetini anlamasını sağlamışsa da toplanan parti genel idare kurulunda olumlu bir sonuç çıkmamıştı (Eroğul, 2003, ss. 247-248). Sonuç olarak politik baskıcı uygulamaların önünü alacak ve demokratik hayatın düzgün işleyişini sağlayacak kurumlardan yoksun demokratik yapı uzlaşma geleneğinden uzak kültür ile birleşmesi DP'nin çağdaş demokratik değerlerden otokrasiye kaymasına neden olmuştu (Sunar, 1983, ss. 2086).

Tarihler 27 Mayıs'ı 1960'ı gösterdiğinde Milli Birlik Komitesi adına genç subayların oluşturduğu bir cunta Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bildiriyle ülkenin yönetimine el koyduğunu kamuoyuna duyurmuştu (Akşin, 2012, s. 241). 27 Mayıs 1960 sonrası takip eden süreç hiç şüphesiz Türkiye'de siyasal, toplumsal ve ekonomik anlamda yeni bir dönemin başlangıcıydı (Ahmad, 2014, s. 127). 27 Mayıs Darbesini gerçekleştiren subaylar, yönetimdeki konumlarını belirlemek adına Cemal Gürsel'in başını çektiği ve ordudaki geniş grupları temsil eden 38 kişilik Milli Birlik Komitesi kurmuşlardı. Milli Birlik Komitesinin kendine ait bir plana sahip olmadığından yeni bir anayasa yapılması için başkanlığını Sıddık Sami Onar'ın yaptığı akademisyenlerden oluşan bir bilim komisyonu kurmuşlardır (Tanör, 2012, ss. 278-279), (Soysal, 2011, ss. 215-216).

Milli Birlik Komitesi, çalışmalarına başlayan anayasa komisyonun önerisine uyarak 15'ni sivil, 3 tanesini askerlerin oluşturduğu bir hükümet kurulmasına karar vermiştir. 29 Mayıs'ta kurulan Cemal Gürsel devlet başkanı, başbakanlık ve milli savunma bakanlıklarını üstlendiği bu hükümet 19 kişilik bir kabineden oluşmaktaydı (Turan, 2002, s. 24-25). Hükümetin büyük bir kısmını siviller oluşturmaya rağmen bunlar yalnızca MBK'nın yürütme organındaki vekillerdi. Esas onay makamıysa silahlı kuvvetlerin çeşitli kademelerinden gelen otuz sekiz subaydan oluşan komitedeydi (Karpat 2010, s. 167).

Bu komite herhangi bir anayasal temele dayanmadığından komiteye hukuki bir meşruiyet sağlamak adına 1924 Anayasası'nda bazı değişiklikler yapılarak geçici bir anayasa hazırlanarak 12 Haziran 1960'ta yürürlüğe konulması TSK adına siyasi gücü kullanan MBK'ya hukuki bir alan kazandırmıştır (Sevinç, 2012, s. 46). Bununla birlikte Milli Birlik Komitesinin TBMM'nin yetkileriyle donatılmış oluşunun kamuoyunda yaratacağı tepki göz önünde bulundurularak yeni bir anayasanın hazırlanması için Kurucu Meclis oluşturulması kararlaştırılmıştı. Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisinden oluşan Temsilciler Meclisi, illerden seçilen üyeler, CHP ve CKMP temsilcileri, devlet başkanı ve Milli Birlik Komitesi tarafından atanan bazı üyeler, meslek kollarının temsilcileri ve bazı kamu görevlileri olmak üzere 256 üyeden oluşmaktaydı (Tekin, Okutan, 2012, s. 157).

6 Ocak 1961'de toplanan Kurucu Meclis hızlı bir şekilde çalışmaya başlayarak 9 Ocak 1961'de Temsilciler Meclisi içinden seçilen 20 kişilik bir Anayasa Komisyonu seçmiştir. Anayasa tasarısının hazırlanmasında ise İstanbul Bilim Komisyonunun ön tasarısını düzenleme metni, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ön tasarısını yardımcı metin olarak esas alınmıştır. Bunun yanında yabancı anayasalar içinden Fransız, İtalyan ve Federal Alman anayasa metinleri de incelenerek yürütülen çalışmalar sonucunda komisyon bir tasarı hazırlayarak bunu 9 Mart 1961'de Temsilciler Meclisi Başkanlığına sunmuştur. Kurucu Meclis yasada öngörülen süre içinde yeni anayasa ve seçim yasalarını tamamlamasından sonra 27 Mayıs 1961 tarihinde kabul edilen yeni anayasa tasarısı, 9 Temmuz 1961 tarihindeki halk oylamasında %61,5 evet oyu alarak kabul edilmiştir (Özgişi, 2012, ss. 55-56).

Yeni Anayasa ve seçim yasası demokratik yapının bunalıma düşmesini ve TBMM'ni tek partinin egemenliği altına girmesinin önleyecek yeniliklerden oluşmaktaydı. Örneğin seçim sisteminde, nispi temsilin getirilmesi küçük partilere de mecliste temsil olanağı sağlayacak düzenlemeler getirilmesi bunlardan önemli birisiydi (Ahmad, 1983, s. 1996). 1961 Anayasası devlet yapısında işleyişle ilgili birtakım değişimleri de içeriyordu. İlgili Anayasanın yargıyla alakalı bölümlerine yeni hükümler konularak yasama ve yürütme organları karşısında mahkemelerin ve hâkimlerin bağımsızlığının koruması hedeflenmiştir. Ayrıca anayasanın 114. maddesinde, idarenin hiçbir eylem ve işlemi yargı mercilerinin denetimi dışında

bırakılamayacağı belirtilmiştir (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, s. 4209). Bu amaçla kuruluşu, görev ve yetkileri, yargılama ve çalışma usulü ile kararlarının niteliğinin 1961 Anayasası'nın 145 ile 152. maddelerince düzenlenmiş olan bir Anayasa Mahkemesinin kurulması kararlaştırılmıştır (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, ss. 4212-4213). Bu karar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere başkentte bir Anayasa Mahkemesi kurulmasıyla hayata geçirilmişti (Resmî Gazete, 25 Nisan 1962, s. 7197). Bu üst mahkemenin görevi Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, TBMM İçtüzüğü'nün veya bunların belirli madde veya hükümlerinin şekil ve esas bakımından, Anayasa değişikliklerinin ise sadece şekil açısından Anayasaya uygunluğunu denetlemek açılan iptal davalarına bakmaktı (Resmî Gazete, 3 Ağustos 1962, s. 8162). Keza Danıştay'ın güçlendirilerek yürütmeye ait uygulamaların hukuka uygun olup olmadığını denetlemesi amacıyla (Şaylan, 1983b, s. 398) kanunların başka idari yargı makamlarına bırakmadığı konularda ilk ve üst derece idare mahkemesi olduğu Anayasanın 140. maddesi uyarınca kabul edilmişti (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, s. 4211).

1961 Anayasasının iki meclisli bir sistemi getirdiği görülmektedir. TBMM her dört yılda bir nispi temsil sistemine göre seçilen 450 üyeden, Cumhuriyet Senatosu ise doğrudan çoğunluk oyuyla seçilen, üçte biri her iki yılda bir yenilenen 150 üyeden oluşmaktaydı (Ahmad, 2015, s. 155). 1961 Anayasasının bir diğer özelliğinin sivil bürokrasiyi siyasal iktidarlara karşı güçlendirmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu anayasa egemenliğin kullanılmasında parlamentonun tekeline kırarak üniversiteler, Anayasa Mahkemesi, Devlet Planlama Teşkilatı gibi anayasal kurumlara veriyordu (Heper, 1983, s. 297). Yeni Anayasanın yürürlüğe girişinden birkaç ay sonra yapılan 15 Ekim 1961 genel seçimlerine, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Adalet Partisi girmiştir. Katılımın %85 olduğu seçimlerde CHP %36,7 oyla 173, AP %34,8 oyla 158, CKMP %14 oyla 54, YTP ise %13,7 oyla 64 sandalye sahibi olduğu dört partili bir meclis ortaya çıkmıştır. (Tekin ve Okutan, 2012, s. 159).

AP ve YTP gibi DP'nin devamı olan partilerin seçimdeki başarısı askerleri endişelendirerek yeni bir askeri müdahale düşüncesini gündeme getirmesine rağmen bu ordunun üst düzey kadrosunda bir karşılık bulamadı (Zürcher, 2000, s. 263). Bu

sırada askeriye içindeki anlaşmazlıklar, Silahlı Kuvvetler Birliği adı altında kurulan oluşumun komiteye karşı bir grubun oluşturulmasına neden olmuştu. 10 general, 21 albaydan oluşan bu grup, 21 Ekim Protokolünü imzalayarak TBMM'nin açılışından önce siyasi partileri kapatarak Milli Birlik Komitesi'ni ortadan kaldırmayı planladıysa da zamanın genelkurmay başkanı Cevdet Sunay'ın tutumu, bu senaryonun gerçekleşmesinin önüne geçmiş ve gerçekleştirilen Çankaya Protokolüyle meclis açılmıştı. Buna göre devlet ve Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi, AP ve YTP'nin CHP ile masaya oturarak ortak bir hükümette uzlaşma sağlamaları ve DP'lilerin affı konusunu gündeme getirilmemesi koşuluyla sivil demokrasiye dönüş sağlanmıştır (Akın, 2012, s. 373). Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi'nin 20 Kasım 1961 tarihinde kurduğu hükümetiyle Türk demokrasi tarihinde bir ilk olmuştur. Böylece Türk siyasi tarihinde koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır.

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası Türkiye'yi bir disiplin içinde yönetmeyi öngören ordu içinde bir gruba göre toplumun ekonomik ve sosyal amaçlarına Batılı demokratik yöntemlerle ulaşmak o günün koşullarında olanaksız görülüyordu. Bu grup ekonomik ve sosyal amaçlara otokritik yollarla ulaşılacağı düşüncesini taşımaktaydı (Savcı, 1970, s. 291). Liderliğini siyasal sistemde kökten bir düzenlemeyi savunan Albay Alparslan Türkeş'in (Zürcher, 2000, s. 353) çektiği ve Cumhuriyet tarihine on dörtler olarak geçen bu grup ülkeyi askeri bir mantıkla idare etmeyi düşünüyordu (Bozdemir, 1983, s. 2656). Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı adı altında otoriter bir örgüt kurulmasını savunan bu grup, amaçlarını gerçekleştirmek için hazırladıkları tasarıda Millî Eğitim Bakanlığının Devlet Millî Eğitim Başkanlığı adı altında bu örgüte katılması öneriyorlardı (Turan, 2002, s. 46). Buna karşılık darbenin ilk günlerden itibaren Milli Birlik Komitesi'nin en belirgin özelliğinin yönetimi sivillere devretme ve demokratik yaşama geri dönmekti (Soysal ve Sağlam, 1983, s. 28). Nihayetinde Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı tasarısının ikiye böldüğü MBK, sivil yönetime geçiş öncesi 13 Kasım tarihinde Cemal Gürsel tarafından feshedilerek yeni Milli Birlik Komitesi dışında bırakılan Başbakanlık Müsteşarı Alparslan Türkeş'in başını çektiği on dört subay yurt dışındaki büyükelçiliklerde görevlendirmişti (Akın, 2012, s. 371). On dörtlerin tasfiye edilmesini, bunların kökten toplumculuğundan çekine özel girişimciler tarafından olumlu karşılanmasına rağmen

silahlı kuvvetlerdeki alt rütbeli subaylarda olumsuz karşılanmıştı (Ahmad, 2010, s. 216).

27 Mayıs 1960 sonrası kurulan sivil yönetim, iki darbe girişimine maruz kalmıştır. Bu kalkışmalar, 27 Mayıs sonrası Milli Birlik Komitesi'ne giremeyen ortaya çıkan düzenin sorunları çözemeyeceğine inanan Albay Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilmiştir (Akşin, 2017, s. 266). 21 Ekim Protokolü ile faaliyetlerini durduran Silahlı Kuvvetler Birliği 20 Şubat'taki atamalarla tasfiye edilince Aydemir ve arkadaşları bir cunta oluşturarak Genel Kurmaydan atamaların durdurulmasını istemiş, bu istekleri reddedilince de kendisine bağlı birliklerle 22 Şubat 1962'de harekete geçmiştir. Meclis ve Genel Kurmayın önü dâhil olmak üzere Ankara'da Kızılay ve Bakanlıkları kuşatan cuntacılar gerekli hava kuvvetlerinden gerekli desteği göremeyince darbe girişimleri başarısız olarak İsmet Paşanın çabalarıyla kontrol hükümete bağlı birliklerin eline geçmiştir. Aydemir ise hakkında işlem başlatılmayacağına dair yazılı bir belgeyi İsmet Paşa'dan alınca emekliye sevk edilmeyi kabul etmiştir (Aydın ve Taşkın, 2014, s. 112-115). İkinci darbe girişimine 20 Mayıs 1963'te kalkışacak olan Aydemir, beklediği fırsatı Kayseri cezaevinden tahliye edilen Celal Bayar'ın Ankara'ya gelişinin gösteriye dönüşmesiyle eline geçirmiştir. Harbiye öğrencileri ve Harbiye'den mezun olan genç subaylar üzerinde devam eden etkisi de Talat Aydemir'i ikinci kalkışmasında cesaretlendiren nedenlerden biriydi. 2 Mayıs'ta harekete geçerek Ankara Radyo evini ele geçirip ihtilal bildirisini okuyan Aydemir, diğer birliklerden ve ordudan umduğu desteği bulamayınca taraftarı 151 subayla beraber tutuklayarak sıkıyönetim mahkemesine sevk edilmiştir. Duruşmalar sonucunda Talat Aydemir ve altı arkadaşı hakkında verilen idam kararları 5 Temmuz 1964 tarihinde infaz edilmiştir (Turan 2002, s. 118-120).

27 Mayıs sonra ortaya çıkan bir başka olay, yakın tarihimize 147'ler hadisesi olarak geçecek olayla İstanbul ve Ankara Üniversitelerinden 147 akademisyenin çeşitli nedenler gerekçe gösterilerek üniversite ile ilişkileri kesilmişti (Akın, 2012, s. 371). 27 Ekim 1960 tarihli ve 114 sayılı yasayla gerçekleştirilen bu ihraçların 1946'da çıkarılan 4936 sayılı yasa ile üniversitelere bilimsel ve yasal özerklik tanınması ve bir öğretim üyesinin meslekten hangi gerekçeyle atılacağına dair açık hükme bağlaması

ile çeliştiğinden 114 sayılı yasa kamuoyunda tartişmalara sebep olmuştur (Turan, 2002, ss. 36-43).

27 Mayıs sonrası siyasi olaylardan bir diğeri de yakın dönem tarihimize EMİNSU vakası olarak geçen hadisedir. Menderes iktidarının st rütbeli askerlerin tam desteğini sağladığına buna karşın modern askeri yöntemlere göre eğitilen alt düzey subayların beklentilerini karşılayamadığına daha önce değinilmişti. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi, ordunun yenilenmesi gerekçesiyle 3 Ağustos 1960 tarihli ve 42 sayılı bir yasa çıkararak 235 general ve 5000’e yakın subay ordudan uzaklaştırmıştır. Bu tasfiye yakın tarihimizde Emekli İnkılap Subayları olayı olarak yerini almıştır (Akın, 2012, ss. 370-371).

1961 Anayasasının demokratik ve liberal yönetime uygun hak ve hürriyetler getirmesiyle Türkiye’de farklı ideolojiler politik yaşama katılma ve temsil olanağı bulmuştur. 1961 yılından sonra oluşan ortamda sol hareket 13 şubat 1961 tarihinde kurulan Türkiye İşçi Partisiyle (13.2.1961) legal bir hale gelmişti (zgden, 2012, s. 334). 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerde toplam oyların %3,3’n (276.191) alarak 15 milletvekili çıkaran TİP, çok partili dnemde¹ meclise giren ilk sosyalist parti olmuştur (Aybar, 1966, s. 2). Sonuç olarak 1961 Anayasasının getirdiği düşünce özgürlüğünün, siyasi ideolojilerin yaygınlaşmasını kolaylaştırıcı bir özgürlük ortamı yaratması, farklı ideolojik akımları örgütlü gler olarak ortaya çıkarmıştır. Anayasal güvenceye alınan demokratik haklar ve hukuk erevesi, yürütmeyi kontrol etme düşüncesi, siyasi iktidar karşısında muhalefeti ve diğer politik örgütlenmelere geniş bir hareket özgürlüğü sağlayarak sivil ve çok sesli toplum bilincinin gelişmesine ortam hazırlamıştır (zgden, 2012, s. 332).

27 Mayıs darbesi sonucunda gerçekleşen siyasi değişim ve 1961 Anayasasının getirdikleri toplumsal yapıda da önemli değişmeleri ortaya çıkarmıştır. Anayasanın zgrlk yapısı ve küçük partilere temsil olanağı sağlayan seçim yasaı

¹ 1946 yılında çok partili demokratik yaşama geçiş sürecinde kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi ancak birkaç ay yaşayabilmiş Aralık 1946’da sıkıyönetim komutanlığı tarafından kapatılmışlardı (avdar, 2013, s. 451). Türkiye’nin 1961 Anayasasıyla ağdaş, çoğulcu bir demokrasi olmaya yönelmesinin önemli sonuçlarından biri, sol siyasi hareketlere temsil olanağı sağlayan bir ortamın ortaya çıkmasıydı (Akşın, 2012, s. 245). Daha önce dar bir aydın çevresine hapsedilen sol ideolojiler (Ersan, 2014, s. 18.) 1960’lara kadar u bir akım olarak görüldüğünden faaliyetlerini gizli yürütmek durumunda kalmışlardı.

azımsanmayacak bir çoğulculuğa olanak sağlamıştır. Tarımda makineleşme ve sanayileşmeye bağlı olarak köyden kente göç hareketi kent nüfusunu artırırken onun dokusunda da değişimlere neden olmuştur (Belge, 1983b, s. 1302). Türkiye’de 1945-1960 arasında ortaya çıkan toplumsal yatay hareketlilik sonucunda toplumsal psikolojiyi belirginleştiren ekonomik değişimler toplumsal yapıda farklılaşmalar meydana getirmiştir. Bu değişim ve farklılaşmaların 27 Mayıs sonrası geldiği nokta Türkiye’nin üst sosyal ve ekonomik yapısını idareci ve yönetici olarak adlandırılan askerler ve onların alt grupları olarak tanımlanabilecek aydın-bürokratlar ile ticaret ve tarımla uğraşan girişimci gruplar olmak üzere ikiye bölmeydi. İkinci grup ekonomik ilişkiler açısından birbiriyle karşıt olmasına rağmen idareci grubun üretici olmadığı göz önüne alındığında aynı toplumsal sınıfı oluşturmaktaydı. Yönetim kademesinde bulunan grup ise üretime dolaylı katkı sağlamasına karşın ondan fazla yararlanmaktaydı. Bu durum 20. yüzyılın başında devletin merkezi otoriteyi güçlendirmesi sonucu ekonomik yapının devlet kontrolüne geçmesiyle ortaya çıkmıştı. Buna karşılık ekonomik grupların siyaset üzerindeki etkisi temsili düzeyde kalmıştı (Karpat, 2014, ss. 159-161).

1960’ların başında Türkiye’ye ait nüfus istatistikleri incelendiğinde toplam nüfusun 27.754.820 bin olduğu görülmektedir. Bu nüfusun 8.859.731 bini şehirlerde yaşarken 18.895.089 binini oluşturan köy nüfusunun toplam nüfusa oranı %68,1’dir (TÜİK, 2012, s. 9). 27 Mayıs 1960 öncesi kırsal kesim nüfusun siyasetle ilişkisi taşradaki parti örgütleri aracılığıyla gerçekleşiyordu. Bulundukları bölgenin eşraf önderleri arasından seçilen bu örgütler, devletçi sınıfın kırsal kesime ulaşmasının en kolay yolunu oluşturmuyordu. 27 Mayıs sonrası bütün siyasi partiler kapatıldığından taşra halkının isteklerini idareci sınıfa ilettikleri mekanizmada ortadan kalkmıştı. 1965 genel seçimlerinde köylülerden CHP’ye %35’lik bir destek çıkmasına rağmen askeri yönetimin çiftçilere kredi desteğini kesmesi, belli tarım ürünlerine yapılan para yardımlarını kaldırması, tarım ürünlerinin birim fiyatlarının piyasa koşulları tarafından değil, askerin yönettiği devlet kurumları ve belediyelerce keyfi olarak belirlenmesi ile durumları kötü etkilenen kırsal kesim için de sosyal, ekonomik ve siyasi olarak yeni bir süreci başlatacağı (Karpat, 2014, s. 210). 1961’de parlamenter demokrasi modeline dayalı yeni bir anayasanın kabulü sonrası kurulan sivil idare, iki meclisli bir yasama, anayasa mahkemesi ve icra üzerinde denetim seçimler de dâhil olmak üzere

bütün özgürlükleri ve kişi haklarını garanti etmişti. Bu yeni demokratik siyasal deneyim toplumun bütün kesimlerinde olduğu gibi köylülere de bir yandan üst toplumsal gruplarla eşitlik duygusunu kazandırırken diğer yandan bütün hakların kaynağı olarak demokratik rejime bağlılıklarını ve onunla doğrudan ilişki kurma isteklerini artırmıştı (Karpat, 2016, s. 256).

Çağdaşlaşma sürecindeki toplumlarda uluslaşma ve yenileşme faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkıp bu süreçlerle birbirini besleyen bir diğer başat süreç toplumdaki iktisadi yapı ve üretim ilişkilerinin başkalaşmasıdır (Alkan ve Çakır, 2012, s. 205). Türkiye’de 1960’lı yıllarda sanayileşmeyle beraber şehirleşmenin hız kazanması ve toplam nüfus içinde şehirli nüfusun artış göstermesi, toplumsal dokunun değişmesini beraberinde getirmiştir (Şaylan, 1983b, s. 400). 1950’lerin başında Türkiye ekonomisi, ticarete özel girişimin gelişmesiyle hammadde ihracatçıları için olumlu koşulların doğduğu tarımsal büyüme evresine girmişti (Buğra ve Savaşkan, 2015, s. 65). Bununla birlikte tarım sektörüne giren yaklaşık 40 bin traktör, tarım sektörüne 1.000.000 civarında tarım işçisini ilgili sektöründen çıkararak (Karpat, 2016, s. 91) köyden kente göç hareketini başlatmıştı (Çavdar, 1983d, s. 1561), (Keyder, 1983c, s. 1069). Sonuç olarak tarımda teknoloji kullanarak gelişme, kırsal kesimde büyük bir işsiz nüfus fazlası ortaya çıkarmıştı. Bu işsiz kesim, şehirde kendilerini istihdam edecek olanakların bulunmamasına rağmen kırsal kesimden şehirlere büyük bir göç hareketine neden olmuştur (Şengül, 2012, ss. 370-371). Böylece Çukurova, Ege ve Marmara gibi sanayinin yoğunlaştığı bölgelerde toplumsal ve ekonomik ilişkiler, değişim geçirirken kırsal kesimin geleneksel aile yapısı da ortadan kalkmaya başlamıştır (Çavdar, 1983c, ss. 831). Bu süreçte yalnızca büyük şehirler değil; Anadolu’daki bazı kentler de kırsal nüfusu çeken merkezler haline gelmesi sonucu şehirlerdeki gecekondulaşma geleneksel sosyal doku ve ilişkilerde yeni örüntüler ortaya çıkarmıştı. Böylelikle Türkiye’deki sosyal ve ekonomik dönüşümden gerek kırsal gerekse kentsel bütün toplumsal tabakalar, payını almıştı (Belge, 1983a, ss. 846).

1960’ların başında İmar ve İskân Bakanlığınca yaptırılan araştırmada İstanbul’daki konutların %40, Ankara’dakilerin %64, Adana’dakilerin %48 ve İzmir’dekilerin %24’nün gecekondu tipi meskenlerden oluştuğu ortaya çıkmıştı. İlgili

şehirlerde gecekondü nüfusu, toplam nüfusun İstanbul'da %45, Ankara'da %59,22, Adana'da %44,95 ve İzmir'de %33.42sini oluşturmaktaydı. Türkiye'de gecekondü nüfusunun bu tarihten itibaren sürekli olarak artmıştı (Karpat, 2016, s. 29). 1962'de İstanbul'da 100 bin, Ankara'da 60 bin, İzmir'de 20 bin Adana'da ise 9 bin gecekondü bulunuyordu. Kırsal kesimden kentlere yapılan yoğun göç, devletin gecekondulaşma sorununu içinden çıkılmaz bir hale getirerek sosyal politika boşluğuna neden oluyordu. Bu boşluk da şehirlerde devletle seçmen arasındaki örtük anlaşmanın bir sonucu olan gecekondulaşmanın yayılmasını sağlıyordu (Buğra, 2013, s. 170). 1963 yılından itibaren İnönü koalisyon hükümetleri ve Demirel hükümetlerinin hükümet programlarındaki sosyal politikalar kısmı incelendiğinde yoğun olarak köylerde yeni iş sahalarının açılması, bayındırlık faaliyetlerinin iyileştirilmesi, kentlerdeki imar iskân politikaları konuları üzerinde durulduğu görülmektedir (Erdilek, 1983, s. 1004-1015). Türkiye'de kentleşmenin temelini oluşturan göç olgusunun hızı ve plansızlığı dolayısıyla şehir nüfusunun göç edenlerle bütünleşeceği sosyal ve kültürel ortamın oluşamamasının en başat nedeniydi. Bir paylaşım sorunu da doğuran bu olgu sonucunda ortaya çıkan sorunlar kentli ve kırsal kökenli yurttaşlar arasında önemli çelişiklere neden olmuştur (Bilgili, 2012, s. 356). Bu bakımdan ilgili yıllar sadece ekonomi ve politik açıdan değil; toplumsal sınıfların dönüşümü ve başkalaşması bakımından da önemli değişmelerin yaşandığı bir dönemdi (Atılgan, 2012, s.290). Bu süreç 1961 Anayasasının getirdiği ekonomik ve sosyal haklarla bütünleştiğinde halkın siyasete olan ilgisindeki artırmış, siyasi partilerin de işçi ve köylülerin isteklerine gösterdiği duyarlılık olarak yeni bir denge doğurmuştu (Sevinç, 2012, s. 44).

9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 Sayılı Kanun'la kabul edilen yeni anayasasının başlangıç metni incelendiğinde devleti, sosyal adâleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve güvence altına almayı, demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmakla yükümlü kıldığı görülmektedir (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, s. 4641). İlgili anayasanın 41. maddesi iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek maksadıyla, millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmeyi ve kalkınma plânlarını yapmayı devletin ödevleri arasında saymıştır (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, s. 4644).

1950'li yılların başında sanayi sektöründeki işçilerin %37'si küçük ölçekli ve klasik aile işletmelerinde çalışırken işverenler için çalışan ücretlilerin sayısı 400.000 kadardı (Keyder, 148). Bunların 375 bin kadarı iş kanunu kapsamına giren işçilerden oluşmasına karşılık 1960 yılına gelindiğinde bu kapsamdaki işçi sayısı 800 bini aşmıştı (Işıklı, 1983, s. 1830-1832). Bu nedenledir ki 1960'lı yıllarda, Türkiye'de sosyal ve sınıfsal kavramların ülke, toplum ve dünya hakkındaki çözümlemelerde yoğun olarak kullanılmaya başlandığı ve bir işçi sınıfının varlığı bütün gerçekliğiyle asker, sivil bürokrasi ve sermayenin yanında bir toplum tabakası olarak belirginlik kazanmıştı (Toprak, 2016, s. 52-53).

27 Mayıs sonrası kabul edilen 1961 Anayasası vatandaşlara önemli sosyal ve ekonomik haklar tanıyordu. Bunlardan işçiler açısından en önemlisi hiç şüphesiz sendika kurma ve sendikaya üye olma ve işçilere tanınan grev hakkıydı (Karpat, 1996, s. 254). Buğra, 2013, s. 163). Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları işçilerin etkin bir toplumsal güç olarak örgütlenmelerini sağlayarak onları kısa zamanda Türk siyasal yaşamında dikkate alınması gereken sosyal ve ekonomik bir güç haline getirmişti.² Bu dönemde ekonomik durgunluk ve işsizliğin hızla yükselişi, düşük işçi ücretleri ve hızlı sermaye birikimini savunan girişimcilerin varlığı grev ve gösterilerin ülke çapında yaygınlaşmasına neden olmuştur (Karpat, 2014, s. 207).

1950-1960 arasında DP tarafından uygulanan plansız ekonomi politikalarının neden olduğu sosyal ve ekonomik bunalım 27 Mayıs 1960 sonrası planlı kalkınma meselesi askerlerin gündemindeki başlıca konulardan biri olmasına neden olmuştur (Erder, 2010, ss. 230-231). 30 Eylül 1960 tarihli ve 91 sayılı yasa önerisiyle Devlet Planlama Teşkilatı resmen kurulmuştur. Böylelikle Türkiye, ülkenin doğal, beşerî ve ekonomik kaynak ve olanakların tespit ve bu konuda takip edilecek politikayı ve hedefleri belirlemede hükümete yardımcı bir kurum kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 5

² 1961 Anayasasının 46. maddesinin işçi ve işverenlere önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkı tanınmıştı. İlgili anayasanın 47. maddesiye işçilerin, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev hakları tanınmıştı (Resmî Gazete, 15 Temmuz 1961, s. 4644). Anayasanın öngördüğü bu haklar 24 Temmuz 1963 tarihli ve 274 sayılı Sendikalar Kanunu, aynı gün tarihli 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunlarıyla resmen yürürlüğe girdi (Resmî Gazete, 24 Temmuz 1963, s. 1-6).

Ekim 1960, s. 2274). Türkiye’de ekonomik kalkınmanın planlama esasına göre yürütülmesi, 1961 Anayasası’nın 41. ve 129. maddeleri gereğince anayasal hüviyete bürünmüştür (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, ss. 4644, 4650).

1960’lı yıllarda yeni düzenin kurulmasına yardımcı bir kurum olarak ordu, ülkenin siyasal ve ekonomik hayatının bütünleyici bir parçası haline gelmesi, subayların ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirici yasaların çıkarılmasını beraberinde getirmiştir (Ahmad, 2015, s. 157). Ayrıca 3 Ocak 1961 Tarihli ve 205 Sayılı Kanun ile Millî Savunma Bakanlığına bağlı olmak ve Türk Silahlı Kuvvetlen mensuplarına yazılı sosyal yardımları sağlamak ve merkezi Ankara’da bulunan Ordu Yardımlaşma Kurumu oluşturulmuştur. OYAK özel hukuk hükümlerine tabi olup, malî ve İdari bakımdan muhtar ve hükmi şahsiyeti olan bir kurum olarak teşkil edilmiştir (Resmî Gazete, 9 Ocak 1961, s. 2991). Bu kurum askeriye’nin iş ve sanayi alanına doğrudan girmesini sağlamıştır. Kurumun Tukaş, Petkim, Goddyear ve Renault gibi kamu ve özel kuruluşlarla girdiği ortaklıklar sonucu TSK, devlet ve özel sektörden sonra üçüncü bir ekonomik sektör haline gelmiştir (Ahmad, 2015, ss. 157-158). 27 Mayıs sonrası siyaset ve ekonomik olarak güçlenmesi orduyu sivil bürokrasiden farklı bir konuma gelirken diğer yandan askeri bürokrasinin siyasal iktidar karşısında belirgin bir özerkliğe ve güce sahip olması sonucunu doğurmuştur (Şaylan, 1983a, s. 306).

27 Mayıs sonrası yeni anayasa, siyasi partiler kanunu ve seçim sistemi, toplum katmanlarındaki siyasal sosyalleşme bilincini güçlendirerek siyasi ve sosyal tartışmalar için elverişli bir süreci başlatmıştır (Ahmad, 2014, s. 136). Böylelikle bütün toplumsal kesimlerden insanların siyasi, sosyal ve ekonomik istekleri için harekete geçerek sendika, dernek ve kooperatif çatıları altında örgütlendiği toplumsal hareketlilik dönemine girilmiştir (Ersan, 2014, s. 18). Bununla beraber bu geniş özgürlük ve tartışma ortamında sosyal olayların çok hızlı gelişmesi, ilk ve orta öğretimden yükseköğretime öğrencilerin aşırı şekilde politize olmalarına ve ideolojik eksenli derin toplumsal olayların yaşanmasına sebep olacaktı (Bozdemir, 1983, s. 2656).

4.2. 1960-1961 Yılları Arasında Türkiye’de İlk ve Orta Öğretimin Genel Özellikleri

4.2.1. İlköğretim ve Ortaöğretim Müfredat Programları

Türkiye’de 1968 İlkokul Programından önce yürürlükte olan program, 1948’te kabul edilerek aynı yıl uygulamaya konulan İlkokul programıydı. 1936 İlkokul Programındaki eksiklikler göz önüne alınarak bunun üzerindeki düzenlemeler sonucunda hazırlanan 1948 İlkokul Programı, 1948-1949 öğretim yılında ülke genelinde yürürlüğe konmuştur. 1955 yılında üzerinde yapılan birtakım düzenlemelerle yirmi yıl yürürlükte kalman 1948 İlkokul Programı, ülkemizde ilkokulların eğitim ve öğretim işlerini düzenleyen en uzun süre yürürlükte kalan program olması açısından önemlidir (Cicioğlu, 1985, s. 99). 1948 İlkokul Programının ortaya çıkışında 1936 ilkokul programında 1942 yılında tespit edilen birtakım sorunlardan ötürü yeni bir ilkokul programı yapma ihtiyacının hissedilmesi temel etmen olmuştur. Çeşitli ülkelerde ilkokul programlarının incelenerek bunlardan seçme yolu ile belirli yönlerinin benimsenmesi sonucunda 1948 İlkokul Programı meydana gelmiştir. İlgili programın ilkeler kısmı ABD’den, hayat bilgisi kısmı Avusturya’dan, matematik kısmı Fransa’dan, metot kısmı ise yine Avusturya’dan alınarak oluşturulmuştu (Kocatürk, 1965, s. 5).

Şehir ve köy okulları için ayrı ders dağılım çizelgeleri ve açıklamalara yer veren 1948 İlkokul Programında milli eğitimin amaçları, ilkokulun eğitim ve öğretim ilkelerinin belirtildikten sonra her sınıf düzeyinde işlenecek üniteler ve bölümleri, eğitim-öğretim sürecinde yararlanılacak araç ve gereçlerin listesi gibi fiziksel ve teknik ayrıntılara yer verilmişti. Bunun yanında çocuk gelişimine dair açıklamalı materyallerin de programda yer aldığı görülmektedir (Kalaycı, 1988, s. 52). Programda İlkokul öğrencilerine kazandırılmak istenen amaçlar, demokratik yaşama yönelişin de etkisiyle toplumsal, kişisel, ekonomik ve insanlık ilişkileri olarak dört ana bölüm halinde belirlenmiştir (İlkokul Programı, 1948, ss. 1-2).

1948 İlkokul programındaki toplumsal ve kişisel amaçlar kısmı incelendiğinde öğrencilerin ortak bir ulusal kimliğin farkındalığını kavramasının, ülkesine ve doğal zenginliklerine karşı olumlu duygular geliştirmesinin hedeflendiği görülmektedir.

Programda insan ilişkileri bakımından çocukların doğduğu ve beraber yaşadığı topluma uyumlu ve sağlıklı ilişkiler geliştirebilme yeteneği kazanmış bireyler olarak yetişmeleri öngörülmektedir. Programın ekonomik hayat açısından hedefleri incelendiğinde öğrencilerin ileriki eğitim kademeleri ve yaşamlarında iş görme ve meslek hayatı konusunda otokontrole sahip ekonomik açıdan yaşamını devam ettirebilecek bireyler olmaları hedeflendiği görülmektedir (Milli Eğitim Basımevi, 1959, s. 11). 1948 İlkokul Programının önemli özelliklerinden birisi, 1936 İlkokul programındaki beş temel ilke başlığı altında toplanan ilkeleri, eğitim ve öğretimin on yedi temel ilkesi olarak geliştirmesiydi (Cicioğlu, 1985, s. 126). Bu ilkeler;

- 1- İlkokul milli bir eğitim kurumudur.
- 2- Okul gerçek bir topluluktur.
- 3- Okul, öğrenciye geniş ölçüde etkinlik, iş ve yaratma imkânları sağlayan canlı bir çevre olmalıdır.
- 4- Okulda pratik bilgi ve becerilere önem verilmelidir.
- 5- İlkokul öğrencilerine kazandırılacak bilgi ve becerilerin sağlam ve köklü olabilmesi için çocuklara çalışma yerleri hazırlanmalı, buraları çalışma araçlarıyla donatılmalıdır (İlkokul Programı, 1948, ss. 3-9).
- 6- Okulun bütün çalışmalarında, tutumluluk, milli kaynakları koruma ve ulusal ekonomi kavrayışı ve duygusu önemli bir yer tutmalıdır
- 7- Okulun öğrencilere yöntemli ve verimli çalışma yollarını öğretecek, onları eleştirici düşünceye yöneltecek gündelik hayatlarından davranışlarını düşünerek ve usa vurarak düzenlemeyi onlarda bir alışkanlık haline getirecektir.
- 8- İlkokulda çocukların gelişim özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- 9- Okul ve Aile arasında sıkı bir iş birliği sağlanmalıdır.
- 10- İlkokul çocuklara fikirlerini ve duygularını türlü yollarla ifade etme imkânları vermelidir.

11- Öğrencileri bir konuya ve çalışmaya karşı ilgilendirmek için onların ilgilerinden yararlanılmalıdır.

12- Okul, öğrenciye bilimsel metotlara göre çalışma yollarını öğretecek; onu tenkidi düşünmeye sevk edecek, gündelik hayatlarında, hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düzenlemeyi öğretecektir.

13- Ahlak eğitiminde başarı sağlamak için öğrencilere soyut ahlak kurallarını belletmekten çok onların yaşayışlarının ahlaklı olmasını sağlamaya çalışmalıdır, 14- Okul çocuklarda güzel şeylere karşı sevgi ve bağlılık uyandırmalıdır. Onlara kendi yaşlarına her şeyde ve her yerde güzeli, iyiyi, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme alışkanlık ve iktidarını Kazandırmalıdır.

15- İlkokul öğrenciye boş zamanlarını iyi bir şekilde kullanma alışkanlığı kazandırmalıdır.

16- İlkokul çalışmalarında yakın yurt ve yakın zaman prensibi hâkim olmalıdır, 17- İlkokulun ilk üç sınıfını teşkil eden birinci devresinde toplu öğretim metodu uygulanacaktır (İlkokul Programı, 1948, ss. 9-20).

1948 İlkokul Programının temel ilkeler bölümü incelendiğinde okula çocukların düşünsel ve psikomotor olarak kendilerini geliştirmelerini sağlayacak demokratik eğitim-öğretim anlayışının benimsendiği toplumun merkezindeki yaşayan bir organizma olarak bakıldığı görülmektedir. Bununla birlikte ilkokulun ilk üç senesinde toplu öğretim metodu ve yakından uzağa bilinenden bilinmeyene ilkeleri benimsendiği görülmektedir. Öğrencilerin zihinsel ve fiziksel gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla birtakım etkinliklere yönlendirildiği 1948 İlkokul Programında öğretim sürecinde öğrencilerin bireysel farklılıklarının, gelişimsel özelliklerinin, yaş ve olgunluk düzeylerinin dikkate alınması ve öğretim sürecine etkin katılacakları etkinliklere yer verilmesini ülkemizde 1946 yılında geçilen çok partili demokrasinin program üzerindeki bir yansıması olarak düşünmek gerekir. 1948 Programına göre ilkokullardaki haftalık ders dağılımı cetvel ise köy ve şehir ilkokulları olmak üzere şöyle belirlenmişti:

Tablo 4-1: Şehir İlkokulları Haftalık Ders Programı

Dersler	Birinci Devre		İkinci Devre		
	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf
Hayat Bilgisi	5	6	7		
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih				2	2
Coğrafya				2	2
Yurttaşlık Bilgisi				2	1
Tabiat Bilgisi				3	3
Matematik	4	4	4	4	5
Aile Bilgisi				2	2
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı		2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1
TOPLAM	26	26	26	26	26

(İlkokul Programı, MEB, 1948, s. 24)

Tablo 4-2: Köy İlkokulları Haftalık Ders Programı

Dersler	Birinci Devre		İkinci Devre		
	I. Sınıf	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	V. Sınıf
Hayat Bilgisi	4	4	4	-	-
Türkçe	10	9	9	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	1	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	2	2
Matematik	5	5	5	4	4
Aile Bilgisi	-	-	-	1	1
Resim-İş	4	4	4	2	2
Tarım-İş	6	6	6	6	6
Müzik	1	1	1	1	1
Yazı	-	1	1	1	1
TOPLAM	26	26	26	26	26

(İlkokul Programı, MEB, 1948, s. 25).

1948 İlkokul Programında ilkokulların beş yıllık eğitim içinde birinci ve ikinci devre olmak üzere iki kısımda ele alındığı görülmektedir. Programa göre ilkokulların ilk üç senesi birinci devreye son iki evresi de ikinci devre içine yerleştirilmişti. 1948 İlkokul programında şehir ve köylerde olmak üzere iki çeşit ders programı oluşturulmuştur. Şehir ve köy ilkokullarında 11 ders aynı olmakla beraber şehirdeki haftalık ders programında tarım-iş dersi, köydeki haftalık ders programındaysa beden eğitimi dersi bulunmamaktadır. Geriye kalan dersler; hayat bilgisi, Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, tabiat bilgisi, matematik, aile bilgisi, resim iş, yazı, müzik derslerinden oluşmaktadır. Köy ve şehir ilkokullarının bütün kademelerinde haftalık ders saatinin 26 olarak belirlendiği görülmektedir. Bunlardan hayat bilgisi dersi şehir ve köy ilkokullarının ilk üç devresinde okutulmaktadır. Türkçe, matematik ve resim iş derslerinin ilkokulun bütün kademelerinde okutulurken; tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, tabiat bilgisi ve aile bilgisi dersleri şehir ve köy okullarının ikinci devresinde okutulmaktadır. İlgili programda yazı derslerinin ise ikinci sınıftan başlatılarak beşinci sınıfa kadar okutulduğu görülmektedir. Şehir ilkokullarının ikinci evresi beşinci sınıf Türkçe dersinin haftada 1 saati ile köy ilkokulları ikinci evre beşinci sınıf tarım-iş dersinin haftada 1 saati din bilgisi alacak öğrencilere ayrılmıştı (İlkokul Programı, 1948, ss. 24-25).

1948 İlkokul Programına tarih ve coğrafya derslerinin verildiği dönemler ile ilgili birtakım eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştiriler incelendiğinde bunların öğretimdeki mekân algısı ve kronoloji sürekliliği olmak üzere iki noktada toplandığı görülmektedir. Buna göre tarih öğretimi mekân algısından ayrı düşünülemeyeceğinden öğretimde hazırbulunuşluk ilkesi gereği coğrafya dersinin tarih dersinden önce verilmesi gerekiyordu. Fakat ilkokul çağındaki çocukların coğrafya görmeden ilkokul ikinci kademedede birdenbire Roma tarihiyle karşılaşması pedagojik açıdan programa yöneltlen eleştirilerden biriydi. Dolayısıyla uzmanlar mevcut haliyle ilkokul programlarının fazlasıyla bir değişme tabi tutulması gerektiğini düşünülmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mart 1961, s. 2).

Gerçekten de 1954'te üzerinde düzenlemeler yapılan 1962 VII. Milli Eğitim Şûrasında geliştirilmesi kararlaştırılan 1968 İlkokul Programına kaynaklık edecek 1948 İlkokul Programının teorik çerçevesi ve bu çerçevenin uygulamada ortaya çıkan

eksiklikleri bağlamında birtakım kusurları bulunmaktaydı. Bunun için öncelikle Millî Eğitim Bakanlığının 1950’li yıllarda da geçerli olan ilkokullar yönetmeliğine bakmak ve ilkokullar yönetmeliğine göre öğretimin niteliği ve nasıl olması gerektiğiyle ilgili kısımları incelemek anlamlı olacaktır. İlgili yönetmeliğin eğitim ve öğretim ile ilgili dördüncü başlığın 40 ile 51. maddeleri kapsayan kısmı, ilkokullarda eğitim ve öğretimin belli esaslara göre yapılmasına bazı ölçütler getiriyordu.

Bu yönetmeliğin 40. maddesine göre öğretim sürecinde eğitimin amaçlarının daima göz önünde bulundurulması ve çocukların toplumsal, kişisel, ekonomik hayat ve insanlık münasebetleri bakımından gelişmesine hizmet etmesi salık veriyordu (İlkokullar Yönetmeliği, Eğitim Basımevi, 1959, s. 11). Bu bağlamda ilgili programın önemli sorunlarından birisi birleştirilmiş sınıfların sayısının fazla oluşu noktasında karşımıza çıkmaktadır. Birleştirilmiş sınıfların idaresi ile ilgili esaslar programa ayrı bir bölüm olarak eklenmesine ve zaman çizelgelerinde sınıflar birleştirilmeye çalışılmasına rağmen program öncelikle normal sınıflara göre düzenlendiğinden birleştirilmiş sınıflarda öğretmenler daima fazla sınıflarla karşı karşıya kalıyorlardı. Böylelikle öğretmenler, aynı sınıftaki farklı sınıf kademelerindeki öğrencilerle ilgilenecek yeterli zamanı bulamıyorlardı. Bu durum birleştirilmiş sınıflı okullarda ders çeşitliliğinin fazla olması, farklı derslere ait bilgi, beceri, tavır ve davranışları kazandırmada büyük sıkıntılara yol açıyordu. 1948 İlkokul Programının bir değer sorunlu yanı amaçlar ve içerik kısımları arasındaki nakısaydı. Amaç, ilke ve açıklamalar kısmı modern eğitim standartları dikkate alınarak yapılmasına karşın içerik kısmı aynı hassasiyetlere göre doldurulmadığından uygulamada önemli boşluklar görülüyordu. Programa getirilen bir diğer eleştiriye 1948 programının her sınıf düzeyi için genel bir çerçeve çizmesi ve böylelikle yerellik ilkesine yönelik öğretim faaliyetlerini sekteye uğratmasıydı. Programın standartlaştırılması, okulu yakın çevre ve toplumun kalkınma merkezi haline getirme kabiliyetine engel olmaktaydı (Karagöz, 1966, ss. 34-35). Hâlbuki dönemin ilköğretim yönetmeliğinin 44. maddesi; okul dışındaki büyük toplulukların işleri, faaliyetleri ile ilgili kurumlar hakkında öğrencilerin açık fikir ve uyanık ilgi sahibi olmalarına ehemmiyet verilmesinin öngörmekteydi (İlkokullar Yönetmeliği, Eğitim Basımevi, 1959, s. 11).

1948 Programı amaç ve ilkeler kısmında okulu pratik bilgi ve becerilerin kazandırıldığı gerçek bir topluluk ve ilkokulun çocuğa geniş ölçüde etkinlik iş ve yaratma olanakları sağlayan canlı bir organizma olarak tanımlayan ilkeler getirmişti (İlkokul Programı, MEB, 1948). Buna karşın programda ders çeşitliliğinin fazlalığı, sınıflara ayrılan ünitelerin çokluğu ve ikinci devrede ders konularının ufak parçalara bölünmüş olması haftalık çalışma süresini azalttığından konuların derinlemesine işlenmesini olanaksız hale getiriyordu. Ders çeşitliliği ile ders konu ve ünitelerinin fazlalığı dışında çeşitli dersler arasında bağlantı kurulamaması, konu ve ünitelerin birbirini tamamlayacak şekilde olmaması, eğitim-öğretim çalışmalarına ciddi güçlükler çıkarıyordu. Programın genel çerçevesinde derslerde öğrenci katılımına yer vermesine rağmen ünite sayısının fazla oluşu, derslerin öğretmenin sunuşuna dayalı olduğu klasik öğretim metodunun yaygın şekilde kullanılmasına neden oluyordu (Karagöz, 1966, s. 36).

Derslerin ve ünitelerin kısa süre aralıklarına bölünmesi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve etkinlikleri dar bir çerçeveye sıkışmasına, deney, gözlem, inceleme ve uygulamaların kısa zamanlara sığdırılmasına, başlanan işlerin tamamlanmaması ve öğrenimin sürekliliğine engel oluşturması programın bir diğer kusurlu tarafıydı (Karagöz, 1966, s. 37). Bu durum dönemin ilkokul yönetmeliğinin 43. maddesinde vurgulanan ilkokul programında derslerin tabi ve sosyal çevreyle ilgili olması için okul dışında tabi ve sosyal varlıklarla olaylarının, tetkik ve inceleme amacıyla sık sık geziler yapılması konusunda önemli bir engel oluşturuyordu (İlkokullar Yönetmeliği, Eğitim Basımevi, 1959, s. 11). 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şurasında ilgili programın ilkokul çocuklarına düzeye uygun bir tarih şuuru kazandırılmasında eksik olduğu, fen bilgileri derslerinin deney ve gözlemi esas almaktan ziyade ezbere dayalı olduğu gibi kusurları ortaya koyulmuştur (VII. MEŞ, MEB, 1991, s. 70).

Programın sorun oluşturan yanlarından bir diğeri yurdun genelinde standart olarak uygulanması ve değerlendirilmede bilginin esas alınması, öğretimde öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkların göz ardı edilmesine neden olmasıydı (Karagöz, 1966, s. 37). Bu yönüyle de program ilgili yönetmeliğin 41. maddesindeki; *“öğretim ve eğitim faaliyetlerinde çocuk gelişiminin ana çizgileriyle bireysel farklılıklar gözetilir.*

Her derste dersin mahiyetine göre, öğrencileri bu gayelere götürecektel lüzumlu bilgi, maharet ve ideallerin kazandırılmasına itina olunur.” ifadesiyle çelişiyordu (İlkokullar Yönetmeliğı, Eğitim Basımevi, 1959, s. 11).

Daha önce de belirttiğimiz gibi 1948 İlkokul programı üzerinde ilk düzenlemeler 1954 yılında yapılmıştır. Bu düzenlemeler, ilgili programın aksayan yönleri ve uygulamada karşılaşılan birtakım güçlükleri çözüme kavuşturmak amacıyla ülkemize getirilen Kate Wofford, 5 Ekim 1951 ve 1 Şubat 1952 tarihleri arasında dört aylık bir inceleme sonucunda hazırlayarak hükümet yetkililerine sunduğı raporuna dayanmaktadır. Bu rapor, altı il merkezinde 700 köy öğretmeni, müfettiş, köy enstitüsü ve öğretmen okulu öğretmenlerine dağıtılan anketten, Adana, Erzurum, Diyarbakır ve Trabzon’daki sınıflarda yapılan incelemeler ve yaklaşık 800 öğretmenin katıldığı genel toplantılara dayanmaktadır (Wofford, 1952, ss. 7-8).

Wofford’un Türkiye Eğitimi üzerine bir diğer tavsiyesi Türk öğretmenlerin mesleki bilgi ve deneyimlerini artırmak için Amerika’ya eğitime gönderilmeleriydi. Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile ICA arasında bir iş birliğı anlaşması yapılarak yüksekokul ve üniversite mezunu öğretmenlerden yapılacak sınavda başarı gösterenler arasından seçilenlerin bir yıllığına Amerika’ya gönderilmesi kararlaştırılmıştı (MEB. TD., S: 997, 3.3.1958, s. 35). Böylelikle 25 öğretmen ilköğretim hakkındaki bilgi ve deneyimlerini geliştirmek için Amerika’ya eğitime gönderilmiştir. 1953 yılında toplanan V. Milli Eğitim Şûrasında ise günün gereksinimlerine uygun yeni bir ilkokul program taslağı hazırlanması ve pilot uygulamalarının yapılmasından sonra yurt genelinde uygulamaya girmesi kararlaştırılmıştır. Amerika’ya eğitime gönderilen öğretmenlerin geri dönmesinden sonra bu hususta çalışmalar başlatılarak Bolu Köy Okulları Program Taslağı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu taslak talim terbiye kurulunca onaylandıktan sonra uygulamaya konulmuştur. 1955 yılında İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü’nce İstanbul şehir ve köy deneme okulları ders programı hazırlanarak yürürlüğe konmuştur (Cicioğlu, 1985, s. 101). Görüldüğü gibi 1948 İlkokul programı üzerinde yapılan düzenleme çalışmalarıyla ülkemizde öğretim programı hazırlama süreci, ilk defa pilot uygulamaları başlatmakla beraber öğretimi programlama sürecinin uzmanlar tarafından öğretmen ve yöneticilere yönelik anketler ve eğitim-

öğretim sürecine dair yerinde müşahedeler ve programın masaya yatırıldığı umumi toplantılar gibi ayrıntılı faaliyetleri içerdiği görülmektedir.

1948 ilkokul programı üzerindeki düzenleme çalışmalarından sonra ilkokul birinci, ikinci, üçüncü sınıflardaki pilot uygulamaların verimli bir şekilde yürütülmesine karşılık dördüncü ve beşinci sınıflardaki içeriği açısından program halen daha büyük sorunlar taşımaktaydı. Örneğin çağdaş manada dünya ülkelerinin hiçbirinde bu sınıf kademesinde dünya tarihi, dünya coğrafyası dersleri okutulmazken Türkiye’de öğrencilerin zihinsel gelişim düzeylerinin üzerinde olan bu derslerin okutulması çocuğa görelilik ilkesiyle çelişmekteydi. Hâlbuki ilköğretimin bu iki kademesinde milli tarih ve milli coğrafya derslerinin okutulması yeterli olması gerekirdi. Ayrıca son iki sınıfın geometri ve aritmetik ders programları da içerik olarak yüklü olması ilkokul çağındaki çocukların gelişim düzeylerinin üzerinde bir yükün altına girmelerine neden oluyordu. Programın bir diğer eksik yanı köy ilkokullarında bilginin köylünün günlük yaşamına yönelik içerikten yoksun olması dolayısıyla program köy okullarında eğitim-öğretim hayati amaçlara hizmet etmekten uzak oluşuydu (Tansu, Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 1961, s. 2). Yine Türkiye’nin kırsal kesimlerinde eğitim öğretimin birleştirilmiş sınıflarda yapılmasına rağmen programın bu konudaki yetersizliği ve bu sınıflara uygun olarak geliştirilememiş oluşu köy ilkokullarında hedeflenen verimin alınmasının önünde bir engel olarak durmaktaydı. 4-14 Şubat 1953 tarihleri arasında çalışmalarını yürüten V. Eğitim Şûrasında köy ilkokulları için programın aksayan yönlerinin düzeltilmesi ve yerel koşullara uygun programın belirlenmesine olanak sağlayan önlemlerin alınması ön görülmüşse de bu hususta somut adımlar halen daha atılamamıştı (Aloğlan, 1959a, ss. 10-11).

1950’lerin sonuna gelindiğinde toplanan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu’nda, 1948 İlkokul programının öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarıyla eğitim amaçlarına göre yeniden düşünülerek Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenecek uzmanlar ve deneyimli öğretmenlerden oluşan bir komisyon kurulmasını ve kurulacak bu komisyonca programın değiştirilmesine dair görüş bildirilmiştir. Komisyon raporunun programın esaslı amaç ve prensiplere yer vermesine rağmen çocukların içinde yaşadıkları çeşitli tabii, sosyal ve ekonomik çevrelerin özellikleri dikkate alınmaması yeterli derecede esnekliğe sahip olmadığını ortaya koymuştu. Programın

içerik olarak da aşırı şekilde yüklü olduğu tespitinde bulunan Komisyon, köy okullarındaki birleşik sınıflarda her sınıf için farklı ünite, konu ve müfredatı içermesi gibi yönlerden birtakım kusurları olduğunu belirtmiştir (MEB, 1961c, s. 44).

Türkiye’de 1960 öncesi ortaöğretim programı, 1949 ve 1953 yıllarındaki güncelleme çalışmaları ile yenilenen ve 1970 yılına kadar yürürlükte olan 1938 ortaokul ders programına dayanmaktaydı. Dönemin ortaöğretim kurumları ilkokullar ile yüksekokullar arasındaki kademeyi teşkil eden her biri üçer yıl süreli ortaokullar ve liseler olmak üzere iki üniteden oluşmaktaydılar (Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1973, s. X).³

Türkiye’de 1960 yılında yürürlükte olan ortaokul programı ise, 1937-1938 eğitim öğretim yılında denenerek 1938-1939 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe girmiş ve okullarda 11 yıl boyunca uygulanan 1938 Ortaokul Programına dayanmaktaydı. 1949 yılında hazırlanan yeni ortaokul programı 22-31 Ağustos 1949’da toplanan IV. Milli Eğitim Şûrasında incelenerek kurulan ilgili komisyona havale etmiştir (Cicioğlu, 1985, ss. 182-183). Komisyon yeni ortaokul program taslağını eğitim-öğretim anlayışı ve uygulanışı bakımından ilkokul programına paralel ve uyum sağlayıcı olduğunda karar kılarak ortaokulların hedeflenen eğitim-öğretim kalitesine ulaştırılması için çalışmalara başlamıştır. Bu amaçla tarih ve tabiat bilgisi ders programlarının yeniden gözden geçirilmesi meselesinin bakanlıkça ele alınması karara bağlanmıştır (Özalp ve Ataüenal, 1977, s. 235).

İlgili ortaokul programının amaçları incelendiğinde bunların ilkokulların amaçlarıyla aynı olduğu görülmektedir. Bu amaçlardaki esaslardan bazılarının gerçekleştirilmesi işi, ilkokul ve ortaokuldan daha ileri eğitim kurumlarının alanına girmekle beraber ilkokul ve ortaokulda öğrenciler, hemen hemen bütün amaçların elde edilmesine yarayacak küçük tecrübeleri yaşamak fırsatını bulmaları esastı (Ortaokul Programı, MEB 1951, ss. 5-6). 1949 ortaokul ders programında kabul edilen Eğitim ve Öğretimin İlkeleri incelendiğinde bunların 1948 İlkokul Programındaki eğitim ve

³ 5 Ocak 1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 9 uncu maddesinde değişikliğe gidilerek ilköğretimin sekiz yıl ve kesintisiz olmasına dair kanunun 18.08.1997 tarih ve 23084 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak 1997-1998 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe girmesinden önce ülkemizde klasik manada ortaöğretim yapıliyordu. (Resmî Gazete, 18.07.1997, s. 2).

öğretim ilkeleriyle genel itibariyle ayniyet içinde olduğu, sadece üç ilke farklılık arz ettiği görülmektedir. Bunlar;

Okul hayata sıkı sıkıya bağlıdır: Eğitimin rolü, öğrencinin, okulda kazanacağı bilgi ve alışkanlıklar yardımıyla içinde yaşadığı topluluğun etkin bir ferdi olarak gelişmesini sağlamak olduğuna göre, eğitim ve öğretim çalışmaları okulun dört duvarı içinde kalmayıp dışına taşmalı, dış çevrede okulun bir iş ve çalışma alanı haline getirilmelidir. Buna karşı okulda çevrede her gün karşılaşılan çeşitli problemlerin tartışılıp incelendiği, bilimsel yollarla sonuçlara bağlandığı bir öğrenim kurumu haline gelmelidir (Ortaokul Programı, MEB 1951, s. 25).

Öğrenim konuları dağınık dallar ve parça parça bilgiler halinde değil, birbiriyle sıkı ilgisi, birbiriyle sıkı ilgisi ve hayatla yakın ilişkileri bulunan birimler halinde işlemelidir: Öğrenim konularının birbiriyle ve yakın hayatla ilişkilendirilmesinin esas alınması, bilgilerin, sadece ezber düzeyinde kalmayıp özümsemiş alışkanlıklar haline getirilmesini sağlamak için bu bilgilerini çevre hayatı içindeki etkilerinden yola çıkılarak öğrencilerin fikir, beden, heyecan ve duygularını çalıştırma amacına yönelikti. Bunun sebeple programdaki ders konuları ve ünitelerin programdaki sıraya göre işlenmesi esnek bırakılmıştı. Bunun için ders yılı başında farklı sınıfların öğretmenleri bir araya gelerek konuların birbirleriyle yakın ve uzak ilgilerini göz önüne alır ve bu konuları aynı zamanlarda işlemeleri esastı. Okulun eğitim ve öğretim hayatının nâzımı olan bu toplantıların sık sık tekrarlanması suretiyle öğretmenler, birbirlerinin derslerine ve usullerine nüfuz edecekleri ve öğretimde birlik sağlama imkânına varacakları düşünülmekteydi (Ortaokul Programı, MEB 1951, s. 33).

Okul her öğrenciyi kendi yetenekleri sınırı içinde en yüksek başarıya götürecek kılavuzluğu yapmalıdır: Bir sınıf içindeki öğrencilerin her biri başlı başına birer varlıktır. Vücut yapıları, hareket kabiliyetleri, büyüme hızları, ruhsal özellikleri, bilgi ve beceri seviyeleri, öğrenme kapasiteleri, çevrelerinden edindikleri hayat tecrübelerinin genişliği ve mahiyeti, aile içindeki durumları gibi etmenler her öğrencinin gelişimine, davranışına etki eder. Öğrenciler arasındaki bu bireysel farkları göz önünde tutarak, her öğrenciyi bulunduğu olgunluk seviyesinde kabul edip onun kendi özel yeteneklerine göre bir olgunluk derecesine çıkmasına yardım etmek

öğretmenin başlıca görevidir. Öğretmen bir sınıftaki öğrencilerin, yukarıda belirtilen hususlar bakımından, birbirlerinden farklı olduklarını düşünerek her türlü çalışmalarında onlara gerekli kılavuzluğu yapmalıdır. Bu kılavuzluk altında öğrenciler, içinde bulundukları okul topluluğuna, düşünen, yapan ve yaratan birer üye olarak intibak ederler (Ortaokul Programı, MEB 1951, ss. 33-34).

İlkokul ve ortaokul programlarında eğitim ve öğretimin İlkelerinin birbiriyle benzerlik taşımasının IV. Milli Eğitim Şûrasının yukarıda da bahsettiğimiz üzere ilkokul ve ortaokullar arasında eğitim öğretim anlayışı ve uygulayışı hususunda uyum içinde olmasına dair yaklaşımıyla ilgili olduğu açıktır (Özalp ve Ataüinal, 1977, s. 261).

1949 ve 1970 yılları arasında yürürlükte kalacak ortaokul programı, Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat bilgisi, yabancı dil, beden eğitimi, resim, müzik, serbest çalışmalar ve iş bilgisi olmak üzere on dört dersten oluşmaktaydı. Her devrede haftalık 32 saatlik ders görülmekteydi. Bu derslerden kimya birinci ve ikinci devre sınıflarında, fizik dersini ise birinci devre sınıflarda okutulmamaktaydı.

Tablo 4-3: Kız ve Erkek Orta Okullarıyla Karma Orta Okulların Ders Dağıtım Cetveli

Dersler	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III
Türkçe	6	4	4
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	2	1
Yurttaşlık Bilgisi	1	1	1
Matematik	5	4	4
Fizik	-	3	3
Kimya	-	-	2
Tabiat Bilgisi	3	3	2
Ticaret İşleri	1	1	1
Tarım İşleri	1	1	1
İş Bilgisi El İşleri Erkelere	2	2	2
Ev işleri Kızlara			
(Biçki, Dikiş Ev İdaresi Çocuk)			
Yabancı Dil	3	3	3
Beden Eğitimi	1	1	1
Resim	1	1	1
Müzik	1	1	1
Serbest Çalışmalar	3	3	3
Toplam	32	32	32

(Ortaokul Programı, MEB 1951, s. 41)

1949 Ortaokul Programına zamanla çeşitli gerekçelerle birtakım eleştirilerin yapıldığı bilinmektedir. Bu eleştiriler genel olarak 1949'daki yenileme çalışmalarının klasik anlayışın aksine uygulamalı bilgileri ön plana çıkarmasına rağmen bu bilgileri kullanmayı gerektiren iş eğitimi derslerinin öğrenciyi ilgi ve yeteneklerine göre geliştirme noktasında toplanmaktaydı. Buna göre program öğrencilere bu konuda yaşantı kazandırmaktan ziyade yalnızca pratik yararların üzerinde durmaktaydı. Ayrıca bu programın zihni gelişmenin insanın kişiliği bir bütün olarak dikkate alınmadan yapılabileceği anlayışına dayandığı programa getirilen eleştirilerden bir diğerydi (Doğan, 1972, s. 113).

Türkiye'ye incelemelerde bulunmak üzere gelen bazı yabancı uzmanlar da 1949 ortaokul programının teknik ve içeriğine yönelik eleştiriler yöneltmiştir. Örneğin 1952 yılında ülkemizde dönemin ortaokul ve lise programları üzerinde incelemelerde bulunan Amerikalı Uzman John J. Rufi, programların aşırı ders yüklü olduğundan öğrencilerin büyük bir kısmının müfredatı başarı ile takip edemediğini belirtmiştir. Buna göre derslerin aşırı derecede yüklü olması öğrencilerin çoğunun yüzeysel kalmalarına, öğrenmekten ziyade sınıf geçmek için çalışmalarına neden olmaktaydı.

Ayrıca bu süreçte öğretmenler de ders konularının çokluğu yüzünden öğrencilere kavrayabileceklerinden fazla bilgi vermek zorunda kaldıklarını ve bu haliyle programın öğrencilerin anlayarak öğrenmelerini sağlamak yerine ezberleyerek öğretim sürecine katılmalarına neden olması dolayısıyla öğretimin, öğrenciye yaparak ve yaşayarak öğrenme olanağı vermeyen ezber ve biçimsel bir hale geldiğini ortaya koymuşlardır (Rufi, 1956, s. 16).

1960-1961 ders yılında liselerde uygulanmakta olan program 1956 lise programıydı. 1956 yılında liselerin dört yıl aradan sonra tekrar klasik üç yıllık öğretime geçmesi sonucu hazırlanan 1956 programı bir yıl uygulandıktan sonra 1957 yılında yeniden ele alınarak yürürlüğe girmiştir. Liselerde 1970 yılına kadar uygulanan bu programda önemli bir değişiklik, liselerde 1952 yılına kadar üçüncü sınıflarda, 1952-1956 yılları arasında dördüncü sınıfta ayrılan fen ve edebiyat şubelerinin 1956-1957 öğretim yılından itibaren ikinci sınıftan ayrılmaya başlanmış ve 1960'lı yıllar boyunca bu şekilde devam etmesiydi (Cicioğlu, 1985, ss. 205-206).

1957 Lise Programında haftalık toplam ders saati sayısı birinci ve ikinci devrenin 32, üçüncü sınıfta fen kolunun 32, edebiyat kolununda 32 saat olarak saptanmıştır. Programda 14 adet ders bulunduğu görülmektedir. Bunlar; Türk Dili ve Edebiyatı, Psikoloji, felsefe grubu (felsefe-mantık-sosyoloji), tarih, sanat tarihi, coğrafya, matematik, tabiat bilgisi, fizik, kimya, yabancı, dil, beden eğitimi, milli savunma ve din dersleridir. Bu derslerden ilk 13 tanesi mecburi, din dersininse ihtiyari seçimlik olarak programda yerini almıştır. Müfredatta her üç devrede de Türk Dili ve Edebiyatı dersi ve yabancı dil derslerine diğerlerine göre daha fazla saat yer verildiği görülmektedir. Ayrıca ilk defa bu programda lise müfredatlarına Sanat Tarihi dersinin girdiği, önceki lise müfredatlarında askerlik adı altında yer alan dersin milli savunma dersi olarak yer alması uygun görülmüştür 1957 lise ders programındaki bu değişim, müfredatta sivil ve demokratik bir eğitim-öğretim düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir.

1949-1956 yılları arasında ülkemizde ortaöğretim kurumlarında incelemelerde bulunan Jon J. Rufi, müdürler ve öğretmenlerle gerçekleştirdiği mülakatlarda aldığı birtakım eleştirilerin sonucunda ortaöğretim müfredatlarının çocuklar için yüklü

olması dolayısıyla öğrencilerin büyük bir kısmı bu müfredatı başarı ile takip edemediklerini, derslerin yüklü olması öğrencilerin öğrenmekten ziyade geçer bir not almak için çalışmalarına sebep olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin de okutmaya mecbur oldukları ders konularının çokluğu yüzünden öğrencilerine kavrayabileceklerinden fazla bilgi vermeğe mecbur kaldıklarından şikâyet etmekte olduklarını belirten Rûfî, bunun öğretimin, öğrenciye yaparak ve yaşayarak öğrenmek olanağı vermeyen tamamıyla ezber ve formel bir hale geldiğini söylemiştir. (Rûfî, 1956, s. 16).

Tablo 4-4: 1956 Lise Programı Haftalık Ders Cetveli

Dersler	Sınıf I	Sınıf II.	Sınıf III		
				Fen	Edebiyat
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	3	3	6
Psikoloji	5	7	7	-	-
Felsefe mantık Sosyoloji	-	-	3	6	6
Tarih	2	2	2	2	2
Coğrafya	2	2	1	2	2
Matematik	5	5	7	2	2
Tabiat Bilgisi	3	2	1	-	-
Fizik	3	3	3	2	2
Kimya	3	3	3	2	2
Yabancı Dil	5	5	5	5	5
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1
Askerlik	1	1	1	1	1
Resim, Müzik, İkinci Yabancı Dil	2	2	2	2	2
Toplam	32	32	32	32	32

(Lise Müfredat Programı, MEB, 1956)

1960 Ortaöğretim Komitesi Raporunda müfredat programlarının bölgeler arası farklılıkları göz ardı eden, pedagojik ilkelerin göz ardı edildiği ve öğretim basamakları arasında bağların yetersiz olduğuna dair eleştiriler getirilmiştir (Millî Eğitim Basımevi, 1961, s. 113). 1961 tarihli Türkiye Eğitim Millî Komisyonu raporunda çeşitli dereceli eğitim kademelerinde en fazla üzerinde durulması ve süratle ıslah edilmesi lazım gelen ortaöğretim müesseseleri olduğu belirtilmiştir. İlgili raporda

ortaöğretim müesseselerinin başarısızlığında müfredat ile metot arasında bir eşgüdüm yakalanamamış olmasının etkisi üzerinde durulmuştur. Ortaokul müfredat programlarının eğitim-öğretim faaliyetlerinin amaçlarına cevap verecek şekilde ve ilkokul programları ve lise programları arasında bulunması gereken ahenkli devamlılığı sağlamak üzere yeniden gözden geçirilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca liselerde fen, edebiyat ve tabii ilimler kollarının kurulması ve öğrencilerin lise birinci sınıftan itibaren ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine göre bu kollardan birine yönlendirilmesinin yararlı olacağı uzman komisyonlarca ortaya konulmuştur (MEB, 1961c, ss. 48-51).

Ortaöğretim programlarının ders zümreleri açısından da sorunlu yönleri bulunmaktaydı. Programın bu konudaki eksikliğini lise tarih dersi ve felsefe zümresi dersleri özelinde birer örnekle açıklamak anlamlı olacaktır. Bilindiği üzere ortaokul ilkokulun devamı, lise de orta okulun tamamlayıcısı olmasına rağmen örneğin üç yıllık ortaokul tarih ders programı ile üç yıllık lise tarih programları baştan sona aynı konuların tekrarı üzerine kuruluydu. Üstelik liselerdeki eğitim buhranı sadece tarih dersleriyle de sınırlı değildi. Felsefe zümresi derslerinden olan sosyoloji dersinde tamamen August Comte sistemi kabul edilmekteydi. Comte'nin sistemi ise psikolojinin reddi üzerine kurulu olduğu ve dolayısıyla bireyin ruhunu toplumun oluşturduğu kabul edildiğinden psikoloji bilim cetvelinden çıkarılmıştı. Birbirine aykırı olan bu iki sistemin (psikoloji ve sosyoloji) aynı anda aynı öğretmen tarafından okutulmaktaydı. Böyle bir çelişki felsefe tarihi dersi içinde okutulması düşünme biçimleri arasında farklı mevkiler olarak bir sorun oluşturmamasına rağmen ayrı ders disiplinleri açısından bir tutarsızlık oluşturmaktaydı. Bu yönleriyle lise ders programının yeniden düzenlemesi bir zorunluluk olarak durmaktaydı (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mart 1961, s. 2).

Dönemin lise programlarının en belirgin özelliklerinden birisi programların sadece belli bir içeriğin ön plana çıkarılmış olmasıydı. Bu programlar incelendiğinde ders konularının uzun yıllarca sınırlı kalması ve sadece zihni faaliyetlerle genel kültürün öne çıkarılması liselerin yalnızca toplumun gençlerde beklentilerini karşılama amacına sebep olmuştu. Geleneksel anlamda toplum yapısının değerleri ile genel kültür arasındaki ilişki aydın tipinin ansiklopedik karakteristikte ortaya çıkması

sonucunu doğurmuştu. Düz liselerin ders içerikleri nedeniyle baskın olması Liselerin bu durumunun diğer ortaöğretim kurumları açısından olumsuz yansımaları ise mesleki ve teknik eğitimin amaçlarından uzaklaşarak ders programlarını düz liselere benzetmeye çalışmalarıydı. Bu nedenle mesleki ve teknik ortaöğretim toplumsal ve iktisadi kalkınmadaki insan gücünün yetiştirilmesi amacına hizmet edemiyordu. Bütün bunlar, ortaöğretimin amaçlar ile ders içeriklerinin örtüşmemesi noktasında büyük bir sorun oluşturunuyordu. Bu sorunun oluşmasında etkili olan bir diğer faktör, toplumsal yapıdaki, kültürel, iktisadi değişimlerin ortaöğretim kurumlarının programlarına yansıtılmadığı ve bu değişimlere rağmen programların düzenlenmeyişi ile üniversiteye girişte sınırlı bir konu alanın temel alınması da etkiliydi (Doğan, 1972, s. 95).

Ortaöğretimin sisteminin amaçlarıyla ortaöğretim programları arasındaki ilişki meselesi, VII. Milli Eğitim Şurasında ele alınmıştı. 5-15 Şubat 1962 VII. Milli Eğitim Şûrasında lise programları, toplumun ihtiyaçları ve öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre bireysel farklılıklarının karşılamak üzere çeşitli kollara göre değil zorunlu seçmeli derslere göre düzenlenmesi teklif edilmiştir. Bu teklife göre mecburi dersler öğrencilerin ortalama seviyesine göre ayarlanacaktı. Seçmeli dersler ise öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre derinleşecekleri alanlardan seçilecekti (VII. MEŞ, MEB, 1991, s. 124). Ancak lise müfredatlarında toplumsal ihtiyaçlarla program içeriğine dair böyle bir düzenleme ancak 1974 Lise öğretim programında uygulamaya konulabilmiştir. 28 Eylül-3 Ekim 1970’te toplanan VIII. Millî Eğitim Şûrasında liseler program ve amaçlarına göre üç kısma ayrılmıştır:

- a. Yalnızca yükseköğretime hazırlayan programlar
- b. Hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlayan programlar
- c. Yalnız hayata veya mesleğe hazırlayan programlar.

Aynı şurada öğrencileri ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine göre çeşitli alanlara yönlendirmek için genel, mesleki ve teknik liselerin birinci sınıfları, yöneltme sınıfları teşkil edilmiştir. Bu sınıf seviyesinde öğrencilerin yönelecekleri program için hazırlanmaları ve yöneltme sınıflarında genel kültür dersleriyle ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine göre üst sınıfa yönelten seçmeli dersleri almaları öngörülmüştür (VIII. MEŞ, MEB, 1991, s. 21).

Dönemin ortaöğretim ders programlarına genel olarak eleştiri yöneltlen ortak yönüyse son derece ağır, öğretim metotlarının çağdaş yöntem ve tekniklerden uzak olması ve dolayısıyla okulun öğrenciler için güdüleyici bir yanının olmayışı noktasındaydı. Ayrıca çocukların bazı okullarda günde altı, bazılarındaysa yedi, sekiz saat ders görmeleri ve her dersin en aşağı üç yüz veya dört yüz sayfalık kitapları olması ve bu kitapların baskılarının kötü ve görsel olarak zengin olmayışı, ders materyallerini öğrenciler açısından sıkıcı hale getiren bir etmendi (Tansu, Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 1961, s. 2). Ortaöğretim birinci ve ikinci kademe okullarının ders programlarına ilişkin sorunlar uzman komisyon raporlarının öneri ve kararlarına rağmen kısa süre içinde hemen çözülecek durumda değildi. Şubat 1962’de toplanan VII. Millî Eğitim Şûrası ile Eylül 1970’te VIII. Milli Eğitim Şûrasında kurulan komisyonların çalışmaları sonucunda yeni düzenlemeler yapılan ortaöğretim birinci kademe ders programı 1970’te, ortaöğretim ikinci kademe ders programı ise 1974’te yenilenecekti.

4.2.2. 1960-1961 Yılında Öğretmenlerin Genel Durumu

Cumhuriyet dönemi milli eğitim tarihimizde öğretmenlik mesleği ile ilgili ilk mesleki tanımlama, 3 Mart 1924 tarih ve 436 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu’na dayanmaktadır. Bu kanunda öğretmenliğin, kamu hizmetleri içinde öğretim ve eğitim sürecini yürütmekle görevli ve bağımsız sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek olarak tanımlandığı görülmektedir. Mustafa Necati Bey’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 22 Mart 1922 tarihinde çıkarılan 789 numaralı Eğitim Teşkilatına dair kanunun 12. Maddesi ile eğitim hizmetinde asıl olan öğretmenlik olduğu ifade edilerek öğretmenlik mesleği hukuki bir duruma kavuşturulmuştu (Öztürk, 1996, s. 77). 2 Aralık-10 Aralık 1946 tarihleri arasında toplanan III. Milli Eğitim Şûrasında ise bu tanımlama genişliği dolayısıyla yeniden düzenlenerek sınırlandırılması uygun görülecekti (Özalp ve Ataüenal, 1977: 209, MEB, 1992, s. 20). Öğretmenlik mesleğinin tanımına son şeklini veren düzenleme ise 14 Haziran 1973’te kabul edilen 1789 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 43. maddesindeki; “*Öğretmenlik, Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir.*” ifadesi olmuştur (Resmî Gazete 24 Haziran 1973, s. 4). Cumhuriyet dönemi eğitim tarihinde öğretmenlik mesleği hususunda getirdiği diğer düzenlemelerle önem arz eden III. Milli

Eğitim Şûrasında, orta derece öğretmen ve öğreticiler ile ilgili mevzuatı düzenleme komisyonu tarafından stajyerlik süresinin daha verimli şekilde geçmesini sağlamak, öğretmenlere lojman temin etme ve öğretmenlerin sosyal durumlarını iyileştirme tedbirlerinin alınması bakanlığın görevi olarak kabul edilmesidir (MEB, 1973, s. 98).

1960 yılında öğretmenlik mesleğini anlamak için ilkokul ve ortaokul yönetmeliklerini incelemenin anlamlı olacaktır. Dönemin ilkokullar, ortaokullar ve liseler yönetmeliğinde ilgili kurumlarda görev yapan öğretmenlerden sınıflarda, okul içinde ve çevresinde meslekleri, kişisel tutum ve davranışlarıyla ilgili yerine getirmeleri gereken birtakım görevler saptanmıştır. Bu yönetmeliklerde ortak nokta öğretmenlerin sorumlu oldukları sınıf ve derslerde eğitim-öğretim işlerini sorunsuz bir şekilde yerine getirmeleri gerektiği belirtilmesiydi. Özel olarak ilkokul yönetmeliğinde ise öğretmenleri okul idaresinin kendilerine verdiği eşya, ders materyali ve kitapları korumakla yükümlü tutuyordu. İlkokul öğretmenlerinin gösteriştan uzak giyinmeleri salık veriliyordu. Yönetmeliğe göre öğretmenlerin nezaket kurallarına uymaları ve eğitim-öğretim sürecinde öğrencileriyle olan münasebetlerinde nazik, eşit davranışlar göstermeleri gerekiyordu. Yönetmelikte görevinde kusur, ihmal ve kötü hali görülen öğretmenler hakkında ilgili kanunlara göre işlem yapılacağından öğretmenlerin yıl içinde alacağı izinlere kadar öğretmenleri ilgilendiren bütün bağlayıcı hususlar açıklanmıştı. (İlkokullar Yönetmeliği, Eğitim Basımevi, 1959, ss. 23-24).

Ortaokul ve lise öğretmenlerinin meslek içinde tanımlamaları ise 1959 yılında çıkarılan ortaokul ve liseler yönetmeliğine dayanmaktaydı. Buna göre ortaöğretim kurumlarındaki öğretmenler ders yılı başında müfredat programlarının, ders uygulama ve deneylerinin aylara dağıtılmış bir planını derslere başlamadan önce okul müdürüne sunmakla yükümlüydüler. Yönetmelik ortaokul ve lise öğretmenlerinin derslerini yararlı bir şekilde vermeleri için derslere hazırlanmış olmakla ve okuldaki ders araç ve gerekerinden, kitaplardan öğrencilerin faydalanması sürecini yönetmekle sorumlu tutuyordu. Aynı dersleri okutan öğretmenler ile aynı sınıfta farklı derslere giren öğretmenler sık sık bir araya gelerek dersleri birbirine paralel olarak ve eğitim öğretim sürecini iş birliği içinde yürütmeleri yönetmelikte üzerinde durulan bir diğer konuydu. Yönetmeliğe göre ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenler haftada bir gün okul

nöbeti sorumlulukları bulunmakla beraber ilgili hususun yirmi beş yıl meslekte görev yapmış öğretmenler için okul müdürünün teklifi ve öğretmenler kurulunun kararı ile esnetilebilmesi mümkündür. Yönetmeliğe göre öğretmenlerin, okul öğretmenler kurulu tarafından idaresi kendisine verilen öğrenci kollarını yönetmek yükümlülükleri bulunmaktaydı. Ayrıca ortaöğretim öğretmenlerinin okullarda öğretmenler kuruluna katılmak, okulun haysiyet divanı, eğitim ve yönetim kuruluşlarında kendilerine verilen vazifeleri yerine getirmek ve müdürün uygun bulacağı diğer idare işlerine yardımcı olmak gibi sorumlulukları bulunmaktaydı. Okulun açılış dönemi yahut ders yılı içerisinde görevine gelmeyen öğretmenler mazeret özürlerini üç gün içerisinde haber vermekle yükümlü oldukları, aksi halde özür bildirmeyen öğretmenler hakkında kanuni işlem yapılacağı yönetmelikte düzenlenen bir diğer konuydu. Yönetmelikte ortaöğretim öğretmenlerinin bir günden fazla istirahat gerektiren hastalıklarını rapor ile sevk etmeleri bir günlük istirahat gerektiren hastalıklarını ise tezkere ile okul müdürüne bildirmeleri gerektiği belirtilmekteydi. 1959 ortaokul ve liseler yönetmeliğinde öğretmenlerin kıyafeti, tutum ve davranışları hakkındaki hususlar ilkokul yönetmeliği ile tamamen örtüşmekteydi (Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği, Eğitim Basımevi, 1959b, ss. 22-24).

Türkiye’de devlet memurlarının özlük hak ve ödevlerini belirleyen 14 Temmuz 1965 tarih ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu yürürlüğe girene kadar öğretmenlerin atama, özlük ve terfi ile ilgili hususlar, münferiden çıkarılan ve ihtiyaca göre tadil edilen kanunlarla saptanıyordu.⁴ Bu kanunlarda öğretmenlerin göreve başlama, stajyerlik süreleri, öğrenim durumlarına göre maaş dereceleri ve kadro terfilerinde esas alınan ölçütler, barınma ihtiyaçları, vazifeleriyle ilgili yevmiye ve

⁴ Bunlar sıralanacak olursa; 18 Mart 1926 Tarih 788 Numaralı Memurin Kanunu (Tekışık, 1967, s. 109), 20 Mayıs 1926 tarihinde kabul edilen İlk Mektep Muallim ve Muavinleri Hakkında Kanun (Oğuzhan, 1982, s. 39), 20 Haziran 1927 Tarihli ve 1108 Numaralı Maaş Kanunu (Tekışık, 1967, s. 129), 29 Haziran 1930 tarihli 1702 sayılı İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun (Resmî Gazete, 29 Haziran 1930, ss. 9161-9164), 10 Haziran 1949 tarih ve 5439 sayılı Memurin Kanununa Ek Kanun (Resmî Gazete, 16 Haziran 1949, s. 16383), 30 Ocak 1948 tarih ve 5166 Özel İdarelerden Aylık Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarının Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilâtına Alınması Hakkında Kanun, (Resmî Gazete, 2 Şubat 1948, s. 13558). 30 Haziran 1939 tarihli ve 3656 Sayılı Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun (Resmî Gazete, 8 Ağustos 1939, s. 12132). 10 Şubat 1954 Tarihli ve 6245 Sayılı Harcırah Kanunlarıdır. (Resmî Gazete, 18 Şubat 1954, s. 8201). 13 Ocak 1943 tarihinde kabul edilen 4357 numaralı, “Hususi İdarelerden Maaş Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarına, Terfi, Taltif ve Cezalandırılmalarına ve Bu Öğretmenler İçin Teşkil Edilecek Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı ile Yapı Sandığına ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun” (Resmî Gazete, 19 Ocak 1943, ss. 4289-4292).

yollukları, taltif koşulları, disiplin suçları ve ceza müeyyidelerine dair hükümler saptanmıştır. 14 Temmuz 1965 yılında çıkarılan 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ile diğer devlet memurları gibi öğretmenlerin vazife, özlük ve emeklilik işlemleri bu hususi kanunlar çerçevesinde uygulanmıştır. Cumhuriyet döneminde çıkarılan çeşitli kanunlar ve bu kanunlarda yapılan düzenlemelerde öğretmenlerin özlük durumlarında bazı iyileşmeler sağlanmıştır (Tekişik ve Karabıyık, 1969, s. 50).

Ülkemizde 1913 tarihinde kabul edilen Tedrisat-ı İbtidadiye Kanun-u Muvakkati'nin 65. maddesi gereğince ilkökul öğretmenlerinin aylıkları 1948'e kadar il özel idarelerinin bütçelerinden karşılanıyordu. Cumhuriyet ilan edildikten sonra hükümetler kendilerinden önceki esas ve uygulamalarda bir değişiklik yapmamıştı. Diğer taraftan bu uygulama kaldırıldığı güne kadar TBMM'nde milletvekilleri tarafından, basında ve öğretmenler birlikleri arasında yoğun olarak eleştirilmekteydi (Başgöz, 1995, ss. 91-92). 30 Ocak 1948 tarih ve 5166 Özel İdarelerden Aylık Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarının Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilâtına Alınması Hakkında Kanun ile 789 Sayılı kanunun aksine öğretmenlerin maaş ve kanuni haklarının, vilayet özel idare bütçelerinden alınarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması kabul edilmiştir (Çakan, 2013, s. 117). Bu karar öğretmenlerin sosyal statüsünü ve öğretmenlik mesleğinin toplumdaki saygınlığını yükselten bir gelişme olmuştur.

Bununla birlikte 1960 yılına gelindiğinde öğretmenlik mesleğinin ve öğretmenlerin sosyal ve ekonomik refahının halen daha asgari şartlarda olduğu görülmektedir. 1961 tarihli Orta Öğretim Komitesi Raporunu hazırlayan uzman komisyon, Türkiye'de öğretmenlerin maddi ve manevi huzurlarının temini hususunda yeterli derecede tedbir alınmadığı ortaya koymuştur (1961a, s. 113). Örneğin 1960 yılında halen daha öğretmenlere görevleri başındayken tanınan tedavi, yolculuk kolaylıkları ve çocuklarının eğitimiyle ilgili hakların emekliye ayrıldıklarında ellerinden alınması toplumda öğretmenlik mesleğine karşı olumlu sosyal algıların oluşmasını engellemekteydi (MEB, 1960, s. 42). Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse 13 Ocak 1943 tarih ve 4357 sayılı kanunun 11. maddesi gereğince hükmi kişiliği haiz ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olmak üzere ilk öğretmenlerin sosyal durumlarını iyileştirmek için İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı

adı ile bir sandık kurulması kabul edilmişti (Resmî Gazete, 19 Ocak 1943, s. 4291). Milli Eğitim müdürleri, ilköğretim müfettişleri, tatbikat okulu öğretmenleri, eğitim idareleri memurlarıyla sandık işlerinde çalışan memurların üye olabildiği bu sandık, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapan devlet memurlarına önemli miktarda maddi yardım yapmaya devam etmesinin yanı sıra, emekli öğretmenler, ilgili kanunların hükümleri dışında bırakılmış durumdaydı. Yıllar boyunca öğrenci yetiştirmek gibi kutsal bir görevi yerine getiren ilkokul öğretmenlerini emeklilik döneminde, bu kanun dışında tutmak gerek emekli öğretmenler gerekse öğretmenlik mesleği açısından olumsuz bir uygulamaydı (Yücel, 1995, s. 545).

Yukarıdaki örnekten anlaşılacağı üzere şehir ve özellikle köy ilkokullarında yeteri derecede öğretmenin bulunmayışının sebeplerinden en önemlisi hiç şüphesiz öğretmenlik mesleğinin maddi bakımdan tatmin edici imkânlar sunmamasıydı. Eğitim sistemimizin temelini teşkil eden ilkokullardaki öğretmenler, eğitim kurumları içinde oldukça yorucu ve meşakkatli bir iş görmelerine rağmen ilkokul öğretmenliğine uzun süre gerekli önemin verilememiş, öğretmenler maddi ve manevi olarak tatmin edilememişti. İlk öğretmen okulunu bitiren 18-19 yaşlarındaki bir erkek ve kız öğretmen çok cüzi bir maaş karşılığı bir öğretmen evi yahut lojmanı olmayan ücra köylere gönderilmekteydi. Buna mukabil ilkokul öğretmenlerden bazıları mesleklerine bağlanmakta ve ısınmakta birtakım zorluklar yaşayarak başka işlerle çalışmak zorunda kalıyorlardı. Öğretmenlerin işlerinde severek ve isteyerek kalmasını sağlamak, sosyal hayatta layık olduğu yeri alması, zamanında terfi edebilmesi, yükseköğrenimini yaparak mesleki bilgi ve yeterliliklerini artırabilmesi için yer değiştirme ve nakil imkânlarına kavuşması gerekmektedir. Fakat ilk öğretmen okulu mezunu bir öğretmenin mesleki olarak kendini geliştirmesi için yalnızca eğitim enstitülerine gidebilmekte ve üniversitelere girme hakkına sahip değildi. Hâlbuki öğretmenin atandığı köyde gerçek bir gelişme sağlayabilmesi için bunun için gerekli pedagojik, psikoloji, sosyoloji ve kültürel bilgilerle donanımlı hale gelmesi gerekti. (Tercüman Gazetesi, 12 Eylül 1960, s. 2).⁵

⁵ Nitekim Bülent Ecevit, Yeni Ulus gazetesindeki Nefessiz Kalan Köy Öğretmeni yazısında bu konuda şunları söylemişti; “Köyü bilgi ışıǵı ile aydınlatacak meşalenin yanar kalabilmesi için, sık sık tazelenmesi gerekir. Bir öğretmen bütün ömrünü köyde geçirecek, zaman zaman büyük şehirlerin havasını teneffüs edemeyecek olursa, bu meşaleyi yanar halde tutamaz. O köye aydınlık getireceği yerde, köyün havasızlığı elindeki meşaleyi söndürür.” (Ecevit, Nefessiz Kalan Köy Öğretmenleri, Yeni Ulus Gazetesi, 19 Temmuz 1954, s. 3).

İlkokul öğretmenlerin yaşadığı mağduriyetlerden biri de 27 Ocak 1954 Tarihli 6234 Sayılı Kanun ile İlk öğretmen okullarıyla birleştirilen Köy Enstitüleri mezunu öğretmenlerin maaşlarıyla alakalıydı. Türkiye'nin merkezden uzak beldelerinde çalışan 40 bin öğretmen arasında 13 yıllık kıdeme sahip bir köy enstitüsü mezunu öğretmen ile 3 yıllık kıdeme sahip öğretmen okulu mezunu öğretmen aynı maaşı almaktaydı. Aynı gaye ve aynı ideale aynı kurumsal çatı altında çalışan irfan ordusu mensup mensupları maaş bakımından iki farklı sınıf muamelesi görmekteydi. Bu durum yalnızca maaş hususuyla sınırlı kalmayıp köy enstitüsü ve ilköğretmen okulu mezunu öğretmenlerin özlük haklarındaki bazı hususlara da kapsamaktaydı. İlgili yıllarda yürürlükte bulunan 4274 sayılı kanunun 60. Maddesinin Köy Enstitüleriyle ilk öğretmen okullarını birleştiren 6234 sayılı kanunun ruhuna aykırı oluşundan dolayı ders yılının bitiminden sonra İlköğretmen okulu mezunları tatile çıkarken köy enstitüsü mezunu öğretmenler ancak iki ay tatil yapabiliyorlardı. Geri kalan bir ayda ise İlköğretmen okulu mezunu öğretmenler tatile devam ederken Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler ders dönemi başlayana kadar köyde ikamete icbar ediliyorlardı (Yücel, 1995, ss. 439, 440).

1960 yılında Türk eğitim sistemi içinde öğretmenlik mesleği ile alakalı bir diğer sorun ihtiyacı karşılayacak öğretmen istihdamının henüz yeterli olmayışındaydı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, *“Öğretmen yetiştiren ilk öğretmen Okullarımızın sayısının 1949-1950 öğretim yılında 29 iken bugün 52'ye yükseldiğini, bu kurumlarda okuyan öğrenci sayısının da 15.797'den 20.000'e çıktığını belirterek hedeflerinin yılda en az 5000 ilkokul öğretmen yetiştirecek duruma gelmek olduğunu.”* söyleyerek hükümetin bu alandaki çalışmalarını açıklamıştır (MEB. TD., S: 1078, 12.10.1959, s. 155). Buna karşın bakanın da sonuç olarak ifade ettiği gibi öğretmen sayısındaki artış artan öğrenci sayısı karşısında ihtiyacı karşılamada henüz yeterli sayıya ulaşabilmiş değildi.

Nitekim UNESCO'nun 1955 yılında hazırladığı “Dünya Eğitim Durumu” isimli eserin Eğitim Teşkilatı ve İstatistikler bölümünün verilerine göre Türkiye, nüfusuna göre öğretmen miktarı çok düşük ülkeler arasında bulunmaktaydı. (MEB,

1961c, s. 72). 1955-1960 yılları arasında Türkiye’de öğretmen yetiştirme ve çeşitli kademelerdeki okullara öğretmen istihdamına dair beş yıllık veriler incelendiğinde 1955-1956 yılında ortaokullarda bin öğrenciye düşen öğretmen sayısı, %34,2 iken, 1960-1961 eğitim-öğretim yılında bu sayının %21,0’a düştüğü görülmektedir. Buradan da anlaşılabacağı üzere ilgili yıllarda Türkiye’nin eğitim politikaları artan talebi uygun öğretmen ihtiyacını karşılayamamıştı. Ayrıca 1959-1960 ders yılına ait veriler, okullardaki öğretmen istihdamında bölgeler arasında büyük dengesizliklerin olduğu, örneğin Ege Bölgesinde bin öğrenciye düşen öğretmen miktarı %24,8 iken bu miktar Doğu Anadolu Bölgesinde %18,1 olarak göstermekteydi. Dolayısıyla eğitim politikalarının eğitim sistemindeki öğrenci-öğretmen rejimi açısından dengesiz olduğu görülmektedir. Bin öğrenciye düşmesi gereken öğretmen miktarının en az 40 olması gerekirken bu oranın genel bölgesel bağlamda yakalanamamıştı. Eğitimin kişiyi ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine göre geliştirmesi olduğu düşünüldüğünde eğitime olan sosyal talebin sürekli artması karşısında öğrenci başına düşen öğretmen sayısının azalması, ülkemizde eğitimin bireyselleşmesini kesintiye uğratarak eğitim sistemimiz açısından süregelen bir sorunun doğmasına neden olacaktı (Doğan, 1972, ss. 62-65). Öte taraftan 1960 yılına gelindiğinde Türkiye’de öğretmenlerin mesleki yetiştirme ve gelişme, atanma, yükselme ve tayin, maaş, diğer maddi olanaklar kadro durumları ve istihdamların açısından da büyük sorunlar içinde bulunduğu bilinmektedir (Duman, 1991, s. 135). Örneğin 1949-1950 öğretim yılında 34,822 olan öğretmen sayısının sabit bir hızla artarak 54,049’a çıkmasına karşılık öğretmen sayısındaki bu artışın öğrenci artış hızının gerisinde kaldığı görülmektedir (Kalaycı, 1988, ss. 67-68).

1960 yılına ait resmi istatistiklere göre Türkiye’de ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirmek bakımından 19.468 öğretmene, ortaokul ve liselerde 3.114, mesleki ve teknik öğretim okullarında 1.533, öğretmen okulu ve eğitim enstitülerinde 360 olmak üzere 5.007 öğretmene ihtiyaç vardı. Eğitim sistemimizin toplam öğretmen ihtiyacı karşılamak içinse 24.475 öğretmenin çeşitli okul kademelerinde istihdam edilmesi gerekiyordu (MEB, 1961c, s. 73). Dolayısıyla 1960-1961 eğitim-öğretim yılı açılırken ilkokullar, ortaokullar ve liseler eksik öğretmen kadrosuyla öğretime başladığı, ilkokullarda 8,950 ortaokullarda ise 3,541 öğretmene daha ihtiyaç olduğu görülmekteydi (Tercüman, 20 Eylül 1960, s. 5). 1960-1961 ders yılında Türkiye’de eğitim sistemi içinde bir diğer sorun özellikle nüfusun fazla olduğu büyük şehirler

açısında vekil öğretmenlikti. Örneğin İstanbul'da eğitim-öğretim kurumlarındaki öğretmen ihtiyacı vekil öğretmenlerle karşılanıyordu ve 1960-1961 eğitim-öğretim yılı açılırken İstanbul ili ölçeğindeki okullarda vekil öğretmen sayısı asil öğretmenlerin sayısının çok üzerindeydi. Ayrıca öğretmen ihtiyacı dil ve fen ders branşlarında iken başvuruların daha çok tarih, coğrafya ve edebiyat derslerine yapılması 1960 yılında Türk eğitim sisteminin bir diğer sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tercüman 23 Eylül 1961, s. 2) Okullardaki öğretmen ihtiyaçları ile mevcut öğretmen branşları arasındaki çelişki, ilgili yıllarda ülkemizde öğretmen yetiştirme politikalarının sistematik bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmediğini göstermekteydi.

Türkiye'de 27 Mayıs 1960 sonrası başlatılan eğitim seferberliğinde gerekli olan öğretmen kadrolarının oluşturulabilmesi için yönetimi devralan Milli Birlik Komitesi, çeşitli çözümler üzerinde müzakerelere başlamıştır. Birinci Cemal Gürsel Hükümeti programında Milli Eğitim aşağıdaki cümlelerle ifadesini buluyordu:

Milli Eğitim sorunu baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisadi refahın tahakkuku, büyük kütelerin yeni yetişen nesillerin Milli Eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Milli Eğitim teşkilat ve programlarımızı bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak en acele işlerimiz arasındadır. Eğitimimizin muhtaç olduğu nizam içinde ve belli metotlarla çalışan medeni ve milli bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır. Milli Eğitimi durgun halinden çıkarıp yapıcı ve başarılı bir vafsa ulaştırmak amacımızdır. (Tercüman 12 Temmuz 1960, s. 5), (Ekici, 1994, s. 13).

Cemal Gürsel hükümetleri döneminde öğretmenlerin sosyal ve ekonomik durumlarını iyileştirmeye yönelik bir takım teklif ve düzenlemelerin de planlandığı görülmektedir. Türkiye Öğretmenler Milli Federasyonu (TÖMF), Milli Eğitim Bakanı Turan Feyzioğlu'nun yaptığı basın toplantısında öğretmenlere ayda yüzer lira eğitim ödeneği ve köylerde görev yapanlara da ek olarak ellişer lira köy ödeneği verilmesine dair federasyonun hazırladığı kanun teklifi hakkında kamuoyuna açıklamalarda bulunmuştur. Bunlar; üniversite tazminatından faydalananlar hariç olmak üzere çeşitli öğretim kademelerindeki 70 bin öğretmen için eğitim ödeneği verilmesi, yıllardan beri köylerde ağır şartlar altında hizmet gören öğretmenlerimize diğer hizmetlerinde çalışanlara verilen hakların tanınması, kadrosuzluk sebebiyle terfi edemeyen ve Danıştay kararı almalarına rağmen haklarını elde edemeyen öğretmenlere intibak sağlayarak uğradıkları haksızlığa son verecek kanun teklifi ve öğretmen çocuklarına

başlıca şehirlerimizde yurtlar kurulmasına dair kanun teklifi gibi konularda toplanmaktaydı (Tercüman, 30 Eylül 1960, ss. 1-5).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere 1960-1961 ders yılında öğretmenlerin gerek özlük gerekse ekonomik ve sosyal olanaklar açısından güç durumda bulundukları ve öğretmenlik mesleğinin gerek öğretmen yetiştirme gerekse Türk eğitim sisteminin ihtiyacı olan öğretmen istihdamı açısından bir önceki Demokrat parti Hükümetleri döneminden devraldığı çözüm bekleyen birçok sorunun bulunduğunu görülmektedir.⁶

5 Ocak 1961–27 Ekim 1961 tarihleri arasında görev yapan İkinci Cemal Gürsel hükümeti döneminde öğretmenlik mesleğine dair sorunların çözülmesi için birtakım adımların atıldığı görülmektedir. İlgili hükümet tarafından hazırlanan ilköğretmen okulları kanun tasarısında öğretmenleri sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesine yönelik bazı yenilikleri öngörüyordu. Bu teklifle ilk öğretmen okullarında çalışan öğretmenlerin bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerinin muayene ve tedavi masraflarının devletçe karşılanması planlanmıştır. Ayrıca ilköğretmen okullarını bitirerek köyde göreve başlayan öğretmenlerin yatak, ev eşyası gibi zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması ve bir kısım mesleki araçlarına yardım olarak verilen ve bundan 35 yıl önce tespit edilmiş donanım bedeli, bugünkü şartlar karşısında

⁶ 1950’li yıllarda Türkiye’de öğretmenlerin sorunlarının hükümet programlarında, toplanan eğitim şuralarında gündeme getirildiği görülmektedir. 5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında toplanan V. Milli Eğitim Şurası ve 18-23 Mart 1957 tarihleri arasında çalışmalarını yürüten VI. Milli Eğitim Şurasında okuryazar oranının artırılması için iyi yetiştirilmiş öğretmen kadrolarının oluşturulmasına dair çeşitli öneriler ortaya atılmıştır. Buna karşın öğretmenlerin istihdamlarına dair somut adımlar atılamadığı görülmektedir. Bu sebeple 27 Mayıs 1960 sonrası devralınan sorunlara pratik bir çözüm getirmek amacıyla askerlik görevini ifa eden 11 bin yedek subay, verilen hızlandırılmış öğretmenlik mesleği dersleri Milli Eğitim bünyesinde öğretmen olarak köy ilkokullarında görevlendirilmiştir (Özalp ve Ataüinal, 1977, s. 367). İkinci Menderes hükümeti döneminde 20 Haziran 1952 tarih ve 5974 sayılı “Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri hakkındaki 2287 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair olan 4926 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin değiştirilmesi ve bu cetvelin 5579 sayılı Kanunla alınan kadro cetveli ile birleştirilmesi hakkında kanun tasarısı” kabul edilmiştir. Bu tasarıda yeniden açılacak okulların öğretmen ihtiyacı ve öğretmen okulları mezunlarının istihdamı, ücretle çalışan köy enstitüsü mezunlarının maaşlı hale getirilmeleri, eğitimcilerin tasfiyesinden oluşan boşlukların doldurulması, meslekten ayrılmış fakat hizmet talebinde bulunan tecrübeli öğretmenlerin istihdamı, maksatları güdülmekte ve terfi sürelerini doldurmuş bulundukları halde kadrosuzluk sebebiyle terfi edemeyen öğretmenlerin durumlarının düzeltilmesi hedeflenmiştir. (MM. TD. B: 88, O: 32, 20.6.1952, ss. 6-7). Bu kanun ile 1955 yılı sonuna kadar öğretmen kadrosundaki hedeflenen miktar 42,874 olarak tespit edilmiştir. Bu tasarıya göre 1965 yılına kadar öğretmen sayısının 71,000’ne yükseltilmesi planlanmıştır (Özalp ve Ataüinal, 1977, s. 271).

bürüt başlangıç maaşının üç katına çıkarılması ve vergiden muaf tutulması isteniyordu. (Cumhuriyet, 1 Mayıs 1961, ss. 1-7).

Ağustos 1960 tarihinde Türkiye’de ortaöğretim kurumlarında da öğretmen istihdamının durumuna dair basın mensuplarına yaptığı açıklamada Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz; Ortaöğretimde dört bin öğretmene ihtiyaç olduğu 1960 yılı ağustos ayı itibariyle öğretmen okullarının sadece 500 öğrencinin öğretmen olarak mezun olabildiğini söylemiştir (Tercüman, 1 Ağustos 1960, s. 5). 1960-1961 eğitim-öğretim yılında asil öğretmenlerin istihdamındaki yetersizlikler nedeniyle orta öğretimde vekil öğretmenlerden yararlanılması kararlaştırılmıştır (Tercüman 13Ağustos 1960, s. 2).

Ortaöğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin içinde bulunduğu fiziksel ve maddi olanaklara dair aşağıdaki bilgiler, bu kademedeki öğrenmelerin durumunu açıklaması açısından önemlidir. Ortaöğretim kademesindeki öğretmenler öğrenci sayısı 70’in üzerinde olan sınıflarda haftada 24 saat zorunlu ders, hafta sonu tatilleri dâhil zamanı belli olmayan ek görevlerle yükümlü bulunmaktaydılar. Bu öğretmenlerin görev yaptığı okullar ve bu okullardaki sınıflar ise gerekli donanım ve teknik olanaklardan yoksun durumdaydı. İlgili yıllarda bir öğrenciye verilen özel ders karşılığı ücret 10 lira iken, okullarda kalabalık sınıflarda verilen ek ders için öğretmenin ders saati başına aldığı ücret sadece 375 lira ücret almaktaydılar. Ayrıca ayda 60 lira karşılığı müdür yardımcılığı görevi ile 100-150 lira karşılığı çift öğretimde 12 saat günlük mesai bekleyen okul idaresini de öğretmenlerin durumunu betimlemek için buna eklemek gerekir (MEB, 1961a, s. 93).

Türkiye’de öğretmenlik mesleğinin sorunlarında bir diğeri yukarıda İstanbul özelinde değindiğimiz ortaokul ve liselerde vazife yapan asil öğretmen sayısı ile ilgiliydi. Ortaöğretim birinci ve ikinci kademedeki kadrolu öğretmen sayısı 6,232 iken, aynı kaynaklardan gelen ve ücretli olarak çalışan öğretmen sayısı 4,409’dur. Bu durum ülkemizde ortaokul ve liselerde eğitim-öğretim faaliyetlerinin verimini düşürürken istenilen nitelikte öğrencilerin yetiştirilemeyeşine de neden oluyordu (MEB, 1961c, s. 73). Türk eğitim sisteminde gerekli öğretmen ihtiyacının karşılanmamış olmasının neden olduğu bir diğer sorun derslerin boş geçmesiydi. 1960-1961 ders yılında bütün

ortaokul ve liselerde toplam ders saati 179.721 olmasına rağmen bu ders saatinin 19.037 saati öğretmen yokluğu nedeniyle boş geçmekteydi. Yeterli öğretmen olmayışı nedeniyle boş geçen 40.387 saat ders ise ücretli vekil öğretmenlerle kapatılmaya çalışılıyordu. Dolayısıyla derslerin azımsanmayacak bir kısmından sorumlu ücretli geçici öğretmenlerin gerekli mesleki alan yeterliliği ve pedagojik donanımına sahip olmayışları ortaöğretim okul sistemimizin amaçlarının karşılanmasının önünde çözülmesi gereken büyük bir sorun olarak durmaktaydı (MEB, 1960, s. 26).

1960 yılında Türkiye’de bölgelere göre okullarda görev yapan mevcut öğretmenler ve öğretmen ihtiyaçlarına dair sayısal veriler bu sorunun ulaştığı boyutları göstermesi açısından önem arz etmektedir. Batı Bölgesindeki (Trakya, Marmara, Ege, Batı Anadolu), okullarda vazifeli 26, 341 öğretmene karşılık, 40,500 öğretmene daha ihtiyaç vardı. Kuzey Bölgesinde (Karadeniz, İç Kuzey Bölgesi) 9,071 öğretmen görev yapmaktayken bölgedeki okulların 17, 500 öğretmene daha ihtiyacı bulunuyordu. Orta Bölgede (Ankara, Konya, Tokat, Adıyaman) mevcut öğretmen sayısı 13, 757 iken bölgenin 23, 500 öğretmene daha ihtiyaç duyuluyordu. Doğu ve Güney Doğu Bölgesinde (Antalya’nın doğusu ve Akdeniz kıyıları da dâhil) çeşitli okullarda görev yapan 10, 138 öğretmene ek olarak bölgenin 23, 625 öğretmene daha ihtiyaç vardı. Dolayısıyla 1960 yılında Türkiye’de bütün bölgelerin ihtiyaca cevap verecek sayıda öğretmene kavuşmamakla beraber özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde öğretmen ihtiyacının yarısı dahi karşılanamamıştır (MEB, 1961a, s. 3).

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Milli Birlik Komitesinin özellikle Doğu Anadolu ve diğer kırsal bölgelerde görülen öğretmen ihtiyacı sorununa dair ortaya attığı çözümlerden bir diğeri komite üyelerinden biri olan Albay Muzaffer Özdağ’ın, lise ve üniversite mezunlarının altı aylık bir kursla öğretmen olarak atanmaları planıydı. Özdağ, eğitim seferberliğinde çok sayıda öğretmene ihtiyaç olduğu fakat mevcut öğretmen kadrosuyla bu işin başarılamayacağını belirterek bu amaçla lise ve üniversite mezunu kızların altı aylık bir kurs sonucu öğretmen olarak iki yıl mecburi hizmetle mükellef kılınması hususunda bir kanun tasarısını komiteye sunmuştu (Tercüman, 29 Eylül 1960, ss. 1-5). Türkiye’nin kırsal bölgelerinde ortaya çıkan bu sorun aslında son on yılda öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamında hükümetlerin yeterince başarı gösterememiş olmasıyla yakından ilgiliydi. 1950-1960 yılları arasında

Türkiye’deki öğretmen artışı incelendiğinde köy öğretmenlerinin sayısı, şehirlerdeki öğretmen sayısının çok gerilerinde kaldığı görülmektedir. On yıl içinde köylerdeki öğretmen artışının oranı %25 dolaylarında seyrederken şehirdeki öğretmen artışının oranı %65 olarak gerçekleşmiştir (Kalaycı 1988, s. 67).

Gerçekten de ilgili yıllarda ülkemizdeki kırsal nüfus oranının kentsel nüfusun çok üzerinde olduğu düşünüldüğünde öğretmen artışında şehirlerin gerisinde kalışı kırsal kesimdeki okul çağındaki nüfusun eğitim-öğretim olanakları açısından geri bir durumda olduğunu göstermektedir. Bunun neden olduğu bir diğer olumsuz sonuç toplam nüfusun yarısından fazlasının kırsal kesimde yaşadığı göz önüne alındığında ülkede eğitim-öğretim olanaklarından faydalanan kesimle eğitimden mahrum nüfusun birbirinden tamamen kopuk bir şekilde yaşamaya devam etmesi ve farklı kültürlenme biçimleriyle karşı karşıya oluşuydu. Kırsal kesimdeki bu öğretmen açığı sorununa dair bir çözüm önerisi de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından getirilmişti. Bakanlık var olan olanakları ölçüsünde İstanbul’daki tanınmış bazı liselerde yığılmış öğretmen kadrolarının ihtiyaç duyulan okullara yönlendirilmek yoluyla bir çözüm getirmeyi planladıklarını açıklamasında bulunmuştu. Böylelikle biryandan boş durumdaki öğretim elemanları faal olarak Milli Eğitim sürecine dâhil edilmiş olacak diğer yandan da taşra okullarındaki öğretmen sıkıntısı giderilmesinin sağlanacağı ön görülmüştür (Tercüman, 25 Eylül 1960, s. 2).

Elbette ki 1960 yılında öğretmenlik mesleği ve her kademedeki öğretmen açığı Türk eğitim sisteminin tek sorunu değildi. Öğretmen sayısındaki artışın Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretimin sorunlarını çözmekte esas işlevi yüklenemeyeceği, daha önce de bahsettiğimiz gibi öğretmenlerin sosyal ve ekonomik şartlarının da iyileştirilmesi gerekmektedir. Zira eğitimin uygulayıcıları olan öğretmenler, mesleğin zorlukları, doğal ve beşerî faktörler gibi çeşitli sorunların yanında maddi olarak da büyük bir sıkıntı içindeydiler. Öğretmenliğin mümkün olan en kısa zamanda öğretmenler açısından sevilen ve toplumsal olarak da saygın bir meslek haline getirilmesi gerekiyordu. Öğretmenlerin yaşamlarını sürdürecektir bir maaşa, bir ödeneğe ve düzgün bir ders ücretine ile sosyal aile haklarına kavuşmadığı takdirde bugünkü şartlar içerisinde öğretmen sayısını artırılmasının tek başına bir anlam ifade etmeyeceği için ilk ve ortaöğretim çağındaki nüfusun kaliteli bir eğitim alması için bir

an önce öğretmenlik mesleğinin cazip bir hale getirilmesi önem arz etmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1961, s. 5). Bu doğrultuda mevcut sorunların ayrıntılı olarak tespiti için 1960 yılının Eylül ve Aralık ayları arasında çeşitli komisyonlar kurularak çalışmalar yapılmış, komisyonlardaki uzmanlar, yaptıkları incelemeler doğrultusunda bazı ulusal raporlar hazırlamışlardı. Bu raporlardaki önerilerle 1961-1965 İnönü Koalisyon Hükümetleri ve 1965-1971 Adalet Partisi Hükümetleri döneminde Türkiye'deki ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki öğretmen açığını yeni kadrolarla kapatma ve öğretmenlerin sosyal ve iktisadi durumlarına dair iyileştirme çalışmaları atılan somut adımlarla çözülmeye çalışılacaktı.

4.2.3. 1960-1961 Yılında Öğrencilerin ve Okulların Genel Durumu

Türkiye'de 1960 yılında okul çağındaki öğrencilerin durumunu betimlemek açısından öncelikle bir önceki dönem Menderes hükümetlerinin ilköğretim ve orta öğretimde kat ettiği gelişmelere kısaca değinmek anlamlı olacaktır. DP iktidarının son yıllarında görev yapmış Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri İzmir Ege Üniversitesinin ilk mezunlarını töreninde yaptığı konuşmasında DP hükümetlerinin milli eğitim politikalarını savunarak çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin bu konuşmasında DP hükümetlerinin CHP döneminden devraldığı ilköğretimde kız, erkek öğrenciler, okul ve öğretmen sayılarını, ilköğretime ayrılan ödenek miktarları ve 1960 yılına kadar ilgili durumdaki on yıllık gelişmeleri sayısal ve oransal olarak özetlediği görülmektedir. İlköğretimde eğitim gören öğrenci sayısının 1950-1959 yılları arasında yaklaşık dört katına çıktığı, öğretmenli ilkokul sayısının da takriben iki kat arttığı, ilköğretime devlet bütçesinden ayrılan payın ise üçe katlanarak arttığı anlaşılmaktadır. Ortaöğretim sisteminde açılan okul sayısı iki katı artarken öğrenim gören öğrenci sayısında ise yaklaşık dört kat bir artış olmuştur. İlgili yıllarda öğretmen sayısı artmakla beraber gerek rakam gerekse oran olarak okul ve talebe sayısındaki artışla muvazi bir artışın olmadığı görülmektedir.

Bakan İlerinin verdiği sayısal oranlardan çıkarılacak bir diğer sonuçsa Türkiye'nin eğitim politikalarının önemli sorunlarının olduğuuydu. Nitekim Ulus

Gazetesindeki köşesine taşıyan Bülent Ecevit, Eğitim Bakanının verdiği rakamsal değerleri bir başka cihetten kıymetlendirecekti;

Ortaokul ve lise sayısı 1949-50’de 344 iken 1958-59’da 647 ye; aynı devrede öğrenci sayısı 76.931’den 260.524’e; öğretmen sayısı ise 4216’dan 6808’e yükselmiştir. Bu sayılardan şu matematik gerçekler ortaya çıkar: 1949-50 ders yılında 223,6 öğrenciye bir okul düşerken bugün 402,6 öğrenciye bir okul düşmektedir. Demek ki sınıflar, 9 yıl önceye kıyasla, hemen hemen iki misli kalabalıktır. 1949-50 ders yılında 18 öğrenciye bir lise veya ortaokul öğretmeni düşerken, bugün 38,2 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. Demek ki bugün, ortaokul ve liselerde bir öğretmen, 9 yıl öncekinin 2 mislinden fazla sayıda öğrenciye ders okutmak zorundadır. Ortaokul ve liselerde her dersin ayrı öğretmeni bulunmak gerektiğine göre, bugünkü öğretmen sayısının ne kadar yetersiz olduğu kolayca tahmin edilebilir. Bir öğretmenin 9 yıl öncekinin 2 mislinden fazla öğrenciye, 9 yıl önceye nazaran iki misli kalabalık sınıflarda ders okutup iyi verim almasını beklemek elbette insafsızlıktır. Üstelik üçlü ve dörtlü eğitim yüzünden, daha ilköğrenim yıllarında günün büyük kısmını okul dışında, sokaklarda geçirme alışkanlığını edinen çocuklar, elbette, ortaokula geçer geçmez kendilerini bu alışkanlığın kötü etkilerinden kolayca kurtaramazlar.” (Ulus Gazetesi, 4 Kasım 1959: 1-3).

Ecevit’in yukarıdaki döneme ait daha önce verdiğimiz sayısal verilerle beraber okunduğunda 1960 yılında devralınan bilanço Türk eğitim sisteminin her kademede büyük sorunlar içerisinde olduğunu göstermektedir. Özellikle ilkokuldan sonra bir üst kademeye devam edilememesinin ortaya çıkardığı en büyük sorun okur-yazar nüfus açısından. Gerçekten de Türk eğitim sisteminde 1960 yılına gelindiğinde okur-yazarlık sorunu, Türkiye’de eğitim-öğretim sistemimizin birinci derecede önceliğe sahip bir sorun olma özelliğini halen daha devam ettirmekteydi (Adem, 1988: 33). Cumhuriyet tarihi boyunca okuma yazma bilenlerin sayısı hızla artmasına rağmen okuma, yazma bilmeyen nüfus da toplam nüfus içinde sürekli artış göstermekteydi. 1950-1955 yılları arasında ülkemizde okuryazarların sayısında hızlı bir artış sağlanmışsa da okuma, yazma bilmeyenlerin sayısındaki artış devam etmekteydi. 1955-1960 yılları arasında ise ilköğretimde önemli bir öğrenci artışı yaşanmamasına rağmen tedbirlerin tek yönlü olması nedeniyle okuma yazma bilmeyen nüfus sayısı artarak 13 milyonun üzerine çıkmıştı (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973, s. 436).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun Türkiye’de 1945-2009 okuryazar nüfusun oransal artışını gösteren grafiğine göre (TÜİK, 2010, s. 7.) 1955-1960 arasını kapsayan beş yıl, ülkemizde okuryazar nüfus oranında ilk defa bir düşüşün yaşandığı dönemdi. Ülkemizde 1950 yılında 20.947.000 olan toplam nüfus yaklaşık 7 milyonluk bir artışla

1960 yılında 27. 775.000 toplam nüfusa çıkmıştı. Bu nüfus artışına karşılık 1955 yılında %40,9 olan okuryazarlık oranının %40,1'e düşmüştü. Bunda 1950 yılında kapatılan halkevleri ve halk odalarıyla sekteye uğratılan köy enstitülerinin etkisi de olmuştu (Kalaycı 1988, s. 68). Bu durum Atatürk ve İnönü dönemlerinde hükümetlerin büyük önem verdiği ilköğretim seferberliğini, öğretim olanaklarımızla nüfus artışımızdan doğan ihtiyacın arası her gün biraz daha açılacak ölçüde sekteye uğratmıştı (Ecevit, Ulus Gazetesi, 10 Aralık 1959, s. 1). Toplam nüfusun 16.287.774'ü altı yaş üzeri nüfus oluşturmaya karşın yaş aralığı olarak ilkokul eğitimi almış olması gereken bu nüfusun sadece 4. 930.486'ni okuma-yazma biliyor olması gerçekten düşündürücüydü. Ayrıca bir diğer sorun okur-yazar nüfusun cinsiyetlere göre dağılımındaki dengesizlik olarak karşımıza çıkmaktaydı.⁷ Okur-yazar çağ nüfusunun cinsiyetlere dağılımına bakıldığında bu nüfusun 3. 581.000'ni (%44,47) erkekler oluştururken sadece 1.349.486'sı (%16,38) kadınlardan oluşmaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 4).

Görüldüğü gibi okul çağı ve üzeri yaşlardaki nüfusun sadece 1/4'ü okuryazardı. Okuryazar nüfusu içindeyse erkek ve kadın okuryazar nüfusu arasında dengesiz bir dağılım göstermekteydi. Okur-yazar nüfusun cinsiyet dağılımındaki bu farklılaşmada

⁷ 1949-1950 öğretim yılında ilkokulların öğrenci sayısı 581.090'si kız, 995.912'si erkek olmak üzere 1.577.002 iken bu miktar bir önceki öğretim yılı başında (904.286'si kız, 1.500.691'i erkek olmak üzere 2.404.977'ye yükselmiştir. 1949-1950 ders yılında zorunlu öğrenim çağındaki 2.650.700 çocuktan %59'u okutulurken bu oran 1950'de 5.415.000 çocuk içinden %70'e çıkmıştı. 1950 yılından bu yana ilkokullarımıza devam eden çocukların artışı ile okul ve öğretmen sayılarında da mühim artışlar meydana gelmiştir. Nitekim 1950 yılında öğretmenli okul sayısı 12.511 iken bugün bu miktar 21.644'e, öğretmen sayısı 1950'de 6654'ü eğitimci olmak üzere 33.844 iken bugün 2819'u eğitimci olmak üzere 51.145'e yükselmiştir. 1950'den 1958 yılı sonuna kadar ilkokullardan mezun olan çocuklarımızın sayısı 1.691.14'tür. Devlet bütçesinden 1950 de ilköğretime ayrılan ödenek 108.602.907 lira iken, 1959 bütçesi ile verilen ödenek, maaşlara yapılan son zamlar hariç, 327.589.707 liradır. 1950 yılından 1959 yılına kadar 214.900.000 lirası köy okulları inşaatına ve 12.800.000 lirası da ilkokul yaptıran derneklere olmak üzere devlet bütçesinden 227.700.000 lira ilkokul binaları inşası için ayrılmıştı (MEB. TD. S: 1078, 12.10.1959, s. 154). 1949-1950 ders yılı başında orta öğretim kurumlarının sayısı, 59 lise, 285 bağımsız ortaokul olmak üzere 344 idi. 1958-1959 ders yılında 114'ü lise, 6'sı kolej, 19'u imam-hatip okulu, 508'i bağımsız ortaokul olmak üzere bu müesseselerin sayısı 647'ye yükselmiş bulunmaktaydı. 1949-1950 ders yılında 344 orta öğretim müessesesindeki talebe sayısı 76.931 iken 1958-1959 ders yılında 647 müessesenin talebe sayısı 260.524'e yükselmişti. Öğretmen sayısı 4216 iken, 1958-1959 ders, yılında 6808 olmuştur. Bu kurumlardaki öğretmenlerin 7340 sayılı kanunla alınan kadrolarla terfileri sağlanmış bulunmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında açılan kurslarla öğretmenlerimizin görgü ve bilgilerinin artırılmaktadır. Liselerle ortaokul ve kolejlerin bina ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla son dokuz yılda sarf edilen para 63.000.000 lirayı bulmuştur. Ortaokul ve lise binası yaptırmak amacıyla kurulan derneklere 1950 yılı bütçesi ile alınan ödenek 150.000 lira iken 1959 yılı bütçesinde miktarı 3.300.000 liraya yükseltilmiştir. Orta öğretimde, öğrencileri bireysel kabiliyetleri yönünde kolayca geliştirmek için, bazı okullarda yeni bir eğitim sistemi denenmekteydi. Vatandaşlarımızın artan okuma isteklerini yeni bir istikamette cevaplandırmak üzere, bir kısım vatandaşlarımızın normal iş saatlerindeki faaliyetlerine halel getirmeksizin devam edebilecekleri 4 akşam lisesi, 7 akşam ticaret lisesi, 1 akşam teknik okulu ve 19 akşam tekniker okulu faaliyete başladıkları muhitlerde büyük bir alâkaya mazhar olmuşlardır (MEB. TD. S: 1078, 12.10.1959, s. 154).

eğitim politikaları ve demografik yapının kültürel özellikleri etkili olmakla beraber bu farklılaşmanın bir nedenini de erkek nüfusun askerlik yükümlülüğü dolayısıyla okuma yazma öğreniminde kadın nüfusa göre avantajlı olmasında aramanın doğru olacağı düşünülmektedir. Cumhuriyetin kurulduğu tarihten itibaren ordunun ülkenin güvenliğinden sorumlu olmasının yanında okuma yazma konusunda bir öğretim kurumu işlevini de yüklendiği ve bu işlevi devam ettirdiği görülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri bu işlevini 1950'lerden itibaren uluslararası kuruluşlarla da iş birliği içinde yürütmeye başlamıştı. 1960 yılında Türk-Amerikan Üniversiteler Derneğinin düzenlediği Türkiye'de Yetişkinlerin Eğitimi konulu konferansta konuşan Türk Ordusunun okuma-yazma seferberliğinde Türk makamlarıyla iş birliği yapan Uluslararası İş Birliği Teşkilatı Eğitim Araçları kısmı müşaviri Mr. Paul T. Leubke, bu konu hakkında silahlı kuvvetler bünyesinde okur yazar askerlerden okuma-yazma bilmeyenlerin eğitimleriyle ilgili uzun yıllardır çalışmalar yürütüldüğü açıklamasını yapmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Aralık 1960, s. 2) Türk ordusunda okuma-yazma bilmeyenler için uygulanmakta olan programın Millî Eğitim Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Milletler Arası İşbirliği Teşkilatı ve Amerikan Askeri Yardım Grubunun ortaklığında gerçekleştirildiğini söyleyen Leubke, bu programla her yıl orduya katılan 125 bin kişinin okuryazar hale getirilmesi için çalışmaların yapıldığını belirtmişti. (Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1960, s. 5).

Okur-yazarlık konusunda bir diğer önemli sorun ise ilköğretim sonrası eğitim-öğretim olanaklarından yoksun nüfusun varlığıydı. Bu durum ülkede okuma yazmanın süreklilik içeren bir tutum olmasının önünde büyük bir engel oluşturmaktaydı. Hiç şüphesiz okuma-yazma devlet okullarında verilen eğitim ve eğretimden bağımsız değerlendirilemeyecek olmakla beraber devletin örgün eğitim politikalarının dışında bir kültür politikası gütmesiyle sürekliliğe kavuşabilecek bir davaydı. Nitekim Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde tercüme odaları ve 100 temel eser gibi Batı ve Doğu klasiklerinin tercüme edilerek okul kütüphanelerine, halkevlerine ve halkodalarına gönderilerek yurttaşların istifadesine sunulması üzerinden mevcut durumu eleştiren Ecevit okullarda verilen bilgilerin kullanılabilir olmadığını dolayısıyla verilen eğitimin toplumsal bir değişim getirmediğini dile getiriyordu (Ulus Gazetesi, 7 Ekim 1960, s. 2). Okul çağına gelmiş ve okul çağı üzerindeki nüfus içinde

azımsanmayacak miktarda okuma yazmadan mahrum yurttaşların varlığı Türkiye açısından bir temel eğitim ve halk eğitimi sorunu doğurmaktaydı.⁸

1960-1961 ders yılında ülkemizde toplam 21.300 ilkokul bulunmaktaydı. Bu okullardan 2.100'ü şehirlerde 19.200'ü ise köylerde eğitim veren okullardan oluşmaktaydı İlkokul çağına gelmiş çocuklardan 2.489.000'ü bu ilkokullarda eğitim görmekteydi. İlkokula devam eden öğrencilerden 1.563.000'i köy ilkokullarında, 926.000'i ise şehirlerdeki ilkokullarda okuyorlardı 1959-1960 eğitim-öğretim yılında ilkokullardan kırsal kesimde 164.000, kentlerdeyse 117.000 olmak üzere toplam 281.000 öğrenci mezun diploması almıştı. Toplam 49.800 olan öğretmen sayısının 27.800'ünün köy ilkokullarında istihdam edilmesine karşılık 22.000'nin şehirlerdeki ilkokullarda istihdam edilmiş durumdaydı (Başgöz, 1995, s. 286). Kent ve kırsal bölgelerdeki öğretmen istihdamı köy ve şehirlerde öğrenci başına düşen öğretmen miktarı açısından olmasa bile, köy ilkokullarının şehirlerdeki ilkokulların neredeyse on katı olduğu göz önüne alındığında daha önce de belirttiğimiz gibi öğretmen kadrolarının ülkedeki genel ilköğretim okullarına dağılımının dengesiz olduğunu göstermektedir.

27 Mayıs 1960 darbesi sonrası Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun 1961 tarihinde yayınlanan ulusal eğitim raporuna göre, ilköğretim çağı içinde olup da okul ve öğretmene kavuşturulamayan çocuk sayısı, şehir ve kasabalarda 121.677 olduğu, köylerde ise bu sayı 917 524'e çıktığı görülmektedir. Buna göre ülkemizde halen eğitim-öğretim olanaklarından mahrum olan çocuklar, ilköğretim çağı içindeki (7-11 yaş) nüfusun üçte birini oluşturmaktaydı (MEB, 1961c, s. 40).

⁸ Türkiye bu konuda, anlaşma imzaladığı devletler ile kurduğu diğer paydaşlık ilişkileri kapsamında faaliyetler yürüten UNESCO ile iş birliğine gidecekti. 16 Kasım 1945 tarihinde kurulan Unesco 1950'den itibaren öğrenimden yoksun kalmış okuma yazma bilmeyen yetişkinlere yönelik faaliyetler yürütmekteydi (Başaran, 1982, s. 11). 1-16 Kasım 1945 tarihinde Londra'daki toplantısına katılan Türkiye'nin (Yücel, 1998, s. 346) 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla kabul edilerek Unesco Genel Direktörlüğünün tek ve yasal temsilcisi olarak Unesco Türkiye Milli Komisyonu 25 Ağustos 1949 tarihinde faaliyete geçmişti (<http://www.unesco.org.tr/Pages/96/2/UNESCO>). 1947 yılında Unesco'ya üye devlet temsilcilerinin katıldığı genel konferansta, eğitimlerinin asgari düzeyin altında kalmış veya bölgeleri arasında gelişmişlik düzeylerinin büyük makas açığı bulunan ülkelere ilgili konularda yardımcı olmak bir görev kabul edilmişti (Baloğlu, 1960, s. 60). 1950'lerin Türkiye'sinde çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak duran okuryazarlık meselesine dair faaliyetlerde Unesco merkezi bir öneme sahip olacaktı. 1959 yılında ülkemizde ilk Temel Eğitim Merkezi kurulması ile köylerimizde halk eğitimini yayma çalışmalarına başlanmıştır (Kılıç, 1968, s. 8).

7-11 yaşlarındaki 3. 318 00 çocuktan yalnızca 1. 038 779'u okul ve öğretmen yokluğundan dolayı eğitim-öğretimden yoksun bulunmaktaydı. Bu durum ilköğretim alanında daha süratli tedbirler alınmasını ve ilköğretimin ciddi ilmi araştırmaların neticesine dayanan bir plan ve programa bağlanmasını gerektiriyordu. Ortaöğretim müesseselerindeki durum bundan pek farklı değildi. Ortaöğretim çağı içinde bulunan 12-18 yaşındaki çocuklardan yalnızca 386 637 si orta öğretimden istifade edebiliyordu. (MEB, 1961c, ss. 18-19). VII. Milli Eğitim Şûrası için hazırlanan ulusal raporlara göre ülkede ortaöğretim çağına geldiği halde eğitim-öğretimden yoksun durumda bulunan çocuk sayısı 5 milyon 300 bin 871 gibi çok yüksek bir rakamdaydı (Cumhuriyet, 4 Aralık 1961, s. 5).

1960-1961 ders yılında ortaokullarda öğrenim gören öğrenci miktarı şu şekildeydi; 220.486'sı erkek öğrenci, 70.780'ni kız öğrenci olmak üzere toplam 291.266 çocuk resmi ve özel ortaokullarda okumaktaydı. Toplam 745 ortaokul kurumunda 12.080 öğretmen görev yapmaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 39). İlgili eğitim-öğretim yılında liselere devam eden erkek ve kız öğrenci sayılarına bakıldığında 56.016 erkek ve 19.616 kız öğrenci olmak üzere toplam 75.632 öğrenci lise eğitimi görmekteydi. Türkiye'de öğretim faaliyetlerini yerine getiren 194 lise bulunmaktaydı (Devlet istatistik Enstitüsü, 1973a, s. 55).

4.2.4. 1960-1961 Yılında Sınav Yönetmelikleri ve Ders Geçme Yöntemleri

1960 yılında Türk eğitim sisteminin sorunlarından bir diğeri sınav yönetmelikleri ve ders geçme yöntemleri noktasında kendini göstermekteydi. 1950-1960 dönemin sınav yönetmelikleri incelendiğinde ilgili yıllarda ilköğretim okullarında sınıf geçme ölçütleri ve değerlendirme usullerinin 1960 yılındaki durumdan farklı olduğu görülmektedir. İlkokullarda yalnızca beşinci sınıfı bitiren öğrenciler sınava tabi tutulurdu. İlkokulun diğer sınıflarında yazılı yoklama sınavları yapılmıyordu. Beşinci sınıf dışındaki sınıflarda öğrenci yalnız öğretmenin ders yılı içindeki yoklamalarda vereceği notların neticesine göre sınıfı geçer veya sınıf tekrarı yapardı. Bu yoklama sürecinde sürecin işleyişi, öğretmenin her öğrenci için bir aralık diğeri mart ayı sonları ile derslerin bitiminden beş gün önce olmak üzere yılda üç defa her ders zümresinden birer kanaat notu verilirdi. Bu notların ortalaması, öğrencinin

her bir zümreden sınıf geçme başarısını belirliyordu. Bu kanaat notlarının muhafazası hem öğretmenin el defterine hem de sınıfın karne defterine kaydedilmek suretiyle yapılyordu. Beşinci sınıftaki ğrenci içinse aralık ve mart ayı sonlarındaki notların sonucu ne olursa olsun ğrenci ilköğretimi bitirme sınavına alınırdı (MEB. TD. S: 1045, 23.2.1959, s. 15).

Diğeri sınıf kademelerindeki öğrencilerin başarıyla bir üst sınıfa geçebilmek için her ders zümresinden aldığı notların ortalaması en az üç olması gerekiyordu. Sadece bir zümrenin ortalaması üçten aşağı düşen ğrenci gelecek ders yılı başında bir defaya mahsus olmak üzere o zümreden imtihana tabi tutulurdu. Bu imtihanda sınıf geçebilmek için en az üç numara almak lazımdı. Birden fazla dersten az not alan ğrencilerse sınıf tekrarı yapmak durumunda kalıyordu. Müzik ve Beden Eğitimi derslerinin notları sınıf geçmede etkisi yoktu. Devam, düzen, temizlik gibi notlar karnelere yazılsa da bunların sınıf geçmede herhangi bir etkisi bulunmamaktaydı. Beşinci sınıf sonunda yapılan ilköğrenimi bitirme imtihanları, derslerin bünyesine göre yazılı sözlü ve uygulamalı olarak yapılyordu. Türkçe dersinin notu sözlü ve yazılı notların ortalamasına göre tayin ediliyordu. Resim-İş dersi için ayrı bir imtihan yerine öğrencilerin ders yılı içinde yaptıkları işlere göre not verilirdi. Devre içi ve kanaat yoklamaları ile ilköğrenimi bitirme imtihanında verilecek notların dereceleri ve sayıca değeri aşağıdaki gibiydi:

<u>Derece</u>	<u>Sayısal Değeri</u>
Pekiyi	5
İyi	4
Orta	3
Zayıf	2
Pek Zayıf (Fena)	1

İlköğretimi bitirme imtihanı son sınıf imtihanı anlamına göre öğrenciye sorulacak soruların bütün öğrenim devresi içinde kazanılan bilgilerin yoklamasını temin edecek tarzda olmasına itina edilirdi. Öğrenciye notlar bitirme imtihanlarında

ders zümrelerine göre verilirdi. Mesela “tarih-coğrafya-yurttaşlık bilgisi” gibi dersler bir zümre kabul edildiğinden sınavları tek bir oturumda yapılır ve tek not üzerinden değerlendirilirdi. İlköğretimi bitirme imtihanlarında Türkçeden “iyi” den düşük not alan öğrenci ile diğer zümrelerin ikisinden de “Orta” dan aşağı not alan öğrenci bitirme diploması alma hakkı yoktu. Yaşı elverişli ise son sınıfta bırakılır değilse vesikası verilirdi. Bu durumdaki öğrenciler gelecek yıllardaki imtihanlara girebilme hakları vardı ancak vesikanın verildiği okuldan başka okulda imtihana girebilmek için imtihan gireceği eğitim idaresinden yazılı müsaade alınması gerekiyordu. Türkçe dışında olmak kaydı ile sadece bir zümreden “Orta” dan aşağı not alan öğrenci imtihanların bitmesinden on beş gün sonra o zümreden sınava tabi tutulur ve bu sınavda en az “orta” derecede not aldığında diploma almaya hak kazanırdı. (İlkokullar Yönetmeliği, 1959, ss. 16-18).

Türkiye’de Ortaokul ve liselerin kayıt ve kabul zamanları her eğitim-öğretim yılında bakanlık tarafından belirleniyordu. Ortaöğretim kurumlarına girebilme yaşı ortaokullar için 12, bu yaş seviyesi liseler için 15 olarak belirlenirken 19 yaşından büyük olmamak liselere kayıta bir diğer şarttı. Buna karşılık ortaokul ve liselere bir yaş büyük ve bir yaş küçük kaydolmak bakanlığın müsaadesine bırakılmıştı. Bir sınıfta iki yıl kaldığı için okuldan çıkarılarak daha sonra gerekli sınavları kazanarak öğrenime dönenler, iki yaş büyük olsalar bile ilgili okullara başlama hakkına sahipti (Lise ve Ortaokullar Yönetmeliği, Eğitim Basımevi, 1959b, s. 28).

İlgili yıllarda ortaokul ve liselerin birinci ve ikinci kademelerinde dönem arası ve dönem sonunda yazılı usul yoklamalardan ziyade, yoklamaların sözlü yoklama olarak yapılmakta olduğu, Talim ve Terbiye Dairesinin 1 Nisan 1953’te valiliklere gönderdiği 1953 yılı yaz ve güz dönemleri imtihanları hakkında genelgedeki sınav cetvellerinden anlaşılmaktadır. Bu ara sınıf ve ara dönem yoklamalarında notlar öğretmenlerin kanaat kullanarak verdiği notlardı (MEB. TD. S: 742, 13.4.1953, s. 15). Buna göre ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrenciler ara sınıflar ve bitirme sınavına tabi sınıflar olmak üzere iki kısma ayrılmış bulunmaktaydı. Ara sınıfların bir üst sınıfa geçme hakkı ve bitirme sınavına tabi sınıfların bitirme sınavına girme hakkı kazanabilmesi için ders öğretmenlerinin kanaat notu alma zorunluluğu vardı (MEB. TD., S: 805, 28.5.1954, s. 79).

1955 yılında Talim Terbiye Kurulunun 23 Mart 1955 tarihli ve 36 Sayılı kararıyla ortaöğretim kurumları imtihan sisteminde mevcut ihtiyaçları karşılamak için düzenlemeye gidilerek lise bitirme ve devlet olgunluk sınavları kaldırılarak devlet lise imtihanı adıyla yeni bir imtihan sistemi getirilmiştir. Bununla beraber ilgili yönetmeliğin yazılı ve sözlü sınavlar, ödev, öğrenci başarısını nota çevirme, sınıf tekrarı ve borçlu geçme hususundaki bölümleri incelendiğinde eski yönetmeliğin esas kabul edildiği görülmektedir (MEB. TD., S: 845, 11.4.1955: 35-36).

Lise ve ortaokullarla imam-hatip okullarında ders yılı çalışmalarına bahar dönemi 27 Mayıs Çarşamba günü son verilmesi, 28 Eylül Pazartesi günü başlanması esastır. Liselerin yaz dönemi imtihanları 4 Haziran ile 30 Haziran arasında, güz dönemi imtihanları 3 Eylül ile 24 Eylül tarihleri arasında yapılmaktaydı. Devlet lise imtihanlarının yazılı bölümüne ait sorular, Ortaokul ve Liselerin Sınıf Geçme, Devlet Ortaokul ve Devlet Lise İmtihanları Yönetmeliğinin 80. maddesi gereğince okullarca düzenlenmektedir. Ortaokulların yaz dönemi imtihanları umumiyetle 4 Haziran ile 30 Haziran arasında, güz dönemi imtihanları 3 Eylül ile 24 Eylül tarihleri arasında yapılmaktaydı (MEB. TD., S: 1053, 20.4.1959: 33).

Ortaöğretim kurumlarında öğretmenler öğrencilerin değerlendirilmeleriyle ilgili olarak yılda iki defa toplantı yaparlardı. İlk toplantı aralık ayının ikinci haftası yapılırdı. Toplantıya katılan bütün öğretmenlerin öğrenciler hakkındaki görüşlerini karşılıklı olarak açıklardı. Bu toplantı sonucunda öğrencilerin genel durumu hakkında velilere bilgi verirlerdi. Kanaat döneminin son ayını toplantıda ortaya çıkan fikirlerin ışığında daha verimli kullanan öğretmenler birinci kanaat notlarını oluşturlardı. Öğretmenler, kanaat notlarını belirlemeden geldikleri ders yılı sonundaki ikinci toplantıda münferiden bütün öğrenciler hakkındaki teferruatlı görüşmelerden sonra kanaat notu ilgili ders ve öğrenci için dersi veren öğretmenin uygun görmesi durumunda öğretmenler kurulu tarafından tespit edilirdi (MEB, 1961a, s. 17).

Bununla birlikte her türlü orta dereceli resmî okulların bitirme imtihanları hakkında 1959 Eylül döneminden başlamak üzere Talim ve Terbiye Dairesince verilmiş olan 10 Ekim 1959 tarih ve 268 sayılı karar şudur: Her türlü orta dereceli resmî okulların bitirme imtihanlarında Haziran döneminde başarı gösteremeyenlerin

Eylül döneminde girdikleri imtihanlarda en az beş numara aldıkları takdirde ders yılı içindeki kanaat notları ne olursa olsun muvaffak olmuş sayılıyorlardı (MEB. TD., S: 1079, 19.10.1959, s. 162).

Ortaokul ve liselerin ara sınıflarında iki yıl üst üste başarı gösteremeyerek belgeli duruma düşen öğrencilerin, son sınıfta aynı duruma düşen öğrenciler hakkında uygulanan hükümler dikkate alınarak Devlet lise ve ora okulları yönetmeliğinin 40. maddesi gereğince; ortaokullar ve liselerin birinci ve ikinci sınıflarında üst üste iki yıl, üst üste iki yıl sınıfta kalan öğrencilerin, birer belge verilmek suretiyle okulla ilgileri kesiliyordu. Bu öğrenciler aynı cinsten okullara alınmamak, yaşları uygunsa özel okullarda kaldıkları sınıfa devam edebilir veya evlerinde özel olarak çalışabilirlerdi. Bu öğrenciler ders yılı sonunda eğitim müdürlüğü tarafından belirlenen bir okulda sadece ikmale kaldığı dersten sınava girmek durumundaydılar. Yaz dönemi imtihanında başarılı olamayanlar, güz döneminde başarısız olduğu derslerden tekrar sınava girerlerdi. Yaz ve güz dönemindeki sınavlarda başarılı olanlarla tek dersten başarısız olanlar, gerekli koşulları sağladıkları takdirde devlet ve hususi okullarda öğrenimlerine devam edebilirler. Birden fazla dersten muvaffakiyet gösteremeyenler isterlerse dışarıdan devlet ortaokul ve devlet lise imtihanlarına kaldıkları dersler ile müteakip sınıfların bütün derslerinden bilirler. Belgeli olarak imtihana giren ve bir derste başarılı oldukları halde bir üst sınıfa devam etme yeterliliklerine sahip olmayanlar, başarısız oldukları ilgili dersin sınavına takip eden dönemde girebilirlerdi. Ortaokuldan liseye geçişte, belgeli öğrenciler, ders yılı bitiminde bulundukları şehirlerin Eğitim Müdürlüklerince belirlenen devlet ortaokullarında başarısız oldukları derslerden sınava girme hakkına sahiptir. Bu imtihanlarda başarı gösterenlerle başarısız oldukları ders sayısını bir derse düşüren öğrenciler, kayıt ve kabul koşullarını yerine getirdikleri takdirde liselere kaydolabilirler. Lise son sınıftan belgeli öğrencilerse yine eğitim müdürlüklerinin belirleyeceği bir okulda başarısız oldukları derslerden sınava girerler ve sınavda başarılı olanlar lise diploması almaya hak kazanırlardı (MEB. TD., S: 999, 17.3.1958, s. 39).

Dönemin öğrenci başarısını ölçmede kullanılan test yöntemleri, sınıf geçme usulü ve sınavlarının çeşitli sorunlu yanları bazı eğitimciler tarafından eleştirilmekteydi. Bunlardan Cahit Binbaşıoğlu, mevcut değerlendirme yöntemlerinin

farklı öğrenme hızlarındaki öğrencilerin başarısını ölçmekte yetersiz olduğunu savunuyordu. Bunun nedenini ise eğitim sistemimizin modern pedagojinin bulguları yerine klasik ölçme yöntemlerinin işe koşulmasına bağlıyordu. Binbaşioğlu'na göre klasik yöntemler yerine modern psikolojinin bulguları ışığında, öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkları yok sayan ve ezbere dayalı sınav yöntemleri öğretimin niteliğini olumsuz etkileyen bir durumdu. Bu nedenle öğretimin öğrenciye kazandırdığı tutum ve davranışları ölçen test usullerinin de öğrenci başarısını ölçmede başat yöntemler olduğunu savunuyordu (Binbaşioğlu, 1955, s. 3).

Sınav sistemimiz hakkındaki yerli eğitimcilerimizin bu düşünceleri, yabancı uzmanlar tarafından da destekleniyordu. Türk Eğitim sisteminin incelemelerde bulunmak üzere ülkemizde araştırma yapan yabancı uzmanlardan Profesör John J. Rufi, çeşitli bölgelerdeki okullarda öğretmen, okul müdürü ve diğer idarecilerle yaptığı mülakatlar ve gözlemlediği öğrenciler sonucunda sınav sistemi hakkında bazı tespitlerde bulunmuştu. Buna göre kullanılmakta olan sınav yöntemleri ve soruların dersin içeriğini öğrenciye kazandırma amaca hizmet etmediklerini, doğruluk ve güvenlikten uzak olduklarını ve eğitimin birçok hayati sonuçlarını ölçemediklerini göstermekteydi. Sınav yöntemlerinden memnun bir kısım öğretmen mevcut sistemin bazı kusurları olduğunu kabul etmekle beraber, bunu sınavın doğal bünyesi nedeniyle önüne geçilmez görüşünde olmasına rağmen, yapılan incelemelerde konuşulan okul idarecileri ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun bugünkü sistemden hoşnut olmadıkları görülmekteydi. Bir kısmı yazılı bir kısmı sözlü olarak bana gelen bu araştırma ve incelemelere dayanarak bugün Türkiye'nin ortaokul ve liselerdeki imtihan şekillerimin eğitsel amaçların esaslı bir değişikliğe ihtiyaç olduğunu belirtmekteydi (Rufi, 1956: 24-25).

1960 yılında Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyonun Raporunda (MEB, 1960: 26) mevcut sınıf geçme yöntemleri ve sınav kurallarının öğrencileri öğrenme sürecinde gayretten alı koyan öğretmenlerin görev anlayışını bozan ve görevlerini layıkıyla icra etmelerini son derece güçleştiren, okul idarecilerini oldukça karışık hesaplar ve kayıtlar arasında bunaltan bir kargaşalık ve huzursuzluk kaynağı olduğunu ortaya koymuşlardı. İlgili komisyon her türden okul kademesinde sınıf geçme usullerinin yeniden belirlenmesini gerektiğini önermiştir.

1960 yılında Türkiye’de eğitim sorunlarından bir diğeri okulların fiziki durumları ve sayıları noktasında toplanmaktaydı. 1960 yılında okulların fiziki ve teknik özellikleri bağlamında genel durumuna bakmadan önce Türk Millî Eğitim Bakanlığı örgütü içinde okul sisteminin yapısına dair bazı bilgileri vermek anlamlı olacağı düşünülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi kurumları ve yönetim örgütü olarak ikiye ayrılmaktaydı. Bunlardan milli eğitim kurumlarını oluşturan okullar, amaç, kuruluş ve yöntemleri anayasa ve kanunlarca belirlenen okullardır. Resmi okullar; ilköğretim okulları, ortaöğretim okulları ve yüksek öğretim kurumları olarak üç kısma ayrılmıştır.

1961-1971 yılları arasında, 24 Haziran 1973 tarih ve 14574 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu henüz kabul edilmediğinden ilköğretim kurumları 789 Sayılı Eğitim Teşkilatına Dair Kanuna göre tespit edilmişti. Bu kanun çerçevesinde ilköğretim okulları;

- a. Şehir ve Kasaba gündüz
- b. Şehir ve Kasaba yatılı
- c. Köy gündüz
- d. Köy yatılı. (MEB, 1973, s. 41).

Okulların gündüz-yatılı olarak farklılık göstermesinde şehir ve köylerin farklı beşerî ve coğrafi özelliklere sahip olmasının belirleyici olduğu söylenebilir. Örneğin şehir ve kasaba sınırları içinde kalan ilkokullarda yıllık öğretim süresi 200 gündü. Köy ilkokulları ise yılda 170 gün civarında eğitim-öğretim yapılan ve ders programlarında daha ziyade tarım ve iş faaliyetlerine yer verilen okullardı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. VIII). Köy Bölge Okullarıysa ilkokul eğitimi sonrası dört yıllık bir eğitim-öğretimle üretken vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan okullardı. Bu okullarda bölgeye bağlı köylerde ilkokulu başarı ile bitiren öğrenciler arasından köy tarafından seçilerek gönderilenler 16 yaşına kadar öğrenim görürlerdi (Başaran, 1982, s. 36).

Köylerdeki bu okullara 4274 Sayılı 19.06.1942 Tarihli Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu ile, öğretim, eğitim, ziraat, sanat, sağlık korunması, çocuk bakımı ve köy halkını yetiştirmekle görevli şu okullar açılmıştır;

- a. Eğitmenli köy okulları
- b. Öğretmenli köy okulları
- c. Öğretmenli ve eğitmenli köy okulları
- d. Pansiyonlu veya pansiyonuz bölge köy okulları
- e. Akşam okulları
- f. Köy ve bölge meslek kursları (Resmî Gazete, 25.6.1942, s. 3243).

Bu okullardan eğitmenli okullar, ilkokul muadili sayılmayan ve eğitmenler tarafından idare edilen 3 yıllık okullardı. Öğretmenli okullar, asil ve vekil öğretmenler tarafından idare edilen beş yıl ğretim veren okullardı. Öğretmenli-eğitmenli okullar ğretim faaliyetlerinde sürekli istihdam edilmiş ğretmen ve eğitmenlerin vazife gördüğü beş yıl süreli okullardı. (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. X).

1960 yılında Türkiye’de Ortaöğretim kurumları çeşitli yıllarda çıkarılan kanunlarla birinci devre ortaöğretim okulları ve ikinci devre ortaöğretim okulları olmak üzere iki dereceden oluşmaktaydı. Birinci devre ortaöğretim okulları, “düz ortaokullar” ve “meslek ve teknik” ortaokullarından oluşmaktaydı. İkinci devre ortaokullar ise şunlardı;

- a. Liseler,
- b. Öğretmen Okulları,
- c. İmam-Hatip Okulları,
- d. Erkek ve Kız Sanat Enstitüleri
- e. Meslek Okulları,
- f. Konservatuarlar. (MEB, 1973, s. 42).

Bunlardan liseler, üç yıl süreyle eğitim veren ortaöğretim kurumlarıydı. Öğretmen okulları, 27 Ocak 1954 tarih ve 6234 sayılı kanunla Köy Enstitülerin kapatılarak dönüştürülmesiyle kurulmuştu. Mesleki Teknik okullarıysa ilkokuldan sonra çocukları ileri kültür seviyesine ulaştırmak ve memleketin kalkınmasında vazife alacak kalifiye iş gücünü yetiştirmeyi amaçlayan okullardı. Ortaöğretim kurumları içinde yer alan bu okulların birinci devresi ortaokul, ikinci devresiye lise kademesinde eğitim-ğretim faaliyetleri yürütmekteydi. İmam Hatip okulları iki devreli olup ilk devresi dört yıllık ortaokul dengindeydi. Son devresiye üç yıl olup lise muadili bir

okuldu. Erkek Sanat Enstitüleri orta sanat mezunları ile düz ortaokullardan gelen öğrencileri almaktaydı. Kız Sanat Enstitüleri, 1942-1943 yılında üç yıllık Kız Orta Sanat okullarına iki yıl eklenmek suretiyle kurulan okullardı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, ss. X,XI). Ortaöğretim seviyesinde eğitim veren bu okullara 1959-1960 yılından itibaren açılan, ortaokuldan sonra öğrenimine devam etme imkânı bulamayan yahut liseden tasdikname ile ayrılmış olanların lise öğrenimlerini tamamlamaları için açılmış akşam liselerini de eklemek gerekir (MEB, 1973, s. 144). Bunların dışında çocukların çeşitli türde programlardan geçebilme şansını artırmak ve çok amaçlı okulları yaygınlaştırmak için 1953 yılında klasik ortaokul ile kız ve erkek sanat okullarının işlevlerini yerine getirecek Çeşitli Gayeli Ortaokul denemesine girişildiyse de bunların bir süre sonra denemeden kaldırılmıştır (Başaran, 1982, s. 37).

Esasında 22 Mart 1926 tarihli 789 sayılı Eğitim Kanununun 7. maddesine göre Orta öğretim kurumları, Liseler, Orta Mektepler, İlk Muallim Mektepleri, Köy Muallim Mektepleri olarak dört türde belirlenmişti (Cicioğlu, 1985, s. 136). Takip eden otuz yıl içinde ülke nüfusunun değişen beşerî ve ekonomik yapısı, sanayimizin ihtiyaçları, CHP ve DP hükümetlerinin politikalarının dayandığı esas ve öncelikleri gibi çeşitli etmenlerin bir sonucu olarak ortaöğretim kurumları dallara ayrılmıştı.

1950'lerden önce yasalar kırsal kesimde ilkokul yapımında köylüleri sorumlu kılmıştı. Buna karşılık şehirlerdeki okul yapımından il özel idareleri sorumluydu. 1950'den sonra köylerin kendi okulunu yapma zorunlulukları kaldırılarak şehir ve köylerde okul yapımı il özel idarelerinin genel devlet bütçesinden alacağı ödeneklerle kendi özel bütçelerine bağlanmıştı. İllerin pek çoğunun yeterli bütçeye sahip olmaması dolayısıyla ilkokulların yapımı genel bütçeden gönderilen ödeneklere yüklenmişti. Okullarda eğitim-öğretimde kullanılacak her türlü araç-gereç ve malzemeler köylerde köy bütçeleri şehirlerdeyse il özel idare bütçeleri tarafından temin edilmekteydi. Yeterli derecede maddi ödeneğe sahip olmayan bu idarelerse ilkokulların gereksinim duyduğu araç gereçlerin sağlanmasına güç yetiremiyordu (Başaran, 1982, ss. 196-198). Dolayısıyla ilgili yıllarda Türkiye'nin daha ilköğretim kurumlarının inşası ve buradaki öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesi için gereken ihtiyaçları tam olarak karşılayabilecek durumda olmadığı anlaşılmaktadır.

Dönemin resmi istatistikleriyle göre 1959-1960 ders yılında Türkiye’de toplam 21. 429 ilkokul bulunduğu (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 17). Mevcut ilkokul sayısının 2.185 tanesini şehir ve kasabalarda 19.862 tanesini ise köylerdeki okullar oluşturmaktaydı. Bunun yanında Türkiye’de 15.477 köy ilkokuldan ve dolayısıyla öğretmenden mahrum durumdaydı. Şehir ve kasabalarda yurttaşların yeterli derecede ilköğretim olanağına kavuşması için 2.388 ilkokula daha ihtiyaç vardı. Köylerdeki eğitim çağına gelmiş nüfusun ihtiyacını karşılamak içinse 17.702 ilkokulun daha yapılması gerekiyordu (VII. MEŞ, MEB, 1991, s. 68).

1959 yılı İlkokullar Yönetmeliği 128. maddesinde (MEB, 1959, s. 28) ilkokul binalarının taşınması gereken bir takım fiziksel donanımlar tespit edilmişti. Bunlar dersliklerin ışığı görmesi, sıra ve sınıftaki diğer öğretim malzemeleriyle uyumlu renkte badana yapılması, bina duvarlarının yerden yüksekliği gibi belirlenen standartlardı. Bun rağmen mevcut ilkokullardan bir kısmının fiziksel şartları eğitim-öğretim açısından uygun değildi. İlkokul binaları içinde kurulan ve bu okullardaki öğretimi felce uğratacak biçimde açılmış olan yahut bunların dışında okul olabilecek niteliklerden yoksun yerlerde öğretim yapan okullar bulunmaktaydı. Bazı okullarda ders araç ve gereçlerinin kâfi derecede bulunmayışı ve sınıfların haddinden fazla kalabalık durumda oluşu okullarda eğitim öğretim faaliyetlerinin işlevselliğini olanaksız hale getirmekteydi. (MEB, 1960, s. 26).

Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinin köy okullarında bu durum açık bir sorun oluşturmuyordu. Milli birliği sağlamada en temel etken olan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Bayrağı gibi önemli şeylerin dahi öğrenciler tarafından bilinmediği okul binalarının da yapısal anlamda birçok eksiğinin bulunduğu bayraktan ve Atatürk’ten habersiz köylerin varlığı ve ayrıca bu bölgelerde ilkokul çağına geldiği halde Türkçe bilmeyen çocuk nüfus kırsal bölgelerdeki en temel sorunları oluşturmaktaydı. Örneğin 1960 yılında Mardin, Silopi ve Urfa gibi şehirleri ziyaret eden resmi heyet, Urfa’nın Çermehoruç Köyü’nde ilkokulun alçak derme çatma bir binada faaliyet gösterdiği, öğrencilerden bir kısmının sıra ve sandalyeler yerine gaz yağı tenekeleri, odun yığınlarından yapılmış oturaklarda dersi dinledikleri gözlenmiştir. Derslerin yapıldığı tek göz odalı sınıfın zemini üzerinde hareket edildiğinde havaya tozların kalktığı topraktan bir yerd. Sınıftaki

İstiklal Marşı, Türk Bayrağı ve Atatürk resmi, gibi fiziksel materyallerin okulda görevli öğretmenler tarafından satın alınarak sınıf duvarına asıldığı heyetin ilkökul hakkında verdiği diğer bilgiler arasında yer almaktaydı. Okulun bulunduğu köyde suyun bulunmadığı ve çevreyi köye bağlayan yolların da üzerinde otomobillerin seyretmesini güçleştiren bozuk toprak bir yollardan oluştuğu heyet tarafından gözlemlenmişti (Hürriyet Gazetesi, 2 Aralık 1960, s. 5). Görüldüğü gibi ilkökul kademesinde özellikle kırsal bölgelerde okullar fiziksel ortam, öğretim materyali ve çevresel olanaklar açısından çok güç şartları içermekteydi.

1960-1961 öğretim yılında şehir ve köylerde 1200 yeni ilkökul açılmasına ve mevcut ilkökul sayısının 22.153'ü bulmasına rağmen ilgili ders yılında ilkökula başlayacak 520.000 öğrenci için mevcut ilkökul sayısı ihtiyacı karşılamakta yeterli düzeyde olmadığından 1.312 ilkökulda ikili, üçlü öğretime gidilmesine neden oluyordu (Tercüman Gazetesi, 20 Eylül 1960, s. 5). Şehirlerdeki okullarda bile sınıflar öğretim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlamaktan uzaktı. 1960-1961 ders yılında İstanbul'da sınıflar öğrenci mevcudunun ihtiyacına yetecek durumda olmadığı görülmüyordu. Bazı sınıflarda öğrenci miktarı 125'i geçmekte olduğu gözlenen İstanbul'da istatistik verilerine göre öğretmen sayısı ile öğrenci sayısı arasında büyük bir fark bulunmaktaydı. Sınıflarda verimli bir eğitim öğretimin yapılabilmesi için bir öğretmene düşen öğrenci sayısının ortalama 40 olması gerekirken bu sayı 79'a çıkmıştı. Eğitimciler öğrenici sayısına paralel okul binası yapımı işine hız verilmediği takdirde bazı liselerde çift öğretime gidilmesi zorunlu hale geleceğini belirtiyorlardı (Hürriyet Gazetesi, 22 Kasım 1960, s. 2). Büyük şehirlerdeki öğrenci sayısına nispetle yetersiz olan bina sayısı, öğretim sürecini de olumsuz etkilemekteydi. Pedagojik açıdan türlü mahsurları bulunan okullardaki ikili, üçlü ve dörtlü öğretim ve kalabalık sınıf mevcutları ders sürecinde öğretmenlerin öğrencilerle bire bir ilişkiler geliştirmesine engel olurken sınıfta hâkimiyet kurmasının da önüne geçerek disiplin sorunlarına yol açmakta dolayısıyla okullarda verimin düşmesine neden olan bir etkendi (Gündüzalp, 1959, s. 4).

Daha öncece de belirtildiği gibi 1960-1961 ders yılında Türkiye'de bulunan 745 ortaokul 194 lise sayısı ihtiyacı karşılamaktan uzaktı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, ss. 39-55). 1961-1962 ders yılında başlarken bina sıkıntısı hala

öz lemediğinden İstanbul’da ortaokul ve liselerde ifte öğretime gidilmişti. Normal  ğretim yapan sınıflarınsa  ğrenci mevcutları artırılmıştı. Bu konuda İl Milli Eğitim Müdürlüğünün başvurduğu  z mse kiralık bina temini ve yeni yapılan ilkokul binalarından ortaöğretim için kullanmak gibi geçici çözüm yolları aramaktı. Buna mukabil 1961-1962 ders yılının ilk gününde birçok  ğrenci sınıf bulamayarak ayakta ders takip eden öğrenciler olmuştu. Bazı  ğretmenler ise bu koşullar altında ders veremeyeceklerini belirtmişlerdi (Hürriyet Gazetesi 12 Ekim 1961a, s. 2).

Bina yetersizliğinin dışında ortaöğretim kurumlarının bir diğerk eksikliğı daha önceki sayfalarda da belirttiğimiz gibi öğretmenden yoksun durumda bulunan ortaokul ve liselerin varlığıydı. 1960-1961 ders yılında ortaokullarda  ğretim faaliyetlerinin yeterli seviyede gerçekleştirilmesi için 3.541 öğretmene ihtiyaç olmasına karşın (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1960, s. 5) yeterli  ğretmen istihdamı yapılamaması nedeniyle sadece İstanbul İli  leğindeki ortaöğretim kurumlarında haftada ortalama 500 saat dersin boş getiğı görülmekteydi. İl Milli Eğitim Müdürlükleri ise boş geçen dersler için  ğretmen talep eden okul idarelerine vekil öğretmenlerden yararlanmaları önerisinde bulunuyorlardı (Hürriyet Gazetesi 12 Ekim 1961b, s. 2).

Ortaöğretim kurumlarında ortaokul ve lise sayısının yeterli miktarda olmayışı, ders araç gereçlerinin eksikliğı, okullara ayrılan  denek miktarının yetersizliğı eğitim hedeflerine ulaşılmasında büyük bir engel olmuştur. Bu hususta çalışmalar yürüten komitenin hazırladığı rapora iliştirilen cetvele göre illerde 131, ilçelerde 27 olmak üzere 158 lise, illerde 86, ilçelerde 415, bucaklarda 42 olmak üzere 543 ortaokul bulunduğu; ilçelerde 507 lise, 119 ortaokula, bucaklarda ise 862 ortaokula daha ihtiyaç olduğu belirtilmekteydi Yine ilgili cetveldeki rakamlara göre Türkiye’de liselerde 74.266, ortaokullarda ise 277.566 olmak üzere ortaöğretim kurumlarında 351.832  ğrenci okumaktaydı. Buna mukabil 273 okulda fizik, 616 okulda kimya, 616 okulda biyoloji takımı bulunmuyordu, 588 okul spor salonu, 466 okulsa bahçeden yoksun durumdaydı (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Aralık 1961, s. 5). Dolayısıyla 1960 yılına gelindiğinde Türk eğitim sistemi içinde fiziksel olanakların son derece yetersiz ve ihtiyaı karşılamaktan uzak olduğu görülmekteydi.

Esasında 1960 yılında Türk eğitim sisteminin yüz yüze olduğu sorunlar bir önceki dönemin birikimleriydi. Nitekim 1952 yılında ülkemizde incelemelerde bulunan Amerikalı Uzman John Rufi, Türkiye’deki ortaokul binaları ve bunların fiziksel teknik koşulları ile ilgili yıllar öncesinden şu tespitleri yapmıştır:

Orta okul ihtiyacı, okul binaları ve eşyaları bakımından büyük talepler arz etmekte (..) Ziyaret ettiğim binaların çoğu tadil edilmiş hususi evlerdir. Bunlardan bir kısmı maksada oldukça uygun olmakla beraber diğerleri tamamıyla elverişsizdir. Bazı hallerde bu uygunsuz binalar bile azami derecede kalabalıktı. Bu makûs şartlar altında çalışabilen müdürler, öğretmenler ve öğrenciler takdire şayandır. Elektrometreye göre ışıksız olduğu tespit edilen pek çok dershaneleri üzülerək gördüm. Termometreye bakarak ve bizzat rahatsız olarak birçok dershanelerin iyi ısıtılmadığına şahit oldum. Bu odaların birçoğunda havalandırma işinin de bir problem teşkil ettiği aşikârdır. Bunlar, hakikatlerin basit bir ifadesidir.(Rufi, 1956, ss. 26-27).

Buna karşın 1960 yılına gelindiğinde milli eğitimimizin durumuyla ilgili yurt çapında araştırma yapmakla görevli komisyon, aynı sorunlardan bahsedecekti. Komisyon ulusal ölçekte gözlemlerin sonucunda okulların mimari yapısı, fiziksel ve teknik olanakları meseleyle ilgili şu sonuçlara ulaşmıştır;

Okul binalarının gerek ihtiva edecekleri dershaneler, atölyeler, laboratuvarlar, spor, yemek, toplantı salonları kitaplık, oyun alanı vs tesisler; gerek bu tesislerde kullanılacak mefruşat ile öğrencilerin eğitimlerinde büyük rolleri ve tesirleri vardır. Komisyonumuzun yurt içinde yaptığı inceleme gezisi sırasında köy, kasaba ve şehirlerimizdeki her dereceli okulların çoğunun bu bakımlardan kifayetsiz oldukları müşahade edilmiştir. Bazı okul binalarının o çevrenin ihtiyaçlarından fazla büyüklükte, bazılarının ise çevrenin gelecekteki gelişimi şöyle dursun, yapılış zamanındaki ihtiyaçlar dahi düşünülmeden ve bölgenin iklim şartları göz önünde tutulmadan inşa edildikleri görülmektedir. Bu binaların birçoğu birkaç katlıdır ve öğrenciler için kullanışlı olmadığı gibi, rahatça çalışmaya ve yaşanmaya elverişli değildir. (..)Her dereceli okullarımızda ders vasıtaları ve laboratuvar malzemesi umumiyetle yok denecek kadar azdır; mevcutlar da kifayetsizdir. Komisyonumuzun ziyaret ettiği memleketlerdeki okulların ise bol miktarda araç-gereçlerle teçhiz edildikleri görülmüştür. (MEB, 1961c, ss. 116-117).

1952 ve 1961 yılları arasında ülkemizde okulların fiziksel ve teknik durumlarını betimleyen her iki rapor incelendiğinde Türk ortaokul sisteminin bina ihtiyaçlarıyla binaların fiziksel ve teknik donanımlarının eğitim-öğretim faaliyetleri bakımından halen daha istenilen seviyeye ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Bu sorunlar 1961-1965 Koalisyon hükümetleri ile 1965-1971 Adalet Partisi’nin tek başına iktidarda bulunduğu yıllarda çözüme kavuşturulması gereken meseleler arasında yerini alacaktı.

4.2.5. Milli Birlik Komitesi ve Eğitim

Araştırmamızın önceki kısımlarında bahsedildiği gibi 27 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi, demokrasinin çıkmaza girdiği ve ülkenin siyasi olarak kutuplaştığı gerekçesiyle yönetime el koyduğunu açıklamıştı. Adı geçen komite, ülke yönetiminde söz sahibi olmasının ardından 16 Eylül 1961 tarihinde ülkede demokrasinin geleceği, memleketin sosyal, iktisadi ve kültürel meselelerine dair görüş ve önerilerini açıkladığı Milli Birlik Komitesinin direktifleri ve Milli Birlik Komitesinin ülke sorunları hakkında temel görüşleri başlıklı beyannameyi kamuoyuna Resmî Gazete aracılığıyla duyurmuştu. Bu beyanname aynı zamanda Milli Birlik Komitesinin hükümet programı da olacaktı. İlgili beyanname incelendiğinde komitenin Milli eğitim sorunlarına dair görüşlerini de içerdiği görülmektedir. Millî eğitim hedefinin ülke ihtiyaçlarının çağdaş gelişmelere uygun olarak karşılamak ve öğrenciyi hayata hazırlamak olarak belirtildiği beyannamede eğitimle ilgili direktifler Bunlar şu maddeler altında toplanmıştır: halk eğitimi ve İlköğretim seferberliği birinci plânda ele alınarak bunun tahakkuku için ordu, gençlik ve aydın vatandaşların her türlü yardım ve desteğinden faydalanılacak ve bu sahada Devletin azami desteği sağlanacaktır. Meslekî ve teknik okullar millî kalkınmamızın ihtiyacına cevap verecek şekilde tevsi ve ıslah olunacaktır. Üniversite ve yüksek okullar öğrencilerinin öğrenimlerine sıkıntısızca devamını sağlayacak lüzumlu sosyal ve ekonomik tedbirler süratle alınacaktır. Öğretmenlerin toplumdaki mevkilerine uygun bir statüye sahip kılınmaları tahakkuk ettirilecektir. (Resmî Gazete, 16 Eylül 1960, s. 2142).

Millî Birlik Komitesinin direktifleri incelendiğinde komitenin eğitim işlerine dört temel sorun etrafında yaklaşım getirdiği görülmektedir. Bunlardan en önemlisi olarak halkın eğitiminin ve ilköğretim konularında devletin bütün kurumlarının iş birliği halinde çalışmasının bir halk seferberliğine bağlandığını görmekteyiz. Ayrıca beyannamede millî kalkınma hamlesinin yapılabilmesi için mesleki ve teknik öğretime ağırlık verileceği, yurttaşların ortaöğretim sonrası eğitim olanaklarına kolayca faydalanmalarının sağlanacağı ve öğretmenlik mesleğinin maddi ve manevi olarak hak ettiği saygınlığa kavuşturulacağı üzerinde durulmuştur. Beyanname, bu sorunları çözüme kavuşturmak için izlenecek program ve yola ise Milli Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri kısmında ana hatlarıyla yer vermiştir.

Milli Birlik Komitesinin memleket ihtiyaçlarını ağdaş gelişmelere uygun olarak karşılamak ve öğrenciyi hayata hazırlamak olarak tanımlandığı beyannamede Millî eğitimin hedeflerine ulaşabilmek için ōngördüėü çalışmaları aşağıdaki maddeler altında toplamıştır:

a. Temel manasını halk eğitimi ve ilk ğretim seferberliğinde bulan müessir çalışmalar süratle başlamalıdır.

b. Millî Eğitim mekanizmasının her kademesi yetiştirilmiş personelle takviye edilmelidir.

c. Üniversite ve yüksek okul mezunlarının millî eğitim seferberliğinde görevlendirilmesi temin olunmalıdır.

d. Ordunun yıllık ihtiyaç fazlası olup kaynakta bekleyen yedek subay adayları askerlik hizmetinden sayılmak üzere millî eğitim seferberliğinde kullanılmalıdır.

e. Diğer bütün aydınları mahdut bir süre içerisinde, millî eğitim dâvasının ulvi hizmetine ortak edici esaslar tespit ve tatbikatına girişilmelidir.

f. Üniversitelerimizin ağdaş kurumlar seviyesinde donatılması için her türlü tedbire baş vurulmalıdır.

g. Üniversite şehirlerinde gelecek yılların ihtiyacı da dikkate alınarak yeterli ğrenci siteleri tesis ve inşa edilmeli ve öğrencilerin zaruri ihtiyaçları karşılanmalıdır.

h. Sanat okul ve enstitüleriyle teknik okulların millî kalkınmadaki ihtiyaca cevap verecek şekilde artırılması ve buraların iş yerleri haline getirilmesi imkânları araştırılmalıdır.

i. İlkokul ihtiyacının mevcut bütün imkânlar kullanılarak teminine gayret sarf olunmalıdır.

j. Devletin, özel idarelerin ve belediyelerin, fakir ve kimsesiz çocukların yetiştirilmesi ve okutulmasında görevli kılınmaları için esaslar tespit olunmalıdır.

k. Özel ve yabancı okulların, emsalleri gibi kontrollü müesseseler haline getirilmesi için esaslar geliştirilmelidir.

l. Millî eğitim seferberliğinde ordu ile millî eğitim müesseselerinin yakın ve müessir iş birliği temin olunmalı ve bunun için gerekli teşkilât kurulmalıdır.

m. İlkokul mecburiyeti üzerinde hassasiyetle durulmalı ve bu hususun tahakkuku için Devletin yardımı azami derecede sağlanmalıdır.

n. Memleket gençliğinin fikren, ahlaken ve bedenen gelişmesinde mühim rol oynayacak olan her çeşit spor teşkilât ve müesseselerini kifayetli bir seviyeye ulaşacak şekilde ıslahı ve takviyesi ve bu meyanda millî sporlarımızın dikkatle göz önünde bulundurulması hususlarına önem verilmelidir (Resmî Gazete, 16 Eylül 1960, s. 2143).

Milli eğitim sorunlarının çözümü için önerilen bu maddeler incelendiğinde öncelikle Milli eğitime ülkenin ihtiyaçlarının karşılanmasında bir işlev yüklendiği görülmektedir. Ülkede okuryazar nüfusunun sayısını artırılması ve ilköğretim hizmetini nüfusun geneline yaygın hale getirilmesi için ülkedeki üniversite, aydın ve ordu gibi bütün kurum ve grupların iş birliğinin önemi beyannamede vurgulanan bir diğer husustu. Millî Eğitim Bakanlığının profesyonel düzeyde ve daha işlevsel olarak faaliyet göstermesi için her kademedede örgütlü hale getirilmesi beyannamede öngörülen tedbirlerde biriydi. Toplumsal kalkınmada sanat ve meslek okulların iş yerleri haline getirilmesi olanakları üzerinde durulması, beyannamenin devletçi ve planlı bir iktisat anlayışını yansıtmasının yanı sıra bu okulların ülkede bunlarla ilgili sanayi kollarının kuruluşundan bağımsız olarak açılmış olması ve belli bir sistematik ihtiyaçlar hiyerarşisi ile paydaşlığa dayalı olarak faaliyet içinde olmamaları eleştiriliyordu. Komitenin bildirisindeki görüşlerde spor ve beden eğitimine önem verilmiş olması, bireylerin eğitimin bütün olarak görüldüğü bir felsefenin benimsendiğini göstermekteydi.

4.2.5.1. Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı Kanun Tasarısı

Milli Birlik Komitesi döneminde komite içindeki bazı subayların görüşü olarak Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı adı altında bir örgüt kurulmasına dair kanun teklif önemli bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Albay Alparslan Türkeş'in önerisiyle

başlatılan bu tasarı, Orhan Erhanlı'ya bağlı ve başkanlığını Albay Muhterem Saral'ın yaptığı komisyonca Milli Birlik Komitesine sunulmak üzere bir tasarı halinde hazırlanmıştı (Turan, 2002, s. 46). Bu tasarıyla beraber ilk başta bir bakanlık hüviyetini kaybedecek olan Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar, Beden Eğitimi ve Basın Yayın Genel Müdürlüklerini de kapsayan partiler üstü bir kültür yönetimi kurularak eğitim işlerini Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanlığı ismiyle tek bir çatı altında toplamak amaçlandığı görülmüyordu (Milliyet Gazetesi, 9 Kasım 1960, s. 1).

Nitekim teşkilat tasarısının sekizinci maddesi Millî Eğitim Bakanlığı makamı kaldırılmasını ön görüyordu. Ayrıca bütün bakanlıklarda, Çocuk Esirgeme Kurumu, kültür dernekleri ve gençlik örgütlerinde birer temsilcisi olması planlanan bu kuruluşun zararlı ideolojiler ve basın yayın alanlarında da ayrı birimler örgütlenmesi ön görülmüştü (Cumhuriyet Gazetesi, 7 Kasım 1960, s. 3). Milli Birlik Komitesine sunulacak olan Ülkü ve Kültür Birliği tasarının uzun gerekçesinde teşkilatın amaçları ise özetle şu şekildeydi:

Milletin içinde bulunduğu ve bunaldığı ikilik, gerilik, cahillik ve tembellik ve karanlıktan kurtulmasını temin etmek, Milli Eğitim, Diyanet İşleri, Basın-Yayın, Vakıflar ve Beden Terbiyesi işlerini her türlü siyasi tazyikten ve tazyikten ve politik müdahalelerden masun bir şekilde yürütmek, Türk irfan ordusunda çalışan Milli Eğitim mensuplarını normal bir yaşantıya kavuşturmak, onları ve ifa ettikleri hizmeti müfrit politikacıların nüfusundan kurtarmak, ehil halkı aydınlatıcı din adamı yetiştirmek, dinin gerçek mahiyetini meydana çıkarmak, gerçek laikliğe vücut vermek ve yaşatmak, üniversiteye azami faydayı temin etmek, onların meselelerini milli bir gaye olarak ele almak, devlet radyosunun tarafsızlığını temin etmek ve bir daha 27 Mayıs öncesi duruma gelememesi için tedbirler ittihaz etmek..." (Tercüman Gazetesi, 6 Kasım 1960, s. 5).

Teşkilatın yukarıda özetle verilen amaçları incelendiğinde oldukça geniş kurum ve kuruluşlara ilişkin konulara etki etmeyi ve birçok devlet kurumu üzerinde söz sahibi olmayı böylelikle ülkedeki örgün ve yaygın eğitim işlerini kendi inhisarına almayı hedeflediği görülmektedir. Görüldüğü gibi kurulması tasarlanan bu başkanlığın her türlü siyasi parti ve hükümet etkisinden uzak olarak ülkenin her köşesindeki bütün eğitim-öğretim faaliyetlerinde birbiriyle ilişkili ve bir diğerini tamamlayacak şekilde çalışması ön görülmüştü. Bütün eğitim faaliyetlerini tek çatı altında toplanması esasına dayanan Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanlığı adı altındaki bu örgüte dair kanun tasarısının MBK'ne teklifi ise MBK üyelerinden Orhan Erhanlı, Kadri Kaplan,

Sami Küçük, Şefik Soyugenç ve Sezai Okan tarafından yapılmıştı (Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 1960, s. 1).

Kanun tasarısında böyle bir teşkilatın gerekçesi birbiri ardına yapılan inkılapların kısa sürmesi ve bunların zaman içinde yıpratılmasına dayalı tarihi tecrübelerin bir gereği olduğu belirtiliyordu. Ayrıca böyle bir örgütün Türk toplumunun gelişmiş bir seviyeye ulaşacağı ve kamusal alandan özel yaşama kadar sosyal ve ekonomik yapının yüksek bir gelişme olanağına kavuşacağı için önemli bir adım olduğu belirtilerek Ülkü ve Kültür Birliğinin ortak amaçlarda birleştirilmeyi amaçladığı kurumları tek bir merkezden idare etmesi de istenilmişti (Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 1960, s. 5).

Başta örgün eğitim, halk eğitimi, din eğitimi, vakıflar olmak üzere Türk eğitim sisteminde ve devletin diğer kültür politikalarında bütün yetkiyi tek elde toplama amacıyla olan böyle kuruluşun oluşturulacağı haberlerinin kamuoyuna duyurulmasından sonra basın-yayın organlarında tasarıya karşı büyük yansımaları olacaktır. Adı geçen kanun tasarısı, 11 Kasım 1960 Milliyet Gazetesinde, sosyal ve kültürel görevleri yüklenecek teşkilatın Atatürk'ün başlattığı işe onun bıraktığı yerden devam edecek bir kuruluş olarak nitelendirilmekteydi. Bu kanun teklifini önemi yalnızca maksat ve mahiyetinin büyüklüğünde olmadığı 27 Mayıs'ın amacının da açıklaması olduğu belirtilmekteydi. Kanunun gerekçesinde, Türkiye'de iki asırdan beri yapılan inkılapların benzer nedenlerden doğduğu benzer nedenlerden amacına ulaşamadığı göz önüne alındığında teşkilatın inkılaplara süreklilik kazandıracağı iddiasını taşımaktaydı. Teşkilatın parti ve politika etkisinden masun olmasının esas alınmasının öneminin vurgulanmakta ve köy, kültür ve eğitim sorunlarını çözüme kavuşturmada, zararlı dış akımların ve din istismarının engellenmesinde büyük işler başarabileceği ortaya konulmaktaydı (Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1960, s. 1).

Buna karşın böyle bir kanun tasarısı metninin kamuoyu ile paylaşıldığı günden itibaren günden itibaren büyük tepkiler çekmişti. Halk partisi ile çeşitli gazeteler ve yazarlar, bu girişimi şiddetle eleştirerek tasarının altında başka amaçların olduğunu ileri sürüyorlardı (Milliyet Gazetesi, 26 Nisan 1965, s. 9). Ulus gazetesindeki köşesinden tasarı hakkındaki görüşlerini paylaşan Bülent Ecevit; Orta Doğu

lkelerinde görülen böyle geniş yetkili bir teşkilatın öncelikle düşünce hürriyetine ve demokrasilerin çok sesliliğine aykırı olması nedeniyle demokrasiyle bağdaşmayacağını ortaya koymuştu. Çağdaş demokrasinin kişilerin her türlü baskı, önyargı ve tabulardan azade olarak düşüncelerini ifade etmesi ile mümkün olacağını kaydeden Ecevit, kimse başka bir kimsenin ülküsünü tayin edemeyeceğini insanların hür irade ve akıllarını kullanarak başkalarıyla tartışmak yoluyla bireysel ve toplumsal olarak en güvenilir ynn bulacağı buluna bileceğini ifade etmişti (Ulus Gazetesi, 5 Kasım 1960, s. 2).

O günlerin gergin ortamında lk ve Kültür Birliğine basından ve siyasi çevrelerden gelen tepkilerin işi büsbütün kızıştırması üzerine tasarımı imzalayanlardan Sami Küçük komite görüşmesine geçilmeden teklifin geri alınarak görüşleri alınmak üzere bakanlıklara gönderilmesi yönünde bir karar almıştı (Milliyet Gazetesi, 26 Nisan 1965, s. 9). Nihayetinde teklif komitenin istişare kurullarından Sosyal İşler Eğitim Araştırma ve İnceleme Kurulundan geirilemeyerek 13 Kasım'dan sonra bir daha ele alınmamak üzere rafa kaldırılmıştı (Milliyet Gazetesi, 1 Mayıs 1965, s. 9).

4.2.6. 1960-1961 Cemal Grsel Hükümetleri Döneminde Hükümet Programında Eğitim

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Orgeneral Cemal Grsel başkanlığında 30 Mayıs 1960-Ocak 1961 tarihleriyle 5 Ocak 1961-20 Kasım 1961 tarihleri arasında görev yapan birinci ve ikinci Cemal Grsel Hükümetleri kurulmuştur. Birinci Grsel Hkmetinde Fehmi Yavuz ve Bedrettin Tuncer Eğitim Bakanlığı görevlerini yaparken ikinci Grsel Hkmetinde Turan Feyzioğlu ve Ahmet Tahtakılıç sırasıyla eğitimden sorumlu devlet bakanı olarak görev yapmıştır. Bu hükümetlerden İkinci Cemal Grsel Hükümeti herhangi bir hükümet programı sunmadığı görülmektedir (Dağlı, Aktürk, 1988, ss. 13-14). Birinci Cemal Grsel Hükümeti ise 30 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesinin 27 numaralı tebliğiyle herhangi bir siyasi parti mensubu olmayan üyelerin katılımıyla kurulmuştur. Bu hükümette Millî Eğitim Bakanlığı görevine ise yukarıda bahsettiğimiz gibi Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi dekanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz atanmıştır (Resmî Gazete, 30 Mayıs 1960, s. 1449).

Birinci Cemal Gürsel Hükümetinin programı biraz gecikmeli olarak açıklanmıştı. Bu gecikmenin nedeni olarak 11 Temmuz 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesinin açık toplantısında hükümet programını okumak için söz alan Amil Artus hükümetin kurulduğu günden itibaren bekleyen acil ve çok sayıda işlerle meşgul olunmasını gerekçe göstererek yürütme faaliyetlerinin ilgili olduğu çeşitli alanlarda genel yönünü ve çerçevesini gösterecek hükümet programını okumuştur (Dağlı, Aktürk, 1988, s. 3) (Milliyet Gazetesi, 12 Temmuz 1960, s. 5). Adalet, Milli Savunma, Ticaret, Ulaştırma, Dış Politika, Mali ve İktisadi Politika ve Bayındırlık hizmetleri gibi çeşitli başlıklar altında okunan ve Komite tarafından bir hafta süreyle incelendikten sonra yürürlüğe girecek hükümet programının eğitime ayrılan kısmı şu şekilde özetlenmiştir:

Millî Eğitimi dâvası, baş davalarmızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisadi refahın tahakkuku, büyük kütlelerin, yeni yetişen nesillerin millî eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Millî Eğitim teşkilât ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Eğitimimizin muhtaç olduğu nizam içinde ye belli metotlarla çalışan medenî ve millî bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır. Milli Eğitimi durgun halinden çıkarıp yapıcı ve başarılı vasfa ulaştırmak amacımızdır” (MBK.TD. B: 2, O:1, 11.07.1960, s. 8), (Milliyet Gazetesi, 12 Temmuz 1960, s. 4).

Hükümet programından da anlaşılacağı üzere Gürsel Hükümeti için eğitim sadece toplumsal bir kalkınma aracı olarak değil, aynı zamanda bir demokratikleşme süreci olarak da görülmekteydi. Programda ayrıca bakanlık teşkilatını ile öğretim programlarını daha işlevsel hale getirmek ve sürekliğe sahip bir düzene oturtmanın amaçlandığı belirtilerek eğitim sorunlarında gelecek iktidarlara rehberlik edecek genel bir eğitim reformu ile çalışma programının ana hatlarını belirlemek için tetkik ve incelemelerin yapılacağı ortaya konulmaktadır.

Birinci ve İkinci Cemal Gürsel hükümetleri ile 1961-1965 yılları arasındaki İnönü koalisyon hükümetleri ve Suat Hayri Ürgüplü hükümeti ile 1965-1971 yılları arasındaki Demirel Hükümetlerinin eğitim politikalarını şekillendiren temel politikalar

1957-1959 yılları arasında çalışmalarını sürdüren Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun raporuna dayanmaktaydı.⁹

Türkiye'nin eğitim meselelerinin bütün gerçeklikleriyle ortaya konulduğu, bu raporun ilk önce çoğaltılarak milli eğitim teşkilatına tamim halinde dağıtıldıktan sonra Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz'un eklediği önsöz ile 500 adet basılmasına karar verilmiştir (Tercüman Gazetesi, 19 Haziran 1960, ss. 1-5), (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1960, ss. 1). Bundan sonraki süreçte ise bakanlığın istifadesine sunulan bu rapor Cemal Gürsel hükümetine Türkiye'de eğitim sorununun bir düzene sokulması için rehberlik edecekti. Bunun için Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporunu inceleyerek millî eğitim politikalarının genel çerçevesini belirleyecek bir Eğitim Komisyonu kurulması kararlaştırılmıştı.

4.2.7. Eğitim Faaliyetlerini Planlama Çalışmaları

Milli Eğitim sorunlarını çözüme kavuşturacak ve eğitimin ülkenin her köşesinde belli bir sitem içinde yayılmasını ve gelişmesini sağlayacak, uzun soluklu

⁹ 1958 yılında Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı ile Amerikan Ford Vakfı arasında gerçekleşen görüşmeler sonucunda ilgili vakıf Türkiye'nin eğitim sorunları ve öğretmen yetiştirme meselesi konularında Türkiye yardımı hazır olduğu görülmüş Millî Eğitim Bakanlığı ile Ford Vakfı arasında gerçekleştirilecek iş birliğini sağlamak amacıyla ülkemizde üç kişiden oluşan bir inceleme komitesi kurulmuştur. Philip H. Coombs, F. Champion Ward ve Louis Smith'ten oluşan bu komitenin ülkemizde öğretmen yetiştirme uygulamalarını incelemesi sonucunda bir rapor hazırlayarak bunu 4 Aralık 1957 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığına sunmuştur. İlgili raporda komite üyeleri Türkiye'de öğretmen yetiştirme hususundaki gözlem ve önerilerini ortaya koyduktan sonra Türkiye'de eğitim meselesinin ancak bu meseleyi bir bütün halinde ele alan eğitim politikalarıyla çözüme kavuşturulabileceğini belirtmişlerdir. Bu amaçla Türk Millî Eğitim sisteminin çeşitli kademelerindeki deneyimli kimselerden millî bir komisyonun kurularak yurtiçi ve yurt dışında Ford Vakfının maddi ve manevi olarak destekleyeceği müşahade ve araştırmalara başlanılmasını önermişlerdir. Bu raporu inceleyen Millî Eğitim Bakanlığı, başta öğretmen yetiştirme konusu olmak üzere Amerikalı müşavirlerin tavsiyelerine uyarak bir Eğitim Milli Komisyonu kurulmasını uygun bulmuştur (MEB, 1961c, s. 1). Eğitim Milli Komisyonu Türkiye'nin eğitim meselelerini yerinde tetkik etmek ve ülkenin değişen iklim çeşidi, kültür seviyesi ve ekonomik durumlar açısından farklılık gösteren bölgelerindeki ilgili şartların eğitime tesirini ortaya çıkarmak amacıyla 4 Ocak 1959-2 Şubat 1959 tarihleri arasında yurt gezisine çıkmıştır. Trabzon, Rize, Erzurum, Diyarbakır, Adana, Mersin, İzmir ve İstanbul, Bursa ve Ankara'yı ziyaret eden komisyon, bu şehirlerde ilköğretim öğretmenleri, müdürleri, üniversite dekan ve rektörleriyle çeşitli görüşmeler yapmış ve bazı hususlar tespit edilmiştir. Bunlar 2-10 Şubat 1959 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen sürekli komisyonlarda değerlendirilerek ülkedeki eğitim sorunlarında önemle üzerinde durulacaklar ve yurt dışında komisyonun çalışmalarının yönü tayin edilmiştir. 14 Şubat 1959'da yurttan ayrılan komisyon, sırasıyla Japonya, Birleşik Devletler, Fransa, İngiltere, Batı Almanya ve İtalya'da incelemelerde bulunan komisyon 1 Haziran 1959'da Viyana'da raporunu oluşturmaya başlamıştır (MEB, 1961c, s. 3). Buna karşın komisyonun çalışmalarını bitirip yurtiçi ve yurtdışındaki incelemelerini eğitim sorunu açısından bir rapor haline dönüştürmesine rağmen komisyon hazırlanan rapor, eğitim politikalarına yön verecek yazılı bir program haline getirilmemiş ve uygulamaya geçirilmemiştir. Bu durum 27 Mayıs 1960 sonrası birçok tartışmalara neden olacaktı. Millî Eğitim Bakanlığına atandıktan sonra düzenlediği basın toplantısında bu konuya değinen Fehmi Yavuz, raporun DP hükümeti tarafından kasten saklandığını ve bastırılmadığını, fakat hükümetlerinin eğitim sorunu konusunda yapacakları ilk işin Türkiye Eğitim Milli Komisyon raporunun bastırarak ve eğitimde yapılacak reformların bu raporun ışığı altında yapılacağı açıklamasında bulunmuştu (Milliyet Gazetesi, 5 Haziran 1960, s. 1).

bir eğitim planının hazırlanması işi Milli Birlik Komitesi ve hükümet yetkilileri tarafından öncelikle ele alınan konulardan birisi olmuştur (Duman, 1991, s. 112). Bu amaçla 5 Eylül 1960 tarihinde tanınmış eğitimciler, profesörler ve bakanlık temsilcilerinden 11 kişinin oluşturduğu bir eğitim komitesi toplanarak Milli Eğitim Bakanının başkanlığında DP devrinde hazırlanan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporunu incelemek üzere çalışmalarına başlamıştı (Milliyet Gazetesi, 6 Ağustos 1960, s. 1). Türkiye'nin eğitim sorunlarını bütün gerçekleriyle ortaya koyan bu rapor üzerindeki görüşmeler, büyük eğitim seferberliğinin hazırlık ve uygulanmasının ilk aşamasını oluşturacaktı (Tercüman Gazetesi, 3 Eylül 1960, ss. 1-5). Eğitim planı esaslarını hazırlamakla görevli bu komisyon, nihai raporu hazırlarken bilhassa kültür işleri, halk eğitimi ve okul çağı eğitimi konuları ile bunların birbirleriyle ilişkileri üzerinde durması kararlaştırılmıştı (Tercüman Gazetesi, 8 Eylül 1960, s. 1).

Çalışmalarını basın mensuplarına açık olarak yürütecek olan ve İstanbul Teknik Üniversitesinden Ord. Prof. Dr. Ragıp Berter, ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Eğitim Milli komisyonu Başkanı Prof. Dr. Fahir İz, Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Nuri Kodamanoğlu, Orhan Mersinli, Gazeteci, Emil Galip Sandalcı, Milli Eğitim bakanlığı Eski Müsteşarı Reşat Tardu, Dr. Cavit Orhan Tütingil, Eğitim Milli Komisyonu Üyesi Ekrem Üçyiğit ve Milli Eğitim eski Bakanı Hasan Ali Yücel'den oluşan Komisyon, ilk toplantısını 5 Eylül Pazartesi günü Ankara'da gerçekleştirmişti (MEB, 1960, s. 5), (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Eylül 1960, s. 1).

Cemal Gürsel'in gönderdiği bir mesajla açılan komisyon Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz ile komite başkanı Fahri İz de çalışmaların esas ve amaçlarına ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır. Gürsel mesajında Milli Eğitim seferberliğinin bir an evvel ele alınması için gerekli esaslar tespit edilmesinin gerekliliği devletimizin ve milletimizin her sahadaki kalkınmasının Milli Eğitim alanında kaydedilecek ilerlemeye bağlı olduğunun üzerinde durmuştur. Bu mesajda ayrıca öğretmenlerin toplum içindeki değerinin yeniden tespiti ve öğretmenin hakikaten Milli Eğitimin gelişmesinde ve toplumun yükseltilmesinde oynayacağı mühim rolü başarabilmesi için maddi ve manevi olarak gerekli ve elverişli şartların sağlanmasının önemine vurgu

yapılmıştır. Toplantının açış konuşmasını yapan Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz; aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur:

İlme ve ilmi araştırmalara dayanan planlı, programlı ve disiplinli yürüyüşün medeni hayatta başarıya götüren tek yol olduğu malumunuzdur. Milli Eğitimin de aynı kaideye tabi olduğunu belirtmeye lüzum yoktur. Hal böyle iken eğitim tarihimiz boyunca bu tek çıkar yola gitmek mümkün olamamış, istikrarsızlık son bir buçuk asırlık eğitim tarihimizin değişmeyen unsuru olarak bugüne kadar gelmiştir.” (Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1960, s. 5).” Eğitimimizin bugüne kadar Batı anlamda bir sitem ve plandan mahrum kalmıştır. Türk eğitim hayatına muhtaç olduğu istikrarı ve bu istikrarın sağlayacağı emin ve devamlı tekâmülü getirecek tedbirleri almak, her türlü şahsi ve siyasi kaprislerin müdahalesinden masun, değişen hükümetlere ve bakanlara rağmen daima ayakta kalan Milli Eğitim planı meydana getirmek çıkar yoldur. (Milliyet Gazetesi, 6 Ağustos 1960, ss. 1-5).

Bakan Fehmi Yavuz, Komisyonun çalışmasından beklentilerini, Milli Eğitim planının hazırlanması için gereken koşulları, önlemleri düşünmek ve bu konunun düşünsel, idari esaslarını belirlenmesi şeklinde ifade eden Bakan Yavuz, Eğitim Milli Komisyonu raporunun incelenme ve tartışma aşamalarından sonra Türk Milli Eğitim planının hazırlanmasında göz önünde bulundurulacak esasların saptanarak bir rapor halinde bakanlığa gönderilmesini istemiştir (Tercüman Gazetesi, 6 Eylül 1960, s. 5)

Bakan Fehmi Yavuz’dan sonra söz alan Eğitim Komisyonu başkanı Prof. Dr. Fahir İz, komisyon faaliyetleri hakkında gerekli izahatı verdikten sonra dört noktada topladığı açıklamalarına şu şekilde devam etmiştir:

Ana dava şudur ki; yurdumuzun yüz elli yıldan beri geçirdiği inkılaplar her bölgede bir avuç aydına münhasır kaldığı müddetçe karanlıktan kurtulmanın imkânı yoktur. Muasır medeniyet seviyesine erişebilmek için inkılapları geniş halk kitlelerine benimsetmek lazımdır. Başka bir meselemiz de din eğitimi meselesidir. Din eğitimi yapacak olanlar behemehâl yükseköğretimden aydın ileri zihniyetli insanlar olmalıdır. Diğer bir mühim mesele de taklitten sakınmak meselesidir. Bir milletin eğitim sistemini aynen almak, hatadır. Zira her memleketin şartları başka başkadır. Bu gayri müsavi şartlar altındaki milletlere müsavi sistemler tatbik etmenin de aleyhindeyiz. Memleketin muhtaç olduğu Türk aydınını ancak bu sayede yetiştirebiliriz.” (Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1960, s. 5).

Taklit meselesi, bu dönemde kimi aydın ve gazetecilerinde üzerinde durduğu bir sorundu. Tercümandaki makalesinde eğitim politikalarında sayı çokluğunu öncelemeyi eleştiren S.A. Rıza Alp, bu hususta şunları belirtmekteydi:

Eğer bugün mevcut öğretmenlerimizin tamamına yakın kısmı idealistlerse bu şeref pek az kısmı eğitim ve öğretim sistemimize aittir. Şeref büyük payı eski bir millet olmanın hasletlerine aittir. Yıllardır eğitimiz yabancı eğitim sistemlerinin tecrübe tahtası haline gelmesine rağmen hiçbir yetkili yabancı eğitim sistemleri arasına bir de Türk eğitim sistemi katmak zahmetine katlanmadı. Eğitim ve öğretim kanunlarının yerli olmamasından doğacak kaybımız büyük olmuştur. (Tercüman Gazetesi, 12 Eylül 1960, s. 2).

1960'a gelindiğinde Türkiye'nin ihtiyacı olan ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik gerçeklerini göz önünde bulundurarak bu gereksinimleri karşılayacak insan gücünü yetiştirecek bir eğitim sistemiydi. Memleketin gerçeklerine cevap verecek bir sistem süratle inşa edilmediği takdirde ne olduğu olumlu meseleler hakkında boş yere fikir ayrılıklarının devam etmesi kaçınılmazdı. Bu sebeple memleketin sosyal ve iktisadi gerçeklerini içinde barındıran bir sistem inşası memleketin çıkarına olacağı düşünülmekteydi (Kaytanlı, 1963, s. 5).

İlgili komisyonda vurgu yapılan bir diğer konu demokrasinin yaşamın tüm sahalarında yaygınlık kazanması meselesiydi. Birinci Cemal Gürsel Hükümet programı açıklanırken yapılan askeri darbenin nedenleri ile ülkede oluşturmak istedikleri yönetim anlayışının amacına dair ayrıntılı açıklamalar verilmişti. İlgili hükümet programında bu gerekçe ve amaçlar şu şekilde açıklanmıştır:

27 Mayıs inkılabının esas hedefi, yurdumuzda demokratik nizamı bütün icapları, bütün müesseseleriyle maddeten ve manen mümkün olan en kısa zamanda kurmaktır. Vatandaşların eşitliği, vicdan hürriyeti ve bütün diğer hürriyetlerin teminat altında bulundurulması ve taşıdığı fikir ve görüşlerden dolayı veya mensubu bulunduğu siyasi kuruluş sebebiyle, hiç kimsenin herhangi bir şekilde tazyik ve tecavüze maruz bırakılmaması en mukaddes gayelerimizden biri olarak kalacaktır. Vatandaşlar arasında fark gözetmeyen onların siyasi görüşlerinden dolayı farklı muamele yapılmayan tarafsız bir idarenin kurulması çok ehemmiyet atfettiğimiz bir meseledir. (Dağlı, Aktürk, 1988, s. 3).

Buradan da anlaşılacağı üzere eğitim komitesi de hükümet programında belirtilen esaslar doğrultusunda milli eğitim seferberliğinde demokrasi ruhunun hâkim olması esasını kabul ediyordu. Bu raporun ışığında yakında uygulanmak üzere hazırlanması kararlaştırılan milli eğitim planının gençlere ve yetişkinlere dinamizm kazandırmak için çalışılacağı, milli hedeflerin öne geçirileceği kuvvetli bir idealizm ve fedakârlığın esas alınacağı belirtiliyordu. Ayrıca hazırlanacak olan eğitim planında çocukların ilkökul öğreniminden itibaren akılcı bir düşünme tarzını geliştirmeleri ve

güzel sanatları anlayıp sevebilecek hale getirilmelerinin de hedeflendiği ortaya koyuluyordu (Milliyet Gazetesi, 10 Eylül 1960, s. 1).

Çalışmalarını sürdüren eğitim planlama komisyonu yayınladığı bir bildiride yeni eğitim planında en önemli unsurun insan olarak kabul edileceği, Milli Eğitim sisteminin bu unsuru zengin ve güçlü bir Türkiye yaratacak şekilde değiştirmeyi amaçladığı belirtilmişti. Bildiride bu amacı gerçekleştirmek için her yurttaşın ayrı ayrı sahip olduğu kişisel özelliklerin ortaya çıkarılarak bunları geliştirecek bir eğitim düzeninin meydana getirilmesi gereği vurgulanmıştır. Bildiride üzerinde durulan bir diğer husus ise bütün yurttaşların her derecede öğretim olanağına kavuşması ve buna teşvik edilmeleri olduğu görülmektedir. Yine bildiriye göre yurttaşların düşünme ve yaratma yeteneğine sahip seviyeli bir insan olabilmelerinin, kurulması düşünülen böyle bir eğitim sistemiyle mümkün olabileceği belirtiliyordu. Bu insan modelinin inşası ile toplumsal yaşamın başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı içinde verimli ve hoşgörülü bir süreci ortaya çıkacağı ve böylelikle de toplumsal düzen olarak seçilen demokrasi içinde milli irade ve milli davranış olarak tecelli edeceği dile getirilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 7 Eylül 1960, ss. 1-5).

6 Eylül 1960 Salı günü çalışmalarına başlayan Eğitim Komisyonu 25 Eylül'de 3000 sayfalık bir dosyayı dolduracak bir mesaiyle çalışmalarını tamamlamış ve komisyon başkanı Ord. Prof. Dr. Ratip Berker basın mensuplarına son açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre eğitim komisyonu cehaletin yok edilmesi ve yetişkinler eğitiminin sağlanabilmesi için ülkemizde bir eğitim seferberliğinin başlatılmasının gerekli olduğu açıklamasında bulunarak çeşitli maddelerden oluşan önerilerini dile getirmiştir.¹⁰

Bundan sonra Ord. Prof. Dr. Ratip Berker'in üzerinde durduğu diğer konular, öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi, öğretmen çocuklarının okutulması,

¹⁰ Ord. Prof. Dr. Ratip Berker tarafından ortaya konulan bu öneriler; “Yurdun her köşesinde gece-gündüz tatil günleri faaliyet gösterecek olan Millet Okulları açılmalıdır. Ordudaki temel eğitim programlarına devamla bu geliştirilmelidir. Her okuma yazma bilen vatandaş bilmeyen bir vatandaş yetiştirmelidir. Her aydına vazife verilerek gençler bu konuda mecburi hizmete çağırılmalıdır. Gezici kadın kurslarından ve aydın Türk kadınlarından faydalanılmalıdır. Köylerdeki camilerimiz okul binası olarak kullanılmalıdır. UNESCO Milli Komisyonu ile Milli Eğitim Bakanlığının ortak kurdukları Temel Eğitim merkezleri memleket ölçüsünde çoğaltılmalıdır.” noktalarında toplanıyordu.

öğretmenlere yurt dışı öğrenim olanaklarının sunulması, sağlık koşullarının iyileştirilmesi, aynı haklardan emekli öğretmenlerin de istifade etmelerinin sağlanması, terfilerdeyse kadro sisteminin kaldırılması gibi sorunların çözümüne dair duyduğu memnuniyetinin ifadesiydi (Cumhuriyet Gazetesi, 25 Eylül 1960, ss. 1-5).

Türkiye Eğitim Milli Raporu üzerinde çalışmalarını tamamlayan komisyon, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik öğretim ile halk eğitimi hususlarında Türkiye’de eğitim-öğretim sorunlarına çözüm bulacak bir dizi tavsiyelerde bulunmuştur. Komisyon her kademede öğretimin sorunlarını ve çözümlerini, ana meseleler, maddi ve beşerî araçlar olmak üzere ayrıntılı bir şekilde ele almıştı. Komisyon, Türkiye’de ilköğretimin ıslahı için gündüzlü ve yatılı bölge okullarının açılması, ilkokulu bitirenlere çevrelerine göre pratik kursların açılması, olanak ve şartlar hazırlandıktan sonra ilköğretimin altı yıla çıkarılması, yıllık ve günlük çalışma sürelerinin uzatılması, ilkokul programlarının yeniden ele alınmasını, devamsızlığın önlenmesi ve kız çocuklarının okula devamlarıyla yeni bir ilköğretim Kanun tasarısının hazırlanmasını ön görmüştür (MEB, 1960, s. 19).

Komisyon ilkokul bina yapımı meselesini mimari bir uzmanlığın bilimsel görüşleri gereğince yürütülmesini ve bu amaçla Okul Yapımı ve Donatımı Genel Müdürlüğünün kurulması gerektiğini belirtmiştir. Binaların yapımında okulların eğitim programları, bölge, şehir ve köy özelliklerinin ve iklim şartlarının göz önünde bulundurulması düşüncesini ortaya koymuştur (MEB, 1960, s. 19).

Komisyonun Türkiye’de ortaöğretimin süratle ıslah edilmesi gereken çok kötü bir durumda olduğunu belirterek köklü tedbirler önermiştir.¹¹

¹¹ Bu önerilere göre on yıllık bir plan dahilinde bir yapı programı hazırlanarak ortaokul ve lise açma işinin bu plana uygun yapılması, bakanlıkta kurulacak uzmanlardan oluşan bir komisyona, gelişmekte olan ortaokul tiplerinin eğitim ilke, amaç ve programları, bölge ihtiyaçlarına uygunlukları, belirlenmesi. Öğrencilerin kabiliyetlerine göre sınıflandırılması ve ileride takip edecekleri öğrenim veya iş ilanlarına göre yetiştirilmesini inceleyecek rehberlik büroları kurulması, ortaokul ders programları ile öğretim metotları ilkokul ve lise program ve metotları ile uyumlu hale getirilmesi, ortaokul sınıflarıyla lise birinci sınıflarına en çok 50, lise ikinci ve üçüncü sınıflarına en çok 40 öğrenci alınması, liselere bilgi kadar zekânın da ölçüldüğü giriş sınavlarının konulması, lise program ve yönetmelikleri kişiliğin geliştirilmesi ve muhakeme alışkanlığı bakımından ele alınması ve gençlerin kabiliyet ve eğilimlerine uygun güzel sanatlar veya teknik el maharetleri alanında serbestçe çalışmalarına olanak verilmeleri gibi öğretim süreci, içerik ve öğrenciye dönük tedbirlerden oluşmaktaydı. Bunun yanında liselerde fen ve edebiyat şubeleri şimdi olduğu gibi ikinci sınıflardan, klasik şubeler birinci sınıflardan başlaması, kasaba ve şehirlerdeki çeşitli gayeli orta ve teknik okullar bir idare altında ve türlü kollar halinde yönetilmesi, bazı fiziksel tedbirleri içeriyordu (MEB, 1960, ss. 26-28).

Komisyonun üzerinde durduğu bir diğer konu öğrencilerin başarılarının ölçülmesi ve değerlendirilmesiydi. Komisyon uygulanmakta olan yoklama usullerinin öğrencileri çalışmaya teşvik etmekten, onların zihni gelişme ve başarılarını objektif olarak ölçmekten uzak bulunduğu ve fakat bu meselenin çözümü için etraflıca tetkik ve tespitin mümkün görülmediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte Komisyon şu iki hususa dikkat çekmekle yetinmiştir;

a. Borçluluk suretiyle sınıf geçme usulü tatbikatta son derece zararlı sonuçlar doğurmaktadır.

b. Öğrencilerin sınıf geçme ve bütünlemeye kalma durumunda öğretmen kurulları kararıyla yapılan değişikliklerin objektif esaslara ve şartlara bağlanması uygun olacaktır (MEB, 1960, ss. 29-30).

Komisyonun mütalaa ettiği konulardan bir diğeri olan mesleki ve teknik öğretim mevzuunda aşağıdaki teklifleri sıralamıştır.

1. Mesleki ve teknik okulları ortaokula dayalı ve süreleri en az üç yıl olmalıdır. Bu okullara meslek lisesi adının verilmesi Komisyonumuzca zayıf bir çoğunlukla kabul edilmiştir.

2. Sanat enstitülerinin kabiliyetli öğrencilerine üniversitelerin kapısı açık olmalıdır. Bu öğrencilere gerekli formasyon verilerek bunların üniversitelerin giriş imtihanlarına katılabilmeleri imkânı sağlanmalıdır. Bu formasyonun verilebilmesi içinse aşağıdaki tedbirlere başvurulmalıdır:

a. Sanat enstitüsündeki öğretim süresi boyunca objektif ölçülerle seçilmiş kabiliyetli öğrencilere ek dersler vermek;

b. Bu öğrencileri tatil veya gece kurslarına ve açılması teklif edilen olgunluk sınıflarına sevk etmek;

c. Bu öğrenciler için mektupla öğretim tertip etmek;

d. Sanat enstitüsü mezunları arasından seçilecek kabiliyetli öğrenciler için birkaç sanat enstitüsünde özel bir sınıf açmak.

3. Sanat enstitüsü mezunları için yeni bir sıfat bulunması uygun olacaktır. (MEB, 1960, s. 34).

Komisyonun mesleki ve teknik eğitimin ıslahı için idari alanda bazı teklifler ileri sürdüğü görülmekteydi. Bunlara değinilecek olursa mesleki ve teknik öğretim okullarını yeniliklerden zamanında haberdar etmek için müsteşarlığa bağlı bir Teknik Dokümantasyon Merkezi kurulması komisyonca bu konuda yapılan önerilerden birisiydi. Ayrıca komisyonda bu okulları modern araç-gereç ve malzeme ile donatmak için bir büro kurulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yönetmelik ve döner sermayeye ait hükümlerin bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi önem arz ettiği komisyonca önerilen bir diğer husustu (MEB, 1960, s. 36).

Milli Eğitim Planının hazırlığıyla ilgili Komisyon, öğretmenlik mesleğinin geliştirilmesi ve öğretmenlerin sorunlarının çözümüyle ilgili tavsiyelerde bulunmuştur.¹² Komisyonun eğitimciler tarafından da olumlu karşılanan bu önerileri incelendiğinde öğretmen yetiştirme ve öğretmenlik mesleğinin sorunlarının bütüncül ve ayrıntılı bir yaklaşımla ele alındığı görülmekteydi. Öğretmenin eğitimin en başat unsurlarından biri olduğu düşünüldüğünde Türkiye’de öğretmenlik mesleğinin geliştirilmesi ve öğretmenlerin sorunlarının çözüme kavuşması esasında eğitim sisteminin iyileştirilmesi açısından büyük önem taşımaktaydı. Gerçekten de 1960 yılına kadar eğitim-öğretim meselesinin diğer yönlerinde olduğu gibi öğretmen yetiştirme meselesinde de parça parça yapılan çalışmalar, meseleyi içinden çıkılmaz bir hale getirmişti. Bu sorunu bir çözüme kavuşturmak ve öğretmen yetiştirmeyi bir yola koymak ise öğretmen sorunlarını bir bütün olarak ele alıp bütün kademelerde

¹² Ortaokullarda haftada 18 saat, liselerde 15 saat olan mecburi ders yüküne ilave olarak yapılacak dersler için saat başına ortaokullarda 10 lira, liselerde 15 lira ek ücret verilmelidir. Bütün öğretmenleri kapsayan bir ek ödenek kabul edilmelidir. Öğretmenlerin çalışmalarını değerlendirme işinin mesleğin gelişmesinde önemli rolü olduğu şüphesizdir. Bu hususta öğretmenlerin taltif, terfi, nakil ve tecziyelerine dair kanun tasarısı ele alınarak bugünün ihtiyaçlarına uygun hale getirildikten sonra kanunlaşması sağlanmalıdır. Başarısı tespit edilen ve terfi sırası gelen öğretmenler süratle terfi ettirilmeli, kadrosuzluk yüzünden terfi olamayan öğretmenlerinse alt kadroda geçirdikleri fazla süre üst kadroda geçirilmiş sayılmalıdır. Mahrumiyet bölgelerinde görevli öğretmenlerin madden ve manen edilmelerine de bu kanunda yer verilmelidir. Mahrumiyet bölgelerinde, bilhassa köylerde çalışan öğretmen çocuklarının öğrenimleri sağlanmalı, öğretmenlerin sağlık giderlerinin karşılanması bir teşkilata bağlanmalıdır. Devlet memurlarının bilgi ve görgülerini artırmak için yurt dışına gönderilmelerini düzenleyen 4489 sayılı kanunun uygulanma şeklini gösteren bir nizamname hazırlanarak yurt dışına gönderilecek öğretmenler için bir program tertip edilmelidir. Öğretmenlerin meslek içinde olgunlaşmaları ve daha ileri gitmeleri için öğretmenlere farklı olanaklar sağlanmalıdır. Tatil ve gece kursları esaslı bir programa bağlanmalıdır. Öğretmenlere kendi seçecekleri en lüzumlu meslek kitaplarını temin kolaylıkları sağlanmalıdır. Görev başındaki öğretmenlere ve çocuklarına sağlanan imkânlar emekli öğretmenlere de yaygın hale getirilmelidir. Yabancı dil imtihanlarında başarı gösteren öğretmenlere verilecek ikramiye en az beş bin liraya çıkarılmalıdır. Bütün öğretmenleri içine alan ve aynı ölçüler içinde intibaklarını sağlayacak bir intibak kanunu çıkarılmalıdır (MEB, 1960, ss. 41-42).

ahenkli bir şekilde yürütülmesine bağlıydı. Örneğin geçmiş dönemde bir yandan ilk öğretmen okullarının yetersizliği tanımlanarak, deneme ilk öğretmen okulları açmak için çabalar gösterilirken diğer taraftan ortaokul ve dengi okulların mezunlarını kırk beş günlük bir kurstan sonra öğretmen muavini olarak köylere gönderilerek üç sene sonra asil öğretmenliğe yükseltilmesi sorunun doğru olarak değerlendirilmediği göstermekteydi. Ayrıca vekil öğretmenler, orta dereceli okullarda saatlik öğretmenlerin varlığı öğretmenliğin bir meslek olmaktan çok okuma-yazma bilen herhangi birisinin yapabileceği bir meşguliyet olduğu düşüncesini berkiten bir uygulama olarak bir bütün olan eğitim sistemine zarar vermekteydi (Altıntaş, 1962, s. 3).

Gerek öğretmen yetiştirme rejimindeki gerekse örgün eğitimin bütün kademelerindeki bu türden yanlış uygulamaları, eksiklikleri bir düzen ve istikrara kavuşturmak için hazırlanan bu raporlar ve bunların üzerine yapılan çalışmalar dikkate alınarak eğitim planının bakanlıkta kurulacak bir planlama kurulunca hazırlanarak Milli Eğitim Şurasının inceleme ve onayına sunulması kararlaştırılmıştı. Bu karar üzerine Milli Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel'in 10 Aralık 1960 tarihli onayı ile Milli Eğitim Planlama Kurulu oluşturulmuştu (MEB, 1961b, s. 1). Kurulan eğitim planlama kurulunun üç aylık bir çalışması ile yeni eğitim tasarısını hazırlaması hedeflenmekteydi. Konuyla ilgili basın mensuplarına açıklamalarda bulunan Bakan Tuncel, Milli Eğitim planı tasarısını tespit etmek amacıyla Bakanlık bünyesinde geniş bir teşkilat kurulduğunu açıklamıştı. Bakanın verdiği bilgilere göre eğitim tasarısını hazırlarken bugüne kadar Bakanlığa verilmiş bütün raporları inceleyerek çalışmalarını sürdürecektir olan bu kurul, planlama kurulu koordinasyon grubu, komisyonlar, komiteler ve daimî şura bürosu olmak üzere başlıca dört organdan oluşmaktaydı (Hürriyet Gazetesi; 20 Aralık 1960: 1-5). Planlama kurulu 29 Ocak 1961 tarihinde bir önceki Milli Eğitim Bakanı Turan Feyzioğlu'nun başkanlığı döneminde çalışmalarına başlamıştı. Kurul 43'ü Ankara dışından olmak üzere 186 eğitimciden oluşan kurulun çalışmalarının Milli Eğitim Planına son şeklini vererek bunları çeşitli başlıklar altında bir yıl içinde toplanması planlanan VII. Millî Eğitim Şûrasına inceleme ve onayına sunulmasını kararlaştırmıştı (Milliyet Gazetesi, 30 Ocak 1961, s. 1).

4.2.8. Örgün Eğitimi Islah Çalışmaları

1960-1961 ders yılında Türkiye’de temel eğitimden yoksun milyonlarca kişi bulunuyordu. Dolayısıyla 27 Mayıs 1960 sonrası görev yapan Cemal Gürsel Hükümetleri (30 Mayıs 1960-20 Kasım 1961) ilk olarak ilköğretim kurumlarının iyileştirilmesi sorunu, sivil yönetime geçiş sürecinde Gürsel hükümetlerinin öncelikle çözüm bulması gereken bir konu olarak beklemekteydi. Bu konuda devlet radyosuna konuşan Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarı Nuri Kodamanoğlu, memlekette okur-yazar sayısının 7,5 milyona ulaşmış olmasıyla yetinilmemesi gerektiğini, zira ülke genelinde okuma-yazma bilmeyenleri sayısını hali hazırda 16 milyon gibi nüfusun önemli bölümünü oluşturmakta olduğunu açıklayarak (Milliyet Gazetesi, 5 Ağustos 1960, s. 1) ülkede ilkokuldan yoksun insan sayısının da 17 bin civarında olduğunu dolayısıyla Türk eğitim sisteminin bugünkü bilançosu ile henüz istenilen düzeye ulaşmadığını belirtmişti (Milliyet Gazetesi, 8 Kasım 1960, s. 1).

Önceki bölümlerde değindiğimiz gibi ortaokul çağına gelmiş nüfusun ilkokul sonrası öğretim fırsatından mahrum olması memleketteki eğitim-öğretim faaliyetlerinin okur-yazar oranını artırmakla beraber boş bilgilere sahip ve bildiklerini üretime dönüştüremeyen bir seviyede kalmasına neden oluyordu. Bu durum Türkiye’deki eğitim sisteminin bir kalkınma hamlesine dönüşmesinin önünde büyük bir engel teşkil ediyordu. Bu nedenle Türkiye’de eğitim sisteminin ihtiyacı olan düzenleme yaklaşımı her kademede ahenkli bir bütün oluşturacak eğitim politikaları ve programlarıydı. Nitekim düzenlediği toplantıda basın mensuplarına Milli Eğitim seferberliği hususunda izahat veren Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz, aşağıdaki hususlara değinmişti.

Türk eğitim sisteminin iyileştirilmesi için yeni bir program hazırlanacağını ve memleketin genelinde cehalete karşı giriştikleri mücadelenin yalnızca bakanlık meselesi olmadığı açıklamasında bulunan Fehmi Yavuz, bu süreçte aydınlara görev düştüğünü yeni bir eğitim seferberliğinde resmi ve özel güçleri bu önemli ve milli soruna yönlendirmenin önemli olduğunu ve ulusal basından da bu süreçte destek beklediklerini belirtmiştir. Açıklamalarına hükümetin, eğitim sistemini bütün eksik yönlerinden kurtarmak ve yetişmekte olan genç nesillerin eğitimini düzenli bir milli

eğitim programına bağlamak kararında oldukları sözleriyle devam eden Yavuz, Bakanlığın ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek milli eğitim programını çok yakında hazırlayacağını haberini vermiştir. Ayrıca Bakan Yavuz açıklamasında bütün gelişmiş ülkelerde kalkınmanın eğitimle mümkün olduğunu ve bir ülkede eğitim sorunun halledilmeden gerçek anlamda kalkınmadan söz edilemeyeceğini kaydederek milli eğitimin insanca yaşama davası olduğunu ve iyi bir eğitimden geçmiş toplumun haklarını korumasını da bileceğini söylemiştir (Milliyet Gazetesi, 1.Ağustos1960, ss. 1-5).

1960 sonrası Türk eğitim sisteminde yapılan düzenlemelerden bir diğeri yeni bir ilköğretim kanunun çıkarılması olmuştur. Bilindiği gibi ülkemizde ilköğretimin yapısı ve işleyişi, 1961 tarih 222 Sayılı İlköğretim Kanununun kabulüne kadar Emrullah Efendi'nin kişisel çabasının ürünü olan ve 1961 yılına kadar yürürlükte kalmış 6 Ekim 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı'nın (İlköğretim Geçici Kanunu) esaslarına göre belirleniyordu. 101 maddeden müteşekkil bu kanun, geçici olarak adlandırılmasına rağmen birçok maddesi yürürlükte kalmış ve Cumhuriyet döneminde çeşitli düzenlemelere uğrayarak eğitim tarihimizin en uzun ömürlü kanunu olmuştur (Akyüz, 2011: 268), (Batır, 2014: 130). Tedrisat-ı İptidaiye Kanunundaki bu tadillerin en önemlileri 3 Nisan 1926 tarihli 338 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 789 Sayılı Eğitim Teşkilatına Dair Kanundur (Tekişik 1967: 7).

27 Mayıs 1960 sonrası Milli Birlik Komitesi hükümetleri ilköğretim teşkilatının yapı, işleyiş, görev ve yetkilerini memleketin değişen ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlemek ve ilköğretimi modern bir hüviyete kavuşturmak için yasal bir düzenlemeye girişecekti. Bu amaçla 5 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen ve 12 Ocak 1961 tarih 10705 sayılı Resmî Gazetede yayımlandıktan sonra yürürlüğe giren 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu çıkarılmıştır (Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, s. 3068). Birinci Cemal Gürsel Hükümetinin (30 Mayıs 1960-5 Ocak 1961) ikinci Milli Eğitim Bakanı olan Bedrettin Tuncel'in döneminde çıkarılan 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu hiç şüphesiz modern anlamda Türk Eğitim tarihinin önemli gelişmelerinden birisiydi. İlgili Kanunun getirdiği düzenlemelerle İlköğretim davasının on yıl içerisinde çözüme kavuşturulması, okuryazarlığının okul çağı nüfusun

tamamını kapsar hale getirilmesi planlanmaktaydı. Kanun genel hükümler, dokuz bölüm, 91'i esas, 6'sı geçici olmak üzere 97 maddeden müteşekkildi. Kanunun birinci bölümü Türk eğitim sistemi içinde ilköğretim okullarının teşkilat yapısı, ikinci bölümde öğretmenler, müdürler, müdür yardımcıları ve müfettişler gibi ildeki öğretim görevlileri, üçüncü bölümde Köy, Bucak, İlçe ve İldeki İlköğretim kurumları, dördüncü bölümde Okul öncesi eğitim ve öğretim kurumları ile ilkokulların açılma, kapanma ve öğretime ara verme zamanları, beşinci bölümde ilkokula kayıt ve kabul şartlarının neler olduğu, altıncı bölümde okula devam mecburiyeti ve bunun hilafında davranan velilere karşı alınacak tedbir ve uygulanacak yaptırımlar, yedinci bölümde okulların arsa ve arazi işleri hakkında standartlar, dokuzuncu bölümde İlkokulların inşası ve donanım işlerinin plan ve programları, onuncu bölümdeyse ilköğretimin gelir, giderleri ve planlama işlerini düzenleyen yasalar yer almaktaydı.

222 Sayılı İlköğretim Kanunu, ilköğretimi, kadın ve erkek bütün Türk vatandaşlarının millî gayelere uygun olarak bedenî, zihnî ve ahlâkî gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretim olarak tanımlamıştır. Kanunun ikinci maddesine göre ilköğretimin, ilköğrenim kurumlarında verileceği ve öğrenim çağında bulunan bütün kız ve erkek çocuklar için mecburi ve devlet okullarında parasız olduğu ortaya koyulmuştur. İlgili kanunun üçüncü maddesinde mecburi ilköğrenim çağı, çocuğun altı yaşını bitirdiği yılın Eylül ayında başlayıp 14 yaşını bitirip 15 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonu olarak saptanmıştı. Dördüncü maddede bu yaş aralığında bulunan ve Türk vatandaşı olan kız ve erkek çocukların ilköğrenimlerini resmî veya özel Türk ilkokullarında yapmakla mükellef kılınmıştı. Beşinci maddede ise mecburi öğretim çağında olup da memleket dışında olmak, oturduğu yerde okul bulunmamak veya sağlık durumu dolayısıyla ilkokula devam edemeyen vatandaşlardan özel olarak öğretim görenler, imtihana ve yaşlarına göre lâayık oldukları ilkokul sınıflarına veya mezuniyet imtihanlarına alınacakları belirtilmişti. Kanunun altıncı maddesi, ilköğretim kurumlarını zorunlu ve ihtiyari okullar olarak iki kısma ayırıyordu. Bunlardan zorunlu olanları İlkokullar (gündüzlü, pansiyonlu, yatılı ilkokullar, bölge okulları, gezici okullar ve gezici öğretmenlikler), yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar, özel eğitim ve öğretime muhtaç çocuklar için kurulacak okullar, sınıflar ve gezici öğretmenliklerdi. İsteğe bağılı olanlarsa, okul öncesi eğitim kurumları,

tamamlayıcı sınıflar ve kurslardan oluşmaktaydı (Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, s. 3068-3069).

Kanunun 55. ve 56. maddelerinde, çocuğunu okula göndermeyen, verilen izin müddetini geçiren, geç nakil yaptıran, okul çevresi dışına çıkarak izini kaybettiren, çocuğunun devamsızlık vaziyetini özürsüz olarak zamanında okul idaresine bildirmeyen veliler için kademeli olarak ve tedricen caydırıcı müeyyidelere gidiliyordu. Buna göre sel, kar, zelzele ve yangın gibi mücbir sebepler dışında bir nedenle özürlü sayılmayan çocukların aileleri mahalli ilköğretim kurumunca ihtar edilir. İhtara rağmen çocuğunu okula göndermeyen velilere, çocuğunu okula göndermediği her gün için belli bir mablağa para cezası verilmesi, buna karşın öğrenci hala devamsızlık yapıyorsa bu para cezasının en asgari iki katı para cezası verilirdi. Nihayetinde çocuklarını ilköğretime göndermemeye devam eden ebeveynler hakkında okul idareleri tarafından hazırlanan dosyalar, mahalli ilköğretim kurumu ve ilçe ilköğretim müdürlüğü vasıtasıyla Cumhuriyet başsavcılığına sevk edilirdi. Kanunun 56. maddesinin c bendine göre Cumhuriyet savcısı 3005 sayılı kanun hükümleri dairesinde yaptığı kovuşturma sonucunda veliler hakkında sulh ceza mahkemelerine dava açma yetkisine sahipti. 59. madde, ilköğretim çağında bulunup da okula gönderilmeyen çocukların ücretli yahut ücretsiz çalıştırılmasını yasaklıyor ve bunun hilafına tutum sergileyen ebeveynlere süregelen para cezaları ön görüyordu (Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, s. 3072).

Kanunun 14. maddesinden 24. Maddesine kadar olan kısmının getirdiği esaslara göre, ilköğretim sisteminin örgütsel yapısı, il ve ilçeler düzende geliştirilerek yapıyı Milli Eğitim müdürleri ve müdür yardımcıları, okul müdür ve müdür yardımcıları, ilköğretim müfettişleri olarak düzenlemesinin yanında bu görevlerin şartlarını da ayrıntılı olarak belirliyordu (Tekışık, 1967, ss. 12-13). Böylelikle yukarıdaki satırlarda değindiğimiz 4-14 Şubat 1953 tarihli V. Milli Eğitim Şurasının Milli Eğitimin Bakanlığının taşra örgüt yapısı için öngördüğü düzenlemeler yasalaşmış oluyordu.

Kanun hakkında basın mensupları aracılığıyla kamuoyuna bilgi veren Milli Birlik Komitesi üyesi Binbaşı Mehmet Özgüneş'in verdiği bilgiye göre 222 Sayılı Kanun'un başlıca hedeflerini ve temin edeceği faydaları şunlardır:

Memleketin nüfus, iskân şartlarına ve sosyal durumlarına göre okul tiplerinin ihdas edilmesi, on yıl içinde dördlü, üçlü, ikili öğretime son vererek sınıf mevcutlarının düşürülmesi sağlanacaktı. İlköğretimi bitiren öğrenciler için açılacak çeşitli kurslarla ilkokulu daha verimli hale getirmek, yardıma muhtaç ilkokul çocuklarının beslenme, sağlık, ders materyali ihtiyaçlarının sağlanacaktı. İlkokulu bitiren çocuklardan kabiliyetli ve fakir olanların üst öğrenime geçmeleri için yardımda bulunulacak, zihinsel ve bedensel arızları olan çocukların özel eğitimi için gerekli şartlar temin edilecekti. On yıl içerisinde bu gayelere ulaşmak için köy ve şehirlerde gerekli okul binası, öğretmenevi, tarım uygulama bahçeleri, okul eşyalarıyla ders araç ve gereçlerinin sağlanmasını planlanarak gerçekleştirilecekti." (Tercüman Gazetesi 10 Ocak 1961, s. 5).

Yıllardır üzerinde önemle durulan bu kanunun çıkarılmasıyla beraber 9 yılda 17 binden fazla köyün okula kavuşturulması, şehir ve kasabalardaki okul ihtiyacının tamamen karşılanması, okul çağına gelmiş bütün çocukların okutulması ve öğretmen ihtiyacının giderilmesi planlanmaktaydı. Ülkenin en önemli sorunlarından biri olan ilköğretim sorunun halledilebilmesi için gereken kaynakların ne şekilde sağlanacağı da belirlenmişti. Buna göre her sene devlet gelirlerinin %4'ü, özel idare gelirlerinin %20'si, belediye bütçelerinin 5'i, köy bütçelerinin de %20'si ilköğretime ayrılması kararlaştırılarak devlet bütçesi ve diğer kurumlardan ayrılacak bu ödenekle ilköğretime senelik sarf edilecek para miktarının yaklaşık 400 milyon lira olması ön görülmüştü (Hürriyet Gazetesi, 9 Ocak 1961, s. 5). 222 Sayılı İlköğretim Kanununu takip eden 10 yılda yapılacak ve açılacak şehir, kasaba ve köy ilkokullarının sayısı ve toplam ortalama maliyeti ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4-5: 1961-1971 Yılları Arasında Yeniden Yapılacak ve Açılacak Şehir, Kasaba ve Köy Okulları

Yıllar	Şehir Okulu	Köy Okulu	Toplam	İnşa ve Tesis İçin Gerekli en az ödenek
1961	240	1.770	2.010	183.000.000
1962	240	1.770	2.010	183.000.000
1963	240	1.770	2.010	183.000.000
1964	240	1.770	2.010	183.000.000
1965	240	1.770	2.010	183.000.000
1966	240	1.770	2.010	183.000.000
1967	240	1.770	2.010	183.000.000
1968	240	1.770	2.010	183.000.000
1969	240	1.770	2.010	183.000.000
1970	228		2.000	181.000.000
Toplam	2.388	17.702	20.090	1.828.040.000

(Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, s. 3075)

Çalışmamızın bir önceki bölümlerinde de üzerinde yoğun olarak durulduğu üzere 1960 yılında Türk eğitim sisteminin en başat sorunlarından birisi de okuma-yazma bilmeyen nüfusun toplam nüfus içinde büyük bir yüzdeye denk gelmesi, taşra ve kırsal kesimde okulsuz ve öğretmensiz köy ve yerleşim birimlerinin varlığıydı. Köy Enstitülerinin ilk öğretmen okuluna dönüştürülmesi, Halkevlerinin kapatılması, okuryazarlığın yaygınlaşmasını da olumsuz etkiledi. 1955'e doğru genel nüfus 24 milyonu bulduğunda, gerçi resmi rakamlar okuma-yazma bilenlerin oranını yüzde 40'a yaklaştırmış göstermesine rağmen 1950'deki okuma-yazma bilmeyen 13 milyonluk nüfusa 1,5 milyon daha eklenmişti. 1960'a gelindiğinde ise 27.800.000'lik genel nüfusun ancak yüzde 39'u olan 11 milyon insanımız okuma-yazma biliyor görünürken, bu olanaktan yoksun bırakılanların sayısı 18 milyona yükselmişti (Sakaoğlu, 2015, s. 46). Dr. Halis Özgü, ülkedeki ilkokulların içinde bulunduğu durumunu ortaya koyduğu 12 Eylül 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki İlköğretim Davası isimli köşe yazısında köylerde yeterli sayıda okulun bulunmayışının, beş sınıflı köy ilkokullarında derslerin bir arada yapılmasının şehirlerdeki ilkokullarda çift öğretime başvurulmasının önemli sebeplerinden birisini de ilkokul kademesinde görev başında yeterli miktarda ilkokul öğretmenin bulunmayışına bağlıyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1960, s. 2).

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 3'üncü maddesi, bu konudaki sorunların gerçekleşmesinde en önemli faktör olan öğretmen kadrosunun en geç 10 yıl

içinde yetiştirilmesi için gerekli plânları hazırlaması ve uygulaması bakımından Millî Eğitim Bakanlığı yükümlü kılınmıştı. Böyle bir kadro sağlamak için bir yandan normal yollarla öğretmen yetiştirirken, diğer yandan da çok kritik durumda bulunan ilkokul öğretmeni ihtiyacının geleneksel yöntemlerin dışında acil tedbirlerle karşılanması kaçınılmaz bir zaruret haline gelmişti. Milli Birlik Komitesi Hükümeti eğitim sistemimizin bu noksanlığını süratle tamamlamak ve okul çağına gelmiş nüfusun genelini kapsayacak bir öğretmen kadrosu oluşturmak zorundaydı. Öğretmen açığını kısa zamanda kapamak için çeşitli çözümler arayan hükümet yetkilileri, Türk Silahlı Kuvvetleri emrinde görev yapan yedek subaylardan öğretmenlik mesleğinde yararlanma yoluna başvuracaktı.

Nitekim Millî Eğitim konusunda çok olumlu bir tablo çizemeyen ve aydınları yardıma çağıran Millî Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz okul binası ve öğretmen istihdamı gibi ihtiyaçların, devletin, bugünkü olanaklarıyla ve halktan yardım görmeksizin karşılanamayacak kadar büyük olduğu ve bunların her yıl katlanmak suretiyle kamu olanaklarını daha da aştığı açıklamasında bulunmuştu. Bakan Yavuz bu sorunun çözümü için başka bazı yapılardan da okul olarak yararlanılması ve türlü alanlardaki aydınların ve yedek subayların, öğretmen olarak da çalıştırılması gerektiğini dile getirmişti (Ulus Gazetesi, 5 Ağustos 1960, s. 1).

Bakan Yavuz'un eğitim sorunları ve çözüm yollarına dair ortaya koyduğu bu düşünceler hükümet yetkilileri tarafından da destekleniyordu. Milli Birlik Komitesinin ortaya attığı eğitim seferberliği fikrinin en geç iki üç ay içinde gerçekleştirileceğini açıklayan Cemal Gürsel Hükümeti yedek subay okulunu bitiren genç aydın subayların orduya katılmayarak ilkokullarda öğretmenlik yapmalarını ve askerlik görevlerini de bu şekilde yerine getirmeleri yönünde bir düşünceye sahip olduklarını dile getirmişti (Tercüman Gazetesi, 21 Temmuz 1960, s. 1-5). Ayrıca mevcut öğretmen ihtiyacını karşılamak için yedek subaylardan mezun olacak gençlerin kura çektikleri yerlerde deneyimli öğretmenlerin yanında bir ay kurs gördükten sonra öğretmenlik yapacaklarına dair bir habere yer verilmişti. Böylelikle yedek subay öğretmenlik konusu hükümet yetkililerinden sonra kamuoyunun da gündemine oturmaya başlarken Millî Eğitim Bakanlığı da bu konudaki çalışmalarını ve hazırlıklarını tamamlayarak boş olan öğretmenlik kadrolarını tespit etmişti. Millî Savunma Bakanlığı ve Millî

Eğitim Bakanlığının iş birliğiyle yürütülecek sürecin işleyişi ise eğitim sisteminde öğretmen açığı olan yerler Savunma Bakanlığına bildirilmesi ve yedek subayların da kuralarını bu boş kadroların bulunduğu yerler arasından çekecekti. Yerleri belli olan yedek subay öğretmen adayları Milli Eğitim müdürlükleri emrine verilerek tecrübeli öğretmenlerin nezaretinde bir ay talim edecek olan yedek subaylar öğretmen olarak okullarda bir sene boyunca vazifeli hale gelecekti. Öğretmenlik yapan yedek subaylar subaylığın bütün haklarından istifade edebilecekler diğer yandan da eğitim seferberliği işinde önemli bir aşama kat edilmiş olacaktı (Tercüman Gazetesi, 2 Ekim 1960, s. 5).

Nihayetinde bu konu 15 Ekim 1960 tarihinde 1076 sayılı Yedek Subay ve Yedek Askerî Memurlar Kanununun 3'üncü maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna geçici maddeler eklenmesine dair Kanun ile resmen yürürlüğe girmiştir. 1076 sayılı kanunun 3. maddesindeki bu tadile göre 1076 sayılı kanunun 8. maddesindeki şartları haiz olanların Millî Eğitim Seferberliğinde kullanılmak üzere öğretmen olarak Millî Eğitim Bakanlığı emrine verilmeleri ve askerlik şubelerinden sevk edildikleri andan itibaren askerlik hizmetleri başlamış sayılmaları uygun görülmüştür. İki senelik askerlik mükellefiyetleri zarfında Millî Eğitim Bakanlığınca gösterilen yerlerde öğretmenlik yapmağa mecbur olan öğretmenlerden Millî Eğitim Bakanlığı kadrolarında öğretmen olanlar maaşlarını almağa devam edeceklerdi. Bunun haricinde olanlar fiilen öğretmenliğe başladıkları tarihten itibaren baremin 13. dereceden maaşını alacak olan yedek subay öğretmenler, askerlik şubelerinden şevklerinden itibaren iki senelik askerlik mükellefiyetleri esnasında firar ve izin tecavüzü bakımından Askerî Ceza Kanununa tabi olmaları karara bağlanmıştır (Resmî Gazete, 15 Ekim 1960, ss. 2352-2354).¹³

¹³ Milli Birlik Komitesinin bazı üyeleri 15 Eylül 1960 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Nuri Kodamanlıoğlu'nun da katıldığı bir toplantıda yedek subay okuluna kaydolma hakkını lise mezunlarını da kapsayan hale getirilmesine karar vermiştir. Buna göre kanun yürürlüğe girdiği tarihte liseden mezun olanlar yedek subay olabileceklerdi. Bunların içinde yapılan testlerde başarı gösteremeyenlerden eğitim seferberliğinde yararlanılması kararlaştırılmıştı (Milliyet Gazetesi, 16 Eylül 1960, s. 1). Nitekim ilgili kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 12 bin lise mezunu şubelerine celp edilerek yedek subay adaylığı muamelesi görerek işlemleri tamamlanan yedek subay adaylarının vakit kaybetmeden milli eğitim emrine verilerek doğu bölgelerinde öğretmen açığı olan okullara kura ile öğretmen olarak sevk edilmeleri kararlaştırılmıştır (Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1960, s. 1), (Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ekim 1960, s. 3).

Konuyla ilgili kamuoyunu bilgilendirmek için bir basın toplantısı düzenleyen Milli Birlik Komitesi üyesi Kurmay Binbaşı Mehmet Özgüneş, kanunun uygulama şekli hakkında basın mensuplarına yaptığı bir açıklamada bu planın 9 yıl müddetle uygulandıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığının öğretmen ihtiyacını tamamıyla kendi kaynaklarından sağlar hale geleceği bilgisini vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 1960, s. 5), (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1960, s. 5).

Türk eğitim sisteminde özellikle ilköğretim okullarının öğretmen ihtiyacını süratle karşılayacak olması bakımında çok önemli olan yedek subay öğretmenlik uygulamasının pedagojik anlamda eleştirilecek tarafları bulunmakla beraber Türkiye’de çağdaşlaşma ve eğitimin modernleşmesinin ilk olarak askeri okullarda başlamış olması, Türk modernleşmesinde ordunun diğer toplumsal gruplar arasında öne çıkmasını sağlamıştır. Hatta öğretmenlik mesleğini icra eden öğretmenlere irfan ordusu denilmesi bunun bir göstergesidir. Diğer taraftan Anadolu’da halkla iç içe olmuş aydınlar arasında belki de taşra insanını en yakından tanıyan mesleki grup subaylardı. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren harp okulunda okuyan öğrenciler yalnızca askerlik mesleğini değil bunun yanında politika, eğitim ve sair bilgileri de öğreniyorlar ve bunlara ilgi duyuyorlardı (Yalçın, 2012, s. 205). Son tahlilde mesleki formasyon olarak tartışılacak bazı yönleri olmakla beraber yedek subay öğretmenlik uygulamasının tarihsel süreçte ülkemizde modernleşmenin geliştiği evlek ve Anadolu’nun sosyal gerçeklikleri açısından anlamlı bir girişim olduğu söylenebilir. Bu kanunla taşradaki okullar ve köylerin öğretmen ihtiyacı önemli ölçüde karşılanmış oluyordu.

Cemal Gürsel hükümetleri döneminde gündeme gelen bir diğer konu din eğitimi sorunuydu. Yeni anayasayı hazırlamakla ilgili komisyon çalışmalarının sürdürürken din eğitimi konusunda yapılacak düzenlemeler, komisyonun gündeminde tartışılmıştır. Bilindiği gibi 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhidi Tedrisat Kanununa göre Türkiye’de faaliyet gösteren bütün eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış, Şer’iyye ve Evkaf Nezareti ilga edilerek ilgili Vekâlet çatısı altında faaliyet gösteren medrese, tekke ve zaviyeler bütçeleriyle beraber Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Böylelikle Türkiye’de geleneksel biçimde dini eğitim veren kurumlar devri kapanırken Darülfünun içerisinde yüksek diyanet uzmanları

yetiştirmek üzere ilahiyat fakóltesi ile imam hatip okullarının açılması kanunlaştırılmıştı. 1924'te 224 öğrenciyle eğitime başlayan İlahiyat Fakóltesinin öğrenci mevcudu 1934 yılına gelindiğinde 20'ye dūřmūřtır. Aynı yıl yapılan üniversite reformuyla İstanbul Üniversitesi kurulmuş, İlahiyat fakólterleri kapatılarak İşlam İncelemeleri Enstitüsü kurulmuştu. 1924 yılında memleketin çeşitli bölgelerinde açılan 26 imam Hatip okuluysa 1930-31 yılında devletten gördükleri maddi yardımı kaybederek kapanmıştı (Bařgöz, 1995, s. 79). Tevhidi Tedrisat Kanunu ile Türkiye'de klasik anlamda din eğitimi veren kurumların kapatılmasına ve sonrasında yaşanan gelişmeler, dini tedrisat tümnden kaldırılması anlamına gelmiyordu. Zira ilgili Kanunun 4'üncü maddesindeki *Eęitim Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakóltesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir*, hükmü din eğitimine yasal bir zemin oluşturmaktaydı.

1959'da ölkemizde ve yurt dışında gözlem ve incelemeler yaparak Eğitim sistemimizi çağın ihtiyaçlarına göre düzenlemekle görevli Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun raporunda ise din eğitimi konusu iki kısımda incelediği görölmekteydi. Bunlardan ilk kısım bugün çeşitli kademedede okutulan din derslerinin öğretimi, ikincisiyse din sahasını özel bir ihtisas alanı ve meslek olarak seçmiş olanların eğitimiydi. Komisyonun okullardaki din eğitimi hususundaki görüşü okullarda verilen dini eğitimin Türkiye Cumhuriyeti'nin temel prensiplerinden biri olan laiklik ilkesiyle çelişmeyeceği yönünde bir görüş ortaya koymuştu. Komisyonun bu görüşünde belirleyici olan nedenlerden birisi din derslerinin tamamıyla öğretici içerikte olup, ibadet şekillerini bizzat yaparak yaşayarak öğreten dini eğitim veren okullardakinden farklı oluşuydu. Bir diğer neden ise öğrencilerin programlardaki bilgilerden mesul olmakla beraber bunları uygulamakta serbest ve öğrencinin din dersinden sorumluluğunun ailesinin isteğine bağlı olmasıydı. Komisyon gözlem ve inceleme yaptığđ dış memleketlerdeki emsallerine kıyasla din adamı olmanın ancak yüksek bir üniversitede teoloji tahsilinin gerektireceğinden mesleki bir formasyon verilerek din adamı yetiştirilecek imam hatip okullarıyla ilahiyat fakólterlerini faydalı ve gerekli kurumlar olarak görmüştü (MEB, 1961c, ss. 111-112).

Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun hazırladığı raporu inceleyerek Milli Eğitim Planına son şeklini vermekle görevli komisyon din eğitimi ile ilgili bazı kararlara varmıştı. Buna göre ilköğretim kurumlarının 4 ve 5'inci sınıflarında ortaokullarınsa 1 ve 2'nci sınıflarında okutulan din derslerinin bu okulların son sınıflarında isteğe bağlı seçmeli olarak okutulması uygun bulunmuştu. Komisyonun derslerin programları özelindeki görüşü ise dinin esasları ile mezheplerin ortak hükümleri, ahlaki ilkelerle birleştirildiği bir içeriğe sahip olması gerektiği yönündeydi. İmam hatip okullarının ortaokula dayalı olması gerektiğini ortaya koyan komisyon bu okulların ders içeriklerinin düzenlenmesi ve öğretmenlerinin seçkin üniversite mezunları arasından atanmasını oy birliğiyle kabul etmişti (MEB, 1960, s. 43).

27 Mayıs 1960 sonrası din eğitiminin örgün eğitim içinde verilmesine dair tartışmalar, Temsilciler Meclisi'nin 1961 Anayasasını hazırlamakla görevli komisyon çalışmasında Anayasa taslağının hak ve hürriyetleri kapsayan 4'üncü bölümündeki vicdan ve din hürriyeti konu edilen 19. maddenin mütalaa edildiği oturumlarında gündeme gelmişti (TM.TD., Cilt: 3, 42, 1961, s. 92). Temsilciler meclisinin bazı üyeleri devlet okullarında verilecek dini eğitimin laiklik ilkesine aykırı olduğunu öne sürerken bir kısım vekiller ise 1924 Tevhidi Tedrisat Yasasına dayanarak bunun laik devlet içinde yasal bir zemine oturtulabileceğini öne sürüyordu.

Bu konuda ilk sözü alan Abdülhamit Toplu; elde bulunan bu madde, dini inancımıza riayet edilmesini teminat altına almadığını dinimizin ahkâmını öğrenme olanaklarına dair açıklamaların bu maddede yer almadığını belirterek ilgili maddeye bu eksikliği giderecek bir fırka eklenmesi görüşünü savunmuştur (TM.TD., 11.4.1961, B: 42, O: 3, s. 93). 19. maddenin hak ve ihtiyaçları karşılayacak kuvvet ve içerikte olmadığı için düzenlenmesi gerektiğini öne süren Sadettin Tokbey konuşmasında lâik devlet din ve devlet işlerinin ayrı alanlar olduğunu 19'uncu maddede yazılı esaslar lâik Devlet nizamında dinî hakları koruyabilecek içerikte olmadığından maddenin ıslahı konusunda görüş belirtmişti (TM.TD., 11.4.1961, B: 42, O: 3, s. 93). Meseleyi rejim ve toplum gerçekleri açısından kıymetlendiren Cevdet Aydın; anayasanın idari bakımdan, devlete bağlı bir din sistemi ve Diyanet İşleri Reisliğini içerdiğinden dinî eğitim ve öğretimin devlet tarafından verilmesinde bir sakınca olmadığı yönünde görüş belirtmiştir (TM.TD., 11.4.1961, B: 42, O: 3, ss. 95-96). Konuya Türkiye'deki

gayrimüslim nüfusun varlığını göz önüne alarak başka bir cihetten yaklaşan Hermine Kalüstyanyan ise; Ankara'da bine yakın Ermeni vatandaş bulunmasına karşılık kiliselerinin olmadığını fakat dinî topluluklar ayinlerini kendilerine mahsus mabetlerde ve kendi mezheplerinden olan bir din adamlarının eliyle icra etmeleri gerektiğini savunmuştu (Kalüstyanyan, TM.TD., 11.4.1961, B: 42, O: 3, ss. 98-99). Hikmet Kümbetlioğlu; halkının yüzde doksan dokuzu Müslüman olan bir ülkede mensupları yüzde bir olan inançların da düşünülerek Diyanet İşlerinin toplumsal bir kurum olarak bütün dinler için ortak bir merci olmasına dair açıklamada bulunmuştur (Kümbetlioğlu, TM.TD., 11.4.1961, B: 42, O: 3, s. 103). Laikliğin dinin bir amme hizmeti olmaktan çıkarılması bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini savunan Bahri Savcı ise; devletin belirli bir dini olmadığından din hizmetinin organize edilmesine de gerek olmadığını laik devletlerde beşerî ihtiyaçların beşerî kanallardan giderilmesi gerektiğini belirterek meseleye devletin dinler karşısında tamamen nötr davranması gerektiği yönünde görüş belirtmişti (TM.TD., 12.4.1961, B: 43, O: 1, s. 114). Anayasa taslağındaki 19. maddenin vicdan ve din hürriyeti güvencesini temin etmekte kâfi derecede açıklığa sahip olduğunu savunan Muammer Aksoy ise; vatandaşların büyük çoğunluğunun dini inançlara bağlı ve saygılı olduğunu söyleyerek din eğitimi verilmesinin vicdan hürriyetinin bir gereği olduğunu söyleyerek maddenin herhangi bir düzeltmeye lüzum olmadan aynen kabulü yönünde görüş belirtmişti (TM.TD., 12.4.1961, B: 43, O: 1, s. 114, s. 125).

Temsilciler Meclisinde konu hakkında yapılan görüşmeler incelendiğinde, vekillerin mesele hakkındaki görüşlerinin üç noktada toplandığını görülmektedir. Bunlardan ilki, devletin laik yapısı dolayısıyla örgün eğitim kurumlarında din eğitiminin yapılamayacağı, ikincisi Diyanet İşleri Başkanlığının sadece Sünni Müslümanları bağlayan bir teşkilat olmaktan çıkarılarak memleketteki bütün dinleri temsil eden bir hüviyete kavuşturulması gerektiği idi. Görüşmelerde karşımıza çıkan üçüncü nokta ise ileride 1961 Anayasasında da ifadesini bulacağı üzere devletin bütün dinlere karşı eşit mesafede durması gerektiği ve din eğitiminin öğrenci velisi tarafından okula verilen bir dilekçe oluruna binaen örgün eğitim kurumlarında okutturulmasıydı.

Nitekim bu husustaki mütalaalar; 1961 Anayasasında vicdan ve din hürriyeti hususunu hükme bağlayan madde 19'daki ifade aşağıdaki haliyle Anayasada yerini alması ile din eğitiminin öğrencinin ailesinin isteğine bağlı olarak verilmesi anayasal olarak hükme bağlanmıştır.

Herkes, vicdan ve dinî inanç ve düşünce hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve düşüncelerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, dini inanç ve düşüncesinden dolayı kınanamaz. Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır. Kimse, Devletin sosyal, iktisadi, siyasî veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında, kanunun gösterdiği hükümler uygulanır ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.” (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, s. 4642).

1960 yılında Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığının resmi oluruna tabi faaliyet gösteren 6000 kuran kursuna ek olarak devlet denetimi dışında 20 binden üzerinde kuran kursunun faaliyet göstermesi ve bu sayının her geçen gün arması çözüme kavuşturulmayı bekleyen bir diğer sorun olarak hükümetin önünde bulunuyordu (Yavuz, 1969, s. 71). Millî Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon, Kuran kurslarının bu durumunun ne devrim ilkeleriyle ne de İslam esaslarıyla bağdaşır bir yanı olmadığı yönünde görüş belirtmişti. Komisyon reşit olmayan çocuklara anlamını bilmedikleri dini metinlerin ezberletilmesinin yararlı olmadığı dolayısıyla kuran derslerinin sadece reşit olan kimselere ve ancak ilahiyat fakültelerinde Arapça öğrendiği belgelenen öğretmenlerce verilmesi yönünde görüş belirtmişti (MEB, 1960, ss. 43-44).

20 Temmuz 1961 tarihinde 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra kuran kurslarının varlığı ilgili anayasanın bilim ve sanat Hürriyetini düzenleyen 21. maddede “*Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.*” hükmüyle düzenlendiği (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, s. 4202) görülmektedir. Anayasa Komisyonu sözcüsü Muammer Aksoy madde hakkındaki görüşünü; “*Bu memleketin çağdaş medeniyet seviyesine yükselebilmesinin yolunu gösteren veya onun çağdaş medeniyet seviyesine yükselmesine engel olan gediği*

kapatan bir maddedir. Bu bakımdan böyle bir hükme yer verdik.” şeklinde ortaya koymuştur (Aksoy, TM.TD. Cilt: 3, 44, 13.04. 1961, s. 175).

27 Mayıs 1960 darbesiyle kurulan askeri yönetim, toplumun yeniden düzenlenmesinde milli eğitime önemli bir yer vermiş ve örgütsel gelişmeye ortam hazırlamıştı. Birinci Cemal Gürsel hükümeti Programının eğitim politikası kısmında; *Millî Eğitim teşkilât ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Eğitimimizin muhtaç olduğu nizam içinde ye belli metotlarla çalışan medenî ve millî bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır* (Neziroğlu, Yılmaz, 2013: 1316) denilerek bu meselenin zorunluluğu vurgulanıyordu. Bu amaçla bir yandan eğitim reformu adı altında yürütülen çalışmalar diğer yandan Millî eğitim şûrası hazırlıkları arasında milli eğitim örgütünün düzenlenmesi çalışmaları yapılmıştı. Bu çalışmalarla Millî Eğitim Bakanlığının örgüt yapısına bazı daireler eklenerek kurulmaya başlayan alt birimlerin genel müdürlük düzeyine doğru gelişme göstermiştir. Bakanlık örgütün daha da genişletildiği bu düzenlemelerin önemli yanlarından birisi de merkez örgütünde mesleki ve teknik eğitim işlevlerine daha geniş ve üst düzeyde bir örgütlenme olanağı sağlaması olmuştur (Türk ve Katırcı, 2010, s. 20).

4.2.9. Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütünü Düzenleme Çalışmaları

Ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığının merkez örgütü Dr. Reşit Galip’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde çıkarılarak çeşitli düzenlemelerle 1960 yılına kadar gelen 10 Haziran 1933’te kabul edilerek 22.06.1933 tarih ve 2287 Sayılı Milli Eğitim Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun ile düzenleniyordu (Güçlüol, 1983, s. 148). İlgili Kanunda 22 Eylül 1941 yılında yapılan 4113 sayılı düzenlemeyle Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı içinde eğitimi Genel Öğretim Müsteşarlığı ile Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı olarak iki veçheye ayırmıştı (Doğan, 1983, s. 374). Zaman içinde ülkede çeşitli alanlarda ortaya çıkan büyüme ve gelişmeler eğitime olan talebi artırmış, bunun sonucunda Milli Eğitim Merkez örgütü bu değişimlere yeterince cevap veremez hale gelmişti. 27 Mayıs 1960 sonrası mevcut teşkilat kanunun yeniden ele alınması gündeme gelmiş ve yapılan çalışmalar

sonucunda yeni bir Milli Eğitim Teşkilat Kanun Tasarısı hazırlanarak şubat ayında toplanacak olan VII. Milli Eğitim Şûrasına sunulmasına karar verilmişti. Devletin en önemli kaynağını teşkil eden insan unsurunun toplum içinde kendilerine düşen görevleri yerine getirebilmeleri, milli servet ve varlığı değerlendirebilmeleri için gerekli hazırlık ve çalışmaları gerçekleştirmede büyük bir paya sahip eğitim faaliyetlerinin tek ve yetkili bir teşkilat tarafından yürütülmesi için hazırlanan kanun tasarısında yeni teşkilat izah edilmekteydi. Bu tasarıya göre bakanlık merkez teşkilatında 6 genel müdürlük, 9 müdürlük ve 20 daire acilen kaldırılarak bunların yerine Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, Eğitim Araçları ve Teknik İş Birliği gibi yeni daire örgütlenmelerine gidilmesi ön görülüyordu. Ayrıca 1941 tarih ve 4113 sayılı düzenlemenin Genel Eğitim Müsteşarlığı ve Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı olarak iki kısma ayırdığı eğitim örgütüne Kültür İşleri Müsteşarlığı eklenmesi kararlaştırılmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 7 Aralık 1962, ss. 1-5). 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Millî Eğitim Şûrasında Yönetim Örgütü Komisyonu bu meseleyi inceleyerek merkez örgütünde eksikliği duyulan iş birliğini sağlamak ve Milli Eğitim işlerini bir bütün halinde yürütmek amacıyla Bakanlık bünyesinde gerekli birimlerin kurulması, var olanların çağın ihtiyaçlarına göre ayarlanarak çalışma yollarının bu anlayışa göre düzenlenmesi yönünde görüş belirtmişti (VII. MEŞ, 1991, ss. 314-315).

4.2.9.1. Din Eğitimi Müdürlüğünün Kurulması

Cemal Gürsel Hükümetleri döneminde Bakanlık örgütünü düzenlemeye yönelik ilk uygulama Din Eğitimi Müdürlüğünün kurulması olarak karşımıza çıkmaktadır. 10 Temmuz 1961 tarih ve 10444 sayılı olurla Bakanlık merkez örgütü bünyesinde Din Eğitimi Müdürlüğü adı altında bir daire kurulmuştur. Dairenin kurulmasındaki amaç, açılan imam hatip okulları ve Yüksek İslam Enstitüleri ile örgün eğitim sistemi içerisinde yaygınlık kazanan din eğitimi ve öğretiminin Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında bir yetkili bir makam tarafından düzenli şekilde yönetilebilmesi ihtiyacını karşılamaktı (Koçer, 1975a, s. 135).

Müdürlüğün görevli olduğu konularsa, mesleki düzeyde din eğitimi veren kurumlara ilişkin işleri yürütmek, okul içinde ve dışında din eğitimi ile ilgili her türden

eğitim-öğretim faaliyetlerini düzenlemek, din eğitimi verecek uzman kadroları yetiştirmek üzere gerekli okulları, enstitüleri ve kursları açmak ve bu kurslarda görev alacak personelin atama, terfi ve teçhiz gibi işleriyle ilgilenmek olarak tanımlanmıştır (MEB. TD., S: 1167, 21.8.1961, s. 119). II. Cemal Gürsel Hükümeti ve Ahmet Tahtakılıç'ın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde kurulan bu daire zamanla Türkiye'de dini meslek eğitimi veren okulların sayısı artması üzerine 1964 yılında genel müdürlüğe dönüştürülecekti. Çünkü dört yılda ülkedeki Yüksek İslam Enstitüsü sayısı dörde yükselmiş, on sekizi yatılı olmak üzere imam hatip okullarının sayısı da elli sekize çıkmıştı. Bu okulların sayılarındaki artış okulların program, personel ve öğrenci işlerine dair iş yükünün de artması anlamına geliyordu. Dolayısıyla Türkiye'de genel eğitim içinde din öğretiminin yaygınlaşması konunun bir daire müdürlüğünün sorumluluğunu aşmasına neden olmuştu (Okutan, 1983, s. 420). Bu ihtiyaç dikkate alınarak, Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem'in 29. 4. 1964 tarih ve 26540 sayılı oluruyla Müdürlük, Din Eğitimi Genel Müdürlüğüne dönüştürülerek örgüt bünyesi genişletilmiştir (MEB, 1973, s. 154). Geliştirilen örgütüyle genel müdürlük, Millî Eğitim Bakanlığının ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Başkanlığına müftü, vaiz gibi din adamı personeli yetiştirmek ayrıca Türkiye'de İslami bilimler alanında çeşitli araştırmalar yaparak elde edilen sonuçları yurtiçi ve yurtdışındaki bilimsel topluma duyurmakla genel müdürlüğün görevleri arasındaydı (Koçer, 1975a, s. 136).

4.2.9.2. Eğitim Araçları ve Teknik İş Birliği Genel Müdürlüğünün Kurulması

Cemal Gürsel Hükümetleri döneminde Millî Eğitim Merkez Teşkilatını yeniden düzenleme faaliyetleri arasında Eğitim Araçları ve Teknik İş Birliği Genel Müdürlüğünün kurulması önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizde eğitim araçları anlayışı, Türkiye'nin Unesco ile paydaşlığa girdiği ve temel eğitimin önem kazandığı 1950'li yıllarda eğitim literatürüne girmiştir. Eğitim araçları çevrede bulunan doğal ve kültürel ortamındaki eğitim materyalleri dışında kalan her kademedeki eğitimin amaçlarını gerçekleştirmeye yardımcı her türlü araç, gereç, donatım, varlık, makine gibi yapay materyalleri kapsamaktadır. Modern psikoloji ve pedagojideki gelişmeler eğitim sürecinin verimli olarak yürütülmesinde ve öğretimin niteliğinin

yükseltilmesinde eğitim ortamının ve bu ortamın gerekli materyallerle donatılmasının büyük önem taşıdığını ortaya çıkarmıştı (Başaran, 1982, ss. 193-194).

Gerek yurt dışındaki çağdaş pedagojik gelişmeler gerekse yurt içindeki eğitim öğretim sürecinin ihtiyaçları göz önüne alınarak hükümet de Türk eğitim sisteminin fiziksel eksikliklerinin giderilmesi ile görevli bir makam oluşturma yoluna gidecekti. Ahmet Tahtakılıç'ın Milli Eğitim Bakanı olduğu İkinci Cemal Gürsel Hükümeti döneminde Bakanlığın 12 Ekim 1961 tarih ve 17493 sayılı onayı ile 1951 yılında kurulan Öğretici Filimler Müdürlüğü ile 1959 yılında kurulan Dış Teknik Yardımlar Müdürlüğü birleştirilerek Eğitim Araçları ve Teknik İş Birliği Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Ciccioğlu, 1985, ss. 256-257). Genel Müdürlük kuruluşundan sonra Genel Müdürlük bünyesinde kurulan Ders Aletleri Yapım ve Onarım Merkezi tarafından her kademe ve türde okulların öğretim programlarına uygun başta fen olmak üzere, her türlü eğitim araçlarının yapımı ele alınmaya başlanmıştır (MEB, 1973, s. 157).

Genel Müdürlüğün amacı olgun ve yaygın eğitimden sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığı bünyesi içinde her çeşit eğitim-öğretim araçlarıyla ilgili olacak inceleme, araştırma, planlama ve dağıtım işlerini yürütmektir. Genel Müdürlüğün kurulmasına ilişkin Bakanlık onayının üçüncü maddesine göre, kuruluşun görevleri aşağıdadır:

- 1) Her dereceli eğitim ve öğretim kurumlarında ve yetişkinler eğitiminde görme ve işitme yolu ile eğitim ve öğretime yardım etme
- 2) Eğitim ve öğretim için gerekli her türlü araçlarla ilgili olarak etüd araştırma, planlama, yapım, satın alma, onarım ve dağıtım işlerini yürütmek.
- 3) Teknik iş birliği çerçevesi içinde dış teknik yardımlar ve bu yardımlarla desteklenen eğitim projelerinin gerçekleştirilmesine yardım etmektir.

Genel Müdürlüğün bu amaçları yerine getirmek için; öğrenci, eğitici, dokümanter filmler, kültür filmleri, film şeritleri diyepozitleri, ders levhaları, grafik ve afişler, ders plakları, ses şeritleri, diğer işitme ve görme yoluyla eğitim araçları hazırlamak için tesisler kurmak gibi faaliyetleri planlaması gerekiyordu. Bu materyalleri çoğaltmak, hazırlanan araçlardan ilgili kuruluşların gereği gibi ve hızla

yararlanmalarını sağlamak için yurt içinde sabit, gezici, motorize servisler meydana getirmek de genel müdürlüğün görevleri arasındaydı. Genel müdürlüğün bu görevleri yerine getirmek için eğitim radyosu ve televizyon yayınlarını hazırlaması ve bu hususta TRT ile iş birliği içinde çalışması ön görülmüştü. Genel müdürlüğün kuruluşundan itibaren yaptığı çalışmalara bakıldığında bunların laboratuvar, atölye ve özel dersane araçları, basılı ders materyalleri gibi diğer araçların da yapılmasını planlamak ve bu araçların öğretici etkilerini değerlendirmek için araştırma yapmak, bu işlere rehberlik etmek ve gerekli servisleri kurmak gibi faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Ayrıca eğitim araçlarının geliştirilmesini, eğitim kurumlarını bu yönden günümüzün bilimsel ve teknik gereklerine uygun bir seviyeye çıkarmak amacıyla ele alınan örnek eğitim projelerinin gerçekleşmesi ve kurumsallaşması için gerekli tedbirleri almak, genel müdürlüğün diğer faaliyetleri arasında bulunmaktaydı (Koçer, 1975a, ss. 262-263).

4.2.9.3. Mesleki ve Teknik Öğretim Etüd ve Programlama Dairesi Başkanlığının Kurulması

Birinci Cemal Gürsel Hükümeti döneminde (30 Mayıs 1960-5 Ocak 1961) Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan bir diğer birim, Mesleki ve Teknik Öğretim Etüd ve Programlama Dairesi Başkanlığıydı. Bedrettin Tuncel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 28 Kasım 1960 tarih ve 17668 sayılı Bakanlık onayı ile Mesleki ve Teknik Öğretim Etüd ve Programlama Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Etüt ve programlama Dairesi Başkanlığının yürütmekle yükümlü olduğu faaliyetler aşağıdadır:

1. Memleketin Mesleki ve Teknik öğretim yönünden mevcut ve ihtiyaç duyduğu faaliyet ve hizmetleri, cins ve nitelikleriyle bunların geliştirilmesinde esas olan kural ve ilkeleri saptamak; hizmetleri verimli kılacak genel politikayı araştırmak, sonuçlarını üst makama arz etmek.
2. Ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak özel ve genel sektörün teknik eleman ihtiyacına etüt etmek ve değerlendirmek.
3. Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumlarının, meselelerini planlamak ve programlaştırma; sonuçları ilgili öğretim dairelere aktarmak.

4. Kalkınma planlarıyla saptanan ve saptanacak olan hedeflere ulaşmak amacıyla Müsteşarlık bünyesinde yapılması gerekli uzun süreli çalışmaların gerekli planlarını uygulamak, planlarını hazırlamak ve ilgili dairelere bildirmek.
5. Bakanlığın Mesleki ve Teknik öğretim politikası olarak ön gördüğü faaliyet ve hizmetlerin yerine getirilme yollarını tespit etmek ve bu amaçla gerek bünye içinde ve gerekse Bakanlıklar arası daire ve kurumlarla öteki kurumlar ve kuruluşlar arasında iş birliği sağlamak; sonuçlarını planlamak. Mesleki ve Teknik öğretimle ilgili sorulara teknik ve bilimsel yönlerden cevaplar hazırlamak.
6. Müsteşarlığa bağlı organların hazırladıkları kanun, tüzük, iç tüzük ve yönetmelikleri incelemek; Müsteşarlık adına genelgeler hazırlamak.
7. Mesleki ve Teknik öğretim okul ve kurumları, müfredat programlarının esas ve muhtevaları ile ilgili araştırmalar yapmak; sonuçlarını değerlendirmek ve ilgili dairelere aktarmak.
8. Müsteşarlığın, Meclisle ilgili çalışmalarını izlemek ve bu amaçlarla ilgili organlarla iş birliği kurmak; bütçe ve mali rapor ve buna bağlı bilgileri hazırlamak.
9. Mesleki ve Teknik öğretim konuları ile ilgili Müsteşarlık bünyesi içinde kitaplık kurmak, yabancı ve yerli eğitimcilerin bu konudaki yazı ve raporlarını, meslek kuruluşlarının çalışmaları ile yayımlarını izlemek.
10. İlgili derslerden alınacak talim sicilleri ile yıllık ve teftiş raporlarını incelemek genel ve olumlu sonuçlar çıkararak değerlendirmek.
11. Yukarıda belirtilen görevlerin başarılmaması için gerekli belgeleri ve bilgileri organlardan ve yerlerden toplamak, konuların cins ve niteliğine göre bilimsel ve mesleki tekniklerini Müsteşarlık adına yapmak (Koçer, 1975a, s. 203).

Adalet Partisi hükümeti kabinesinde Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz'un 14 Nisan 1970 tarih ve 451-6694 sayılı Bakanlık onayı ile bu Daire Mesleki ve Teknik Öğretim Etüt ve Programlama Dairesi olarak yeniden örgütlenmişti.

4.2.10. 1961 Anayasası ve Eğitim

Cemal Gürsel Hükümetlerinin eğitim politikalarını belirleyen önemli etmenlerden birisi de 1961 Anayasasının eğitim hakkındaki maddeleriydi. 27 Mayıs

1960 darbesi sonrasında yönetimi devralan Milli Birlik Komitesi'nin öncelikli gündemi sivil demokrasiye geçiş için yeni bir anayasanın oluşturulması ve anayasa çalışmalarının yürütülmesi amacıyla da kurucu bir meclisin oluşturulmasıydı. 6 Ocak 1961 tarihinde göreve başlayan Kurucu Meclise (Erdoğan, 1999, ss. 91-92) çalışmaları neticesinde hazırlanan anayasa metni Milli Güvenlik Kurulunun onayından sonra 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulmuştu. 17.735.000 seçmenden 10.282.000 seçime iştirak ettiği bu seçimde oyların %61,5'i kabul yönünde olmuş ve yeni anayasa kabul edilmişti (Kocabaş, 1996, s. 102).

1961 Anayasası'nın gerek Türk demokrasi tarihi özelinde gerekse 1960'ların dünyasının demokratik standartları karşısında önemli kişisel hak ve özgürlüklere yer verdiği görülmektedir. İlgili Anayasanın ikinci kısmını oluşturan temel hak ve ödevler başlığı altında, birinci bölümdeki genel hükümler, İkinci bölümdeki kişinin hak ve ödevleri, üçüncü bölümdeki sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler, dördüncü bölümdeki siyasi haklar ve ödevler başlıkları altında ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

1961 Anayasası Türk demokrasi tarihinin en uzun ve ayrıntılı olarak hazırlanmış anayasası olduğundan daha önceki kısımlarda söz etmiştik. İlgili Anayasa eğitim konusunda da ayrıntılı düzenlemelere yer vermiştir. 1924 Anayasası eğitim, 80'inci ve 87'nci maddelerde kısa bir şekilde geçmesine rağmen 1961 Anayasasında eğitim, dönemin planlama anlayışına uygun olarak kapsamlı maddeler halinde geçmiştir. 1961 Anayasasının 19'uncu, 21'inci, 50'nci ve 120'nci maddeleri, örgün ve yaygın eğitimin hemen her kademesiyle ilgili açıklamalar getirmiştir. Bu maddeler şunlardır:

Anayasada Temel Hak ve Ödevler kısmında, Düşünce İnanç Hak ve Hürriyetler bölümündeki 19'uncu madde, *“Din eğitimi ve öğretimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin rızasına bağlıdır.”* hükmünün din eğitimi hususunda çağdaş ve demokratik evrensel ölçülerle örtüştüğü görülmektedir. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesinde *“çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.”* denilerek çocukların nasıl bir eğitim alacaklarına dair kararı ebeveynlerin verebileceği ifade edilmekteydi (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, s. 4202).

Anayasanın Bilim ve Sanat Hürriyetine dair beşinci bölümünde 21'inci maddedeki bahsi aşağıdaki:

Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, s. 4202).

Ülkedeki öğrenimin düzenlemesini açıklayan 50'nci madde ise eğitim-öğretim hakkı ve imkânından farklı sosyal, kültürel ve ekonomik statüdeki bireylerin yararlanabilmesini aşağıdaki bahsi ile anayasal güvence altına almıştır:

Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve Devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yükseköğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar." hükmünü getirerek (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, s. 4204).

1961 Anayasasında dikkati çeken bir diğer özellik İstanbul Komisyonu çalışmalarını sürdürürken çocuk hakları konusunda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar kısaca özetlenecek olursa çocukların bakım, yetiştirme, eğitim ve beden ruh sağlıklarının iyi, dengeli ve yeterli olması noktalarında toplanıyordu. Buna göre iyi bir yetiştirme, iyi bakım ve çocuğa uygun iyi bir eğitimin Türk çocuğunun doğuştan hakkı olarak kabul ediliyor ve bu hususta resmi ve özel kurumlar ile yetişkin her bireyin sorumlu tutulması isteniyordu. Yine engelli ve uyum güçlüğü çeken çocukların tedavileri bu amaçla kurulmuş resmî kurumlarının görevi haline getirilmesi isteniyordu (Tercüman Gazetesi, 22 Temmuz 1960, s. 1).

Komisyonadaki tartışmalar ve kamuoyunun bu yöndeki beklentileri, 1961 Anayasası'nın kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirmesine gelişimine dair 14. maddesi çocuklar özelinde düşünüldüğünde ülkede okulsuz ve temel eğitimden yoksun çocuk bırakılmayacağını göstermesi açısından kamuoyu önem taşıyordu. İlgili maddenin çocukların eğitim yoluyla kişiliklerini geliştirmelerinin resmi makam ve yetkililerce ihmal edilemeyecek esas bir görev haline gelişi, Türkiye'de ilköğretimin bütün çocuklara yaygın hale getirilmesi yolunda önemli bir maddeydi (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Temmuz 1961, s. 7). Özetle 1961 Anayasasında eğitim-öğretim ile ilgili

düzenlemelerin sosyal adalet, sosyal haklar gibi çağdaş evrensel ölçülerle örtüştüğünü ve Anayasanın sosyal devlet ilkesini benimsediğini göstermesi açısından önem taşımaktaydı.

1961 Anayasasının getirdiği yeniliklerden eğitim ile dolaylı olarak ilgili bir diğer konu, 1961 sonrası ülkenin eğitim planlamasında da etkili olan Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasına dair maddeydi. 1961-1971 yılları arasında sonrası ülke ve toplum kalkınmasında planlı kalkınma politikasını benimsemiştir. Bu dönemdeki kalkınma planlarının yalnızca devletin iktisadi faaliyetleriyle sınırlı kalmayarak ülkedeki her kademe eğitim-öğretim faaliyetlerini, eğitim sisteminin örgütsel yapısına dair çalışmaları içine alacak genişlikte bir planlı kalkınma modeli amacı taşıdığı görülmektedir (Hesapçıoğlu, 1984, s. 1). 27 Mayıs 1960 sonrası Milli Birlik Komitesi, Türkiye'nin iktisadi meseleleriyle yatırım davasını tek elden idare edecek ve lüzum gördüğü takdirde plan ve programlar hazırlayacak bir planlama örgütü kurmaya karar vermiştir (Milliyet Gazetesi, 13 Ağustos 1960, s. 5).¹⁴ Nihayetinde Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşuna dair 91 numaralı kanun tasarısı 30 Ekim 1960 tarihinde toplanan Milli Birlik Komitesi Genel Kurulu tarafından kabul edilerek 5.10.1960 tarih ve 1062 sayılı Resmî Gazetede yayınlanması ile resmen kurulmuştur. (MBK. TD., Cilt: 1, 15, s. 1960), (Resmî Gazete, 5 Temmuz 1960, s. 2274).

4.2.11. Yaygın Eğitimi Örgütlenme Çalışmaları

1961 yılında kabul edilen 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile ülkemizde okul çağına gelmiş nüfusun eğitim ve öğretimi ile ilgili sorunlar ayrıntılı bir şekilde düzenlenerek çeşitli tedbirlerin işe koşulması planlanmıştı. Bununla beraber araştırmamızın daha önceki bölümlerinde belirttiğimiz gibi 1960 yılına gelindiğinde ülkemizde okul çağı üzerindeki nüfus içinde azımsanmayacak miktarda

¹⁴ Gerçekte bu tür bir gelişme, adı konulmadan 1958 devalüasyonundan sonra Demokrat parti döneminde başlamıştı (Tekeli ve İlkin, 1983, s. 1606). 1950'lerin sonlarında Türkiye'nin siyasal gündeminde tartışılan konular arasında yer alan bu konu, 27 Mayıs 1960 sonrası yönetici kadroyu da etkileyerek bir planlama örgütünün kurulması girişimi beraberinde getirmişti. Milli Birlik Komitesinin ilk günlerinden itibaren kamuoyunda tartışılmaya başlanan bu örgütün planlama örgütü kuruluş ve çalışma biçimine ilişkin ilk tasarının Amme İdaresi Enstitüsü ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından hazırlanarak Başbakanlığa gönderildiği bilinmektedir (Kabasakal, 1983, s. 1617). Başbakanlık, CHP'nin 12 Ocak 1959 tarihinde gerçekleştirdiği 14. kurultayda ilan edilen İlk Hedefler Bildirgesinde de doğrudan öngörülen bu örgüt ile ilgili çalışmaları tamamlamak üzere Alb. Şinasi Orel'in başında olduğu bir komisyonu bu işin çalışma ve hazırlıkları için görevlendirmişti.

okuma yazma bilmeyen ve herhangi mesleki-teknik eğitimden yoksun yurttaşların varlığı Türkiye açısından bir temel eğitim ve halk eğitimi sorunu oluşturmaktaydı. Özellikle 1960 yılının şartlarında değil bir meslek sahibi olmak okuryazarlık ülkede yurttaşların tümüne yaygın hale getirilememişti. Bu sebeple Türkiye'nin örgün eğitim faaliyetlerinin dışında öncelikle genç ve yetişkin nüfusu oluşturan yurttaşların kendi güç ve yeteneklerine dayalı olarak kendisinin ve ailesinin yaşamını sürdürecektir bir mesleğe sahip olabilmesi ve toplumsal kalkınmaya katkı da bulunabilmesi için yaygın eğitim faaliyetleri ülkenin en başta gelen ihtiyacı olarak durmaktaydı.

Türkiye'de böyle bir ihtiyacın oluşmasını 20. yüzyıl dünyasındaki gelişmelerin varlığından bağımsız değerlendiremeyiz.¹⁵ İlgili yıllarda Batı Avrupa ve Amerika'daki bilim ve teknik alanında yaşanan önemli gelişmeler, tüm dünyayı etkisi altına alıp toplumsal ve ekonomik sorunların çeşitliliğini artırarak kişisel ve toplumsal düzeyde değişimleri zorunlu bir hale getiriyordu. Toplumlara etkisine alan bu çok yönlü gelişmeler ve sonucundaki değişim isteği örgün eğitimin yanında okul dışı yaygın eğitim faaliyetlerini de ortaya çıkarıyordu (Gedikoglu, 1966, s. 5).

27 Mayıs 1960 sonrası Temel Eğitim Merkezi üyeleri ve ICA Halk Eğitimi uzmanı Dr. Denzil E. Widel ve UNESCO halk eğitimi uzmanı Mr. Beugrand Champagne tarafından bir halk eğitimi raporu hazırlanarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz'a sunulmuş bir rapor ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu için düşünsel çaba harcayan aydın çevrelerde büyük bir memnuniyetle karşılanmıştı (Tercüman Gazetesi, 31 Temmuz 1960, s. 1). Bunlardan 1961 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki "Eğitim Seferberliği Gerekliyor" isimli yazısında Nadir Nadi, eğitim seferberliğinin yediden yetmişe herkesin sahiplenmesi gerektiğini ifade ederek bu uğurda ordumuzdan, yükseköğrenim gençliğimizden, idare cihazımızdan,

¹⁵ OECD'in yayınladığı halk eğitiminin ulusal ve yerel amaçları 1950'lerdeki Türkiye nüfusunun eğitim, sosyal, ekonomik durumu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin kalkınması ve nüfus yapısının gelişimi açısından ne kadar önemli olduğu açıktır. Bir ülkenin sahip olduğu insan kaynağını onun ekonomik, kültürel, bilimsel, teknolojik ve siyasi değişimlere paralel olarak bunlara uygun yeni bilgi ve becerilerle donatılmasına dayanan halk eğitiminin bireylere mesleki bilgi ve beceri kazandırmak, toplumsallaşmayı sağlayıcı davranış değişiklikleri oluşturmak, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olmak, toplumda okur-yazarlık oranını artırmak, toplumsal değişimlere bağlı olarak bireylerin karşılaştıkları sorunları çözmede gerekli ortamı sağlamaktır (Celep, 2003, s. 23).

radıolarımız sair kurumların iş birliğı içinde çalışması gerektiğine vurgu yaparak konunun önemine işaret ediyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1960, s. 3).

Türkiye Eğitim Millî Komisyonunun hazırladığı raporu inceleyerek rapora son şeklini vermek için çalışmalara başlayan Milli Eğitim planının hazırlığı ile İlgili Görevli Komisyon hazırladığı raporunda “Okul Dışında Eğitim” başlığı altında bu meseleye dair incelemeleri sonucunda bazı tespitlerde bulunmuştu. Komisyonun ilgili raporu incelendiğinde okul dışında eğitim konularını esas itibarıyla iki noktada topladığı görölmekteydi. Komisyon Türkiye gibi iktisadi, toplumsal ve kültürel bakımdan geri durumda olan bir ülkede öncelikli sorununun okuma-yazma seferberliğine odaklanması gerektiğini bu sağlandıktan sonra yetişkinlerin eğitime geçileceğini öne sürmekteydi. Yetişkinlerin eğitiminin dinamik bir toplumun yaşam boyu devam eden öğrenme ve öğretme faaliyeti olarak gören komisyon bunun için daha önce hazırlanan “Halk Eğitimi Kanun Tasarısı” üzerindeki çalışmaların bir an önce tamamlanarak yasalaştırılması gerektiğini ortaya koymuştur (MEB, 1960, ss. 45-47).¹⁶

Millî Eğitim Planının esaslarını tespitle görevli bu komisyonun başkanı Ord. Prof. Dr. Ratip Berker düzenlediği basın toplantısında eğitim seferberliği için tavsiye ve öngördüğü tedbirleri açıklamış, verilen bilgiye göre komisyonun tavsiyeleri aşağıdadır:

Gündüz ve gece öğretim yapan millet okulları açılmalı, Orduda başlatılan temel eğitim faaliyetlerinin daha da genişletilmelidir. Cehaletin yok edilmesi için aydınlara vazife verilmesi özellikle gençlerin bu vazifede mecburi hizmete tabi kılınması, kadın nüfusun ilk önce dikkate alınarak gezici köy kadınları kursları açılması ve Unesco Türkiye Millî Komisyonunun, Temel Eğitim Merkezinin bütün yurda teşmil kılınmalıdır. (Hürriyet Gazetesi, 24 Eylül 1960, s. 1).

¹⁶ Türkiye’de halk eğitimiyle ilgili gerçek anlamda ilk resmi teşkilatlanmaya 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir Halk Eğitimi Şubesi kurulduğu görölmektedir. Özellikle Harf inkılabından sonra halk eğitimi bir zorunluluk halini almıştı. Açılan Millet Mektepleri, Halkevleri ve Halk Odaları ile bir yaygın eğitim faaliyeti olarak halk eğitimi memleketin her köşesine kapsamlı bir hale getirilmişti. 1951 yılında incelemelerde bulunmak üzere yurdumuza çağrılan Amerikalı Halk Eğitimi uzmanı Watson Dickerman’ın yaptığı araştırma ve gözlemler Türkiye’de halk eğitimi politikasını yeniden şekillendirmişti. 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurularak bir süre sonra kaldırılan halk eğitimi şubesi yerine halk eğitimi bürosu kurulmuştur. 1953’te köylerde halk okuma odaları ve 1956’da ise halk eğitimi merkezleri açılmıştı (Kılıç, 1968, ss. 7-8).

Başkan Berker'in konuyla ilgili basın mensuplarına verdiği malumatlar, komisyonun eğitim seferberliği için öneri ve tedbirlerinin sadece örgün eğitimle değil; yaygın eğitim faaliyetleri yoluyla halkın eğitimiyle de yakından alakalı olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktaydı.

Türk eğitiminin sorunlarına dair incelemelerde bulunan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu, Yetişkinler Eğitimi ile İlgili Müesseseler başlığı altında şehir, kasaba ve köylerde ihtiyacı karşılayacak sayı ve nitelikte eğitim merkezleri kurulması görüşünü ortaya koymuştu. Bu görüşe göre, açılacak merkezler bir yandan okuma-yazma bilmeyen yetişkinlere temel eğitim verecek diğer yandan ilkokuldan mezun olarak hayata atılmış çocukları eğitim-öğretim yönünden destekleyerek ilköğretimin işlevsel faydalarının devamını sağlayacaktı. Ayrıca komisyon halk eğitimiyle ilgili incelemeleri sonucunda yetişkinlerin eğitimi sahasındaki çalışmaları koordine edecek bu husustaki gelişmeleri teşvik edecek merkezi teşkilat kurulmasını ve merkez vazifesi görecektir bu teşkilata bağlı olarak çalışacak vilayet, ilçe ve bucak teşkilatlarının kurulmasının zorunlu olduğuna dair de görüş belirtmişti. (MEB, 1961c, ss. 70-71).

Ülkemizde halk eğitim faaliyetlerini umumi bir çatı altında yürütülmesini sağlayacak bu müdürlüğün kuruluşu, 27 Mayıs 1960 sonrası Milli Birlik Komitesi, aydınlar ve basında sürekli öne çıkarılan kültür seferberliği sloganıyla Millî Eğitim Bakanlığında 5439 sayılı yasaya dayanılarak Prof. Dr. Fehmi Yavuzun Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleştirilecekti.¹⁷ Zafer Bayramından bir gün önce 29 Ağustos 1960 tarihinde Bakanlığın 13000 sayılı yazısıyla Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünün kurulmuştur. Bu olur yazısında Genel Müdürlüğün teşkili aşağıdadır:

Bütün milletçe başarmağa azimli ve mecbur olduğumuz kültür seferberliği icaplarını yerine getirebilmek ve halkımızın okul dışı eğitim ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla Bakanlığımızda bir Halk Eğitim Umum Müdürlüğü kurulması lüzumlu ve faydalı

¹⁷ Türkiye'de Halk eğitim müdürlüğünün kurulmasına dair ilk ciddi adımlar, 18-23 Mart 1957 tarihinde toplanan VI. Eğitim Şurasında atılmıştır. Şûranın faaliyet programı mesleki teknik eğitim ve halk eğitimi olmak üzere iki noktada toplanıyordu. Şûranın açış konuşmasını yapan Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel, ticari, iktisadi ve teknik alanlarda yapılacak hamlelere paralel olarak, bireyin toplumsal yaşama uyum sağlaması amacını taşıyan halk eğitiminin toplumun aydınlanması ve üretkenliğini artırılacağını belirtmişti. Konuşmasına Halk eğitiminin akşam kız sanat mektepleri, kadın-erkek gezici köy kursları ve halk dershaneleri gibi vasıtalarını belirterek sürdüren Bakan Özel konuşmasında bu faaliyetleri tek merkezde toplamak üzere bir genel müdürlüğün kurulması için hazırlanan kanun tasarısı ve bu tasarıya Şuradaki görüş ve raporlarında faydalanan son şeklinin verilmesi temennisini dile getirmişti (Ayverdi, 1976, ss. 85-86).

mülâhaza edilmektedir. Bu itibarla yüksek makamlarınca da tensip buyurulduğu takdirde Bakanlığımızda bir Halk Eğitimi Umum Müdürlüğü kurulmasını müsaadelerinize saygılarımla arz ederim.” (Gedikoğlu, 1966, s. 15).

Kurulan Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü bünyesinde okuma-yazma, genel mesleki ve teknik bilgi, güzel sanatlar alanlarında çeşitli kurslar ve okullar açarak seminer ve konferanslar düzenlenmesi müdürlüğün başlıca görevleri arasında kabul edilmişti. Ayrıca okuma odaları, gezici kitaplıklar kurularak sergiler, müzeler, panayırılar açılarak halka hizmet amacıyla çeşitli dernekler kurulması genel müdürlüğün ileriye dönük planları arasında sayılmıştı. Halk eğitimi alanında araştırmalar ve denemeler yaparak bunları bütün yurda yaygın hale gelmesini sağlayacak ve halk eğitiminde kullanılmak üzere öğretim malzeme ve araçlar hazırlayarak eğitim, radyo ve televizyon istasyonlarının kurulmasına çalışması ve mevcut radyo programlarının geliştirilmesine yardımcı olması Genel Müdürlüğün toplum kalkınması için üzerine düşen diğer faaliyetler olarak belirlendiği görülmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kasım 1960, s. 5).

Türkiye’de Halk Eğitim Genel Müdürlüğünün kurulmasıyla halk eğitim merkezleri etki alanını genişletecek ve etkinliklerini sistemli olarak yurt genelinde sürdürecektir bir kuruluşa kavuşmuş oluyordu (Kılıç, 1968, s. 8). Genel Müdürlüğün kuruluşundan sonra örgütün çalışmalarını hızlandırmak ve çeşitlendirmek için bir halk eğitimi genel müdürlüğü teşkilat yasa tasarısı hazırlama işine girilmiş ise de hazırlanan bu yasa tasarısı Türkiye’de halk eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi açısından çok faydalı sonuçlar doğuracak olmasına rağmen Milli Birlik Komitesinin 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa öncelik vermesi sebebiyle bu dönemde yasalaşamamıştı. (Gedikoğlu: 1966, ss. 39-42)

İlgili yıllarda halk eğitimi konusunda Türkiye’de atılan adımlara paralel bir diğer gelişme UNESCO’nun 1960 Ekim’inde Paris’te gerçekleştirdiği genel kurul toplantısıydı. Bu toplantıda halkevlerinin faydalarından bahsedilerek bunların yeniden faaliyete geçirilmesinin Türkiye’ye önerilmesine karar verilmişti. Türkiye’nin içinde bulunduğu eğitim çıkmazı, ülkedeki okuma yazma bilmeyen okul çağı ve yetişkin nüfus göz önünde bulundurularak bakanlar kurulu 12 Ekim 1961 tarih ve 5/1066 sayılı kararname ile halkevlerinin yerini alacak Türk Kültür Derneklerinin kuruluşuna karar vermişti. Derneğin 21 Nisan 1963 olağanüstü tüzük kurultayında Türk Kültür

Dernekleri Genel Kurulu kuruluşun adını Halkevleri olarak değiştirmişti. Halkevleri yeni kuruluşunda başlıca dokuz kolda eğitim faaliyetlerini sürdürecekti. Bunlar; 1) Toplumsal İlişkiler, Halk Eğitimi ve Köycülük, 2) Kitaplık ve Yayın, 3) Dil-Tarih ve Edebiyat, 4) Plastik Sanatlar, 5) Müzik, 6) Tiyatro, 7) Folklor, 8) Spor, 9) Turizm ve Gezi kollarıydı (MEB, 1973, s. 183).

4.2.12. Mektupla Öğretim Uygulamasının Başlatılması

1960 yılında yaygın eğitim alanında uygulamaya konulan politikalardan bir diğeri ise uzaktan eğitiminde temellerini atacak mektupla öğretim uygulamasına geçilmesidir.¹⁸ Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulduktan sonra halkın okuma yazma, temel ve genel bilgiler, mesleki ve teknik bilgiler ihtiyacını karşılamak üzere mektupla eğitim servisi kurularak mektupla öğretim kursları açılması kararlaştırılmıştı (MEB, 1973, s. 183). Bunun sonucunda Mektupla Öğretim Merkezi Müdürler Komisyonunun 7 Kasım 1960 tarih ve 405.1234 sayılı kararıyla merkez örgütünde İstatistik Yayın Müdürlüğüne bağlı olarak deneme niteliğinde faaliyete geçirilmesine karar verilmişti (Koçer, 1975a, s. 272). Türkiye’de ilk defa 1961 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılan mektupla öğretim uygulamasında sisteme kayıtları alınan öğrencilere mektuplar gönderilmesi ve öğrencilerin sene sonunda mektuplaşma yoluyla sınava tabi tutulması esas alınıyordu (Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1960, s. 1).

Mektupla öğretim yukarıda da belirtildiği gibi öncelikle mesleki ve teknik eğitim kademesinde okumuş öğrencileri kapsayacak bir uygulama olarak ortaya çıkmıştı. Bu, 1960’ta çalışmalar yapan Milli Eğitim Planının Hazırlığıyla İlgili Komisyonun raporunda mesleki ve teknik okul öğrencilerine için mektupla öğretim

¹⁸ Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde 1961 yılında resmi olarak başlatılmasından önce mektupla öğretim uygulamasının ülkemizdeki ilk örneğini ise 1958-1959 öğretim yılında Ankara Üniversitesinde kurulan Ticaret Araştırma Enstitüsü tarafından uygulanmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı teknik öğretim bölümü içerisinde çalışacak mektupla öğretim bölümü, okulsuz bölgelerde eğitim olanağı sağlaması, maddi külfeti azaltması, sağlık nedenleri dolayısıyla eğitim ve çalışmak zorunda olanların okumasına yardımcı olması açısından fayda sağlaması planlanmıştı. Merkezin amacı elektronik, manyetik, radyo tekniği, muhasebe ve sekreterlik gibi mesleki teknik konularda vatandaşları mektupla yetiştirmektir. Mektupla öğretim merkezinin öncelikle sanat enstitülerini bitirip teknik okullarda öğrenim olanağı bulamayanlara hizmet vermesi planlanmıştı. Ayrıca batı toplumlarında sadece mesleki teknik öğretimde değil; ilk ve ortaöğretimde de uygulanabilen mektupla öğretim, ülkemizdeki 3 milyon üzerinde çocuk ve bunların içindeki okul ve öğretmenden yoksun 1.031.707 çocuğun varlığı düşünüldüğünde mektupla öğretim ülkede okur-yazar nüfusunun sayısını artırmak açısından önemli ve ekonomik olarak da ucuz bir yol sunması bakımından da önem taşımaktaydı (Milliyet Gazetesi, 9.12.1960, s. 3).

tertip etmek gerektiği önerisine dayanmaktaydı (MEB, 1960, s. 34). Ocak 1961 tarihinden itibaren faaliyete geçmesi planlanan mektupla öğretim merkezine, 1960 Aralık ayından itibaren yapılan yüzlerce kayıt başvurusunun sanat enstitüsü mezunu öğrenciler tarafından tekniker okulları için yapıldığı görülmektedir (Milliyet Gazetesi, 13 Aralık 1960, s. 2). Ocak 1961’de benzeri kurumlar etüt edilerek hazırlık çalışmaları tamamlanan Mektupla Öğretim merkezi Millî Eğitim Bakanlığı ve Mesleki Teknik Öğretim Müsteşarlığı bünyesinde resmen kurularak kurslar yoluyla eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştı (Öğretmen, 1964, s. 27).

5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Millî Eğitim Şûrası mektupla öğretim uygulamasının yurt çapında yaygın hale getirilmesinde önemli kararlar alınmıştı. İlgili şûrada mektupla öğretimin amacı aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

Okullara çeşitli sebeplerle devam imkânı bulamayan okul çağı çocukları, yetişkin yurttaşlardan mesleki bilgi ve kültürünü artırmak isteyenleri daha yüksek derecedeki mesleki ve teknik okullarının dışarıdan sınıf geçme ve imtihanlarına girecekleri, çalıştıkları işlerden ayrılmadan bilgilerini artırmak ve daha yüksek kademelere ulaşmak isteyenleri ders mektuplarıyla yetiştirmektir.” (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 144).

VII. Millî Eğitim Şûrası’nda mektupla öğretimin geliştirilmesi için birtakım tekliflerde bulunulmuştu. Buna göre mektupla öğretim ülkemizde henüz başlangıç aşamasında olduğundan teşkilatın kurulması ve masraflarının tespiti ancak iki yıl geçtikten sonra yapılması uygun bulunmuştu. Ayrıca şûra kararlarına göre mektupla öğretimi, öğretmeni işbaşında yetiştirme alanlarına da yaymak ön görülmüştü. Bu konuda şûranın aldığı kararlardan biri de mektupla öğretimin çeşitli alanlara yaygın hale getirilmesiydi. Buna göre gelecek on yıl içerisinde, elektrik teknikerliği, makine teknikerliği, yapı teknikerliği, teknik ve mesleki resim, muhasebe, daktilografi ve stenografi matematik, ev ekonomisi kursları ile çıraklık eğitimdeki teorik meslek dersleri mektupla öğretim merkezi tarafından faaliyete geçirilmesi kabul edilmişti (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 144-145).

Önceleri öğrencileri daha yüksek bir okulun sınavlarına hazırlamak maksadıyla düzenlenen mektupla öğretim merkezi kurslarını bitirenlere herhangi bir belge verilmiyordu. Ancak merkezin yönetmeliğinde 26 Temmuz 1965 tarihinde bir düzenleme yapılmıştı. Buna göre bir meslek üzerinde çalışanlarla boş zamanlarını

değerlendirmek amacıyla Mektupla Öğretim Merkezi tarafından açılmış bulunan kursları bitirenlerden merkezin uygulayacağı imtihanlarda başarı sağlayanlara bu kurslara devam ettiklerine dair örneği Talim ve Terbiye Dairesince onanmış bir belge verilmesi kabul edilmişti (Resmî Gazete, 26 Temmuz 1965, s. 7).

Bununla birlikte mektupla öğretim uygulamasında yeterli düzeyde bir gelişme ve yaygınlaşma sağlanamadığı görülmektedir. Bunda konunun öneminin yeterince kavrayamaması, yer ve personel eksikliği ile organizasyon yetersizliği gibi nedenlerin etkisi dolayısıyla, mektupla öğretim uygulamasının eğitim etkinliklerinde gereken yeri alamaması sonucunu doğurmuştu (Alkan, 1983, s. 457). Bununla beraber mektupla öğretim uygulamaları zamanla şekil ve kapsam değiştirerek ülkemizdeki uzaktan eğitim uygulamaları ve açık öğretim fakültelerinin kurulmasına ilham olması göz önünde tutulduğunda 1961-1971 yılları arasında Türkiye'deki eğitim politikalarının gelecek yıllar açısından etkisi ve kapsayıcılığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

4.3. 1961-1965 Arası Koalisyon Hükümetleri ve Eğitim Politikaları

Çalışmamızın bu kısmında 30 Mayıs 1960-20 Aralık 1961 yılları arasında görev yapan Birinci ve İkinci Cemal Gürsel Hükümetleri sonrasında Türkiye'de oluşan siyasal konjonktür, 1961-1965 yılları arasında görev yapan koalisyon hükümetleri ve ilgili dönemde Türkiye'deki eğitim politikaları ile bu hususta yapılan düzenlemeler hakkında bilgi verilecektir.

4.3.1. 1961-1965 Yılları Arasında Türkiye'de Kurulan Koalisyon Hükümetleri

Türkiye'de 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen 1961 Anayasasının ön gördüğü parlamenter sistem, 1924 Anayasasınınkinden farklı özellikler taşımaktaydı. Yeni sistemde iki meclis bir parlamento görev yapacaktı. Bunlardan TBMM dört yılda bir nispi temsil yöntemine göre seçilen 450 milletvekilinden oluşuyordu. Meclisin üst kanadı olan Cumhuriyet Senatosu ise üçte biri iki yılda bir yenilenen ve altı yıllık dönemler için salt çoğunluk esasına göre seçilen 150 senatörden müteşekkildi (Ahmad, 2010, s. 235).

Sivil siyasete dönüş yolunda atılan en önemli adım 12 Ocak 1961 tarihinde siyaset yasağının kaldırılması ve CHP ve CKMP'ye ilaveten on bir partinin daha kurulmasıdır. Bunların içinde en önemlileri AP ve YTP anmak gerekir (Zürcher, 2000, s. 358). 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşen ilk genel seçimlerde CHP ile AP olmak üzere YTP ve CKMP'nin de mutlak başarı elde edemedikleri bir meclis aritmetiği ortaya çıkmıştı. Buna göre Türkiye Büyük Millet Mecliste siyasi parti gruplarının sandalye sayıları şu şekildeydi:

Tablo 4-6: Seçim Sonuçları Siyasi Partilerin Oy Dağılımı ve Milletvekili Sayıları

Parti	Oy Sayısı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
CHP	3.724.752	0367	173
Adalet Partisi	158, 1.391.934	0348	158
Yeni Türkiye Partisi	158, 1.391.934	0137	65
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	3.527.435	0140	54

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi seçim sonuçlarında TBMM'de CHP görece olarak çoğunluğu elde etmesine karşılık bu oran tek başına hükümet kurmaya yeterli değildi (Çavdar, 1983a, s. 2031). Öte yandan AP ve YTP'nin oy oranları dolayısıyla Silahlı Kuvvetlerin seçim sonuçlarından hoşnut olmadığı açıktı (Kongar, 1997, s. 241). Böyle bir siyasi tabloda Cemal Gürsel İsmet İnönü'yü Çankaya Köşküne davet ederek hükümeti kurma görevini kendisine vermiştir. (Altuğ, 1991, s. 168). Hükümeti kurma görevi kendisine verilen İsmet İnönü, AP ile kurduğu ortak hükümet 2 Aralık 1961 tarihindeki meclis oylamasında 269 güvenoyu alarak Türk siyasi tarihinde ilk koalisyon hükümeti olarak göreve başlamıştı (Kocabaş, 1996, s. 119). Bu hükümet 30 Mayıs 1962 tarihine kadar görevde kalan CHP-AP Koalisyon hükümeti olarak Türk Parlamento tarihinde yerini almıştır.

İlk İnönü Karma Hükümetinin 25 Haziran 1962'de dağılması üzerine Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 4 Haziran 1962 tarihinde yeni hükümeti kurma görevini tekrar İsmet İnönü'ye vermiştir. Mevcut tabloda muhtemel koalisyon CKMP ve YTP ile olacağından ilk etapta ilgili partilerin liderleriyle görüşen İnönü, CKMP Genel Başkan Vekili Hasan Dinçer'den, parti gruplarının ülkenin içinde bulunduğu siyasi

buhrandan çıkışa çözüm bulabilmek için kendilerine düşecek görevden kaçmayacakları şeklinde olumlu bir cevap almıştı. Parti grubunun koalisyon konusunda kendisine tam yetki verdiği YTP Genel Başkanı Ekrem Alican ise olası bir koalisyona sıcak baktığını belirtmişti (Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1962, ss. 1-7).

Yakalanan olumlu atmosferde CHP ve CKMP, YTP temsilcilerinden oluşan heyet 16 Haziran 1962 Cumartesi günü saat 16.30'da bir araya gelerek hükümet kurma görüşmelerine başlamıştı (Milliyet Gazetesi, 17 Haziran 1962, s. 1). Ülkedeki siyasi durumu da göz önünde bulundurarak adı geçen üç parti ve bağımsızların katılacağı bir karma hükümet kurulmasının şartlarını ve olanaklarını görüşmeye başlayan heyet çeşitli meselelerdeki görüş ayrılıklarını vatanseverlik ve fedakârlık duygularıyla aşarak aşağıdaki üç prensip üzerinde uzlaşmaya varmışlardı:

1) Türkiye'de rejim Atatürk devrimleri üzerine kurulmuş bir demokrasi idaresidir. Anayasamızda tarifini bulan Atatürk milliyetçiliği ve laiklik devlet idaresi esastır. Partilerimiz aşırı sağcılık ve solculuk akımlarına karşı koyacaktır.

2) 27 Mayıs ihtilali meşruluğunu kaybetmiş bir idareye karşı Türk milletinin direnme hakkını kullanmasıdır. Bu hareket amacına ulaşmış ve memlekette demokratik Cumhuriyet nizamının yeniden kurulmasını sağlamıştır. Partilerimiz 27 Mayıs devriminin meşruluğunu gölgeleyecek her türlü gayret ve faaliyetlerin karşısında bulunacaktır.

3) Yeni Anayasamız modern Türk Devletinin ana kuruluşunu şekillendirmiş olmakla beraber, Türk topluluğunun yeni dünya görüşünü ve gelişen iktisâdi, kültürel ve sosyal emellerini sinesinde toplamıştır. Anayasada belirtilen yeni müesseseleri tamamlamakla birlikte burada gösterilen milli hedefleri gerçekleştirmek başlıca vazifemiz olacaktır. (Neziroğlu ve Yılmaz, 2015, s. 160).

Bu protokol incelendiğinde İnönü'nün sosyal ve ekonomik programları konusunda ödün vermeye ve özel girişimi eşit bir ortak olarak kabul etmeye razı olduğunu açıkça belli ediyordu. İnönü'nün bu tutumu, 25 Haziran 1962'de kurulan hükümette ekonomik olarak özel girişimden yana tutumuyla bilinen YTP Genel Başkanı Ekrem Alican Devlet Planlama Teşkilatı da dahil hükümetin ekonomik işlerinden sorumlu başbakan yardımcılığı görevini üstelenmesinden rahatlıkla

çıkarılacak bir durumdu (Ahmad, 2014, s. 269). 25 Haziran 1962-25 Aralık 1963 tarihleri arasında görevde kalacak bu hükümet dönemi ülkemizde bir taraftan 1961 anayasasında ön görülen yeni kurumlar kurulurken diğer taraftan yeni parlamenter sisteminin koşullarının olduğu önemli krizler yaşandığı bir dönemdi. İkinci İnönü Karma Hükümeti (25 Haziran 1962-25 Aralık 1963) programı esas olarak koalisyon ortağı partilerin iktisadi tutumları dikkate alınarak devletçilikle liberalizmi birleştiren bir programdı (Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 1962, ss. 1-7).

1963 yılının yazına gelindiğinde koalisyonun birliği aleyhinde ilk çatlak sesler çıkmaya başlamıştı. Bu ayrılığın fitili ise 1963 yerel seçim sonuçlarıyla yakılacaktı. 1961 genel seçimleri ve 1963 yerel seçimleri siyasi rekabetin öncelikle CHP-AP arasında geçtiğini göstermesi bağlamında bir öneme sahipti (Kalaycıoğlu, 2015, s. 528). Bu durum koalisyon ortağı diğer iki partinin tabanlarının AP tarafından tüketilmekte olduğunu sinyallerini veriyordu. Seçime bir referandum havası propagandası ile giren AP'nin oylarını %45,8'e çıkarması koalisyon hükümetinin sonunu getiren bir gelişme oldu (Aydın ve Taşkın, 2015, s. 121). Seçimlerde Adalet Partisi'nin 42, CHP 23 belediye almasına karşılık YTP ve CKMP'nin yalnızca birer belediye kazanmıştı (Milliyet Gazetesi, 19 Kasım 1963, s. 1).

Seçim sonuçlarının oluşturduğu tablo yukarıda da belirttiğimiz üzere Türkiye'de siyasi yarışın AP ile CHP arasında bir mücadele şeklinde geçtiğini göstermişti. Dolayısıyla hükümet ortağı diğer iki partinin siyasi mücadelede edilgen unsurlar durumuna düşmesi iktidar ortağı taraflarda koalisyona karşı bir hoşnutsuzluğa yol açmıştı. Bu konuda hükümetten ilk kopuş seçim sonuçlarını ve hükümetteki anlaşmazlıkları öne sürerek 26 Kasım 1963'te koalisyondan çekildiğini açıklayan CKMP'den gelmişti (Milliyet Gazetesi, 27 Kasım 1963, s. 1). YTP meclis grubuysa 27 Kasım tarihinde yerel seçim sonuçlarında beliren seçmen yönelimleri, mevcut karma hükümetin devamına engel şartlar ile siyasi ve sosyal gerçeklere dair görüşmeleri sonucunda hükümetten çekildiklerini açıklamıştı (Milliyet Gazetesi, 28 Kasım 1963, ss. 1-7). Bu ayrılmalar karısında İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e istifasını vermesi ile CHP-CKMP-YTP Hükümeti sona ermiş oluyordu (Milliyet Gazetesi, 3 Aralık 1963, s. 1).

İsmet İnönü'nün Başbakanlığında kurulan son koalisyon hükümetiyse Cumhuriyet Halk Partisi-Bağımsızlar koalisyon hükümeti olmuştur. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından yeni hükümeti kurma görevi ilk olarak İsmet Paşa'ya verilmişti. 8 Aralık'ta toplanan parti meclisiyle yaptığı görüşmelerde CHP'lerin başbakanlık görevinin ilk önce AP'ye teklif edilmesi yönünde bir yönelime sahip olduğu ortaya çıktığından (Milliyet Gazetesi, 9 Aralık 1963, s. 7), İsmet İnönü, hükümet kurma görevinin kendisinden alınmasını istemişti (Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1963, s. 1). Bunun üzerine Cemal Gürsel Başbakanlık vazifesini Ragıp Gümüşpala'ya verdiyse de AP ile aynı seçmen tabanına dayanan YTP ve CKMP gibi partilerin ise AP ile bir koalisyona girme olasılıkları ise çok zayıf olması (Ahmad, 2014, s. 275). Ragıp Gümüşpala'nın hükümet kurma çabasını sonuçsuz bırakınca Cemal Gürsel, yeni hükümeti kurma görevini tekrar İsmet İnönü'ye vermişti (Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1963, s. 1).

Partilerin davranışlarını iyi gözlemleyen İnönü, bu defa TBMM'deki bağımsızlarla bir reform hükümeti kurmaya yönelecekti. Meclisteki milletvekili dağılımına dair tablo göz önüne alındığında üçüncü koalisyonun bir azınlık hükümeti olacağı açıktı (Turan, 2002, s. 105). 23 Ekim'de gerçekleşen CHP ortak grubunun toplantısında İsmet İnönü'ye Meclisteki bağımsız milletvekilleriyle hükümet kurmak için yetki verildi (Milliyet Gazetesi, 24 Aralık 1964, s. 1), (Milliyet Gazetesi, 25 Aralık 1964, s. 1). Bağımsızları ortaklığa ikna eden İsmet İnönü'nün, 25 Aralık 1963'te Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e sunduğu yeni hükümet kabinesi 23 üyeden oluşuyordu ve kabinede Bağımsızlara 4 bakanlık verilmişti (Milliyet Gazetesi, 26 Aralık 1964, s. 1). 30 Aralık'ta programını açıklayan CHP-Bağımsızlar Hükümeti 4 Ocak 1964 tarihinde TBMM'nde yapılan güven oylamasında 175 güvensizlik, 1 çekimser, oya karşı 225 oyla güven oyu olarak resmen göreve başlamıştı (Karapınar, 1992, s. 203), (MM.TD., Cilt: 24, 25, 1, 04.01. 1964, s. 198).

Buna karşın AP'nin tıpkı 1963 yerel seçimlerinde olduğu gibi 7 Haziran 1963'te yenilenen senato seçimlerinde AP'nin %50'lik bir çoğunlukla tekrar birinci parti olarak çıkması, 1963 yerel seçim sonuçlarını doğrulamasının yanında 1965 genel seçimlerinde tek başına iktidar olabileceğini göstermişti (Aydın ve Taşkın, 2015, s.128). Bu sırada AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın vefat etmesi üzerine 29

Kasım 1964 tarihinde Süleyman Demirel AP'nin yeni genel başkanı seçilmişti. Dış politikada Kıbrıs meselesi dolayısıyla ABD ile yaşanan diplomatik kriz neticesinde Batıda İnönü'nün puan kaybetmesi, Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın AP'ye hükümet kurma şansı verilmesinden yana tavır takınması ve Demirel'in muhalefeti iyi örgütlemesi siyasi atmosferi AP lehine çevirmişti (Eroğul, 2013, ss. 221-222). AP'nin yeni genel başkanı Süleyman Demirel ise bundan sonraki 1965 genel seçimlerine giden süreçte bütün gücüyle İnönü'nün kurduğu azınlık hükümetine yüklenecekti. Siyasi olarak güç kaybeden İnönü ise 1965 bütçesi kabul edilmezse istifa edeceği açıklamasında bulunmuştu. Nitekim 12 Şubat 1965'te İnönü Azınlık Hükümetinin bütçesinin reddedilmesi üzerine İnönü'nün başbakanlıktan istifa edişiyle CHP-Bağımsızlar Hükümeti sona ermiştir (Ahmad, 2010, ss. 278-279). Bundan sonra Türkiye siyasetinde CHP'nin yeniden muhalefet partisi konumuna geçtiği Adalet Partisi'nin iktidara taşındığı yılların başlangıcıydı.

1961-1965 yılları arasında kurulan son koalisyon Hükümeti Hayri Ürgüplü Koalisyonu olmuştur. İnönü-Bağımsızlar Koalisyon Hükümetinin dağılmasının ardından Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, 15 Şubat'ta Çankaya Köşkünde bir araya geldiği siyasi parti liderlerine kurulacak hükümetin dört ortaklı bir koalisyon olması yönündeki görüşünü açıklamıştı (Milliyet Gazetesi, 15 Şubat 1965, s. 1). Bu koalisyonun liderliğini üstlenecek kişi hakkında ise Gürsel'in aklında iki kişi vardı. Bunlardan Kemal Kurdaş 1955'te zamanın Başbakanı ile anlaşmazlığa düşerek görevinden uzaklaştırılan ve Uluslararası Para Fonunda çalışıyordu. AP yönetimi ise Ankara Üniversitesi rektörü Prof. Dr. İhsan Doğramacıyı bu görev için uygun buluyordu (Milliyet Gazetesi, 16 Şubat 1965, s. 1). 16 Şubat 1965'te AP, YTP, CKMP ve MP'den oluşan dört parti liderleri yeni kabinede başbakanlık görevini üstlenecek kişi hususunda Cumhuriyet Senatosu Kayseri bağımsız üyesi Suat Hayri Ürgüplü üzerinde anlaşmaya vararak kararlarını Cumhurbaşkanı Gürsel'e bildirmişlerdi. Gürsel kendisinin de düşündüğü bir diğer isim olan Ürgüplü'ye yeni kabineyi kurmakla görevlendirildiğini bir tezkereyle bildirince Hayri Ürgüplü yeni kabineyi oluşturma çalışmalarına başlamıştır (Milliyet Gazetesi, 17 Şubat 1965, s. 1).

Suat Hayri Ürgüplü AP'den 10, YTP'den, CKMP ve MP'nden 4 ve TBMM dışından 3 üyenin katılımıyla yeni hükümeti kurmuştu. Kurulan yeni kabinenin meclis

dışından üyesi Süleyman Demirel ise Başbakan yardımcılığına görevini üstlenmişti. Hükümete meclis dışından giren Hasan Esat Işık Dışişleri Bakanı, Orhan Alp ise Bayındırlık Bakanlığına getirilmişti (Turan, 2002, s. 121). 27 Mayıs sonrası sivil yönetime dönüşte son süreci temsil eden Ürgüplü Hükümeti görünüşte bir koalisyon olsa da esasında hükümette belirgin güç AP olmuştur (Eroğul, 2013, s. 222).

Hayri Ürgüplü Hükümeti programı 27 Şubat'ta TBMM'de ve Cumhuriyet Senatosunda okumasından dört gün görüşmelerden sonra 4 Mart 1965 tarihinde yapılan güven oylamasında 200 olumsuz, 1 çekimser oya karşılık 213 olumlu oyla TBMM tarafından kabul edilmişti (Milliyet Gazetesi, 5 Mart 1965, s. 1). Tarafsız bir idarenin oluşturulacağını belirttiği hükümet programında Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs meşru temeline dayanan ve milli iradenin ürünü olan anayasanın ruhu ve metniyle hâkim kılınacağı belirtiliyordu. Programda başta siyasi partiler kanunu olmak üzere anayasanın çıkarılmasını ön gördüğü kanunların çıkarılması için çalışmaların başlatılacağı ortaya konmuştur. Türk milletinin birlik ve beraberliğini bozacak aşırı sağ ve sol cereyanlarla mücadele edileceği programda vurgulanana bir diğer hususu oluşturmaktaydı. Programın ekonomi bahsi incelendiğinde devlet-özel girişimci dengesine dayanan ve planlama ruhuna uygun karma ekonominin esas alınacağı ve üretimin iki unsuru olan emek ve sermaye ilişkilerinde sosyal adalet ve verimlilik prensiplerinin rehber edileceğine yer verildiği görülmektedir (Milliyet Gazetesi, 27 Şubat 1965, ss. 1-7). 20 Şubat 1965-22 Ekim 1965 tarihleri arasında görev yapan Ürgüplü Hükümetinin önceliğini genel itibarıyla, 20 Ekim 1965 tarihinde yapılacak genel seçimlere sağlıklı bir ortamda girilmesi oluşturduğu söylenebilir (Erdilek, 1983, s. 1006).

4.3.2. 1961-1965 Yılları Arasında Örgün Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler

1962 yılında İnönü Koalisyon Hükümetinin (25 Haziran 1962-25 Aralık 1963) ilk faaliyetleri arasında örgün ve yaygın eğitimin yeni baştan düzenlenmesi için VII. Millî Eğitim Şûrası toplanması bulunmaktadır. Türkiye'de eğitim meselelerinin hükümet temsilcileri, Millî Eğitim Bakanlığının müsteşarları ve eğitim uzmanlarının katıldığı geniş toplantıların düzenlenmesi Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Heyeti İlmiye

kadar götürülebilmekle beraber eğitim kongresi uygulamaları Cumhuriyet döneminde Dr. Reşit Galip'in Eğitim Nazırlığı dönemine denk gelmektedir. Onun Bakanlığı döneminde çıkarılan 22.06.1933 tarih ve 2287 Sayılı Milli Eğitim Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun ile eğitim ve öğretim işlerinde Talim ve Terbiye Dairesi tarafından hazırlanacak tüzük, yönetmelik, program ve esaslarla kendi üyelerince yapılacak önerileri inceleyerek kararlar alacak Eğitim şurası sistemi kurulmuştu. İlk 1939 yılında toplanan Eğitim Şûrası ihtiyacı Cumhuriyet tarihi boyunca canlılığını muhafaza etmişti (Oğuzkan, 1983, s. 290).

27 Mayıs 1960 sonrası ülkemizde beşer yıllık kalkınma planlarına dayalı planlı ekonomi dönemine girildikten sonra Türk Milli Eğitimini düzenli bir sistem içinde işleyişini sağlayacak uzun vadeli bir plana ihtiyaç duyulması, konunun belli aşamalarda ele alındıktan sonra VII. Milli Eğitim Şûrasına sunulmasını gerektirmişti. Bu amaçla şûranın hazırlık çalışmalarını yürütecek bir Milli Eğitim Planlama Kurulu oluşturularak üç aşamalı ve üç ay süreli bir hazırlık safhasına girilmişti (Özalp ve Ataüenal, 1977, s. 358).

VII. Milli Eğitim Şûrasının toplanmasında, Türkiye Eğitim Milli Komisyonu'nun hazırladığı rapora son şeklini vermek için 1960 yılında çalışmalar yürüten Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon'un incelemeleri belirleyici olmuştur. Komisyon hazırladığı raporda Eğitim Planının yapılması için verdiği öncelikle bir eğitim şûrasının toplanması gerektiğini belirterek şu önerilerde bulunmuştur:

- a. Önümüzdeki aylarda 80-120 kişilik bir şura kurulmalıdır. Bu Şura, Eğitim Milli Komisyonu, komisyonumuz, Talim ve Terbiye Dairesi başkan ve üyeleri, müsteşarlar ve genel müdürler, üniversite ve yüksekokul temsilcileri, çeşitli öğretim basamaklarında çalışan öğretmenler arasından seçilecek kimseler, meslek kuruluşları temsilcileri, sayısı onu geçmeyecek eğitim uzmanları ve eğitimle ilgili devlet dairelerinin temsilcilerinden oluşmalıdır,
- b. Şura toplanmadan önce Şuraya sunulmak üzere Eğitim planının taslağı Bakanlığa sunulmak üzere hazırlanmalıdır. Bu taslak hazırlanırken Eğitim

Millî Komisyonuyla Komisyonumuzun raporlarından daha önceki eğitim şûralarında ve öteki meslek toplantılarında verilen kararlar ve yapılan tavsiyelerden eğitimimizin tümü veya çeşitli meseleleri hakkında çeşitli tarihlerde yazılan raporlardan faydalanılmalıdır. Taslağın bakanlıkta hazırlanma şekli hakkında komisyonumuz teferruatlı teklifler yapmayı gerekli görmemiştir. Yalnız, bu taslağı hazırlayan kişilerin Şurada görev almalıdır.

- c. Taslak Şuranın toplanma tarihinden bir ay önce bütün Şura üyelerine gönderilmelidir. Taslak, Şurada tartışıldıktan sonra Bakanlığa sunulmalıdır.
- d. Bütün bu işleri gerçekleştirmek üzere Bakanlıkta bir Şura bürosu kurulmalı ve bu büro biran evvel faaliyete geçmelidir (MEB, 1961, s. 11).

3 Ocak 1962 tarihinde TBMM’nde yaptığı konuşmada Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu Meclis Genel Kurulunu toplanacak Eğitim Şûrası hususunda aşağıdaki açıklama ile bilgilendirmişti:

Eğitim hayatımızın asgari bir istikrara kavuşturulması ve eğitimin bütün yurdumuzda belli bir sistem içinde hızla yayılması ve gelişmesini sağlamak üzere uzun süreli bir eğitim plânına muhtaç bulunduğumuz malûmdur. Böyle bir plânı hazırlamak maksadıyla 1961 Şubat ayında Millî Eğitim Bakanlığında bir Plânlama Kurulu teşkil edilmiştir. Bu kurulun çalışmaları üç safha halinde düzenlenmiştir. Birinci safhada 20 ihtisas komitesinde 200 kadar uzmanın iş birliği sağlanmıştır. İkinci safhada kurulan beş komisyonda ihtisas komitelerince hazırlanan raporlar incelenmiş ve birleştirilmeye çalışılmıştır. Üçüncü ve son safhayı teşkil eden koordinasyon grubunda komisyon raporları incelenmiş ve ulaşılan sonuçlar tek bir dokümanda toplanmıştır. Bu dokümanda Türk toplumunun eğitim ihtiyaçları ve millî eğitimimizin temel ilkeleri, eğitimimizin bütün temel konuları, özellikle Türk eğitim sistemine dâhil olan her derece ve tipteki öğretim kurumları ve bunların birbirleriyle 'olan bağıntıları bir bütün halinde incelenmektedir. Millî Eğitim Plânlaması adı altında Bakanlığımızda yapılmakta olan ve bu suretle ulaşılan sonuçların Millî Eğitim Şûrasının incelemesine sunulması uygun görülmüş ve bu maksatla VII. Millî Eğitim Şûrasının 5 -15 Şubat 1962 tarihleri arasında Ankara'da toplanması kararlaştırılmıştır. (MM.TD, 3.1.1962, B: 28, O: 1, ss. 483-484).

Bakan Hilmi İncesulu’nun özetle bahsettiği VII. Eğitim Şûrasına hazırlıkları kapsamında üç aşamada gerçekleşecek Milli Eğitim Planlama Kurulu çalışmaları şu şekilde gelişecekti. Birinci safhada Milli eğitimin ana konularına karşılık olarak ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, öğretmen yetiştirme, özel okullar, dış ilişkiler, din eğitimi ve öğretimi, erkek teknik öğretim, kız teknik öğretim, ticaret öğretimi, kütüphaneler, yayım, eski eserler ve müzeler, güzel sanatlar, opera, tiyatro,

halk eğitimi, ölçme ve değerlendirme, eğitim vakıfları, beden eğitimi, sağlık ve sivil savunma gibi konuları incelemek üzere çalışmalarına başlayacaktı. Eğitimin çeşitli konularında ve eğitim ile ilgili diğer alanlarda 200'e yakın üyenin iş birliğiyle yürütülen bu çalışmalarda aşağıdaki veriler elde edilmişti:

1. Türkiye Milli Eğitim Komisyonu Raporu ve Millî Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun Raporu incelenmekle işe başlanmış ve önce ele alınacak konular tayin edilmişti.
2. Sonra her konuda Türk eğitiminin bugünkü durumu tespit edilmişti.
3. Her konuda ulaşılabilecek amaçlar ve uygulanacak ilkeler formül halinde ifade edilmişti.
4. Her konuda hedeflere götürecek eğitim ve öğretim kurumlarının sayıları ve yerleri, kuruluş ve işleyişleri, öğretmen idareci, müfettiş ve diğer personel ihtiyaçları, bina, araç ve gereç gibi maddi ihtiyaçları belirtilmişti.
5. Her konu için on yıllık bir süreye şamil olmak üzere program tasarısı ve bütçe tahminleri hazırlanmıştı.
6. Son olarak planı icra safhasına geçirecek kanun ve yönetmelik teklifleriyle müfredat programlarının ıslahı için gerekli teklifler ana hatlarıyla getirilmeye çalışılmıştı (VII. MEŞ, İncelemesine Sunulan Başlıca Konular, MEB, 1962, ss. 3-4).

Planlama Kurulunun ikinci aşamasında ise üç komisyon kurulmuştur. Bunlardan birincisi, Milli Eğitim Müsteşarlarının başkanlığında; ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, öğretmen yetiştirme, özel okullar, dış münasebetler, din eğitimi ve öğretimi komitelerinin başkanlarından kurulu Genel Öğretim Komisyonuydu. İkinci Komisyon, Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarının Başkanlığında erkek teknik öğretim, kız teknik öğretim, ticaret öğretimi komitelerinin başkanlarından kurulu Mesleki ve Teknik Öğretim Komisyonuydu. Üçüncü komisyon, Eski Eserler ve Müzeler, Güzel Sanatlar, Opera ve Tiyatro, Kütüphaneler ve yayım Komitelerinin başkanlarından Kültür İşleri ve Güzel Sanatlar komisyonuydu. Kurulan bu komisyonlarda ilgili komitelerin raporlar ayrı ayrı ele alınarak komitelerin çeşitli konulardaki kararları ve teklifleri görüşülmüş ve her biri hakkında komisyonun görüşü belirtilmişti. Aynı konular üzerine ortaya koyulan komite görüşleri birleştirilerek

komisyon raporlarının komitelerce ele alınan konuları, teklif ve tavsiyeleri teksir haline getirilerek Koordinasyon Grubuna sunulmuştu (VII. MEŞ, İncelemesine Sunulan Başlıca Konular, MEB, 1962, ss. 4-5).

Planlama kurulunun son aşamasını oluşturan koordinasyon grubu Millî Eğitim Bakanlığının başkanlığında Komisyon Başkanları ile Talim ve Terbiye Kurulu Başkan ve üyelerinden ve ilgili komitelerin başkanları tarafından şekillendirilmişti. Devlet Planlama Teşkilatı ve Devlet Personel Dairesinden temsilcilerin de bulunduğu Koordinasyon Grubunda Komisyon raporlarındaki teklifler okunarak görüşülmüştü. 26 Temmuz 1961 tarihinde başlayan toplantılar üç ay boyunca 17.00-20.00 saatleri arasında devam etmişti (VII. MEŞ, İncelemesine Sunulan Başlıca Konular, MEB, 1962, s 5). Böylelikle 1962 yılında toplanacak olan VII. Milli Eğitim Şûrasının gündemini oluşturacak konular ve bakanlık düzeyinde yapılan hazırlıklar tamamlanmıştı (Hürriyet Gazetesi, 21 Kasım 1961, s. 2). Bundan sonraki süreçte Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmüş, eğitim sistemi ile ilgili değişiklikler getirmesi planlanan Millî Eğitim Şûrası için sürdürülen bu çalışmalar kapsamında il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerince okullarda yapılan incelemeler sonucunda elde edilen raporlar da Millî Eğitim Bakanlığına gönderilmişti (Tercüman Gazetesi, 1 Ocak 1962, s 2). Üç ay süren bu hazırlık çalışmaları sonucunda Türk Eğitim sisteminin içinde bulunduğu sorunlarını inceleyen on altı ayrı rapor VII. Milli Eğitim Şûrasının gündemine sunulmak üzere hazırlanmıştı (Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1962, s. 1).

VII. Milli Eğitim Şûrasında eğitimimizin temel konularını, başta her derece ve tipteki okulların eğitim konularının ve bunların birbiriyle bağlantılarının bir bütün olarak incelenmesi amaçlanmıştı. Tespit edilen hazırlık programa göre VII. Milli Eğitim Şûrası, komiteler, komisyonlar ve koordinasyon çalışmalarıyla eğitim şûrası olmak üzere dört safhada mütalaa edilmişti. Birinci safhada komiteler, İkinci safhada ise birinci safha komite çalışmaları genel öğretim, mesleki ve teknik öğretim, kültür işleri ve güzel sanatlar, halk eğitimi ana gruplarında ele alınacak, bunu takip eden çalışmalar koordinasyon grubuna havale edilecekti. Bundan sonra ise bu konular VII. Milli Eğitim Şûrasının gündemini oluşturmuştu (Hürriyet Gazetesi, 4 Ocak 1962, s. 2).

VII. Millî Eğitim Şûrası, içlerinde eğitim uzmanları, Talim ve Terbiye kurulu üyeleri, çeşitli meslek kuruluşlarının üyelerin de bulunduğu 500'ün üzerinde katılımcıyla 5 Şubat 1962 tarihinde Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Konferans salonunda Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu'nun açış konuşmasıyla başlamıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Şubat 1961, s. 1). Bakan İncesulu'nun konuşması, 1961 Anayasasının eğitim konusunda getirdiği yenilikler, Türk Milli Eğitim sisteminin amaçları, eğitimde planlama, ilköğretim program taslağı, eğitim kurumlarımızda ölçme ve değerlendirme yöntemleri, öğretim sürecinde kullanılan materyaller, öğretmen yetiştirme, ortaöğretim ve mesleki teknik eğitimin bugünkü durumu başlıkları altında toplanmaktaydı (VII. MEŞ, MEB, 1991, ss. 62-85).

VII. Milli Eğitim Şurasında kurulan çeşitli komisyonlarda ele alınan eğitim konuları şu başlıklar altında olmuştur: İlköğretim, Ortaöğretim, Kız teknik öğretim, erkek teknik öğretim, ticaret öğretimi, sınav yöntemleri, halk eğitimi, özel okullar, din eğitimi ve öğretimi, Milli savunma eğitimi, Öğretmen yetiştirme ve öğretmenlik mesleğinin sorunları, Vakıflar, güzel sanatlar, tiyatro, opera, tarihi eserler, kütüphaneler, müzeler, milli eğitim yönetim örgütü (VII. MEŞ, MEB, 1962). Bu başlıklar altında toplanan konular yukarıda değindiğimiz komisyon, komite ve koordinasyon grubunda mütalaa edildikten sonra Şura çalışmaları içinde görüşülerek sonuca bağlanmıştı. VII. Milli Eğitim Şûrasında altı komisyon teşkil edilmişti. Bunlardan birinci komisyon Milli Eğitimin temel ilkeleri ile ilgiliydi. İkinci komisyon da ülkemizdeki genel ve mesleki teknik öğretim konularını mütalaa edilmişti. Üçüncü komisyonda öğretmen yetiştirme ve öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesiyle alakalı konular görüşülmüştü. Kültür işleri ve güzel sanatlarla ilgili dördüncü komisyon, Halk eğitimiyle ilgili beşinci komisyon ve yönetim örgütünün ele alındığı altıncı komisyon Şuradaki diğer komisyonları oluşturmaktaydı (VII. MEŞ Genel Program, MEB 1962, ss. 1-2). Şûrada birçok komisyon kurularak çalışmalar yürütmüştür. Bunlardan birisi Milli Eğitimin Temel İlkeleri Komisyonuydu. Komisyon Milli eğitimin temel ilkelerini görüşmek üzere 6, 7, 8, 9, 10 ve 12 Şubat tarihleri arasında çalışmalarını sürdürerek 13 Şubat tarihinde konuyla ilgili hazırladığı raporunu Şura genel kuruluna sunmuştur (VII. MEŞ Genel Program, MEB 1962, ss. 27). Komisyonda Milli Eğitimin Temle İlkeleri aşağıdaki şekilde tespit edilmişti:

“Millî Eğitim ölkümüz, Türk Milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur etrafında toplamak, milli, ahlaki ve insani üstün değerlerini geliştirmek ve milletimizi hür ve demokratik düşüncenin hâkim olduğu ve kişisel teşebbüs ve toplum sorumluluğuna değer veren bir hava içinde bilgi, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığın yapıcı ve yaratıcı seçkin bir ortağı haline getirmektir. Bu ölküye ulaşmak için gençleri ve yetişkinleri, eşit eğitim imkanları içinde istidat ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek, memleketimize ve insanlığa yararlı iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek, sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının gerçekleşmesi için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak Milli Eğitimin amacıdır.” (VII. MEŞ, ÇEKK, MEB, 1962, s. 111).

Bu amaçlar aracılığıyla Millî Eğitimin bireylerin toplumsal, kişisel, insan ilişkileri ve ekonomik bakımlardan istendik niteliklere sahip bir yurttaş olarak yetişmesinin sağlanması amaçlanmaktaydı (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 111-113). Bu ölkünün gerçekleştirilmesi için, eğitim ve bölge plancılığına gidilerek eğitim, kültür, sağlık ve eğlence olanak ve tesislerinin büyük şehirlerin dışında memleketin tamamına şamil hale getirilmesi ön görölmüştü. Böylelikle bir yandan bu hususlarda cazibe merkezleri oluşturulurken diğeryandan eğitim kuruluşları bütün yurda yayılacaktı (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 118). Bu ortamın oluşturulması için komisyonda birtakım tedbirlere başvurulması kabul edilmişti. Bunlara kısaca değinilecek olunursa; okuma ve öğrenmenin bir istek ve tutum haline getirilmesi için okul dışı eğitim merkezlerinin teşkili lüzumlu görölmüştür. Eğitim işlerinde özel idareler, sosyal ve mesleki kuruluşlar gibi yerel olanakların seferber edilmesinin gereğı kabul edilmiştir. Öğrencilerin eğitilmesinde okul-aile iş birliğinin işe koşulması kararlaştırılmıştır. Eğitimi işinde baş unsur olarak öğretmenlerin gereğince kıymetlendirilmesi kabul edilerek dogmatik zihniyetin sebebi olan ezbercilik anlayışının öğrenme sürecinden tecrit edilmesi gerektiğı belirtilmiştir. Bireylerin nitelikli yurttaşlara dönüşmesi için yetişkinlerin örnek, rol ve model olmalarının önemli görölmüştür (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 119-120).

VII. Millî Eğitim Şûrasında Genel ve Mesleki Eğitim Komisyonu adı altında komisyon ölkemizde ilköğretim, ortaokullar ve genel mesleki teknik eğitim konularını, eğitimde ölçme ve değerlendirme, yatılı öğretim, rehberlik ve disiplin işlerini görüşmüştür. Komisyon 6, 7, 8 ve 12 Şubat tarihlerinde toplanarak karara bağladığı ilgili konuları Şûranın Genel Kuruluna sunmuştur (VII. MEŞ Genel Program, MEB 1962, s. 27). Komisyon ilköğretim ile ilgili bir değişiklik getirmemekle beraber 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun getirdiğı esasları kabul etmiştir. Komisyonda

bu Kanun'da tespit edilen konular üzerinde çalışılmış ilköğretim alanına giren meseleler etraflıca mütalaa edilerek mecburi ilköğretimin 10 yıl içinde bütün yurdu kapsamı için bir plan hazırlanmıştır (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 122).

Komisyonunda ortaöğretimin amaçları üç başlık altında toplanması teklif edilmiş ve bu şura genel kurulunda kabul edilmiştir. Bunlar aşağıdadır:

1. Ortaöğretimin amaçlarının tespitinde 12-18 yaşlar arasında öğrencilerin kişisel ihtiyaçları ile toplumun ihtiyaçları göz önünde tutulmalıdır. Kişisel ilgi ve ihtiyaçları dikkate almayan eğitim kurumları hayatla ilgilerini kesmiş demektir.
2. Bu iki grup ihtiyacı karşılayacak ortaokul ile ikinci devre ortaöğretim kurumlarının biri olan lise aşağıda tanımlanmıştır.
3. Programların hazırlanmasında alt seviyede aynı seviyede ve üst dereceli okul programları dikkate alınmalıdır.

Komisyonunda ortaokul aşağıdaki şekilde tanımlanarak bu tanım Şura Genel Kurulunda kabul edilmiştir:

Ortaöğretimin ilk kademesi olarak ilkokulu bitirmiş olan öğrencilerin genel eğitimlerinin yaş ve fikir seviyelerine uygun suretle sağlanması, çevrenin ekonomik özellikleri de göz önünde bulundurularak öğrencilerin ilgi, istidat ve kabiliyetlerinin meydana çıkarılarak geliştirilmesi, öğrencilerin daha sonraki eğitim ve öğretim kademelerini takip için gerekli olan bilgi ve becerilerle ehliyetli hale getirilmeleri ve hayata atılmak isteyenlere tutacakları işlerde başarı şartlarının esaslarının kavratılması ile görevli bir kurumdur. (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 123).

Komisyonunda ortaokullarda derslerin genel ve seçime tabi özel dersler olarak iki kısma ayrılması teklif edilerek kabul edilmiştir. Buna göre; genel dersler her öğrencinin mecburi olarak alacağı derslerdi. Özel derslerse öğrencinin ihtiyaçlarına ve çevrenin özelliklerine göre seçilecek ihtiyari derslerdi. Komisyon aynı ortaokul programının mesleki liselerin ortaokula denk düşen kısımlarında da okutulması; ancak seçime tabi özel derslerin tespit ve düzenlemesinde ilgili ortaokulun ikinci kademesinin amaç ve özelliklerinin göz önünde bulundurulması kabul edilmiştir. Ortaokul sonrası öğrenimin okul idaresinin velilere tavsiye ve telkinlerde bulunması şûra genel kurulunda kabul edilen bir diğer komisyon önerisiydi (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 123-124).

Liselerin komisyon tarafından tartışıldıktan sonra havale edildiği koordinasyon grubunda; genel eğitim veren bir okul olup, esas fonksiyonu yükseköğretime gidecek öğrencilerle liseden sonra hayata atılacak gençlere hem genel kültür hem de ilgi, istidat ve kabiliyetlerine uygun gerekli meslek öncesi bilgi ve becerileri kazandırmaktır, şeklinde tanımlanmıştır (VII. MEş, MEB, 1962, s. 124). Buna karşılık şûra genel kurulu gündemdeki bu ifade yerine lise ortaokula dayalı, akademik öğrenime başlangıç olmak ve kaynaklık yapmakla görevli, genel kültür veren, bunun gerekliliğine göre organize edilmiş bir kurumdur şeklindeki tanıımı uygun görmüştür (VII. MEş, MEB, 1962, s. 179). Komisyonunda liselerin daha ekonomik yöntemlerle yaygınlaştırılması ve müfredat programlarının geliştirilmesine ve sınav sitemlerine dair birtakım teklifler yapılmıştır. Komisyon ve Koordinasyon Grubunda görüşülen bu teklifler şûra genel kurulunda aşağıdaki şekli ile kabul edilmiştir:

1. Nüfusu az olan ve yeniden lise, sanat enstitüsü ve meslek okulları açılması gereken yerlerde bunların bir araya toplanmasıyla çok gayeli okul denemesine girişilebilir.
2. Lise programları gerek vre ihtiyaçlarını gerekse öğrencilerin ilgi, yetenek ve kabiliyet yönünden olan ferdi ayrılıklarını karşılamak üzere çeşitli kollara göre değil, mecburi seçmeli dersler rejimine göre düzenlenmelidir. Mecburi dersler lise seviyesinde genel kültürü sağlayan derslerdir. Seçmeli dersleri ise öğrencinin ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine göre seçeceği ve ileriki öğrenimi için gelişme ve derinleşme imkânı veren derslerdir. Mecburi ve seçmeli dersler arasındaki orantı sınıf kademesi yükseldikçe seçmeli derslerin lehine artmalı ve üç sene boyunca seçmeli dersler mecburi derslerin üçte birinden az olmamalıdır.
3. Liseler imtihansız olarak ğrenci almalıdırlar.
4. Klasik kol bazı liselerimizde deneme mahiyetinde yer almalıdır.
5. Lise ve dengi meslek okullarını bitirenler, yetiştirildikleri alanlara göre ihdas edilecek ve tek elden idare olunacak bir çeşitli olgunluk imtihanları sistemine tabi tutulurlar. Olgunluk imtihanlarının amacı öğrencinin yetenek ve formasyonu bakımından ilgili fakülteler öğrenimini takip edecek bir olgunluğa erişi erişmediğini tayin ve ortaöğretim seviyesinde milli bir standart sağlamaktır (VII. MEş, MEB, 1962, s. 179).

VII. Millî Eğitim Şûrasında Kız Teknik Öğretimin amaçları Milli Eğitimin Temel ilkelerine uygun olarak Türk kadınlarını aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

Millî kültürü benimsemiş, aile ocağına bağlı, evinin ihtiyaçlarını beceriklilik ve uyanıklıkla karşılayabilen, iyi zevceler, bilgili ve şerefli anneler, çevrenin yaşam şartlarını geliştirmek için sosyal faaliyetlerde görev almaya istekli, sanat zevkini yaymak, geliştirmek ve günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde kendi alanında uygulama yeteneğine ulaşmış; mahalli sanatları değerlendirmeye yeterli mesleki bilgi ve becerilerini memleket ekonomisi yararına kullanan, zamanını ve enerjisini değerlendirebilen üretici yurttaşlar olarak yetiştirmektir. (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 182).

Şûrada Kız Enstitüleri, ortaokula dayalı ve genç kızlarımıza iyi ev kadınlığı ve vatandaşlık nitelikleri ile verimli bir üretmen olarak hayatlarını kazanabilmelerini mümkün kılacak bilgi ve becerileri kazandıran üç yıllık bir meslek okulu şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca bu okulun ilkokula dayalı süresi beş yıl olan orta dereceli meslek okulu yerine üç yıllık meslek okulu haline getirilmesi ve adının Kız Sanat Lisesi olması teklifi Şura Genel Kurulunda kabul edilmişti. Lise derecesinde teşkil edilecek bu okuldaki mezunlarına olgunluk sınavı sistemi ile yükseköğretime geçiş hakkı verilmişti (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 183-184).

VII. Milli Şûrası'ndan Genel ve Mesleki Eğitim Komisyonunun ele aldığı bir diğer konu olan Erkek Teknik Öğretimin amaçları aşağıdaki maddeler halinde belirtilmiştir:

- a. Milli Eğitimin Temel ilkelerine uygun olarak gençleri ve yetişkinleri memleketimizin ekonomik ve endüstriyel bakımdan gelişmesini sağlayacak alanlarda ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre, birer meslek sahibi ve iyi birer üretmen olarak yetiştirmek;
- b. Çeşitli kademelerdeki teknik elemanların mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmek;
- c. Memleketin teknik alanda duyduğu insan gücü ihtiyacını yeteri kadar bilgili, yapıcı, yaratıcı eleman yetiştirilmek suretiyle karşılamak;
- d. Türlü mesleklerin toplum içinde layık oldukları ilgi ve itibara kavuşmasını sağlamak.” (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 134).

Komisyonun üzerinde mütalaalarda bulunduğu bir diğer konu olan Erkek Sanat Enstitüleri, ortaokula dayalı Erkek Sanat Liseleri olarak tarif edilmiş bu okulların amaçları ise aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

- a. Yapıcı ve yaratıcı bir muhakeme yeteneğine sahip, müteşebbis, işini ve mesleğini seven ve bununla iftihar edip iş ahlakını benimseyen, mesleği ile ilgili makine, alet ve malzemeleri iyi kullanarak iş yapabilme bilgi ve becerilerini kazanmış, insan münasebetlerine ve iş idaresine vakıf, görev ve sorumluluk duygusu gelişmiş elamanlar yetiştirmek;
- b. Bu elemanları endüstri, bayındırlık ve diğer iş alanlarının ihtiyacı olan çeşitli sanat dallarında beceriler isteyen işlere kolaylıkla uyabilecek hale getirmek;
- c. Ayrıca bu okullara devam eden üstün kabiliyetli gençleri branşları ile ilgili yükseköğrenime hazırlamak. (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 134).

Şûra genel kurulunda bu liselerin öğrenim sürelerinin üç yıla çıkarılması ve mezunlarına tekniker unvanı verilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu okulların birinci sınıflarındaysa ortak bir programla öğretim yapılması, diğer sınıflardaysa seçmeli dersler ve ek kurslar yapılmak suretiyle gençlerin ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine yer veren bir öğretim programı uygulanmasına karar verilmiştir. Erkek Sanat Liselerinin birinci sınıflarında atölye çalışmaları haftalık 20 saatten az olmaması, diğer sınıflarda ise seçmeli derslere yer verebilmek için bu sürenin 16 saate inebilmesi veya atölyeyi seçenler için bu süre 24 saate yükseltilmesi kabul edilmiştir (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 187). Komisyonun eğitimimizde ölçme değerlendirme, imtihan sistemi ve imtihan yönetmelikleri konuları hakkındaki mütalaaları çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

VIII. Milli Eğitim Şurası'nda ülkemizde halk eğitiminin meselelerini görüşmek üzere kurulan Halk eğitimi Komisyonu ise, 6, 7, 8, 9, 10 ve 12 Şubat tarihlerinde çalışmalarını sürdürerek hazırladığı raporunu 13 Şubat 1962 Salı günü Şûra Genel Kuruluna sunmuştur (VII. MEŞ, Genel Program, 1962, s. 35). Komisyonunda halk eğitimi; *yurttaşların çalışma gücünü artırmak, yaşayış seviyesini yükseltmek, milli ve insani meziyetlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında veya yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmalarıdır*, şeklinde tanımlanmıştır. Komisyon ve şûra

Genel Kurulunda Halk Eğitiminin konuları, okuma-yazma, temel ve genel bilgi eğitimi, işe hazırlama ve işi içinde geliştirme eğitimi ve toplum eğitimi olarak belirlenmiştir. Bunlardan okul dışındaki okuma-yazma eğitimi ile temel bilgi eğitiminin kanuni bir mükellefiyet haline getirilmesi kararlaştırılmıştır (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 298). Komisyon ve Şura Genel Kurulunda, Halk Eğitimi konusunda öncelikle ele alınması gereken işler saptanmıştır. Bunlar; Doğu ve Güney Doğu illerinin ön plana alınması, eleman yetiştirilmesi ve halkın teşkilatlandırılması, teknoloji merkezlerinin ihtiyaç ve imkânlar göre kurulması, cehaletle mücadelenin bir an önce gerçekleştirilmesi, tarım ve sağlık hizmetlerinin halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçüde genişletilmesi ve teşkilatlandırılması ve Halk Eğitimi Kanunu'nun biran evvel çıkarılması olarak belirtilmiştir (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 306). Ayrıca şûra genel kurulu, komisyon tarafından saptanan halk eğitiminin amaçlarını, milli, kültürel ve toplumsal amaçlar ile mesleki ve ekonomik amaçlar olarak iki grupta toplanmasını uygun görmüştür. Genel kurulda halk eğitiminin araçları, filmler, radyo ve televizyon olarak tespit edilmiştir (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 309-310).

1961-1965 yılları arasında görev yapan hükümetler döneminde eğitim alanındaki en önemli uygulamaların başında ilkokul programlarının yeniden düzenlenmesi önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. 20. yüzyılda dünyada bilim ve teknolojik gelişmelerin yaşandığı 1960'larda da bu gelişmelerin hız kesmeden devam ettiği bilinmektedir. Dünyada bilim ve teknolojiye hızlı değişimlere dayalı olarak ortaya çıkan eğitim akımları ve pedagoji bilimindeki gelişmeler kaydedilmiş, ülkemizdeyse siyasi, sosyal ve ekonomik olumlu değişimler yaşanmaya devam etmekteydi. Bütün bunlar uzun süreden beri yürürlükte olan 1948 İlkokul Programını mevcut gelişmelere cevap veremeyecek yetersiz duruma düşmesine neden olmuştu (Karagöz, 1966, s. 288). Ayrıca buna Türkiye'nin 1948 yılından itibaren geçirdiği değişimlerin 13 yılda Türk toplumu üzerindeki etkilerini de eklemek gerekir. Özellikle 27 Mayıs 1960 sonrası, ülkede iktidar değişikliği yaşanmış, yeni bir anayasa kabul edilerek siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda çeşitli kurumlar ortaya çıkmıştı. Hiç şüphesiz eğitim sistemi de yaşanan bu değişimlerden payını alacaktı.

Türkiye’de ve dünyada yaşanan bu gelişme ve neden oluşu değişimlerin öğretim programları üzerinde de yansımaları olmuştur. İşte 1968 İlkokul Programı böyle bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştı. 1968-1969 öğretim yılında uygulamaya konulan yeni ilkökul programını geliştirme çalışmaları, başlıca üç devreye ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki V. Milli Eğitim Şûrası’nın önerileri ışığında 1948 İlkokul Programın değişimi üzerine 1953-1955 yılında yapılan değişiklikleri kapsamaktaydı. İkincisi 1958-1960 yılları arasında çalışmalarını sürdüren Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun araştırma ve incelemelerine dayanan rapordaki önerilerdi. Yeni bir ilkökul programının geliştirilme sürecine giden son devre ise 27 Mayıs sonrası Temmuz-Aralık 1960 tarihleri arasında faaliyette bulunan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Rapora son şeklini veren Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyonuydu. Nihayetinde bu üç devrede araştırma ve geliştirme sonuçları 5-15 Şubat 1962 tarihleri arası toplanarak çalışmalarını sürdüren VII. Eğitim Şûrasında incelenerek bu hususta izlenecek politikalara son şekli verilmişti.

Daha önceki bölümlerde de kısaca değindiğimiz üzere 1958-1959 yıllarında çalışmalarını sürdüren Türkiye Eğitim Milli Komisyonu yürürlükte olan ilkökul programında birçok eksiklik bulunduğunu tespit etmişti. Komisyon 1948 Programının giriş kısmında esaslı amaç ve prensiplere yer verilmesine karşılık okulun çevresindeki doğal, sosyal ve ekonomik çevre unsurlarının dikkate alınmamış oluşu, programın kâfi derecede bir esnekliğe sahip olmayışı içeriğin çok ağır olması gibi kusurları bulunmaktaydı. Ayrıca köy okullarındaki birleştirilmiş sınıflarda her sınıf için, ünite, konu ve içeriği ihtiva etmesi açısından yetersiz bulunmuştu. Bu eksik yönleri dolayısıyla mevcut ilkökul programının yeniden ele alınması gerektiğine karar veren komisyon, bu maksatla bakanlık tarafından uzmanlar, deneyimli öğretmenlerden teşkil edilecek bir komisyon kurulması ve kurulacak komisyonun bazı hususları dikkate alması tavsiye edilmişti.¹⁹

¹⁹ Komisyonun bu önerilerini “Programda yer alan ders içeriklerinin ihtiyaca uygun hale getirilmesi ve ilkökulda kademesine uygun bilgileri içermesi ve tekrara düşülmemesi, Milli birliği bozmamak şartıyla ders programının, köylerin özellikleriyle bölge özelliklerine göre ayarlanmasına imkân verilmesi; bu itibarla merkezden yapılacak olan bu programın bir kadro programı mahiyetinde olması, Köylerde birleşik sınıflı dersanelerde çocukların gruplandırılması işinin olgunlaştırılması, ders programının yapılması ve olgunlaştırılması yolunda denemeler yapılması, bir müddetten beri deneme okullarında geliştirilen fikir ve usullerin ders programında yer almasının

Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon ise yukarıdaki önerilere yeni bir İlköğretim Kanununun çıkarılmasını da ekleyerek kabul ederek Bakanlığa göndermişti (MEB, 1960, s. 19). VII. Milli Eğitim Şurasının açılışında konuşan Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu bu konuya değinerek yeni ilkokul program taslağının hazırlanmasında aşağıdaki önerilerin dikkate alınmasını söylemişti:

1. Milli tarih iyi öğretilmeli ve ilkokuldan sonra çocuklarda yaşlarına göre milli tarih duygusu yaratılmış olmalıdır.
2. Fen bilgileri sözlü olarak işlenmekten ziyade deneysel, gözlemci ve çocuğun muhayyilesine de hitap edici yollardan verilmeli çocuğun ileriki okullarda edineceği tarımsal ve teknik bilgi ve maharetlere bir temel oluşturmaktadır.
3. İlkokullardan çıkan öğrenciler mesleki ve teknik okullara gitmeyi isteyecek şekilde hazırlanmalıdır
4. İlkokullardan mezun olan çocuklar mesleki ve teknik okullara gitmeyi isteyecek şekilde hazırlanmalıdır (VII. MEŞ Açış Konuşması, MEB, 1962, s. 9).

Komisyonların ilkokul programı için tespit ve önerilerinden sonra bakanlık tarafından yeni ilkokul programının hazırlanmasıyla ilgili bir eylem planı oluşturulmuştu. Buna göre; hazırlanan şekle ait bu raporlar Millî Eğitim Bakanlığınca çoğaltılarak bir kısmı teşkilata gönderilmişti. Bakanlık yeni şekil üzerinde teşkilatın da görüşlerini almak amacıyla bütün kaza ve ilköğretim müdürlükleri bünyesinde programlar üzerinde çalışılarak tekliflerin en geç 1962 Nisan ayı ortasına kadar bakanlığa gönderilmesine dair taleplerini bütün teşkilatlara göndermişti. Böylelikle son şeklini alacak olan yeni ilkokul programı öncelikle birkaç okulda deneme mahiyetinde tetkik edilecek ve alınacak olumlu neticelere göre süratle bütün okullara dağıtılacaktı (Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 1962, s. 2).

Bu hususta hazırlıklardan bir diğeri ise İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından 1948 İlkokul Programında yapılacak değişikliklerle ilgili esasları bir rapor halinde

sağlanması, bu programda ilköğretimden sonraki öğrenim kademelerine sağlam bir temel vazifesi görecektir tedbirlerin alınması.” (MEB, 1961c, s. 44-45).

tespit ettirilmesi için bir komisyon kurulmasıydı (Cicioğlu, 1985, s. 102). 1961 yılı sonbaharında Ankara'da çalışmalarına başlayan komisyon, 1948 yılından itibaren yapılan bütün çalışmaları incelediği çalışmalarının sonucunda elde edilen neticeleri bir rapor halinde Millî Eğitim Bakanlığına göndermişti. Ayrıca Şubat 1962'de köy, şehir, ilkokul öğretmen, müdür, müdür yardımcısı, müfettişler ve çeşitli meslek dersi öğretmenleri yeni bir programın hazırlığına bakanlıkça işe koşulmuştu. Bu çalışmalar sonucunda hazırlanan program taslağı Talim Terbiye Kuruluna sunulmuş ve Ankara'da çeşitli seminerler, kurslar düzenlenerek uygulanacak bu taslak üzerinde çalışmalara başlanılmıştı (Kocatürk, 1965, s. 5). Bu sırada Ankara'da 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan VII. Millî Eğitim Şurasında Fakir Baymur'un başkanlığında 16 kişiden oluşan komisyonun hazırladığı *İlkokul Programında Yapılacak Değişikliklerle İlgili Rapor* ile yeni programın ana çerçevesi belli olmuştu. Bundan sonra Millî Eğitim Bakanlığı illere gönderdiği bir genelge ile öğretmenlerin ve eğitim kurumlarını programla ilgili görüşlerine başvurmuştu. Yapılan bütün bu inceleme ve deneme sonuçları ışığında yeni program ana hatlarıyla bir taslak halinde tespit edilmişti (Alpan, 1964, s. 23).

Bu taslakta yeni bir ilkokul programı geliştirmenin gerekçesini aşağıdaki maddeler altında toplamıştı. Bunlardan ilki, eski programın memleketin siyasi hayatına, sosyal yapısına, ekonomik düzenine ve bilim ve teknolojiye ilerlemelere gibi yerel ve evrensel düzeydeki gelişmelere paralel sürekli bir geliştirmeye ihtiyacının olmasıydı. İkincisi UNESCO ve Dünya Öğretmenler Federasyonunun Türkiye'yi ve diğer ülkeleri inceledikten sonra mevcut ilkokul programında birtakım değişiklikler yapılmasını tavsiye etmesiydi. Bir diğer gerekçe ilköğretim meseleleri üzerine çalışmalarını sürdüren V. Millî Eğitim Şûrası, ilkokul programları üzerinde bir takım inceleme ve değerlendirmeler yaptıktan sonra mevcut programın hangi yönlerinin değiştirilip geliştirilmesi hususunda bazı kararlar alması ve programın yeniden gözden geçirilmesine dair önerilerinden oluşmaktaydı. 1961 yılında kabul edilen 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun okul öncesi, ilkokul sonrası, özel eğitim ve diğer bazı konularda programa yansımaları gereken önemli yenilikler getirmesi, yeni ilkokul programının gerekçelerinden bir diğerini oluşturmaktaydı. Yine 1948 İlkokul Programının amaçları bunları gerçekleştirmeye vasıta olan müfredatla çelişki halinde bulunan, farklı iki eğitim anlayışına dayanmaktaydı. 1948 İlkokul Programı daha çok

normal sınıflar ve şehir ilkokullarına göre hazırlanmış bulunan birleştirilmiş sınıflı okullar ve köy ilkokullarında öğretim süreci için büyük zorluklar çıkarması, programın yeniden geliştirilmesinin gerekçelerinden biriydi. İlk okulun ikinci devrede de toplumsallaştırma ilkelerine gidilmesi gereği 1948 programının çocuk gelişimi ilgili olan pedagojik ilkelere gereği kadar yer verilmemesi ve içerik olarak çok yüklü olması ilgili programın eksik yanlarından birisiydi. Ayrıca eski program yerel şartları ve ihtiyaçları karşılayacak esnek bir çerçeve program olmaktan ziyade yurdun her tarafında aynı şekilde uygulanması gereken bir program hüviyeti taşıması dolayısıyla konu ve ünitelerin çocuğun ve mahalli ihtiyaçların arasında gerekli bağlantıların kurulmasını ve öğrenmeyi çocuk için anlamlı hale getirmeyi güçleştiriyordu. Mevcut programdaki ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin güvenilir ve yeterli olmaması, yeni bir ilkokul programının gerekçelerinden sonuncusunu oluşturuyordu (Karagöz, 1966, s. 7). Taslağın geliştirilmesi açısından ön görülen yeniliklerse aşağıda özetlenmiştir:

1. Program hazırlığına ilkokul öğretmen, yönetici ve deneticileri arasından yeter sayıda uygulayıcının katılması sağlanmalıdır.
2. Bütün hazırlık komitelerinin önceden iyice açıklanıp anlaşılmış hazırlıkla ilgili temel ilkelerin ışığı altında çalışmaları yürütmeleri sağlanmalıdır.
3. Hazırlık çalışmaları tamamlanınca program birdenbire bütün yurtda uygulanmamalıdır. Sınırlı birkaç ilde koşulları elverişli bazı okullarda denenmeye geçilmelidir. Denemeden önce bu illerin milli eğitim müdürleri, müfettişleri, okul müdürleri yeni program hakkında seminerler yoluyla yetkililer tarafından yeterli bir anlayışa sahip kılınmalıdır.
4. Uygulayıcı okullar araç, gereç ve açıklayıcı kılavuzlarla desteklenmeli ve her ilde kurulacak program geliştirme komiteleri tarafından yardım görecektir ve denetlenecektir.
5. Program geliştirme ve değerlendirme sürekli bir ihtisas işi olduğundan ilköğretim genel müdürlüğüne bağlı bir program geliştirme bürosu kurulmalı ve yeterli personel ve uzmanlarla donatılarak seçilen illerdeki uygulamalara yön vermeli ve programın gelişmesine önderlik etmelidir.

6. Uygulama kademeli olarak beş yıl süre ile kademeli olarak genişletilip geliştirilmeli, yapılan sürekli ve nihai değerlendirmenin gerektirdiği değişiklikler yapıldıktan sonra yurdun tamamına yayılmalıdır.

Hazırlık ve uygulamayla ilgili bu esaslar içinde çalışmaya geçilerek nihayetinde ortaya çıkan 1962 program taslağı (Enç, 1968, s. 8) incelendiğinde öğretim programından gelen güçlüklerin çoğunu giderdiği görülmektedir. Öncelikle yeni program içeriğinde çevre özellikleri dikkate alınarak düzenlenmişti. Programda birleştirilmiş sınıfların ayrı bir bölümde ele alınması, muhteva dersleriyle çalışmaların yeni bir anlayış ve görüşe göre düzenlenmiş olması taslakta atılan ileri bir adım olarak göze çarpmaktaydı. Program taslağı ülkenin ihtiyaçları dikkate alınarak bilim, teknoloji ve sosyal dokumuzdaki gelişmelere göre hazırlanmıştı. Buna rağmen taslağın toplumsal gerçeklerimize daha uygun bir nitelikte olmasını sağlamak amacıyla program taslağı bütün okullarda yürürlüğe koymadan önce ülkemizin belirli bölgelerindeki bazı ilkokullarda denenerek geliştirilmesi yoluna gidilmişti (Karagöz, 1966, s. 7).

Program taslağındaki konular ilköğretimin amaçlarını gerçekleştirmede bir araç olarak düşünülmüş ve ona göre düzenlenmişti. 1948 programını hayat bilgisi bölümündeki birinci sınıfın 30 konusu 6 ünite; ikinci sınıfın 31 konusu 6 ünite; üçüncü sınıfın 28 konusu 5 ünite halinde birleştirilerek toplu öğretim toplu öğretim ilkesi gerçekleştirilmişti. İkinci devrede tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri, ülke incelemeleri; tabiat bilgisi, aile bilgisi ve tarım bilgisi dersleri fen ve tabiat bilgileri adı altında birleştirilmiş, ders adeti azaltılmış ve konular kaynaştırılarak üniteler haline getirilmek suretiyle toplu öğretim ilkesi gerçekleştirilmişti. Ayrıca 1962 program taslağını 1948 programından ayıran bir diğer özellik, birinci ve ikinci devre içerik derslerinin konuları, öğrencilerin öğrenme ve kavrama düzeylerine göre hafifletilmesiydi. Ayrıca program taslağındaki üniteler, ünite planının yapılması sırasında öğrencilerin ve çevrenin ilgi, ihtiyaç ve problemlerine göre şekillendirilmesi için fazla ayrıntıya girilmeden çerçeve ve anahtar şeklinde verildiği görülmektedir (Tekişık, 1965, s. 8).

Bilindiği gibi 1968-1969 eğitim öğretim yılında bütün ülke çapında yürürlüğe girecek olan yeni ilkokul programı eğitim tarihimizin üzerinde en uzun süre deneme

çalışmalarının sürdürüldüğü programdı. 1962 yılında hazırlanan ön program taslağı Talim Terbiye Kurulunca incelenerek 12 Eylül 1962 tarih ve 215 sayılı kararla beş yıl süre ile bazı okullarda denenmesi ve geliştirilmesi koşuluyla uygulanması uygun görüldü. 1962 İlkokul Program Taslağı, 1962-1963 öğretim yılında yurdumuzda birbirinden farklı 14 şehirde seçilen 106 okulda denenmeye başlanmasına karar verilmişti. Millî Eğitim Bakanlığınca seçilen bu iller; İstanbul, Ankara, Afyon, Antalya, Adana, Bolu, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Denizli, Erzurum, Konya, İzmir ve Samsun gibi beşerî, ekonomik ve sosyolojik açıdan farklı özellikleri içeren şehirlerdi. Her bir şehirde merkezde bir okul, tek öğretmenli beş sınıflı bir köy okulu ve iki öğretmenli beş sınıflı köy okulları olacak şekilde seçilmişti (Milliyet Gazetesi, 13 Temmuz 1962, s. 2). Talim Terbiye Kurulu bir süre sonra taslak programın uygulanmasıyla ilgili gerekli değerlendirmelerin yapılabilmesi için 18 Kasım 1962 tarih ve 260 sayılı kararıyla programın deneme okullarındaki uygulama çalışmalarını 1968-1969 öğretim yılına kadar uzatılmasına karar vermiştir.

Sonuç olarak ülkemizde 1948 İlkokul Programı düzenlenmesi üzerine V. Milli Eğitim Şurasından sonra başlatılan ve esnek bir çerçevede devam eden çalışmalar, 1962 yılında gözden geçirilecek olan ilkokul programına bazı esaslar getirmişti. Ayrıca 1960'ta çıkarılan 222 Sayılı İlköğretim Kanunu ile bu esaslar desteklenmişti. 1948 programının uygulamada çıkardığı sorunların incelenmesi sonucunda yeniden düzenlenen programa bazı olumlu boyutlar kazandırmıştı. Bunlardan en önemlisi, programın değerini düşüren deneme sözcüğü yerine ilk defa program geliştirme kavramının kullanılmış olmasıdır. İlköğretim Genel Müdürlüğü 1964 yılında bu çalışmalar için kullanılan deneme deyimini kaldırarak bunun yerine daha uygun düşen program geliştirme deyimini kullanılmasına karar vermişti (Varış, 1983, s. 198). Buna karşılık yeni ilkokul programı geliştirmeye dair çalışmalarının pilot uygulamaları 1965 yılı sonrası AP iktidarı döneminde de devam edecekti.

4.3.3. Fen Liselerinin Kurulması

1961-1965 yılları arasında eğitim alanında uygulamaya konulan politikalardan birisi de fen liseleri adıyla yeni bir ortaöğretim okulunun açılmasıydı. 1961 yılında kurulan ilk İnönü koalisyon hükümeti programında; memleketin ihtiyacı olan

alanlarda yüksek vasıflı ilim ve fen adamları ve araştırmacılar yetiştirmek için tedbirlerin alınacağı yer almıştı (MM. TD. B: 18, O: 1, 27.11.1961, s. 123). 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Millî Eğitim Şûrası açış konuşmasında Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu, benzer şekilde ilim liselerinin kurulması ve burada yatılı ve burslu olarak öğrencilerin kabul edilmesine dair Bakanlığın görüşünü açıklamıştır.²⁰

Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu kurulması düşünülen bu yeni ilim liseleri, sosyal bilim liselerinden farklı olarak müfredatları fen ve tabiat bilimlerine ait derslerden oluşturulacak fen liseleriydi. Bakanlık tarafından bu hususta başlatılan çalışmalar, İnönü Bağımsızlar Azınlık Hükümeti döneminde Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün teklifi üzerine ve Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem'in oluruyla 1964-1965 ders yılında öğretime başlamak üzere Ankara'da yatılı olarak açılmasına karar verilmiştir (MEB. TD. S. 1297, 30 Mart 1964, s. 89).

4.3.4. Din Eğitiminin Düzenlenmesi

1961-1965 yılları arasında İnönü Koalisyon Hükümetlerini meşgul eden bir konu da örgün eğitim içinde din eğitiminin düzenlenmesi olmuştur. 1962-1965 yılları arasında meclis zabıt cerideleri ve gazete manşetleri incelendiğinde din eğitimi ve İmam Hatip okulları meselesinin birçok tartışmaya konu olduğu görülmektedir.

Din eğitimi konusu 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Millî Eğitim Şûrasında da ele alınmıştı. Şûrada konuyu mütalaa edecek ilgili komisyon din eğitiminin amacını ilkokullarda ve ortaokullarla meslek okullarının ortaokula denk kısımlarında öğrencilerin gelişim ve anlayış düzeylerine bağlı olarak kişilik ve ahlak eğitimi ekseninde dini akideler ve ibadet şekilleri hakkında temel

²⁰ Bakan İncesulu ilgili konuşmasında; “İlim ve teknik inkılaplar ve bunların hayat üzerine olan etkileri türlü memleketlerin öğretim programlarında bir kısım tadilleri icap ettirmiştir. Demokratik inkılapların tesirleri de okulların sosyal bilimler programını değiştirmektedir. Birçok memleketler programların da matematik, fizik, kimya ve tabiat bilgisine daha büyük ehemmiyet veriyorlar. Memleketimize gelince üstün istidatlı öğrencileri kabul edecek parasız yatılı yenir bir ilim lisesi açılmasını yahut mevcut liselerden birinin ilim lisesi haline getirilmesini uygun bulurum. Bu lise ileriki ilim kadrolarımız için personel hazırlayacak ve oradan mezun olanlar müsait oldukları üst tahsile gönderileceklerdir. Esasen Bakanlık tarafından evvelce klasik liselerimizden elde edilen başarılar değerli görülmüştür. Ancak söylediğim ilim lisesi her şeyden önce matematik, fizik, kimya tabiiye dersleriyle meşgul olacak, Türkçe ve Sosyal bilimler vs. de öğrencilerin genel formasyonuna yardım edecektir (...)” (VII. MEŞ Açış Konuşması, MEB, 1962, s. 11).

bilgileri kazandırmak olarak tanımlamıştı. Komisyon, ortaokul ve dengi okullarda bu vazife, özel kurslardan geçen ilkokul ve ortaokul öğretmenleri ile ilahiyat fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunları tarafından yerine getirilmesini uygun bulmuştu. İmam-Hatip okullarını da ele alan komisyonda bu okullar, ortaokula dayalı bir meslek okulu olarak tanımlamıştı. İmam hatip okullarının birinci devresinde ortaokul müfredatına dâhil temel derslerle beraber meslek derslerini de içeren bir müfredat uygulanması ve bu müfredattan başarılı olanlara ortaokul diploması verilmesini uygun görmüştü. İmam-hatip okullarından mezun olanlar için sınavla girecekleri bir yıllık kurslar düzenlenmesi ve bu kursları bitirenlerin ilk yılı staj olmak üzere 12. dereceden memuriyete başlaması, köy ve kasabalarda görev yapacak imamların sağlık memuru ve kütüphanecilik bilgileriyle donanmış olmaları Komisyon tarafından alınan kararlardan diğerleriydi (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 163-164). İmam-Hatip okulları Koordinasyon Grubunca ilkokula dayalı bir meslek okulu olarak tarif edildiği halde Millî Eğitim Şûrasında imam-hatip okullarının ortaokula dayalı olması teklifi kabul edilmiştir. Bu iki ayrı görüş karşısında şûranın teklifi kabul edilmiştir. Buna göre hazırlanacak müfredat programları 1963-1964 yılı başında uygulanmağa başlanılacaktır. Bu konuda gerekli hazırlıklar, Talim ve Terbiye Dairesiyle iş birliği suretiyle, Din Eğitimi Müdürlüğünce yapılacak ve müfredat programları tasarıları en geç 1963 Nisan ayına kadar Talim ve Terbiye Kurulunun incelemesine sunulması istenilmişti (MEB. TD. S. 1212, 16 Temmuz 1962, ss. 149).

İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığında Türkiye'de din eğitime ve imam-hatip okullarına dair düzenlemelerin devam ettiği görülmektedir. Bakan İbrahim Öktem'in valiliklere gönderdiği 4 Ocak 1964 tarih ve 61523 sayılı bir genelgede orta dereceli okulların din derslerini mutlaka ilahiyat fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunu olan öğretmenler tarafından okutulması salık verilmişti. Genelgede bu olmadığı takdirde bu iş için istekli ve yetenekli diğer öğretmenlerin görevlendirilmesinin uygun olduğunu belirtiliyordu (MEB. TD. S. 1288, 13.1.1964, s. 11). İbrahim Öktem'in din eğitimi ve imam hatip okulları politikaların bakanlığın ilk zamanlarında birtakım tartışmalara neden olmuştur. Öktem'in bu konu hakkında dile getirdiği görüşleri gerek meclis kürsüsünden yaptığı konuşmalar gerekse basına verdiği açıklamalardan takip edilebilir. Köy Öğretmen Dernekleri Federasyonunun 25 Ağustos 1963 tarihinde İzmir'deki kongresinde konuşan İbrahim Öktem; bugünkü

haliyle din eğitiminin ülkenin geleceği tehlikeye sokacak mahiyette olduğu ve din eğitimi konusunda düzenleme yapılacağını kaydetmişti. İmam-hatip okulları konusundaki çabaların istenilen sonuçları doğurmadığının ortaya koyan Bakan İbrahim Öktem, aydın din adamlarının yetiştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılacağı, yeni imam hatip okulu açılışının şimdilik gündemde olmamasına karşılık gerçek din adamı yetiştirecek okulların 1964-1965 öğretim yılından itibaren açılacağı açıklamasında bulunarak din eğitiminin çok partili hayatı geçirdikten sonra politikacılar istismar edildiğini ve bu tehlikeyi önlemek köy öğretmenlerine düşen vazifeler arasında olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ağustos 1963, ss. 1-5).

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere Bakan Öktem Türkiye'deki ülkenin özel şartlarını da göz önünde bulundurarak din eğitimi konusunda köklü reform düşüncelerine sahip bir Millî Eğitim Bakanıydı. Öktem'in konuşmasında imam-hatip okullarına karşı mesafeli bir tutumu dikkat çekiciydi. Gerek Öktem'in kırpılarak manşet geçilen sözleri gerekse köy öğretmenlerini göreve çağırmasının öğretmenler arasında tefrikaya neden olacağının muhalefet kanadınca iddia edilmesi, Bakan İbrahim Öktem eleştiri oklarını üzerine çekmişti. TBMM'nin 27 Ağustos 1963 Salı günkü oturumunda AP'li milletvekili Gökhan Evliyaoğlu, Öktem'e ağır eleştiriler yöneltmek; İmam Hatip okulu mensuplarının Türkiye'nin sorunlarına duyarlı gençlerden oluşması dolayısıyla örgün eğitim düzeni içerisinde hak ettiği yeri almasının ülke açısından fayda olduğunu belirtmiştir (MM. TD. B: 25, O: 1, 27.08. 1963, s. 399) diyerek tepkisini ortaya koymuştu. Bunun üzerine Bakan Öktem, sözlerinin bazı çevreler tarafından çarpıtıldığı yöneltelen iddiaların doğru olmadığı, sözlerinin mevcut imam hatip okulları ve yurtlarının fiziksel ve sağlık koşulları bakımından yetersiz olduğu dolayısıyla bu koşulların iyileştirilmesine kadar yeni okulların açılmayacağını belirttiğini ifade etmiştir (MM. TD. B: 25, O: 1, 27.08. 1963, ss. 441-442), (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1963, ss. 1-5).

Bundan sonraki süreçte Bakan Öktem'in bu konuda daha dikkatli ve profesyonel politikalara yöneldiği görülmektedir. 1963 yılı Kasım ayında din eğitimi alanındaki sorunları görüşmek üzere Bakan Öktem'in talimatı ile Din Eğitiminin Problemlerini İncelemekle İlgili Komisyon kurulmuştu. On beş üye ve Bakanlık

yetkililerinden müteşekkil bu Komisyonda devrin önemli âlimlerinden İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü Ahmet Davutoğlu ve Ankara ilahiyat Fakültesinden felsefeci Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülgen gibi isimler bulunmaktaydı. Ayrıca Ankara Müftüsü Dr. Lütü Doğan, Diyanet İşleri Başkan Muavini Sadettin Ergin, Diyanet İşleri Müşavere Kurulu üyeleri Dr. Hasan aslan ve Hamdi Kasaboğlu gibi Din görevlileri de komisyona dâhil edilmişti. Bakan İbrahim Öktem'in başkanlığında toplanan Komisyonun diğer üyeleri ise Ankara Üniversitesinden Prof. Dr. Tayyip Obiç, Prof. Dr. Feridun Nafız Uzluk, Enver Ziya Karal, İstanbul Üniversitesinden Prof. Dr. Fikret Işıltan, Doç. Dr. Abdülkadir Karahan, Şinasi Altındağ, Adnan Erzi ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünde öğretmen Mehmet Sofuoğlu'ndan oluşmaktaydı. Komisyon Bakanlıkta 19, 20 ve 21 Kasım günlerinde devam ettiği yoğun mesaisinden sonra aldığı kararları bir raporla tespit etmişti. Buna göre; yüksek dereceli din eğitimi ve öğretiminin üniversiter bir hüviyette olması ve yüksek İslam Enstitülerinin ilahiyat fakülteleri halinde örgütlenmesini uygun bulmuştu. Komisyonda İmam Hatip okullarından mezun olan öğrencilerin yetiştirildikleri mesleki formasyona uygun olarak istihdam edilmeleri gerektiği yönünde bir karar alınmış ve bunu gerçekleştirmek içinse okulların sayıları ile öğrenci kapasitelerinin istihdam imkânları nispetinde tutulmasının önemini vurgulamıştı. Ayrıca komisyon İmam Hatip okullarının eğitim seviyelerinin ıslah edilmesini, bu okulların yedi yıllık bir bütün halinde parasız ve yatılı olmasını, bina ders araç ve gereçleri bakımından da yetkinleştirilmesini ve bu şartlara aykırı uygulamaların önüne geçilmesini kararlaştırmıştı (MEB. TD. S. 1281, 2.11.1963, s. 270).

Din eğitimine esaslı bir düzen getirmek amacı taşıyan Komisyon raporunda Kuran kurslarının isteyen vatandaşlara Kuran'ı yüzünden okumayı veya ezberlemesini sağlamak amacına hizmet eden kurslar olarak kalmasını, eğitim ve sağlık esaslarına aykırı şartlardan arındırılması yönünde karar alınmıştı. Komisyon nüfusu 5000'den daha az yerleşim birimlerinde vatandaşlara verilecek din hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığının idaresinde ve İmam Hatip okullarının hizmet edeceği, süreli kurslardan ve halen iş başında olanlar dışında başka kaynaklardan temin edilmesini kararlaştırmıştı. Komisyon, müftüler, vaizler ve selatin camileri personellerinin yüksek din eğitimi görmesini şart koşmuştu. Keza komisyon nüfusu 5000'den yukarı olan yerleşim birimlerindeki imam hatip okullarının yedi yıllık bir imam hatip

okulundan tamamı yatılı olmak üzere ve en iyi şartlar içerisinde ve bu kapsamdaki personelin ancak ihtiyaçlar ölçüsünde yetiştirilmesini esas kabul etmişti. Komisyonda alınan kararlardan bir diğeri imam hatip okullarının meslek okulu kimliğini mutlaka koruması ve meslek dışı okullara öğrenci hazırlamayacak oluşuydu. Komisyonda yüksek dereceli din eğitimi veren kurumların üniversite esasları seviyesinde toplanması; Yüksek İslam Enstitülerinin üniversite bünyesinde fakülteler halinde geliştirilmesi ve ilahiyat fakülteleri maddi ve manevi olarak gelişene kadar Yüksek İslam Enstitüsü açılmamasına karar verilmişti. İmam Hatip okullarının müfredat programlarının bu esaslar çerçevesinde geliştirilmesi ve bakanlık tarafından teşkil edilecek bir heyet tarafından tadil, tashih ve inkişaf edilmesine ittifakla karar vermişti (MEB. TD. S. 1296, 23.3.1964, s. 83).

Kurulan bu komisyonun çalışmaları sonucunda hazırladığı taslağı Talim ve Terbiye Dairesine sunmuştu. Komisyon tarafından İmam hatip okulları ile ilgili saptanan esaslar aşağıdadır:

1. İmam-hatip okullarının üç yıllık birinci devresinde derslerin %33'ü meslek dersleri, geri kalan kısmı genel kültür dersleri olacaktı. Dört yıllık ikinci devrede ise meslek dersleri müfredat programlarının %42'si ile %65'i arasında değişecek bir oranda olacaktı.
2. Kur'an-ı Kerim Dersi, Tecvit ile Kıraat okunacak ve bu ders fanatik malzeme ile takviye edilecekti. Kuran'ın tefsiri kısmen, bütünü mealen tanınacaktı.
3. Fıkıh derslerinin sonunda Cumhuriyetin hukuki temellerini ve prensiplerini açıklayan bir hukuk bilgisi verilecektir. Bunun sonucunda laiklik ile İslamiyet arasındaki münasebetler açıklanacak laikliğin tercih sebepleri inkılap derslerinde izah olunacaktı (Tercüman Gazetesi, 19 Eylül 1964, s. 7).

İmam Hatip okullarının sayıları planlamanın ruhuna uygun olarak 1963'ten sonra da artarak 1965'te otuz ikiye yükselmişti. 1964 yılından itibaren de Milli Eğitim

Bakanı İbrahim Öktem ile imam hatipler arasındaki gergin ortam yerini ılımlı bir havaya bıraktığı görülmektedir.²¹

Sonuç olarak 1961-1965 yılları arasında Türkiye’de hükümetlerin din eğitimi ve imam hatip okullarına dair politikalarını planlı döneme geçişin de etkisiyle arz-talep dengesi göz önüne alınarak ülkenin ihtiyaçları şekillendirmiştir. Bu zaman aralığına özellikle İkinci İnönü Koalisyon Hükümeti ve İnönü-Bağımsızlar Koalisyon Hükümeti döneminde Millî Eğitim Bakanlığı yapan Dr. İbrahim Öktem’in bu konudaki ıslah çalışmaları damgasını vurmuştur. Öktem’in bakanlığının ilk aylarındaki din eğitime ve imam hatiplere karşı mesafeli duruşu, din eğitimini düzenlemek için kurulan komisyonların çalışmaları sonunda ortaya çıkan gerçeklerle değişerek yerini profesyonel ve planlı politikalara bırakmıştır.

4.3.5. Özel Öğretim Kurumları Kanunun Çıkarılması

İlgili yıllarda Türkiye’de eğitim ve öğretime olan talep arttığından devlet sektörü bazı noktalarda bu ihtiyacı karşılamada yetersiz kalmaktaydı. Ayrıca 1961 Anayasasının Bilim ve Sanat Özgürlüğünü düzenleyen 21. maddesine göre; *Herkes, bilime ve sanatı serbestçe öğretme, açıklama, yayma ve bu alanda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun alarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri aşılamaz, şeklinde hükme bağlamıştı* (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, s. 4642).

²¹ 2 Ocak 1965 tarihinde Ankara’da yapılacak bölge İmam Hatip okulunun temel atma töreninde açıklamalar yapan İbrahim Öktem; “1963-1964 yıllarında din eğitiminin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı duyularak ciddi araştırmalara ve yanlış anlaşımlarla dolu münakaşalarla geçmiştir. 1948’den 1964’e kadar kanunla Millî Eğitim Bakanlığının sorumluluğu içinde olan bu ödev her fırsatta üzüntü ile belirttiğimiz gibi Bakanlıktan önemine uygun bir ilgi görmemiş, daha ziyade derneklerin ilgi ve gayretleriyle bugüne ulaşmıştır. Mevcut olan İmam Hatip okulları Bakanlığın diğer eğitim dallarındaki okullarıyla kıyaslanmayacak kadar her yönden bakımsız kalmıştır. Yine ilgisizlikten dolayı önemine uygun bir eğitim seviyesine ulaşamamıştır. Bundan başka birer meslek okulu olan bu kurumlardan mezun olan gençlerimiz istihdam politikası olmadığından kendilerine muhtaç olduğumuz mesleki hizmet sahalarının dışında iş aramak ve çoğu zaman da bulamamak sıkıntıları içinde kalmışlardır.” diyerek imam hatip okulları ve mezunlarının işsiz durumda bırakılmasının nedenlerini ortaya koymuştu. Konuşmasına bakanlıklarının bu konuyu ciddiyetle ele aldığını söyleyerek devam eden Öktem, son iki yılda imam hatip okullarına devam eden burslu öğrenci sayısının 500’den 3000’e çıkardıkları, okul programlarının ve ders programlarının düzenlendiği ve okulların kuvvetli bir öğretmen kadrosuna kavuşturulduğuna dair bu konuda yaptıkları çalışmalar hakkında bilgiler vermişti (Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ocak 1965, ss. 1-7).

1961 Anayasasında kabul edildiği üzere 1 Temmuz 1962 tarihinde açıklanan CHP-CKMP ve YTP Koalisyon Hükümeti programında da özel öğretim kurumlarının, resmî öğretim kurumlarının seviyesine uygun şekilde gelişip yayılması için teşvik edici ve destekleyici tedbirler alınacağı belirtilmişti (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013, s. 1496). Nitekim 5-15 Şubat 1962 tarihinde çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şurasında ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde resmi okulların sayısının ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğundan Türk eğitim sisteminin özel okullara olan gereksinimin her geçen gün arttığı ortaya koyulmuştu. Şûrada özel okulların ve eğitim kurumlarının daha verimli hale gelebilmesi ve özellikle ikili, üçlü öğretime gitmek mecburiyeti ortaya çıkan büyük şehirlerde özel teşebbüsün bu alanda yatırım yapmasının teşvik edilmesi tavsiye edilmişti (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 155). Gerek 1961’de getirilen anayasal güvence gerek VII. Milli Eğitim Şurasında kabul edilen esaslar gerekse 1960’larda Türkiye’de devlet olanaklarının ilköğretim ve ortaöğretim kademesinde ihtiyacı karşılayacak sayıda okul binası yapma gücünden yoksun olması örgün eğitim kurumları içerisinde özel öğretim kurumlarının bir alternatif olarak öne çıkması sonucunu doğurmuştu. Kanunun TBMM genel kurulunda görüşmeleri sırasında CHP grubu adına söz alan Sakarya Milletvekili Burhan Akdağ; Millî Eğitim Bakanlığının 17 bin ilköğretim okulundan mahrum bir devlette özel sektörün muhakkak bu sahaya yöneltmesini temin edecek bu kanunun bütün maddeleriyle bugünkü mevcut aksaklıkları gidereceğinden özel okullar Kanununun biran evvel çıkmasında memleketin millî eğitim bakımından büyük menfaatleri olacağına kani bulunmaktayız, (MM. TD. 14.5.1964, B: 103, O: 1, ss. 450-451) şeklindeki açıklamasıyla görüşülmekte olan kanunun eğitim sistemimiz açısından önemini vurgulamıştı.

Zaten 1961 Anayasasının 21. maddesinin ikinci bendi, özel öğretim ve eğitim kurumları için bir kanun yapılmasını öngörüyordu. Özel öğretim kurumları ile ilgili 21. maddedeki prensiplerin tatbik şekillerini, özel öğretim kurumlarını, genel menfaatler bakımından devletçe kontrolü de prensip olarak kabul ediliyordu. Anayasanın zorunlu kıldığı bu hükümler karşısında Millî Eğitim Bakanlığı 1963 yılında TBMM’ne Özel Öğretim Kurumları Kanun tasarısı adı altında 50 maddelik bir tasarı göndermişti (Milliyet Gazetesi, 11 Mayıs 1965, s. 2). Münferiden senato üyeleri ve milletvekilleri çeşitli zamanlarda olmak üzere bu hususta bir takım kanun

tasarılarını TBMM Genel Kuruluna göndermişti. Hükümet Cumhuriyet Senatosu Manisa Üyesi Ferit Alpiskender, Kırşehir Milletvekili Memduh Erdemir ile Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu ve 55 arkadaşına ait olan bu kanun tekliflerini özel öğretim kurumları kanunu adı altında birleştirilerek TBMM'ne sunulmuştu. Özel öğretim kurumları kanun tasarısı, 22 Aralık 1964'te TBMM genel kurulunda yapılan oylamada, 234 kabul, 9 ret ve 8 çekimser oyla kabul edilmişti. (MM. TD. 22.12.1964, B: 27, O: 1, s. 286).

Bundan sonra TBMM'nde maddeleri üzerine görüşmelerin tamamlandığı oturumunda Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nu kabul edilmişti. 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu 18 Haziran 1965 tarihli resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmişti. Yasanın kapsamını; Türkiye Cumhuriyeti uyruklu kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre idare edilen tüzel kişiler tarafından açılan her kademedeki okullar, haberleşme ile öğretim yapan yerler, çeşitli kurslar, dersaneler, biçki-dikiş kursları ve benzeri kurumlar ile yabancılar tarafından açılmış özel okullar oluşturmaktaydı. Kanunun ikinci maddesine göre özel öğretim veren bütün kurumlar Millî Eğitim Bakanlığının gözetim ve denetimine tabi tutulacaktı. Kanunun beşinci maddesinde yabancı uyruklu gerçek yahut tüzel kişiler kendi adlarına veya Türkiye uyruklu kişilerin adına Türkiye'de yeniden özel okul açamayacaklardı. Bununla beraber bu kanunun hükmüyle kurulmuş Millî Eğitim Bakanlığının amaçlarına göre eğitim veren okullara yine bakanlığın izniyle araç-gereç yardımında bulunabileceklerdi. Bu Kanunun altıncı maddesine göre yabancılar tarafından açılmış özel öğretim kurumları kendi sahipleri veya yetkililerinin arzusu ile Millî Eğitim Bakanlığına devredilebilecekti. Kanunun sekizinci ve on ikinci maddelerine göre Türkiye'de yeni bir özel öğretim kurumu açmak çeşitli şartlara bağlanmıştı. Kanunun on dokuzuncu maddesine göre, özel okul, kurs ve dersanelerin; yerleri, binaları, tesis ve müştemilatları ile ilgili standartlar Bayındırlık, Sağlık, Sosyal Yardım, İmar ve İskân Bakanlıklarının görüşleri alınmak suretiyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tespit ve ilan olunacaktı (Resmî Gazete, 18 Haziran 1965, ss. 1-2).

Bu kanun kapsamıyla devletin, maddi olanakları ve insan gücü kaynaklarının sınırlılığı sebebiyle ihtiyaca cevap veremeyen örgün eğitim kurumlarına, özel sektörün

katkısıyla yenilerini ekleme amacı güdülmüştü (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 45).

4.3.6. Okul Aile Birliği Yönetmeliğinin Çıkarılması

İnönü Koalisyon Hükümetleri döneminde Okul Yakın Çevre İlişkileri ve Okul-Aile Birliği Yönetmeliğinin kabul Edilmesi, önemli gelişmelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul aile birlikleri, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arası çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şûrasında temel ilkeler komisyonu tarafından ülkemizdeki eğitim öğretim faaliyetlerine yön vermek amacıyla birtakım ilkeler kabul edilmiş bunların hayata geçirilmesi için ilkelerin gerektirdiği ortam başlığı altında bazı öneriler ortaya atılmıştı. Bunlardan bir tanesi de okul-aile birliklerini eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek için işe koşmaktı. Bu amaçla eğitim ilkelerinin gerçekleştirilmesi açısından önemli ve hazır bir ortam olan okul-aile birliklerini, bunların sistemli ve amaçlarına uygun olarak verimli bir şekilde çalışmalarının sağlanması gerektiği vurgulanmıştı (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 120).

Cihat Bilgehan'ın²² Millî Eğitim Bakanlığı döneminde VII. Millî Eğitim Şûrasının kabul ettiği esaslara göre hazırlanan Okul-Aile Birliği Yönetmeliği, Talim Terbiye Kurulu'nun 30 Haziran 1965 tarih ve 100 sayılı onayı ile kabul edilmiştir. Toplam 36 maddeden oluşan yönetmeliğin birinci maddesine göre ilkokul ve ortaokullarda, liseler ve dengi eğitim kurumlarında birer okul-aile birliğinin kurulması hükmü getiriliyordu. Yönetmeliğin ikinci maddesi birliğin amacını aile ve okul arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmek suretiyle anne, baba ve öğretmenleri çocuğun geleceği konusunda iş birliğine götürmek olarak tanımlanmıştı. Böylelikle çocuğun eğitim yaşantısında birbirine zıt kuvvetlerin çatışmasının önüne geçilmiş olacaktı. Birlik sayesinde çocuğun gelişim ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılanmasında okul ve ailelerin görev ve sorumlulukları hakkında aile üyeleri aydınlatılırken okullarda velilerin eğitimle ilgili yararlı yaşantılarından bilgi, beceri ve mesleklerinden istifade edilmiş olacaktı. Ayrıca bu birlikler sosyal dayanışma ve yardımlaşma anlayış ve

²² 1923 yılında Kırıkkale'de doğan Nevzat Cihat Bilgehan, Ankara üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Çeşitli illerde hâkim, savcı ve serbest avukat olarak çalışan Cihat Bilgehan, TBMM'de on ikinci dönem Balıkesir milletvekili olarak görev yapmış ve 20 Şubat 1965-27 Kasım 1965 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürütmüştür. www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

alışkanlıklarını geliştirmeye yarayacak bir çerçeve içinde öğrenci velilerinin sosyal ihtiyaçları da karşılanmaya çalışılacaktı. Yönetmeliğin dördüncü maddesine göre Okul-Aile Birlikleri kendi amaçlarına benzer amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş Okul Öğrencilerini Koruma Derneklerinden başka, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay, Gençlik Dernekleri ve Yardım Sevenler Cemiyeti gibi kuruluşlarla iş birliği yapabileceklerdi. Yönetmeliğin 7, 8 ve 9. maddeleri bu derneklere üyelik ve üyelikten çıkma, 11-32. maddeler Birliğin organlarının faaliyetleri hakkında açıklamalar yapıyordu. Buna göre Okul-Aile Birliklerinin okulda uğraşabileceği konular is aşağıdaki başlıklar altında toplanmaktaydı:

- a. Okulun amaç ve eğitim, öğretim eğitim ve öğretim çalışmaları hakkında anne-babaları aydınlatmak,
- b. Sağlık ve temizlik alışkanlıklarını kazandırmada ortak tedbirler almak,
- c. Eğitim ve öğretim sürecinde çocukların başarılarını artırmada anne ve babalarla iş birliği yapmak,
- d. Ailede, okula ve çevrede çocukların iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,
- e. Maddi yönden ve fiziki arızaları sebebiyle diğer çocuklardan farklı olan öğrenciler için sosyal yardım ve hizmetler sunmak (MEB. TD. S. 1363, 12.7.1965, ss. 243-245).

4.3.7. 1961-1965 Yılları Arasında Millî Eğitim Bakanlığı Merkez

Teşkilatını Yapılandırma Çalışmaları

1961-1965 Yılları Arasında 2287 Sayılı Eğitim Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun üzerinde yapılan düzenlemelerle Milli Eğitim Merkez Teşkilatını düzenleme çalışmalarının devam etmiştir. Bunda 12 Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe giren 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar ve 1963 yılında kabul edilen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ülkemizde eğitim alanında yeni kurumsal ihtiyaçları ortaya çıkarması etkili olmuştu.

VII. Milli Eğitim Şûrasına hazırlık çalışmaları sırasında planlama grubu yönetim örgütü komisyonu, Millî Eğitim Bakanlığı Merkez ve Taşra Örgütü ve Görevleri hakkında bir kanun tasarısı hazırlamakla görevlendirilmişti. Komisyon Millî

Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı üzerinde yaptığı inceleme sonucunda mevcut teşkilat yapısının bazı eksikliklerini tespit etmişti. Buna göre mevcut teşkilat, teşkilat prensiplerine ve idare psikolojisine aykırı birtakım unsurları barındırmaktaydı. Bu sebeple koordinasyon güçlükleri meydana gelmekte, iş birliği yapılması güçleşmekte, ihtisas gücü israf edilmekte ve iç değerlendirmeyi engellemekteydi. Ayrıca personel idaresi bir elde toplanmadığından ortak bir sistem kurulamamıştı. İlk, orta ve yükseköğretim kurumları arasında teşkilatın bünyesinden doğma iş birliği ve eşgüdüm zafiyetleri bulunmaktaydı. Bu zafiyet örgün eğitim, teknik eğitim ve yaygın eğitim arasındaki koordinasyonu zaafa uğratiyordu (MEB Merkez Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme, 1962, s. 5).

Komisyon konu üzerinde yaptığı çalışmaları sonucunda hazırladığı kanun tasarısını koordinasyon grubuna sevk etmiş netice itibarıyla bu tasarının tartışılmadan şûraya sunulmasına karar verilmişti (VII. MEŞ, İncelemesine Sunulan Başlıca Konular, MEB, 1962, s. 109). VII. Milli Eğitim Şurasına sunulan konulardan birisi de altıncı komisyonun ele aldığı yönetim örgütüydü. Bu komisyon Şurada Faik Reşit Unat'ın başkanlığında 6, 7, 8, 9, 10 ve 12 Şubat tarihlerinde çalışmalarını sürdürmüştü (VII. MEŞ Genel Program, MEB, 1962, s. 36). Bakanlığın Merkez ve Taşra Örgütü ve Görevleri hakkında kanun tasarısı hazırlanırken birtakım esaslar göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Bunların başında Millî Eğitim Bakanlığının hizmetleri ve bunlarla ilgili taşra örgütü genişlemesi ve ilerleyen yıllarda daha genişleyeceği gerçeği yönetim örgütünün bir bütün halinde yeniden ele alınması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı merkez örgütünde gerekli görülen iş birliğini sağlamak, Millî Eğitim faaliyetlerinin bir bütün halinde ele alarak yürütmek için merkez örgütünde yeni organların kurulması ve günün ihtiyaçlarına göre ayarlanması lüzumlu görülmüştü. Şurada bakanlıktaki çalışmalar, eğitim bilimlerinin ve uygulama alanlarından gelecek deneme sonuçlarının daha geniş ve sistematik bir şekilde bakanlık icraatlarına hâkim olmasını sağlayacak biçimde yeniden organize edilmesi için daireler, danışma kurulları ve araştırma merkezleriyle takviyesini kabul edilmişti (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 313-314).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) eğitimin amaçlarını etkin bir şekilde gerçekleştirmek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığının örgütsel yapısını

düzenleyici bazı tedbirlerin alınmasını ön görmekteydi. Planda devletin ekonomik, politik ve sosyal yönelimleri ışığında Milli eğitimin devlet ölçüsünde uygulanacak amaç ve ilkelerinin tespit edilmesi ve bunların uygulanması hususunda eğitime yön veren ve eğitimle ilgili planlama yapan kurumlar arasında sıkı bir iş birliğinin sağlanması kabul edilmişti (DPT, BBYKP, 1963, s. 457). Ayrıca ilgili kalkınma planında çeşitli bölgelerin ve eğitim kademelerinin özelliklerine göre en elverişli okul tipi ve okulların standardizasyonunda ilgili konularda her türlü araştırma yapıp karar alabilecek yetkili bir organın teşkili yönünde bir öneriye yer verilmişti (DPT, BBYKP, 1963, s. 457).

Gerek VII. Milli Eğitim Şûrasının aldığı kararlar gerekse Birinci Beş Yıllık Planda bu husustaki görüşleri doğrultusunda bakanlık merkez teşkilatında yeni düzenlemeler yapılmaya başlanmıştı. Bakanlık teşkilatının örgütsel yapısındaki bu düzenlemelerin ise iki şekilde yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, Din Eğitimi Müdürlüğü bahsinde belirttiğimiz gibi daha önce kurulan müdürlüklerin genel müdürlüğe dönüştürülmek suretiyle dairenin hacmi ile yetki ve faaliyet alanlarının genişletilmesi şeklinde ortaya çıkmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatındaki düzenlemelerin ikinci şekli ise günün ihtiyaçlarına göre müsteşarlıklara bağlı çeşitli ad ve büyüklükte daire, sekreterlik ve genel müdürlük gibi yeni birimlerin kurulması biçiminde kendini göstermiştir. Bu ikinci düzenleme yapılırken bazı müdürlük ve genel müdürlüklerin lav edilerek yerine yenisinin kurulması veya bazı dairelerin başka bir ad altında birleştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

CHP-Bağımsızlar Azınlık Hükümeti (25 Aralık 1963-20 Şubat 1965) ve İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde bakanlık makamının 9 Eylül 1964 tarih ve 451/13859 Sayılı onayı ile Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu ve Genel Sekreterliği kurulmuştur. Kurulan bu sekreterliğin amacı, mesleki ve teknik eğitim ve öğretim hizmetlerini ülke ekonomisinin ve kalkınma planının insan gücü istekleriyle bağdaştırmak, öğretim programlarının sanayimizin gelişen formasyon ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde geliştirmek için ilgili bakanlıklar ve çeşitli iş kollarının yetkili temsilcileriyle gerekli iş birliğini kurmak ve sürdürmek, bu kuruluşlarla etkili bir dayanışma ve haberleşme ortamı içinde bulunmaktır. Genel sekreterlik ise bakanlık makamının talimatına uygun olarak kurul toplantı günleri ve

gündem konuları ile ilgili hazırlıkları tamamlamak, kurul üyelerine gerekli duyuruları yapmak, kurul karar ve tutanakları bir doküman haline getirmek, ilgili yerlere ulaşmasını sağlamak, kurulun hazırlık ve toplantılarının gerektirdiği işleri yürütmekle yükümlüydü (Koçer, 1975a, s. 201).

Bu dönemde bakanlık bünyesinde kurulan bir diğer daire, Bütçe ve Planlama Dairesi Başkanlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Planlı kalkınmaya geçildiği 1960'lı yıllarda kalkınma planında belirlenmiş amaçlara en kısa yol ve maliyetle ulaşılabilmesi için her türlü devlet sektörünün kendi bünyesindeki faaliyetlerini başarılı bir plan dâhilinde gerçekleştirmesi önem taşımaktaydı. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı da eğitim kalkınmasındaki önemli rolünü gerçekleştirebilmek için eğitim planlamasını yeni bir görüş ve teknikle ele alacak bakana ve müsteşarlara karşı sorumlu bir dairenin teşkilini öngörmüştü (Koçer, 1975a, s. 46). Nihayetinde İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 13.10.1964 tarih ve 60015 sayılı Bakanlık onayı ile bir Bütçe ve Planlama Dairesi Başkanlığının kuruluşu gerçekleştirmişti. Daire, Bakanlığın değişik birimlerince ayrı ayrı yürütülen çalışmaları tek bir birimde toplayarak bunlara bir bütünlük kazandıracak ve Planlama Teşkilatı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında düzenli bir iş birliği sağlayacaktı (MEB, 1973, s. 134).

Planlama Teşkilatının kuruluşunu takip eden dördüncü yılında Devlet Planlama Teşkilat Kanununun 11. maddesindeki, *“Planlama Teşkilatı bilgi toplamada, planın hazırlanmasında ve icrasının takibinde bakanlıklarla iş birliği kurar.”* hükmü binaen kurulan Bütçe ve Planlama Dairesi Başkanlığının, adı geçen Bakanlık onayında Dairenin kuruluş amaçları da aşağıdaki maddelerde toplanmıştır:

1. Devlet Kalkınma planında tespit edilen eğitim hedeflerine ve memleketin her türlü ihtiyaç, kaynak ve imkânlarına uygun olarak takip edilecek eğitim politikasını tespit ve geliştirme konusunda incelemeler yapmak ve yaptırmak.
2. Eğitim alanında uzun ve kısa vadeli uygulama ve geliştirme planları ve programları hazırlamak.

3. Eğitim alanında yapılan araştırmaları değerlendirerek ve elde edilen sonuçların tatbikini sağlamak üzere icra daireleriyle iş birliği yapmak.
4. Devlet Planlama Teşkilatı ile Bakanlığımız arasında sıkı bir iş birliği yapmak. Bu teşkilattan karşılıklı faydalanmanın yollarını aramak ve Bakanlığımız imkânlarını onların hizmetlerine arz etmek.
5. Eğitimimizin mali problemlerini incelemek, bütçe hesap ve tahminlerini yapmak daha ekonomik olacak durumları tetkik ve tespit ederek bu alanlarda bir mali kontrol sağlamak.
6. Gerekli istatistikleri hazırlayarak eğitim ve öğretimde, kuruluştaki ve mali düzende aksayan tarafları teşhis ve tespit etmek, yani organizasyon ve metot incelemeleri yapmak (Adem, 1999, s. 55).

Genel olarak Türk eğitiminin hızla gelişmesine katkı sağlamak ve bu amaçla çalışmalar yürütmek amacıyla kurulan Bütçe ve Planlama Dairesinin, bir takım resmi kaynaklardan gelen eğitim ve öğretim konularını yakından izleyerek çalışmalarına yön vermesi ön görülmüştü. Bunlar; Devlet Kalkınma Planı, Milli Eğitim Şuraları kararları, Bakanlığa bağlı büroların araştırma ve istatistikleri, teftiş raporları, TBMM ve Senato'daki sözlü ve yazılı sorular, yerli ve yabancı uzmanların hazırladıkları raporlar ve bakanlık tarafından verilen inceleme konularından oluşmaktaydı. Yukarıdaki amaçlarla kurulan Bütçe ve Planlama Dairesi, 2.6.1967 tarihinde 2/33713 Bakanlık onayı ile doğrudan bakanlığa bağlanarak görev alanı daha da genişlemiştir. Bir yıl sonra 24 Haziran 1968 tarih ve 41870 sayılı bakanlık onayı ile Planlama ve Araştırma Dairesi Başkanlığı adını almıştır. 31 Mart 1970 tarihinde ve 232 sayılı Bakanlık oluruyla da Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi adını alan yine bakanlık makamına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür (Koçer, 1975a, ss. 47-49).

Türkiye'nin planlı ekonomiye geçtiği 1960 yıllarında eğitim planlaması ve insan sermayesinin geliştirilmesi, planlama dönemleri için belirlenen kalkınma hızlarıyla doğrudan ilişkili görülmüştü. Memlekette nitelikli iş gücünün yokluğu ve üretilmesi ekonomik gelişmeyi sınırlandıran bir olguydu (Hesapçıoğlu, 1984, s. 1). 1963 tarihinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kabul edildiğinde planın insan gücü eğitimiyle ilgili görev alanları ve uğraşacağı sorunlar; mezunların, yeni kayıt yaptıranların, toplam öğrenci sayılarının, ek yeni kapasitelerin öğretmen ihtiyacının,

eğitim maliyetlerinin hesaplanması ve gerekli tedbirlerin alınması olarak tanımlanmıştı (Hesapçıoğlu, 1984, s. 99).

İnönü-Bağımsızlar Koalisyon Hükümeti (25 Aralık 1963-20 Şubat 1965) ve İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde bu amaçların bir kuruluş çatısı altında yürütülmek, eğitim ve kalkınma işlerini eşgüdüm içinde gerçekleştirmek için 20 Kasım 1964 tarih ve 73059 sayılı Bakanlık onayı ile Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı bünyesinde bir İnsan Gücü Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştu. Genel müdürlüğün amacı, insan gücünün planlanması endüstri ve diğer işyerlerinde çalışacak personeli eğiterek bir taraftan verim ve kalitenin artmasını diğer yandansa çalışmaların ve toplu yaşama seviyesinin yükseltilmesiydi. Ayrıca genel müdürlük, iş hayatına yeni girecek olanlarla bir iş kolunda çalışmakta iken yeni bir meslek öğrenmek isteyenlerin iş öncesi eğitimini, yetişkinlere kademeli olarak içinde verilmesi gerekli mesleki eğitimi iş yerlerinin çeşitli kademelerindeki personel için yönetim seminerleri düzenleyecekti.

Genel müdürlüğün görevleri ise çeşitli işlerin yetişmiş insan gücü ihtiyaçları üzerinde araştırma yapmak ve bu konuda ilgili kurumlarla iş birliği yapacak isteklerini tespit etmek ihtiyaç duyulan insan gücünün istihdam yerini mesleki programları hazırlamak, okul çağında bulunmalarına rağmen öğrenimlerine devam edemeyen veya öğretim kurumlarından ayrılan gençlere tarım sektöründen diğer sektörlere geçiş yapan veya hiç mesleği olmayan yurttaşların iş alanlarına hazırlanabilmesi amacıyla uygulanacak iş öncesi kurumlarla iş birliği yaparak:

- a. İhtiyaçları, yetiştirme, alan ve seviyelerini tespit etmek.
- b. İlgili öğretim daireleri ve kurumlarla koordineli bir çalışma ile öğretim plan ve programlarını hazırlamak.
- c. Plan ve programa bağlanan eğitim faaliyetlerinden öğretim dairelerince ele alınması mümkün görülmeyenleri ilgili kurumlarla iş birliği yoluyla yürütmek, ihtiyaç olan elemanları işe hazırlamak.
- d. Çeşitli sektörlerin ihtiyaç duyulan vasıflı işçilerin iş içinde eğitecek monitörleri yetiştirmek turizm endüstrisi için gerekli elemanları yetiştirmek üzere ilgili kurumlarla iş birliği yaparak kurslar hazırlamak.

- e. Öğretici ve tanıtıcı yayınlar yapmak, mesleki eğitim görecek genç ve yaşlılar için rehberlik kurumları kurmak, insan gücü eğitimi için gerekli elemanları hazırlamak, Bakanlık Daire ve diğer kurumlarla bu amaçla kurulmuş eğitim üniteleriyle ve bilimsel araştırma yapmakta olan kuruluşlarla iş birliği yapmak (Koçer, 1975a, ss. 286-287).

Ülkemizde planlı döneme girildiği 1960'lı yıllarda mesleki ve teknik eğitime daha fazla önem verilmeye başlanılmıştı. Daha önceki dönemlerde genel öğretim çatısı altında faaliyet gösteren mesleki ve teknik öğretim okullarını türlerinde çeşitliliğe dolayısıyla bir ihtisaslaşmaya gidildiği görülmektedir. Bu amaçla ilgili kurumların işleyişini düzenlemek daha önce kurulmuş olan müdürlükleri geliştirme çalışmaları sürdürülmüştü. Bunlardan bir tanesi de 789 sayılı Eğitim Teşkilatına Dair Kanuna göre kurulmuş Ticaret Eğitimi Müdürlüğüydü. İlgili müdürlük 1 Mart 1960 tarih ve 2179 sayılı olurla Ticaret Öğretim Genel Müdürlüğü haline getirilmişti. Genel Müdürlük, mesleki formasyon bilgisi, meslek dallarında yetişmiş nitelikli eleman ve uzmanlığın öneminin artması sebebiyle 8 Şubat 1965 tarihinde 2446 sayılı olurla Turizm ve Meslek Öğretim Genel Müdürlüğü halinde yeni bir çatıda örgütlendirilmişti. Genel müdürlük, ülkenin ekonomik ve ticari sorunlarını bilimsel gerçeklik ve mesleki yeterlilikler açısından değerlendirilmesi ile görevli bir kurumdu. Bu doğrultuda muhasebe, iktisat, maliye, istatistik ve büro hizmetleri alanlarında vasıflı eleman yetiştirmek bu genel müdürlüğün başlıca görevleri arasındaydı.

Bu amaçlarla kurulan genel müdürlüğe bağlı okullar ise ticaret meslek lisesi, otelcilik ve turizm meslek lisesi, sekreterlik okulu, ticaret liseleri ve akşam ticaret liselerinden oluşmaktaydı. Bu kuruluş gündüz ve akşam ticaret liseleri, sekreterlik ve otelcilik okulları ile bu okullarda açılacak olan halk eğitim meslek kurslarının öğretmen ve öğrenci işlerini düzenlemek, yönetmelik ve müfredat programlarının hazırlanması ve gözden geçirilmesinden sorumluydu. Ticaret ve turizm öğretimi ile ilgili araştırma ve inceleme yapılması, kendine bağlı okulların bina, araç ve gereç ihtiyaçlarının karşılanması, gerekli istatistik bilgilerinin toplanması ve değerlendirilmesi çalışmalarını yürütmek Genel Müdürlüğün görevleri arasındaydı (Koçer, 1975, 253-259).

4.3.8. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında (1963-1967) Eğitim

Türkiye'de 1961 Anayasası ile planlı kalkınma politikası benimsenmişti. Bu dönemde çıkarılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, ilköğretim kademesinde yapılacak çalışmaları on yıllık bir plana bağlamıştı (Bülbül, 1983, s. 632). Birinci İnönü Koalisyon Hükümeti (30 Kasım 1961-25 Haziran 1962) programında millî eğitim politikamızın, millî kalkınma politikamızla çok yakın ilişkisi dikkate alınarak mütalâa edildiğinden orta ve yükseköğrenim kurumlarının kuruluş ve çalışma esasları tayin edilirken Devlet Plânlama Teşkilâtı ile yakın bir ilişki kurulacağı belirtilmişti (MM. TD. 30.11.1961 B: 15, O: 1, s. 122).

1962 yılında toplanan VII. Millî Eğitim Şûrası da eğitimin bütün yurttaki belli bir sistem içinde yaygınlaşmasını sağlayacak uzun vadeli bir plana muhtaç olduğunu kabul etmişti (VII. MEŞ, MEB, 1991, s. 17). Şûranın açış konuşmasını yapan Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu²³ insan gücü ve kalkınma ilişkisinin eğitimde planlamayı zorunlu hale getirdiğini ortaya koymuştu (VII. MEŞ Açış Konuşması, MEB, 1962, s. 3). Görüldüğü gibi 1960-1962 yılları arasında gerçekleşen eğitimle ilgili bu iki gelişme planlı kalkınma politikasını benimsemişti. 1963 yılında yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1961-1967), eğitimin ülkemizde önemli bir konu olduğu ve bu alanda önemli harcamaların aktarıldığı belirtildikten sonra bu harcamalarının neden amacına ulaşmadığı üzerinde durmuştu. Buna göre eğitim sisteminin bir bütün olarak ele alınmayışı ve eğitim kurumlarındaki dağınıklık nedeniyle yapılan bütün çabalar ve harcamalar eğitimde istenilen veriminin sağlayamaması sonucu doğurmuştu. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Türk Eğitim sisteminin içinde bulunduğu sorunlar aşağıdaki maddelerde toplanmıştı:

1) Eğitim sistemi ile sosyal ve ekonomik yapı arasında yeterli bir ilişki kurulamadığından bazı iş alanlarında boşluklar, bazılarındaysa fazlalıklar ortaya çıkmıştır.

²³ 1917 yılında Çorum'a bağlı Sungurlu ilçesinde doğan Hilmi İncesulu, çeşitli devlet kademelerinde müfettişlik, müdürlük, çeşitli il ve ilçelerde valilik ve kaymakamlık görevlerinde bulunan Türk siyasetçidir. TBMM'nde birinci ve ikinci dönemde Çorum Milletvekili ve 20 Kasım 1961-26 Haziran 1962 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapmıştır. www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

2) Eğitim kurumları sosyal ve ekonomik kültürel sitemlerdeki gelişmelere göre kendilerini yenileyememişlerdir.

3) Öğretmen Yetersizliği önemli bir sorundur. Madde ve insan kaynaklarını en etkili ve verimli olarak kullanabilecek eğitim yöneticisinin yetiştirilemeyişi çeşitli sorunlar doğurmuştur.

4) Milli Eğitim Bakanlıkları ile diğer Bakanlıklar arasında gerekli iş birliği sağlanamamıştır.

5) Eğitim sisteminden yararlananların eğitim harcamalarına katılmayışı, fırsat ve imkân eşitsizliklerini artırıcı bir öge olmuştur (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, ss. 166-167).

1963-1967 yıllarını kapsayan ilk kalkınma planını, 16 Ekim 1962 tarihli ve 77 sayılı kanun gereğince, TBMM Plân Karma Komisyonu, Cumhuriyet Senatosu ve TBMM’de görüşülerek onaylanmasının ardından 3 Aralık 1962 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak 1963 yılından itibaren yürürlüğe konulmuştu (Resmî Gazete, 3 Aralık 1962, s. 1). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda: eğitim kalkınmanın en etkili aracı istenilen davranış ve değerleri yerleştirmede, istenilmeyenleri ise değiştirmede başlıca yol, sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini gerçekleştiren en etkili araç, bireysel ve toplumsal huzur ve refahı artıran sosyal bir hizmet olarak tanımlanmıştı. (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 40).

Birinci Beş Yıllık planda Eğitimin hedeflerinin sosyal strateji ve nitelikli insan gücü gereksinimleri olmak üzere başlıca iki başlıkta toplandığı görülmektedir. Eğitimde sosyal strateji kümesi eğitim hizmetlerinde fırsat ve imkân eşitsizliklerinin ortadan kaldırılarak bu hizmetten daha az yararlanan yurttaşların öncelikli olarak eğitim olanaklarından yararlanmasını içermektedir. Bu, 1961 Anayasasının sosyal adalet ilkesinin bir gereği olarak benimsenen bir politikaydı. Eğitimde eşitsizlik, genel anlamıyla düşünüldüğünde eğitim sürecine kabul ve katılmadaki eşitsizlikler, öğrenim sırasında karşılaşılan eşitsizlikler ve bir üst öğrenim kurumuna geçişte yaşanan eşitsizlikleri kapsamaktaydı. Türk eğitim sisteminin sorunlarının kökenindeki en başat sebepleri oluşturduğu düşünülen bu eşitsizlikler, Türkiye’nin sosyal ve ekonomik yapısı göz önüne alındığında; eğitimde cinsiyetler arasındaki eşitsizlik, köylü ve kentli

arasındaki eşitsizlik, yöresel eşitsizlikler ve zengin ve fakir aileler arasındaki eşitsizlikler olarak başlıca dört kümede toplanmaktaydı. (Adem, 1982, ss. 12-13.

Birinci Beş Yıllık Planda bütün bu meseleler göz önünde bulundurularak ülkemizde eğitim sorunların çözülmesine ilişkin on beş yıla yayılmış hedefler konulmuştu. Bu hedefler, eğitim seviyesini yükseltmek, Türk toplumunun ihtiyaç ve şartlarına uygun insanlar yetiştirmek ve eğitim imkânlarından kişilerin yeteneklerine göre faydalanmalarını sağlamaktı. Bununla birlikte eğitim alanında yeteneklere göre bir seçme yapmak ve yetenekli olanlara eğitim olanağı tanımak hem sosyal adalet ilkelerinin gerçekleşmesini hem de toplumun en yeterli insanlar tarafından yönelttilmesini mümkün kılacak bir toplumsal yapıya ulaşılmasını sağlayacaktı. Bu hedefler aracılığıyla on beş yıl içinde ilköğretim çağında bulunan bütün çocuklar okuma imkânına kavuşmaları ve eğitimin tüm yurda şamil hale getirilmesiyle beş yıl içinde eğitim yoluyla sosyal yapımızda önemli değişiklikler meydana getirilmesi planlanmıştı. Kalkınma planında toplumdaki yetişmiş insan sayısında artış ve iş gücünün çeşitli kademeler arasındaki dengesiz dağılımının düzelmesini de sağlanmaya yönelik mesleki eğitim politikaları izlenmesi hedeflenmekteydi. Böylelikle planlamanın ilk on beş yılında ilköğretimde okuyanların sayısında %102; ortaöğretimde %78; orta seviyede meslekî ve teknik öğretimde %447; yüksek genel öğretimde %180; yüksek teknik öğretimde %740 bir artış sağlanması amaçlanmaktaydı (Resmî Gazete, 3 Aralık 1962, ss. 10-11).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında her kademe eğitim kurumlarına dair hedefler saptandığı görülmekteydi. Bunlardan ilki temel eğitim kademesi ilkokul ve ortaöğretimle ilgili hedefleri kapsamaktaydı. Birinci Beş Yıllık Plan'ı, ilköğretim ve ortaokulları temel eğitim kademesi içinde değerlendirdiği görülmekteydi. Planda ortaöğretim kurumları düz lise, mesleki ve teknik eğitim okulları olarak iki kısımda ele alınmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına 1960-1963 yılları arasındaki eğitim uygulamalarına dair değerlendirmeler de yer alıyordu. Bu değerlendirmelere göre, 1960-1962 yılları arasında temel eğitim seviyesinde denenen ve denenmiş olan yöntemlerden elde edilen sonuçların gerektiği gibi değerlendirilmediği ve bu sonuçların alınacak kararlara rehberlik edemediği ortaya koyulmuştu. Planda, eğitim kurumlarındaki öğretmen açığının önemli boyutlara ulaşması eğitimde niteliği

olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca eğitim sistemine bir bütün olarak bakacak eğitim yöneticisinin yetiştirilemeyişi bir diğer önemli sorun olarak çözülmeyi bekliyordu. Planda 1960-1961 yılları da dâhil olmak üzere eğitimde sosyal adalet ve fırsat eşitliği sağlanamadığı, çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında eşitsizliklerin büyüdüğü belirtilmişti. Dar gelirli ailelere mensup yetenekli öğrencilerin eğitim-öğretimden faydalanmasını sağlayacak gerekli burs sisteminin geliştirilememiş olması, eğitimde istenilen hedeflere ulaşılamamasının bir diğer nedeni olarak ortaya konulmuştu (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, ss. 167-168).

Planda temel eğitim kademesi içerisinde değerlendiren ilkokul ve ortaokul eğitiminin fırsat ve imkân eşitliği çerçevesinde sunulması hedeflenmişti. İlköğretimde on beş yıl içinde okul çağındaki nüfusun tümüne okuma imkânlarının sağlanması sosyal bir hedef olarak tanımlanmaktaydı. Planda 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunun bazı hükümlerinin ülke şartlarına uymadığı, bu konudaki deneyimlerden yararlanılarak köklü bir düzenlemeye gidileceği belirtilmişti. Planda ayrıca temel eğitimde verimin sağlanması ve artırılması için öğretmen ve öğrenci oranlarının düşürülmesi ve okul programlarının modern teknoloji ve ülke şartlarına uygun duruma getirilmesi amaçlanmaktaydı. Plan, ülkenin kısıtlı personel ve para kaynaklarını göz önünde bulundurarak, ortaokullarda okuyan öğrencilerin eğitim masraflarına belli ölçüler ve olanaklar ölçüsünde katılmasını ön görmüştü. Ayrıca Birinci Beş Yıllık Planda ortaokulların amacı üst öğretim kademelerine öğrenci yetiştirmek olarak tanımlanmıştı. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yıllara göre hedeflenen okullaşma oranı aşağıdaki tablodadır.

Tablo 4-7: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Temel Eğitimde Hedeflenen Okullaşma Oranı

%	1963	1964	1965	1966	1967
Eğitim Kademesi					
İlkokul	73	76	80	84	87
Ortaokul	19.1	19.1	19.1	20.0	21.9

(DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, ss. 40-41).

1963 yılını izleyen beş yıl içinde ülkedeki okur-yazar nüfusunda bir artış yakalandığı görülmektedir. 1960 yılında yüzde 39 olan okur-yazar oranının yüzde

53,6'sını erkek nüfus, yüzde 24,8'ni ise kadın nüfus oluşturmaktaydı. 1965 yılına gelindiğinde okur-yazar nüfus toplam nüfus içinde %48,7'ye yükselirken bunun %64'ünü erkek nüfus oluştururken kadınların okur-yazar nüfus içindeki oranı %32'8'e çıkmıştır.

Buna karşın planda temel eğitim kademesinde belirlenen hedeflere tam olarak ulaşamadığı görülmektedir. Temel eğitimin ilk kademesi olan ilkokullarda öğretim programları, çevre şartlarına, temel eğitimin oyun ve iş ilkelerine uymamaktaydı. Köy ilkokullarında 1960-1965 yılları arasında öğretmen-öğrenci oranı %46'dan %48'e çıkmasına rağmen öğretmen yetersizliği ve kalabalık sınıflarda yapılan öğretim gibi nedenler eğitimde niteliği düşmesine neden olmuştur. Ayrıca eğitim-öğretim ortamları gerekli araç ve gereçlerle donatılamamış olması, saptanan hedeflere ulaşamamasının bir diğer nedeni olarak değerlendirilmişti. Ortaokullarda nicel ve nitel yönden önemli sorunlarla karşılaşıldığı bu yıllarda öğretmen-öğrenci oranında sınırlı iyileşmeler olmakla beraber ortaokullarda verim düştüğü görülmektedir. 1960'ta yüzde 70 olan başarı ortalaması, 1965'te %50'ye inmişti (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, ss. 173-174).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitim kurumlarına dair hedeflerden bir diğeri ise ortaöğretim kademesi yani düz lise ve mesleki ve teknik eğitim okullarını kapsamaktaydı. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, 1960-1962 döneminde eğitim sistemi ile sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar arasında yeterli bir ilişki kurulamadığından bazı meslek dallarında boşluklar ortaya çıkarken bazılarında ise fazlalıkların açığa çıktığı belirtilmekteydi. Ayrıca bu yıllarda mesleki ve teknik öğretim içinde kazandırılan bilgi ve becerilerle iş piyasasında beklenen nitelikler arasındaki kopukluk, birçok yetişmiş insan gücünün yetiştikleri alan dışına istihdam edilmeleri sonucunu doğurması eleştirilmekteydi. Bu dönemde çeşitli ortaöğretim kurumları ve bu kurumların öğretim dalları arasında doğrusal ilişkilerin kurulamamasının ortaöğretim kademesinde yatay ve dikey geçişlerde önemli aksamalara neden olduğu ortaya konulmaktaydı.

Bu dönemde ortaöğretim sisteminde üniversiteye hazırlık yalnızca liselerde verilmekteydi. Lise ve dengi bütün meslek okulları, sayı ve kontenjanları sınırlı yüksek

meslek okullarına girme olanağı dışında yükseköğretim kurumlarına giremediklerinden yükseköğretime girmek isteyen öğrenciler liseyi yeniden okumak zorunda kalıyorlardı. Bu durum meslek liselerine olan rağbetin azalmasına dolayısıyla sanayi için gereken nitelikli iş gücünün yetişmesinin önünde bir engel oluşturan bir etmen olarak dönemin mesleki teknik eğitimi ile ilgili bir sorun olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Ortaöğretim kurumlarında nitelik açısından bu dönemde karşılaşılan bir diğer sorun birçok dalda yeterli sayı ve nitelikte öğretmene olan ihtiyaçtı. Bu sorunu gidermek için değişik kaynaklardan öğretmen sağlama yoluna gidilmesi, öğretmen rejiminde bir nitelik sorunu beraberinde getirmişti. Bu yıllarda hızlı nüfus artışı ve eğitime olan talep karşısında okul binalarının ihtiyaca cevap veremeyişi, ikili ve üçlü öğretime gidilmesine neden olmuş ve bu da öğretim sürecinde verimi düşüren bir sonuç doğurmuştu. Ayrıca bölgeler arasında eğitim olanaklarından yararlanmadaki eşitsizlikler, sosyal adalet ve imkân eşitliğini sağlamada büyük sorunları ortaya çıkarmıştı (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, ss. 169-170).

Birinci Beş Yıllık Planda yetenekli bireylerin bütün eğitim olanaklarından yararlanmalarının sağlanması, okul kapasitesinin sınırlı olduğu durumlarda ise yeterliliğe dayanan seçme yöntemlerinin uygulanması yolunun benimsenmesi ön görülmüştü. Plan geniş bir burs sisteminin kurulmasını ve yetenekli öğrencilerin öğretim hayatında burs olanaklarıyla desteklenmesini belirlenmişti. Öğretimde yatay ve dikey geçiş şartlarını yetenek ve yeterlilik esasına oturtulmasını kabul eden Birinci Beş Yıllık Planda, ilköğretim dışındaki kademelerde öğrencilerin imkân nispetinde eğitim harcamalarına katılmaları ön görülen tedbirlerden birisi olarak ortaya atılmıştı. Planda ortaöğretim çağında bulunan bireylerin mesleki ve teknik öğretim kurumlarına kaydırılarak ülke sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünün temin edilmesi konulan hedeflerden bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktaydı. Birinci Beş Yıllık Planda ortaöğretim düzeyinde hedeflenen okullaşma oranı aşağıdaki tablodadır:

Tablo 4-8: Birinci Beş Yıllık Planda Ortaöğretim Düzeyinde Hedeflenen Okullaşma Oranı

(%)	1963	1964	1965	1966	1967
Eğitim Düzeyleri					
Genel liseler	5.7	5.4	5.2	5,2	5,2
Lise Seviyesindeki	1.0	1.1	1.5	1,9	3,6
Teknik Okullar Meslek liseleri	2.6	2.9	3.5	3,8	3,9

(DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, ss. 42).

Türkiye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu sayı ve nitelikte insan gücünün yetiştirilmesinde eğitim kurumlarının arz kaynağı olarak görüldüğü Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında mesleki teknik öğretim düzeyinde aşağıdaki yeniliklerin yapılması hedeflenmişti:

- Teknik eğitim çıraklıktan teknisyenliğe kadar bütünüyle sanayi ile bağlantılı, sanayinin imkânları ve eğitim ihtiyaçları ile uyuşan bir sistem olarak kurulmalıdır.
- Eğitimle hizmetin ayırlamayacağı bazı alanlar dışında meslek okulları Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanacaktır.
- Ustabaşı yetiştirmek amacıyla Mesleki Eğitim Merkezleri kurulmalıdır (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 42).
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yetenekli olan öğrencilerin en üst düzeyde eğitim kademelerine kadar öğrenim imkânlarından faydalanmalarını sağlamak amacıyla ön görülen burs ve yatılılık sistemlerinin yeterince geliştirilemediği görülmekteydi (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, ss. 176-177).

Tablo 4-9: Ortaöğretim İkinci Kademedeki Burslu ve Yatılı Öğrenciler (1963-1968)

Yıllar	Burslu ve Yatılı Öğrenci Sayısı
1963-1964	27.595
1964-1965	33.140
1965-1966	38.267
1966-1967	45.349
1967-1968	47.329

(MEB, 1975, s. 130).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ilköğretim dışındaki diğer eğitim kurumlarında eğitim hizmetlerinden yararlanan bireylerin harcamalarına olanaklar ölçüsünde katılmaları ön görülmüşse de bu plan devresinde ortaöğretim masrafları devlet tarafından karşılanmıştı. Bu plan döneminde liselerde öğrenimin niteliği ve verim, araç-gereç, bina ve öğretmen yetersizliği sebebiyle düşmüştü. 1960'ta %62 olan sınıf geçme oranı, 1965'te %49'a çekilmişti. Birinci Plan devresinde ekonominin ihtiyaç duyduğu ara nitelikte insan gücünü sağlamak amacıyla ortaöğretim çağı kademesindeki gençlerin önemli bir bölümünün mesleki ve teknik öğretim okullarına kaydırılması hedeflenmiş olmasına karşın bu kademedeki okullarda yığılmanın genel liselerde olduğu görülmekteydi. Birinci beş Yıllık Kalkınma Planı devresinde 1966-1967 eğitim öğretim yılında öğrencilerin genel lise ve mesleki teknik liseler arasındaki sayısal dağılımı ile ilgili okulların sayısı ve bu okullardaki öğretmen durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 4-10: Ortaöğretimde Nicel Durum (1966-1967)

Okullar	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Öğretmen Oranı	Öğrenci Derslik Oranı
Genel liseler	137.000	5.300	37	51
Lise Seviyesindeki Meslek Okulu	69.000	84.39	- 3,5	37 3.8
Lise Seviyeli Teknik Okullar	34.000	-	-	35

(DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 179).

Birinci Plan devresinin değerlendirilmesine dair ileriki yıllarda yayınlanan resmi veriler incelendiğinde ortaöğretimde miktar ve oran olarak bir ilerleme olmasına karşılık nitel gelişim sayısal gelişmelere paralel olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan kalkınma çabalarında ihtiyaç duyulan ara insan gücünü yetiştirecek olan mesleki ve teknik öğretime gereğince ağırlık verilmediği de Birinci Beş Yıllık Plan devresine dair resmi verilerin bize gösterdiği bir diğer sonuçtur (DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 179).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öğretmenlik mesleği ve öğretmen istihdamına yönelik hedeflerin saptandığı görülmekteydi. Türkiye'nin hızla gelişen eğitim sisteminin ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda öğretmen yetiştirme planlı kalkınma döneminde önemini korumuş, öğretmen yetiştirmeye yönelik hedefler, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öncelikle yer alan sorunlardan biri olmuştur (Bülbül, 1983, s. 643). Özellikle ortaokul ve liselerde öğretmen açığı nedeniyle öğretmen-öğrenci oranının çok yüksek olduğu verimin düştüğü belirtilerek bu sorunun çözülmesi için öğretmen yetiştiren kurumlara önem verileceği ortaya konulan bir durumdu (Duman,1991, s. 107).

Tablo 4-11: 1960 Yılında İlköğretim ve Ortaöğretimde Genel Durum

Okullar	Okul Çağındaki Nüfus	Toplam Öğrenci Sayısı	Öğrencilerin Okul Çağındaki Nüfusa Oranı %	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Öğretmen Oranı
İlkokullar	4513,0	3 160,0	70	67,9	46
Ortaokullar		333.0	19	5,2	64
Mesleki ve Teknik					
Ortaokullar	1.786.0	68.4	4	8,0	14
Genel liseler		86.0	6	2,5	34
Mesleki ve Teknik	1.505.0	46.5			
Liseler			3	8	14

(DPT, BBYKP, 1963, s. 448).

Türkiye'de eğitimin durumuyla alakalı 1961 yılına ait yukarıdaki tablo incelendiğinde gerek temel eğitim gerekse ortaöğretim kademesinde okul çağı nüfusu ile her kademedeki öğrenim imkânlarına sahip nüfus arasında ve özellikle ilköğretim,

ortaokul ve genel lise kademesinde öğrenci başına düşen öğretmen oranında önemli dengesizliklerin bulunduğu görülmektedir. Böyle bir tablo eğitim sistemimizle alakalı politikaların verimli olmadığını bu yolda harcanan emek ve maliyetin belli bir sitemden yoksun olduğunu göstermekteydi.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının insan gücü, istihdam, eğitim ve araştırma kısmında ana ilkeler ve metot bölümünde okul sistemimizdeki öğretmen ihtiyacı; *eğitim hedeflerine ulaşmak, çok önemli bir hamleyi gerektirmektedir. Bu konuda gerekli ve elverişli alanlarda yapılacak yatırımlara halkın katılma isteği değerlendirilecek, başlangıçta büyük bir önem gösteren her basamakta öğretmen ihtiyacının karşılanması için gerekli bütün tedbirler alınacaktır*, şeklinde ifade edilmişti (DPT, BBYKP, 1963, s. 442). Planda eğitim teşkilâtının gelişmelere göre düzenli bir şekilde ayarlanamamasının eğitim usulü ile ilgili dengesizliklere yol açtığı ve bunların en önemlisinin öğretmen arzının yetersizliği nedeniyle ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bunun sonucu olarak öğrenci öğretmen oranlarında önemli bir bozukluk olduğu ve birçok dallarda sayı, nitelik ve meslek çeşidi bakımından büyük bir öğretmen açığı meydana geldiği ortaya konmuştur (DPT, BBYKP, 1963, s. 448). Bu sorunları çözüme kavuşturabilmek amacıyla işgücünde ihtiyaç duyulan farklı işlevleri ve yetenekleri olan elemanları karşılayan başlıca mekanizma olarak eğitim kurumları düşünülmüştür. Bu kurumların şimdiki kapasite ve durumlarına ek olarak: ihtiyaç duyulan mezun, yeni kayıt, ek kapasite ve öğretmen sayıları hesaplanarak öğretmenlik mesleğinin sorunları ve öğretmen ihtiyacının karşılanması için genel bir eylem planı hazırlanmıştır (DPT, BBYKP, 1963, s. 449).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Türk okul sistemindeki öğretmen ihtiyacının karşılanması için aşağıdaki öneriler kabul edilmiştir:

1. Öğretmen yetiştiren kurumların gelişmelerine öncelik verilecek, bunların gelişmeleri plânda belirtilen sayıların gösterdiği yön ve çapta olacaktır. Bu kurumların yurdun imkân ve ihtiyaçlarına uyan bir sistem içinde kurulmasına dikkat edilmelidir. (DPT, BBYKP, 1963, s. 458).
2. Bir öğretmen başına düşen öğrenci sayısı oldukça yüksektir. Bu aynı zamanda verime de tesir eden başlıca sebeptir. Bu durumu düzeltmek için

öğretmen yetiştiren okullara öncelik vermekle birlikte bu yolda alınacak en önemli tedbirlerden biri, öğretmen olacak nitelikte yetişmiş olanların bu mesleğe geçmesini önleyen malî ve hukuki engellerin kaldırılması suretiyle öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesidir (DPT, BBYKP, 1963, s. 458).

3. Öğretmenlerin ek ders ücretlerinin artırılması (DPT, BBYKP, 1963, s. 458).
4. Köylerin nüfusu, sosyal ve ekonomik yapıları ve kültürel gelenek ve seviyeleri gibi unsurlar incelenerek okulun çapı ve öğretmenin yetişmesi ve seviyesi dengeli bir şekilde tayin edilecek ve bunun ışığında tedbirler alınacaktır. (DPT, BBYKP, 1963, s. 459)
5. Çok yüksek olan öğretmen öğrenci oranını düşürmek için, ilk yıllardan başlayarak geçici öğretmen vekili kullanabilme imkânları araştırılacaktır. Örneğin ilk iki yıl lise ve lise derecesindeki okulları bitirenlerin fazlasını bu işte kullanmak mümkün olabilir. (DPT, BBYKP, 1963, s. 459).
6. Öğretmen açığının kapatılmasına öncelik verilecektir. Gerektiğinde alışılmış kurallar dışında öğretmen bulma yolları aranmalıdır (DPT, BBYKP, 1963, s. 459).
7. Liselerde büyük olan öğretmen açığının ilk beş yılda kapanabilmesi için malî, idari ve sosyal tedbirler alınacaktır. Üniversiteyi bitirenlerin bu alanda kullanılabilmesi sağlanacaktır (DPT, BBYKP, 1963, s. 459).
8. Liseleri, öğretmenleri tam kapasite ile çalıştırılacak optimum lise büyüklüğünde toplamaya doğru tedbirler alınacaktır (DPT, BBYKP, 1963, s. 459).
9. Lise seviyesindeki teknik okulları bitiren çeşitli kademedeki teknik personelin yetki ve sorumlulukları kanunlarla teminat altına alınmalıdır. Bu tedbirler, teknik öğretimin manevi kalkınmasının temel şartıdır. (DPT, BBYKP, 1963, s. 459).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında insan gücü eğitim planlaması çalışmalarının eğitim planının görev alanlarını belirlemesinde oldukça gerçekçi bir yaklaşıma sahip olmasına karşılık, son tahlilde eğitim planlamasının görev alanının yeterli sayıda elaman yetiştirmeye dönüştüğü görülmektedir. Birinci planda bir diğer

eksik yaklaşım, planın eğitimde reform konusunda mevcut yapıyı temel alması nedeniyle yalnızca niceliksel artışı yönelik çalışmalara odaklanmış ve eğitim sisteminin yapısının gelişmesine dair öneriler getirmediği görülmektedir. Planda eğitim sisteminin ihtiyacı olan uzmanların yetişmesi, eğitim veriminin yükseltilmesi, başarılı öğrencilerin desteklenmesi, eğitimde yatay ve dikey geçişler gibi genel ifadelerin kullanılmasına karşılık yöntem ve araçlarının belirtilmemesi plan açısından bir diğer sorunu oluşturmaktaydı. Planda okul ders müfredatlarının ayrıntılı şekilde incelenmediği dolayısıyla mevcut haliyle içeriklerin istenen insan gücünü yetiştirmedeki etkililiğine değinilmemiştir (Hesapçıoğlu, 1984, ss. 111-113).

Sonuç olarak birinci plan döneminde eğitimde izlenen strateji, köklü değişikliklere gitmeden bazı yüzeysel düzenleme ve önlemlerle etkinliği ve verimliliği artırmaya çalışmak olmuştur. Bunda Türk eğitim sisteminin belli bir kuramsal çatı altında düzenlenmemiş, plancılara yol gösterecek şekilde temel ilke ve amaçları belli bir bütünlükten yoksun oluşun etkisi olduğunu da belirtmek gerekir. Bu sebeple planda daha çok anayasadan ilkeler alma yoluna gidilmiş entelektüel bir hazırlığın olmayışı ise bu ilkelerin yeniden düzenlenmesini güçleştirmiştir. Bu sebeple planda nitelik-nicelik arasındaki denge nicelik lehine olurken; sosyal fayda ise ekonomik fayda lehine terkedilmiştir (Hesapçıoğlu, 1984, ss. 118-119).

4.3.9. 1961-1965 Yılları Arasında Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Genel Durumu

Ülkemizde hızla gelişen eğitim sisteminin ihtiyaç duyduğu nicelik ve nitelikte öğretmenlerin yetiştirilmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren üzerinde yoğun olarak uğraş verilen konulardan biri olan öğretmenlik mesleği ve her kademe okullar için öğretmen yetiştirilmesi Türkiye’de planlı kalkınmanın benimsendiği 1960’lı yıllarda da eğitim sistemimizin önemli bir meselesi olarak varlığını sürdürmeye devam etmekteydi (Bülbül, 1983, s. 642). Özellikle 1950-1960 yılları arasında öğretmen yetiştirme meselesinde bir önceki devreye göre bir gelişme olmaması ve okur-yazar oranında yaşanan düşüş, bu dönemde dikkatleri öğretmen yetiştirmenin sayısal yönüne çekmiş, bu yönelim ise daha önce bahsettiğimiz yedek subay öğretmenlik meselesini doğurmuştu (Koçer, 1975b, s. 90). Türk eğitim sisteminin öğretmen ihtiyacını

karşlamak amacıyla Türkiye’de 1960-1971 yılları arasında öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirme politikalarında sayı problemini halletmek ile öğretmenlik mesleğinde kalite problemini halletmek üzere iki görüş sürekli çatışmıştır (Koçer, 1983, s. 587). Dönemin öğretmen yetiştirme politikalarında belirleyici olan bu durum, 17 Ekim 1962 tarihinde TBMM genel kurulunda konuşan Milli Eğitim Bakanı Raşit Hatipoğlu²⁴ tarafından şöyle ifade edilmişti; *“1965-1966’dan sonra bu şiddetli ihtiyacın biraz hafifleyeceğini ümit ediyoruz. Fakat 1970’ten sonra artık öğretmenlerimin, sadece sayı bakımından değil kalite itibariyle de ihtiyacımızı karşılayacak bir hale gelebileceklerini ümit etmekteyiz.”* (MM. TD., 17.9.1962, B: 117, O: 1, s. 544). Dönemin öğretmen yetiştirme politikasına yön veren bu eğilim kalite ve nicelik arasında bir denge kurulmasını engellerken diğer taraftan bu dönemde benimsenen nicelik merkezli izlenen politikalar sonucunda ülkemizde 1960 yılında %39’a gerileyen okur-yazar oranı, 1965 yılında %48’e çıkarılmıştı. Ayrıca Türk okul sistemi içindeki öğretmen açığı da önemli ölçüde kapatılabiliyordu (Sakaoğlu, 2015, s. 48).

1960-1965 yılları arasında öğretmen ihtiyacının bu derece büyük olmasında önemli bir etken bir önceki dönemin bu hususta olumlu bir bilanço ortaya koyamamış oluşuydu. 20 Kasım 1961-26 Haziran 1962 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapan Hilmi İncesulu’nun Ocak 1962’de resmi rakamlara dayanarak verdiği bilgilere göre 1950-1961 yılları arasında ilköğretimden, 842’si istifa etmek, 889’u çeşitli nedenlerle toplam 1.731 öğretmen ilköğretim kurumlarından ayrılmıştı.²⁵

²⁴ Şevket Raşit Hatipoğlu 1898 yılında İzmir’in Menemen ilçesinde dünyaya gelmiş, yedinci, sekizinci, on ikinci ve on üçüncü dönem TBMM Manisa milletvekilliği, on üç, on dört ve on beşinci Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinde Tarım Bakanlığı ve 27. Hükümette 26 Haziran 1962-8 Haziran 1963 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapmış Türk siyasetçidir. www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

²⁵ Keza ilgili 11 yılda Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı okullardan, 1.087 si istifa etmek, 149’u kendi isteğiyle ayrılmış sayılmak, 334’ü diğer resmî kurumlara geçmek için muvafakat almak, 356’sı askerlik dolayısıyla ayrılıp dönmemek, 17’si de meslekten ihraç edilmek suretiyle 1.933 öğretmen ortaöğretim okullarındaki görevlerinden ayrılmıştı. Bu öğretmenlerden önemli bir kısmının mesleğe bırakmaları, farklı alanlarda maddi olanaklar bakımından daha müsait iş bulmaları, ilgili yönetmeliğe göre kura ile yapılan ilk tayinlerle, askerlik dönüşü tayinlerde kurda çektikleri yerleri beğenmedikleri veya arzu ettikleri yerlere nakledilmedikleri gibi sebeplere dayanmaktaydı. 1954-1961 yılları arasında Öğretmen okullarından 61’i istifa etmek, 49’u kendi isteğiyle ayrılmış sayılmak, 28’i muvafakat almak suretiyle 138 öğretmen ayrılmıştı. 1950-1961 yılları arasında erkek teknik öğretimden 1.358, kız teknik öğretimden 780, ticaret öğretimden ise 39 olmak üzere meslekî ve teknik öğretime bağlı öğretmenlerden 2.177 öğretmen ayrılmıştı (MM. TD. 8.1.1962, B: 30, O: 1, s. 594). Böylelikle 1950-1961 yılları arasında öğretmenlik mesleğinden ayrılan toplam öğretmen miktarı 5.979 gibi büyük bir sayıya ulaşmıştı.

Başbakan İsmet İnönü 16 Haziran 1962 tarihli bir özetinde 1962 yılı ilköğretim kademesinde öğretmen ihtiyacını 6.458 olarak açıklamıştı (MM. TD., 19.4.1963, B: 72, O: 1, s. 125). Aynı yıl ortaöğretim kurumlarının ilk devresindeki ortaokullarda 8.448 öğretmen lise kısmında ise 1.433 öğretmen eksikimiz bulunmak üzere ortaöğretimde toplam öğretmen ihtiyacı 9.881'e yükseliyordu (MM. TD. 17.9.1962, B: 117, O: 1, s. 544). Böylelikle eğitimim sistemimizin toplam öğretmen ihtiyacının 16.359 olduğu düşünüldüğünde yukarıda değinilen çeşitli sebeplerle mesleği bırakmış öğretmen sayısının ne derece önemli olduğu açıktır.

Hiç şüphesiz öğretmenlik mesleğinin tercih edilmemesinde ve atanan öğretmenlerin mesleği bırakarak başka iş kollarına geçmesinde, öğretmenliğin maddi ve manevi şartlarının tatmin edici nitelikte olmaması etkiliydi. Ayrıca 1954 yılında çıkarılan intibak kanunun uygulamasında yapılan yanlışlıkların maddi olarak mağdur ettiği binlerce öğretmenin varlığı, milli eğitim merkez teşkilatının yapısı nedeniyle kadroların genel bir müdürlük yerine birimlerin tasarrufuna bırakılmasının neden olduğu kadrosuzluk 1961-1965 arası koalisyonların öğretmen istihdamında çözmesi gereken sorunlar olarak beklemekteydi. Ayrıca emeklilik haklarından mahrum görev yapmakta olan binlerce öğretmenin varlığı ile geçici öğretmenlik meselesini de bu sorunlara eklemek gerekir.

Bu dönemde öğretmenlik mesleği hususunda karşılaşılan sorunlardan biri de öğretmen yetiştirme meselesine aitti. Bunlara kısaca değinilecek olursa öncelikle ilkökul öğretmenlerinin üniversitelerin öğretmen yetiştiren fakültelerinde devam hakkına sahip olmaması öğretmenlerin mesleki formasyon olarak kendilerini geliştirmeleri önünde bir engel olarak durmaktaydı. Yine orta dereceli okullar öğretmenliği bu okullara öğretmen yetiştiren okulların çeşitliliği bakımından içinden çıkılmaz bir durumdaydı. Bu durumun ulaştığı boyutları kavramak için ilgili okullarda çalışan öğretmenlerin geldikleri yükseköğretim dallarına bakmak yeterli bir fikir verecekti. 1960 yılında Türk eğitim sistemi içindeki öğretmenler birbiriyle bağlantısız Gazi Eğitim Enstitüsü, bölüm mezunları, orta öğretmen okulu mezunları gibi farklı kaynaklardan gelmekteydiler. Orta dereceli okullara öğretmen yetiştiren kurumların her biri ülkenin mevcut ihtiyaçlarından yola çıkarak açılmış ve kendi zamanında olumlu faydalar da sağlamasına rağmen ülkenin öğretmen ihtiyaçlarını karşılamak için

kısa zamanda çok sayıda öğretmen mezun etmeyi hedef tutanlar artık Türk eğitim sistemi için bir sorun haline gelmişti. Artık ülkenin iyi yetişmiş ortaokul ve lise öğretmenlerine ihtiyacı bulunmaktaydı (Yurdaydın, 1961, ss. 3-4). Bu durum 1964'ten sonra öğretmen yetiştirmede ilerleyen sayfalarda değineceğimiz eğitim enstitüleri ve öğretmen okulları yerine eğitim fakültelerini öğretmen yetiştirmede başta gelen bir kurum olarak ortaya çıkaracaktı.

1961-1965 yılları arasına görev yapan İnönü Koalisyon Hükümetleri ile Hayri Ürgüplü Koalisyon Hükümetinin öğretmen yetiştirme ve öğretmenlik mesleğinin sorunlarını çözme politikaları üzerinde belli başlı gelişmelerin belirleyici olduğu görülmektedir. Bunlar sırasıyla 1961 Anayasası, 1961 yılında kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, VII. Milli Eğitim Şurasında kabul edilen kararlar ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1963-1967) getirdiği esaslar olarak sıralanabilir.

Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirme meselesi VII. Milli Eğitim Şûrası'nın da başlıca gündemlerinden birini oluşturmuştur. VII. Milli Eğitim Şûrası'nı açış konuşmasında Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu'nun bu konudaki açıklamaları aşağıdadır:

Öğretmen yetiştirme milli eğitimimizin pek mühim bir problemidir. Memleketin bütün inkılaplarında Türk öğretmeni daima birinci derecede rol almış onun ilerleme yolundaki telkinleri milletimize rehber olmuştur. Bu itibarla Türk milletinin öğretmenlerine karşı minnettarlığı ordusuna karşı olan minnettarlığı ile yürür. Son yıllarda öğretmen darlığı diye mühim bir dava karşısında kalmış ve hemen hemen her derecedeki okullarda vekil öğretmenlerden faydalanmaya çalışmışızdır. Bugün türlü eğitim alanlarında yeni planlar yaparken her şeyden evvel yine öğretmen ihtiyacı ile karşı karşıyayız. İlk, orta, teknik öğretim alanlarında yüksek nicelikte ve nitelikte öğretmen yetiştiren yeni müesseseler, kurmaya kurulmuş olanlarını esaslı bir takviyeye muhtacız. (VII. MEŞ Açış Konuşması, MEB, 1962, s. 23).

Bakan İncesulu bu açıklamalarıyla öğretmen yetiştirmenin ve öğretmenlerin istihdamının Türk eğitim sisteminde önemini koruyan bir sorun olduğunu ortaya koymuştu. Öğretmenlik mesleği, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şûrasında Öğretmen Yetiştirilmesi komisyonunda incelenen konulardan biriydi. 6, 7, 8 ve 12 Şubat günlerinde toplanan komisyon öğretmen yetiştirme meselesini, öğretmen yetiştirilmesi ile ilgili ilkeler, öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi ile ilgili tekliflerin incelenip karara bağlanması ve

öğretmeni işbaşında yetiştirme olmak üzere üç başlık altında ele almıştı (VII. MEŞ Genel Program, MEB, 1962, s. 31). Komisyon öğretmen yetiştirilmesinde belli başlı ilkelerin kabul edilmesini elzem görmüştü. Şûra tarafından da kabul edilen bu ilkeler; her öğretmenin mesleğe atıldığı zaman genel kültür ve bilgi açısından en az lise seviyesinde olması, Branşında iyi yetişmesi, mesleki formasyon yönünden bir öğretmene lazım olacak bilgilerle donatılması, Şahsiyet ve ahlaki karakter sahibi, mesleğinin değerine inanmış ve kendini meslekte hizmete vakfetmiş olması olmak üzere dört taneydi (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 213).

Komisyonunda öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi için bazı teklifler getirilmiş ve bu teklifler Şûra tarafından kabul edilmişti.²⁶

Öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi konusunda “Meslekî Yetişme ve Gelişme”, “tayin, terfi ve nakil”, “maaş, ücret ve diğer maddî ve manevî olanaklar” gibi başlıklar altında koordinasyon grubunca hazırlanan ve Millî Eğitim Şûrasında bazı eklemelerle kabul edilen teklifler uygun görülmüştü. Şurada komisyonların yaptığı bu tekliflerde belirttiği üzere öğretmenlik mesleğini cazip hale getirecek tedbirlerin alınmadığı takdirde öğretmen yetiştirmek için yapılan büyük yatırımlar ve sarf edilen büyük gayretler istenilen neticeye bizi ulaştıramayacağı ortaya konulmuştu. Bu itibarla mesleğin cazip kılınması konusunda Millî Eğitim Şûrasınca kabul edilen tekliflerin her

²⁶ Kabul edilen bu teklifler; mesleki yetiştirme ve geliştirme, tayin, terfi ve nakil işlerinin iyileştirilmesi, maaş, ücret ve diğer maddî imkânların geliştirilmesi ve mevcut mevzuattaki aksaklıkların düzeltilmesi başlıkları altında toplanmaktaydı. Mesleki Yetişme ve Gelişme başlığı altında kabul edilen teklifler, öğretmenlerin her fırsat ve imkândan faydalanarak ileri bir öğrenim yapmalarına imkân verilmeli ve daha yüksek bir öğrenime geçiş yolları açılması, öğretmen yetiştiren kurumlar arasında bir bağlantı kurulmalı ve her kademedeki dikey ve yatay geçiş yolları serbest ve açık olması, 4489 sayılı kanunla yurt dışına gönderilecek öğretmenlerin seçiminde mahrumiyet bölgelerinde çalışan öğretmenlere öncelik tanınması, aynı seviyedeki çeşitli okullarda idareci ve öğretmenlerin mecburi ve ücrete tabi azami ve ek ders saatleri sayısı ile ders ücretleri arasında birlik ve ahenk sağlanması noktalarında toplanmaktaydı (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 241). Tayin, Terfi ve Nakil başlığı altında kabul edilen teklifler ise, ülkenin hizmet bölgelerine ayrılarak nakillerin bölge hizmeti dikkate alınarak yapılması, büyük merkezlere nakil olamayan öğretmen çocuklarını okutma görevini devletin üstlenmesi, terfilerde öğretmenlerin iş başındaki başarıları göz önünde tutulması, özlük hakları ile ilgili kanun tasarıları her dereceli okul öğretmenlerini kapsayacak şekilde hazırlanması, öğretmen tayinlerinde harcırah kanunu günün şartlarına göre düzenlenmesi, mahrumiyet bölgelerinde çalışanların terfi sürelerinin iki yıla indirilmesi, lojman ve mesken tazminatı verilerek, tatil imkânlarının sağlanması olarak özetlenebilir (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 241-242). Maaş, ücret ve diğer maddî imkânlar başlığı altında kabul edilen teklifler, kadrosuzluk yüzünden geciken terfileri önlenmesi, meslek hastalıkları konusu yeniden incelenerek görev malullüğü kurumu ve bedeni kabiliyet talimatnamesinin ihtiyaçlara cevap verebilecek hale getirilmesi, öğretmenlere eğitim ve öğretim yıpranma ödeneği verilmesi, Devlet Yabancı Dil imtihanlarını başaran öğretmenlere de bir derece kıdem verilmelidir. Öğretmenler Bankasının ve Emekli Sandığının imkânlarından faydalanılarak öğretmenlerin mesken sahibi olmaları sağlanması ve öğretmenlere devlet hava ve deniz yollarında indirimli seyahat olanağı sağlanması noktalarında toplanmaktaydı (VII. MEŞ, MEB, 1962, ss. 243-245).

derece ğretim kurumları öğretmenlerine yaygın olacak şekilde tek bir kanun tasarısında birleştirilmesi ve bu tasarının en kısa zamanda yasama organlarına sunulmasının sağlanması kabul edilmişti. şurada her derecedeki ğretim kurumlarında görevli öğretmenleri için gereken kanun tasarının, meslekî ve teknik ğretim daireleri ve diğer ilgili bütün daire ve kurumlarla iş birliği içinde hazırlanması görevinin ise ğretmen Okulları Genel Müdürlüğünce ncelikli çabasına bağlı olduğu ortaya konulmuştur. Böylelikle meydana getirilecek tasarının en kısa sürede Talim ve Terbiye Kurulunun incelemesine sunularak Talim ve Terbiye Kurulu tespit edilen esasları devlet personel teşkilatı ile devlet personel genel politikasına uygun olarak ve öğretmenliğin özelliklerini esas tutarak görüşüleceği ilan edilmişti (MEB. TD., S: 1212, 16.7.1962, s. 161).

şurada alınan kararların uygulanmasına dair çalışmalar ise, İnönü Koalisyon hükümetleri tarafından hayata geçirilmeye başlayacakt. Nitekim Aydın Milletvekili Mehmet Yavaşın Köy ğretmenleri ile diğer öğretmenlerin durumuna dair sorusuna Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu yazılı cevabında, öğretmenlerin köylerde ve şehirlerde, kendilerine verilen görevleri büyük çaba ve fedakarlıkla yerine getirdikleri göz önüne alınarak VII. Millî Eğitim şurasına sunulan problemler arasında, öğretmenlerin maddi ve manevi olarak iyi duruma getirilmeleri konusu üzerinde önemle durularak bu hususta şurada önemli kararlar alındığı açıklamasında bulunmuştur. İlgili soruda bahsedilenleri bu kararları kapsadğ ve en kısa sürede uygulamaya konulmasının Bakanlığın ncelikli gündemini oluşturduğunu belirtmiştir (MM.TD, B: 70, 0: 1, 6.4.1962, s. 296.) şeklinde verdiği cevap hükümetlerinin öğretmenlerin durumu ve sorunlarına dair alakalarını göstermekteydi.

4.3.10. İlköğretmen Okulu Mezunlarına Yedek Subay ğretmen Olma Hakkının Verilmesi

1961-1965 yılları arasında öğretmenlik mesleğiyle ilgili önemli düzenlemelerden birisi, ilköğretmen okulu mezunlarına yedek subay ğretmen olma hakkının verilmesiydi. 1076 sayılı yedek subay ve yedek askeri memurlar kanununun 3nc maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna geçici maddeler ilavesine dair 97 sayılı kanun, yedek subay ğretmen olma hakkını sadece 15 Ekim 1960 tarihinden

önce mezun olan lise mezunlarına ve bir defaya mahsus olmak üzere vermişti. Yedek subay öğretmenliğin süresinin iki yıl olduğu göz önünde bulundurulduğunda 15 Ekim 1960 tarihinde askere alınıp ilkokul öğretmeni olarak görev yapan lise ve dengi okul mezunu 11.000 gencin görev yaptığı okullar 1962 yılında öğretmensiz kalacaktı. Bu nedenle Ekim 1962 tarihinde açılacak ders döneminde birçok okul ve dershaneler 11.000 eksik öğretmen kadrosu ile yeni eğitim öğretim dönemine gireceklerdi.

1962-1963 eğitim öğretim yılından itibaren ortaya çıkacak bu sorunun önüne geçebilmek amacı ile Millî Eğitim Bakanlığınca “1111 sayılı Askerlik Kanununa Geçici 2 Madde Eklenmesine Dair Kanun” adı altında 291 nolu bir kanun tasarısı hazırlanarak 15.6.1963 tarihinde TBMM’ne sunulmuştur. Bu kanun, lise dengi olan ilk öğretmen okulu mezunu gençlere askerliklerinin yedek subay ve dolayısıyla yedek subay öğretmen olarak yapmalarının önünü açıyordu.²⁷

1111 Sayılı Askerlik Kanununa 2 Geçici Madde Eklenmesine Dair 291 sayılı Kanun’un, Türkiye’de öğretmen yetiştirme meselesine iki açıdan yararı olduğu görülmektedir. Kanunun öncelikli yararı 15 Ekim 1960 tarihi öncesinde lise mezunu olup yedek subay öğretmenlik hakkını kazanan ve Türkiye’de yüzlerce köyde görev yapmakta olan yedek subay öğretmenlerden 1962-1963 yılında boşalacak olan okulların öğretmen ihtiyacı bir miktar da olsa kapatılmış olacaktı. Böylelikle bir yandan öğretmenler askerlik hizmetlerini öğretmen olarak yapacaklar, diğer yandan öğretmensizlikten açılamayan, kapalı, olan okullar açılacak ve Millî Eğitim Bakanlığı

²⁷ Başbakan İsmet İnönü TBMM’ne gönderdiği yazısında kanunun gerekçesini aşağıdaki şekilde ifade etmişti: Anayasa, halkın öğrenim ve eğitimi sağlamayı Devletin başta gelen görevlerinden saymış bulunmaktadır. Bu husus, imkân olan en kısa zamanda vatandaşları çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmakla mümkün olur. Bunu sağlamak üzere ihtiyaca cevap verecek sayıda öğretmen kaynağı meydana getirilmesi için 97 sayılı Kanunun geçici 22nci maddesiyle yedek subay adayı öğretmenlik müessesesi edilmiş, bu sayede yurtda birçok ilkokul ve sınıf açılması mümkün olmuştur. Ancak bu kaynağı yalnız 1960 ve daha önceki yılda lise ve muadili okul mezunları teşkil etmekte olduğundan her sene bu kaynak biraz daha azalmaktadır ve birkaç sene sonra kaynaktan faydalanacak yedek subay adayı öğretmen kalmamış olacaktır. Bunun neticesi olarak açılmış birçok okul ve sınıflar kapanacak ve müteakip senede açılması plânlanan ilkokullarda açılmayacaktır. İhtiyaca cevap verecek öğretmen bulunmadığından halen ilkokul çağında 2,5 milyona yakın çocuğumuz öğrenimden mahrum kalmaktadır. Diğer taraftan 17 milyon vatandaşımız okuma ve yazma bilmemektedir. Az gelişmiş bir memleket olmaktan kurtuluşun yolu çocuklarımızı ve vatandaşlarımızı kültür nuruna kavuşturmadır. Bu da ancak öğretmen ihtiyacının karşılanmasıyla mümkün olacaktır. Her sene ilk öğretmen okullarından 5 bin öğrenci mezun olmaktadır. Muvazzaflık hizmeti iki sene olduğundan ve her sene yeni bir doğum Silahaltına alındığına göre devamlı olarak 10 bin öğretmenin silâh altında bulunması gerekir. Bu kadar büyük sayıda öğretmenin silâh altında tutulması ilköğretim dâvasının tahakkukunu büyük ölçüde geciktirmiş olacaktır. Bu ihtiyacı karşılamak maksadı ile geçici bir devre için ilişik kanun tasarısı hazırlanmış bulunmaktadır. (MM.TD. 9.7.1963, B: 111, O: 1, s. 340).

büyük bir zorluğu bu şekilde aşmış olacaktı. 291 sayılı Kanunun ikinci yararı ise lise dengi bir okul olan ilköğretmen okulu mezunlarına yedek subay öğretmen olma hakkı tanınmasının bu okullara rağbeti artıracak nitelikte oluşuydu. Zira 15 Ekim 1960 öncesi lise mezunlarının yedek subaylığa kabulü, liselere olan rağbeti artırıcı bir etmendi. 291 sayılı kanun ile de ilköğretmen okulları mezunlarına yedek subaylık hakkı tanımak suretiyle öğretmenliği cazip hale getiren en büyük adımlardan birisi atılmış oluyordu (MM.TD. 9.7.1963, B: 111, O: 1, ss. 336-337).

4.3.11. Yedek Subay Öğretmenlere Daimî Kadroya Geçirilmesine Dair

Kanun

1962-1963 eğitim-öğretim yılında okullardaki öğretmen açığı halen daha önemini koruyan bir sorun olarak Türk eğitiminin ana gündemini oluşturmaktaydı. Özellikle Türkiye’de öğretmen, memur ve işçilerin büyük şehirlerde yoğunlaşması, Doğu ve Güney Doğu bölgelerindeki öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden oluyordu (Tercüman Gazetesi, 22 Mayıs 1962, ss. 1-5). Buna karşılık eğitim sistemimizde her alanda çok yüksek rakamlara ulaşan ihtiyaçlar ile olanaklar arasında büyük uçurumlar bulunmaktaydı. 1962 yılının başında itibaren 10 yıllık bir planın gerektirdiği ilkokul öğretmeni ihtiyacı 92 bin rakamını bulmuştu (Cumhuriyet Gazetesi 23 Nisan 1961, s. 5).

Aydın milletvekili M. Şükrü Koç’un ilk ve orta dereceli okul öğretmenlerinin ihtiyacı karşılayacak sayıda yetiştirilmekte olup olmadığına ve öğretmen okulu ve enstitülerin bugünkü yetersiz durumdan kurtarılması için bir ıslahat programının bulunup bulunmadığına dair sorusuna Milli Eğitim Bakanının verdiği cevap bu sorunun ulaştığı boyutları göstermesi açısından önem taşımaktaydı. Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu verdiği cevapta, Türk eğitim sisteminin on yıl içerisinde 92.000 ilkokul, 33.000 ortaokul ve 5.970 lise öğretmenine ihtiyacı olduğu açıklamasında bulunmuştu. Buna göre her yıl ortalama olarak, 9.000-9.500 ilkokul, 3.300 ortaokul ve 597 lise öğretmenin yetiştirilmesi gerektiğini fakat yılda ilk öğretmen okullarının 4.000, Eğitim Enstitülerinin 800, Yüksek öğretmen Okulu ise 8 mezun verdiğini, dolayısıyla eldeki olanaklarla öğretmen ihtiyacının karşılanması mümkün olmadığını belirtmişti (MM. TD. 3.1.1962 B: 28, O: 1, s. 474). Bakan İncesulu’nun memleketin

bu konudaki gerçeklerinin gözler önüne serecek nitelikte olan cevabı, öğretmen ihtiyacının özellikle ilköğretim kademesinde acil olarak çözülmesi gereken bir sorun olarak beklediğini göstermekteydi.

Yedek subayların Milli Eğitim sistemi içinde öğretmenlik vazifesinde görevlendirilmesine dair 97 sayılı kanun, ülkenin öğretmen ihtiyacına önemli ölçüde çözüm olmasına rağmen bu kanun kapsamında öğretmenliğe başlayan yedek subayların görev süresi askerlik süresine bağlı olarak iki seneyi kapsamaktaydı. Bu iki senenin dört ayı öğretmenlikle ilgili temel ve ihtisas eğitimini kapsarken, geriye kalan yirmi ayı Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmenlik görevini yürütmekle geçmekteydi (Tekışık, 1967, s. 167).

Geçici süreli yedek subay öğretmenliğin bu yanılla bir takım pedagojik kusurları bulunmaktaydı. İlkokullarda görev yapan yedek subay öğretmenlerin yirmi aylık görev sürelerine karşılık ilkokulların süreleri beş yıldır. Dolayısıyla geçici nitelikteki bu öğretmenler ilkokuldan bir sınıf dahi mezun edemediği yerlerine yenileri gelmekteydi. Hâlbuki memleketin eğitim sisteminde ihtiyacı olan öğretmen rejimi istikrarlı ve devamlı eğitim hizmetinde bulunacak daimî öğretmen kadrolarıydı.

1961-1962 eğitim yılının açılışında bu mesele ile ilgili basın mensuplarına açıklamada bulunan Milli Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç, niyetlerinin yedek subay öğretmenlerin asil öğretmen olarak görevlerine devam etmelerinden yana olduğu açıklamasında bulunmuştu. Arzu eden yedek subay öğretmenlerin asil olarak çalışabileceklerini söyleyen Tahtakılıç Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde görevli yedek subay öğretmenlerin öğretmen açığının kapatılmasına katkı sağladıklarını ve düşüncelerinin yedek subay öğretmenlerin asli öğretmen olarak görevlerinde kalacakları yönünde olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet Gazetesi, 7 Eylül 1961, ss. 1-5).

Bu yönde çalışmalarını başlatan İsmet İnönü Hükümeti 97 sayılı kanuna göre askerlik hizmetlerini Millî Eğitim Bakanlığı emrinde öğretmen olarak yapanların, ilkokul öğretmenliğine atanmaları hakkında 285 numaralı kanun TBMM genel kurulunda kabul etmiştir. 11 Ekim 1960 tarihli ve 97 Sayılı Kanun'un geçici ikinci maddesi gereğince askerlik hizmetlerini Millî Eğitim Bakanlığı emrinde öğretmen

olarak yapanlardan öğretmenlik mesleğine girmek isteyenlerin başarı usulüne göre tespit edilmiş olmak koşulu ile ilkokul öğretmenliğine tayin edilebilmeleri kabul edilmiştir. Bunlardan ilkokul öğretmenliğine atananların aylık almak suretiyle askerlik süresinde geçen hizmetleri kıdemlerine eklenmesine karar verilmiştir (Resmî Gazete, 26 Temmuz 1963, s. 1). Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber binlerce yedek subay öğretmenler asil öğretmenliğe geçirilmiş ve böylelikle ülkenin eğitim sorunlarından en başında gelen öğretmen ihtiyacının kapatılmasına niceliksel anlamda da olsa katkı sağlamıştı.

4.3.12. Orta Dereceli Okullar Öğretmenlerinin Haftalık Ders Saatleri ile Ek Ders Ücretlerinin İyileştirilmesi

1961-1965 yılları arasında öğretmenlik mesleğinin cazip bir hale getirilmesi için atılan adımlardan biri de öğretmenlerin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi amacıyla orta dereceli okullar öğretmenlerinin haftalık ders saatleri ile ek ders ücretlerinin artırılmasıdır. CHP-Bağımsızlar Azınlık Hükümeti (25 Aralık 1963-20 Şubat 1965) göreve başlarken bir reform hükümeti olarak görev yapacağını ülkenin her alanda ihtiyacı olan düzenlemeleri yaşama geçireceğini belirtmişti. 1960'lara gelindiğinde ülkemizde belki de sosyal ve iktisadi olarak oldukça güç koşullarda büyük sıkıntılara katlanarak görevi yerine getirenler hiç şüphesiz öğretmenlerdi.²⁸

21 Ağustos 1963 tarihinde öğretmenlerin mali hakları ile ilgili olarak bir basın toplantısı düzenleyen İbrahim Öktem ek ders ücretlerinin saat başına 5 liradan orta dereceli okullar için 10 lira, yüksekokul öğretmenleri için ise 15 liraya çıkarılacağını belirterek ilgili kanun tasarısının en geç 1964 yılı başında yürürlüğe gireceği bilgisini kamuoyuyla paylaşmıştı (Tercüman Gazetesi, 22 Ağustos 1963, s. 1). Öğretmenler,

²⁸ Bu durumu Tercüman Gazetesindeki köşesine taşıyan Ali Rıza Alp öğretmenlerin durumunu şu ifadelerle betimliyordu: “Öğretmenlik Mesleği cazip hale getirilemediği için öğretmenlerin mühim bir kısmı iktisadi devlet kurumlarına ve özel sektörler kaymıştı. Hâlbuki iyi bir iktisadi sistemin müteşebbis bir özel sektörün ve adli bir adliyenin kurulabilmesi için her şeyden evvel kuvvetli bir öğretmen kadrosuna ihtiyaç vardır. Eğitim ve öğretimin temeli de öğretmen olduğu için öğretmenin içtimai olarak iyi bir mevkide konumlanmasını sağlamak zaruridir. Buna karşılık öğretmenlerin büyük bir bölümü mahrumiyet bölgelerinin ücra köylerinde çalıştığından memlekette memur çocukları içinde okuma yüzdesi en düşük olanları öğretmen çocukları oluşturmaktaydı. Düşük ücretlerle çalıştıkları için çocuklarına paralı tahsil imkânı da sağlayamıyorlardı.” (Tercüman Gazetesi, 20 Eylül 1963, ss. 1-5).

normal ders yüklerinin dışında ortaokullarda 18 liselerde 15 saate kadar ilave ders yükünün altına giriyorlardı. Bu süre çoğu defasında ihtiyacı karşılamaya yetmediği için 26 ile 30 saate kadar çıkabiliyordu. Büyük bir emek, süre ve çaba isteyen bu çalışma temposuna karşın ders ücretleri düşük bir miktardaydı. Bu tasarının kanunlaşması halinde öğretmenler normal maaşları dışında bir o kadar daha ek ücretle ödüllendirilmiş olacaktı (Hürriyet Gazetesi, 11 Eylül 1962, s. 7).

Öğretmenlerin ek ders ücretlerini üç katına çıkaracak olan bu tasarının yasalaşması iki yıldır meclis gündeminde beklemekteydi. Tasarı hakkında Eylül 1963'te başlatılan bu çalışmaları Milli Eğitim Komisyonu yürütmekteydi. Kanunun gecikme nedenlerine dair yaptığı açıklamada komisyon başkanı Mehmet Altınsoy, illerde ilkokul öğretmenlerinin 75 lira eğitim ödeneği, ilçelerde 50 lira köy ödeneği ile ilgili kanun tasarısı hazırlanması nedeniyle kanunun TBMM gündeminde bekletildiğini belirterek hükümet tasarısının öğretmenler lehine daha geniş hükümler getireceğini ifade etmişti (Tercüman Gazetesi, 19 Eylül 1963, ss. 1-5).

Milli Eğitim Bakanlığı her kademedeki öğretmenleri kapsayacak şekilde bir bütünlük içerisinde ele alarak, tasarıyı yüksek ve orta dereceli okullar öğretmenleri ile ilkokul öğretmenlerinin haftalık ders saatleri ile ek ders ücretleri hakkında kanun olarak belirlemişti. Bütçe ve planlama komisyonunca kabul edilerek Ekim 1963'te TBMM'ye sevk edilerek (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ekim 1963, s. 1) TBMM'nin 22 Ocak 1964 Çarşamba günü otuz ikinci birleşiminde görüşülmeye başlanmıştı (MM. TD. 22.1.1964, B: 38, O: 1, s. 446). Mecliste 489 sayı numarası ile 5 Mart 1964 tarihinde kabul edilen bu kanun 12 Mart 1964 tarihli Resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmişti (Resmî Gazete, 12 Mart 1964, s. 1).

Kanunun ilkokul kademesi öğretmenlerinin ders saat ve ücretlerini düzenleyen ek birinci maddesi ise ilkokullarda, anaokullarında, okuma-yazma kurslarında ve gezici köy kurslarında görevli öğretmenler maaşları karşılığı 18 saat ders okutmakla yükümlü kılınmıştı. Ayrıca kanun, tüzük ve yönetmelik ve eğitim programlarında verilen görevleri yerine getirmek için kendilerine zorunlu ek ders görevi verileceği belirtilmişti (Tekişık ve Karabıyık, 1969, s. 259). Esasında kabul edilen bu kanunun, öğretmenlerin ders ücretlerini artırmakla beraber ders saatlerinde bir değişiklik

getirmediği görülmekteydi. Eskiden olduğu gibi ortaokullarda 18 saat normal, 6 saat zorunlu ek ders, lise ve dengi okullarda 15 saat normal 9 saat zorunlu ek ders saati yükümlülüğü konulmuştu. Bu derslerin dışında öğretmenler haftada 6 saat ihtiyari ders kabul etmek suretiyle ders saatlerini 30'a çıkarabileceklerdi. Orta ve lise dengi okullarda eskiden 5 lira olan ek ders ücretleri bu kanun ile 15 liraya çıkarılmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Şubat 1964, ss. 1-7).

439 sayılı bu kanun on yedi esas ve bir ek maddeden oluştuğu görülmektedir. Kanunu üçüncü maddesi orta dereceli okulların birinci ve ikinci devresinde görev yapan öğretmenleri, kanuna eklenen ek birinci madde ise ilköğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin mecburi ve ek ders saatleriyle ders saati ücretlerini düzenliyordu (Resmî Gazete, 12 Mart 1964, s. 1-2). Kanunu üçüncü maddesi iki fırka halinde ders saatleri ve ücretleriyle düzenlemeleri getiriyordu.²⁹

Bütün bunlara karşılık 1960'lı yıllardaki Türkiye'de her kademe okulların öğretmen ihtiyacının hat safhada olduğu bir dönemde binlerce okul öğretmensiz ve binlerce ders saati bu sebeple boş geçmekteyken öğretmenlere belli bir saatin üzerinde ders yükü verilmeyeceğinin yasal olarak kabulü önem taşımaktaydı. Zira öğretmenliğin zihni yorgunluğu olan bir meslek olması, Kanunun 1960'ların öğretmen yetiştirilmesinde nicelik ve nitelik olarak çarpışan iki görüşten nitelik lehine verilmiş bir karar olduğu açıktı.

²⁹ Orta dereceli okulların ikinci devre genel bilgi ve meslek dersleri öğretmenleri maaşları karşılığında ve ihtisasları içinde haftada 15 birinci devre genel bilgi ve meslek dersleri öğretmenleri de maaşları karşılığında ve ihtisasları içinde 18 saat ders okutmakla yükümlüdürler. Bu öğretmenlere okullarında veya dengi okullarda ihtisasları içinde haftada 6 saate kadar ücretle mecburi ek ders verilebilir. Bu mecburiyet dışında muvafakatleri ile okullarında, resmî ve özel dengi okullarda ikinci devre öğretmenlerine dokuz, birinci devre öğretmenlerine altı saate kadar daha uzmanlıkları içinde ücretle ek ders ve egzersiz çalışmaları verilebilir. Birinci devre öğretmenlerinden olup da okuttukları derslerin tamamı veya çoğu ikinci devreden verilenlerin ders sayılarının tespitinde ikinci devre öğretmenleri gibi işlem yapılır. Orta dereceli meslekî ve teknik öğretim okulları atölye ve tatbikat öğretmenleri ile akşam sanat okulları atölye öğretmenleri, okullarında veya diğer dengi meslekî ve teknik okul ve kurslarında maaşlarına karşılık haftada 20 saat atölye ve meslek dersi okutmakla yükümlüdürler. Bu öğretmenlere ayrıca haftada 20 saate kadar mecburi, 4 saat de ihtiyari olarak ücretle ek atölye, meslek dersi ve egzersiz verilebilir. Köy, ilçe ve bölge kursları öğretmenleri haftada 28 saat atölye dersi okutmakla yükümlü tutulurlar. Bunlara ayrıca haftada 16 saate kadar ücretle ek atölye dersi verilebilir." (Resmî Gazete, 12 Mart 1964, s. 1).

4.3.13. İlkokul Öğretmenliği Ödeneği Kanununun Çıkarılması

CHP-Bağımsızlar Azınlık Hükümeti (25 Aralık 1963-20 Şubat 1965) ve İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde ilkokul öğretmenlerin sosyal ve iktisadi durumlarını iyileştirmek amacıyla "İlkokul Öğretmenliği Ödeneği Kanunu" adıyla çıkarılan bir kanun bu dönemde öğretmenlik mesleğinin sorunlarına atılmış bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. 17 Eylül 1963 tarihinde Türkiye Öğretmen Dernekleri Başkanlığından 20 kişilik bir heyet Başbakan İsmet İnönü tarafından kabul edilmişti. Hükümet ile öğretmen temsilcileri arasında gerçekleşen bu görüşmenin ana gündemini ilkokul öğretmenlerinin eğitim ödenekleri oluşturuyordu. Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem³⁰ ve Maliye Bakanı Ferit Melen'in³¹ hazır bulunduğu görüşmenin sonucunda öğretmen ödeneklerinin 75 liradan 100 liraya çıkarılması ve bu tutarın 50 lirasının 1964 bütçesinden, kalan 50 lirasının da 1965 bütçesinden karşılanması kararına varılmıştı. Görüşme sonrası Başbakan İnönü köy öğretmenleri ile ilgili ne garanti edildiyse yerine getirilmesinin uygun görüldüğü açılmasında bulunmuştu. Millî Eğitim Bakanı Öktem, kendi olanaklarının da bu sorunun çözümünde kullanılacağını ifade ederken Maliye Bakanı Melen bu işin bir Kanun teklifinden ziyade hükümet tasarrufu olarak yapılmasına dair düşüncesini açıklamıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Eylül 1963, ss. 1-5).

Hükümet yetkilileriyle öğretmen dernekleri arasında yapılan görüşmelerin ardından hükümet, şehir ve köylerde görev yapmakta olan ilkokul öğretmenlerinin maaşlarına ek olarak 80 ile 120 lira arasında bir eğitim ödeneği alması için çalışmaları başlatılan kanun teklifinin TBMM'nin açılmasıyla ele alınması ve ilk elden kabul edilmesi planlamaktaydı (Tercüman Gazetesi, 10 Kasım 1963, ss. 1-5). Gerçekten de hazırlanan kanun tasarısının meclis çalışmaya başladıktan sonra hızlı bir şekilde

³⁰ İbrahim Hulusi Öktem, 1904 yılında Karaman'da doğmuş, Paris'te tıp alanında ihtisas eğitimi almıştır. Bir dönem doktorluk ve başhekimlik görevlerinde bulunan Öktem, on bir, on iki ve on üçüncü dönem Bursa milletvekilliği ile 11 Haziran 1963-20 Şubat 1965 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürütmüştür. www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

³¹ 1906 yılında Van'da doğan Ferit Melen 1931 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olarak çeşitli devlet kademelerinde müsteşarlık görevlerinde bulunmuştur. Çeşitli dönemlerde TBMM Van milletvekilliğini yürüten Ferit Melen 25 Haziran 1962-20 Şubat 1965 tarihleri arasında Maliye Bakanlığını görevinde bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (22 Mayıs 1972-15 Nisan 1973) ve Millî Savunma Bakanlığı (31 Mart 1975-21 Haziran 1977) görevlerinde bulunmuş Türk Siyasetçi ve bürokrattır. . www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

Cumhuriyet Senatosu, Milli Eğitim Komisyonu ve Bütçe Planlama Komisyonların geçerek ardından 28 Mart 1964 tarihinde TBMM genel kurulunun gündemine alınarak kabul edildiği görülmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Mart 1964, s. 1), (MM.TD. 28.12.1964, B: 77, 01, s. 78). 6 Nisan 1964 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 443 Sayılı İlkokul Öğretmenliği Ödeneği Kanunu ile öğretmenler aylık maaşları dışında ek bir ödeneye kavuşmuş oluyordu. Buna göre; ilköğretim ve ilkokul müdür ve yardımcılar ile cezaevi okullarında ve yetiştirme yurtlarında çalışan asil öğretmen, müdür ve yardımcılar dâhil olmak üzere kadrolu ilkokul öğretmenlerinin şehir ve kasaba okullarında çalışanları aylıklarına ek olarak ayda 100 lira ücret alma hakkını elde ediyorlardı. Bunlardan köy okulunda çalışan öğretmenlere ise ayda 150 lira ilkokul öğretmeni ödeneği verilmesi kabul ediliyordu. Bu kanunda ayrıca nüfusu 2.000'den az olan ilçe merkezleri de bu maddenin uygulanmasında köy kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Kanunun ikinci maddesinde 5 Ocak 1961 tarihli ve 222 sayılı kanunun 43 ve 45 inci, 31.3.1926 tarihî 788 sayılı kanunun 78 ve 79 uncu maddeleri ile 10.6.1949 tarihli ve 5442 sayılı kanunun 13'üncü maddesinin (ç) fıkrası gereğince verilen izinler dışında her ne sebeple olursa olsun görevleri başında bulunmayanlara görevlerinden ayrı bulundukları müddetçe birinci madde de zikredilen ödenek verilemeyeceği hükme bağlanmıştı. Kanunda hastalıkları sebebiyle işi başına gelmeyenlere, bu yüzden görevden ayrı geçen günlerin bir ders yılında toplamı 60 günü geçmemek üzere, eğitim ödeneği verileceği belirtilmiştir. Kanuna eklenen geçici maddeye göre birinci maddede sözü edilen eğitim ödeneğinin, 1964 bütçe yılma mahsus olmak üzere, %50'si ödenmesi kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 6 Nisan 1964, s. 1).

Kanun öğretmenlere verilen ödenek köy öğretmenleri hususunda pozitif bir ayrımcılığı esas almaktaydı. Kanunun gerekçesinde bu durum aşağıdaki şekilde açıklanmaktaydı; *“Köy öğretmenlerine verilecek eğitim ödeneğinin diğer öğretmenlerden farklı olması birçok bakımlardan zaruridir. Bir öğretmenin köyde kalabilmemesi ve gözünü büyük şehirlerden 'ayırabilmesi için çocuğunun tahsilinden başka endişesi olmaması geçmektedir. Yani köy öğretmeni şehirde okutacağı çocuğu için daha fazla maddi imkâna sahip olmalıdır. Bu suretle köyden şehre doğru akmak isteyen tecrübeli öğretmenlerin uzun zaman köyde kalmaları sağlanmış olacaktır.”* (MM. TD. 11.02.1964, B: 52, O: 1, s. 563). Bu yönüyle İlkokul Öğretmenliği Ödeneği

Kanunu Türk okul sistemi içerisinde kırsal kesim ve mahrumiyet bölgelerindeki öğretmen rejiminin istikrara kavuşması ve öğretim faaliyetlerinin aksamadan devam etmesi açısından da önem arz etmekteydi.

4.3.14. İlkokul öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Becayış Yönetmeliğinin Çıkarılması

İnönü Koalisyon Hükümetleri döneminde öğretmenlerin özlük haklarının geliştirilmesi amacıyla İlkokul öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Becayış Yönetmeliğinin çıkarılması öğretmenlik mesleği açısından olumlu bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960'lı yılların başında eğitim sisteminde genel olarak öğretmenlerin özel olarak da merkezden uzak çevrelerde çalışan ilkokul öğretmenlerinin yaşadığı sıkıntılardan birisi de mevcut tayin ve nakil yönetmeliklerinin öğretmen gerçekliklerine cevap verecek nitelikten uzak oluşuydu. 1962 yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerinde CKMP adına söz alan Yozgat milletvekili İsmet Kapısız ülkemizde öğretmenlerin sorunlarından bahsederken mevcut tayin ve nakil yönetmeliğinin âdil esaslara göre hazırlanıp tatbik edilmesinin öncelikle halledilmesi gereken problemlerden biri olduğu açıklamasında bulunmuştu (MM. TD, 22.2.1962, B: 58, O:1, s. 182). CHP Aydın Milletvekili Mustafa Şükrü Koç geçmiş yıllarda hazırlanmış olan tayin ve nakil yönetmeliklerinin adaletsiz ölçülerinin öğretmenlerin mesleklerinden ayrılmanın neden olduğunu ve Millî Eğitim Bakanlığının bu konu üzerinde ciddiyetle duracağına şüphelerinin olmadığı belirterek bakanlığın dikkatini bu konuya çekiyordu (MM. TD. 3.1.1962, B: 28, O: 1, ss. 475-476).

Bu arada 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında VII. Millî Eğitim Şûrası toplanmış ve bu hususta bazı kararlar alınmıştı. Şûrada öğretmen nakil ve terfilerinde öğretmenlerin istek, liyakat ve başarıları dikkate alınmak suretiyle belli bölgelerde belli sürelerde çalışması, tayin ve nakillerde bölge hizmeti dikkate alınması ve büyük merkezlere nakil işin adil ölçülere göre yapılması teklif edilmişti (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 222). Hilmi İncesulu'nun Millî Eğitim Bakanlığı döneminde ise bu yönde adımlar atılarak ilkokul öğretmenlerin tayin, nakil ve becayiş hususunda yaşadığı sıkıntıları çözüme kavuşturmak ve milli eğitim bünyesinde ilgili konulardaki işleyişi

düzenlemek adına yeni bir yönetmelik çıkarılmıştı. Bu yönetmelikle ilkokul öğretmenlerinin tayin, nakil ve becayiş işlerinde büyük çapta bir değişikliğe gidilmişti. Öğretmenlerin nakil ve becayiş isteklerine büyük çapta cevap verecek nitelikte olan yönetmelik ile kıdem ve başarı durumları ile evlenmemiş olmak durumlarının da nakil sebepleri arasına girdiği görülmekteydi (Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1962, s. 2).

13 Haziran 1962 tarihinde resmî gazetede yayımlanarak İlkokul Öğretmenlerinin Tayin, Nakil ve Becayiş Yönetmeliği adıyla yürürlüğe giren yönetmelik, il emrine tayin edilen ilkokul öğretmenlerinin valiliklerce görev yerlerinin tespiti ile bunların nakil, becayiş ve sıraya alınma işlerinde birtakım esaslar getiriyordu. Yönetmeliğe göre öğretmenler, Millî Eğitim Bakanlığının izni olmaksızın, ilgili kanun ve usullerce tespit edilen görev yerleri dışında herhangi bir yerde ve işte çalıştırılamayacaktı. Yönetmelikte kendi istekleri ile il içi yer değiştirmek veya başka bir il emrine nakil olunmak isteyen öğretmenlerin nakil ve becayiş istekleri, zaruret olmadıkça, tatil ayları içinde yapılması hükme bağlanmıştı. Bu zaruri haller ise yönetmeliğin 43. maddesinde başka bir mahal ve şehirde bakıma muhtaç eş ve çocuklarının bulunması gibi eğitim ve sağlık durumları, eş durumu tayini ve idari ve mesleki cezası olmadan öğretmenlikte 15 yılı doldurmuş veya 10 yıl fiilen köylerde çalışmış olmak şeklinde belirtilmişti. Yönetmeliğin getirildiği bir diğer esasa göre teftiş yetkisini haiz olanların usulüne göre yapacakları tahkikatla sabit olmadıkça ve ilgili disiplin kurulunun mütalâası alınmadıkça, öğretmenlerin, ilkokul müdürleri ile ilköğretim müdürleri ve yardımcılarının, istekleri dışında, yerleri değiştirilemeyecekti. Yönetmeliğe göre bir ilde nakil bekleyen öğretmenlerden sırası gelenler ancak yerlerine öğretmen verilmek suretiyle nakilleri yapılabilecekti. Her kaynaktan yetişen ilkokul öğretmenlerinin, illerde görev yerlerinin tespiti ile nakil ve becayişleri başında Milli Eğitim Müdür ve Müdür yardımcılarının olduğu bir komisyon tarafından yapılacaktı (Resmî Gazete, 13 Haziran 1962, s. 7591).

Toplam on iki bölüm, yetmiş yedi esas madde ve yedek subay öğretmenlerle ilgili sekiz geçici maddeyi ihtiva eden yönetmelik vekil öğretmenlerin tayin ve nakil işlerini de düzenliyordu. Yönetmelikte yukarıda değindiğimiz genel esaslar dışında yeni mezunların tayin durumları, iller emrine alınan öğretmenlerin görev yerlerinin tespiti, yer değiştirme işlemlerinin usulleri, becayiş, sıraya alınma ve daha önce kendi

rızasıyla ayrılmış veya görevden el çekmiş sayılmış öğretmenlerden yeniden göreve dönmek isteyenlerin yeniden atamalarına kadar birçok mesele düzenlenmekteydi. Yeni yönetmelik köylerde mecburi hizmetini başarıyla tamamlayan bekâr bayan öğretmenlerin, başka mazeretleri olmasa bile istedikleri merkezler için sıraya alınmalarına olanak sağlıyordu (Resmî Gazete, 13 Haziran 1962, ss. 7591-7594). Öğretmen toplumu içinde 76 bin ilköğretim öğretmenini etkileyecek olan bu yönetmeliğin birçok konuda öğretmenlerin durumlarını sınırlayan durumları ortadan kaldırarak tayin, nakil ve becayiş olanaklarını genişlettiği görülmekteydi (Hürriyet Gazetesi, 10 Nisan 1963, s. 1).

4.3.15. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı kadroların Tek Bir Genel Müdürlükte Toplanması

İsmet İnönü Koalisyon Hükümetleri döneminde Türkiye'deki öğretmen rejimini düzenlemek için Millî Eğitim Bakanlığındaki Kadroların Tek Bir Genel Müdürlükte Toplanmasına dair bir kanun çıkarılmıştır. Türkiye'de 1962 yılına dek Millî Eğitim Bakanlığı teşkilâtına bağlı her daire kendi personeli için ayrı ayrı kadro tahsisine gittiği görülmekteydi. Bakanlık teşkilatının kadrolar konusundaki bu uygulaması öğretmen ihtiyacı olan okul kademeleri için yeni kadroların çıkarılması, öğretmenlerin bölgeler arası yer değişimleri, tayin ve nakil işlemlerinin aksaması gibi önemli sorunlara yol açıyordu. Bu sistemde dairelerin personellerine, kendi usulüne göre kadrolarını tevzi etmeleri birbirine uyan bu dağıtımdaki kıstaslar, personel arasında haklı olarak itiraz konusu oluyordu. Ayrıca mevcut uygulamanın ortaya çıkardığı bir diğer sorun, bir dairede yığılan boş kadroların ihtiyaç olan başka birimlere aktarılmasına da engel oluşturmaya idi. Buna göre bazı daireler, elinde kâfi miktarda kadro bulunduğundan kendi personelinin zaman kaybettirmeksizin terfiini sağlarken, çeşitli nedenlerle kadro alamayan diğer bir teşkilât elemanları, o teşkilâtın kendisine has usulüne göre sıra beklemekteydi. Dairelerin değişik kadro unvanları, ancak o unvanı iktisap eden personel için kullanılmakta, diğerleri için kullanılmamaktadır. Bu suretle, mevcut kadrolardan dahi personel lehine azami yararlanması sağlanamazken daireler, elemanlarına kadro tahsisini kendi kadro kanununa göre yapmakta bir daireden artan kadronun diğer bir teşkilât personeline tahsisinde güçlük çekiliyordu.

Bu da Millî Eğitim Bakanlığı içinde öğretmenler açısından bir kadro yokluğu sorununu ortaya çıkarıyordu (MM, TD, 25.06.1962, S. 224, s. 1).

1961 yılında hazırlanan Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme isimli komisyon raporunda personel idaresinin bir elde toplanmamış olması dolayısıyla bakanlık merkez teşkilatında ortak bir sitemin kurulamadığı ve nesnel usullerin uygulanamadığını belirtilerek bu konuda yeni kanuni düzenlemeler yapılması gerektiğini ortaya koymuştu (MEB Merkez Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme, 1962, s. 5). Nihayetinde hükümet mevcut durumun sebep olduğu kusurları dikkate alarak atama, tayin ve terfi ile ilgili sorunları çözüme kavuşturmak ve her kademedeki okulların ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek miktarda öğretmen kadrosu ile donatmak amacıyla bakanlık içinde bir kadro düzenleme yoluna gitmeye karar vermişti. Buna göre Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde çeşitli dairelere ve cetvellere dağıtılmış kadroların birleştirilmesi ve öğretim dairelerinin uhdesinden alınarak bir bütün halinde Özlük İşleri Genel Müdürlüğünde toplanması kararlaştırıldı. (MM, TD, 25.06.1962, S. 224, s. 1).

Millî Eğitim Bakanlığında kadro sıkışıklığı yüzünden zarara uğrayan öğretmenlerin durumlarını düzeltmek üzere yeni kadrolar ihdas eden bir Kanun tasarısı, Bütçe ve Milli Eğitim Komisyonlarının tasvip kararlarıyla TBMM gündemine alınmıştı. Tasarının hedefi, halen orta dereceli okullarda kadrosuz çalıştığı bildirilen 728 öğretmen ile 1963, 1964 yıllarında bu dereceli okullara bulunduğu takdirde tayini gereken 13 bin öğretmeni kadrosuz bırakmamak ve aynı yıllar içinde ilkokulların ihtiyacı olan 30 bin öğretmene kadro hazırlamaktı. Tasarının en olumlu özelliği kendi personeli için ayrı ayrı kadro tahsisine giden Millî Eğitim Bakanlığı dairelerinin kadrolarını bir bütün halinde Özlük İşleri Genel Müdürlüğünde toplamak ve böylelikle ayrı olanaklara kavuşan öğretmenler arasındaki adaletsizliği giderecek nitelikte oluşuydu (Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1962, ss. 1-5).

Bu düzenleme için çalışmalara başlayan Bakanlar Kurulunca, “Millî Eğitim Bakanlığı Kuruluş Kadroları ile Merkez Kuruluşu ve Görevleri Hakkındaki 2287 Sayılı Kanun’da Değişiklik Yapılmasına Dair Olan 4926 Sayılı Kanun’a Bağlı Kadro Cetvellerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” adında 58 Nolu bir kanun

tasarısı hazırlanarak TBMM’de kabul edildi. Dört esas bir geçici maddeden oluşan bu Kanun ile 4926 sayılı kanuna bağlı çeşitli sayılı cetvellerdeki kadrolar kaldırılmış ve yerine bütün kadrolar özlük işleri Genel Müdürlüğü başlığı altında tek cetvele konulmuştu. Ayrıca kanunun doğuracağı olası mağduriyetlerin önüne geçmek için kanunda; *“Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte görevi başında bulunanlardan, kadro, aylık ve unvanları değiştirilmemiş olanların yeniden tayinine gerek olmadığı aylıklarının ödenmesine devam edileceği, bu kanunla kadroları kaldırılanlardan geçici görev, hastalık, izin gibi kanuni sebeplerle görevi başında bulunmayanların ise bu kanunla alınan kadrolardan birine tayinlerinde işe başlama şartı aranmaksızın aylıklarının verilmesine devam edileceği”* belirtilmişti (Resmî Gazete, 11 Temmuz 1962, s. 7893).

Bu kanunun kabulü dolayısıyla Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu Meclis Genel kuruluna hitaben yaptığı konuşmasında bu kanunun millî eğitim hizmetine kazandırdığı 39.412 kadro birçok sıkıntıyı çözeceğini belirterek bu kadrolardan 10564’ün 1962 bütçesiyle kullanılabilecek olmasının millî eğitim örgütünde atanma ve görevde yükselme bekleyen öğretmen ve idarecilerin sorunlarını çözecek olması nedeniyle büyük bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. (MM, TD., B: 106 0:1, 25.6.1962, s. 116) bu düzenlemenin önemini vurgulamıştı.

Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu ve Antalya milletvekili İhsan Ataöv’ün mevcut kanundaki bu düzenleme hakkında yaptığı açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, 58 Sayılı Kanun Millî Eğitim Bakanlığı personel rejimindeki kadro tıkanıklığını bir çözüme kavuşturarak yeni öğretmen atamaları, öğretmenlerin başka okul ve bölgelere tayin ve terfilerinde büyük bir rahatlama sağlamaktaydı. Kanun, bir dairede bulunan ihtiyaç fazlası kadroların ihtiyaç olunan başka bir daire ve okul kademesine ihdas edilmesinin önünü açarken diğer yandan atıl halde bekleyen boş kadroların ülkenin eğitim sisteminin hizmetinde işe koşulmasına olanak tanıyordu. Kadro rejimine sağladığı bu esneklikle ilgili kanun Türkiye’deki öğretmen ihtiyacının karşılanmasında önemli gelişmeydi.

4.3.16. Öğretmenlerin Aylıklı Kadrolara Geçirilmelerine Dair Kanun

CHP-YTP-CKMP Koalisyon Hükümeti (25 Haziran 1963-25 Aralık 1965) döneminde Öğretmenlerin Aylıklı Kadrolara Geçirilmelerine Dair Kanun kabul edilerek yürürlüğe girmesi İnönü koalisyonları döneminde öğretmenlik mesleği açısından bir diğer önemli gelişmeydi. Bilindiği gibi Cumhuriyet döneminde öğretmen okullu mezunlarının köye gitmemesi, öğretmenlerin köylerde de öğretmen yetiştirilememesine karşılık ilköğretimi bütün yurttan yaygın hale getirmek ve köylere öğretmen yetiştirmek için denenmiş yöntemlerin dışında yeni yollara başvurulması gereğini doğurmuştu. 1930'larda bu soruna çözüm getirmek amacıyla yetkililer, pratik bir çözüm olarak köyde kalabilen bir öğretmen modeli yetiştirmeyi düşünmüşlerdi. Bu amaçla askerlik yükümlülüklerini yerine getirerek köylerine geri dönecek ilkokul mezunu gençlerin eğitmen olarak kendi köylerde görevlendirilmesi usulü benimsenmişti (Koçer, 1983, s. 582). Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı ile Tarım Bakanlığının ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar sonucunda 1936'da 79 köyde eğitmenler görevlerine başlamışlardı (Cicioğlu, 1985, ss. 46-47). Bundan bir yıl sonra kabul edilen 11 Haziran 1937'de Köy Eğitmenleri Kanunu'na göre eğitmenler görevlendirildikleri köylerde; *"Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek."* gibi işlerden sorumlu tutulmaktaydılar (Resmî Gazete, 24 Haziran 1937, s. 8367).

1930'lu yıllardan itibaren köy eğitmenleri uzun yıllardır Türk okul sistemi içinde kırsal kesimlerde çeşitli sosyal ve iktisadi sıkıntılara göğüs gererek eğitimi geliştirmek büyük bir görev üstlenmişlerdi. Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem 21 Ağustos 1963 günü düzenlediği bir basın toplantısında eğitmenlerin durumuna değinerek küçük bir ücret karşılığı çalışan ve meslekten ayrıldıkları zaman maaşları kesintiye uğrayan bu eğitmenlerin geleceklerini güvenceye almak amacıyla onların maaş kadrolarına dâhil edilmelerini ön gören kanun tasarısının görüşmelerinin sona erdiğini ve önümüzdeki günlerde kanunlaşmasının beklendiği bilgisini vermişti (Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1963, ss. 1-7).

Nihayet öğretmenlere emeklilik ve özlük haklarının tanınarak öğretmenlerin aylıklı kadrolara geçirilmesine dair bir kanun teklifi, Konya Milletvekili İhsan Kabadayı ve 8 arkadaşı ile Sinop Milletvekili Mahmut Alicanoğlu ve 3 arkadaşı tarafından 26 Şubat 1963 tarihinde TBMM genel kuruluna sunulmuştu. İbrahim Öktem'in Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde 5 Eylül 1963 tarihli Meclis oturumunda gündeme alınan bu kanun, *“3228 Sayılı Köy Öğretmenleri Kanununun Kaldırılması ve Öğretmenlerin Aylıklı Kadrolara Geçirilmelerine Dair Kanun”* adı altında kabul edilmişti (MM. TD. 5.9.1963, B:131, O:1, s. 15).

Dört esas, iki geçici maddeden oluşan 3238 sayılı Kanuna göre; halen görevde bulunan öğretmenler hizmet sürelerine ve öğrenim durumlarına bakılmaksızın 14'üncü derece aylıklı kadrolara geçiriliyordu (Madde 1). Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan veya yeteri kadar öğretmen atanmasına olanak bulunmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek ve istihdam yerlerini köyler oluşturmak şartıyla öğretmenler bu kanun gereğince ihdas olunan kadrolara intibak ettirilerek tayinleri ile yükseltme, ödül, ceza ve aktarmalarının ilköğretim öğretmenleri hakkındaki hükümlere göre yürütülmesi kabul edilmiştir (Madde 2). Bu kanunla Millî Eğitim Bakanlığı kuruluş kadrolarıyla merkez kuruluşu ve görevleri hakkındaki 2287 sayılı kanunda değişiklik yapılmasına dair olan 4926 sayılı kanuna bağlı kadro cetvellerinde 58 sayılı kanunla değiştirilen Özlük İşleri Genel Müdürlüğü başlığı altındaki kadrolardan 2 sayılı cetvelde yazılı kadrolara 2.700 adet yeni kadro eklenmesi kararlaştırılmıştı (Madde: 3). Ayrıca bu kanun 3238 sayılı kanun ile diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümlerini yürürlükten kaldırıyordu (Madde: 4). Bu kanunla aylıklı kadrolara getirilen öğretmenlerin 5434 sayılı Kanunun geçici 65'inci maddesindeki esaslar dairesinde ve 6 içinde bir yassı ile T. C. Emekli Sandığına müracaatta bulunmaları şartıyla bu kanunun yürürlüğünden önce öğretmenlikte geçen hizmetlerinin en çok 10 yıl borçlanma yolu ile fiilî hizmet sürelerine ekleneceği belirtilmişti. Bu sürelerinse kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 10 sene geriye doğru hesaplanması ve bunların borçlanabilmeleri için bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihteki yaşlarından öğretmenlikte geçen hizmet süreleri indirildikten sonra yaş sayısının 40'ı geçmemiş olması şart koşuluyordu (Geçici Madde: 1). Kanunun geçici maddeleri ise 15 ve daha fazla yıl başarılı olarak hizmet edenlerden kendi istekleriyle öğretmenlik görevinden ayrılmış olup da bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yeniden öğretmenliğe

girmek isteyenlere, bir yıl içinde başvurmaları halinde, Millî Eğitim Bakanlığınca tespit edilecek esaslar dâhilinde göreve başlamalarına ve bu kanun hükümlerinden faydalanmalarına olanak sağlıyordu (Resmî Gazete, 12 Eylül 1963, s. 2).

Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber 24 Haziran 1937 tarihinde çıkarılan Köy Eğitimliği Kanunu kaldırılarak 2700 adet eğitimci emeklilik ve özlük haklarını elde ederek devlet güvencesine kavuşturulmuş oldu. Kanun ayrıca eğitimcilerin öğretmenlik fonksiyonu ve statüsü içinde değerlendirilmesini sağlıyordu. Böylelikle ilkokul öğretmenliği gibi sosyal ve beşerî olarak yurdun en mahrum bölgelerinde zor şartlar altında çalışan eğitim görevlileri maddi ve manevi olarak ödüllendirilmiş oluyorlardı.

4.3.17. 6273 Sayılı İntibak Kanunu ile Mağdur Olan Öğretmenlerin Durumu

1961-1965 yılları arasında, 1954 yılında kabul edilen 6273 Sayılı İntibak Kanunu ile mağdur olan öğretmenlerin durumu halen daha çözüm bekleyen bir sorun olarak varlığını devam ettirmekteydi. İkinci Menderes Hükümeti döneminde ve Rıfıkı Salim Burçak'ın³² Millî Eğitim Bakanlığı sırasında 23 Şubat 1954 tarih ve 6273 sayılı İntibak Kanunu yürürlüğe girmişti. Bu kanunu yanlış uygulanması eğitim camiasında 7000 öğretmenin aylık ve terfileri hususunda uzun yıllar boyunca bir çözüme kavuşturulamayacak bir mağduriyet sorununa doğurmuştu. 1954 yılında yürürlüğe giren 6273 sayılı İntibak Kanununun uygulanışında kazanılmış hakların ihlalinden doğan büyük yanlışlıklar olmuştu. Bu hataların mağdur ettiği öğretmenlerin bakanlık aleyhine Danıştay'da açtığı davalar ise öğretmenler lehine sonuçlandığı halde uygulamaya konulamamıştı. Bu husustaki esas sorun 6273 Sayılı Kanun'un 1. Maddesi aleyhine yapılan uygulamalardan doğmaktaydı. Kanunun birinci maddesi açık bir şekilde; *1938 yılında ve daha öncesinde mesleğe girmiş olup da bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte almakta bulundukları maaşları 50 liradan aşağı olan ilkokul öğretmenlerinin maaşları 50 liraya ve daha yüksek tahsil görerek orta ve*

³² 1913 yılında Erzurum'da doğmuş Rıfıkı Salim Burçak, Türk akademisyen ve siyasetçidir. İkinci Menderes Hükümeti Döneminde Gümrük Bakanlığı (9 Mart 1951-26 Ekim 1951) ve Millî Eğitim Bakanlığı (8 Nisan 1953-17 Mayıs 1954) görevlerini yürütmüştür.

yükseköğretim öğretmenliği hakkını kazananlardan maaşları 60 liradan aşağı olanların maaşları 60 liraya çıkarılır, hükmüne yer veriyordu (Resmî Gazete, 23 Şubat 1954, s. 8254).

Buna karşılık kanunun açık olan bu maddesi dönemin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yanlış uygulanmıştı. Meslekte uzun hizmet süreleri gereği 1954 yılında maaşları 60 lira ve üzeri olanların esas maaşları 50 lira üzerinden itibar edilerek, intibakları 50 lira üzerinden yapılmıştı. Bu yanlış işlem kazanılmış hakları ihlal etmek suretiyle öğretmenlerin maaş artışı ile ödül beklerken maaşların rütbe ve derece kaybına uğramalarına neden olmuştu. Bunun sonucunda başbakanlığa başvuran öğretmenler, buradan istedikleri sonucu bulamayınca meseleyi Danıştay'a götürmüşler, Danıştay da bu hususta 25 Kasım 1955 tarihli ve 55/119 sayılı bir görüşü birleştirme kararı almıştı. Bu kararı destekleme amacı ile Sayıştay da 1 Mart 1956 tarih ve 1/2275 sayılı genel kurul kararı ile Danıştay'ın görüşünü birleştirme kararının yerinde olduğunu ve intibak sorununun bu kararda tespit edilen esaslar dairesinde düzenlenmesi ve uygulanması gerektiğini belirtmişti. Buna karşın DP hükümetleri döneminde uygulanmayan Danıştay ve Sayıştay görüşleri, 27 Mayıs 1960 sonrası anayasanın 132. maddesinin güvencesi altında olmasına rağmen uygulanmamıştı. Bunun üzerine çaresizlik içinde kalan öğretmenler, son merci olarak TBMM'ne başvurmuşlardı. Meclis Karma Dilekçe Komisyonu bu konuda 26 Nisan 1963 tarih ve 7608/6873 sayılı bir karar almış ve bu karar Senato umumi heyetinin 30 Mayıs 1963 tarihli gündeminde ele alınarak onaylanmıştı. Senato tarafından da onaylanan Meclis Karma Bütçe Komisyonu kararında ise 6273 sayılı kanunun yanlış uygulanması dolayısıyla 7000 öğretmen mağdur duruma düştüğü, Danıştay'ın çeşitli kararlarıyla kesinleşmesine ve yapılan itirazlara rağmen Bakanlığın süreğen hale gelen bu konuyu ciddiyle ele alıp sonuca bağlamadığı görülmektedir. Bu sebeple bütçeye ne kadar yük getirirse getirsin yetkili organların mahkeme kararlarını uygulaya koyması gerektiğine dair öğretmenlerin lehine bir görüş belirtmişti (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Haziran 1965, s. 2).

Görüldüğü gibi 6273 sayılı kanunun mağdur ettiği öğretmenler tarafından açılan idari dâvalar, Millî Eğitim Bakanlığı aleyhine neticelenmiştir. Mahkeme tutanakları uygulanması zorunlu ve idare için bir görev olmakla beraber aleyhe

sonuçlanan davalara göre kanunun uygulama alanı genişlemiş bulunması dolayısıyla 6331 sayılı Kanunla alınan kadroların uygulanması mahkeme kararlarına rağmen sağlanamamıştı (MM. TD. 1.1.1964, B: 22, O: 1, s. 377). 2 Aralık 1960 tarihinde çalışmalarına başlayan milli eğitim planının hazırlığı ile ilgili komisyon raporunda çeşitli zamanlarda çıkarılan intibak kanunlarının öğretmenlerin bir kısmını memnun ederken bir takım yanlış uygulamalar dolayısıyla önemli bir kısmının da mağdur ettiği belirtilmişti. Komisyon bu hoşnutsuzlukların giderilmesi için bütün öğretmenleri içine alan bir intibak kanununun biran evvel çıkarılması yönünde öneride bulunmuştu (MEB, 1960, s. 42). Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanı Turhan Feyzioğlu, 29 Eylül 1960 tarihinde yaptığı basın açıklamasında federasyon faaliyetleri hakkında bilgiler verdikten sonra kadrosuzluk nedeniyle terfi edemeyen ve büyük çoğunluğu Danıştay'ın lehlerinde verdiği karara rağmen haklarını elde edemeyen öğretmenlere intibak sağlayacak bir kanun tasarısının federasyon tarafında hazırlanarak Devlet Başkanı ve Milli Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz'a verildiği bilgisini öğretmen toplumu ve kamuoyu ile paylaşmıştı (Tercüman Gazetesi, 30 Eylül 1960, ss. 1-5).

1961 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç gazetecilerin İntibak Kanunu hakkında sordukları soruya; *“İntibak Kanunu Mecliste komisyonda olup ivedilikle çıkacak kanunlar arasındadır.”* (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ağustos 1961, s. 1.) şeklinde cevaplandırmasına rağmen bu hususta somut hiçbir adımın atılmadığı görülmektedir.

Yıllardır çözüm bekleyen bu sorun bazı milletvekilleri tarafından ilgili kanun teklifi, bazı milletvekillerce de Milli Eğitim Bakanlarına sözlü sorular şeklinde TBMM gündemine de taşınmıştı. Giresun Milletvekili Ali Cüceoğlu'nu bu konuyu bir soruyla meclis gündemine taşımıştı. Cüceoğlu, 1962 yılında 1954 yılındaki yanlış uygulama ile hak kaybına uğrayan Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yükseltme haklarını Danıştay kararlarıyla ispat etmiş olmakla beraber mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi nedeniyle özlük haklarını alamayan kaç öğretmen bulunduğu dair sorusuna Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu, 1954 yılında yürürlüğe giren ilkokul öğretmenleriyle ilgili 6278 sayılı Kanunun 1938 yılı ile daha önceki yıllarda ilkokul öğretmeni olarak mesleğe giren bütün öğretmenlere uygulanmasına rağmen

kadro yokluğu yüzünden, bu kanun kapsamındaki bütün öğretmenlerin yükseltilmesinin sağlanamadığı ve bu sebeple mağdur olan öğretmenlerin sayısının 8.000 olduğu şeklinde cevap vermişti (MM. TD. 2.5.1962, B: 83, O: 1, ss. 116-117).

1962 Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde sorunu Köy Enstitüleriyle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkındaki 6234 Sayılı Kanun'a Ek 6888 Numaralı Kanun üzerinden kıymetlendiren Afyonkarahisar Milletvekili Veli Başaran ise intibak yasası nedeniyle uzun yıllardır kazanılmış haklarını almayı bekleyen binlerce öğretmenin yaşadığı mağduriyetin ancak 6888 Numaralı Kanunun öğretmen okulu mezunu öğretmenlerini de kapsar hale getirilmesiyle düzeleceğini aksi takdirde öğretmen ile mezun ettiği öğrencisinin aynı maaşı almaktan kurtulamayacağını söylemiştir (MM. TD. 22.2.1962, B: 58, O:1, s. 201).

Buna karşılık bu sorun çözülemediği gibi yıllar içinde sadece 6273 sayılı kanun ile mağdur olanların dışında binlerce öğretmeni ilgilendiren bir hale gelmişti. Hemen her kademedeki öğretmenin beklediği intibak kanununun bir türlü çıkarılamayışından doğan şikâyetler her geçen gün artarken ilköğretim ve ortaöğretim mensupları bu tasarının biran evvel kanunlaşmasını beklemekteydi. Zira okullarda görev yapan binlerce öğretmen kadrosuzluk yüzünden kadro içinde yükselmemiş yıllardır yerinde saymaktaydı. Örneğin aynı yıl içinde mezun olan ve aynı derecede haklara sahip iki eğitim mensubundan birisi normal bir şekilde görevinde yükselirken diğeri birkaç alt derece alt maaşta beklemek zorunda kalıyordu. Diğer taraftan öğretmen kuruluşları ve bakanlık mensupları hemen her gün bu türlü mağdur öğretmenlerin başvurularıyla karşılaşmaktaydı. Bu tasarının kanunlaşmasıyla halen 60 lira maaşla bekleyen öğretmenlerin maaşları 100 liraya yükselecek ve bu da öğretmenlerin hayat standartlarını biraz olsun rahatlatmasını sağlayacaktı (Hürriyet Gazetesi, 2 Aralık 1962, s. 2).

1954 yılından 1962 yılına kadar bu haksızlığı protesto etmek için yahut daha doyurucu bir iş bulmak için binlerce öğretmen, mesleğinden istifa etmişti. İlkokul öğretmenlerinin veya bu öğretmenlikten gelip daha yüksek kademedeki okullarda veya Millî Eğitim Bakanlığı teşkilatında çalışanlar özel idarelerden maaş almaktayken kendilerine atfı mümkün olmayan kadro içi yükselme gecikmeleri nedeniyle

uğradıkları kayıpların çözülmesi için 8273 Sayılı Kanun yürürlüğe girmesine karşın bu kanunun tatbiki de tamamen adaletsiz olmuş, kanuna ekli kadroların doldurulmasında uygunluk gözetilmemesi de milli eğitim toplumunda büyük bir mağdur öğretmen kitlesi ortaya çıkarmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1962, s. 5).

22 Şubat 1962 tarihli TBMM genel kurulunun elli üçüncü birleşiminde Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde C.H.P. Meclis Grubu adına söz alan Giresun Milletvekili Cevat Dursunoğlu'nun söyledikleri öğretmenlerin intibaksızlık nedeniyle düştüğü durumu gözler önüne sermesi açısından önemliydi. Dursunoğlu, görevlerini yerine getirirken birçok sosyal ve kültürel zorluklara göğüs geren öğretmenlerin intibaksızlık dolayısıyla maddi ve manevi olarak mağdur durumda bırakıldıklarını belirtmişti (MM. TD. 22.2.1962, B: 58, O: 1, s. 191). Bununla birlikte Millî Eğitim Bakanlığı ise bu meseleye sadece öğretmenler özelinde bir sorun olarak değil devlet memuriyetiyle ilgili genel bir sorun olduğu cihetinde bakılması gerektiği görüşündeydi. Kadro bulunmayışı yüzünden yükseltmeleri zamanında yapılamayan memur ve öğretmenlerin haklarının verilmesini mevzuattan ziyade kanunlarla olanak bulacağını ifade eden Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem, 1954 yılında çıkarılan İntibak Kanunun zamanın yöneticilerince yanlış uygulanması sonucu birçok ellerinde uygulanması zorunlu mahkeme kararları bulunmasına rağmen o tarihlerde yine kadro yokluğu sebebiyle haklarını alamaz duruma düşmüşlerdir. Bu hatayı düzeltmek amacıyla TBMM'ne çeşitli senelerde getirilen teklif ve tasarıların kanunlaşamadığını belirten İbrahim Öktem, bu gibi mağduriyetlerin intibak kanunları ile değil toptan ve tamamen giderilmesi maksadıyla devlet personel Kanunu içinde hal olunması kararlaştırıldığına dair bilgileri kamuoyuna duyurmuştu (Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1963, s. 5).

Öğretmenlerin intibak meselesindeki mağduriyetlerinin gidermek amacıyla 1961 yılından itibaren birçok milletvekili, ilkokul öğretmenleriyle ilkokul öğretmenliğinden gelip de çeşitli dereceli okullarda ve Millî Eğitim Bakanlığı, üniversite, bakanlıklar teşkilâtında ve iktisadi devlet kurumlarında çalışanların aylık dereceleri hakkındaki 6273 sayılı kanuna ek kanun tasarısı adı altında kanun tasarıları hazırlamışlardı. Bu tasarılar da maaşları zamanında intibak ettirilemeyen

öğretmenlerin 1954 yılından beri gerçekleşmemiş hakları tam olarak hesaplandığı zaman 120 milyon lirayı geçen bir toplama denk gelmekteydi. Buna karşılık öğretmenler devletin içinde bulunduğu iktisadi durumu göz önünde bulundurarak böyle bir talepten vazgeçip sadece hak edilmiş kıdemlerinin son durumlarına eklenmesi suretiyle 1961 malî yılı başından itibaren vasıl olacakları maaşları almaya dahi razı olmuşlardı (MM. TD. 1.1.1964, B: 22, O: 1, s. 377).

Milletvekilleri ise çeşitli zamanlarda 6273 sayılı kanunun mağdur ettiği öğretmenlerin intibaklarına kavuşması için hazırlanan kanun teklifleri Millet Meclisi Milli Eğitim Komisyonunca tek bir kanun teklifinde birleştirilerek yeni bir tasarı ve bununla ilgili 6 Ekim 1962 tarih ve 20 sayılı bir rapor hazırlamışlardı. Millî Eğitim Komisyonunca hazırlanan rapor, Bütçe Planlama Komisyonuna sevk edilmiş, teklif sahipleri ve hükümet temsilcilerinin katılımıyla inceleme ve görüşmeleri sonucunda Bütçe Planlama Komisyonunun 27 Ağustos 1963 tarihli ve 142 Karar Numaralı raporunda gerekçeli olarak reddedilmişti. İlgili raporda gösterilen gerekçeler üç noktada toplanmaktaydı. Bunlardan birincisi bu tasarılar, genel bütçeye 30 milyon lira ek bir yük getirecekti. İkincisi, meselenin sadece Millî Eğitim sorunu olarak değil, genel bir intibak sorunu olduğundan yeni personel kanunu tasarısında ele alınacak oluşu ve bu haliyle personel rejimi prensiplerine aykırı olacağı, personel politikası açısından yetersiz ve öğretmen ihtiyacını karşılayacak mahiyette olmaması bakımından da Beş Yıllık Plânla uygun olmamasıydı (MM. TD. 1.1.1964, B: 22, O: 1, s. 377). İnönü koalisyon hükümetleri döneminde çözülemeyen intibaksızlık sorunu Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti (20 Şubat 1965-27 Aralık 1965) döneminde de devam etmiştir. Bu sorunun devam etmesinde öğretmenlerin kadro, yükseltme, atanma ve yer değiştirme konularındaki sorunlarını da kapsayan bir memurluk kanununu çıkarılmaması etkili olmuştur.

4.3.18. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun Çıkarılması

1961-1965 koalisyonları döneminde 657 sayılı devlet memurları kanununun çıkarılması düşüncesinin öğretmenlerin atanma, yükselme ve kadrolarına dair tartışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bakanlığın bu yöndeki görüşü ise bütün devlet memurlarını kapsayacak bir personel kanunu çıkarılmasından yanaydı. İnönü

Koalisyon Hükümetleri döneminde sonuçlandırılmamakla beraber hazırlıklarına başlanan bütün devlet memurlarının kapsayan personel kanunu Hayri Ürgüplü Hükümeti döneminde çıkarıldığı görülmektedir. 23 Şubat 1965 tarihinde öğretmenlerin durumunu görüşmek üzere Milli Eğitim Bakanı Nevzat Cihat Bilgehan'ı makamında ziyaret eden Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu yöneticileri, bakandan çeşitli konularda yardım istemişlerdi. Bakan görüşmede iş birliği içinde öğretmenlerin bütün sorunlarının giderileceğini söyleyerek öğretmenlere hizmet etmeyi şerefli bir görev olduğunu kabul ettiği yönündeki görüşlerini dile getirmişti (Tercüman Gazetesi, 24 Şubat 1965, ss. 1-7).

Bununla beraber daha önce de bahsettiğimiz gibi genel bir devlet memurluğu kanunu çıkarılması yönünde bir görüşe sahip olan hükümetin bu hususta attığı adım bütün devlet memurlarını kapsayacak bir kanun hazırlığına girişmek olmuştur. Hazırlıkları tamamlanan bu kanun tasarısı 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nu olarak isimlendirilmiştir. İlgili tasarı, TBMM'nin 14 Temmuz 1965 tarihli 145. Birleşiminde yapılan görüşmelerden sonra kabul edilmişti (MM. TD. 14.7.1965, B: 145, O: 1, ss. 347-357). 23 Temmuz 1965 tarih ve 12056 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren bu kanun 239 esas, 60 geçici maddeden ve sekiz bölümden oluşmaktaydı. Kanunun 64. ve 71. maddelerini kapsayan ikinci bölümü, devlet memurluğunda ilerleme ve yükselmeler başlığı altında, memurların kadro derecelerinin düzenlenmesiyle ilgili hükümler getiriyordu (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1965, s. 5). Kanunun sekizinci bölüm beşinci kısmında mali hükümler başlığı altında yer alan 146. ve 186. maddeleri, memurların aylık, ücret, ödenek ve memuriyet ile ilgili her türden hizmetin ödeme, şekil ve şartlarını düzenlemekteydi (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1965, ss. 11-13).

Devlet kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevlerde çalışan, genel veya katma bütçelerden veya bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlardan veya huzur sandıklarından aylık alan devlet görevlilerini kapsamaktaydı. Bu kanun beraber Devlet memurlarının hizmet şartlarını, niteliklerini, atanma ve yetiştirilmelerini, ilerleme ve yükselmelerini, ödev, hak, yüküm ve sorumluluklarını, aylıklarını ve ödeneklerini ve diğer özlük işlerini düzenlenecekti (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1965, s. 1).

Devlet hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli işlerde çalışan genel veya katma bütçelerden yahut bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlarla kefaret sandıklarından maaş alan 300 bin devlet memurunu ilgilendirmektedir. 657 Sayılı Personel Kanunun 32 ve takip eden maddeleri devlet memurlarını sınıflama yetkisini Devlet Personel Dairesine vermişti. Buna göre daire, 232 sayılı tüzüğü hazırlamış ve Maliye Bakanlığına vermişti. Hazırlanan bu sınıf tüzüklerine göre asgari ortaokul mezunu kimseler devlet memuru olmaya hak kazanıyordu. Bu tüzüğe göre ortaokul mezunları büro yardımcı memurlar, lise mezunları icracı memurlar, üniversite mezunları ise yönetici memur sınıflarına ayırıyordu. Tüzüğe göre ortaokul mezunları 18-25 yaş arasında bulunacak ve taban ve tavan maaşları 100 ile 300 arasında olacak bunlar 55-60 yaşlarında emeklilik hakkı elde edeceklerdi. Lise mezunları 18 ile 28 yaşları arasında bulunacak, taban maaşları 200 tavan maaşları ise 650 lira olacak ve bunlar 60 yaşında emekliye ayrılacaklardı. Üniversite mezunları ise 20 ile 35 yaşları arasında ve 225 lira taban aylıkla göreve başlayabilecekler, 1000 lira aylıkla 60 yaşında emeklilik hakkı kazanacaklardı (Tercüman Gazetesi, 28 Şubat 1966, ss. 1-7).

4.3.18.1. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na Yöneltilen Eleştiriler

Devlet Personel Kanunu devlet personel ilişkisini ve rejimini bütün ayrıntılarıyla tanımlamasına rağmen kanuna öğretmenlik mesleği özelinde dönemin eğitimcileri tarafından yoğun eleştiriler yöneltilmişti. Kanuna yönelik eleştiriler öğretmenliğin adliye ve ordu mensubu devlet memurları gibi özel bir statüde tanımlanmamış oluşu, devlet personel rejimi içerisinde öğretmenlik mesleğinin sınıf olarak muğlak halde bırakılması ve kendi içinde hizmet sınıflarına ayrılması noktalarında toplandığı görülmektedir.³³

³³ Personel Kanununda öğretmenlerin uzman memurluk üzerinden kıymetlendirilmeyişi bağlamında eleştiren İstanbul Üniversitesi Öğretim üyelerinden Doç. Dr. Faruk Kadri Timurtaş 657 sayılı kanun hakkındaki görüşlerini bu cümlelerle ortaya koymuştur: “Personel Kanunu devlet memurlarını yönetici, icracı ve büro hizmetleri olarak başlıca üç sınıfa ayırıyordu. Aylığın tespitinde ise hizmetin devlet için taşıdığı değer ile hizmetin memur bakımından taşıdığı risk ve memurdan beklenen hizmet şartları esas olarak alıyordu. Personel kanununda uzman memurların durumu dikkate alınmamış, bunlardan sadece hâkimler ve askeri personel kanunun kapsamından ayrı tutulmuşlardı. Fakat öğretmenler içinde bu istisnai durum tatbik edilmeliydi. Çünkü öğretmenler bu üç sınıftan hiçbirine girmemektedir. Öğretmenlik mesleği gerek yetiştirme gerekse hizmet açısından kendine has bir eğitimi ve pedagojik formasyonu ihtiva eden bir özelliktedir. Personel Kanununda öğretmenliğin özel bir formasyon olduğu unutulmuş olacak ki adli ve askeri sınıf mensupları gibi öğretmenler de ayrı bir statüye tabi tutulmamıştır.” (Timurtaş, 1965, ss. 7-8).

Gerçekten de öğretmenlik mesleği özelinde düşünüldüğünde personel kanununda öğretmen zümresinin hangi sınıfa dâhil olduğu, maaş dereceleri ve miktarlarının açıklanmamış olması, öğretmenlik mesleğini belirsizlik içinde bırakan bir eksiklik olarak göze çarpmaktaydı. Hâlbuki öğretmenler mesleğin taşıdığı özellikler dolayısıyla kanundaki üç sınıftan hiç birisine giremeyeceği gibi kanunun memur tanımına da uymamaktaydılar. Öncelikle öğretmenler memurları yönetmediklerinden yönetici sayılamazlardı. Yöneticilerin verdiği emirleri yerine getirmedikleri için icracı da sayılamazlardı. Öğretmen bir yöneticiye tabi icra organı olmaktan ziyade hür ve bağımsız bir fikir adamıdır. Bir öğretmeni icra merciinin hizmetinde uygulayıcı olarak düşünülmesi öğretmenin hakiki hizmetlerinden uzaklaştırarak öğretmenliğin işlevini yitirilmesi sonucunu doğuracaktır. Bu yönüyle umutla beklenen Personel Kanunun öğretmen zümresinin beklentilerini karşılamaktan uzaktı (Ergin, 1965, s. 9).

Yeni personel kanununa getirilen eleştirilerden bir diğeryse ilgili kanuna göre hazırlanan sınıf tüzükleri taslağında öğretmenlerin kendi içinde sınıflara ayrılması düşüncesi idi. 17 Aralık 1965 günü TBMM genel kurulunda 657 sayılı devlet memurları kanununa göre öğretmenlik mesleki için yapılacak sınıf tüzükleri hakkında konuşan Sakarya Milletvekili Hayrettin Uysal, öğretmenliğin bir meslek sınıfı olarak düşünülmeyp eğitim idareciliği ayrı bir sınıf olarak ele alınırsa, alın teri ile en yüksek maaş seviyesine ulaşma hakkının ilköğretim ve ortaokul öğretmeninin elinden alınmış olacağını öğretmenleri parçalayacak bu anlayışın öğretmenliği değersizleştirecek büyük bir çekişme ve güçsüzlük kaynağı olacağını ifade ederek tasarının aleyhinde görüş belirtmişti (MM. TD. 17.12.1965, B: 24, O:1, s. 583).

Gerçekten de hazırlanan taslak öğretmenleri, sekiz hizmet sınıfına bölmektedir. İlköğretim kademesi, ilköğretim eğitim ve hizmetleri sınıfı ve ilköğretim eğitim ve hizmetleri müfettiş sınıfı olmak üzere ikiye bölünmüştü. Bu durum orta kademe eğitimde daha da karmaşık hale gelmekteydi. Orta öğretim, orta ve dengi okullar eğitim ve hizmetleri sınıfı, orta ve dengi okullarla lise ve dengi okullarda ortak eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı, lise ve dengi okullar eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı, lise ve dengi okulların uygulamalı bilimler eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı olarak dört sınıfa ayrılmıştı. Orta kademedeki okullarda yönetim ise orta ve dengi

okullar yönetim hizmetleri sınıfı ile lise ve dengi okullar yönetim hizmetleri sınıfı olarak iki sınıfta tasnif edilmişti. Bu sınıflamalar, kademelere göre çeşitli şekilde derecelendirmeye tabi tutulmuştu. İlkokul öğretim ve eğitim hizmetleri sınıfı stajyer öğretmenlikten başlayarak dört dereceye ayrılmıştı. İlköğretim müfettişleri sınıfı da dört dereceye ayrılmaktaydı. Bu sınıfa ilköğretim ve eğitim hizmetleri içinden belli bir süre ve sınavla geçilebiliyordu. Diğer sınıflarda stajyerlikten başlayarak dört dereceye ayrılmıştı. Bununla beraber yönetim hizmetleri sınıfları üç dereceye ayrılmıştı. Lise ve dengi okulların uygulamalı bilimler, eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı ise matematik, fizik, kimya ve biyoloji öğretmenlerini kapsamaktaydı. Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu bu sınıflama ve derecelendirmelere karşı 27 Ocak 1966 tarihli bir bildiri yayınlayarak sert tepki göstermişlerdi.³⁴ Yüz bini aşkın Türk öğretmene refah sağlamak iddiasında gizlenen gerçek birkaç yüz kişinin saltanat özleminden ibaret olduğu ve mesleğin hangi kademesinden çalışırsa çalışsın öğretmenler, baremin en yüksek tavanına çıkabilmeyi en doğal hakları olarak gördükleri ifade ediliyordu. (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1966, ss. 1-7). 17 Nisan 1966 tarihinde Öğretmenler Derneğinin toplantısında konuşan Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanı Hayrettin Uysal ise; öğretmenlerin sınıf tüzüğüyle sınıflara ayrılmasını önleyemezsek iptali hususunda Danıştay'a müracaatta bulunacakları açıklamasını yaparak kanunun eksik yönlerine dair tepkisini ortaya koyuyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Nisan 1966, s. 1).

Böylelikle 1960-1961 yılından itibaren koalisyon hükümetleri ile öğretmen topluluğu arasında karşılıklı iş birliği içinde olumlu bir havada gelişen ilişkiler ilk defa Suat Hayri Ürgüplü hükümeti döneminde bozulmaya başlamıştı. İlerleyen bölümlerde de ayrıntılı bir şekilde bahsedileceği üzere, 657 sayılı kanun konusunda öğretmenlerin memnuniyetsizlikleri 1965-1971 Süleyman Demirel hükümetleri döneminde iktidarla

³⁴ Bildiride federasyonun öğretmenliğin tek dereceli bir meslek sınıfı olduğunu savunduğu ve aşağıdaki hususlara dikkat çektiği görülmektedir: “İlkokul kademesinde yöneticilik kabul edilmemekte, orta ve dengi okullardaki yöneticiler, lise ve dengi okullarinkinde ayrı tutulmaktadır. İlkokul öğretmenleri dört dereceye, ortaokul ve dengi okullardaki öğretmenler üç dereceye bölünmektedir. Bir dereceden yukarıya çıkış tıkanırcasına güçleştirilmiştir. Üstüne üstlük bir de ilköğretim müfettişleri sınıfı oluşturulmuştur. Lise öğretmenleri önce branşlarına sonra kendi içinde bir ölçüye göre üçe bölünmektedir. Uygulamalı bilimler adı altında matematik ve fen grubu öğretmenleri ön plana çıkarılmakta, edebiyat dil ve sosyal bilimler öğretmenleri ikinci planda bırakılmaktadır. Müzik, Resim ve Beden Eğitimi öğretmenleri en geri plana atılmaktadır.” Federasyonumuz ve belli başlı eğitim çevreleri, böyle bir yaklaşımın karşısındadır. Hangi eğitim kademesinde olursa olsun öğretmenlik hizmetinin devlet için taşıdığı değer ve önemde bir ayrıcalık görülmektedir. İlk, orta, lise ve yüksekokul öğretmenlerinin birbirinden daha az ya da daha çok değer ve önem taşıdığını ortaya koymuş hiçbir bilimsel ölçüt yoktur.”

öğretmen dernekleri arasında bir gerilime dönüşerek Aralık 1969 tarihindeki büyük öğretmen boykotuna sebep olacaktı.

4.3.19. Öğretmen Yetiştirme Kaynaklarına Yenilerinin Eklenmesi

4.3.19.1. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin Kurulması

Türkiye’de 1965 yılında öğretmen yetiştirme kaynaklarına yenilerinin eklenmesi bağlamında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin kuruluşu Türk eğitim tarihi açısından önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir. Nitelikli ve ihtiyaçlara cevap verecek miktarda öğretmen yetiştirilmesi meselesi, planlı ekonomiye geçildiği 27 Mayıs darbesi sonrası 1960’lı yıllarda görev yapan bütün hükümetlerin ana gündemini oluşturmuştu. Eğitim sistemi içinde öğretmen ihtiyacının fazla, eldeki kadro olanaklarının kısıtlı oluşu bu dönemde nitelikli öğretmen yetiştirilmesinin önünde önemli bir engel oluşturmaktaydı. Bu engel dolayısıyla yetkililer öğretmen meselesine maliyeti en düşük tasarrufla açık ders saatlerinin kapatılması olarak bakmaktaydılar. Bu dönemde çıkarılan 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, yedek subay öğretmenlik ilköğretim okullarındaki öğretmen sorunlarını bir nebze olsun çözmesine karşılık ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirme meselesinde önemli bir mesafe kat edilememişti. İlgili yıllar ülkemizde öğretmen yetiştirme meselesinde yeni yönelimlere gidildiği öğretmen yetiştiren kurumların bir çatı altında toplanmasının temellerinin atıldığı bir dönemdi. 1960-1963 yılları arasında Türkiye’de eğitim politikaları okuryazar nüfusun azlığı sebebiyle daha çok ilkokul ve ilkokul öğretmenleri konuları bağlamında olmuştu. Buna karşılık ortaöğretime olan talebin artmaya başlaması dolayısıyla ortaöğretimde öğretmen meselesi sessizce büyüyen bir sorun haline almıştı.

Aydın Milletvekili Mustafa Şükrü Koç; “Milli Eğitim Bakanına 8 Aralık 1961 tarihli sorusunda ortaöğretim kademesinde görev yapacak öğretmenleri yetiştirme konusundaki durumunu aşağıdaki sözlerle ortaya koyuyordu:

İlk ve orta dereceli okul öğretmenlerinin ihtiyacı karşılayacak sayıda yetiştirilmekte olup olmadığına ve öğretmen okulu ve enstitülerin bugünkü yetersiz durumdan kurtarılması için bir ıslahat programının bulunup bulunmadığına dair.” bu konu hakkında hükümetten görüş sormuştu. Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu verdiği cevapta; “Bakanlığımızca yapılan son plânlama çalışmalarından alınan neticelere göre,

önümüzdeki on yıl içerisinde 92 000 ilkokul, 33 000 ortaokul ve 5 970 lise öğretmenine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Buna nazaran, her yıl ortalama olarak, 9,000-9,500 ilkokul, 3,300 ortaokul ve 597 lise öğretmenin yetiştirilmesi gerekmektedir. Hâlihazırda yılda ortalama olarak ilk öğretmen okulları 4 000, Eğitim Enstitüleri 800, Yüksek öğretmen Okulu ise 8 mezun vermektedir. Bu hale göre öğretmen yetiştiren okul ve enstitülerin mevcut öğrenci kadrosu ile öğretmen ihtiyacının karşılanması mümkün olamayacaktır.” (MM. TD. 3.1.1962, B: 28, O: 1, ss. 473-474).

Bakan İncesulu’nun açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Türk eğitim sisteminin öğretmen yetiştirme konusunda daha büyük kaynaklara ihtiyacı vardı. 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şûrasında Koordinasyon Grubu yüksek öğretmen okullarının üniversiteye bağlı veya bağımsız bir eğitim fakültesi haline getirilmesini öğrencilerin branş öğrenimlerini üniversitelerin ilgili fakültelerinde, mesleki dersleri ise eğitim fakültelerinde almaları teklif etmişti. İlgili şûrada koordinasyon grubu, bir eğitim bilimleri enstitüsü kurulması teklifi ilgili hazırlıkların yapıldıktan sonra eğitim fakülteleri haline getirilmeleri kabul edilmişti (Öğretmen, 1963, s. 10).

12 Kasım 1963 tarihinde yerel seçimler nedeni ile İstanbul’a gelen Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem gazetecilere eğitim sisteminin önemli faktörlerinden biri olan öğretmenler hakkında yaptığı açıklamalarda Türkiye’de ortaöğretim kademesinde 26 bin öğretmene ihtiyaç olmasına karşın halen çalışmakta olan 11 bin öğretmenin olduğunu böyle bir çıkmazın başlıca nedeni olarak da öğretmen olmadığı halde okullara öğrenci kabul etmek olduğu yönündeki görüşlerini açıklayarak ülkede 126 lisenin %26’sında fen grubu öğretmeni olduğunu bu yüzden ortaöğretim kademesinde radikal tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya koymuştu (Hürriyet Gazetesi, 12 Kasım 1963, ss. 1-7).

Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu kongresinde konuşan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürü Kemal Yılmaz, 1964 sonbahar döneminde ilkokullardan mezun olan 250 bin çocuğun açıkta kalacağını bildirmişti. Bu konudaki sözlerine öğretmenlerin yurda dengeli bir şekilde dağılmadığını ve birçok dersin öğretmensizlik yüzünden boş geçtiğini söyleyerek ortaöğretimin çıkmazda olduğu şeklinde devam eden Yılmaz, mezun olacak 400 bin ilkokul mezunundan ancak 150 bininin orta öğretime başlayabileceğini ortaya koymuştu (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1964, s. 1).

Yukarıda gerek Milli Eğitim Bakanları gerek muhalefet kanadından milletvekilleri gerekse öğretmen meslek kuruluşları temsilcilerinin yaptığı açıklamalarda mevcut öğretmen yetiştirme yöntemi dolayısıyla kurumların Türkiye'nin 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununca on yıllık bir plana bağlanmış öğretmen yetiştirme meselesini olumlu bir sonuca götürülemeyeceği konusunda hem fikir olduğunu göstermekteydi.

1963 yılında yapılan araştırmalar, 1963-1964 eğitim öğretim yılında öğretmen açığının ortaokullarda 11 bin beş yüz, genel liselerde 5 bin altı yüz olduğunu gösteriyordu. Tedbir alınmadığı takdirde bu sayının gelecek 7 yıl içinde ortaokullarda 17 bin beş yüze, genel liselerde ise 10 bine çıkacağı ön görülmekteydi (Akdemir, 1964, s. 43). Ortaöğretim kademesindeki öğretmen açığına dair sayısal verilerin ortaokul ve liselere göre yüzdelik dağılımı ise ortaokullarda %52 oranında seyrederken, liselerde %70'lere kadar ulaşmış durumdaydı. Bu yıllarda ortaöğretime ve özellikle de liselere öğretmen yetiştirme meselesi son yılların en önemli kaygısını oluşturmaktaydı.

1963 Ağustos ayında ortaöğretime öğretmen yetiştirme meselelerini konuşmak üzere düzenlenen Öğretmen Okulları ve Eğitim Enstitüsü müdürleri çalıştayında çeşitli nedenlerle özellikle eski devirde siyasi tesirle açılmış, küçük ve yetersiz öğretmen okullarının sayılarının artırılması yerine bunların daha iktisadi ve daha verimli çalışacak büyük ve merkezi öğretmen okulları haline getirilmesi yönünde görüş belirtilmişti. Bu çalıştayı ziyaret eden Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitülerinin Müdürlerine yaptığı konuşmasında bakanlığın bu konu hakkındaki görüşünü aşağıdaki yönde dile getirmişti:

Önümüzdeki çalışma devresinde alacağımız prensip kararlarını aydınlığa çıkarmada tatbikatın şartlarını ve güçlüklerini yakından bilen yöneticilerin düşünce ve tavsiyelerini almak istedik. Öğretmen okullarının bugünkü dağılımları, yetiştirdikleri öğretmen sayısı devlet planının hedeflerini karşılamaktan uzaktır. Bu haliyle öğretmen okullarının ıslahı gerekmektedir. Bu hususta alınacak tedbirler arasında mevcut okulların genişletilmesi ve donatılması yanında büyük ve merkezi öğretmen okullarının açılması hususları dikkate alınacaktır. (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1963, ss. 1-5).

Yetkililerin bu açıklamalarından da anlaşılacağı gibi dönemin Millî Eğitim Bakanlığı ile Türkiye'de öğretmen yetiştiren en köklü kurumların yöneticileri bugünkü öğretmen yetiştirme kaynaklarının günün ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz

olduğunda hem fikir olduğu açıktı. Öktem 1964 Şubat ayında karma bütçe komisyonunda konuşması aşağıdadır:

Bugün 70 küsur öğreten okulu 11 Eğitim Enstitüsü ve iki adet öğretmen okulumuz olmasına rağmen bunlar öğretmen ihtiyacını karşılamaktan uzaklar. Önümüzdeki yıllarda bu müesseseleri daha verimli hale getireceğiz. Daha kaliteli ve aynı para ile daha fazla öğretmen yetiştirmek için memleketin çeşitli bölgelerine dağılan öğretmen okullarını bir araya toplamayı kararlaştırmış bulunuyoruz. İlgililer bu kararımızı tasviple karşıarlarsa önümüzdeki yıllarda bu kararı tatbika başlayacağız.” (MEB. TD., S: 1292, 10.2.1964, s. 44)

Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem; Millet Meclisinin 11 Kasım 1964 tarihinde genel kurula hitaben yaptığı konuşmada eğitim fakültelerinin kurulmasının önemini aşağıdaki cümlelerle savunuyordu:

Öğretmenliği birimden ötekine geçilmez kompartımanlar olmaktan çıkarmak, yetmişen fazla menşе farkının getirdiği ve mesleği paramparça iç mücadeleler konusu haline sokan formasyon ve halk ihtilâflarına bir son vermek ve daha önemlisi öğretmenliğe bir seviye kazandırmak amacıyla öğretmen yetiştiren kurumlarımıza üniversiter bir mahiyet vermek üzere, eğitim fakülteleri, açılmasını düşündük. Böylece malî bakımdan, kısa gelecekte pak büyük ölçüde terfih imkânı bulunamayacağı anlaşılan bir meslek, manevî ve ilmî bakımdan yükselmiş olmamam itibarına kavuşacaktı. İlk öğretmen okullarına dayanacak olan bu eğitim fakülteleri sayesinde, ilkokul mezunu bir köy çocuğu ilk öğretmen okuluma girdiği günü bilecektir ki, istidat ve iktidarı olursa, üniversite rektörlüğüne kadar bütün tahsili ve meslek kademeleri kendisine açıktır. Geniş halk kütlelerinin ilköğretim dışımda, eğitimden yoksun olduğu bir gerçektir. Köy enstitüleri köy çocuklarına bir meslek okulu olarak orta öğretim görme imkânını getirmişti. Eğitim fakülteleri yoluyla ise, çocuklarına üniversite öğrenimli yapımla imkânı getirilmiş olacaktır. Onum İçimdir ki, bu kurumu değerli bir adalet müessesesi olarak yürekten benimsiyoruz.” (MM. TD. 11.11.1964, B: 5, O: 1, s. 208).

Eğitim Enstitülerinin ve yüksek öğretmen okullarının bugünkü haliyle liselerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak oluşu, yetkilileri öğretmen yetiştirme hususundan Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanan enstitü mantığından fakülte mantığına doğru radikal kararlara yöneltecekti. Bu kurumların lise öğretmeni ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmadığı anlaşıldığından bu husus yetkili kişi ve organlarda üniversiteye bağlı olmak kaydıyla bir okulun kurulması düşüncesini doğurmuştu.

Bunlardan Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Nuri Kodamanlıoğlu, ortaöğretime öğretmen yetiştirme konusunda fakülte düzeyinde kurumların teşkil edilmesini savunuyordu. Oluşturulacak bu kurumların başlıca üç tip öğrenci alması planlanmaktaydı. Bunlar sırasıyla; branş öğretmeni olup pedagojik formasyon eğitimi almak isteyenler, öğrenimlerinin tamamen eğitim fakültelerinde yapacak olanlar son

olarak da Millî Eğitim Bakanlığı mensubu olup daha üst hizmetlere işbaşında hazırlanmak amacıyla fakülteye kısa süreli devam edecek olanlardı. Bundan da anlaşılacağı üzere yeni kurumun sadece öğretmenlik mesleği formasyonu vereceği, lise mezunlarının yanı sıra ilk öğretmen okulu çıkışlıların da bu kurumlarda eğitim alabilmesi, branş bilgilerine ait öğrenimin ise ilgili fakültelerde yapılmasına devam edilmesi ön görülmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1964, s. 2).

Ortaöğretime öğretmen yetiştirecek fakültelerin kurulmasına dair çalışmaları Millet Meclisi çatısı altında Millî Eğitim Bakanlığı ile Ankara Üniversitesi çatısı altında öğretim üyelerinin faaliyetleri olmak üzere iki noktada toplayabiliriz. Bakanlık müsteşarı Nuri Kodamanlıoğlu tarafından hazırlanan üniversitelere bağlı eğitim fakülteleri kurulmasına dair rapor, 5 Mart 1964 günü Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem'in başkanlığında toplanan üniversiteler arası kurul önünde okunarak üniversitelerin bilgisine sunulmuştu. Bu toplantıdan yirmi altı gün sonra 31 Mart 1964 tarihinde Ankara Üniversitesi Senatosu, Ankara Üniversitesi Senatosu, 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun ikinci maddesine dayanarak 463/2718 sayılı karar ile üniversite bünyesinde bir eğitim fakültesi kurulması kararını almış ve bu karar bakanlık tarafından onaylanmıştı (Mihçioğlu, 2019, s. 348). Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi ile İzmir'de Ege Üniversitesi ve İstanbul'da İstanbul Üniversitesi bünyesinde iki eğitim fakültesi daha kurulması planlanmışsa da üçünün beraber kurulması gerek iç olanaklarının sınırlılığı gerekse dışarıdan getirilecek çok sayıda uzmanın külfeti dolayısıyla ilk etapta bundan vazgeçilmişti (Mihçioğlu, 2019, s. 355).

Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin kuruluş tasarısı Londra Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı ve eğitim konusunda dünyaca tanınmış bir isim olan Prof. Dr. Lauwrys'in katkılarıyla hazırlanan kuruluş tasarısında fakültenin amaçları aşağıdaki gibi belirtilmişti:

1. Türk milli eğitiminin amaç, ilke, sistem, yöntem ve her türlü sorunları ile ilgili araştırmalar yapmak ve bunların sonuçlarını ilgili makamlara ve halka duyurmak.
2. Eğitim çalışmalarını izlemek ve değerlendirmek.

3. Her derece eğitim ve öğretim kurumlarında görevlendirilecek öğretmen ve öğretim üyelerine, ilgili fakülte ve yüksekokullarda kazandıkları öğrenime ek olarak eğitim mesleğinin gerektirdiği öğrenimi vermek.
4. İlgilileri eğitim ve öğretim alanında işbaşında yetiştirmeye ve eğitim yönetimine ilişkin görevlere hazırlamaya yönelik çalışmalarda bulunmak ve kurslar açmak.

Tasarının maddeleri incelendiğinde ikinci maddenin fakülte mensuplarının milli uygulamalarla ilgilenmeleri, yurt gerçeklerine inerek eğitim politikasına yön verenlere ve yöneticilere bilimsel yargılar sunmaları mümkün kıldığını, üçüncü maddesinde bahsedilen pedagojik formasyon eğitimi dolayısıyla tasarının dördüncü maddesinin ilk bendi ile öğretmenlik bir meslek olarak tanımlanmakta ve güvence altına aldığını göstermekteydi. Ayrıca dördüncü madde ile öğretmenlere işlerini bırakmaksızın yeterlilik ve meslek bilgilerini geliştirme olanaklarının sunulacağını gösteriyordu (Milliyet Gazetesi, 25 Mart 1965, s. 2).

Ankara Üniversitesi bünyesinde bir eğitim fakültesi kurulmasına rağmen bu fakültenin ve görevlilerin maaş, kadro gibi özlük ve idari işlerini düzenleyecek bir yasaya henüz kavuşmamıştı. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Eğitim Fakülteleri Kuruluş ve Kadro Kanunu Tasarısı Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem tarafından TBMM'ne sunulmuştu (MM. TD. 17.2.1965, B: 59, O: 1, s. 1). TBMM'ndeki görüşmelerde ise Ankara Üniversitesi bünyesinde açılan fakültelerin kuruluşunda olduğu gibi ayrı bir kanun ile değil, Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Hakkındaki kanuna Ek Kanun şeklinde yasalaşması yönünde karar alınmıştı (Mihçioğlu, 2019, s. 357).

Bunun dışında uzun süre TBMM'de bu kanunun çıkarılmasına dair bir gelişme olmadığından Ankara Üniversitesi eğitim fakültesine, kendi olanaklarıyla işlerlik kazandırma yoluna başvuracaktı. 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 62. Maddesinin "üniversite öğretim üyelerinden herhangi birini ilgili fakülteler profesörler kurulunun teklif ve kararlarıyla başka üniversite ve fakültelerin öğretim hizmetlerinde en fazla iki yılı geçememek üzere kendi kadrolarıyla aktarılması yoluyla görevlendirmeye" rektörleri yetkili kılan ikinci fıkrasına dayanarak bu fakültenin öğretim üyesi kadro işini çözüme kavuşturmuştu. Bu amaçla Prof. Dr. Bedii Ziya

Egemen, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, Prof. Dr. Yaşar Karayalçın, Prof. Dr. Mihri Mimioğlu, Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu, Ord. Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin yeni kurulan eğitim fakültesinde görevlendirilmişti. Bu öğretim üyeleri, Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu’nu dekanlığa seçerek kuruluş çalışmalarını başlatmışlardı. (Mihçioğlu, 2019, s. 358).

23 Ağustos 1965 tarihli ve 12082 sayılı Resmî Gazetede ilgili fakültenin imtihan yönetmeliği yayınlanarak yürürlüğe girmişti. Buna göre öğretim süresi dört yıl olan fakültenin öğretimi dersler, pratik uygulamalar ve seminer çalışmaları olarak üç kısma ayrılmıştı. Esas ve yardımcı dersler olarak iki çeşitti. Pratik uygulamalar ise derslerde verilen bilgilerin tatbik edilmesi amacına dayanıyordu. İsteğe bağlı olan seminer çalışmalarının amacı ise öğrencileri bilimsel inceleme ve araştırmalara hazırlamaktı. İmtihanlar biri güz diğeri yaz olmak üzere yazılı ve sözlü sınavlara dayanmaktaydı (Resmî Gazete, 23 Ağustos 1965, ss. 5-6).

Türkiye’nin ilk Eğitim Fakültesi olan bu fakülte, 1965-1966 öğretim yılında 109 lisans öğrencisi ile Ankara Üniversitesi bünyesinde faaliyete geçmiş fakültenin gerekli bütçe ve kadro işlerini düzenlemek için gerekli olan yasa ise 1966 yılında çıkarılmıştı. Kanun teklifini Çanakkale Milletvekili Ahmet Nihat Akay tarafından 20 Şubat 1966 tarihinde “Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları hakkındaki 5239 Sayılı Kanun’a ek Kanun” adı altında verilmişti (MM. TD. 20.2.1966, B: 52, O: 1, s. 2). 22 Temmuz 1966 tarihinde Meclis Genel Kurulundaki konuşmasında Akay fakültenin önemini aşağıdaki satırlarla açıklıyordu:

Mevcut fakültelerimizin içerisinde hiçbirisine benzemeyen ve şunu da rahatlıkla söyleyebiliriz ki, diğerlerinden daha faydalı bir kuruluş olan bu örgütün önümüzde bulunan kadro kanunu teklifi aynen kabul edilmelidir. Çünkü bu fakültenin esas itibarıyla yayınladığı bültende ve bu kanun teklifinde de var olduğu gibi, gayeleri, yaptıkları ve yapacakları işler mevcut üniversitedeki fakültelerimizden tamamen farklı ve anlatacağım şekilde çok daha önemlidir. Bülteninde kendi hizmetleri kısaca şöyle izah ediyor: Memleketimizde eğitim problemlerinin bilimsel seviyede araştırılması ve bu alanda Türk Millî Eğitim politikasına yardımcı olunması, Ortaokul ve lise öğretmenini yetiştiren kurumlara meslek dersi öğretmenini yetiştirilmesi, mezun olduktan sonra öğretmen olacak üniversite öğrencilerine meslek formasyonu sertifikası verilmesi, mevcut öğretmen ve idarecilerin kendi ihtisas alanlarının zaman içindeki gelişmelerine paralel olarak hizmet içi yetiştirilmeleri ve bu yetişmenin belirli bir düzene bağlanması, eğitim bilimlerindeki modern gelişmelerin ortaya çıkardığı çeşitli ihtisas bölümlerine eleman yetiştirilmesi; okul psikologları, eğitim idarecileri, öğrenci danışmanı ve benzeri hizmetlerin uzmanı. Gerçekten bu görevlerden de anlaşılacağı veçhile, Eğitim Fakültesi,

memleketimiz için zorunlu bir kuruluştur. Eğitim hizmetlerinin bütünlüğüyle ve yurt sorunlarına cevap verecek nitelikte ele alınmamış, karşılanmamış bulunması ve 'eğitim hizmetlerinin daha rasyonel bir şekilde ifasındaki kaçınılmaz zaruret bu fakültenin kuruluşunun temel nedenlerindendir.” (MM.TD. 22.7.1966, B: 117, O: 1, s. 409).

Bunun üzerine 2 Ağustos 1966 tarihinde kabul edilen bu tasarı, 9 Ağustos 1966 tarihli ve 12370 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak resmen yürürlüğe girmesiyle Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, kadro ve bütçe işleri yasal bir çerçeveye oturtulmuş oluyordu (Resmî Gazete, 9 Ağustos 1966, s. 1). Öğretmenlik mesleğinde menşe farklarını gidererek bütünlüğü sağlayacak ve her derecede öğretmene en iyi öğrenim fırsatını verecek Türkiye’nin ilk eğitim fakültesi olan bu fakülteyle ülkemizde öğretmen yetiştirme meselesinde yeni bir döneme giriliyordu (MEB, TD., Sayı: 1343, 15.2.1965, s. 65).

4.3.19.2. İzmir Yüksek Öğretmen Okulunun Açılması

1961-1965 yılları arasında öğretmen yetiştirme ile ilgili bir diğer gelişme İzmir yüksek öğretmen okulunun açılmasıydı. Cumhuriyet döneminde kurulan ilk yüksek öğretmen okulu, lise ve dengi okulların öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla 1924 yılında Yüksek Muallim Mektebi olarak açılmış ve 1954-1955 yılına kadar kendi türünde tek olarak öğretmen yetiştirme işlevini devam ettirdiği görülmektedir (Oğuzkan, 1983, s. 609). Zamanla nitelikli öğretmene duyulan ihtiyacın artması, yetkilileri bu okulların sayısını artırma yönünde politikalara yöneltmişti (Oğuzkan, 1964: 26). Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporunda ülkemizdeki yüksek öğretmen okulunun bugünkü haliyle liselerimizin öğretmen ihtiyacını karşılayacak nitelikte olmadığını ve dolayısıyla lise öğretmenliğinin, mesleğin şerefli bir kademesi haline getirilmesi için bağımsız yeni Yüksek Öğretmen Okullarının kurulmasını öneriyordu (MEB, 1961c, ss. 81-82).

Bu amaçla 1959 yılında Tefik İleri’nin Millî Eğitim Bakanlığı döneminde Talim terbiye Kurulunun 3 Temmuz 1959 tarihli ve 239 sayılı kararıyla Ankara’da bir Yüksek Öğretmen Okulu kurulması kararlaştırılmıştır. Bakan Tefik İleri’nin oluru ile yayınlanan kararda halktan gelen istekler ve toplumsal gereksinimlerin karşılanması zorunluluğu ile ülkemizdeki eğitim kurumlarına son yıllarda yenileri eklenerek her yıl okul sayılarında artış sağlanması için gereken çalışmalar yürütölmekte olduğunu

belirtmiştir. Kararda liselere ve bunlara paralel orta öğretim kurumlarına yeter sayıda ve yüksek nitelikte öğretmenler yetiştirmek ve ilk öğretmen okullarımızın ustun başarılı öğrencilerin üniversite eğitimine devamını sağlamak için öğretmen okulları kurulması uygun görüldüğü ortaya konulmuştur (MEB, TD., Sayı: 1065, 13.7.1959: 87).

Ayrıca bu karara göre öğrencilerin, meslek formasyonu kazanmaları, branşlarında iyi yetişmeleri ve yabancı dil öğrenmeleri bakımından gerekli her türlü tedbir alınacaktı. Yüksek öğretmen okullarına Devlet Lise mezuniyetini sahip olanlar kabul edilecekti. İlk öğretmen okullarının öğretim bünyesinde, bu okulların başarılı öğrencilerini yukarıdaki şartlara göre lisans tahsiline hazırlama bakımından gerekli tedbirler alınacaktı. İlk öğretmen okullarının 1958-1959 ders yılı yaz dönemi mezunlar arasından seçilecek öğrencilerin de bakanlık tarafından alınacak hazırlayıcı tedbirler sonunda, devlet lise sınavlarını vermek yoluyla yüksek öğretmen okullarına kabul edilmeleri kararlaştırılmıştı (MEB, TD., Sayı: 1065, 13.7.1959, s. 87).

2 Aralık 1960 yılında kurulan içlerinde Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Nuri Kodamanlıoğlu, Millî Eğitim eski Bakanı Hasan Ali Yücel, Reşat Tardu ve Fahir İz'in bulunduğu komisyon, orta dereceli okullara öğretmen yetiştiren öğretmen okullarından bir kısmının kapatılması, bir kısmının da tam donanımlı hale sokulması gerektiği önerisinde bulunmuştu. Komisyonun bu görüşünde zamanla gerek ortaöğretime rağbetin artması gerekse Ankara yüksek öğretmen okulu deneyiminin başarı sağlaması, toplu ve tam donanımlı öğretmen okullarının diğerlerine göre daha verimli olduğunu göstermesi gibi nedenler etkili olmuştu. Ayrıca komisyon, çoğunluğunun yatılı okulların oluşturduğu öğretmen okullarının her ile açılmak yerine bu okulların kültürel olarak yüksek olanaklara sahip büyük şehirlerde kurulması yönünde bir görüş ortaya koymuştur (Tercüman Gazetesi, 17 Ağustos 1963, s. 2).

Bu sırada 1962 yılında yüksek öğretmen okulu mezunu 20 genç lise öğretmeni olarak Millî Eğitim hizmetine katılmışken yeni modelin ilk mezunlarını verdiği 1963 yılında bu sayı 66'ya yükselmiş bir yıl sonra ise bu sayı 102'ye çıkmıştı. Yeni sistemdeki gençlerin başarılı olması dolayısıyla üniversite hocalarının asistan alırken bu mezunları tercih etmeye başlamaları ise yüksek öğretmen okulu mezunlarının bu

başarıları yeni modelin gücünü ortaya koymada önemli bir veriydi. Bu nedenle köy ve kasaba çocuklarının nitelikli şekilde yetişmeleri, Millî Eğitim Bakanlığını 1964 yılında Ankara'daki modele uygun bir yüksek öğretmen okulunu İzmir'de de faaliyete geçirmeye kararına yönelttiği görülmektedir (Kavcar, 1982, s. 202). 1964 yılında 150 öğrenciden oluşan hazırlık sınıfıyla İzmir Yüksek Öğretmen Okulu hizmete girmiştir. Bu gelişmeyi İstanbul'da 100 öğrencilik bir hazırlık sınıfının faaliyete başlaması izlemiş ve sonuç olarak üç yüksek öğretmen okulu ilk öğretmen okullarımıza dayalı eğitim kurumları haline gelmişti. (MM. TD. 13.11.1964, B: 6, O: 1, s. 269).

4.3.20. Muvakkat Öğretmenlik ile İlgili Düzenlemeler

1961-1965 yılları arasında muvakkat öğretmenlik ve muvakkat öğretmenler ile ilgili düzenlemeler bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1960 yılından sonra ilkokullardaki öğretmen açığı ihtiyacının karşılanması için değişik yollara başvurulmuştur. Bunlardan bir tanesi 18 yaşını doldurmuş olup en az ortaokul mezunları arasından bir kursa tabi tutulmak suretiyle yetiştirilen muvakkat öğretmenlik uygulamasıydı. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu Madde 15'te İlkokul öğretmenliklerine atanma şartını; *“Öğretmen yetiştiren okul ve kurumları bitirenler ile lise ve daha yüksek okulları bitirip ve Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelik gereğine göre meslek derslerinden ve bunların uygulanmasından yapılacak sınavları başaranlar atanırlar.”* şeklinde belirlenmişti (Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, s. 3069).

Günümüzde vekil öğretmenliğe denk gelen muvakkat öğretmenlik uygulaması, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun Geçici 2. Maddesindeki: *“Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 15 yıl müddetle 15. maddede yazılı şartları haiz öğretmen bulunmadığı takdirde en az ortaokul ve muadili okullar mezunlarından, 18 yaşını tamamlamış olanlardan açılacak kurslarda başarı gösterenler öğrenim durumlarına göre, kadro karşılığı ücretle muvakkat öğretmen tayin edilebilirler.”* hükmüne dayanılarak uygulamaya konulmuştu (Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, s. 3075). İlgili Kanunda muvakkat öğretmenlere asil öğretmenler, tatil aylarında da ücretleri ödenmekle beraber muvakkat öğretmenlikte geçen hizmet kazanılmış hak sayılmayacaktı. Ancak, bunlardan en az iki yıl başarı ile çalışmış olanlardan, öğretmen okulu bitirme İmtihanını verenler asil öğretmenliğe geçirileceği

ve muvakkat öğretmenlikte geçirdikleri müddetler ilk terfilerinde dikkate alınması kabul edilmişti (MEB. TD., S: 1137, 23.1.1961, s. 13).

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu çıkarıldıktan sonra 29 Ocak 1961 tarihinde Milli Eğitimi Planlama Kurulu çalışmalarına başlamıştı. Kuruldaki komitelerden biri olan Öğretmen Yetiştirme Komitesi, öğretmen yetiştirme ile ilgili hazırladığı on yıllık planda ilkokul öğretmeni yetiştirmek konusunda alınması gereken bir takım acil tedbirlere yer vermişti. Bunlardan bir tanesi de öğretmen okullarında açılacak kısa devreli gece ve yaz kurslarında muvakkat öğretmenlerin yetiştirilmesiydi (MEB, 1961b, ss. 27-29). Öğretmen Yetiştirme Komitesi, On Yıllık Planın ilk safhası olarak ilkokul kademesinin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla ortaokul ve dengi okul mezunlarından öğretmen yetiştirmek üzere öğretmen okulu bulunan bütün vilayetlerde altı hafta süreli kurslar düzenlenmesine karar vermişti. 1962 yılından itibaren kapsamı genişletilmesi planlanan bu kurslardan ilkinin 17 Temmuz 1961-31 Ağustos 1961 tarihleri arasında faaliyete geçmesi kararlaştırılmıştı. Kayıt başvurularının adayların bulundukları yere en yakın öğretmen okullarına yapılacağı bu kurslarda sürecin işleyişi ise adayların ilk turda Türkçe kompozisyon ve matematik alanlarında bir yetenek sınavına alınmaları, bu sınavlardan en az beş puan olan adaylara kursa kesin kayıt hakkı kazanmaları şeklinde olacaktı (Hürriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1961, s. 2). Altı haftalık bu kurs sonunda yapılacak bir sınavda daha başarılı olanlar aylık 20 lira asil öğretmen maaşıyla vekil öğretmen sıfatıyla ilkokullarda göreve başlayarak bu görev iki yıl boyunca devam edecekti (Hürriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1961, s. 2).

Talep oldukça yüksek olduğu vekil öğretmenliğe uygulamanın başladığı 1961-1962 öğretim yılında sadece İstanbul'da vekil öğretmenlik için 700 tanesi resmi, 500'ü özel okullar olmak üzere Milli Eğitim Müdürlüğüne 1200 başvuru yapıldığı görülmektedir (Tercüman Gazetesi, 23 Eylül 1961, s. 2). TBMM genel kurulunda 17 Aralık 1962 tarihli konuşmasında Türkiye'deki öğretmen açığı hususunda bilgiler veren Milli Eğitim Bakanı Şevket Hatipoğlu, bu zamana kadar da ortaokullarda öğretmen ihtiyacını karşılamak için, lise mezunlarımızın 7 aylık bir kursa tâbi tutularak muvakkat öğretmen yetiştirilmesini mümkün kılacak bir lâyiha üzerinde çalışılmaktadır ve buna göre önümüzdeki yıl 2 500 öğretmen yetiştirilmiş olacaktır

diyerek lise mezunlarına da muvakkat öğretmen olma hakkının tanınacağını söylemişti (MM. TD. 17.12.1962, B: 18, O1, s. 184). Bunun üzerine 1963-1964 öğretim yılında eğitim sisteminin öğretmen eksikliğini karşılayabilmek için Millî Eğitim Bakanlığınca muvakkat öğretmenlik hakkının lise mezunlarını da kapsar hale getirilmesine karar verilmişti. Bu karara göre genel lise, ticaret lisesi ve imam-hatip liseleri mezunlarından isteyen öğrenciler, 15 Temmuz'da başlayarak iki ay sürecektir bir kurs sonrası ilköğretim öğretmeni olarak atanabileceklerdi. Bu öğrencilerin iki aylık eğitimi içinse bakanlık tarafından erkek öğrenciler için Sivas, Diyarbakır, Trabzon, Gaziantep ve Edirne; kız öğrenciler içinse Konya, Adana, Bursa, Kastamonu ve Erzurum öğretmen okulları yatılı olarak tahsis edilmişti (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1963, s. 1).

1963-1964 öğretim yılında geçici öğretmen olarak çalışanların sayısı 5,645'i bulmuştu. Bunlardan 2 000 kadarı ortaokul mezunu, geri kalanı ise lise, ticaret lisesi, kız ve erkek sanat enstitüsü ve imam-hatip okul mezunlarından oluştuğu görülmektedir. Üç yıl boyunca yapılan uygulamadan elde edilen sonuçlara göre lise ve dengi okul mezunu bulunan geçici öğretmenlerin büyük bir kısmının kendilerini mesleğe verdikleri ve eğitim-öğretim alanında yararlı oldukları anlaşılmıştır (MM. TD. 1.7.1965, B: 138, O: 1, s. 1015). Muvakkat öğretmenlerin görevlerindeki başarıları da göz önünde bulundurularak 1965 tarihinde Denizli Milletvekili Remzi Şenel tarafından muvakkat öğretmenlik uygulamasına cevaz veren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun geçici ikinci maddesinin değiştirilmesi için TBMM'ne bir tasarı getirilmişti. Kanun tasarısının gerekçesi hakkında açıklamalarda bulunan Remzi Şenel, 222 sayılı ilköğretim Kanununun geçici 2. maddesine göre lise ve muadili okul mezunlarından kısa süreli bir kursa tâbi tutulduktan sonra öğretmen olarak tayin edilen muvakkat öğretmenlerin asil öğretmenliğe geçişinin on beş yıl çalışıp öğretmen okulu imtihanını vermeleri koşuluna öğretmenlerin mesleğe bağlanmakta ve mesleki başarıları üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade ederek bu durumu düzeltmek için kaldırmak için 97 sayılı Kanuna göre lise ve dengi okul mezunlarının yedek subay öğretmen olarak çalıştıkları süre içinde başarılı olanlardan meslekte kalmak isteyenlerin hiçbir şarta tâbi tutulmadan ilköğretim öğretmeni olabilme haklarının muvakkat öğretmenleri kapsar hale getirilmesine dair bir kanun çıkarılması gerektiğini söylemiştir (MM. TD. 1.7.1965, B: 138, O: 1, s. 677)

Nihayetinde muvakkat öğretmenlerin durumları ile ilgili 222 Sayılı Kanun'un geçici 2. maddesi üzerinde 16 Temmuz 1965 tarihli bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre; iki yıl başarı ile çalışmış olanlardan, öğretmen okulu bitirme imtihanını verenler ile lise ve dengi okul mezun u bulunanlardan aralıksız üç takvim yılı geçici öğretmenlik yaptıkları ve başarıları usulüne göre saptandığı anlaşılanların asil ilkököl öğretmenliğine geçirilmeleri kabul edilmiştir. Ayrıca teftiş raporlarına göre, iki yıl üst üste başarısız olan geçici öğretmenlerle, ortaokul ve dengi okul mezunlarından olup geçici öğretmen olarak çalışmakta bulunanlardan 15 yıl içinde öğretmen okulu bitirme sınavlarını veremeyenlerin görevlerine son verilmesi hükme bağlamıştı (Resmî Gazete, 26 Temmuz 1965, s. 4).

1960 yılındaki kesin sayımlara göre Türk eğitim sistemi içinde 6409 vekil öğretmen ilkökullarda görev yapmaktaydı (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1960, s. 5). Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'in³⁵ TBMM genel kurulunda verdiği bilgiye göre 1965 yılına gelindiğindeyse Türk eğitim sistemi içinde resmî ilkökullarında çalıştırılan muvakkat öğretmenlerin sayısının 2,647'ye düştüğü görülmektedir. Bu öğretmenlerin maaş karşılığı ücretleri ise öğrenim durumlarına göre 300 veya 350 liralık kadrolardan sağlanırken bunlardan başarılı olanlar 693 sayılı Kanuna göre asil öğretmen kadrosuna geçme hakları bulunmaktaydı (MM.TD, 8.12.1965, B: 20, O: 1, s. 509).

4.3.21. 624 Sayılı Devlet Personeli Sendikalar Kanunu ve Öğretmen Sendikalarının Kuruluşu

1961-1965 yılları arasında Türkiye'de öğretmenlerin örgütlenmesiyle ilgili bazı gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bunlardan en önemlisi 624 Sayılı Devlet Personeli Sendikalar Kanunu ve TÖS ve İLK-SEN gibi öğretmen sendikalarının kuruluşuydu. Bilindiği gibi Cumhuriyet döneminde öğretmenlerin örgütlenmesine dair ilk girişimler, 1945 sonrası çok partili demokrasi dönemine denk gelmektedir.

³⁵ 1929 yılında Uşak'ta doğan Orhan Dengiz, öğretmenlik, müfettişlik ve Bakanlık bünyesindeki genel müdürlüklerde şube müdürlüklerinde bulunduktan sonra on üç, on dört ve on beşinci dönem TBMM'de Uşak milletvekilliği ile 27 Ekim 1965-1 Nisan 1969 ve 15 Nisan 1973-25 Ocak 1974 tarihleri arasında iki defa Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürütmüş Türk siyasetçidir. www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye’de Cemiyetler Kanunu’nda yapılan 5 Haziran 1946 tarihli ve 4919 sayılı düzenleme ile dernek kurma özgürlüğü liberal esaslara bağlanmasından sonra ülkemizdeki bazı il ve ilçelerde yerel düzeyde öğretmen dernekleri kurulmaya başlanmıştı. Zamanla hemen her il ve ilçeye yaygın hale getirilen öğretmen derneklerinin amaçları incelendiğinde bunlar öğretmenlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve moral açılarından dayanışma halinde hareket etmelerini sağlamak olarak özetlenebilir. Ekonomik ve sosyal hakların merkezi yönetimce düzenlendiği Türkiye’de yerel düzeydeki öğretmen derneklerin gücü yetersiz kalması, derneklerin merkezi bir yapıya kavuşturulması zorunluluğunu doğurmuştu. Türkiye’de yerel olarak faaliyet gösteren bu öğretmen derneklerinin ulusal bir çatıda birleşmesine dair ilk gelişme ise öğretmenlik mesleği konusunda ortaya çıkan sorunların çözüme kavuşturulmasında Millî Eğitim Bakanlığı nezdinde başat rol oynayan Ankara Öğretmenler Yardımlaşma Derneği, 1 Temmuz 1948 tarihinde taşradaki derneklere ve Milli Eğitim idarelerine çağrıda bulunarak bir üst birlik kurmayı teklif etmesine dayanmaktaydı. Bunun sonucunda yerel öğretmen derneklerinin bir araya gelerek yaptığı görüşmeler ve ön çalışmalar neticesinde 1950 yılında Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Birliği kurulmuştu. Bu birlik 1954 yılında 1960’tan sonra öğretmen sorunlarının çözülmesi çalışmalarında öğretmen toplumu ile bakanlık arasında önemli roller üstlenen Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) adını alacaktı (Altunya, 1998, s. 482).

Türkiye’nin Cumhuriyet döneminde ilk en büyük öğretmen federasyonu olan bu birliğin, Temmuz 1965’te Türkiye Öğretmenler Sendikasının kuruluşu ve örgütlenme sürecine de önemli katkılar sağladığı görülmektedir.³⁶ 8 Haziran 1965 tarihinde kabul edilen 426 sayılı Devlet Personeli Sendikalar Kanunu’nun çıkarılmasına kadar Türkiye’de devlet memurları sendikal olarak örgütlenemiyordu. Bu kanunla işçi niteliğinde olanlar dışındaki kamu hizmeti personelinin ortak mesleki, kültürel, sosyal ve iktisadi hak ve menfaatlerini korumak, özellikle, mesleki gelişmeyi ve aralarındaki yardımlaşmayı sağlamak amacıyla sendikalaşmalarına izin veriliyordu. 624 sayılı Kanunun 3. maddesine göre; devlet personeli sendikaları, her bir kurumda

³⁶ 12 Temmuz 1969 tarihinde ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde yapılan 22. Kurultayında ise kendini fesheden TÖDMF, bütün taşınmazlarıyla beraber Türkiye öğretmenler Sendikası’na (TÖS) katılma kararı alacaktı (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1969, s. 1).

veya kurumlar arasında, merkez yahut taşra teşkilâtında, ayrı ayrı veya her bir kurumun genel bütünlüğünü veya bir kısmını veya bir meslek veya uzmanlık kolunu ve memurluklarını kapsayacak şekilde kurulabilecekti. (Resmî Gazete, 17 Haziran 1965, s. 1).

624 sayılı kanunu öğretmen toplumunu bireysellikten kurtararak maddi ve manevi güçleriyle birlik haline getirmeyi ve bununla çeşitli nedenlerle devletin yapamadığı ve fakat kendi olanakları ile yapabilecekleri dayanışmayı yasalaştırması açısından önem taşımaktaydı. İlgili kanunun sunduğu bu olanakları devlet memurları içinde ilk kez deneyenler ise yine öğretmenler olmuştu. Bunda meslek birlikleri ve federasyon olarak örgütlenme deneyimlerinin öğretmen toplumunun sorunlarını çözüme kavuşturamamış olmasının da etkili olduğu söylenebilir (Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ağustos 1966, s. 2). Kanunun çıkmasından kısa bir süre sonra Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonunda kuruluş çalışmaları başlayan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın en büyük kamu personeli sendikası olarak 65 bin üyeyi kapsaması hedeflenmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1965, s. 4)

Devlet Personeli Sendikalar Kanunu çıkarılmadan önce hazırlık çalışmaları başlatılan ve bütün öğretmenleri kapsayacak Türkiye Öğretmenler Sendikasının kurucuları Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonuna (TÖDMF) mensup 28 üyeden oluştuğu görülmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1964, ss. 1-7). İşçi niteliği taşımayan kişilere sendika kurma hakkı tanıyan 426 sayılı kanun yürürlüğe girdikten sonra 8 Temmuz 1965 tarihinde Türkiye Öğretmenler Sendikası resmen kurulmuş oluyordu. Kurulduğu günden beri siyaset üstü bir konumda çalışmalarını sürdürmek isteyen TÖS'ün ilk genel kurul toplantısında bu amaç sendika genel başkanı Fakir Baykurt tarafından açıkça ifade edilmişti (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1966, s. 1). TÖS, 1965-1971 yılları arasındaki altı senelik kısa ömrüne rağmen Türkiye'nin toplumsal ve siyasi hayatında geniş yankılar uyandırdığı bilinmektedir. TÖS'ün faaliyetlerini sürdürdüğü 1960'lı yıllarda 658 devlet personel sendikası, 6 federasyon, 3 konfederasyon olmasına rağmen günümüzde bunların hiçbirinin adının hatırlanmaması karşısında TÖS Türkiye'de öğretmenlik mesleği sendikacılığı tarihinde derin izler bırakmayı başarmış bir sendika olarak önemli bir

yere sahiptir.³⁷ TÖS'ün bu başarısında ilçelerden köylere kadar üyeleri ve teşkilatlarıyla Türkiye'deki toplumsal olaylara yön vermesini bilmesi belirleyici olmuştur (Koç, 2015, s. 11).

426 Sayılı Kamu personellerine sendikalaşma hakkı tanıyan kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 16 Ağustos 1965'te resmen kurulan bir diğer önemli

³⁷ Türkiye Öğretmenler Sendikasının önemli faaliyetlerden birisi, 4-8 Eylül 1968 tarihinde Devrimci Eğitim Şurasını toplamasıydı (Cumhuriyet Gazetesi, 3 Eylül 1968, s. 2). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi konferans salonunda TÖDMF ile ortak olarak düzenlenen ve Bertrand Russel ile Jean Paul Sartre gibi ünlü filozofların davet edildiği Devrimci Eğitim Şurası TÖS'ün önemli etkinlikleri arasında sendikacılık tarihinde yerini almıştır (Milliyet Gazetesi, 20 Ağustos 1968, s. 3). TÖS kısa tarihinin önemli bir diğer olayı TÖDMF ile birleşme kararı almasıydı. Ocak 1968'de TÖS şube başkanları ve yönetim kurulu üyelerini Ankara'ya çağırarak genel bir seminer düzenlemişti. Seminerin son gününde konuşan TÖDMF Başkanı Prof. Dr. Bahri Savcı; TÖS'ün dar bir sendikacılık anlayışının üzerine çıkarak yurt ve dünya çapında sorunlarla ilgilenmek suretiyle bilimsel sendikacılığın gereğini yerine getirdiğini kaydederek bütün öğretmenlerin TÖS çatısı altında toplanması gerektiği yönünde görüş belirtmişti (Milliyet Gazetesi, 15 Ocak 1968, ss. 1-7). Bundan bir yıl sonra 22 Temmuz 1969 tarihinde toplanan 22. kurultayında TÖDMF, artık etkinliğini ve tarihi görevini tamamladığı gerekçesiyle 15'e karşı 165 oyla kendini feshederek bundan sonra yola TÖS ile devam edeceklerini açıklamıştı (Milliyet Gazetesi, 13 Temmuz 1969, ss. 1-7). Türkiye Öğretmenler Sendikasının ulusal olarak büyük ses getiren bir diğer faaliyeti 15-18 Aralık 1969 tarihleri arasında gerçekleşen Öğretmen boykotuydu. TÖS ve İlkokul Öğretmenleri Sendikası olan İLK-SEN'in ortaklaşa gerçekleştirdiği bu boykot, başta barış gönüllüleri adı altındakiler olmak üzere yabancı uzmanların milli eğitim kademelerinden uzaklaştırılması, öğretmen maaşlarının artırılması ve öğretmenlerin diğer sorunlarının çözüme kavuşturulması gibi isteklerinin Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde olumlu bir karşılık bulmaması üzerine TÖS'ün son çare olarak başvurduğu bir boykottu (Milliyet Gazetesi, 14 Aralık 1969, s. 11). Ülkemizde bütün öğretmenleri bir araya toplayan boykot İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin dışında Sakarya, Eskişehir, Konya, Trabzon, Diyarbakır, İzmit ve Balıkesir illerindeki binlerce öğretmen tarafından da destek bulunmuştu. (Milliyet Gazetesi, 16 Aralık 1969, s. 1). Ayrıca bu son ifade İLK-SEN'in 1970 yılında toplanan ortak kurultayında TÖS ile birleşmesinin önünde en büyük engeli de oluşturan bir durum olacaktı. Türkiye'de öğretmen mesleği sendikacılığının beş yıl gibi kısa bir sürede başardığı işler ve daha büyük işleri başarabilme isteği zamanla TÖS ile İLK-SEN içinde tek ses ve tek çatı halinde örgütlenme fikrini ortaya çıkarmıştı. Her iki sendika içinde de kurulan sendikaların küçük parçalar halinde kalmak yerine büyük tek bir çatı altında faaliyet göstermesi gerektiğini savunan kimseler bulunmaktaydı. Bunun sonucunda 5-6 Ağustos 1970 tarihlerinde Ankara'da TÖS ile İLK-SEN, Türkiye'deki öğretmen sendikalarının birleştirmenin ilk adımı olarak ortak bir kurultay toplanmasını kararlaştırmıştı. Bu ortak kurultayda iki sendikanın birleşmesi yolunda görüşmeler yapılacaktı. Eğer ortak kurultayda bu amaç gerçekleştirilirse öteki öğretmen sendikalarıyla birleşme ve bütünleşmenin yolları aranması planlanmaktaydı (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1970, s. 2). TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt ise kurultayın amacını aşağıdaki şekilde belirtmiştir: *"Bugün Türkiye'de birleşme, TÖS ve İLK-SEN'in çaplarını aşan bir önlemdir. Çalışanlar çok parçalanmıştır. Öğretmenlerin birleşmesi yalnız bir meslek hareketi olduğu kadar önemli bir toplum hizmeti de sayılacaktır. İktidar politik hesaplarla kanunlar çıkartıp işçi sendikalarını birleştirmeyi öngörüyor. Biz, öğretmenler kendimiz toplanarak ve birbirimizi ikna ederek birleşme çabası gösteriyoruz."* (Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1970, s. 7). Buna karşılık iki gün süren kurultaydan TÖS'ün bütün ısrarlarına rağmen birleşme kararı çıkmamıştı. İLK-SEN temsilcileri kendilerinin bir ilkökul sendikası olduğunu dolayısıyla sorunlarının farklı olduğu ve TÖS içinde öğretmenlerin dışında işveren konumundaki bazı Milli Eğitim müfettişlerinin bulunduğu gerekçesiyle birleşmeyi reddetmişti. Buna karşılık İLK-SEN Genel Başkanı Kenan Keleş, TÖS ile kesin iş birliğinin devamı, anayasaya aykırı ve anti-demokratik uygulamalara karşı birlikte mücadele etme kararında olduklarını yinelemişti (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ağustos 1970, ss. 1-7). İLK-SEN'in düşüncesine göre TÖS'ün karma bir sendika olması ve içinde öğretmenlerin patronu konumundaki milli eğitim müfettişlerini barındırması, bu birleşmenin önünde bir engel oluşturmuyordu. Bu kesim, 23.000 üyeye sahip İLK-SEN'nin ilkökul öğretmenleri sendikası olması dolayısıyla bilimsel sendikacılık gereği ilkökul öğretmenlerini temsil eden bir organizasyon olarak kalması gerektiğini savunuyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1967, s. 5). TÖS, kısa süren yaşamasına rağmen Türkiye sendikacılık tarihinde önemli yer edinecek faaliyetler gerçekleştirmişti. Fakat 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sonrasında hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir ortamda devlet memurlarının sendikalaşma hakkı da kaldırılmıştı. Bu gelişmeleri yakından takip eden TÖS yöneticileri kendi üyeleri arasından seçtiği öğretmenlere 3 Eylül 1971 tarihinde Tüm Eğitim ve Öğretim Emekçileri Birleşme ve Dayanışma Derneğini (TÖB-DER) bütün mal varlığını bu örgüte devretmiş ve kendini feshetmişti (Altunya, 1998, s. 482).

öğretmen sendikası, İlkokul Öğretmenleri Sendikasıydı (Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 1965, s. 3). İLK-SEN'in kuruluş bildirgesine göre amacı, hukuki çerçeve içinde öğretmenlerin mesleki ve kişisel sorunlarının çözmek ve haklarının savunulmasına çalışmak olarak belirlenmişti (Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1966, s. 2). Bildirgedeki bu ifadeden de anlaşılacağı üzere İLK-SEN ilk başta yalnızca ilkokul öğretmenleri özelinde kurulan bir meslek sendikasıydı. Kurucularına göre ilkokul ve ilkokul öğretmenlerinin sorunlarının diğer kademe ve öğretmenlerden daha farklı olması, ilkokul öğretmenlerinin eğitim sistemi içinde büyük bir sayısal olarak daha büyük bir orana sahip olmasına ve daha az sayıdaki diğer kademe öğretmenlerinin bir şekilde haklarını almayı başarmalarına rağmen ilkokul öğretmenleri haklarını elde edememişlerdi. Bu husus ise sendikanın kuruluş bildirgesinde; *“Dikkat et senin sorunların ne orta ne de yükseköğretimde vardır. Sorunlarını kendin çözmek zorundasın.”* şeklinde ifade edilmişti (Tercüman Gazetesi, 23 Ekim 1965, s. 2).

4.3.22. 1961-1965 Türkiye’de İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumlarında Öğretmenlerin İstihdam Durumu

1961-1965 Türkiye’de ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında öğretmenlerin istihdam durumu sayısal verilerle açıklamak 1960-1961 yılları arasındaki gelişmeyi ortaya koymak açısından anlamlı olacaktır. Önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi 222 sayılı ve İlköğretim ve Eğitim Kanunun Türk eğitim sisteminin ihtiyacı olan öğretmen yetiştirilmesini on yıllık bir plana bağlamıştı. 1961 yılında uygulamaya konan yedek subay öğretmenlik ve muvakkat öğretmenlik ile ilkokulların öğretmen ihtiyacı bir nebze karşılanırken 1962 yılına kadar ortaöğretim kurumları konusunda önemli bir adım atılmadığı görülmektedir. 1962-1964 yılları arasındaysa ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere 17 yeni öğretmen okulundan yeni olarak 18 bin öğretmen irfan ordusuna katılmıştı. Böylelikle bir tarafta 20 bine yakın yeni öğretmen, bir tarafta 17 yeni öğretmen okulu kazandırılmıştı. Ortaöğretimdeki öğretmen darlığını ortadan kaldırmak için ilgili üç yıl içinde ortaöğretime öğretmen yetiştiren okulların sayısı iki katına çıkarılmıştı (MM.TD. 29.5.1965 B: 119, O: 1, s. 446).

Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem, yeni ders yılının açılması münasebetiyle gazetecilere verdiği bir demecinde 1963-1964 öğretim yılında bu ihtiyaç,

ortaokullarda 18, 000, liselerde 7,800'e çıktığı açıklamasında bulunmuştur. (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Eylül 1964, s. 5). Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığının 31 Mart 1964 tarihli ve 503.5387 sayılı valiliklere gönderdiği öğretmensizlik yüzünden herhangi bir dönem not alamayan öğrencilerin sınıf geçme durumlarıyla ilgili genelgesinden de ortaöğretim okullarında öğretmen ihtiyacının halen daha önemli bir sorun olduğu anlaşılmaktaydı (MEB. TD. Sayı: 1299, 13.4.1964, s. 105). Hiç şüphesiz 1960-1965 yılları arasında öğretmen istihdamında saptanan hedeflerle sonuçların birbirine denk gelmemesinde ülkemizin nüfus artışı ve nüfusumuzun özellikleriyle alakası bulunmaktaydı. 1965 yılında nüfus artışımız binde otuz gibi yüksek bir oranda artmaktayken 0-14 yaş grubun toplam nüfus içindeki oranı %43'e denk geliyordu. Sonuç olarak iktisadi anlamda faal nüfus çok az olmasına karşılık faal olmayan ve eğitim bekleyen nüfus alınan tedbir ve gerçekleştirilen uygulamalara rağmen halen daha bir hayli yüksekti (Kodamanlıoğlu, 1965, s. 4). 1961-1965 yılları arasında bu durumun ortaya çıkışında devlet memurları kadrosunun %53'ünü eğitim personellerinin oluşturmalarına rağmen, cari bütçenin çok cüzi bir kısmının Millî Eğitim Bakanlığına tahsis edilmesinin de etkisi vardı. Bu etki bir yandan öğretmenliğin ucuz bir meslek olduğunu gösterirken öte taraftan öğretmenliğin statüsü ve ekonomik olanakları itibarıyla gelecek vaat etmeyen bir meslek olarak algılanması ve gençler tarafından tercih edilmemesine sebep oluyordu (MM. TD. 22.2.1962, B: 58, O: 1, s. 205).

Tablo 4-12: 1960-1965 Türkiye'de İlkokullarda Öğretmen Sayısındaki Değişim

Öğretim Yılı		Resmi		Özel	Toplam
	Şehirde	Köyde			
		Öğretmen	Eğitmen		
1960-1961	23.652	34.895	2.683 2.644	1.296	62.576
1961-1962	24.806	40.071	2.636 2.623	1.367	68.888
1962-1963	26.063	43.058	2.676	1.499	73.256
1963-1964	27.667	44.757		1.497	70.544
1964-1965	29.231	49.399		1.475	82.731

(Kaynak Veri: Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu, 1973b, s. 458).

1960-1965 yılları arasında Türkiye’de ilkokullarda öğretmen sayısındaki değişimi gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde, resmi ilkokullardaki toplam öğretmen sayısı beş yıl boyunca sürekli artış halinde seyrettiği görülmektedir. 1965 yılında Türkiye’de ilkokullarda görev yapan 82, 731 öğretmenin 2, 647’sini vekil öğretmenler, 1,475’ini özel okul öğretmenleri oluşturmaktaydı. İlgili beş yılda İlkokullara istihdam edilen öğretmen sayısında 20,155 adet artış olmasına rağmen, İlköğretim Genel Müdürü Osman Ülkümen’in yaptığı açıklamada ilkokul düzeyinde öğretmen istihdamının ihtiyacı karşılayacak miktarda olmadığı ve 1964-1965 öğretim yılına girilirken ilkokullarımızda 6,000 öğretmen açığının bulunduğunu ifade etmişti (Tercüman Gazetesi, 12 Şubat 1965, s. 2). İlköğretim Genel Müdürü Osman Ülkümen’in verdiği bilgilere göre ilkokullarda görev yapan 82, 731 öğretmenden 70,108’inin öğretmen okulu kökenli, 5,786’sının yedek subay öğretmen geri kalanın da vekil öğretmenlik ve diğer çeşitli kaynaklardan temin edilmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1964, s. 7).

Tablo 4-13: 1960-1965 Türkiye’de Ortaöğretimde Öğretmen Sayısındaki Değişim

Öğretim Yılı	Orta Okullar	Genel Liseler	Orta Mesleki ve Teknik	Dereceli
1960-1961	12.080	4.654	8.333	
1961-1962	13.269	5.820	8.817	
1962-1963	15.338	6.097	9.500	
1963-1964	15.059	5.259	10.220	
1964-1965	14,340	5.994	10.464	

(Kaynak Veri: Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu, 1973b, ss. 461-463).

Birinci ve ikinci kademe ortaöğretim kurumlarında 1961-1965 yılları arasındaki öğretmen sayılarını gösteren yukarıdaki tablo incelendiğinde öğretmen sayısındaki değişim, ortaokullar ve genel liselerde yıllara göre istikrarlı bir artış seyri göstermemekle beraber ilgili beş yıl içerisinde öğretmen sayısının arttığı görülmektedir. Bununla beraber öğretmen sayılarında yıllara göre artış Türkiye’nin ortaöğretimde ihtiyacı olan miktarı karşılamaktan uzaktı. Örneğin 1962-1963 öğretim

yılında bir önceki öğretim yılına göre ortaokul ve liselerin öğretmen sayısında artış olmasına rağmen, liselerin 1 433, ortaokulların ise 8,448 olmak üzere ortaöğretim kademesinde toplam 9,881 öğretmene daha ihtiyaç bulunmaktaydı (MM. TD. 17.12.1962 B: 18, O: 1, s. 184). 1963-1964 yılında eğitim kadrosuna ortaokullarda 7,275, liselerde ise 1,859 olmak üzere orta öğretimde toplam 9, 134 yeni öğretmen katılmıştı (MEB. TD. Sayı: 1324, 5.10.1964, s. 279).

4.3.23. 1961-1965 Yılları Arasında Okulların ve Öğrencilerin Genel Durumu

Planlı döneme geçildiği 1960'lı yıllarda görev yapan hükümetlerin özellikle ilkokul kademesindeki okul politikalarını 222 sayılı ve 5 Ocak 1961 tarihli İlköğretim ve Eğitim Kanunu belirlediği görülmekteydi. İlgili kanun Türkiye'deki ilköğretim kurumlarını mecburi olanlar ve isteğe bağlı olanlar olmak üzere iki grupta toplamıştı. Bunlardan mecburi olanlar; ilkokullar, yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar ve son olarak da özel eğitime muhtaç çocuklar için açılacak okullardı. Bunlardan ilkokullar; gündüzlü, yatılı pansiyonlu ilkokullar, bölge okulları, gezici okullar ve gezici öğretmenliklerdi (MEB. TD., S: 1137, 23.1.1961, s. 7).

Ortaöğretim okullarına dair politikalarsa Ortaöğretim Komitesi Raporu ile 5-15 Şubat tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şurasında alınan kararların etkili olduğu görülmektedir. Şûrada ortaöğretim okulları birinci devre ortaöğretim okulları ve ikinci devre ortaöğretim okulları olmak üzere iki dereceye ayrılmıştı. Birinci devre ortaöğretim okulları; bağımsız ortaokullar ve mesleki ve teknik ortaokullardan oluşmaktaydı. İkinci devre ortaokullar ise liseler öğretmen okulları, İmam Hatip okulları Erkek ve Kız Sanat Enstitüleri, meslek okulları ve konservatuarlardan oluşmaktaydı (MEB, 1973, s. 42).

1961-1965 İnönü Koalisyon Hükümetleri döneminde mevcut maddi olanakların yetersizliği karşısında örgün eğitime olan sosyal talebin arttığı görülmektedir. Bu dönemde bir yandan mevcut okullara yenileri eklenerek ilkokul, ortaokul ve lise kademesinde sayısal anlamda gelişmeler yaşanmıştı. Diğer yandan kırsal kesimdeki nüfusun beşerî ve ekonomik yapısı, köy ve diğer kırsal yerleşimlerin yapısından doğan ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak mevcut okul türlerinin dışında

eğitim sistemimizin ortaya çıkan güncel ihtiyaçlarına göre farklı kademede yeni okul türleri hizmete girmişti.

1961-1965 yılları arasında ilkokul, ortaokul ve liselerdeki öğrenim gören öğrenci sayılarında olumlu değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Adana Milletvekili Yusuf Aktimur'un, ülkemizde bulunan ilk, orta ve lise okullarıyla dair yazılı soru önergesine Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem'in 2 Mart 1965 tarihinde verdiği yazılı cevapta 1964-1965 öğretim yılında ülkemizde ilkokul, ortaokul ve liselerin sayısı ve durumu açıklamıştı. Buna göre ülkemizde 29,562 adet ilkokul ve bu okullarda 70,989 adet derslik bulunmaktaydı. Bakan Öktem'in verdiği bilgilere göre ülkemizdeki ortaokul sayısı, 630'ü bağımsız, 133 ise liselere bağlı olmak üzere toplam 763 ortaokul eğitim öğretim faaliyetlerini aktif bir şekilde yürütüyordu. Ayrıca 140 lise, 8 yabancı dille öğretim yapan okul ve 7 akşam lisesi bulunmaktaydı. Buna karşılık ilköğrenim çağındaki bütün çocukları okula kavuşturmak, ikili ve üçlü öğretimi kaldırmak, sınıf mevcutları normale indirmek, harap ve geçici okul binaları yerine yenilerini yapmak için, 31,946 dersliğe daha ihtiyaç bulunmaktaydı. Ortaöğretime bağlı okulları eğitim ve öğretim bakımından daha elverişli bir hale getirmek, ortaokulu bulunmayan ve ortaokul açılmasına müsait bulunan merkezleri birer ortaokula kavuşturmak için tahminen mevcut ortaokul sayısı kadar ortaokula, mevcut lise sayısı kadar liseye ihtiyaç vardı. Ayrıca 1 Kasım 1964 tarihli çeşitli illerden gelen bilgilere göre köylerde 332 okulun öğretmensizlikten kapalı olduğu, fakat bu okulların vekil öğretmen kadrolarıyla hizmete açılabilceği ve bu hususta gerekli çalışmaların başlatıldığı Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem tarafından açıklanmıştı. 1965 yılında ilkokullar dışında Türkiye'de 570 ilçenin 493'ünde ortaokul, 55 ilçede ise lise olanaklarına kavuşturulamadığı İbrahim Öktem'in verdiği diğer bilgiler arasındaydı (MM. TD. 2.3.1965 B: 67, O: 2, s. 160).

Buna karşılık ilkokul ve ortaöğretim kurumlarına yenilerinin eklenmesi devam etmekteydi. 1964-1965 öğretim yılında resmi liselere 7 tane daha eklenerek liselerin sayısı 149'a, ortaokulların sayısı ise 834'e çıkarılmıştı. Ülkemizde lise düzeyinde eğitim veren akşam okulları ise il merkezlerinde eğitim-öğretim vermekte olup bu liselerin ilk devreleri bulunmamaktaydı. Buna karşılık yabancı liselerin ilk devresi bulunuyordu ve bunlardan Galatasaray Lisesi Fransızca, İstanbul Erkek Lisesi

Almanca, diğ er altı lise ise İngilizce eğitim yapmaktaydı. 1964-1965  ğretim yılı itibari ile 149 lisenin 44 tanesi ilçe merkezlerinde 106 tanesi il merkezlerinde eğitim- ğretim faaliyetlerini yürütmektedir. Herhangi bir bucak merkezinde lise bulunmamaktaydı. 1964-1965 ders yılında ortaokulların 688'i bağımsız ortaokul iken meslek liselerine bağı 126 ortaokul bulunmaktaydı. Resmi liselere bağı ortaokulların 86 tanesi il merkezlerinde, 40 tanesi ise ilçelerde hizmet vermekteydi ( zgentaş, 1966, s. 7).

1964-1965 Öğretim yılı içinde ülkemizde ilk, orta ve lise düzeyinde okul sayıları kademelere göre dağı  lumu böyleyken beş yıllık sürede açılan okul sayıları hakkında bilgiler vermenin bu hususta kat edilen mesafenin ortaya çıkması bağı  lamında anlamlı olacağı düşünülmektedir. 1960-1961  ğretim yılı başında Türkiye'deki toplam ilkokul sayısı, 24, 398 iken bu sayıya beş yılda 4, 664 adet ilkokul daha eklenmi ti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 17). Bu artı a karşılık mevcut ilkokul sayısı 222 sayılı İlköğretim Kanununun on yıl için koyduğı yıllık 2,000 okul  detinin ancak yarısını oluşturmaktaydı. Bu yönüyle 1960-1965 eğitim politikaları ilköğretim okul hedeflerinde yüzde yüzlük bir başarı yakalayamamı tı. Ülkemizde 1960-1961  ğretim yılında 688 ortaokul bulunmaktayken bu sayı 763'e yükselmişti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973, s. 39). 1960-1961  ğretim yılında ülkemizdeki lise sayısı 139 iken bu sayı 1964-1965  ğretim yılına kadar 149'a  ıkarılabilmemi ti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 55).

1960-1965 yılları arasında ortaöğretim kurumlarındaki bu artış eğitim sisteminin ihtiya ı olan okul sayısını karşılamaktan uzak olduğı görülmektedir. Ortaöğretimin en önemli sorunlarının başında ise okulların yurdun bütün bölgelerine dengeli bir şekilde yayılamamı  oluşuydu. Kuvvetli olanlar bu husustaki yatırımları kendi bölgelerine çekerlerken sessiz kalanlar ise bu hizmetlerden yoksun kalmışlardı. Bazı bölgeler on yıllardır ihmal edilmiş durumda orta  ğretim okullarına sahip olmayı bekliyordu. Bundan da anlaşılacağı üzere ilgili beş yılda ülkemizde eğitim-öğretimde fırsat ve imkân e itliğı tam olarak yakalanamamı tı. Türkiye'de sosyal adalet ilkesinin uzun yıllar göz ardı edildiğini ortaya koyan hükümet yetkilileri ise bu dengesizliğı gidermek uzun süreli ve istikrarlı politikalar izlenmesine bağı olduğunu düşünüyorlardı (MEB. TD. Sayı: 1292, 10.2.1964, s. 43).

Ülkemizde bölgeler arasındaki eğitim olanaklarının farklılık göstermesinde fiziki ve beşerî özelliklerin payı olduğunu da bu bilgilere eklemek gerekir. Örneğin eğitim sitemimizde özellikle ilköğretim düzeyinde okulların çağ nüfusuna kâfi derecede olmayışının önemli bir nedeni de ülkemizin fiziki yapısı dolayısıyla nüfusun Doğu Anadolu'da ve kırsal kesimlerde dağınık olarak yerleşmesiydi. 1965'te köylerimizin 11,800'ünde 2,5 milyon insan yaşamaktaydı. Bu durumda köy başına yaklaşık 300 insan düşmekteydi ve buralarda toplam 40 öğrenci bile düşmemekteydi. Ülkemizdeki 22, 400 köyde ise 13,5 milyon nüfus yaşamaktaydı ve en kalabalık köyün nüfusu 1,500 kişiden oluşmaktaydı. Dağınık nüfus yapısı çok sayıda okul binası ve öğretmen demek olduğundan iktisadi olarak 13,000 köyde ilkokul bulunmamaktaydı (Kodamanlıoğlu, 1965, ss. 4-5).

4.3.23.1. Yatılı Bölge Okullarının Kurulması

1960-1965 yılları arasında okul binalarının 10 yıllık planla uyum içerisinde artırılmamasının bir diğer nedeni de teknik düzeyde karşımıza çıkmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı ve Bayındırlık Bakanlığı arasındaki koordine eksikliği bu sorunun ortaya çıkmasındaki sebeplerden birisiydi. Özellikle devlet olanakları ve denetiminin daha zayıf olduğu kırsal kesimdeki ilkokul binalarının yapıldığı inşaat alanlarının seçimi teknik olarak birtakım mahsurlar barındırıyordu. Okul arsalarını ücretsiz yahut çok düşük maliyetle elde etme düşüncesi, köy ilkokullarının köyün kuruluş, yerleşim ve gelişim istikametinden bağımsız olarak sapa ve tepelik yerlerde inşa edilmesi dolayısıyla bu durumda okullara başta su sağlanması gibi birçok zorluğa neden oluyordu. Ayrıca 222 sayılı ilköğretim ve eğitim Kanununu 65. maddesinin açık hükmüne aykırı olarak köyde yapılan okulların köy tüzel kişiliği adına tapuya teslim edilmemesi yüzünden bu okullar yapıldıklarından itibaren âtil kalarak harap duruma düşmekteydi. Bu durum her sene programa yeni okullar yapmaya sarf edilecek bütçenin mevcut okulların tadil ve tamir işlerine ayrılmasına neden olmaktaydı. Millî Eğitim Bakanlığı, emek ve masraf israfına sebep olan bu durumun önüne geçmek için 26 Mart 1964 tarih ve 701-1.12051 sayılı bir genelge yayınlarak köylerde okul inşasında ilgili hususlara önemle dikkat edilmesi, şehir ve kasabalarda yapılacak okulların ise çocuğun gelişim kolaylığı mahalle ve semt halkının okuldan faydalanması

ve çevrenin ihtiyaçlarının esas alınması gereğini belirtmişti (MEB. TD. Sayı: 1300, 20 Nisan 1964, s. 113).

Millî Eğitim Bakanlığı bu mesele ile ilgili valiliklere 30 Nisan 1964 tarih ve 701-1.16695 sayılı, yapılacak ilkokulların arsa ve vaziyet planlarının daha önceden hazırlanması hakkında yeni bir genelge yollayarak okul binaları yapımında, arsa satın alma, inşaatların ihaleye çıkarılması sair konularda hususlarında birtakım esaslar belirlemişti. Bu esaslar; okul binası yapılırken işin teknik kısımları için Bayındırlık Müdürlüğü elemanları ile iş birliği yapılarak yardımları sağlanması, okul yerlerinin beş yıllık planlama kararlarına paralel olarak önceden her türlü işlemleri yapılmak suretiyle hazır bulundurulması, her yıl yapılacak okullara ait arsa vaziyet planlarının bir yıl önceden tamamlattırılarak en geç şubat ayı sonunda bayındırlık müdürlüklerine teslim edilmesi ve sonucundan Millî Eğitim ve Bayındırlık Bakanlığına bilgi verilmesi olarak başlıkta toplanmaktaydı (MEB. TD. Sayı: 1307, 8.06.1964, s. 202). Böylelikle okul binalarının yapımı belli bir plana bağlanarak inşaatlar ivedilikle halledilirken kurumlar arası iş birliği sağlanarak 10 yıllık planın amacına ulaşması için emek, zaman ve maliyetten tasarruf edilmesi öngörülmüştür.

Türkiye’de 1961 sonrası koalisyon hükümetleri döneminde öğrenci sayılarının yanında ülkemizdeki okul türleri ve sayılarında önemli değişimler olmuştur. Bunlardan biri de yatılı bölge okullarının kurulmasıydı. 1960’lı yıllarda Türk okul sistemi içerisinde en büyük sorunlardan birisi Doğuda ve özellikle köylerde ilköğretimden yoksun on binlerce okul çağı nüfusunun varlığıydı. İç bölgeler ve özellikle Türkiye’nin doğusundaki illerde batısındaki illere göre daha az okul sayısı ile okula devam eden nüfus miktarının çok düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun özellikle kız çocukları söz konusu olduğunda daha da düşük olması noktasında ayrı bir sorun oluşturmaktaydı. Türkiye’nin batısından doğusuna doğru gidildikçe okul bulunan köylerin sayısı düşmesine paralel olarak bölgede Türkçenin okunup yazılma oranı yüzdeler olarak çok aşağı seviyelerde kalmıştı. Eğitim öğretim olanaklarından yoksun kalmış bölgelerdeki durum ülkenin geri kalanlarıyla sosyal ve kültürel entegrasyonu güçleştirmekteydi (Eastmond, 1964, ss. 30-32).

İlgili yıllarda bölgenin beşerî ve ekonomik özellikleri dolayısıyla yerleşmeler çok dağınık bir durumdaydı. İnsanlar çeşitli iktisadi ve törel nedenlerden ötürü dağlara bayırlara çekilerek 15-20 haneli köyler kurmuşlardı. Böylelikle Doğuda dağınık şekilde yayılmış binlerce köy bulunmaktaydı. Doğu vilayetlerinin görev yapmış ve yapmakta olan vali, kaymakam ve öğretmen gibi devlet görevlilerinin bulunduğu ortak nokta, ayrı ayrı kurulan köy okullarının bir netice vermediği ve bölgedeki cehaletin ancak yatılı bölge okullarıyla ortadan kaldırılabileceğiydi. Diyarbakır Milli Eğitim Müdürü Sebahattin Özcan bölgenin beşerî ve sosyal özellikleriyle ilgili gazetecilere verdiği demeçte; mevcut yöntemiyle bölgedeki eğitim faaliyetlerinin bölgeyi Türkiye'ye entegre edemeyeceğini söyleyen Özcan, yatılı bölge okullarının en büyük faydasının Türkçe hususunda olacağını belirtmişti. Özcan, kurulacak yatılı bölge okullarında çocuklar beş yıl boyunca okuma, yazma ve diğer konularda Türkçeyi sürekli konuşacaklarından köylerine döndüklerinde, Türkçe bilgilerinin yerel dil arasında erimesinin önüne geçeceği açıklamasında bulunmuştu. Yatılı bölge okulu yönteminin iktisadi faydalarına da değinen Özcan, her köye münferiden köy okulu açmak maliyet olarak çok pahalı olacağından köylerdeki okul çağı nüfusunu yatılı bölge okullarında toplayarak eğitim ve öğretim sunmak suretiyle bölgede okul sorununun halledilmiş olacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştu (Hürriyet Gazetesi, 6 Aralık 1960, ss. 1-5).

Yatılı bölge okulları yönetmeliğinin eğitim-öğretim işlerini düzenleyen 40. maddesi bu okulların bölgenin ihtiyaçlarını ve olanaklarını göz önünde bulundurarak çeşitli zanaat kursları açmasını ön görüyordu. Buna göre yatılı bölge okullarında okuyan öğrencilere dikiş, nakış, dülgerlik, demircilik mesleklerini öğreten kurslar, bağcılık, fidancılık, çiçekçilik, yörenin özelliklerine göre sebzeçilik, her türlü meyve ve sebze konserveçiliği, halı ve kilim dokumacılığı, yün örgü zanaatları öğretilmekteydi (Tekışık, 1979, s. 62). Böylelikle çocuklar nitelikli bir şekilde yetiştirilirken köylerine geri döndüklerinde oraları da aydınlatacaklardı.

5 Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe giren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, ülkemizdeki ilkokulsuz köyler, okuma ve yazma bilmeyen ilkokul çağı çocuklarının okul ve öğretime kavuşturmak için birtakım hükümler getirdiği bilinmektedir. Bunlardan biri ilgili kanunun 9. maddesinde “*Çeşitlik sebeplerle henüz bir ilkokul*

açılamamış olan birbirine yakın yerlerde veya evleri ve ev grupları dağınık olan köylerde gündüzlü, yatılı ve pansiyonlu bölge okulları ve gezici okullar açılabilir.” (Tekışık 1967, s. 11) şeklinde geçen ifadeydi.

Kanunun yürürlüğe girmesinde sonra ülkede okulsuz köy ve öğretmensiz çocuk bırakmamak ve ilköğretim olanaklarının mahrumiyet bölgelerine de taşımak amacıyla yatılı pansiyonlu ve gündüzlü bölge okulları açılmasına dair çalışmalar başlatılmıştı. Hükümet yetkilileri ve Millî Eğitim Bakanlığınca yatılı bölge okullarının öncelikle Doğu Anadolu’da faaliyetine başlanmasına karar verilmişti. Bu amaçla bölgeye seyahate çıkacak olan Millî Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel, 11 Aralık 1960’ta basın mensuplarına: *“Bölge okullarının nerelere ve nasıl kurulacağı husus tamamen planlan haline getirilmiştir. Bölge okullarının bilhassa Doğu ve Güney Doğu illerinden başlaması ve gelişmesi için çalışacağız.”* açıklamasında bulunmuştu (Hürriyet Gazetesi, 12 Aralık 1960, s. 1). Bu okulların açılmasındaki düşünce, nüfusu dağınık olan yerleri okullar açmak suretiyle eğitim olanaklarına kavuşturmak, Türk dili ve kültürünün geliştirilmesine yardımcı olmaktı. Bunun yanında çevrenin tarım, sağlık, halk eğitimi hizmetleri ve diğer yönlerden gelişmesine merkez görevi üstlenmek, özel eğitim ve korunmaya muhtaç çocuklarla yetenekli köy çocuklarına eğitim-öğretim olanaklarına kavuşturmaktı (Akın, 1962, s. 8).

Millî Eğitim Bakanlığı bu amaçla 1961 yılından itibaren bu hususta gerekli çalışmalara başlamıştı. 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Millî Eğitim Şurasını açış konuşmasında Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu; 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim Kanununun 6. maddesinde ilkokul üzerine yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kursların açılması istendiğini bakanlığın bunlar için bir program taslağı hazırlamakta olduğu açıklamasında bulunmuştu. Bakanlığın bu işe ilkönce bölge okullarından başlamak niyetleri olduğunu şimdiye kadar on bölge okulunun inşa faaliyetlerinin başladığını belirten İncesulu, bakanlığın bölge okullarının bulundukları yerleri birer kültür merkezi haline getirmek ve buralarda halk eğitimi çalışmalarına önem verme kararında olduğunu söylemişti (VII. MEŞ, MEB 1962, s. 70).

Kuruluş ve amaçları Talim ve Terbiye Kurulunun 28 Ağustos 1962 tarihli ve 212 sayılı kararına göre açıklanan Bölge okullarının amaçları, nüfusu dağınık olan yerleri okula ve öğretmene kavuşturmak, belli köylerde Türk dilini ve kültürünü yayma faaliyetine yardımcı olmak, köylerde özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocuklarla okul öncesi eğitimi için sınıflar açılmasını sağlamak, çevrenin sağlık, tarım, halk eğitimi ve her türlü kalkınma faaliyetine bir merkez vazifesini görmek, ilkokulu bitiren çocuklar için mecburî öğrenim çağı dışına çıkıncıya kadar tamamlayıcı kurslar ve sınıflar açmak ve bölge şartlarına göre çocuklara pratik bilgiler kazandırmak, bu çocuklardan yetenekli olanlara ileri öğrenim imkânları hazırlamak, bağımsız eğitilmiş okullardan mezun olan çocukların 5 sınıflı ilkokulları bitirmelerini temin etmek, civarda tek öğretmenli ilkokullarda okuyan 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin birkaç öğretmeni bulunan okullardan faydalanmalarını sağlamak, çevre öğretmenlerinin birleşip görüştükleri ve tecrübelerini paylaştıkları bir yer olmak ve öğretmenlerin işbaşında yetiştirilmelerine hizmet etmek olarak saptanmıştı. B amaçların sağlanmasına olanak sağlayan olur ise bakanlık tarafından illere gönderilen merkezî durumda bulunan, bölge çocuklarının ve halkının yaya veya taşıtla geliş gidişlerine uygun ve her bakımdan çevrenin ihtiyacını karşılayabilecek şekilde gelişmeye müsait köylerden veya kasabalardan biri bölge merkezi olarak seçileceğine dair genelgeye dayanmaktaydı (MEB. TD., S: 1230, 19.11.1962, s. 251).

Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu, 7 Mayıs 1962 tarihinde TBMM genel kuruluna bu mesele hakkında yaptığı konuşmada aşağıdaki bilgileri vermiştir:

Devlet Plânlama Dairesinden alınan bilgiye göre, bölge okullarının yerlerini tespit etmek üzere bir komisyon görevlendirilmiştir. 22 Mayıs 1962 günü Muş iline hareket, edecektir. Doğu ve Güney Doğu illerinde yapılmakla bulunan ve yeniden yapılacak bölge okulları için Bayındırlık Bakanlığı bütçesine 35.000.000 liralık bir ödenek aktarılmıştır. (MM. TD. 7.5.1962, B: 85, O: 1, s. 189).

Milli Eğitim Bakanı İncesulunun açıklamalarından da anlaşılacağı üzere bu okullar öncelikle ilköğretim olanaklarından yoksun Doğu ve Güney Doğu illerinde kurulmaya başlanacaktı. 222 sayılı Kanunun 65. maddesine göre yatılı bölge okullarının illerin malı olarak tabuya bağlanması ve iller tarafından işletilmesi kararlaştırılmıştı. 1962 yılından itibaren yapımına başlanan bu okulların sayısı 1964-1965 öğretim yılına gelindiğinde 31'e çıkmıştı. Okulların yapıldığı illere bakılacak

olursa Tunceli, Elazgı, Diyarbakır, Muş, Ağrı, Urfa, Mardin, Van, Adıyaman, Ardahan Kars, Erzurum gibi doğu illerini kapsamakla beraber Ankara, Kocaeli, Çanakkale, Hatay ve Konya gibi sahil kesimi ve İç Anadolu bölgelerinde de yatılı bölge okulları bulunmaktaydı. 1964-1965 öğretim yılında bu okullarda 8,650 yatılı, 559 gündüzlü öğrenci okumaktaydı. Böylelikle toplam 9,209 öğrenci ilköğretim imkânına kavuşmuş olması Türkiye'deki ilköğretim sorunlarının bir nebze çözüme kavuşturulması açısından önemli bir gelişmeydi (MEB. TD., S: 1323, 28.9.1964, s. 274).

4.3.23.2. Gezici Okullar ve Gezici Öğretmenlikler Yönetmeliğinin

Çıkarılması

1961-1965 yılları arasında görev yapan koalisyon hükümetleri döneminde ilkokul eğitimini bütün yurttan yaygın hale getirmek için Gezici Okullar ve Gezici Öğretmenlikler Yönetmeliğinin çıkarılması bir diğer uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960 yılında Türkiye'de 19.862 köy okulu bulunmasına karşılık 15.477 köy okul ve öğretmenden yoksun bulunmaktaydı. İlköğretim faaliyetlerinin köylerin geneline yayılması için 17.702 köye okul yapmak gerekmektedir (VII. MEŞ Açış Konuşması, MEB, 1962, s. 6). Bununla beraber gerek mevcut iktisadi olanakların yetersizliği gerekse kırsal kesimde köylerin dağınık bir şekilde kurulması nedeniyle bütün köylere okul yapmak iktisadi anlamda olanaklı değildi. Keza ülkemizde Akdeniz, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan ve iktisadi olarak hayvancılıkla uğraşan yarı yerleşik ve konargöçer nüfusun varlığı da ilköğretimin bütün yurttaşlara yaygın hale gelmesinin önünde bir diğer engeldi. Özellikle kırsal kesimde konargöçer halde yaşayan yurttaşların varlığı hükümetleri ilköğretimin bütün yurt geneline yayılmasında yeni politikalarla yönelten bir etmen olmuştu. 5 Ocak 1961 tarihinde kabul edilerek 12 Ocak 1961 tarihli resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda ilköğretim kurumlarının teşkilat kısmını anlatan birinci bölümde mecburi ilköğretim kurumları arasında gezici okullar ve gezici öğretmenlikler de zikredildiği görülmektedir. İlgili kanunun 9. maddesine göre çeşitli nedenler dolayısıyla henüz bir ilkokul açılmamış ve birbirlerine yakın birkaç köyün bulunduğu yerlerde, nüfusun az veya ev gruplarının dağınık olan köylerde gündüzlü, yatılı, pansiyonlu bölge okulları ve gezici okullar açılabilir ve

gezici öğretmenler görevlendirilmesini istemişti (Resmî Gazete, 18 Temmuz 1962, s. 7995).

VII. Millî Eğitim Şûrasında kurulan İlköğretim Komisyonunda 222 sayılı Kanunda tespit edilen hususlar üzerine çalışılmış, ilköğretim alanına giren bütün meseleler etraflıca incelenmiş ve mecburi ilköğretimin bütün yurtta yayılması ve gelişmesi için bir plan hazırlanmıştı (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 122). VII. Milli Eğitim Şurasının çalışmalarından sonra Millî Eğitim Bakanlığınca gerek dağınık köyler gerekse konargöçer halde yaşayan yurttaşları ilköğretim olanaklarına kavuşturmak için 18 Temmuz 1962 tarihli resmî gazetede 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa Göre Kurulması Gereken Gezici Okul ve Gezici Öğretmenlikler Yönetmeliği yayınlanarak yürürlüğe girmişti. Toplam 10 bölüm ve toplam 14 maddeden oluşan yönetmelik, gezici okullar ve gezici öğretmenliğin çalışma şekilleri, öğrenci kayıt ve nakil işleri, iş ve tatil zamanları bu okullarda eğitim, öğretim ve sınavlar, görevli öğretmen ve yöneticilerin görev ve yetkileri, ders araçları ile bu okullarda yapılacak sosyal faaliyetlere kadar bütün işleyişi düzenlemek amacını içeriyordu (Resmî Gazete, 18 Temmuz 1962, s. 7994).

Yönetmelikte gezici okullar yılın çeşitli mevsimlerinde yaylacılık, göçebelik ve sair sebeplerle yer değiştiren halk topluluklarının çocuklarına mahsus ilköğrenim kurumları olarak tanımlandığı görülmektedir. Yönetmeliğin birinci maddesine göre halkın yer değiştirme durumuna uymak suretiyle faaliyette bulunacak olan bu okullar, çalışma şekil ve yerlerine göre dört tip olarak tespit edilmişti. Bunlardan ilki halkı, yılın belirli zamanlarında ve belirli yerlere yaylacılık maksadıyla göç eden topluluklardaki okullardı. İkinci tip okullar bütün bir yıl süresince oturma yerlerini, hayvanlarının beslenme şartlarına bağlayan aşiret, oba gibi göçebe hayatı yaşayan halk topluluklarının bulundukları yerlerdeki okullardı. Üçüncü tip gezici okullar, yılın belirli birkaç ayını, belirli bir yerde toplu halde geçirip, yılın diğer kısmını göçebe olarak geçiren halk topluluklarının bulundukları yerlerdeki okulları kapsamaktaydı. Dördüncü tip gezici okullarsa belirli yerde birkaç ay sabit olarak oturup bilahare başka yerlere parçalar halinde göç eden halk topluluklarının bulunduğu yerlerdeki okullardı (Resmî Gazete, 18 Temmuz 1962, s. 7994).

Yönetmeliğin ikinci maddesi, gezici öğretmenliğin kuruluş amacını açıklamaktaydı. Buna göre nüfusu ve öğretim çağındaki çocuk sayılarının azlığından bir okul yapılıp öğretmen verilmesine yol, mesafe, arazi durumu veya maddi olanaksızlıklardan ötürü bir bölge okuluna bağlanmasına imkân bulunmayan mahalle, divan, mezra ve kom gibi dağınık iskân sahalalarında bulunan halkın öğrenim çağındaki çocuklarını ilköğrenime kavuşturmak amacı ile kurulacaktı. Gezici öğretmenlerin vazife göreceği bölgeler ise birbirine yakın mahalle, divan, mezra ve komlar birleştirilerek gezici öğretmenlik bölgeleri meydana getirilmesi, bir bölgeye giren meskûn yerlerden birbirine çok yakın ve gidip gelme şartları elverişli birden fazla mahalle, divan ve benzeri küçük yerlerin çocukları bir merkezde toplanarak öğretim merkezleri kurulması, yerel iklim ve arazi şartlarına göre gezici öğretmenlik bölgelerinde bir veya daha fazla öğretim merkezleri oluşturulması ve bu bölge ve öğretim merkezlerinde mahallin iklim ve yaşama şartları dikkate alınarak yeter derecede gezici öğretmen istihdam edilmesi şeklinde gerçekleştirilecekti (Resmî Gazete, 18 Temmuz 1962, s. 7994).

Yönetmeliğin 3. maddesi gezici okul tiplerinin çalışmasını düzenlemeye yönelikti. Buna göre birinci tip okullar, üç kısma ayrılmaktaydı. Birinci tipte gösterilen okullardan ilki, öğretim süresinin çoğunu sabit bir yerde geçirip az bir zamanını belirli bir yayla veya otağa göç ederek geçiren halk topluluklarına mahsus gezici okullardı. Bu okullar halkın yaylaya çıkma zamanına kadar sabit bir yerde normal olarak çalışacak, yaylaya çıkma mevsiminde okul da halkla birlikte yaylaya göç ederek öğretime yeni yerleşme yerinde devam edecekti. Birinci tip okullardan ikincisi okulun bulunduğu mahallerdeki halk yayla ve otağa göçünü kademeli olarak yaparsa, okul da halkla birlikte kademeli olarak göçe katılacak olanak bulduğu her kademede öğretime devam edecekti. Halkı daima göçebe olarak yaşayan topluluklardaki gezici okulları kapsayan ikinci tip okullarda çalışma ve öğretim durumlarını halkın şart ve hareketlerine uydurarak aşiret ve oba ile hareket halinde olacak ve olanak bulduğu yerde öğretime devam edecekti. Birkaç ayını belirli bir yerde geçirip sonradan göçebe haline geçen topluluklardaki üçüncü tip okullar da çalışmalarını bulundukları topluluğa uydurup, birkaç ay sabit okul gibi çalışarak göç başlayınca gezici okul haline geçecek ve olanak bulduğu her yerde öğretime devam edecekti. Belirli bir yerde birkaç ay topluca oturup sonradan parçalar halinde çeşitli mahallere göç eden topluluklardaki

dördüncü tip gezici okullar da tek öğretmenli ise, göç eden topluluktan büyük çoğunluk nereye göç ederse okul da bu grubu takip edecekti. Göç haline geçen halk eşite yakın çokluklarla birden fazla gruplara ayrılırsa, okul çeşitli şartları da dikkate alarak bölüklerde nöbetleşerek öğretime devam edecekti. Topluluklardaki gezici okul birden fazla öğretmenli ise topluluğun ayrılacağı grup ve şartlara göre her öğretmenin bir veya birkaç grubu takip etmeleri ve bu gruplarda duruma göre öğrencileri bir araya getirerek veya nöbetleşerek öğretime devam etmeleri gerekiyordu. Göç eden bu bölüklerden diğer gezici okul ve öğretmen bölgesine giren bölükler olursa, bu bölüklerin gittikleri yerdeki gezici okul ve öğretmenliklerden istifade etmeleri için gerekli tedbirler alınması ön görülüyordu. Yönetmelikte gezici okullar, öğretimi mahalli şartlara uygun olarak: Açık havada, çardakta, çadırda, gezici barakalarda veya varsa binalarda yapmaları uygun bulunmuştu (MEB. TD., S: 1213, 23.07.1962, ss. 158-159).

4.3.23.3. Yetiştirici ve Tamamlayıcı Kurslar ve Sınıflar Yönetmeliğinin Çıkarılması

1960'lı yıllarda ülkemizde bir diğer önemli yönelim harf inkılabını takip eden yıllarda uygulanan geleneksel okuma-yazma öğretimi yerine fonksiyonel okuma yazma öğretiminin benimsenmesiydi. İlgili yıllarda bu yalnızca ülkemizde değil BM ve UNESCO gibi ulus aşırı organizasyonlar teşvikiyle geri kalmış ülkelerin ekonomik ve toplumsal kalkınmasının sağlanması amacıyla dünya çapında da yaygın olan bir faaliyetti. Bunun altında yatan düşünceye göre geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın önündeki en büyük engel halkın eğitim-öğretim olanaklarından yoksun olması sonucu büyüyen cehaletti. 1963 Ekim'inde UNESCO Genel Direktörü M. Rene Maheu, BM'e sunduğu bir raporda cehaletin barış için bir tehlike ekonomik gelişme içinse bir engel olduğunu belirtmekteydi. Bunun ortadan kaldırılması için de geleneksel okuma yazmadan farklı olarak gelişme bakış açısı içerisinde toplumsal ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak, bireyin mesleki melekelerinin geliştirecek, sosyal ve ekonomik yaşama uyum içerisinde katılmasını geliştirecek bir eylemler bütünü olarak işlevsel okuma-yazma yaklaşımı da giderek önem kazanmaktaydı (Türkoğlu, 1981, ss. 190-193).

222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda ilköğretim kurumlarının türlerinin düzenlendiği teşkilat bölümünde gerek mecburi gerekse isteğe bağlı ilkokul türleri arasında yetiştirici tamamlayıcı sınıflar ve kurslar zikredilmekteydi (Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, ss. 3068-3069). Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra açılmaya başlanan yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar bir ilköğretim kurumu olarak geçse de bu kursların amaçları incelendiğinde bunların klasik okuma-yazma eğitimi verilen kurslardan ziyade ilkokul ve üzeri çağ bireylere fonksiyonel okuma yazmanın öğretildiği halk eğitimi kursları olduğu açıktır. Zaten aşağıda da belirtceği gibi bu kursların kimi dalları, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde mesleki ve teknik öğretim genel müdürlüğü, halk eğitim müdürlüğü bünyelerinde verilmesi uygun görülmüştü.

Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kursları kapsayan 222 Sayılı Kanun'un belirlediği ilköğretim kurumları, 5-15 Şubat tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şûrasında faaliyet yürüten komisyonlarda aynen kabul edildiği görülmektedir. Bu konu 26 Haziran 1962-25 Aralık 1963 tarihleri arasında görev yapan CHP-YTP-CKMP koalisyon hükûmeti programında; İlköğretimde, 1970 yılına kadar, okuma çağında bulunan bütün çocuklar okul içine alınacaktır. İlkokuldan sonra öğrenime devam imkânını bulamayan çocuklar ve yetişkinler için, okuma-yazma eğitimi ile çevrenin ekonomik ve sosyal şartları göz önünde tutulmak suretiyle tarım ve el sanatları alanında, devamlı bir programa bağlanmış, tamamlayıcı ve yetiştirici müesseseler açılacaktır, şeklinde yer almıştı (Ekinci, 1994, s. 15). Nihayetinde Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar Yönetmeliği Raşit Haitpoğlu'nun Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 18 Temmuz 1962 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmişti. İlgili yönetmelik, bu sınıflar ve kursların amacı, örgütü, yeri, süresi ve zamanı, kurslarda faydalanılacak personel ile yetiştirici ve tamamlayıcı sınıf ve kursların giderlerinin düzenlendiği 6 bölüm ve 16 maddeden oluşmaktaydı. Yönetmeliğin birinci maddesine göre yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kursların amacı, dört başlık altında toplanmaktaydı. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:

- a. Mecburi öğrenim çağında olmalarına rağmen ilköğretimi yaşlılarıyla beraber tamamlamamış bireylere ilköğrenim yaptırmak,
- b. Durumları ve yaşama şartları yönünden yetişmelerine lüzum görülen çocukları ilkokula hazırlamak,

- c. İlkokulu bitirmiş olup da henüz mecburi öğrenim çağında bulunan ve üst dereceli öğrenim kurumlarına gidemeyecek olanların genel bilgilerini artırmak ve kendilerine iş ve üretim hayatında faydalı olacak bilgi ve becerileri kazandırmak,
- d. İlköğrenim çağı dışına çıkmış olup da üst dereceli öğrenim kurumlarına gidememiş olan yurttaşların genel bilgilerini artırmak ve kendilerinin daha iyi bir iş ve üretim unsuru olarak yetişmelerine yardım etmektir (Resmî Gazete, 18 Temmuz 1962, s. 7996).

Zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere iki kısma ayrılan yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslardan zorunlu olanlar, ilköğrenimi verme kursları, tamamlayıcı genel bilgi kursları ile bir iş ve mesleğe hazırlama kursları olarak üçe ayrılmıştı. Ayrıca bu kurslarda ilkokulu bitirmiş olup da henüz zorunlu öğrenim çağında bulunan ve üst dereceli öğrenim kurumlarına gidemeyecek olanların genel bilgilerini artırmak ve kendilerine iş ve üretim hayatında faydalı olacak bilgi ve becerileri kazandırmak amaçlanmaktaydı. Bu noktada da çevrenin yaşam ve geçim şartları göz önüne alınarak marangozluk, dülgerlik, kiremitçilik, bağcılık, tarla tarımı, An a ve çocuk sağlığı, ev idaresi ve beslenme, çeşitli hayvancılık türleri, dokumacılık gibi alanlarda kurslar açılması kararlaştırılmıştı. Bu gibi kursların program ve yönetmelikleri ilköğretim genel müdürlüğü, meslekî ve teknik öğretim müsteşarlığının ilgili daireleri Tarım, Sanayi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarıyla iş birliği halinde hazırlanarak yürütülecekti. Zorunlu ilköğrenim çağı dışına çıkmış olanlar için gerek ilkokul öğrenimini vermek amacıyla tertiplenen ve gerekse iş ve mesleğe hazırlayıcı kurslar Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünce ve ilgili diğer örgüt ve kurumlarca düzenlenmesi uygun görülmüştü (Tekışık, 1969, ss. 70-71).

Kursların açılacağı yer ve süresi, açılma zamanları ve haftalık çalışma saatleri, ele alınacak konuların bünyesine ve çevrenin ihtiyacına göre ve Millî Eğitim Müdürlüklerinin sorumlulukları altında, ilgili örgüt ve kurumlarca tespit edilecekti. Yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kursların yazışma ve yönetim işleri ile kayıt, kabul ve devam işleri ise kursun açıldığı yerin ilkokul müdürü veya gezici öğretmeni tarafından yürütülmesi uygun görülmüştü. Yönetmelik ilköğrenim çağında bulunup da herhangi bir öğrenim kurumuna devam etmeyen kız ve erkek çocukların 14 yaşını

tamamladıkları ğretim yılı sonuna kadar, bu yönetmeliğe göre açılan sınıflara ve kurslara devama mecbur tutuyordu. Dolayısıyla bu durumda olup da sınıf ve kurslara devam etmeyenler hakkında, ilkokula devam etmeyenler gibi işlem yapılmasını n görüyordu. Her türden masraf ve giderleri Millî Eğitim Bakanlığınca tespit edilecek miktarda genel bütçeden karşılanacak olan yetiştirici ve tamamlayıcı sınıf ve kurslarda faydalanılacak personeller, Milli Eğitim, Sanayi, Tarım, Sağlık Bakanlıkları ile halk eğitim mdrlklerincede temin edilecekti (MEB. TD., S: 1213, 23.07.1962, s. 160). Yönetmeliğin esaslarından da anlaşılacağı gibi yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar, geleneksel manada okuma-yazma eğitimi veren klasik ilkokullardan farklı olarak mesleki eğitim veren ve fonksiyonel öğretimin yapıldığı halk eğitimi kurumlarına benzemektedir.

4.3.23.4. Eğitim Enstitülerinin Düzenlenmesi

1961-1965 yılları arasında Eğitim Enstitülerinin durumu hakkında birtakım düzenlemelere gidildiği ve bu okulların sayılarının artırıldığı görülmektedir. Türkiye’de ortaöğretime ğretmen yetiştiren kurumlardan biri olan Eğitim Enstitülerinin ğrenim süresi ve programlarında zaman içerisinde beliren ihtiyaçları karşılamak ve işleyişteki aksaklıkları gidermek amacıyla değişiklikler yapılmıştı. Bu değişiklikler planlı kalkınma döneminde de devam etmiştir (Oğuzkan, 1983, s. 607). Planlı kalkınmaya geçildiği 1960’lı yılların başında Eğitim Enstitülerinin durumu hakkında, ilk alışmalar Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu ile başlamıştır. Raporda ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ücretli olduğu ve yetişme ve mesleki bilgi bakımından da yetersiz oldukları ortaya konulmuştur. Buna karşılık iyi yetişmiş öğretmenlik mesleğinin vasıflarını en iyi şekilde taşıyan öğretmenlerin ise maddi koşulların elverişsizliği sebebiyle görevlerini layıkıyla yerine getiremedikleri ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin yetiştirilmesinin nitelik kısmına yeterince önem verilmediğinin belirtildiği raporda ğretmen açığının kapatılması için eğitim enstitülerinin sayılarının artırılması gerektiği önerilmiştir. Enstitülerin ğretmen kadrolarının mesleki yeterlilik açısından nitelikli öğretmenlerden oluşturulması, göreve atanmaların ise bu amaca hizmet edecek kriterlere göre yapılması tavsiye edildiği raporda bu kurumların şube sayıları ve ders programlarının yeniden düzenlenmesi ve öğrenim süreleri hakkında öneriler ortaya

konulmuştur (MEB, 1960, ss. 26-31). VII. Milli Eğitim Şûrasının kararlarına göre Eğitim Enstitüleri, *ortaokullarla dengi ortaöğretim kurumlarına ve ilköğretmen okullarına öğretmen ilköğretime müfettiş ve ilköğretim okullarına bağlı uygulama okullarına başöğretmen yetiştiren; ilk ve ortaokullarla ilköğretim okullarının ilgili problemleri üzerinde her türlü ilmi araştırma ve yayınlar yapan ve bu okul öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım eden bir yükseköğrenim kurumudur, şeklinde tanımlanmıştır (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 217).*

Bu dönemde Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu ve VII. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlara göre eğitim enstitülerinin geliştirilmesi ile ilgili sınırlı da olsa çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Bunlardan ilki eğitim enstitülerinin süresi ile ilgiliydi. Bilindiği gibi öğretmen okulları genel müdürlüğüne bağlı olan ve eğitim süreleri iki yıl olan eğitim enstitüleri, fen, edebiyat ve yabancı dil olmak üzere üç bölümlerinden oluşmaktaydı (MEB, 1973, s. 149). Talim Terbiye Kurulu, 28 Ağustos 1963gün ve 213 sayılı kararıyla VII. Milli Eğitim Şûrasında bu okulların yabancı dil bölümlerinde öğretim süresinin iki yıldan üç yıla çıkarılması yönündeki kararına bağlı olarak 1962-1963 ders yılından itibaren enstitülerin ilgili bölümlerinde üç yıl üzerinden eğitim verilmeye başlanmıştır (MEB, TD., Sayı: 1231, 26.11.1962, s. 255). 1961-1965 yılları arasında eğitim enstitülerini geliştirme ile ilgili hayata geçirilen uygulamalardan bir diğeri ise bu okullara yenileri eklenerek sayılarının artırılmasıydı. Nitekim ilk kuruldukları 1946 yılından 1960-1961 öğretim yılına kadar sayıları 5'i geçmeyen ülkemizdeki Eğitim Enstitüleri sayısı, 1961-1962 öğretim yılında 7'ye, 1962-1963 yılında 9'a, 1963-1964 yılında ise 10'a yükselmişti. Böylelikle 1961-1964 yılları arasındaki artış 1946-1961 yılları arasında ilgili okulların sayısında yaşanan on dört yıllık toplam gelişmenin %50'sine denk gelmekteydi (Duman, 1991, s. 163). 1963-1964 öğretim yılında 3362 yatılı, 779 gündüzcü olmak üzere 4141 öğrencinin eğitim gördüğü eğitim enstitülerinin yatılı kısmına 1964-1965 öğretim yılında alınacak öğrenci miktarı 700 kişi artırılarak 3,862'ye çıkarılması planlanmasına rağmen bu sayı 500 öğrenciyle sınırlandırıldığı görülmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Eylül 1965, s. 5).

1961-1965 yılları arasında Türk eğitim sisteminin en önemli sorunlarından biri de okullarda ikili, üçlü ve dörtlü öğretim sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde 1960-1965 yılları arasında her kademe okulda ihtiyaca cevap verecek sayıda öğretmen istihdamının yapılamayışı ve eğitime olan sosyal talebi karşılayacak sayıda okul bulunmaması, öğretim ortamının ikili, üçlü ve dörtlü şekilde ayarlanmasına neden olmaktaydı. 1961-1962 yılları arasında öğretim süreci özellikle büyük şehirlerdeki ilkokullarda dörtlü öğretime kadar düzenleniyordu. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun uygulanmaya başlamasıyla beraber dörtlü ve üçlü öğretim sayısında nispeten bir azalma olmasına rağmen kimi okullarda ikili, üçlü ve dörtlü öğretim uygulaması halen devam ettiği bilinmektedir (Hürriyet Gazetesi, 10 Eylül 1962, s. 2). Türkiye'nin küçük bir örneği olan İstanbul üzerinden bir örnek verilecek olursa 1960-1961 öğretim yılında İstanbul'da 522 ilkokul bulunurken 1962-1963 öğretim yılında bu sayı 543'e yükselirken ilgili üç yılda öğrenci sayısı 169,340'tan 202,594'e çıkmıştı. Ortaokullarda 1960-1961 öğretim yılında 56 ortaokulda 35, 198 öğrenci okurken 1962-1963 öğretim yılında 41,347 öğrenci okumaktaydı. Liselerde ilgili üç yılda öğrenci sayısı 13,301'den 17,128'e yükselirken okul sayısında bir yükselme olmamıştı. İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okul sayısındaki yavaş artışa karşılık öğrenci sayılarındaki hızlı yükselmenin doğal bir sonucu olarak sınıf başına öğrenci mevcudu ortalama 70-80 öğrenciye çıkıyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1963, s. 7). Bununla beraber İstanbul'da Atatürk Erkek, Pertevniyal ve Pendik Liseleri olmak üzere bazı liselerde sınıfların aşırı şekilde kalabalık oluşu nedeniyle 1961-1962 öğretim yılından itibaren normal öğretime son verilerek ikili öğretime geçilmişti (Hürriyet Gazetesi, 12 Ekim 1961, s. 2).

Okullarda ve özellikle ortaöğretim kademesinde sınıfların çok kalabalık oluşunda ilgili yıllarda eğitime olan sosyal talebin Bakanlığın sağladığı okul binası ve öğretmen arzının çok üzerinde olması etkiliydi. Henüz ortaöğretim olanaklarına kavuşamamış bölgelerdeki nüfus, kitleler halinde ortaokul ve lise bulunan bölgelere doğru göç etmekteydi. Öğrenciler birkaçı bir araya gelerek kiralandıkları odalarda yahut sığındıkları ailelerin yanında sağlıklı hatta eğitime aykırı koşullarda yaşamlarını sürdürmekteydiler. Millî Eğitim Bakanlığı bu durumla ilgili valiliklere gönderdiği 30 Ocak 1964 tarihli ve 503.1537 sayılı genelgesinde milli eğitim müdürlüklerinin bu konuda gereken tedbirli almalarını ve mevcut okul bina ve dersliklerinden en yüksek ölçüde yararlanılabilmesini sağlayacak yöntemlerin işe koşulmasını salık veriyordu (MEB. TD., S: 1291, 3.02.1964, s. 33).

Okullarda verilen eğitiminin niteliğini düşüren sorunlardan bir diğeri eğitim-öğretim yapıldığı fiziksel koşullarla alakalı ilköğretim barakalarının varlığıydı. İlköğretimde öğrenci sayısına kifayet edecek okul ve derslik bulunmadığından bu kademedede 1958-1959 öğretim yılından itibaren birçok şehirde baraka okullar denilen derme çatma yapılar ilköğretim hizmetlerinde kullanılmaktaydı (Aloğlan, 1959b, ss. 8-9). 1961-1962 öğretim yılında artan öğrenci sayısına mukabil mevcut okul binalarının yetersiz kalması dolayısıyla ilköğretim kademesinde yeni ilkokul binaları hizmete girinceye kadar okul kapasitelerinin üzerinde öğrenci alımları için Milli eğitim müdürlüğü 1961-1962 öğretim yılında da çeşitli barakaları ilköğretim amacıyla kullanma tedbirine başvurmuştu. (Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 1961, s. 2).

Millî Eğitim Bakanlığı, 1961-1962 öğretim yılından itibaren ilköğretim kademesinde başvurulanan baraka okul tedbirine ortaokullar için de başvurmaya karar vermişti. Baraka ortaokul uygulamasına başlanacak yerlerin başında öncelikle İstanbul ili gelmekteydi. 1961-1962 öğretim yılında ortaokullarda bina noksanlığı sebebiyle İstanbul'daki okullarda dörtlü öğretim tehlikesinin yeniden belirmesi sonucunda il milli eğitim müdürlüğü ve Millî Eğitim Bakanlığı sürekli iş birliği halinde olarak şehirde böyle bir tedbirin alınması yoluna gidilmişti (Hürriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1961, s. 2).

Okullarda derslik yetersizliğinden dolayı uygulanan ikili ve üçlü ve dörtlü öğretimin, eğitim süreci açısından büyük sakıncaları bulunmaktaydı. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki yürürlükteki ders programlarının yılda 200 işgününü esas almasına rağmen çift öğretime gidilen sınıflarda 4 ay 160 dakika diğer dört ay 200 dakika ders yapılabilmekteydi. Hâlbuki Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe giren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa göre öğrencilerin şehirlerde 30,880 dakika ders yapması gerekiyordu. Buna karşılık ikili ve üçlü öğretim uygulamasında bu süre daha az olmakta, şehirlerde 4,240, köylerde ise 9,120 dakika daha az ders işlenmekteydi. Çift ve üçlü öğretim uygulamasında teneffüs saatleri 5, 10, 15 dakika arasında değişmesi çocukların dinlenememesi, temel ihtiyaçlarını giderememesine neden olmaktaydı. Yine günün belli saatleri öğrencilerin zihinsel ve fiziksel olarak en uygun saatleriyken bazı saatler zihinsel ve fiziksel uyarılma açısından uygun değillerdi. Bu açıdan ikili üçlü ve dörtlü öğretim dersleri sabah saatlerine denk gelen öğrenciler için

bir avantaj sağlıyorken aynı kademedeki farklı saatlerde derse giren öğrenciler için başarıda en başından bir engel teşkil ediyordu (Set, 1962a, s. 8).

İkili ve üçlü öğretim uygulamasının bir diğer sakıncası, öğrenci ve velilerin sosyal ve iktisadi gerçekliğinden kaynaklanıyordu. Ülkemizde hemen bütün şehirlerde yapılan ikili ve üçlü öğretim uygulaması, genellikle işçi muhitinin çocuklarını içine alıyordu. Ebeveynler fabrikalara çalışmaya giderlerken çocuklara ev işlerine ve kardeşlerine bakma zorunluluğu ile karşı karşıyaydılar. Ayrıca ikili ve üçlü öğretim uygulamaları, okul-aile münasebetleri, veli toplantıları ve öğrencilerin okul dışı kontrolleri gibi eğitim-öğretimle birinci derecede alakalı işlerin yerine getirilmesi oldukça güçleştiriyordu. Bu sebeple uygulamanın hiçbir çocuğu eğitimden mahrum etmemesi, okul aile ilişkilerini aksatmaması için öğrenci ve ailesinin durumlarını göz önünde bulunduracak tasarruflara gidilmesi gerekiyordu (Set, 1962b, s. 4).

Bunda bazı okulla ve derslerde öğretmen yığılmasının payını da eklemek gerekir. Örneğin merkezi yerlerde öğretmenlerin yığılması nedeniyle buradaki derslerde ihtiyaçtan fazla öğretmen bulunmakta buna karşılık çevre yerlerde öğretmen sıkıntısı çekilmekteydi. Millî Eğitim Bakanlığı bu sorunun daha yaygın olduğu büyük şehirlerde öğretim olanaklarına biraz olsun rahat nefes aldirmek için şehir içi nakilleri ile depo tayinlerinin dağıtımında dikkate alınacak esaslar hakkında 10 Eylül 1964 tarih ve 17879 sayılı bir genelge yayınlayarak vilayetlere göndermişti. Genelge Bakanlığa bağlı birden fazla orta dereceli okul bulunan büyük şehirlerde öğretmen dağıtımında dikkate alınacak esaslar getiriyordu. Eğitim-öğretim hizmetlerini aksatan, insan gücü israfına ve fazladan ders ücreti ödenmesine sebep olan dengesizliklerin önlenmesini salık veren ilgili genelgeye göre; şehir içi nakillerde ilk önce çevre okullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin istekleri dikkate alınacaktı. Öğretmen ihtiyacı olmayan bir okula hiçbir suretle öğretmen nakledilmeyecekti. Her öğretmen okutması gereken ders saatinin altında ders okutursa bulunduğu okulda ihtiyaç fazlası durumuna düşecekti. Bu durumdaki öğretmenlerden merkezdeki okullarda bulunanlar meskûn oldukları semt ve vasıta durumlarına göre çevrelerdeki okullara nakledileceklerdi. Depo tayinlerinin dağıtımı ve şehir içi nakillerin düzenlenmesi Vilayetçe uygun görüldüğünde Milli eğitim müdürleri veya yardımcıları ile yeter sayıda okul

müdürünün bulunduğu bir komisyon kurularak nakil işlerini yürütecekti (MEB. TD., S: 1325, 12.10.1964, ss. 285-286).

Buna karşın 1960-1965 yılları arasında alınan bütün tedbirlere rağmen sınıflarda ikili ve üçlü tedrisat sorunu çözülemediği ve bu sorunun 1965-1971 döneminde de devam ettiği görülmektedir. Genel ortaöğretimde bina durumlarının müsait olmaması ve sınıflarda ikili, üçlü, dörtlü, tedrisat yapılması, Türkiye’de 1962-1963 öğretim yılından itibaren ortaöğretimde öğrencilerin mesleki okullara yönlendirilmesinde kalkınmada yetişmiş insan gücüne olan ihtiyacın yanında bir diğer nedeni oluşturmaktaydı (MM. TD. B: 13, O: 1, 13.9.1963, s. 302).

Türkiye’de 1961-1965 yılları arasında ortaöğretim kademesinde yaşanan önemli değişikliklerin başında 1963 yılından itibaren ortaöğretimde mesleki ve teknik okullara yöneltme politikasına gidilmiştir. 1960’lı yıllarda dünyada olduğu gibi ülkemizde de ekonominin bir milletin hayatında gittikçe büyüyen önemi ve teknolojinin sosyal yapıda yarattığı dengesizlikler eğitime daha fazla işlevin yüklenmesini sonucunu doğurmuştu. Böyle bir ortamda ister bireyin kişiliğini ve potansiyelini fark etme işlevi olsun ister toplumun manevi ve politik değerlerini aktarma aracı olarak görülsün toplumun yaşama ve kalkınma çabalarından bağımsız düşünülen bir eğitim o günün dünyasında ülke ve toplum kalkınmasına sağlayacağı bir faydanın olmadığı yöneticilerin üzerinde hemfikir oldukları bir konuydu. Bireylerin üretkenlik ve verimlilik esaslarını göz ardı edilerek verilen eğitim, her ne kadar kültürlü öğrenci yetiştirirse yetiştiresin kişisel ve toplumsal açıdan bir karşılığı olan eğitim anlayışıyla örtüşmüyordu. Netice itibarıyla ilgili yıllarda kişileri sosyal değeri olan iş kollarında faydalı olacak nitelikte yetiştirmek eğitimin çağdaş bir hedefi olarak kabul edildiği görülmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ocak 1965, s. 2).

Bilindiği gibi eğitim sistemlerinde, öğretmen istihdamı ve okul ihtiyacı, eğitime olan sosyal talep göz önünde bulundurularak geliştirilmesi ve belirlenmesi gereken birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili politikalardır. Yukarıdaki bölümlerde de belirttiğimiz Milli Eğitim Bakanının eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapılacağı binlerce derslik ihtiyacı, ülkemizde uzun yıllardır eğitime olan sosyal talebin dengeli bir şekilde tatmin edilmemiş oluşuyla alakalıydı. 1960’ların Türkiye’sinde ortaöğretim

kademesinde izlenen politikalar ve benimsenen yönelimler, VII. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlar ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ön gördüğü ilkeler tarafından şekillendirilmişti. VII. Milli Eğitim Şûrasında liseler, yalnızca üniversite ve yüksekokullara öğrenci yetiştiren akademik birimler olarak tanımlanmak yerine, genel kültür bilgisinin yanında öğrencilerin hayata hazırlandığı, ilgi ve yeteneklerine uygun gerekli meslek öncesi bilgi ve becerileri kazandıran kurumlar olarak tanımlıyordu (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 124).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitim aşağıdaki şekilde tanımlandığı görülmektedir:

Eğitim, istenilen bir yaşama düzenine ulaşmak çabası olan kalkınmanın en etkili araçlarından biridir. Ulaşılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yönltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmek eğitim yoluyla olur. Eğitim aynı zamanda kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesinde de başlıca yoldur. Bunların yanında eğitim, toplumun yaratıcı gücünü ve verimini artıran, toplumda kişilere kabiliyetlerine göre yetişme imkânı sağlayacak sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini gerçekleştiren en etkili araçtır. Ayrıca eğitim insanlara, doğal ve toplumsal çevrelerini tanımak, bilinçli hareket etmek imkânlarını veren, refah ve mutluluklarını artıran en önemli sosyal hizmettir. (DPT, BBYKP, 1963, s. 441).

Görüldüğü gibi gerek VII. Millî Eğitim Şûrası kararları gerekse Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı eğitimi Türk toplumunun ihtiyaç ve şartlarına uygun insanlar yetiştirmek ve eğitim imkânlarından kişilerin kabiliyetlerine göre faydalanmalarını sağlamak olarak tanımlanmıştı. Bunun en doğal sonucu olarak ortaöğretimde genel öğretimden mesleki ve teknik öğretime yönelişin başlamasıydı.

1962 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığının genel politikası lise yaptıran derneklere ödeneklerin en alt seviyeye düşürülmesi, genel liseler yerine mesleki ve teknik okulların açılması yönündeydi (Tercüman Gazetesi, 7 Ocak 1962, s. 5). Bu kararın alınmasında ülke nüfusunun sosyal ve iktisadi yapısı ile ortaöğretim kademesindeki genel ve mesleki teknik okullara devam eden öğrenci sayıları arasında bir çelişki bulunması yatmaktaydı. İlgili yıllarda ülkenin millî gelir kaynaklarından önemli bir kısmının tarımdan sağlanmasına ve ülke nüfusunun büyük bölümünün köylerde ziraatla uğraşan insanlardan oluşmasına rağmen ilkokulu bitirenlerin akademik ortaokula gidenleri 88.308, buna karşılık meslekî teknik okula gidenlerin de

14, 491, tarım okullarına gidenlerin sayısı ise sadece 464'tü (MM. TD. 18.11.1962, B: 8, O:1, s. 264).

Bu dönemde genel ortaöğretimden mesleki ve teknik ortaöğretime öğrencileri yönlendirme politikası, 11 Haziran 1963-20 Şubat 1965 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapan Dr. İbrahim Öktem döneminde hayata geçirilecekti. Öktem henüz Bakan olmadan 1963 yılı bütçe görüşmelerinde bu konudaki görüşlerini açıklayacaktı. Öktem, eğitim kurumlarının iktisadi kalkınmanın gerektirdiği nitelik ve sayıda insan gücünü hazırlamaları gerektiğini, meslekî ve teknik personele büyük ihtiyaç bulunmasına rağmen bu tip okullara devam eden öğrenci sayısının %25 civarında bulunduğunu söyleyerek eğitimin ağırlık merkezini sosyal ve iktisadi ihtiyaçlarımızın icap ettirdiği noktalara kaydırmak zorunda olduğuna dair görüşlerini ortaya koymuştu (MM. TD., 12.2.1963, B: 47, O: 1, s. 363)

Millî Eğitim Bakanlığına atandıktan sonra bu mesele üzerine çalışmaları başlatan Öktem 16 Temmuz 1963 tarihinde Türkiye Öğretmenler Milli Federasyonu 16. Genel Kurulunda konuşmasında eğitim sorunun sosyal, kültürel ve iktisadi gerçeklerin ışığında yeni çözüm yollarına bağlamak durumunda olduğu açıklamasında bulunmuştu (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1963, ss. 1-5). Bakan Öktem, 2 Ağustos 1963 tarihinde düzenlediği bir basın toplantısındaysa yurdumuzda teknik uzman ve nitelikli elemana olan ihtiyaç göz önünde tutularak önümüzdeki ders yılından itibaren öğrencilerin ilgi ve kabiliyetleri esas alınarak ortaöğretim kurumlarına yönlendirileceği ve mesleki teknik okullara daha fazla öğrenci kaydırılacağını açıklamasında bulunmuştu. İlköğretimden sonra okumak isteyen öğrencilerin diploma dereceleri ve yapılacak imtihanlarda gösterecekleri başarılarla göre okullara alınacağını, bu yıl yeni ortaokul ve liselerini açılmayacağını ortaya koyan Öktem 1963-1964 ders yılından itibaren orta dereceli okullara devam etmek isteyen öğrenciler en çok başarı gösterecekleri alanlara yöneltileceklerini bunu aksine eğitim politika ve uygulamaların toplumun insan gücünden yoksun olmasına yol açtığını belirtmiştir. (Tercüman Gazetesi, 2 Ağustos 1963, s. 5), (Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1963, ss. 1-5). Bakan İbrahim Öktem birkaç gün sonraki demecinde ise orta kademedeki teknik elemanlara şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple mesleki ve

teknik okullara çok sayıda öğrenci kaydetmek zorunda oldukları şeklinde önceki açıklamalarını destekler nitelikteydi (Tercüman Gazetesi, 5 Ağustos 1963, s. 2).

Ortaöğretimde sistemi değiştirecek mesleki okullara öğrenci kaydırılma uygulamasının 1963-1964 öğretim yılından itibaren kısmen başladığı kademenin liseler olduğu görülmektedir. Ortaöğretim sistemini tamamen değiştirecek klasik öğretimden mesleki teknik öğretime geçiş için ön hazırlık çalışmalarına Haziran 1963'ten itibaren başlanıldığı görülmektedir. Bu amaçla 1963 yazında ortaöğretime alınacak öğrencilerin mesleki ve teknik eğitime kaydırılmaları için 67 ilin milli eğitim müdürü Millî Eğitim Bakanlığına çağrılarak bir hafta süren toplantılar düzenlenmişti. Bu toplantılarda ülkemizdeki ortaöğretim kurumlarının %80'inin klasik öğretim verdiğini, geriye kalan %20'sinde mesleki teknik eğitim verildiği ve bu oranın mesleki teknik öğretim lehine tersine çevrilmesi gerekliliği üzerine kararlar alınmıştı. Bunun için klasik öğretimin yapıldığı ortaokul ve liselerden 25 okul seçilerek bu okullarda öğrencilere mesleki teknik öğretime yönelmeleri hususunda rehberlik hizmeti verilmesi kararlaştırılmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1963, s. 5).

Ortaöğretimde büyük bir sistem değişikliği getirecek mesleki teknik öğretime öğrenci kaydırılması 1963-1964 öğretim yılında geçiş sınavsız şekilde uygulamaya konmasına rağmen bir sonraki öğretim yılında bundan vazgeçilerek bu yöneltmenin öğrencilerin yetenek testlerine tabi tutulması yoluyla yapılması kabul edilmişti. Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Nuri Kodamanlıoğlu, 3 Mayıs 1964 tarihli açıklamasında 1963-1964 öğretim yılında başlayan mesleki teknik okullara öğrenci kaydırılmasının bu öğretim yılında daha sistemli ve rasyonel şekilde yapılacağını ifade etmişti. Buna göre ilk ve ortaokul mezunu öğrenciler bir üst tahsile başlamak için bakanlığın yöneteceği iki ayrı derecelleme sınavına gireceklerdi. Bu sınavlarda öğrencilerin hem akademik hem de mesleki yönden değerlendirileceklerini açıklayan Kodamanlıoğlu, sınavlardan sorumlu olarak Talim Terbiye Başkanının önderliğinde öğrencileri dağıtma komitesi oluşturulduğu bilgisini vermişti (Hürriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1964, ss. 1-7).

Nihayet 1963-1964 öğretim yılında ülkemizde ekonominin gerektirdiği uzman iş gücünü karşılamak adına binlerce öğrenci sistemli bir program dâhilinde

ortaöğretim birinci kademe okullardan, ikinci kademedede genel liseler yerine mesleki ve teknik okullara kaydırılmaya başlanmıştı. Bir önceki yılda mesleki ve teknik öğretime 14.773 öğrenci alınmışken, 1963-1964 öğretim yılında bu sayı 22, 661'e yükselmişti. Böylelikle bir yandan memleketin sosyal ve iktisadi ihtiyaçlarına uygun ortaöğretim politikaları uygulanırken diğer yandan genel ve mesleki teknik okullar arasında denge sağlanmış oluyordu (MEB. TD., S: 1324, 5.10.1964, s. 279).

Nitekim 1961 ile 1965 yılları arasında açılan genel lise ve mesleki teknik lise sayılarıyla bu okullara kabul edilen öğrenci sayılarına ait istatistikler incelendiğinde ilgili dönem aralığında Türkiye'nin izlediği genel liselerden mesleki ve teknik liselere öğrenci kaydırma politikalarının başarıyla yürütüldüğü görülmektedir. 1961 öğretim yılında ortaöğretim ikinci kademedede toplam 151,127 öğrencinin 75, 632'si genel liselerde 75,495'i ise mesleki ve teknik liselerde okumaktaydı. 1964-1965 öğretim yılına gelindiğinde 260,527 toplam ortaöğretim öğrencisinin 97,935'si genel liselerde, 162,592'si mesleki ve teknik öğretim okullarında okumaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 71). Buradan da anlaşılabacağı üzere 1960-1961 öğretim yılında genel ve mesleki teknik ortaöğretimdeki öğrenci sayıları birbirine yakın iken bu miktar 1965'e gelindiğinde mesleki ve teknik öğretimin okulları lehine değişmişti

Bu dönemde mesleki teknik öğretimin öneminin artmasına bağlı olarak dönemin hükümetleri tarafından Erkek ve Kız Sanat Öğretmen Okulları açılmaya başlanmıştır. Planlı kalkınmanın benimsendiği ve mesleki teknik öğretimin önem kazandığı 1960'larda kalkınmada kadın eğitime yer verilerek akşam kız sanat okullarına mesleki formasyona sahip ülke gerçeklerini bilen başarılı öğretmenlerin yetiştirmesi önem kazanmıştı. Ortaöğretimde mesleki ve teknik öğretime ağırlık verilmeye başlanan 1962-1963 öğretim yılında öğretim süresi iki yıl olan kız sanat öğretmen okulu açılmıştır. Bu okula kurs öğretmenini yetiştirme merkezlerinden mezun olduktan sonra yedi yıl kurs öğretmenliği deneyimi olanlar içinden sınavla öğrenci alınmıştır. Kız Sanat Öğretmen Okulu Ankara'da ve yatılı olarak hizmet vermekteydi (Cicioğlu, 1983, s. 307). 1962-1963 öğretim yılında ise sanat kurslarına öğretmen yetiştirmek üzere iki yıl öğretim süreli erkek sanat öğretmen okullarının açılmaya başlandığı görülmektedir. İzmir'de açılan, yatılı ve burslu öğretimin esas alındığı bu okullara seçilecek öğrenciler, sanat enstitüleri mezunlarından kurs öğretmenliği

yapanlar arasından seçme sınavı ile alınıyordu. Erkek ve Kız Sanat Öğretmen Okulları 1962-1970 yılları arasında yalnızca birer adet Ankara ve İzmir’de bulunmaktaydı ve okulların öğretmen ve öğrenci kontenjanları ise her zaman çok sınırlı tutulduğu görülmektedir (MEB, 1973, s. 150).

1961-1965 yılları arasında öğrencilerin genel durumu, okul çağı ve üzeri nüfusta ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki sayısal değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Planlı kalkınma döneminde eğitim, planın sosyal ve iktisadi hedeflerine ulaşmada en başat araçlardan biri olarak kabul edilmişti. Bu dönemde hedeflenen kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesi eğitim alanında atılacak adımlara bağlanmıştır. Özellikle ilköğretimin bütün okul çağı nüfusuna yaygın hale getirilmesi, memleketteki cehalet ve cehaletin ortadan kaldırılarak nüfusun okur-yazar hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde öğrenci ve öğretim politikalarını şekillendiren gelişmeler, 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesi, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun çıkarılması ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının kabul edilmesi gibi birbiriyle ilişkili bir dizi yeni düzenlemeleri kapsamaktaydı.

1964-1965 öğretim yılında ilköğretim okullarında öğrencilerin sayısı 2.291.185’i erkek, 1.478.097’si kız olmak üzere toplam 3.769.282 öğrenci eğitim görmekteydi. Bu sayı 1960-1961 öğretim yılında erkelerde 1.800.026, kızlarda 1.066.475 olmak üzere toplam 2.866.501 idi ve beş yıl içinde 902.781 çocuk ilköğretim imkânına kavuşmuştu (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 17). Böylece ilköğretimden istifade eden toplam öğrenci sayısı beş yılda %31,49’luk bir artış göstermişti. İlgili beş yılda ilköğretime devam erkek öğrenci sayısında %27,28’lik bir artış görülmektedir. Bu oranın ilköğretime devam eden kız sayısında %27,84 oranında bir artış yakalanmıştı.

Tablo 4-14: 1960-1965 Öğretim Yıllarında İlköğretime Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1960-1961	1.800.026	1.066.475	2.866.501
1964-1965	2.291.185	1.478.097	3.769.282

(Kaynak veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a)

Dönemin eğitim politikalarının okur yazarlık hususunda başarısına bakılacak olursak 1965 yılında ilkokul çağı ve üzeri nüfusu oluşturan 25.664.797 kişiden yalnızca 12.505.021'si okuma yazma bilmekteydi. Toplam okul çağı ve üzeri nüfusumuzun ancak %48,72'si okuma yazma bilmekteydi. Okur-yazar olan 7 yaş ve üzeri nüfusun 8.372.080'ini erkekler oluşturmakta iken kadın okur-yazar nüfus sayısı 4.132.941'di. Okur-yazar nüfusun yüzdelik oranı erkeklerde %64,04 iken kadınlarda bu oran %32,82'ye düşmüştü. Hâlbuki 1965 yılında 7 yaş ve üzeri erkek nüfusu 13.073.518 iken aynı yaş grubu için kadın sayısı 12.591.279 idi (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 4). Erkek ve kadınların nüfusun yaklaşık olarak birbirine denk olmasına rağmen kadınlarda okuma-yazma oranının daha düşük olması kadınların temel eğitim imkânından erkeklere göre daha az istifade ettiklerini göstermekteydi. Bununla birlikte 1960 yılından itibaren gerek yedi yaş üzeri toplam nüfus ve kadın-erkek nüfus içinde okuma yazma bilenlerin sayısının artışı görülmekteydi. Ülkemizde 1960 tarihinde yedi yaş ve üzeri toplam nüfus, 22.542.012 kişiden oluşmaktaydı. Bu nüfusun 11.491.181'ini erkekler, 11.050.832'sini kadınlar oluşturmaktaydı. Toplam nüfusun 8.901.006'sı okur-yazardı ve bunun toplam nüfusa oranı %39,49'a denk gelmekteydi. Buradan da anlaşılabacağı gibi toplam nüfus içinde 13, 641,006 kişi ilköğretim olanaklarından yoksun durumdaydı. İlköğretim olanaklarından yoksun bu sayı toplam nüfusun %60,51'ini oluşturmaktaydı. Okuma yazma bilen toplam nüfusun cinsiyete göre dağılımı ise erkeklerde 6.157.842, kadınlarda 2.743.164'tü. Bu sayısal tablo erkeklerin %53,59'unun okur-yazar olduğunu gösterirken bu oranın kadınlarda %24,82'ye düştüğü görülmekteydi (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 4).

İlgili dönem aralığında ülkemizde temel eğitim olanaklarından en yoksun bölgeler kırsal kesimleri kapsamaktaydı. 1960-1965 yılları arasında örgün ve yaygın eğitim faaliyetleriyle kırsal kesimde okuma yazma bilen nüfusu artırmaya yönelik birtakım tedbirler alınmıştı. 1965 yılında ülkemizde köylerde okul çağı ve üzeri nüfusu oluşturan 16.446.965 kişiden 6.336.812'si okuma yazma bilmekteydi. Bu sayı köylerdeki ilgili toplam nüfusun %38,53'üne denk geliyordu. Köylerdeki okur-yazar nüfusun 4.424.301'ini erkekler, 1.912.511'ini kadınlar oluşturmaktaydı. Buna karşılık köylerde okul çağı ve üzerindeki erkek nüfus 8.101.892 iken kadın nüfusun sayısı 8.345.073'tü. Köylerde kadın nüfus sayısının fazla olmasına rağmen okuma-yazma bilen nüfusun oranı erkeklerde %54,61 iken kadınlarda bu oran %22,92 idi. Bununla

beraber 1960 yılında köylerde toplam 16.287.774 olan okul çağı ve üzeri nüfusun %30,28'ine denk gelen 4.430.486 kişi okuma yazma biliyordu. Böylece köylerde okur-yazar nüfus oranında %8.25 bir artış yakalandığı görülmektedir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 4).

1964-1965 öğretim yılı itibarıyla yurt çapında 861 ortaokula toplam 354 bin 257 öğrenci devam etmekteydi. Bu öğrencilerin 259 bin 449'unu erkekler, 94 bin 808'ini kızlar oluşturmaktaydı. Aynı öğretim yılında 54 bin 122'si erkek, 19 bin 864'ü kız toplam 73 bin 986 öğrenci ortaokul diploması almıştı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 39). 1965 yılı haziran sonu itibarıyla ülkemizde 11 yaş ve üzeri nüfus içinde toplam 695 bin 435 ortaokul mezunu bulunmaktaydı. Bu öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına gelince ortaokul mezunlarını 493 bin 78'si erkeklerden, 202 bin 357'si ise kızlardan oluşmaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 4). 1960-1961 yılında ortaokullara devam öğrencilerin sayısı 220 bin 486'sı erkek ve 70 bin 780'ni kız olmak üzere toplam 291 bin 266'ydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 39). Böylelikle ilgili beş yılda ortaokulda eğitim gören toplam öğrenci sayısında %21,62 artış yakalanmıştı. Ortaokula devam eden öğrencilerde bu oran erkeklerde %17,67'ye kızlarda ise %34'e çıktığı görülmektedir.

Tablo 4-15: 1960-1965 Öğretim Yıllarında Ortaokula Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1960-1961	220.486	70.780	291.266
1964-1965	259.449	94.808	354.257

(Kaynak veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a)

1964-1965 yılında genel liselerde 94 bin 935 öğrenci okumaktaydı. Bu sayının 72 bin 584'tü erkek öğrenciler, 25 bin 351 kız öğrencilerden oluşmaktaydı. 1960-1961 öğretim yılında ise liselerde 56 bin 16'sı erkek öğrenci, 19 bin 616'sı kız öğrenci olmak üzere 75 bin 632 öğrenci okumaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 39). İlgili beş yılda genel lisede okuyan öğrenci sayısında 22 bin 303'lük bir artış olmuştu. Böylelikle liseye devam eden öğrenci sayısında beş yılda %25,52'lik bir artış yakalanmıştı. Bu artışın cinsiyetlere göre yüzdelik dağılımı erkekler %29,57 ve kız öğrencilerde ise %29,23 oranındaydı.

Tablo 4-16: 1960-1965 Öğretim Yıllarında Liselere Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1960-1961	56.016	19.616	75.632
1964-1965	72.584	25.351	94.935

(Kaynak veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a).

Ülkemizde 1964-1965 öğretim yılında mesleki ve teknik orta öğretime devam eden toplam 162 bin 592 öğrenci bulunmaktaydı. Bu sayının 1960-1961 öğretim yılındaki toplamı ise 108 bin 221 öğrenciydi (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973b, s. 464). 1964-1965 öğretim yılında mesleki ve teknik orta öğretimdeki öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı ise 109 bin 486 erkek öğrenciye karşılık 53 bin 106 kız öğrenciydi. Bu sayı 1960-1961 öğretim yılında erkeklerde 74 bin 495; kızlarda 32 bin 726 öğrenciydi. İlgili beş yılda orta öğretim mesleki ve teknik okullarda toplam 54 bin 371 öğrencinin girdiği görülmektedir. Böylelikle bu zaman aralığında mesleki ve teknik ortaöğretime devam eden öğrenci sayısında %50,25’lik bir artış sağlanmıştı. Erkek öğrencilerde bu artış oranı %46,97, kız öğrencilerdeyse %62,27 olduğu görülmekteydi. Mesleki ve teknik ortaöğretime devam eden öğrenci sayısında yakalanan bu yüksek artış dönemin planlı kalkınma anlayışının hedefleriyle örtüşüyordu.

Tablo 4-17-: 1960-1965 Öğretim Yıllarında Mesleki ve Teknik Ortaöğretime Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1960-1961	75.495	32.726	108.221
1964-1965	109.486	53.106	162.592

(Kaynak veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a)

Uzun yıllar boyunca Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarlığı ilköğretim Genel Müdürlüğü görevini yürütmüş olan Nuri Kodamanlıoğlu, Temmuz 1965 tarihli bir makalesinde Türkiye’deki ilköğretim ve ortaöğretim kademesine devam eden öğrenci sayısı hakkında önceki yıllara göre artışlarını ortaya koyarak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre 1960-1965 yılları arasında yürütülen çalışmalarla oldukça hızlı ve başarılıydı. Buna karşılık yakalanan başarı ülkenin ihtiyaçlarıyla

karşılaştırılınca Türkiye'nin bu konuda daha fazla çaba sarfetmesi açıktı. Türkiye'deki eğitim sorunlarını çözüme kavuşturmada başka ülkelere kıyasla daha büyük güçlüklerin bulunduğu kaydeden Kodamanlıoğlu, bunlardan en büyüğünün ülkemizdeki binde 30 oranında artan nüfus hızı olduğunun altını çizmiştir. Türkiye'de mecburi öğretim talep eden 0-14 yaş arası nüfus oranı %43'tü. Bu oran ortalama %28 olan Batı Avrupa ülkeleriyle kıyaslanamayacak kadar fazlaydı (Kodamanlıoğlu, 1965, s. 4).

4.3.24. Sınav Yönetmelikleri ve Sınıf Geçme Yöntemlerinde Yapılan Düzenlemeler

1961-1965 yılları arasında okullarda uygulanan sınav yönetmelikleri ve sınıf geçme usullerinde de birtakım değişiklikler yapılarak sınav usulleri ve sınıf geçme yönetmeliklerinde düzenlemelere gidilmiştir. 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Millî Eğitim Şûrasında eğitimimizde ölçme ve değerlendirme yöntemlerini incelemek üzere bir komisyon kurularak çalışmalar yapmıştı. Komisyon soruna sınav sistemi, idareci ve öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme tekniklerinde yetiştirilmesi, sınav yönetmelikleri ve öğrencileri çeşitli yönlerden tanımak için gerekli olanak ve araçlar temini konu başlıklar adı altında ele almıştı (VII. MEŞ İncelemesine Sunulan Başlıca Konular, MEB, 1962: 35-37). Komisyon sözlü yoklama yönteminin başarıyı objektif olarak ölçemediğinden öğretmenlerin bu yönteme zorlanmaması gerektiği ve sözlü yoklamanın yerini objektif ve güvenilir ölçme yollarına bırakması gerektiği önerisinde bulunmuştu. İlgili komisyonun raporunda bu yöntemlerin özellikle öğretim kurumlarına öğrenci seçme işinde de kullanılması gerektiği belirtilmişti. Pratiğe dönük derslerdeki başarının değerlendirilmesi sürecinde işin yapılış safhaları göz önünde bulundurularak derecelendirme cetvellerinin kullanılması salık verilirken bu derslerin teorik safhalarının ise güvenilir hale getirilmiş yazılı yoklama ve objektif testler yoluyla ölçülmesi teklif edilmişti. Öğrencileri değerlendirmede bütüncül bir yaklaşımın benimsendiğinin görüldüğü raporda öğrencilerin sadece bilgilerinin değil insani yönlerinin ve bir vatandaş olarak sahip olması öngörülen tutumların da karnelerinde değerlendirilmesi gerektiği tavsiye edilmişti. Komisyonda bütünleme usulüne devam edilmesi ancak bunun mevcut haliyle sıkıntılı olduğundan ıslah edilerek kullanılması

teklif edilmişti. Sınıf geçme yerine ders geçme esasının prensip olarak kabul edilerek tatbik edilmesi için gerekli bütün hazırlıkların yapılması gerektiği yönünde karar alan komisyonda, bu suretle borçlu sınıf geçme usulünün ortaya çıkardığı sorunların halledilebileceği belirtilmişti. Öğrenci bağarisının tek bağına değil sınıfın genel bağarısı içerisinde değerlendirilmesine dikkat edilmesi nerilmiğti.

Ayrıca komisyonda bütün okul basamaklarında not sistemi beğli sitem haline getirilmeli ve bu sitem bağarisızlığı değerlendirmeyecek şekilde; Pekiyi (5), İyi (4), Orta (3), Geçer (2), Zayıf (1), Boğ (0) şeklinde ayarlanmasını tavsiye ediliyordu. Komisyon ğretmenlerin eğitimin genel ve özel amaçları lme ve değerlendirmenin temel ilkeleri objektif yazılı yoklama ve test yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olarak yetiğtirilmeleri, kurs ve seminer vermek suretiyle bu anlayığ ve becerilerinin geliğtirilmesini öneriyordu. Sınav yönetmeliklerinin eğitimin genel ve özel amaçları göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmesini gerektiğini öneren komisyon sınav yönetmeliklerinin okul idaresine ve öğretmenlere daha fazla hareket serbestliği sağlaması ve lme-değerlendirme hususunda temel ilkeleri vermesini uygun grmğtr (VII. MEğ, MEB, 1962, ss. 148-150).

ėrada planlama kurulu koordinasyon grubunca olgunluk sınavları sitemi konusunda karar almığtır. Buna göre; lise ve dengi meslek okullarını bitirenler ilgili faklterlere giriğ hakkını elde edebilmek için yetiğtirildikleri alanlara göre yapılacak ve tek elden idare olunacak bir eğitli olgunluk sınavları sistemine tabi tutulmaları n grlmğt. Olgunluk sınavının ėartları bu karar çerçevesinde olmak üzere Talim ve Terbiye Kurulunca hazırlanarak VII. Milli Eğitim ėrasına sunulacaktı. Bu teklif, Talim ve Terbiye Kurulunca incelenerek ėra'nın incelemesine sunulması kabul edilmiğti. Buna göre olgunluk sınavları, lise ve dengi okulların diplomalarına sahip olanlar girebilecekti. Bu sınavların amacı ise öğrencilerin yetenek ve formasyon bakımından niversite öğrenimini takip edecek bir olgunluğa ulağıp ulağmadıklarını tespit ederek ortaöğretimde bir standart sağlamaya katkı sunmak olarak aıklanmığtı. Ayrıca olgunluk derslerinin temel ve özel dersler olmak üzere iki grupta toplanması n grlmğt. Fen olgunluğunda kompozisyon, matematik, yabancı dil ve Türk tarihiydi. Edebiyat olgunluğunda ise kompozisyon, edebiyat, yabancı dil ve Türk tarihiydi. Özel dersler ise seçime tabi ve her okula göre tespit edilecek olan belli

olgunluk derslerini kapsayacaktı. Son olarak olgunluk sınavı sorularının hazırlanması ve değerlendirilmesinin bir merkezden yapılması tavsiye edilmişti (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 152).

1961-1965 yılları arasında ilköğretim öğrencilerinin sınav ve sınıf geçme yöntemlerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemişti. Bununla beraber İlköğretim Genel Müdürlüğünün 7 Aralık 1961 tarih ve 50530 sayılı teklif yazısına binaen Talim Terbiye Kurulunun 11 Aralık 1965 tarih ve 259 sayılı kararıyla kabul edilen ilköğretim yönetmeliği bu hususta bazı değişiklikler getirmişti (MEB, 1966, s. 3). Fakat bunlar 1965-1966 öğretim yılından itibaren uygulanacağı için bir sonraki 1965-1969 yılları arasındaki ilköğretim öğrencilerini bağlayıcı nitelikte olduğundan bunlara araştırmamızın ikinci bölümde değinilecektir.

Bu dönemde ölçme değerlendirme yöntemlerinde sözlü yoklamaların yerine test usulüne göre yapılan yoklamaların kullanılmaya başlanmıştı. Bakanlığın görüşüne göre sözlü yoklamalar öğrencilerin başarısızlıklarında birinci derecede rol oynamaktaydı. Bu düşünce dönemin sınav yönetmeliklerinde değişiklikler yapılmasını gündeme getirecekti (Hürriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1963, s. 1). 1963-1964 öğretim yılında ise mevcut sınav yönetmeliğinde bazı değişiklikler yapılarak 1949 yönetmeliğiyle kaldırılan yazılı ve sözlü sınav sınırlamasının 1962-1963 yılında tekrar konulduğu görülmektedir. Buna göre her dönemde üç yazılı sınav, olanaklar ölçüsündeyse sözlü yoklama yapılması uygun görülmüştü. Ayrıca bütünlemeye kalma kaldırılmış diğer hususlarda ise bir değişme olmamıştı. 1963-1964 öğretim yılında sınav yönetmeliğinde yeni bir düzenlemeye daha gidilerek bir önceki eğitim öğretim yılında kaldırılan bütünlemeler tekrar geri getirilmişti (Cicioğlu, 1985, ss. 231-232).

Bu dönemde okul yönetmeliklerinde yapılan değişikliklerden bir diğeri 1950-1951 öğretim yılında getirilen tek dersten borçlu geçme usulünün kaldırılmasıydı. 1960 yılında çalışmalarını sürdüren eğitim planının hazırlığı ile ilgili komisyon tarafından da önerilen bu hususta ilk girişimler Ahmet Tahtakılıç'ın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde ortaya atılmıştı. Bakan Tahtakılıç 1 Eylül 1961 tarihinde İstanbul ziyareti sırasında düzenlediği toplantıda tek dersten bir üst sınıfa borçlu geçme usulünün kaldırılması ve üç dersten fazla başarısızlığı olan öğrencilere sene

sonunda bütünleme hakkı tanınmamasına dair bakanlığın düşüncesini gazeteciler aracılığıyla kamuoyuna duyurmuştu (Tercüman Gazetesi, 2 Eylül 1961, ss. 1-5).

Buna rağmen bu düşünce daha sonra, İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 1963-1964 öğretim yılında hayata geçirilmişti. Bir üst sınıf ve öğretim kademesine borçlu geçmenin kaldırıldığı ve bütünleme, sorumluluk ile olgunluk sınavları hakkında bakanlığın aldığı karara göre ortaokul ve liselerle mesleki ve teknik öğretim okullarının ara sınıflarında bulunan öğrenciler en çok dört dersten bütünlemeye kalabileceklerdi. Bir dersten sorumlu olarak bir üst sınıfa geçme usulü kaldırılmıştı. Karar ortaokul ve liselerle mesleki ve teknik öğretim okullarının ara sınıflarında bulunan öğrencilerin bütünleme sınavları sonucunda sınıf geçme durumları ile ilgili bir takım yeni esaslar getiriyordu. Buna göre ortaokul ve liselerle mesleki ve teknik öğretim okullarının ara sınıflarında bulunan öğrencilerin bütünleme sınavları sonucuna göre yalnız bir dersten başarı gösterememiş olanlar başarı gösteremedikleri ders dâhil bütün derslerden aldıkları sınıf geçme notları ortalaması ortaokullarda en az 6, liselerle mesleki teknik okulların ikinci devrelerinde en az 6,5 olmak kaydıyla bir üst sınıfa geçmiş sayılacaklardı. Bu ortalama sonunda çıkan kesirler hiçbir suretle bire tamamlanamayacaktı. Sınıf geçme notlarının ortalaması hesaplanırken öğretmenler kurulu kararı gereğince başarılmış sayılan derslerin ortalaması beş olarak kabul edilecekti. Mesleki ve teknik öğretim öğrencilerinin üniversiteye girebilmeleri için çeşitli olgunluk sınavları sistemi prensip olarak kabul edilmişti (MEB. TD., S: 1283, 23.11.1963, s. 279).

Hükümetin ve Millî Eğitim Bakanlığının böyle bir karar almasında 1961-1965 yılları arasında ortaöğretim okullarında öğrenci başarı seviyesinin gitgide düşmeye başlaması etkili olmuştu. İlgili dönemde özellikle ortaöğretime devam eden öğrencilerin sınıflarda başarı derecesi %50'nin çok altındaydı. Ortaöğretim kademesinde okuyan yarım milyon öğrencilerimizden 250 binden fazlası sınıfta kalmaktaydı. Muhalefet partilerine mensup milletvekilleri ise bunun sebeplerini sınıfların öğrenci mevcutları normalin çok üstünde oluşu, öğretmen noksanlığı, sınıf mevcutlarının kalabalığı programlarımızın aksaklığına bağlamaktaydı (MM. TD. 23.2.1964, B: 60, O: 4, s. 595).

Hükümet yetkilileri ve Millî Eğitim Bakanlığı muhalefetin bu görüşlerini kabul etmekle beraber ortaöğretimde öğrenci başarı seviyesindeki düşüklük ile öğrencilerin tek dersten sınıfta kalmaları dolayısıyla bir üst öğretim kademesine geçebilmeleri arasında bağlantı olduğunu savunmaktaydılar. Dönemin eğitim yetkililerince, ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin başarı ortalamasının düşüklüğü ile öğrencilerin tek ders ikmali ile bir üst sınıf yahut okul kademesine geçiş hakkının verilmesi arasında bir bağlantı olduğun ve tek ders borçlu olarak bir üst sınıf ve okul kademesine geçişin öğrenci başarısını olumsuz yönde etkilediği düşünülmekteydi. Bu sebeple Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri borçlu sınıf geçmeye karşı direnmekteydi. Konu hakkında basın mensuplarına açıklamada bulunan Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Nuri Kodamanlıoğlu'nun verdiği bilgilere göre bu direncin gerçekten haklı gerekçelerinin olduğu görülmekteydi. Kodamanlıoğlu yaptığı açıklamada borçlu sınıf geçme usulünün olmadığı 1949 öğretim yılında ortaöğretimde okuyan öğrencilerin başarısızlık oranının %12,8 olduğunu, bu usulün kabul edildiği 1963-1964 öğretim yılında ise öğrenci başarısızlığındaki oranın %37'ye yükseldiğini dolayısıyla borçlu sınıf geçme usulünün öğrencileri çalışmaya teşvik etmediği aksine öğretim sürecinde başarılarının düşmesine neden olduğunu belirtmişti (Tercüman Gazetesi, 14 Eylül 1964, s. 7). Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem de TBMM genel kurulunda yaptığı konuşmasında plânsız devrede ihdas edilen borçluluk ve çok dersten bütünlemeye kalma sistemi zamanımızda okullarımızdaki öğretim ve eğitim kalitesini yükseltmek için kaldırıldığını ortaya koyarak hükümetin bu husustaki tutumunun gerekçelerini ortaya koyuyordu (MM. TD. 23.2.1964, B: 60, O: 4, s. 642).

Bununla beraber tek dersten borçlu geçme meselesi, öğrenci velileri, öğretmen federasyonları, Danıştay ve hükümet yetkililerini de karşı karşıya getirmişti. Veliler ve kimi öğretmen dernekleri bu uygulamanın on binlerce çocuğun bir üst öğretim kademesine geçişini engelleyerek onları mağdur ettiği için bundan dönülmesi gerektiğini savunuyorlardı. Hatta birçok veli, Danıştay'a başvurarak hükümetin bu kararının iptali için davalar bile açmıştı. 100 bin öğrenciyi etkileyen yeni sınıf geçme sisteminin iptaline dair açılan davada Danıştay, Millî Eğitim Bakanlığından görüş istemiş, bakanlık da borçlu sınıf geçmenin sakıncalarını açıklayan görüşünü Danıştay'a bildirmişti. Bunun üzerine sorun hakkında karar vermek için 23 Ekim 1964 tarihinde toplanan Danıştay kurulunun 9 saatlik toplantısında öğrencilerin aleyhine bir

sonuç çıktığı görülmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 2 Şubat 1965, s. 2), (Tercüman Gazetesi, 22 Ekim 1964, s. 7), (Tercüman Gazetesi, 24 Ekim 1964, s. 1). Hatta bu mesele CHP'nin 14 Ekim 1964 tarihinde toplanan 17. Kurultayında genel merkez ve taşra teşkilatlarını ikiye bölmüştü. İnönü ve Öktem'in bütün direnişlerine rağmen kurultay çoğunluğu tek dersten borçlu sınıf geçme usulünün yeniden getirilmesi yönünde karar almıştı (Tercüman Gazetesi, 19 Ekim 1964, ss. 1-7).

İnönü-Bağımsızlar Koalisyon Hükümetin dağılmasından sonra göreve başlayan Ürgüplü Hükümeti kabinesinde Milli Eğitim Bakanı olan Cihat Bilgehan döneminde lise ve ortaokullarda tek dersten sınıfta kalanlar ve borçlu geçenler durumunu şikâyet ve istekler üzerine tekrar ele alınmasına karar verilmişti (Hürriyet Gazetesi, 19 Eylül 1965, s. 1). Bu meseleyi incelemek amacıyla görevlendirilen komisyonun çalışmalarını tamamlaması üzerine bakanlık, geçen öğretim yılında kaldırılan tek dersten geçme usulünün 1965 yılının güz döneminde yeniden getirileceğini açıklayarak Talim terbiye Kurulunun meseleyi yeniden bütün ayrıntılarıyla inceleyerek bu kararı aldığı bilgisini vermişti. 1965 genel seçimleri öncesinde velilere verilen bir taviz olarak yorumlanan bu konu hakkında Bakan Bilgehan: *“Okullarımızın çok mahdut imkânları yanında 6 ile 5,5 sınırlarının birbirine çok yakın olması göz önünde tutularak daha geniş öğrenci grubunun bu haktan yararlanmasını sağlamak üzere eskiden liselerde 6,5 olan not ortalamasının 6'ya, ortaokullarda 6 olan not ortalamasının ise 5,5'e indirilmesine ve bu kararın 1965 güz döneminden itibaren uygulanmaya başlamasına karar verilmiştir.”* şeklinde öğrenciler lehine olan kararı açıklamıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1965, s. 1). Bakanlığın bu kararı 26 Temmuz 1965 tarihinde “Orta Dereceli Okulların Ara Sınıflarında Bütünleme ve Sınıf Geçme Esaslarını Gösterir Yönetmeliğin 8'üncü Maddesinin (a) Bendinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik” olarak yürürlüğe girmişti (Resmî Gazete, 26 Temmuz 1965, Resmî Gazete, s. 7).

Eski Milli Eğitim Bakanı Öktem ise ara sınıflarda geçme notunun bir nebze aşağı çekilmesinden başka bir değişiklik getirmeyen bu değişiklik konuyla ilgili sorunları çözmede yetersiz buluyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1965, s. 1). Bu sırada Talim Terbiye Kurulu ise tek ders yüzünden sınıfta kalan öğrencilerin durumu için bir çıkış yolu ararken üç hususu ihtiva eden üç ayrı öneri ortaya atmıştı.

Bunlar; öğretmenler kurulunun ortaokul son sınıflar için eylül sınavlarından sonra toplanarak tek dersten kalan öğrencilerden diğer dersleri yüksek olanlara liseye devam imkânı sağlanması, ara sınıflarda uygulanan olunan birinci ve ikinci kanaat ortalaması yönteminin lise son sınıfta imtihanlardan sonra tatbikini sağlanması ve ara sınıflarda uygulanan ders ortalamalarının kesirlerini tama çevirerek az farklı mağduriyetlerin önüne geçilmesi idi (Hürriyet Gazetesi, 26 Eylül 1965, s. 9).

Görüldüğü gibi Talim Terbiye Kurulu'nun çalışmalarından da olumlu bir sonuç çıkmamıştı. Bunun üzerine 27 Eylül 1965 günü Talim Terbiye Kurulu binasında Başkan Hüsnü Ciritli ile öğrenci velileri arasında çıkan sert tartışmalar ve sürtüşmelere polis müdahale etmek durumunda kalmıştı (Tercüman Gazetesi, 28 Eylül 1965, ss. 1-7). Bir sonraki gün sorun üzerindeki çalışmalarına devam etmek için tekrar toplanan Talim Terbiye Kurulu da bu defa tek dersten borçlu geçme usulü ile ilgili istekleri kesin bir şekilde reddetmişti (Hürriyet Gazetesi, 29 Eylül 1965, ss. 1-7), (Tercüman Gazetesi, 29 Eylül 1965, ss. 1-7). Talim Terbiye Kurulu yaptığı bu son toplantıda tek dersten ikmale kalan öğrencilerin bir üst sınıfa geçmesi hususunda Kurulun 3 Temmuz 1965 tarihli ve 103 sayılı kararına göre uygulanmasına karar vermişti. Buna göre tek dersten sınıf geçme orta ara sınıflarda bütün derslerden aldığı notların ortalaması 5,5, liselerde ise 6 ve daha yukarı olan öğrencilere uygulanacaktı (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1965, s. 1).

Tek dersten borçlu geçme hususunda yeni gelişmelerin olduğu 1965 Ekim'inde Başbakan ve Milli Eğitim Bakanından konuyla ilgili açıklamalar gelmişti. Başbakan Hayri Ürgüplü bu işin bakanlar kurulunda halledilebileceği söylemişti (Tercüman Gazetesi, 30 Eylül 1965, s. 1). Milli Eğitim Bakanı Bilgehan ise bu sorunun artık bir eğitim sorunu olmaktan çıkarak sosyal bir sorun haline geldiğini söyleyerek bu işi seçimlere kadar halledeceğime söz veriyorum, açıklamasında bulunmuştu (Tercüman Gazetesi, 4 Ekim 1965, ss. 1-7). Başbakan ve Milli Eğitim Bakanının açıklamalarından da anlaşılacağı üzere hükümet kanadının tek dersten borçlu sınıf geçme sorununda bulduğu yöntem Talim Terbiye Dairesini bu konuda devreden çıkararak sorunu bir çözüme kavuşturmaktı. Nitekim 5 Ekim 1965 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri ve bakanın beraber yaptıkları toplantıda tek dersten kalan öğrencilerin bir defaya mahsus olarak kaldıkları dersten sınava girmeleri kararı alınmıştı (Milliyet

Gazetesi, 6 Ekim 1965, s. 1). Buna göre orta dereceli okullarda tek dersten takıntılı olanlardan 1964-1965 öğretim yılı yaz veya güz dönemi sınava girip başarısızlıklarını tek derse indiren belgeli, dışarıdan sınava giren, beklemeli ve okula devam eden öğrenciler bu sınava girebilecekti (Milliyet Gazetesi, 10 Ekim 1965, s. 1). Kimi yetkililerce geçerli olup olmayacağı tartışmalı olan tek ders sınavına giren öğrencilerden büyük bir çoğunluğu sınavdan başarısız olmuştu. Sınav sonuçlarına göre sadece İstanbul'da sınava giren 7,107 öğrenciden ancak 3,379'u 11 Ekim'de yapılan tek ders sınavında başarı gösterebilmişti ve başarı oranı %47 seviyesinde kalmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1965, s. 1), (Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1965, s. 1).

4.4. 1965-1969 Yılları Arasında Türkiye'de Eğitim Politikaları

4.4.1. 1965-1969 Yılları Arasında Türkiye'de Siyasi Durum

4.4.1.1. AP'ni İktidara Taşıyan Etmenler

20 Ekim 1965 genel seçimlerinde AP'yi iktidara taşıyan etmenler hiç şüphesiz partinin örgütsel yapısı ve seçmen tabanını sosyolojisi ile Türkiye'de 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra keskinleşen siyasi kutuplaşma ortamıyla değerlendirilecek bir olgudur. Bunun için 10 Ekim 1965 genel seçimlerine giden süreçte 9 Temmuz 1961 Anayasa referandumu ve 1964 Senato seçimlerinin sonuçlarını yorumlamak gerekir. 27 Mayıs 1960 sonrası AP'nin ana çatısı kapatılan DP'nin siyasi kadrolarınca örgütlenmiştir. Bu durumun AP'ne kurulduğu günden itibaren dayanacağı geniş bir toplumsal desteği hazır olarak kazandığı söylenebilir. AP seslendiği seçmen kitlesinin oylarını kazanmak için parti tüzüğü, ekonomik politikalarını halka açıklamak gibi uzun uğraşlara girmesine gerek yoktu. Kapatılan Demokrat Partinin taşra teşkilatlarında görev yapmış yüzlerce yöneticinin tutuklanarak ceza evine gönderilmesi dolayısıyla bunların aileleri yakın çevrelerine mensup olup 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra zor durumda kalan on binlerce kişi darbeyi gerçekleştiren subaylara tepkiliydi. 1961 Anayasanın yapım sürecinde askeri hükümet ile devrik hükümet döneminde ana muhalefet partisi olması dolayısıyla CHP arasında var olan zorunlu iş birliği ise (Ahmad, 2014, s. 156.) DP'li eski seçmenin darbeyi gerçekleştiren subaylara olan olumsuz duygularının CHP'yi de kapsamasına neden olmaktaydı.

Bütün bu sosyolojik etmenler Temmuz 1961 tarihinde gerçekleşen anayasa referandumunun propaganda sürecinde Adalet Partisi'nin kullandığı “*Hayır’da hayır vardır.*” sloganıyla (Çavdar, 1983f, s. 2090.) birleşince 1961 Anayasası %61,7 evet oyu ile kabul edilmesine karşılık %38,3 hayır oy oranını beraberinde getirmişti. Toplam seçmen sayısının %24’tüne denk gelen 4 milyon seçmenin sandığa gitmediği düşünüldüğünde AP’nin referandum sürecindeki propagandasının kamuoyu nezdinde azımsanmayacak bir karşılık bulduğu söylenebilir. Bununla birlikte 6 milyon evet oyuna karşılık üç milyon kırmızı oyla kabul edilen 1961 Anayasası “Türk milleti asaletini gösterdi” ifadeleriyle gazete manşetlerine taşınmış ve Milli Birlik komitesi Başkanı Cemal Gürsel sonuçtan memnun olduklarını açıklamıştı (Hürriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1961, s. 1), (Tercüman Gazetesi, 11 Temmuz 1961, s. 1). Buna karşılık CHP teşkilatı hayır oylarının fazla oluşundan dolayı endişelerini gizlemediği referandum sonuçları (Hürriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1961, s. 1.), Ankara’daki siyasi kulislerde CHP ve AP arasındaki bir kuvvet gösterisi olarak yorumlanmıştı (Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1961, s. 5).

AP’nin 27 Mayıs’tan sonra kapatılan Demokrat Partinin seçmenlerinin oylarına talip işini yalnızca pratikteki taktiksel ihtiyaç olarak değil; kurucularının da eski DP’liler olması dolayısıyla teorik bir zorunluluk olarak da gördüğü açıktır. 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşecek olan genel seçimleri arifesinde AP’lilerin giriştiği propagandalar “Gözlerimize bakın anlarsınız.” söylemi üzerine kuruluydu. Keza AP kurulduğu günden itibaren ve özellikle 1961 genel seçimlerinde parti yöneticilerin kullandıkları af söylemi ve eski DP’lilerin yakınlarının bu seçimlerde aday gösterilmesi, Partiye eski DP seçmeninden geniş bir halk desteği sağlıyordu (Çavdar, 1983f, s. 2090). 1961 genel seçimleri öncesi AP’nin tek rakibi CHP değildi. Tıpkı AP gibi YTP ve CKMP de DP’nin mirasına sahip çıkmaktaydı. AP içindeki eski DP’li kanat, YTP ile birleşme taraftarıyken partideki diğer bir kısım hizip ise bu birleşmenin CKMP ile yapılması gerektiğini düşünüyordu. Buna karşılık ordu mensubu emekli askerler ise partinin tek başına seçimlere girmesi halinde şansının daha yüksek olduğu görüşünü savunmaktaydı (Kuru, 1996, s. 22). Nitekim bütün yurdun yağmur altında olmasına rağmen katılımın %80’nin üzerinde gerçekleştiği genel seçimlerde (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1961.) AP’nin büyük bir halk desteğini arkasına aldığı genel seçim sonuçlarıyla TBMM ve Senatoda oluşan tabloda, neredeyse CHP ile başa

baş temsilciye sahip olduğu görülmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1961, s. 1).

1961-1965 yılları arasında geniş halk kitlelerinin CHP ve askerlere karşı olumsuz duygular beslemelerini ve AP'nin yanında yer almalarını yalnızca 27 Mayıs ile demokrasinin kesintiye uğramasına ve DP'ye olan bağlılıkları açıklamak eksik olacaktır. Bunu 1964'te çıkarılan afa, 27 Mayıs darbesi kapatılan demokrat parti yöneticilerinden ömür boyu hapse mahkûm edilenlerden birçoğunun 1964 yılında tahliye edilmesine (Ahmad, 2014, s. 159) karşılık 1965 genel seçimlerinde seçmenin AP'yi ezici bir çoğunlukla iktidara taşımasından rahatlıkla çıkarabiliriz. Öyleyse 1961-1965 yılları arasında Türk halkının AP'ye verdiği desteğin günlük yaşamda halkın sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin kısıtlanmasına neden olan sıkıyönetim uygulamalarına duyulan tepkinin de etkisi olduğu bunlara eklenebilir. 27 Mayıs 1960 sonrası anayasal bir yönetimin uhdesinde olmasa da fiili bir iktidarın yürüttüğü, 1960-1961 yıllarında bir sene yedi ay süren sıkıyönetim ile 21 Mayıs 1963 Albay Talat Aydemirin ikinci darbe girişiminden ardından 1 yıl 4 ay süren sıkıyönetimi uygulanmıştı (Üskül, 1989, ss. 94-95). Böylelikle 27 Mayıs 1960-Eylül 1964 yıllarının önemli bir bölümünü kapsayan sıkıyönetim uygulamaları halkın hükümete ve askerlere karşı olumsuz duygularında önemli bir etken olmuştu.

İşte 17 Kasım 1963 yerel seçimleri böyle hassas bir ortamın sonunda gerçekleşmişti. Adalet Partisi'nin ezici üstünlüğü ile sonuçlanan yerel seçimler, 1965'te yapılacak genel seçimlerin sonuçları hakkında da fikir veriyordu. Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi 1963 yerel seçimleri öncelikle Türkiye'de 1946-1960 yıllarındaki klasik çift partili yapısının halen devam ettiğini ve rekabetin öncelikle CHP-AP arasında geçtiğini göstermesi bağlamında bir öneme sahipti (Kalaycıoğlu, 2015, s. 528). Bu durum seçime bir referandum havası propagandası ile giren AP ile ortak seçmen tabanına hitap eden YTP ve CKMP tabanlarının AP tarafından tüketilmekte olduğunu gösteriyordu (Aydın ve Taşkın, 2015, s. 121). AP'nin birinci parti, CHP'nin ikinci parti, YTP'nin ise üçüncü çıktığı yerel seçimler (Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1963, s. 1.) yalnızca CHP'nin AP karşısında güç kaybettiğini göstermiyordu. Bunun yanında AP'nin halk nezdinde kapatılan Demokrat Partinin

gerçek temsilcisi olduğunu gösterirken 1965 genel seçimleri öncesinde YTP ve CKMP karşısında elini güçlendiriyordu.

1965 genel seçimlerinde Adalet Partisini tek başına iktidar yapan etmenleri, Ragıp Gümüşpala'nın Haziran 1964'te ölümünden sonra AP'nin genel başkanlığına Süleyman Demirel gibi genç ve dinamik bir liderin gelmesi bağlamında da düşünmek gerekir. Demirel AP'nin 26-29 Aralık 1964 tarihleri arasında toplanan ikinci büyük kongresinde 1679 oydan 1072'sini alarak ezici bir çoğunlukla genel başkanlığa seçilmişti (Milliyet Gazetesi, 30 Kasım 1964, s. 1). 27 Mayıs sonrası Milli Birlik Komitesi DP'nin üst kadrosunu tasfiye edilmiş olması, Gümüşpala'dan sonra üzerinde uzlaşmış bir aday olarak ön plana çıkan Demirel, ilgili yıllarda kırsal kesimlerin geleneksel yapısının yayıldığı şehirlerdeki değişen sosyolojide karşılık bulabilen bir liderdi. Şehirlerdeki kırsal kökenden gelen gecekondu bölgesi insanların gözünde bir kırsal geçmişi olması ve bir mühendis olarak kendi kabiliyetleriyle başarı merdivenlerini çıkması Demirel'e kentlerdeki Anadolu kökenli insanlarla ilişki kurabilmesine ve onlarda karşılık bulabilmesine olanak sağlıyordu (Ahmad, 2014, s. 136).

Genel başkan seçildikten sonra parti heyeti ile 30 Kasım'da Cumhurbaşkanına yaptığı ziyarette Demirel, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in övgüsünü almayı başarmıştı. Çankaya Köşkünde AP heyetini kabul eden Gürsel; *"Siz rejimin teminatısınız. Çok olgun bir kongre yaptınız. Siyasi partiler birbirine rahmet okumaz. Yalnız bu mücadeleyi çok iyi bir istikamette yapmak lazımdır. Sizlerden çok şey bekliyorum."* (Milliyet Gazetesi, 1 Aralık 1964.) diyerek Demirel'in şahsında AP'nin yeni yönetim kadrosuna güven telkinde bulunmuştu. Yakalanan bulımlı hava ve 1961 genel seçimleri öncesi Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya gönderdiği AP'yi sert bir dille uyaran ihtar mektubu (Cumhuriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1961, s. 1) olayının gergin atmosferinin geride kaldığını göstermekteydi. Görüldüğü gibi Demirel yalnızca parti teşkilatlarının değil; Gürsel ve silahlı kuvvetlerin de üzerinde uzlaştığı bir liderdi. Siyasal gerçekçi ve hoşgörülü bir kişiliğe sahip olan Demirel bu yönlerini Adalet Partisine de yansıtması ve parti içinde bulunan eski Demokrat Partililerin yakınlarına ve rakipleri olan Ferruh Bozbeyli ve

Sadettin Bilgiç gibi rakiplerine uyguladığı taktiklerle başarılı bir politikacı olduğunu göstermişti (Tuncay, 1983b, s. 2096).

29 Aralık 1964'teki kongrede partisinin ezici çoğunluğunun desteği, Gürsel ve ordunun olumlu düşünceleri ile 1963 mahalli seçimlerinde partisinin elde ettiği başarı ile AP'ni 1965 genel seçimlerine sokan Süleyman Demirel bu seçimlerde de büyük bir halk desteğini arkasına almayı başardı. Toplam oyların %52,9'nun alarak TBMM'de 259 sandalye kazandı. Seçimlerde en büyük rakibi CHP ile arasındaki oy farkı iki milyon olan AP, seçimlerden birinci parti olarak çıkarak tek başına iktidarı garantilemiş oluyordu. Seçim sonuçları ile ilgili ülke için hayırlı olmasını ve kabinede görev alacak bakanlara başarılar dileyen ve sözlerine; *“Kurulacak hükümet, koalisyona lüzum olup olmayacağını çalışmalarıyla doğrulayacak yahut ispat edecektir.”* (Milliyet Gazetesi, 12 Ekim 1965.) şeklinde devam eden Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in bu açıklaması tek parti idaresine alternatif seçenek olarak ordunun da demokratik sivil yönetimden yana olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktaydı. 22 Ekim 1965 tarihinde toplanan TBMM'de Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün istifasını vermesinin ardından Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 23 Ekim 1965'te Adalet Partisi Genel Başkanı ve Isparta milletvekili Süleyman Demirel'e hükümeti kurma görevini vermişti. Demirel'in hazırladığı bakanlar kurulu listesinin Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından 27 Ekim 1965 tarihinde onaylanmasından sonra 1954'te Demokrat Partiden sonra en yüksek oy oranı ile iktidara gelen Adalet Partisi'nin 12 Mart 1971 Muhtırasına kadar sürecek tek başına iktidar dönemi başlamış oluyordu (Sanal, 2000, s. 3).

Bu yıllar nispeten milliyetçi görüşlere sahip Başbakan Demirel'in sağ kesimde başını çektiği ve karşı tarafta TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın olduğu AP ile sol ideolojinin siyasi düzlemde karşılıklı hesaplaşmasının temellerinin atıldığı bir dönemdi. Siyasi söylem düzeyinde başlayan bu çatışma 1965-1971 yılları arasında sokağa taşınıp politik şiddeti üreterek Türkiye'yi 12 Mart Muhtırasına götürecek sürecin taşlarını döşeyecekti. Zira Milli 10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimlerde sosyal reform ve komünizm karşıtlığıyla öne çıkan Süleyman Demirel'in genel Başkanı olduğu AP, oyların yarısını alarak iktidara gelmişti. Buna karşılık sosyalist

ideoloji ekseninde politikaları benimseyen TİP, seçimlerde 15 milletvekili çıkarmayı başarak Mecliste Demirel Hükümetine karşı sıkı bir muhalefet yürütecekti.

4.4.1.2. CHP’de Değişim: Ecevit Ortanın Solu

1965 yılına yaklaşıldığında CHP’de ortanın solu söyleminin ortaya çıkışında Türkiye’de İşçi Partisinin temsil ettiği sosyalist düşünceye karşı Milli Türk Talebe Birliği ve Komünizm ile Mücadele Dernekleriyle TİP arasındaki tartışmalara bir süre sonra parti programında aşırı sol düşüncelerle mücadeleye yer veren hükümet yetkilileri de taraf olmasıyla meselenin partiler arası bir hüviyete bürünmesi etkili olmuştur. Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Borsaları Birliğinin toplantısında konuşan Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel Türkiye’de bir sınıf kavgasına asla izin verilmeyeceğini ifade ederek bu girişimlere karşı tek vücut olunması gerektiğini söylemişti. Mehmet Ali Aybar ise sınıf kavgasını son verilmesinin öncelikle petrolü millileştirmek, toprak reformunu yapmak vergide adalet esasları Anayasal hakların uygulanmasına bağlı olduğu şeklinde cevap vermişti. Buna karşılık hükümet programında millileştirmeden söz edilmediğini söyleyen Demirel petrol yasası konusunda millileştirmenin söz konusu olmayacağını ifade etmişti (Turan, 2002, ss. 122-123). Sonraki süreçte Demirel, söylemlerinin daha da Türkiye’deki solun amacını düzenleme ve ilerilik söyleminin altında toplumsal düzeni değiştirmek yattığını belirterek servet ve özel mülkiyet düşmanlığıyla suçladığı solun temel hedefinin komünizm olduğunu öne sürmüştür. Sola karşı ülke çapında başlatılan bu söylemler üzerine Cumhurbaşkanı Gürsel, Türkiye’de sol ideolojinin bağlularının çok sınırlı olduğu parayla tutulanların bu sayıyı abarttığı kimi politikacı ve gazetecilerin de buna bilmeden meydan verdiği açıklamasını yaparak gergin ortamı yumuşatmaya çalışmıştı (Ahmad, 2010, s. 282).

İşte CHP’nin ortanın solu söylemin böylesine gergin bir siyasi atmosferde ortaya çıktığı görülmekteydi. 1961-1965 İnönü Karma Koalisyon Hükümetlerinin reform politikaları göz önüne alındığında ortanın solu söyleminin AP’nin muhalefetteyken Meclis görüşmelerinde sosyal reform yasa tasarılarına getirdiği şerhler ve Ürgüplü Koalisyonunda AP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı olan Demirel’in sosyal reformlara olan mesafeli duruşuyla alakalıydı. Hatta Demirel, 1965

genel seçimleri öncesi mitinglerde ortanın solu üzerinden yüklendiği CHP'yi, sosyal reformlar adı altında aşırı solcular ve Moskova destekli siyasi oluşumlarla iş birliği içinde asırlardır mülkiyet ve miras esasına göre kurulmuş köy düzenini değiştirmeyi istemekle suçluyordu. Hâlbuki 7 Ekim 1965 tarihinde yaptığı radyo konuşmasında ortanın solunu anlatan İsmet İnönü, vatandaş ev sahibi yapma, vergi adaleti getirme ve toprak reformu gibi devletin asli görevlerini hayata geçirmesiyle huzurun sağlanacağını dile getirmişti. 1945 sonrası bütün Batı demokratik ülkelerinin bu yolu tuttuğunu söyleyen İnönü, komünizmin ortanın solu yoluyla önlenebileceğini ortaya koymuştu (Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1965, s. 1).

Esasında bu söylem, CHP'nin, kurduğu koalisyon hükümetlerinde reform politikalarıyla hayata geçirmeye çalıştığı uygulamalara Türkiye'de siyasi rekabetin arttığı 1965 genel seçimleri öncesinde verdiği bir isimdi. Zira 1965 yılında sol görüşleriyle öne çıkan TİP yükselişe geçerken, sürgünde bulunan 14'ler içindeki isimlerden biri olan ve milliyetçi görüşleriyle tanınan Alparslan Türkeş, yurda dönerek CKMP içinde siyasete girmişti. Partinin 31 Temmuz'daki kongresinde genel başkanlığa adaylığını koyarak rakibi Ahmet Tahtakılıç'ı 182 oyla geçen Türkeş, basına partinin yeni genel başkanı olmuştu (Milliyet Gazetesi, 1 Ağustos 1965, s. 1). CHP'nin ortanın solu söylemi, Türkiye'de siyasi tablonun renklendiği böyle bir ortamda partinin kendi yerini yeniden olarak okunmalıdır (Turan, 2002, s. 125).

Cumhuriyet dönemi Türk siyasi tarihinde ortanın solu söylemi ilk defa 1965 genel seçimleri öncesi İsmet İnönü tarafından ortaya atılarak ilerleyen yıllarda CHP'nin parti politikalarında belirleyici olmuştur. İsmet İnönü, CHP'nin ortanın solunda bir parti olduğuna dair açıklamayı Milliyet Gazetesi köşe yazarı Abdi İpekçi'ye verdiği 29 Temmuz 1965 tarihli mülakatında aktarmıştı. İnönü'nün bu açıklamasında CHP'nin devletçi bir parti olması dolayısıyla ortanın solunda bir ekonomik anlayışta olduğunu 1923'teki harap ülkede devletçilik nasıl ki tek kalkınma çaresi idiyse, bugün de ekonomik hayatımızın temel bir unsuru olduğunu belirtmiştir (Milliyet Gazetesi, 29 Temmuz 1965.) diyerek bu yaklaşımını öncelikle kalkınma eksenli politikaların temel alacağı yaklaşım etrafında şekillendirdiği görülmektedir. Bununla beraber ortanın solu söylemi, yükselişe geçen ve 1965 genel seçimlerinde sağladığı halk desteğiyle TBMM'ne girecek olan Türkiye İşçi Partisi etrafında

gelişmekte olan aşırı sol fraksiyonlara karşı ılımlı bir önlem niteliği de taşımaktaydı. Bilindiği gibi ilgili yıllarda Türkiye’de Marksist hareketler işçileri ve üniversite öğrencilerini etkisi altına almaya başlamıştı. Buna karşılık sosyal ve ekonomik reformlara taraf olmayan AP’nin komünizme karşı tutumu arasında dengeli bir orta yol bulma düşüncesi vardı. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi (Turan, 2002, s. 105.) 25 Aralık 1963-20 Şubat 1965 tarihleri arasında görev yapan İnönü-Bağımsızlar koalisyon Hükümeti bir reform hükümeti olarak görev yapacağını açıklamış ve görev sürecinde birçok sosyal reformun çıkarılması için faaliyetler yürütmüştü. Keza CHP’nin 16 Ekim 1964 tarihinde Ankara’da toplanan 17 Kurultayındaki beyannamesinde parti genel merkezi teşkilatların da desteğiyle her çeşit akımlara karşı toplumun korunma aracı olarak sosyal adalet ilkesini benimsendiğini açıklamıştı. Buna göre; CHP’nin sosyal adalet anlayışı, toplum yapısına komünizmin sirayet edemeyeceği, ideolojik olarak kendisine çıkar devşiremeyeceği bir denge ve sağlamlık kazandırma aracıydı. Kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkelerin büyüme politikalarının ardında bıraktığı sosyal huzursuzluk, sınıfsal mücadeleler, servet düşmanlığı ve bölgeler arası refahta ortaya çıkan dengesizliklerin giderilmesi için sosyal ve iktisadi bir araç olarak görülmekteydi. Buradan da anlaşılacağı üzere sosyal adalet ilkesi komünizmi reddetmekle beraber orta kesimi oluşturan ücretli işçilerin kalkınmadan pay almasını savunması dolayısıyla ortanın soluna doğru yol almaktaydı (Uyar, 2017, s. 62).

CHP’nin yukarıda değindiğimiz ve partinin kendini ortanın solunda konumlandırmaya başlamasının ilk işareti olan 17. Kurultaydaki İleri Türkiye Ülküsü Beyannamesinde açıklanan sosyal adalet ilkesi, TİP’ne mensup sendikacı, yazar ve şairlerin çıkardığı Sosyal Adalet Dergisinden bağımsız değerlendirilmemelidir. İlk sayısı 19 Mart 1963 tarihinde Dergi kısa yayın hayatına rağmen bu konuları sol ideolojinin programına çoktan aldığı (Belge 1983c, s. 2122) ve sosyal reform karşıtı AP’nin ise 1965 genel seçimleri öncesinde CHP’yi reformcu tutumu dolayısıyla komünistlikle suçladığı bir ortamda İsmet İnönü komünizmden bağımsız sosyal adaleti sağlayacağı ve 1945 sonrası bütün Avrupa memleketlerinin bu yolla kalkındığı gerekçesiyle ortanın solunu CHP’nin yeni vizyonu olarak ortaya koymuştu (Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1965). İsmet Paşa’nın ortaya koyduğu ortanın solu söyleminin yalnızca partinin en büyük rakibi AP’nin muhalefetiyle karşılaşmakla kalmadığı CHP

içindeki görüş ayrılıklarını da artırarak CHP üst yönetimini ikiye böldüğü görülmektedir. Bunda parti yöneticilerinin tamamının ortanın solundan aynı şeyi anlamaları etkili olmuştu. Ortanın solu söylemi CHP içinde Turan Feyzioğlu, Kemal Satır, Orhan Öztrak ve Ferit Melen'in başını çektiği grup tarafından halkla daha sağlam bağların kurulması için uygulamadaki stratejik bir zorunluluk olarak görülüyor ve parti tabanından bir kısmının Türkiye İşçi Partisine kaymasının önüne geçecek bir söylem olarak değerlendiriliyordu. Bülent Ecevit'in başını çektiği bir diğer gruba göreyse bu söylem sosyal demokrat politikalar bütününün bir ifadesi olarak teorik bir zorunluluğa dayanıyordu (Çavdar, 1983a, s. 2033).

Ecevit'in başını çektiği gruba muhalif olan partililer ise, CHP'nin 18. Kurultayında 75'ler gurubu olarak Bülent Ecevit'in karşısına çıkmayı planlıyorlardı. Kurultay öncesinde toplantı yapan bu grup düzenledikleri basın açıklamasında İsmet Paşa'nın karşısında olmadıklarının ortanın solu söyleminde İnönü ile aynı düşünceye sahip olmakla beraber bu söylemi belirgin bir solculuğa dönüştürme amacındaki Ecevit ve ekibine karşı olduklarını açıklamışlardı (Uyar, 2017, s. 228). Ecevit kimi parti üst yöneticileri tarafından CHP'nin politik yerini ifade için kullandığı ortanın solu söylemini kendi sosyalist görüşlerine göre yorumlayarak partinin genel politikasına aykırı bir felsefeye yaklaştırmaya çalışmakla suçlanıyordu. Bu suçlamanın sahiplerine göre Ecevit, Atatürk tarafından koyulan ilkeleri yeterli görmeyerek CHP'yi Atatürkçülüğe aykırı bir ideolojik çizgiye çekiyordu (Perek, 1967, ss. 9-10). Bülent Ecevit ise gazetecilere verdiği bir demecinde; CHP'de artık teşkilatçı genel merkezci ayrımı yerine ortanın solu olanlar ve olmayanlar ayrımı yapılabileceğini, ortanın solunda olmayanların partideki varlıkları veya yokluklarının partiye bir şey katmayacağı gibi partiden bir şey de azaltmayacağını ifade etmiştir. (Milliyet Gazetesi, 24 Eylül, 1966, ss. 7) diyerek kendisine muhalefet eden 75'lere meydan okumuştur. Dolayısıyla Turan Feyzioğlu ve 75'lere mensup diğerlerini ortanın sağına atmıştı.

Ecevit'in ortanın soluna yüklediği manaya karşı çıkanların en önemli argümanı Ekim 1965 genel seçimlerindeki yenilinin nedeninin bu söylem olduğu iddiasıydı. Bu ortam içinde gidilen CHP, 28-29 Nisan 1967'de toplanan 9. Olağanüstü Kurultayının açış konuşmasında parti genel merkezini ve meclis grubunu ikiye bölen ortanın bu konu hakkında İnönü'nün açıklaması aşağıdadır:

Benim bu ayrışmada durumum şudur. Şüphesiz ki ortanın solu manasız bir söz değil, ancak halk bunu anlamıyor, anlayamaz iddiasıyla bunu bir deyim şeklinde küçültüp dumura uğratmak isteyenlerin ve onu faydalı bir hareketin değerlendirilmesi için kullanmaya çalışanların karşılaşması arasında kaldım. Meydana gelen iki taraf arasında bir uzlaşma temini için bütün gücümü kullanmaya çalıştım. 1966 Ekimine kadar bir yandan Meclis Gruplarındaki bazı arkadaşların itirazları artarken, öbür yanda ortanın solunu benimsemiş ve cesaretle değerlendirmeye çalışmış olanların gayretleri de devam etmiştir. Ben hala, iki taraf arasında bir uzlaşma bulunacağı ümidini muhafaza ediyorum.” (CHP Genel Sekreterliği Basın ve Propaganda Bürosu, 1967, ss. 6-9)

İnönü’nün bu konuşmasına rağmen bu ihtilaf çözülememişti. Hatta olağanüstü kurultayda parti genel sekreterliğine seçilen Bülent Ecevit kendi ekibi ile daha da güçlü çıkmayı başarmıştı. Böylece Ecevit muhafazakâr Atatürkçü kanada karşı kesin bir zafer elde etmiş oluyordu (Uçkan, 2017, s. 472). Ortanın solu programının karşısında duran Turhan Feyzioğlu ise 1967’de grubuna mensup meclis üyeleri ve milletvekilleri ile CHP’den istifa ederek Güven Partisini kurmuştu (Ahmad, 2014, s. 140). Nihayetinde CHP’deki ortanın solu programı ile yaşanan değişim parti içinde yeni bir lider olarak Ecevit’in yıldızını parlatırken CHP içinden bir siyasi partinin doğmasına sebep olmuştu.

4.4.1.3. Türkiye İşçi Partisi TBMM’de

Türkiye İşçi Partisini Parlamenteoya, AP’yi tek başına iktidara taşıyacak olan sürecin başlangıcı siyasi olarak Ürgüplü ortak hükümeti dönemine kadar götürülmelidir. 1965 genel seçimleri Türkiye’de sağ ve sol ideolojiler arasında gerginlik ilk defa halk kitlelerine yayıldığı dönemin başlangıcı olmuştur. Böyle bir ortamın oluşmasında İnönü hükümetlerinin çıkarmaya çalıştığı sosyal reformların muhalefet engeline takılarak çıkarılamayışı dolayısıyla ileride solun siyasi söylemlerine olgusal zemin sağlanması ve İsmet Paşa gibi Cumhuriyet tarihine mal olmuş bir devlet adamının yürütmenin başında olmaması gibi siyasi sebeplerin payı olmuştur. Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarından 1965’lere kadar işçi sınıfının kolektif bir şuurla toplumsal bir güç olarak ortaya çıkmadığı görülmektedir. Bunun sebebini iddia edildiği gibi CHP’nin katı devletçi iktisadi politikaları ile sınıfsız kaynaşmış bir toplum düşüncesine dayanan halkçılık prensibine değil ve fakat Türkiye’nin 1919-1922 yılları arasında yaşadığı özel hadiselerle alakalı olarak Türk solunun en başından itibaren bilimsel ve iktisadi sosyalizmden ziyade emperyalizm karşıtlığını incelemesine de bağlamak gerekir. Cumhuriyet döneminde sosyalist

ideolojinin en önemli savunucularından Şefik Hüsnü'ye göre (1997, s. 220) Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomiye devlet müdahalesini desteklemekte hiçbir sakınca yoktu. Zira Millî Mücadelenin kazanılmasından sonra Türkiye Devleti, sanayi ve ticaret sektörlerini tam bir liberal serbestliğin inhisarına bırakacak olsaydı, Türkiye'de yatırım ve pazarına hâkim olarak çeşitli tekeller kuracaklardı. Böylelikle kaynak ve pazarlar üzerinde iktisadi olarak tahakküm kuracak olan yabancı güçlerin bir yandan Türkiye'de nüfusları artarken diğer yandan işçi ve köylüleri sınırsız şekilde sömürülecekti.

Ülkemizde sosyalist bir programa sahip TİP'in 1960'lı yılların ikinci yarısında halk tabanında destek bularak parlamentoda girmesini, işçi sınıfının varlığı ve etkinliğinden ziyade 1961 Anayasası ile gelen özgürlükçü ortamda ve bunun hukuki temellerinde aramak gerekir. 9 Temmuz 1961'de kabul edilen 1961 Anayasasının yurttaşlara tanıdığı geniş siyasi sosyal haklar, basın-yayın özgürlüğünün genişlemesi ve işçilerin sendikalaşmasının önündeki engellerin kaldırılması (Tanör, 2012, s. 18) Türkiye'de siyasal sosyalleşmenin toplumsal sınırlarını genişletmişti. Bunun sonucunda bazı sendikacılar bir araya gelerek Türkiye İşçi Partisini kurmuşlardı. Böylelikle TİP'in ortaya çıkışı Türkiye'de Kemalist ve muhafazakâr olmak üzere iki kutba ayrılmış politik yaşama sosyalizm ile üçüncü bir renk ve yeni bir ivme kazandırmıştı. TİP, kendini Türkiye'deki solun halefi kabul etmesine karşılık kurucu kadroları itibarıyla yeni bir siyasi organizasyon olduğu açıktır. İktidara demokratik yollardan ulaşmayı hedefleyen Türkiye İşçi Partisi, bu dönemde kendini Türkiye'deki işçi ve emekçi sınıfların temsilcisi olarak gören yegâne partiydi (Esmer, 2006, s. 55).

İşçi ve diğer üreticilerin temsilciliğini üstlenmesi TİP'i iktidara taşıyan etmenler arasında olmasına rağmen partinin başarısı sadece buna bağlanmamalıdır. 1961, 1965 ve 1969 genel seçimlerinde Türkiye'deki seçmenin oylarının önemli ölçüde merkez ve özellikle sağ partilerde toplandığı (Tekeli, 1983, s. 1805) göz önüne alındığında orta sınıfa mensup ve büyük şehirlerde yeni gelişmekte olan gecekondu mahallerinde yaşayan işçilerin TİP'ni desteklediğini söylemek zordur. Ayrıca Türkiye'de sol ideolojinin gelişimi işçilerin sınıfsal mücadelesinden ziyade bazı aydın çevrelerin düşüncelerine dayalı entelektüel faaliyetlerine ve 1960'lardan itibaren yine tabakanın mensubu olarak değerlendirilebilecek üniversite öğrencilerinin başını

çektığı gençlik hareketlerine bağlı olduğu gerçekliğini de bu duruma eklemek gerekir (Belge, 1983d, s. 1955).

Bununla birlikte ilgili yıllarda Türkiye’de nüfus hareketliliğine bağlı olarak gerçekleşen toplumsal ve ekonomik dönüşümün TİP’e ideolojik anlamda bir taban oluşturduğu da inkâr edilemez. 1950 ve 1960’lı yıllarda Türkiye’de köyden kente göç eden topluluklar kentlerdeki sanayi ve imalat sektörlerinde çalışmaya başlamışlardı. Önceleri gecekondu bölgelerindeki bu göçmenlerin hayat şartları geldikleri yere kıyasla kendini gösteren bir nispi iyileşme kentteki bu yeni sosyal tabaka mensuplarının sağ partileri tercih etmesine karşın ikinci kuşak işçiler kendi sınıfsal yapılarına uygun politik tutum ve davranışları benimsemişlerdi (Keyder, 2017, ss.170-171). Büyük şehirlerde işçi ve emekçi sınıfa mensup böyle bir nüfusun varlığı Türkiye’de sosyalizmi ütöpik bir ideoloji olmaktan çıkarıp ona sosyal bir gerçeklik kazandıran bir unsur olarak sosyalizmi geniş kitlelere mal olacak bir düşünce haline getirecekti. Böylelikle Türkiye İşçi Partisinin tezleri ve söylemleri toplumsal olarak bir karşılık kazanmış olacaktı.

1961 genel seçimlerine yurt çapında yeterli düzeyde teşkilatlanamaması dolayısıyla katılmayan TİP 1962 yılında liderlik ve yönetim kadrosunda aydınlar lehine yaşanan değişimle büyük bir çıkış yakalayacaktı. Bu noktada Mehmet Ali Aybar’ın genel başkanlığı döneminde TİP’in yeniden hayat bulduğu söylenebilir. Fransız sosyolog Pierre Bourrdieu, bireyin eğitimdeki başarısı ve entelektüel gelişiminde kişiye aileden aktarılan kültürel mirasın önemini vurgular. Buna göre bazı kişiler içine doğdukları mikro kültürün etkisiyle belli alanlarda daha avantajlıdır (Bourrdieu ve Passeron, 2014). 9 Şubat 1962’de Türkiye İşçi Partisi Genel başkanlığına seçilen Mehmet Ali Aybar tam anlamıyla böyle bir kişilik olarak karşımıza çıkıyordu. Aybar’ın ailesi Osmanlı ilmiye ve askeri sınıfına mensup önemli isimlerle doluydu. Kendisi de hukukçu bir akademisyen olan Mehmet Ali Aybar’ın partinin başına geçmesi, TİP’in sol düşünce dünyasında etkinliğini artıran bir etmen ve partinin ülke genelinde hızla örgütlenerek siyasi bir güç haline gelmesini sağladı (Turan, 2002, s. 126). Ayrıca Aybar kendine ait sosyalist tezleri olan bir liderdi. Ne Amerika ne Rusya tam bağımsız demokratik sosyalist Türkiye söylemini ortaya atan Mehmet Ali Aybar, daha ılımlı bir sosyalizmden yana olduğunu vurguluyordu. Bu

noktada sadece Marksist-Leninist çizgideki Ortodoks sosyalizme ait referansları değil, ütöpik ve revizyonist referansların da önemine inanıyordu. Bu bağlamda Aybar, Louis Althuser gibi eleştirel yeni Marksist siyaset felsefecilerinin bürokratik üst yapıya ilişkin kuramlarını, İdris Küçükömer ve Sencer Divitçioğlu gibi Asya üretim tarzına bağlı yerli düşünürlerin görüşleriyle bağdaştırarak farklı sentezlere gitmeyi başaran bir düşünceye sahipti. Böylelikle Mehmet Ali Aybar ile sol ideoloji, özellikle Cumhuriyet döneminde ülkemizde geleneksel Comintern ekseninde gelişim gösteren sosyalist anlayışı aşmıştı (Belge, 1983c, s. 2127).

Bu sırada Türkiye siyasetinde yaşanan gelişmelerin sonucu atılan demokratik adımlar çıkarılan reformlar da TİP'in güçlenmesine de zemin hazırlamıştı. Bunların en önemlilerinden biri nispi temsili esas alan seçim kanunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aralık 1963 Şubat 1965 tarihleri arasında bir reform hükümeti olarak görev yapacağını açıklayan İnönü-Bağımsızlar Azınlık Hükümeti döneminde çıkarılan bu nispi temsil yöntemi, her siyasi partiye gücü nispetinde temsil olanağı sağlayarak politik rekabeti iki büyük parti arasında geçmekten kurtarmıştı (Kızılok, 2011, s. 145). Kısacası TİP, Mehmet Ali Aybar'ın yeni tezleri ile Türkiye'deki sosyalizme daha geniş bir perspektif kazandırmıştı. Ayrıca bu dönemde TİP'in ideolojisine uygun bir taban olarak Türkiye'de büyüyen işçi ve emekçilerin varlığı partiye bir toplumsal gerçeklik sağlamıştı. Bütün bunlar İnönü koalisyonunun gayretleriyle kabul edilen milli bakiye sisteminin küçük partilere temsil olanağı vermesi ile birleşince 1965 genel seçimlerinde parti mensuplarını tatmin edecek bir başarı kazanmıştı. Buna göre 54 ilde seçime girmiş olan TİP, genel oyların %3'üne denk gelen 276.000 oy alarak TBMM'de 15 sandalye dolayısıyla da bir meclis grubu kazandırmıştı (Belge, 1983c, s. 2122).

Türkiye İşçi Partisi ve başarısının önemi de iki kutuplu bir dünyada ABD'nin diğer süper güç Sovyetler Birliği'ne karşı her bakımdan mücadele ettiği ve komünizmin olumsuz bir söylem olarak ortalıkta dolaştığı bir dönemde kendisine alan bulmasıdır. Türkiye'de açıkça sosyalist olduğunu belirterek anayasal çerçevede Türkiye'nin düzenini değiştirmeyi hedeflediğini ortaya koyan bir parti olarak TBMM'ne girmesi (Koçak, 2012, ss. 10-11.) 1961 anayasasının sağladığı liberal demokratik ortamdan bağımsız düşünülmemelidir. Türkiye'de 1961 tarihinde sosyalist

programa sahip bir parti olarak TİP'in varlığı, daha önceki dönemlerde Kemalizm etrafındaki politik ve ideolojik tartışmalara başka bir seçenek daha kazandırmıştı (Ahmad, 2014, s. 135). Türk siyasi hayatında kazandığı meşru yerle diğer partileri kendilerini daha açık tanımlamak zorunda bırakan TİP birçok genç entelektüelin desteğini kazanması sonraki yıllarda genişleyen Türk solu için bir ön hazırlık görevi de yürütmüştür (Zürcher, 2000, s. 359).

4.4.2. 1965-1969 Yılları Arasında Örgün Eğitim Alanında Yapılan

Düzenlemeler

Adalet Partisi'nin 10 Ekim 1965 genel seçimlerinden zaferle çıkmasından sonra Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, 23 Ekim 1965 tarihinde Çankaya Köşkünde kabul ettiği AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e Hükümeti kurma görevini vermişti (Milliyet Gazetesi, 24 Kasım 1965, s. 1). Süleyman Demirel tarafından 3 Kasım 1965 günü oluşturulan bakanlar kurulu ve hükümet programı Başbakan Süleyman Demirel tarafından TBMM genel kuruluna okunmuştu (MM. TD. B: 5, O: 1, 3.11.1965, ss. 74-97). TBMM'ne sunulan Bakanlar Kurulu ve okunan hükümet programı 6, 7, 8 ve 9 Kasım 1965 günlerindeki meclis oturumlarında görüşüldükten sonra TBMM'nin 10 Kasım 1965 günkü oturumunda güven oylamasına sunulmuştu. 436 milletvekilin katılımıyla gerçekleşen güven oylamasında, Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki kabine, 172 ret, 10 çekimser ve iki boş oya karşılık 252 kabul oyuyla güvenoyu almıştı (MM. TD. B: 10, O: 1, 11.11.1965, ss. 323).

Adalet Partisi Hükümet programındaki eğitim bölümü (Dağlı ve Aktürk, 1988, ss. 94-96) incelendiğinde temel eğitim kademesinde okuma-yazma oranının bütün yurttaşları kapsar hale getirilmesi ve eğitim olanaklarının yurdun ücra köşelerine kadar yayılmasının hedeflendiği görülmektedir. Hükümet programının genel eğitimde sosyal adalet ilkesini benimsediği, mesleki ve teknik eğitimin ise toplum kalkınmasının başat faktörü olarak kabul edildiği görülmektedir. Ayrıca din eğitiminin vicdan hürriyeti bağlamında ele alındığı görülmektedir. Programın eğitim kısmında göze çarpan bir diğer noktaysa Hükümetin eğitim programının AP'nin IV. Büyük Kongresinde benimsenen yeni parti programıyla birçok noktada örtüşmesiydi (Ekinci, 1994).

4.4.2.1. İlkokullar Yönetmeliğinde Yapılan Düzenlemeler

Süleyman Demirel'in Başbakanlığını yürüttüğü Birinci Süleyman Demirel hükümetinin (27 Ekim 1965-3 Kasım 1969) örgün eğitimle ilgili ilk icraatı ilkokullar yönetmeliğinde yapılan düzenlenmesi olmuştur. Talim Terbiye Kurulunun 1 Aralık 1965 tarihli ve 259 Sayılı kararıyla bir önceki ilkokul yönetmeliğinde birtakım düzenlemeler yapılarak yeniden yayınlanması kararlaştırılmış ve 13 Ocak 1966'da resmen yürürlüğe girmişti (Resmî Gazete, 13 Ocak 1966, s. 2). İlkokullar Yönetmeliğinin yeniden gözden geçirilerek yayınlanmasında 1962 Program Taslağının kabul edilerek deneme okullarındaki geliştirme çalışmalarından alınan sonuçlar etkili olmuştu. Bakanlık bu amaçla ilköğretim okullarındaki her türlü işleri düzenleyen yönetmeliği gözden geçirerek günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenleyerek yürürlüğe koymuştu. Bu yönetmelikte öğrencilerin üst sınıflara telafisi mümkün gecikmeler yüzünden sınıfta kalmalarını önleyen devam ve disiplin meselelerini pedagojik bir anlayış içerisinde değerlendirerek çözen ve öğrencilerin gelişme hızları ve öğrenme güçlükleri açısından gösterdikleri bireysel farklılıkları dikkate alan daha geniş çaplı tedbirlere yer verilmişti (MEB. TD., S. 1389, 10.1.1966, s. 11).

Düzenlenen haliyle İlkokullar Yönetmeliğinin beşinci bölümünü oluşturan sınavlar kısmında bir üst sınıfa geçme konusu 38. maddenin a, b ve c fıkralarında düzenlenmişti. İlgili maddenin a fıkrası ile ilkokulların birinci ve ikinci sınıflarında sınıfta kalma kaldırılıyordu. Buna göre öğrencilerin başarıları ve ilerleme durumları, sınıf öğretmenleri tarafından sözlü ve yazılı yoklamalarla sürekli olarak tespit edilmek gerekli yetiştirme tedbirleri alınmak, durumları hakkında velilerini bilgilendirilerek dosyalarına işlenmek kaydıyla prensip olarak bütün öğrencilerin bir üst sınıfa devamları esas kabul edilmişti. Birinci ve ikinci sınıflarda sınıf seviyesi yönünden herhangi bir konuda çok açık yetersizlikleri yahut gerilikleri saptanan öğrencilerin günlük çalışmalara ek olarak verilecek tamamlayıcı çalışmalarla yetiştirilmeleri sınıf öğretmenleri ve okul idarecileri tarafından iş birliğiyle ve her türlü tedbirlerin işe koşulmasıyla sağlanması kabul edilmiştir (MEB, 1966, s. 16).

Yönetmelikteki bakanlığın bu yeni tutumu, zorunlu öğrenim çağına giren öğrenciler arasında öğrenme hızı ve okul başarısı açısından önemli bireysel farklılıkların bulunduğu ilkesine bağlanmaktaydı. Bunun sonucu olarak birinci sınıfa alınan çocuklardan bir kısmı; hayat bilgisi, okuma-yazma ve aritmetik gibi konularda ilgili sınıf düzeyinde kendilerinden beklenen başarıyı sağlayabilecekken diğer bir kısmının bu yeterliğe ulaşmak için daha fazla zamana ihtiyaç duyacağı göz önüne alınmıştır. Bunun yanında yönetmeliğin açıklamalar kısmında, çocukların birbirinden farklı biyolojik yetilere sahip olabileceğinin yanı sıra bedeni arızalar ve bulundukları sosyal çevrenin yetersizliklerinden ileri gelebilecek durumların da dikkate alındığını belirtilmiştir. Bu bağlamda ilkokul birinci kademenin temel okuma ve yazma becerilerini içerdiğini Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde konuşulan farklı diller sosyal gerçekliği ile düşünülerek sınıf geçme ve geri durumdaki öğrencilerin yaşlıları seviyesine çıkarılmasına dair ek çalışmalar konusunda böyle bir esnekliğe gidildiğinin altı çizilmişti (MEB, 1966, ss. 41-42).

Yönetmelikte yapılan düzenlemelerden bir diğeri ise öğrencilerin okula devam işlerini düzenleyen üçüncü bölümdü. Buradaki düzenlemelerin daha demokratik, esnek ve öğrenci merkezli bir anlayışla hayata geçirildiği görülmektedir. Üçüncü bölümdeki 25. maddeye göre okula devamsızlığı bulunan öğrencilerin devamına engel olan durumların incelenerek giderilmesi konusunu okul idaresi ve müfettişlerin sorumluluğuna bırakıyordu. Öğrencilerin okula devamlarının sağlanamadığı takdirlerde bu durum ilköğretim müdürlüklerince ivedilikle bölge ilköğretim kuruluna bildirilmesi esası getirilmişti. Ayrıca devamsızlıkların affında Türkiye'nin sosyal ve beşerî koşullarının göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Nitekim yönetmeliğin 27. maddesinde ailede ölüm, yaralanma, düğün, askere gitme, bağ, bahçe ve tarlada tarım, sürüde hastalık gibi özörlere dayanılarak bir yıl içinde 15 günü aşmamak kaydıyla tek tek izinlerin verilmesi kabul edilmişti. Devamsızlıkların alınan bütün tedbirlere rağmen süregelen hale geldiği takdirde bu hususla alakalı uygulanacak yaptırımlarıdaysa, 5 Ocak 1961 gün ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 56, 57, 58 ve 59. maddelerinin esas alındığı görülmektedir (MEB, 1966, s. 12).

Yönetmelik 13 Ocak 1966 tarih ve 12201 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Üzerinde yapılan düzenlemelerle ilkokullar yönetmeliği, gerek

Türkiye nüfusunun sosyal, kültürel ve beşerî özelliklerini dikkate alması gerekse modern pedagojinin ilkelerini rehber edinen yenilikler getirmesi açılarından ilköğretim çağ nüfusunun bireysel ihtiyaçlarını karşılayacak özellikte olduğu görülmektedir. Bununla beraber 1969 yılında 12201 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan İlkokullar Yönetmeliğinde yeni düzenlemelere gidilmiştir. İlgili Yönetmeliğin 5, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 38, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 64, 69, 83, 126 ve 131 inci maddeleri değiştirilmiştir (Resmî Gazete, 3 Haziran 1966, s. 3).

İlkokullar yönetmeliğinde yapılan en önemli düzenleme, İlköğretim Genel Müdürlüğünün 17 Aralık 1968 tarihli ve 62403 sayılı yazılarıyla değiştirilmesini teklif ettiği 38. madde üzerinde olmuştur. Bakanlığın bu teklifi üzerine Talim Terbiye Dairesinin 18 Mart 1969 tarih ve 103 sayılı kararıyla yönetmeliğin 38. maddesi yeniden düzenlenmiştir. 3 Ocak 1966 yılında 38. maddedeki düzenleme istenilen sonuçları vermemiş olacak ki 38. madde İlkokullarda öğrencilerin başarılarının tespiti hususunda aşağıdaki gibi hareket edilmesi salık verilmiştir. Buna göre ilkokulların birinci ve ikinci sınıflarında öğrencilerin, başarı ve ilerleme durumları sınıf öğretmenleri tarafından sözlü ve yazılı yoklamalarla sürekli olarak tespit edilmek, gerekli yetiştirme tedbirleri alınmak, durumları velilerine duyurularak dosyalarına işlenmek suretiyle bir üst sınıfa devamlarını sağlamak esas alınmıştı. Ayrıca birinci ve ikinci sınıflarda sınıf seviyesi yönünden çok açık yetersizlikleri veya gerilikleri görülen öğrenciler, sınıf öğretmenleri, okul müdürleri, ilköğretim müdürleri ve okul aile birliklerinin beraberce alacakları tedbirlerle yetiştirilmeleri kabul edilmişti. Bu konuda ilköğretim müfettişlerinin gerekli rehberlik görevlerini yapmaları bütün tedbirler alındığı halde bir üst sınıfta büyük güçlüklerle karşılaşacakları tespit edilen ve bulundukları sınıfa bir yıl daha devamları faydalı görülen öğrenciler sınıfta bırakılabileceklerdi. (MEB. TD., S. 1548, 31.3.1969, s. 99).

Yönetmelikte bu düzenlemede bazı hususlar dikkat çekmektedir. Öncelikle 3 Ocak 1966 tarihli düzenlemedeki başarıda geri olan öğrencilere ek çalışmalar yapacak yetkililere okul aile birlikleri, okul müdürleri, ilkokul müdürleri ve ilköğretim müfettişlerinin eklendiği görülmektedir. Ayrıca Yönetmelikteki son düzenlemeyle 38. maddenin a fıkrasının öğrencilerin bir üst sınıfa devamları esastır şeklindeki bölümü düşülen bir şerh ile şarta bağlı hale getirilmiştir. Son olarak bir önceki düzenlemenin

açıklamalar kısmında (MEB,1966, s. 42) belirtilen bedeni arızalar hususu, süregelen kusurlardan ayrılarak biraz daha açık ve anlaşılır hale getirildiği görülmektedir.

4.4.2.2. Okullara ve Kütüphanelere Kitap ve Periyodik Eserler Gönderme Uygulaması

1965-1969 birinci Süleyman Demirel Hükümeti döneminde uygulamaya konulan bir diğer politika bakanlık tarafından okullara ve kütüphanelere kitap ve periyodik eserler göndermesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1965-1969 AP hükümetleri döneminde kültür meselesi üzerinde önemle durulan bir konu olarak görülmüştü. Parti programının 56. maddesinde süratli bir kültürel ve sosyal gelişme vetiresi içinde yetişen Türk gençliğinin beden, ruh ve karakter yapısı bakımından hem okul içi hem okul dışı yetiştirme olanaklarının geliştirilmesine gençlerin ruhsal ve fiziksel anlamda sağlam bir şekilde yetiştirilmelerine özel bir önem verildiği görülmektedir. Ayrıca parti programında kütüphane, müze ve tiyatro gibi unsurlarla takviye edilmeyen bir eğitim politikasının eksik kalacağı belirtilmişti (Ekinci, 1994, ss. 84-85). AP'nin bu tutumu muhalefette olduğu 1965 yılı öncesinde ve komünizm aleyhtarlığı ekseninde belirgin bir şekilde kendini göstermekteydi. Nitekim partinin Samsun Senatörü, Fethi Tevetoglu, umumi kütüphanelerde ve Millî Eğitim Bakanlığı yayınları arasında milli ve manevi yapısının hilafına birçok kitabın bulunduğunu belirterek şunları söylemişti:

Muzır ve yıkıcı, memleketimizin milli ve manevi yapısına tesir edici bu kitapların isimlerini burada açıklamayı zararlı görmekteyim. Bir yerde idareyi zorla alamayanlar memleketi Bolşevizm zihniyeti sitemine dayanan yayın yolu ile aldatmaya çalışırlar ve zehirlerini bu yolla akıtırlar. Din ve maneviyat düşmanlığını okullara sokarlar. Bir milletin çocukları şerefli mazisinden ve tarihinden mahrum edilirse o millet yıkılmaya mahkûmdur.” (Tercüman Gazetesi, 29 Mayıs 1963, ss. 1-5).

Senatör Tevetoglu'nun bu sözleri esasında Adalet Partisi'nin genel düşüncesini de temsil etmekteydi. Nitekim parti iktidara geldikten kısa bir süre sonra Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Kültür Müsteşarlığı 9 Nisan 1966 tarih 251 sayılı özel kalem kararı yayınlamıştı. Kararda her tür ve derecedeki örgün eğitim kurumları ile kütüphanelere ve diğer milli eğitim kurumlarına Nisan 1966 tarihinden itibaren büyük ölçüde kitap ve periyodik eserler gönderilmesine dair bir karar almıştı. Milli Eğitim bakanı Orhan Oğuz'un imzasını

taşıyan karar 6 maddeden oluşmaktaydı. Buna göre; bu kapsamda alınacak kitaplar, periyodik eserler ve diğer basılı malzemeler bir merkezden değil, Bakanlığın teşkilatı ile diğer şehirlerdeki çeşitli kuruluşlar tarafından postayla ve taahhütlü olarak sevk edilecekti. Köy okulları ve ilkokullar için büyük sayıda yani çok miktarda yollanacak eserler Milli Eğitim Müdürlüklerine toplu halde sevk edilecek ve bunlar Milli Eğitim Müdürlükleri ve Milli Eğitim Memurlukları tarafından bölgelerindeki okullara vakit geçirilmeden derhal tevzi olunacaktır. Bir eserden yeter sayıda yollanmadığı hallerde Milli Eğitim Müdürleri ve memurları tevziatı kitaba en çok muhtaç okullara yapacaklardı. Bu tevzi işinin müdürlüklerimizce layıkıyla kontrolünü mümkün kılmak üzere ilkokullara ve köy okullarına dağıtılacak eserler için bir kayıt ve bir zabıt defteri tutulacaktır. Bu eserlerin her birinden birer nüsha Milli Eğitim müdürlükleri ve memurlukları nezdinde demirbaş olarak muhafaza edilecekti. Köy okulları ve ilkokullar dışındaki okullar, kütüphaneler ve müessesler kendilerine ulaşan bakanlık, resmî kurumlar, ilim kurulu yayınlarını ve bakanlık tarafından satın alınarak sevk edilen ve özel kurumlar tarafından basılarak gönderilen eserleri demirbaş kaydetmeleri istenmişti. Sorasında ise teslim alındığına dair makbuzları Bakanlığa bağlı Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğüne gönderdikten en geç bir hafta sonra öğretmenler, öğrenciler ve diğer okuyucuların hizmetine sunmaları salık verilmişti. Kararda bu eserlerden okullar, kütüphaneler ve diğer kuruluşlarda birkaç nüsha bulunmasında bir mahsur olmadığı, fazladan ulaşan kitapların bu eser elimizde mevcuttur düşüncesi veya gerekli raf ve kitaplık olmadığı gerekçesi ile geriye yollanmayacağı demirbaş listesine kaydedilerek muhafaza olunması ve okuyucunun istifadesine sunulması uygun görülmüştü (MEB. TD., S. 1401, 18.4.1966, s. 101).

Kararın son maddesindeyse bakanlığı bu uygulamasının gerekçesine ve süreçte dikkat edilecek hususlara yer verilmekteydi. Buna göre bazı kuruluşlar ve yabancı kurumlar tarafından okul, kütüphane ve diğer kurumlara milli terbiye ve ahlakı bozucu içerikli, zararlı ideolojilerin propagandasını yapmaya hizmet edecek türde kitaplar, dergiler yollandığını ve bunlar halen de yollanmaktadır. Bu nedenle idarecilerin öğretmenlerin ve diğer yetkililerin dikkatli davranmaları ve gelen eserlerin zararlı olduğu düşüncesine varan idarecilerin durumu Yayınlar ve Basılı Eğitim malzemeleri yazılı olarak bildirmeleri salık veriliyordu (MEB. TD., S. 1401, 18.4.1966, s. 101).

1966 yılı mayıs ayından itibaren Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinde yayınlanan bakanlığa ait genelgeler incelendiğinde Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün okullar ve öğretmenler için tavsiye ettiği kitaplar arasında ders kitapları dışında dış mihraklı olarak tanımlanan bazı ideolojilerin aleyhinde neşredilmiş fikir kitaplarına da yer verildiği görülmektedir (MEB. TD., S. 1411, 4.7.1966, s. 191), (MEB. TD., S. 1417, 22.8.1966, s. 215). Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz döneminde bu minvalde yaşanan bir diğer gelişme Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü içinde bir Büyük Türk Yazarları ve Şairleri Komisyonunun kurulmasıydı. Bu komisyon, Genel Müdürlüğün 13 Mayıs 1966 tarih ve 6873 sayılı oluru ile kurulmuştu. Komisyonun faaliyetleri yüksek seviyede inceleme ve araştırmalar yapılmasına karar vermek ve tanıma eserlerinin ve antolojilerinin yayımlanmasını kararlaştırmak ve bu yayımları uzmanlara hazırlatmak, düzeltmesini yaptırmak, tetkik ve kontrolünü sağlamak, ayrıca milli şuur ve değerleri bugünkü kuşaklara kazandırmak, sanat ve edebiyata karşı ilgiyi artırmak ve bu değerleri yurt dışında tanıtmaktı. Komisyon bu maksatla Türk kültürüne hizmet etmiş edebi kişilikler için çeşitli vesilelerle radyolarda, basında, okullarda, bilim kültür ve meslek kuruluşlarında programlar düzenlemek ve düzenlenmesini sağlamak, bu hususta araştırma ve danışmanlıklar yapma, anketler düzenlemek, yerli ve yabancı kuruluş ve uzmanlarla iş birliği sağlamakla görevliydi (Koçer, 1975a, ss. 173-174).

Bakanlık tarafından başlatılan bu uygulama ve bunu sağlamlaştıracak komisyonların oluşturulması, 1969 Ocak ayından itibaren yürürlüğe girecek 1000 Temel Eser Dizisi ve dolayısıyla Adalet Partisi'nin kültür politikası oluşturma gayretinin ilk adımı olarak değerlendirilebilecek nitelikteydi. Nitekim her tür ve kademede okullarla kütüphanelere kitap ve periyodik eserler gönderilmesi uygulaması, İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde hız kanarak daha kapsamlı bir niteliğe kavuşturulacaktı. Bu konu 1968'de uygulamaya konulacak II. Beş Yıllık Planda Kültür faaliyetleri başlığı altında aşağıdaki ifadelerle yer almıştı:

Üstün nitelikte eserlerin çıkmasını, yurda yayılışını artırmak için üstün değerde eserler Devletçe satın alınacaktır. Eski Türk yazarlarının eserlerinin muhafazası ve yeni nesillerin anlayacağı gibi sadeleştirilerek basılması, Batı kültürünün temel eserlerinin tercümesi yapılacak, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde iyi tercüme edilmiş ve ucuz sağlanabilecek en az 1000 eserlik bir temel eserler kütüphanesi gerçekleştirilecek, dağıtım sistemi geliştirilecektir.” (DPT, İBYKP, 1968, s. 189).

21 Şubat 1968 tarihinde TBMM'deki konuşmasında bu konuya değinen Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem; İkinci Beş Yıllık Plânın, kültür faaliyetleri kısmında yer alan 1000 temel eserlik kitaplığın meydana getirilmesi hazırlığına başlandığını bu temel eser dizisinin Türk halkını millî tarih ve millî kültür şuuru ile besleyerek nesiller arasındaki millî kültür bağlarının sürekliliğini sağlamak amacı taşıdığını ifade ederek bu kapsamda yayınlanacak eski Türk destanlarından Cumhuriyet devrine kadar verilmiş eserlerin çağdaş Türk edebiyat ve fikir hayatı bakımından değer taşıyan, eser ve yazıların kültür hayatının gelişmesinde önemli bir aşama kat edileceği açıklamasında bulunmuştur (MM. TD. B: 47, O:2, 21.2.1968, s. 543).

Bu sırada 1000 Temel Eser Dizisini hazırlamakla görevli Tercüme Kurulunda çeşitli istifalar neticesinde bir kadro değişikliği yaşanmıştı. 15 üyelik bu kuruldan Afif Obay ile Cemil Ziya Sanbey dışındaki bütün üyeler, kültür müsteşarı Adnan Ötügen'in baskı ve çalışma sürecine müdahalesini gerekçe göstererek görevlerinden çekilmişlerdi (Milliyet Gazetesi, 22 Ocak 1967, s. 1). Bunun üzerine 1965'ten itibaren hazırlıkları yapılan 1000 temel eser dizisi, yeni atamalarla çoğunluğunu üniversite öğretim üyelerinin oluşturduğu kurul tarafından çalışmalarına başlanacaktı (Güngör, 2007, s. 103). Kurulun çalışmaları iki yıl sürmüş ve 1969 yılına gelindiğinde bin temel eser dizisi yayınlanmaya başlamıştı (Milliyet Gazetesi, 30.4.1969, s. 3).

Millî Eğitim Bakanı Orhan Oğuz TBMM kürsüsünden bin temel eser ile ilgili yaptığı 30 Temmuz 1970 tarihli açıklamasında Bin Temel Eser serisinde yayımlanacak kitapların, Türk gençliğinin ve vatandaşlarımızın geniş ve ileri bir dünya görüşüne sahip, geçmişine bağlı, tarihi ile gurur duyan ve geleceğe ümitle bakan vatansever, bilgili kişiler olarak yetişmelerinde faydalı olacağına inandıklarını ifade etmiştir (MM. TD., B: 136, O: 1, 30.7.1970, s. 819.)

İlhami Ertem ve Orhan Oğuzun Milli Eğitim Bakanlıkları döneminde 1969'dan 1971 yılına kadar bu yayın dizisinden toplam 66 tane kitap çıkarılmıştı. Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem bu dizini amacını; milli varlık ve bağımsızlığımızın temeli diğere kültürümüzü oluşturan eserleri Türk milletine sunmak suretiyle milli şuuru besleyerek geçmişten kuvvet alıp geleceğe yön verecek iyi vatandaş, iyi insan yetiştirmeye yardımcı olmak olarak belirtmişti. Benzer şekilde Bakan Orhan Oğuz'a göre yayın

dizisinin amacı; Türk kültürünü meydana getiren bütün değerleri araştırmak, tanıtmak, bunları daha verimli unsurlar haline getirerek geniş bir dünya görüşüne sahip olmakla beraber kendi kültür ve geçmişine bağlı vatansever kişiler yetiştirmekti (Türk Dil Kurumu, 1971, ss. 7-8). Bununla beraber bu dizi İkinci beş yıllık Kalkınma Planında öngörüldüğü gibi bin eser tamamlanamamış, 1971 yılına kadar Behçet Kemal Çağların Malazgirt Zaferinden İstanbul'un fethine isimli dizinin atmış altıncı kitabında kalmıştı.

4.4.2.3. Orta Dereceli Okullar Sınıf Geçme Yönetmeliğinin Çıkarılması

Birinci Süleyman Demirel Hükümetinin düzenlemeye gittiği konulardan bir tanesi de orta dereceli okullar sınıf geçme ve imtihan yönetmeliğinde yapılan düzenlemelerdi. 1961-1965 yılların arasında ulusal basına yansıyan eğitim konusundaki haberlerin önemli bir kısmının Türkiye'de ortaöğretimin durumuyla alakalı olduğu görülür. Bu haberler incelendiğinde genel olarak ortaöğretim kurumlarında öğrenci başarılarının bariz bir şekilde düştüğü, ortaöğretimde verim düşüklüğünün %60'lara ulaştığı (Tercüman Gazetesi, 5 Haziran 1965, s. 2) ve bazı okullarda başarı oranının %10'a kadar gerilediği görülmekteydi. (Hürriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1963, s. 2). 1963-1964 ders yılında ortaöğretimde 260 bin öğrencinin başarısız olması (Tercüman Gazetesi, 24 Eylül 1964, s. 1) aynı öğretim yılında orta öğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısının 550 bin olduğu (MEB, 1973a, ss. 39, 55, 71) göz önüne alındığında Millî Eğitim Bakanlığının ortaöğretimde büyük bir sorunla karşı karşıya olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İbrahim Öktem ve Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde öğrencilerin sınıf geçme ve imtihan yönetmelikleri öğrenci velileri ve bakanlığı karşı karşıya getirmiş daha önce de belirttiğimiz gibi Hayri Ürgüplü Hükümeti döneminde bu meseleye Talim Terbiye Kurulunu devreden çıkarmak suretiyle Bakanlar Kurulunun kararıyla geçici bir çözüm arayışına gidilmişti. Bu sorunların Birinci Demirel Hükümeti döneminde de devam ettiği görülmekteydi. İlhami Ertem'in³⁸ Millî Eğitim Bakanlığı döneminde (1 Nisan

³⁸ 1918 yılında Edirne'de doğan Mehmet İlhami Ertem, Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olarak çeşitli ilçe kaymakamlıkları ve il valilikleri görevini yürütmüştür. 1 Nisan 1967-3 Kasım 1969 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürüten İlhami Ertem, 3 Kasım 1969-26 Mart 1971 tarihleri arasında maliye Bakanlığı ve 12 Kasım 1977-5 Ocak 1978 tarihleri arasında da Sosyal Güvenlik bakanlığı görevlerini yürütmüş Türk siyasetçidir. www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

1967-3 Şubat 1969) ortaöğretim sınıf geçme ve sınav yönetmeliğinde yeni düzenlemelere gidilmişti. Talim Terbiye Kurulunun 13 Ekim 1967 tarih ve 353 sayılı aldığı kararla uygun bulunarak 14 Kasım 1967 tarihinde resmen yürürlüğe girmişti (Resmî Gazete, 14 Kasım 1967, s. 1).

Orta dereceli okullar sınıf geçme yönetmeliği, lise ve ortaokullar, ticaret liseleri ve ortaokulları, kız enstitüleri ve kız sanat ortaokulları, otelcilik okulları ile imam hatip okullarının birinci ve ikinci devrelerinde 1967-1968 yılından geçerli olmak üzere uygulanması kabul edilmişti (MEB. TD., S. 1476, 30.10.1967, s. 379). Yönetmeliğin 25, 26 ve 27. maddeleri orta dereceli okullarda sınıf geçme kıstaslarını belirliyorken 28 ve 39. maddeler ders notu, ortalama yükseltme ve bitirme sınavlarının esaslarını düzenliyordu. Yönetmeliğin 25. maddesine göre öğretmenler, birinci kanaat dönemi sonunda okul müdürleri tarafından toplantıya çağrılarak her sınıftaki öğrencilerin o kanaat dönemi içindeki durumlarını ayrı ayrı incelerler ve başarı durumları yeter görülmeyenlerin gelecek kanaat döneminde yetiştirilmeleri için alınması gerekli tedbirleri kararlaştırılmaları uygun görülmüştü. Öğretim yılı sonunda yapılacak öğretmenler kurulu toplantısında öğrencilerin başarı durumları gözden geçirilecek, disiplin kurulunca teklif edilen davranış notları incelenerek karara bağlanacak, raporlu öğrencilerin sınıf geçme durumları incelenerek tespit olunacaktı. Not yükseltme veya ortalama yükseltme imtihanları için alınacak tedbirler görüşülerek karara bağlanacaktı. Okul müdürleri, her öğrencinin not ortalamasının bir an önce hesaplanması için öğretmenler arasında bir iş bölümü yaparak bu işi sonuçlandıracaktı (Resmî Gazete, 14 Kasım 1967, s. 2).

Yönetmeliğini 26. maddesine göre her dersten iki kanaat notu döneminde alınan notların ortalaması ders geçme notu, bütün derslerin alınan ders geçme notlarının toplamının ders sayısına bölünmesinden elde edilen sayı not ortalaması olarak tanımlanmış ve öğrenci başarısı 100 tam puan üzerinden değerlendirilmesi esas kabul edilmişti. Sınıf geçmedeki esasların açıklandığı 27. maddede, her dersten 50 ve daha yukarı not alan öğrencilerle birinci devrelerde en çok üç, ikinci devrelerde en çok dört dersin ders geçme notları 30-49 olan öğrencilerden not ortalaması 60 ve daha yukarı olanların doğrudan sınıf geçmeleri kabul edilmişti. Böylelikle yönetmelik öğrencilerin bir dersten geçme başarısını o dersten aldığı nota bağlarken diğer taraftan

sınıf geçmede genel not ortalamasını da kabul edildiği görülmekteydi. Bununla birlikte birinci devrelerde bu dersler arasında fen bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin her ikisi birden bulunduğu takdirde doğrudan sınıf geçilmez öğrenci bu derslerden birinin notunu en az 50'ye yükseltmekle yükümlü olması uygun görülmüştü. Yeni yönetmelikte ortaöğretim kurumlarının birinci devrelerinde Türkçe, ikinci devrelerde Türkçe kompozisyon ve atölye ile bakanlıkça tespit edilen çeşitli okullardaki meslek derslerinden, milli güvenlik dersinden, yabancı dille öğretim yapan okullarda okutulan ilgili yabancı dil dersinden, not ortalaması ile sınıf geçilemeyeceği, bu derslerden notları 50'den aşağı olanların sınava girerek notlarını 50'ye yükseltmek koşuluyla sınıf geçmeleri esasa bağlanmıştı. Yabancı dille öğretim yapan okullardaysa o yabancı dilden başarısız duruma düşenler, bir daha eski okullarına dönmek şartıyla Türkçe öğretim yapan okullara nakledildikleri takdirde ortalamadan faydalanacaklardı. Yönetmeliğe göre din bilgisi notu ortalamaya katılmayacaktı. Din bilgisi dersinden başarılı sayılabilmek için, bu derse ait ders geçme notunun en az 50 olması şarttır. Notu 50'den düşük olanlar not yükseltme imtihanına girebileceklerdi. Birinci devrelerde en çok üç, ikinci devrelerde en çok dört dersin ders geçme notları 30-49 olan öğrencilerden not ortalaması 60'tan aşağı olanlar, not yükseltme veya ortalama yükseltme imtihanlarına girerler. Başarısız oldukları derslerden not yükseltme imtihanlarına girip 50 ve daha yukarı not alan öğrenciler, ortalamaya bakılmaksızın, bir üst sınıfa geçerler. Başarısız oldukları derslerin tamamının veya bir kısmının yerine diğer derslerden ortalama yükseltme imtihanına giren öğrenciler, ortalamayı 60'a yükselttikleri takdirde, bir üst sınıfa geçebileceklerdi. Bir öğrenci, başarısız bulunduğu dersler de dâhil olmak üzere, birinci devrelerde en çok 3, ikinci devrelerde en çok 4 dersten ortalama yükseltme imtihanına girebilir. En çok iki dersten 30'dan aşağı not alan öğrencilerden, ortalamayı doldurmuş durumda bulunanlar başarısız oldukları bu derslerin imtihanlarına girmekle yükümlü olacaklar ve bu imtihanlarda 30 ve daha yukarı not alanlar bir üst sınıfa geçeceklerdi. Yeni Yönetmeliğe göre bir önceki yönetmelikte Haziran ve Eylül aylarında yapılan not yükseltme ve bitirme imtihanları birinci devresi Mayıs, ikinci devresi haziran ayı olmak üzere bu iki ayda toplanmıştı (Resmî Gazete, 14 Kasım 1967, s. 3).

Yönetmelik teknik olarak birçok düzenlemeler içermesine ve bunlar sınıf geçme hususunda öğrenci lehine değişiklikler olarak görülmesine rağmen kısa süre

içerisinde öğrenciler aleyhine birçok sonucun doğmasına sebep olacaktı. TBMM'nin 13 Aralık 1967 tarihli oturumunda Yozgat Milletvekili Celal Sungur, çıkarılan bu yönetmeliği maddelerinin çok muğlak olduğu dolayısıyla talebelerin ve velilerin anlamaya olanaklarının bulunmayacağı gerekçesiyle eleştirmişti. Sungur, yeni yönetmelikte, normalde, üç yazılı ve bir sözlü not verildikten sonra çocuğun sınıf geçme notları verilmesi bahsedildiği halde, Milli Eğitim Bakanlığı bir genelge ile yetişmediği ve geç yollandığı için, 1967-1968 yılında ilgili yönetmelik hükmünü iki yazılı ve bir sözlü ile idare etmelerini tebliğ etmiştir. Bu da çocukların 1/3 nispetinde sınıf geçme şanslarını azaltacağını öne sürmüştür.³⁹ Sungur sözlerine İsveç'ten kopya edildiğini düşüncesini taşıdığı ve birçok konunun muallakta olduğunu iddia ettiği bu yönetmeliğin Türkiye'de uygulanamayacağını altı ay içinde TBMM'nin büyük sorunlarla karşı karşıya getireceğini şimdiden arz ettiğini söylemişti. (MM. TD. B: 16, O:1, 13.12.1967, ss. 460-461).

Bakan İlhami Ertem ise bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını yönetmeliğin bütün cihetleriyle öğrenci merkezli ve modern pedagojinin icaplarına uygun ve Türk eğitim sisteminin yılların tecrübelerine dayanarak orta yere çıkarmış olduğunu ve millî eğitimimizde hizmet edecek, gençlerimizin iyi yetişmelerini sağlayacak bir yönetmelik olduğunu söylemişti (MM. TD. B: 16, O:1, 13.12.1967, s. 462). Bakan İlhami Ertem'in ancak intibak konusunda ufak tefek aksaklıkların olabileceği açıklamasında bulunduğu yönetmelik üzerinden iki ay dahi geçmeden Türkiye'de lise öğrencilerinin büyük protestolarına neden olacaktı. Ocak 1968'de Mersin'deki liselere devam eden yedi bin öğrencinin yönetmeliği protesto etmek için derse girmemesiyle başlayan boykot süreci (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ocak 1968, s. 1), 24 Ocak'ta öğrencilerin yönetmeliği protesto için Mersin'de sokaklara çıkmasıyla daha da büyümüştü (Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1968, s. 5). Mersin'den Kayseri'ye ve

³⁹ Sungur'un yönetmelikle ilgili endişeleri şu noktaları kapsıyordu; "Birinci devre imtihanlarına lise ve ortaokul son sınıftaki çocuklar otomatikman girdikleri halde, bu yeni yönetmelikte, bir dersten arkadaşlarım, 50'nin altında not alan, 49 alan bir çocuk birinci dönem imtihanlarına girme hakkını kaybetmektedir. Ortalaması 60'ı tutarsa bazı şartlarla ancak o zaman girebilmektedir, o da şarta muallaktır. Eskiden öğrenciler için bir Haziran hakkı, bir de Eylül hakkı vardı. Haziranda yetiştiremeyen çocuklar, hepimizin çocukları birinci sınıf, parlak talebe olmayabilir, arkadaşlarım, vasat talebeleri ve vasatın altındaki talebeleri düşünmek mecburiyetindeyiz. Eskiden Haziran ve Eylül hakları var olduğu halde bu kere bu müddeti şöyle değiştirmişlerdir, Haziran ve Eylül haklarını kaldırarak, kısa ara ile Mayıs ve Haziran'da imtihana almakta, Eylül hakkını toptan kaldırmaktadır. Bundan hepimizin, milletvekilleri olarak başımız ağrıyacaktır. Öğretmenler kurulu toplantısı kaldırılmıştır. Orada, bazı öğrencilere öğretmenleri yardım edebilmek, sahip olabilmek imkânını bulmakta idiler, bu hak da kalkmıştır.

İstanbul'a kadar yayılan öğrenci protestolarına neden olan yönetmelik birçok kişi ve öğretmen kuruluğu tarafından da eleştirilmiş, olayları ulusal basın manşetlerine gürültüler koparan yeni yönetmelik olarak geçmişti (Hürriyet Gazetesi, 24 Ocak 1968, s. 1). Bunlardan TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt ise Cumhuriyet Gazetesinde 8 Şubat 1968 tarihli, "Yönetmelik Kördüğümü" isimli yazısında ortaöğretimdeki sorunların indirgemeci bir yaklaşımla veliler, öğretmenler, bilirkişiler ve öğretmen temsilciliklerinin görüşüne başvurulmadan kapalı kapılar ardında halledilebilecek bir mesele olmadığını söylüyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1968, s. 2).

Konuyu Tercüman Gazetesindeki köşesinde ele alan Ali Rıza Alp, not baremlerinde 10 yerine 100 uygulamasına geçilmesini öğrencilerin lehine bir düzenleme olarak görünmesine rağmen bunun öğrenci aleyhine birçok sonuçlar doğuracağını iddia ediyordu. Önceki not bareminde 4,5 alan bir öğrencinin notu 5'e yuvarlanabildiğini belirten Alp; yeni yönetmelikte 45'e denk gelen 4,5 numara ile sınıf geçilebilmesine rağmen bugün bunun mümkün olmadığı gibi öğrenci 4 puan fazla alsa dahi 49 ile sınıfta kaldığını ortaya koyuyordu. Dolayısıyla yönetmeliğin yeni not baremi uygulamasının öğrencilerin aleyhine olduğunu savunuyordu (Tercüman Gazetesi, 23 Aralık 1967, s. 2). 1967-1968 öğretim yılının ilk devresi sona erdiğinde bu konuyu tekrar gündemine taşıyan Alp, yeni not baremlerinin arasındaki farkların birbirine eşit olmadığı derece aralarındaki farkların 15'ten 25'e kadar değiştiğı dolayısıyla büyük bir felakete sebep olan bu uygulamanın yeniden düzenlenmesi gerektiğı görüşünü ileri sürmüştü (Tercüman Gazetesi, 27 Ocak 1967, s. 2).

Yönetmeliğe yöneltilen eleştirilerden biri de bazı derslerden geçer not altında alan bir öğrencinin toplam not ortalaması 70'e denk gelse bile sınıfta bırakılmasına karşılık bu ortalamanın doğrudan sınıfı geçen bazı öğrencilerin not ortalamalarının toplamından daha yüksek bir puana denk gelmesi olmuştur. Bu durumu eleştiren kimi eğitimciler yeni sınıf geçme yönetmeliğinin belirli yönde yetenekli öğrenciler yetiştirmek yerine orta seviyede yetenekli öğrenci yetiştirmek amacına yönelik olduğunu savunarak buna tepki göstermişlerdir (Korkut, 1968, s. 31). Gelen bu tepkiler üzerine bakanlık yönetmeliğin getirdiğı bazı uygulamalardan geri adım atmasına neden olacaktı. Orta Dereceli Okullar Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliğinin daha verimli hale getirilmesi için Talim Terbiye Dairesinin yaptığı çalışmalar, şubat ayında

son ermiş ve yönetmeliğin son şekli kamuoyuna duyurulmuştu. 16 Şubat 1968 tarihinde Tercüman Gazetesi, bu ders yılı uygulamaya konulan Orta Dereceli Okullar Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliğinin sınıf geçme ve sınavlarla ilgili kısımları, birinci kanaat dönemi uygulamasından alınan sonuçlara göre yeniden düzenlenerek 15 Şubat 1968 tarihi itibarıyla okullara tebliğ edilmesi için valiliklere gönderildi şeklinde manşet geçmişti. Yönetmelikteki yeni düzenlemelere göre son sınıflardaki devlet lise ve dengi okulları bitirme imtihanları yeniden yaz ve güz olarak düzenlenmiş ve not baremlerinde 100 puan yerine 10 uygulamasına geçilmişti. Yapılan düzenlemeye göre öğretmenler kurulunun takdir hakkı genişletilerek yeniden ihdas edilmişti. Yapılan bu yeni düzenleme ile kurul doğrudan doğruya sınıf geçmeye hak kazanamayan öğrencileri disiplin ve devam durumlarına göre ortaokullarda 3, liselerde 4 ders için sınıf geçirme kararına sahip hale getirilmişti. Yeni düzenlemede devamsızlık süresi 20 günden 30 güne uzatılmasının yanında din derslerinin de diğer dersler gibi ortalamaya dâhil edilmesi kabul edilmişti (Hürriyet Gazetesi, 16 Şubat 1968, ss. 1-7), (Tercüman Gazetesi, 16 Şubat 1968, ss. 1-7).

Sonuç itibarıyla Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 14-2-1968 tarihli ve 30 sayılı kararıyla yeniden düzenlenerek okullara gönderilmiş olan yönetmelik Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in 3 Nisan 1968 tarihli olur yazısı gereğince 22 Nisan 1968 tarihli Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştı. Yazıda, öğretim dairelerinin temsilcilerinin katıldığı toplantılar sonunda, çeşitli okulların eski yönetmeliklerin esasları ile okul idarelerinin ve müfettişlerin raporları dikkate alınarak yeniden düzenlendiği belirtilerek, Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Orta Dereceli Okulların Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliğinin kabulü ve 16 Ekim 1967 tarihli ve 353 sayılı yönetmeliğin yürürlükten kaldırılması kararlaştırıldığı belirtiliyordu (MEB. TD., S. 1498, 22.3.1968, ss. 113). Bu mesele Millî Eğitim Bakanlığının, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 15 Mayıs 1968 tarihli ve 1824-11 sayılı kararının Bakan İlhami Ertem imzası ile orta dereceli okullara tebliğ edilmesi için bir genelge ile valiliklere gönderilmesi ile kesin olarak çözüme kavuşturulmuştu (MEB. TD., S. 1503, 27.5.1968, ss. 241-242).

4.4.2.4. Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve kurslar Yönetmeliği

Birinci Süleyman Demirel Hükümetinin düzenlemelere gittiği bir diğer konu bir önceki dönemde çıkarılan Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar Yönetmeliği üzerinde olmuştur. İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde İlköğretim Genel Müdürlüğünün 17 Ağustos 1967 gün ve 310-38125 sayılı teklifi, Talim Terbiye Dairesinin 26 Ekim 1967 gün ve 360 sayılı kararıyla uygun bulunarak Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar Yönetmeliği çıkarılmıştır. (MEB. TD., S. 1479, 20.10.1967, s. 410).

Toplam on sekiz madde ve altı bölümden oluşan bu yönetmelikle Yetiştirici ve Tamamlayıcı Kurslar ve Sınıfların amaçları, örgütlenmesi, kursların yer süresi ve zamanı, Yönetimi, personeli ve giderleri çeşitli maddelerle esasa bağlanmıştı. Yönetmeliğe göre bu kurs ve sınıfların amaçları aşağıdaki başlıklar altında sıralanmaktaydı:

- a- Zorunlu öğrenim çağında olmalarına rağmen ilköğretimi yaşitlarıyla beraber tamamlamamış bireylere ilköğrenim yaptırmak,
- b- Durumları ve yaşama şartları yönünden yetişmelerine lüzum görülen çocukları ilkokula hazırlamak,
- c- İlkokulu bitirmiş olup da henüz mecburi öğrenim çağında bulunan ve üst dereceli öğrenim kurumlarına gidemeyecek olanların genel bilgilerini artırmak ve kendilerine iş ve üretim hayatında faydalı olacak bilgi ve becerileri kazandırmaktı.
- d- İlköğretim çağı dışına çıkmış olup da üst dereceli öğrenim kurumlarına gidememiş olan yurttaşların genel bilgilerini artırmak ve kendilerinin daha iyi bir iş ve üretim unsuru olarak yetişmelerine yardım etmek.

Yönetmelikte ilköğretimin amaç ve ilkelerine göre, öğrenimleri esnasında çocuklara kazandırılması gereken bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıkların bir taraftan zorunlu öğrenim çağının üst sınırına kadar izlenmesi ve takviyesi ayrıca belirtilen bu değerler ekseninde halkın devamlı olarak geliştirilmesi hedeflenmekteydi. Bu bağlamda bahsi geçen yurttaşları; milli kültür ve değerlerle sürekli beslemek, insani ve estetik duygularını geliştirmek suretiyle daha ileri bir dünya görüşüne sahip hale getirmek ve kendilerini geriletici inanç ve alışkanlıklardan kurtarılması

amaçlanmaktaydı. Yurttaşlara Atatürk Devrimlerinin, cumhuriyetin anlamını kavratıp benimsetmek, halkın demokratik yaşayışa uyum sağlamasına yardımcı olmak, eğitim ve öğretimin faaliyetlerinin bütün yurda sağlam temeller üzerinde yayılmasını sağlamak, bu kurumların bir diğer amacıydı. Yetiştirici ve Tamamlayıcı Kurslar ve Sınıfların faaliyetleriyle özellikle köylünün iş ve güçlerini değerlendirerek tarımsal üretim alanında yan gelir sağlamalarına katkıda bulunmak, köy el sanatlarını geliştirmek suretiyle köylüyü aynı zamanda imal eder hale getirmek hedeflenmekteydi (Tekışık, 1979, s. 69).

Yetiştirici ve Tamamlayıcı Kurslar ve Sınıfların örgütsel yapısını düzenleyen ikinci maddesine göre bu kurumlar, gerçek ve tüzel kişiler, belediyeler, özel idareler ve devlet tarafından açılabilirdi. Yönetmeliğe göre bunlar zorunlu olan yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar ile isteğe bağlı yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Zorunlu olan yetiştirici ve tamamlayıcı sınıflar ve kurslar ise kendi içinde kısa yoldan ilköğrenim verme kursları, tamamlayıcı genel bilgi kursları ile iş ve mesleğe hazırlama kursları olmak üzere üç türe ayrılmaktaydı (Tekışık, 1979, s. 70).

Birinci Süleyman Demirel Hükümetinin (27 Ekim 1965-3 Kasım 1969) en önemli icraatlarından birisi bir önceki dönemde pilot uygulamalarına başlanan yeni ilkokul programının yürürlüğe girmesidir. Hazırlık, program geliştirme ve deneme süreçlerini daha önceki başlıklarda bütün ayrıntılarıyla açıkladığımız gibi 1968 İlkokul Programı, yürürlüğe girmeden önce ülkemizde üzerinde deneme uygulamalarının ve bundan elde edilen çıktılarına göre program geliştirme çalışmalarının en uzun süre devam ettiği programdır. 1962 İlkokul Program taslağı üzerindeki çalışmalar altı yıl sürmüştü. Daha önce program taslağı üzerinde 1965 yılına kadar yapılan değindiğimiz çalışmalar, 1965 yılından sonra da devam etmişti. Eylül 1966'da İlköğretim Haftasının açış konuşmasında Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz; *"1962'de başlayan ilkokul program geliştirme çalışmalarımız devam etmektedir. Programın kesinleşmesi pek tabi olarak metotlarımızda, ders kitaplarımızda, yardımcı ders kitaplarımızda öğretim malzemelerimizde akislerini bulacaktır."* (MEB. TD., S. 1420, 19.9.1966, s. 226) diyerek program geliştirme çalışmaları ve deneme uygulamalarının devam ettiğini açıklamıştı. Bu dönemde programın uygulanması sürecinde ortaya çıkan eksiklikler

genel olarak uygulama ve değerlendirme çalışmalarının belli bir merkezden yönetilememesi noktasında toplanmasıydı. Yetkililer bu sorunu çözmek için Talim Terbiye Dairesinde bir test bürosu kurulması yoluna gidilmiştir. Programın deneme, uygulama araçları ve değiştirme çalışmalarıyla toplam 20 milyon Türk lirasına mal olan hazırlıkları süresince ilköğretim müfettişleri ve meslek dersi öğretmenleri için seri halde oryantasyon seminerleri düzenlenmeye devam etti. Bunun dışında 1962 program taslağı deneme uygulamalarına başlanıldığı 1962-1963 yılından itibaren yalnızca resmi görevliler değil, eğitim camiasının mensupları tarafından da dikkatle takibe alınarak bazı eleştirilere tabi tutulmaktaydı. İleriye sürülen bu eleştiriler başlıca iki noktada toplanmaktaydı. Bunlardan ilki yeni ilkokul programının 1948 programından farklı bir şey getirmediğiydi. İkinci eleştiryse yeni programın yerellik ilkesini esas alarak ğretmen veya il program değiştirme komitelerine gereğinden fazla iş bıraktığı iddiasıydı. Buna ek olarak programın uygulanması birçok malzeme ve kaynakların sağlanması gerektirmesi dolayısıyla uygulamada aksaklıklara sebep olduğu yönünde ydi (Enç, 1968, s. 9). Yine 1962 yılındaki program taslağının yurt çapında deneme uygulamalarından elde edilen sonuçların yeterince açık ve kesin olmadığı, ilkeler ve ğretim konuları hususunda bazı yenilikler getirdiği ama okullarımızın fiziksel bünyesine uymayan, intibaksızlıklara sebep olacak birtakım yönlerinin bulunduğu ve bu noktada tekrar değerlendirmelere ihtiyaç olduğu savunulmuştu (ştn, 1966, ss. 14-15).

Bu sırada yeni ilkokul program taslağı üzerindeki deneme uygulamaları devam ederken bakanlık “Program Değiştirme Rehberlik Kursları” düzenleyerek program taslağını ğretmen, müfettiş ve idarecilere tanıtıyordu. Belirli aralıklarla düzenlenen bu kurslardan on iki ve on ncs 13-29 Haziran 1966 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleşen kurs sonrasında İlköğretim Genel Müdürlüğü Millî Eğitim Bakanı Orhan Dengiz’in imzasını taşıyan bir genelgeyi valiliklere yollayarak programın yeter derecede tanıtımının yapıldığı, bundan sonraki aşamada program değiştirme çalışmalarının program taslağının bilimsel değerlendirme ekseninde gerçekleştirilmesine ağırlık verileceği belirtiliyordu (MEB. TD., S. 1426, 31.10.1966, s. 278). İlhami Ertem’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 1962 program taslağı değiştirme ve deneme çalışmalarının bir yıl daha uzatılmasına dair karar alınmıştı. Bu kararın gerekçesi Bakanlık Teftiş Kurulunun yaptığı incelemeler neticesinde

programın değerlendirmesinin yeterli olmadığı ve tespit edilen yeni esaslar dâhilinde program değerlendirmesi için bir yıllık ek süreye ihtiyaç oluşuydu (MEB. TD., S. 1471, 23.9.1967, s. 326). İlhami Ertem imzasıyla valiliklere gönderilen 8 Ekim 1967 tarihli 322.1/2-42078 sayılı bir genelgede bakanlık, program taslağı üzerindeki son uygulamaları teşkil edecek bu süreçte yalnızca sürekli denetime uygun olan okulların katılmasına karar verilmişti. Gerçekleştirilecek bu program geliştirme çalışmalarının her aşamasını izlemek ve aksayan yanlarını tespit etmek için bir komisyon teşkil edilmesi bakanlığın bu konuda aldığı bir diğer karar olarak karşımıza çıkmaktaydı. Milli Eğitim müdürlüklerinin başkanlığında kurulacak komisyonda varsa bir öğretmen okulu ve eğitim enstitüsü meslek dersi öğretmeni, Milli Eğitim Müdürlüklerince seçilecek bir veya birkaç öğretim müfettişi ve program geliştirme çalışmalarında faydalı olabilecek bir ilkokul öğretmeni bulunması önerilmişti. Bu komisyonun kendi aralarında ve okullarla iş birliği içinde çalışmaları sonucu hazırlayacakları raporlardan ilki Şubat 1968, ikincisi ise Mayıs 1968 tarihine kadar bakanlığa gönderilecekti. İllerdeki program değerlendirme çalışmaları tamamlandıktan sonraki aşamada ise bakanlıkta program geliştirme çalışmalarını izlemek üzere bir değerlendirme komisyonu teşkil edilerek illerden gelen raporlar bu komisyon tarafından incelenecekti. Bu incelemeler sonucunda gereken düzenlemeler yapılmak suretiyle program yeniden kaleme alınacak böylelikle son şekli verilecek olan program 1968-1969 ders yılından itibaren uygulanabilmesi için 1967-1968 öğretim yılı içinde tamamlanacaktı. Bakanlık, üzerinde bütün deneme ve geliştirme hazırlıkları tamamlanan ilkokul programının deneme yapılan okulların bütün sınıflarında, diğer okulların ise birinci devrelerinden itibaren uygulamaya konulmasını uygun bulmuştu (MEB. TD., S. 1472, 2.10.1967, s. 349).

İlköğretim Genel Müdürlüğü 29 Aralık 1967 tarihli ve 322-2/1-66082 sayı ile valiliklere bir genelge daha göndererek bir yandan programa yöneltilecek eleştirilere cevap verirken diğer yandan programla ilgili hazırlıkların bütün hızıyla devam ettiğini belirtiyordu. Genelgede program geliştirme çalışmalarının olumlu ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için, bugüne kadar illerden alınan raporlar, basında yer alan inceleme ve öneriler, bakanlık elemanlarının illere yaptıkları gezilerdeki izlenim sonuçları, meslekî toplantı, kurs ve seminerlere katılan uygulamada göre alan öğretmenlerin ileri sürdükleri görüşler dikkate alınarak illerdeki programı geliştirme

alışmalarında bazı hususların göz önünde tutulması gerektiği salık verilmekteydi. Buna göre:

a. İl Millî Eğitim Müdürü, ilköğretim müfettişleri, ilkokul müdürleri, ilköğretmen okulu yönetici ve meslek dersleri öğretmenlerinin her şeyden önce kendi aralarında anlaşarak iş birliği yapmaları, çalışmaları yerinde izleyerek uygulamalarda aksayan yönleri tespit etmeleri, bu aksaklıkları gidermek için yapıcı tavsiyelerde bulunmak ve örnek göstermek suretiyle rehberlik görevlerini etkili bir şekilde yürütmeleri,

b. 1948 İlkokul Programının günün şartlarına uydurulması ve uygulanmasında görülen güçlüklerin giderilmesi maksadıyla 1962 tarihinde hazırlanan İlkokul Programı Taslağının, aslında 1948 programının geliştirilmiş şeklinden başka bir şey olmadığı, dolayısıyla kendi gerçeklerimizden doğan millî bir program olduğu, uygulanmasının hazır ve pahalı araçlara bağlı bulunmadığı, bilâkis öğrenmeyi kolaylaştırması, çocukların çeşitli kabiliyetlerini geliştirmesi bakımından doğal ve sosyal çevrenin canlı birer araç olarak incelenmesini, basit malzemelerden öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılıp kullanılacak araçların daha yararlı olduğunu öngördüğu, öğrencilerin kapasitelerini aşan ezberleme bilgiler yerine gerekli temel bilgi, beceri ve davranışlar kazandırmayı başlıca amaçlarından saydığı, program geliştirme çalışmalarında kalıpcılığa gitmenin bugünkü eğitim-öğretim anlayışına aykırı bir tutum olduğunu, öğretmen ve öğrencilerle velilere anlatmaları,

c. İlgili tarih ve sayısı belirtilen genelgemizde açıklandığı üzere İl Program Geliştirme Komisyonu'nun, görevini candan benimseyerek program çalışmalarını sürekli olarak izlemesi, aksayan yönlerini düzelterek ilgililerle görüş ve iş birliği yapması,

d. İlköğretim alanındaki hamlelerin yapılmasında ve yeni eğitim-öğretim akımlarının öğretmenlere aktarılmasında öncü olan ilköğretim müfettişlerinin, bu anlayışla program taslağını ilgililere tanıtmaları, yorumlanmasında ve uygulanmasında ciddî çaba göstermeleri, yukarıda açıklandığı üzere, öğrencilerin seviyelerinin üstünde ve olanakları dışında bilgi toplamaya ve lüzumsuz ev ödevleri yapmaya zorlanmaması, velilerin de temini malî güçlerinin üstünde olan kitap, dergi

gibi ders araç ve gereçleri satın almaya mecbur tutulmaması gerektiğinin bütün öğretmenlere anlatılması,

e. Program taslağının revizyonunda dikkate alınmak üzere özellikle taslağın hangi yönlerde aksadığı ve bu aksaklıkların giderilmesi hakkında düşüncelerin ilişkide gönderilen rapor formları ve çizelgelerde belirtilerek en geç şubat ayı sonuna kadar bakanlığa gönderilmesi uygun görülmüştü (MEB. TD, S. 1488, 12.02.1968, ss. 38-39).

Buradan da anlaşılacağı üzere gerek resmi yetkililer gerekse öğretmenlik mesleğine mensup görevliler içeriden ve dışarıdan yapıcı eleştiriler ve dönütlerle 1962 ilkokul taslak programının geliştirilmesi sürecine büyük destek vermişlerdi. 1968-1969 ilköğretim haftasını açış konuşmasında Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem, 1953 yılında ilk hazırlıklarına başlanan 1962 yılından bu yana deneme ve taslak isimleriyle bir kısım okullarımızda uygulanan İlkokul Programına, uygulayıcıların, idarecilerin, konu ile ilgili üniversite ve yüksekokulların öğretim üyelerinin komisyonlar ve seminerler halinde belirttikleri fikirlerden basınımızın eleştirilerinden yararlanarak son şeklini verildiğini bu öğretim yılında, bütün okullarda bu program uygulanacağı ve böylelikle altı yıldır ilköğretimde farklı seviyeler meydana getiren çift program uygulanmasına son verileceği açıklamasında bulunmuştur (MEB. TD., S. 1522, 30.09.1968, s. 435)

Nihayetinde altı yıl süren pilot uygulamalar ve geliştirme çalışmaları neticelerini değerlendirmek için 25-30 Nisan tarihleri arasında İlkokul Programını Değerlendirme Seminerinde incelenerek üzerinde bazı düzenlemelere gidilmişti. Bundan sonraki aşamada Talim Terbiye Dairesinin 1 Temmuz 1968 gün ve 171 Sayılı kararı ile 1968 ilkokul Programı kabul edilerek yürürlüğe girdi. Daha önce de belirttiğimiz gibi 1968 ilkokul programında çift öğretim yapan ve birleştirilmiş sınıflarda faaliyette bulunan okullarda uygulanırken ortak bir anlayış yakalamak, öğretim sürecinde ve ortamında kullanılan yöntem ve tekniklerde görüş birliğine varmak, uygulamaları kolaylaştırmak ve böylece verimi artırmak amacıyla çalışmalarda dikkate alınacak genel esaslar belirtilmişti. Programda bahsi geçen bu esaslar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

Eğitim, öğretim çalışmalarında öğretmen okul, program kitap, ders araçları ve bütün eğitim teşkilatı, genç kuşakların daha iyi yetiştirilmelerinde başlıca unsurlardır. Bu unsurlar ancak, çocukların bedeni, zihni ve sosyal alanlardaki istidat ve kabiliyetlerine göre ele alındığı zaman yararlı olabilir. O halde okulda yapılacak iş, çocuğu milli ülkülere uygun niteliklerle eğitmek, her çocuğa gücünün yettiği nispette gerekli bilgi, beceri, beceri, tavır ve alışkanlıkları kazandırmak, özellikle inceleme, araştırma, bilimsel düşünme ve öğrenme yollarını kavratmak, öğrendiklerini yeni durumlara uygulama gücünü geliştirmek, çevresine uyumunu ve etkili bir şekilde yaşamasını sağlamaktır. Bu bakımdan çocuğa gereksiz bilgiler vermek yerine, kendi kendine etkin olması sağlanmalı ve ona gereksiz bilgiler vermek yerine, kendi kendine etkin olması sağlanmalı ve ona gerekli rehberlik yapılmak suretiyle eğitim amaçlarına uygun davranışların kazandırılmasına çalışılmaktadır.” (İlkokul programı, MEB, 1968, s. 17).

Buna bağlı olarak da yeni ilköğretim programında ilköğretim ve derslerin amaçları davranışlara çevrilebilecek şekilde tanımlanmış, müfredat da buna uygun olarak yakın çevre, öğretimde toplulaştırma, konular ve üniteler olarak üç esasa göre düzenlenmişti.

1968 ilköğretim programında yakın çevre öğrencilerin en fazla etkisi altında oldukları ve karşılıklı etkileşimde bulundukları, okuldan sonra içinde yaşayacakları ve etkili bir üyeleri olacakları ortam, onların ve okulun yakın çevresini oluşturmaktaydı. Yakın çevre insanda öğrenme kolaylığı, öğrenme gücü ve isteği yaratan en önemli faktör olduğundan 1968 ilköğretim programı yakın çevrenin eğitimin amaçlarına ulaşmak için bütün sınıflarda hareket noktası olarak kabul edilmesini ön görüyordu. Çocuğun yakın çevreyi inceleyen anlaması ve sevmesi için çocuk çevresini tabiat, toplum, kültür, turizm, kültür, tarım, orman sağlık, yönetim, folklor ve endüstri, ulaşım ve geçim kaynakları gibi doğal, beşerî ve ekonomik özellikleri yönünden tanımalı, çevrenin ihtiyaç ve problemlerine karşı duyarlılık kazanmalıydı. Programda öğrencide yeni davranışların ortaya çıkması için çevre ile girilecek ilişkinin üzerinde önemle durulmaktadır. Böylelikle bir yandan öğrencilerin çeşitli ihtiyaçları karşılanırken diğer yandan çevreyle olan ilişkilerinde daha becerikli olmasını sağlayacağından eğitim öğretim sürecinde yerellik başat bir ilke olarak kabul edilmişti (İlkokul programı, MEB, 1968, ss. 17-18).

1968 İlkokul Programının bir özelliği de öğretimde toplulaştırma esasına dayanmasıydı. Buna göre ilköğretim çağındaki çocuk, varlıkları olayları ve kendisine öğretilmek istenen bilgileri genel olarak toptan algılama eğiliminde olduğundan programda dersler bilim dallarına göre sıralanmış bir halde değil; ders bloklarının bir araya getirildiği toplulaştırma esasına göre düzenlenmişti. Dersler birinci devre de olduğu gibi ikinci devrede de toplulaştırılmıştı. Tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi

dersleri sosyal bilgiler; tabiat bilgisi, aile bilgisi ve tarım-iş dersleri ise fen ve tabiat bilgileri adı altında bir araya getirilmişti. Ayrıca yazı dersi Türkçe dersi içine alınmıştı. Böylelikle ikinci devredeki bütün dersler iki miğfer etrafında toplanmıştı. (İlkokul programı, MEB, 1968, ss. 17-18) 1968 İlkokul programı ile yapılan düzenlemede ilkokul birinci ve ikinci devre dersleri şu şekildeydi:

Tablo 4-18: 1968 İlkokul Programında Dersler

İlkokul Birinci Kademe Dersler	İlkokul İkinci Kademe Dersler
Hayat Bilgisi	Sosyal Bilgiler
Türkçe (Yazı)	Fen ve Tabiat Bilgileri
Matematik	Din Bilgisi
Resim-İş	Türkçe (Yazı)
Müzik	Matematik
Beden Eğitimi	Resim-İş
	Müzik
	Beden Eğitimi

(Kaynak Veri: MEB, TD. S. 1526, 28.10.1968, s. 481)

1968 İlkokul Programında bir önceki ilkokul programında gidilen düzenlemelerden bir diğeri ise konular ve ünitelerin yeni bir esasa göre düzenlenmesiydi. Programda ilkokul öğrencilerinin psikolojik özellikleri göz önünde bulundurularak özellikle ikinci devrede ders konuları büyük ölçüde hafifletilmiş bazı konular müfredattan çıkarılmış bazılarıysa kısaltılmıştı. Buna karşılık matematik dersinde olduğu gibi daha ileri düzeydeki öğrenciler için müfredata serbest konular eklenmişti. Ancak bu konular ihtiyari ve yalnızca bu seviyeyi yakalamış öğrenciler içindi. Programın bu hususta getirdiği bir diğer yenilik, ders konularının bilim dallarına göre ayrı ayrı tespit edilmek yerine aralarında ilişki ve sıkı bağlar dikkate alınarak öğretim üniteleri içinde kaynaştırılmış olmasıydı. Konu ve ünitelerin seçimindeyse öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları, kabiliyetlerini geliştirecek etkinliklerin yapılması esas kabul edilmişti. Çerçeve program niteliğini taşıyan 1968 İlkokul Programında üniteler yurt çapındaki ortak ihtiyaçları karşılamak üzere ana maddeler halinde hazırlanmıştı. Program çevre özelliği ve sınıf seviyesinin getireceği diğer ayrıntıları ise süreçte öğretmen ve öğrencilere bırakmaktaydı. Öğretmenlerin ünitelerin işlenişinde ünite ve kon sıralamasına uyma zorunluluğu yoktu. Ayrıca yeni programa göre öğretmen uygun bulduğu takdirde iki miğfer etrafında toplanmış olan üniteleri sıraya koyarak tek bir miğfer haline getirebiliyordu. Buna göre Sosyal

Bilgilerden bir ünite bitirildikten sonra Fen ve Tabiat Bilgisi bir ünite alınarak sırayla işlenebiliyordu (İlkokul Programı, MEB, 1968, ss. 18-19).

1965-1969 Yılları arasında görev yapan Birinci Süleyman Demirel Hükümeti (27 Ekim 1965-3 Kasım 1969) döneminde yoğun olarak üzerinde durulan bir konu da din eğitimi ve imam hatip okulları hakkındaki düzenlemeler olmuştur. Bir önceki bölümde de değindiğimiz gibi 1961 Anayasasının dördüncü bölümünde düşünce ve inanç hürriyeti din ve vicdan hürriyetleri bölümünde ele alınmıştı. İlgili Anayasanın din, vicdan ve ibadet özgürlüğünü güvence altına alan 19. maddesine göre din eğitimi; *“Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğini ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.”* şeklinde geçmekteydi (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, s. 4642). 1960-1965 yılları arasında bu ölçü ve çerçevede hükümetlerin din eğitimi hususunda politikalarına bakıldığında din eğitimin imam-hatip okulları dolayısıyla mesleki eğitim kapsamında kıymetlendirildiği ve genel öğretimde ise lise müfredatlarında bulunduğu bilinmektedir (Okutan, 1983, ss. 422-423). İmam-hatip okullarının keyfiyet bakımından geliştirilmesi tedbirinin alınması ve demokratik düzen içinde din eğitim ve öğretimin yapılması, dinin her türlü siyasi cereyanların üstünde tutulması meselesi 1965-1969 yılları arasında Adalet Partisi Hükümeti döneminde de devam ettiği görülmektedir (MM. TD. B: 48, O: 2, 17.02.1966, s. 295).

AP'nin tek başına iktidar olduğu 1965-1971 yılları arasında Türkiye'deki din eğitimi ile ilgili politikalar, AP'nin ideolojik arka planından bağımsız değerlendirilmemelidir. Nitekim Şubat 1965 tarihli parti programının 55. maddesinde eğitimin amaçları pozitif bilimlerin yanında manevi ilimlerin de öğretilmesi gerektiğinin altı çizilmişti. Keza aynı programın 61. maddesi halkın eğitiminde milliyetçi bir ruh ve anlayışın hâkim olması gerektiğinin üzerinde önemle durulmaktaydı (Ekinci, 1994, ss. 84-85). Yine 20 Ekim 1965 seçimleri sonrasında göreve başlayan AP hükümetinin programının eğitim kısmında bütün çağdaş memleketlerde olduğu gibi Türkiye'de de iktisadi ve kültürel kalkınmanın yanı sıra manevi kalkınmayı sağlamak amacıyla ve din eğitimine önem verileceği belirtilmekteydi (Dağlı ve Aktürk, 1988, s 96). Kaldı ki AP yöneticileri bu tutumlarını muhalefette oldukları yıllardan itibaren gizlememişlerdi. AP grubunun din eğitimi konusundaki temel gerekçesi Türkiye'de din eğitimine yeterince önem verilmediği

iddiası üzerinden İslâm dininin iman ve ahlaki prensiplere yabancı kuşakların yetiştiği noktasında toplanıyordu. Buna bağlı olarak birçok AP milletvekili parti programında da yer alan bu görüşü 1965'ten itibaren eğitimde dinin desteğinden ve milliyetçiliğin ışığından görüşünden yardım alınması gerektiği şeklinde TBMM kürsüsünden ortaya koyuyordu. AP milletvekillerinin bu söylemleri, dinin ve milliyetçilikten yoksun yetişen genç kuşakların onları istismar edebilecek ideolojilerin eline düşeceği iddiası üzerinden meseleyi ilgili yıllarda Türkiye'de belirgin olmaya başlayan sol aleyhtarlığına geliyordu (Tercüman Gazetesi, 9 Nisan 1965, ss. 1-7).

Bu yıllarda hükümetin din eğitimi konusundaki politikaları, imam hatip liselerinin sayılarının artırılması, Kuran kurslarının açılması ve din eğitimin örgün eğitim programlarında seçmeli ders olmaktan çıkartılarak zorunlu olması gerektiği görüşü, meclis gündeminde yoğun tartışmalara yol açmıştı. AP'nin din eğitimi hakkındaki görüşlerini Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'in Milli Eğitim Bütçesi görüşmelerinde muhalefetin eleştiriye tabi tuttuğu din eğitimi politikalarını anayasal ilkeler ışığında ve ülkenin ihtiyaçları bağlamında gerekçelendirdiği görülmektedir.⁴⁰

⁴⁰ “Din eğitimi ve öğretimi Bakanlığımızca 2 bölümde yürütülmektedir: 1. Müslüman vatandaşlarımıza gereken din kültürünü vermek üzere ilk ve ortaokullarımızda yapılmakta olan din öğretimi. İkinci olarak çeşitli dini hizmetlere din elemanı yetiştirebilmek üzere yapılan öğretim. Bilindiği gibi din adamı yetiştirmek gayesiyle faaliyette bulunan öğretim kurumlarımız, İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İmam-Hatip okullarıdır. Anayasamızın lâiklik ilkesine uygun olarak din eğitimi ve öğretimi yapan, Yüksek İslâm enstitüleriyle İmam-Hatip okulları, lâik öğretim sistemimiz içerisinde sadece meslek okul hüviyetiyle yer almaktadırlar ve görevleri, açılış gayelerine paralel olarak, modern hayatın icaplarına uygun kültür seviyesi yüksek, vatandaş kitlelerini tatmin edecek, iyi eğitim görmüş din adamlarını yetiştirilmektedir. Bu, okullarımızın kuruluşlarına esas olan gayeye uygun olarak faaliyette bulunmaları, üzerinde hassasiyetle durduğumuz bir konudur. İmam-Hatip okulları sayılarının ve kapasitelerinin, Bakanlığımızca bu sahadaki ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak, istihdama imkânlarına göre düzenleneceğini de özellikle ifade etmek isterim. İmam-hatip okullarının kapasitelerini geliştirecek bölge sistemini bu sahadaki ihtiyaç nispetinde gerçekleştirmek kararındayız. İhtiyaç, Devlet Bakanlığınca tespit ve Bakanlığımıza bildirilmiş bulunmaktadır. Buna göre ve özellikle 633 sayılı Diyanet İşleri Teşkilât Kanununun ortaya çıkardığı yeni şartlara göre 10 yıllık ihtiyaç, 52.800 dür. Hâlbuki bugün yetiştirme imkânlarımız ise 374 gibi küçük bir rakamdır. Sayın arkadaşımızın beyanlarında bu hususu unutmuş gözükmeleri calibi dikkattir. İmam-hatip okullarından mezun olanların ancak üçte birinin iş bulabildikleri beyan olundu. Yüksek Meclisçe kabul olunan kadro kanununa göre sadece bu yıl imam-hatipler için 2000 kadro sağlanmıştır. Eskiden açık bulunan 2600 kadro ile münhal kadro sayısı 4600 ü bulmaktadır. Buna mukabil bu yıl verebileceğimiz mezun sayısı, yukarıda arz ettiğim gibi, sadece 374 tür. Bir başka husus daha var: İmam-hatip okullarından şimdiye kadar 2400 mezun alınmıştır. Bunlardan 1200 ü imamet ve hitabet hizmetlerinde 974'ü daha ileri bir tahsil için Yüksek İslâm enstitülerinde, 196'sı ise yüksek tahsillerini tamamlamış olarak öğretmenlik hizmetinde çalışmaktadırlar. Sayın arkadaşımızın endişe ettiği ve akıbetleri hakkında karamsar olduğu mezunlarımızın durumu budur. İşte imam-hatip okulları politikamızın samimiyetini bu rakamlar ortaya koymaktadır. Kütleyi bir ihtiyacı karşılayacak tedbirleri almakta devam edeceğiz. Aydın Din adamlarını memleket hizmetine götürecek en ileri metotları ve eğitim ilkelerini uygulamakta tereddüt etmeyeceğiz. Eskişehir'de de beyan ettiğim gibi bu okullarımızı çağdaş eğitim ilkelerinin gerektirdiği her türlü teçhizatla mücehhez kılacağız. Ancak böyle bir tedbirle din eğitimini istediğimiz bir seviyeye ulaştırabiliriz ve bu yolda kararlıyız. (MM. TD. B: 50, O:3, 19.02.1966, ss. 637-638).

Orhan Dengiz'den sonra Millî Eğitim Bakanlığına getirilen İlhami Ertem döneminde AP hükümeti tarafından din eğitimi konusundaki politikalarına devam edilerek din derslerinin genel lise müfredatlarına dahil edilmesine dair çalışmalar başlatılmıştı. Din İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen bu çalışmalara dair bilgi veren Bakan Ertem, bu hususta Yüksek İslam Enstitülerinin görüşlerine de başvurduklarını önümüzdeki günlerde Talim ve Terbiye Dairesinin bu konu hakkında incelemelere başlayacağını ve en geç 1968-1969 öğretim yılında derslerin başlayacağını belirtmişti. Liselerde din derslerinin okutulmasının yeni bir uygulama olmadığını savunan Bakan İlhami Ertem lise programlarına konulacak din derslerini verme görevinde Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarının işe koşulacağını duyurmuştu (Tercüman Gazetesi, 21 Haziran 1967, s. 1). Bir süre sonra bu konu yalnızca siyasetçilerin değil bir takım sivil toplum kuruluşları ile kamuoyunun da sürece dâhil olduğu bir haline geldiği görülmektedir. Din İşleri Yüksek Kurulu, İlahiyat Fakülteleri öğretim üyeleri, il müftüleri ve Türkiye Din Görevlileri Yardımlaşma Federasyonu üyelerinden müteşekkil 15 kişilik kurul da hükümetin giriştiği bu sürecin lehine ortak bir rapor hazırlamıştı (Tercüman Gazetesi, 24 Mayıs 1967, s. 1). Ayrıca muhalefetteki MP de Fethi Cumalıoğlu TBMM'ne lise ve ortaokullarda din dersinin okutulması lehine 5 Mayıs 1967 tarihli verdiği bir soru önerge vermişti (MM. TD. B: 99, O: 1, 10.05.1967, s. 3). Bu süreçte bir diğer muhalefet partisi olan YTP'nin de liselere din dersi konulmasına destek verdiği görülmekteydi. Partinin genel başkan vekili olan Süleyman Arif Emre, ahlaki düzen kurulmadan hangi düzen ve rejimle olursa olsun sosyal adalet temin edilemeyeceğini görüşünü ileri sürerek hükümetin din eğitimi konusundaki tutumuna destek vermişti. Aşırı sol fikirlerin, hayat standardı düşük kitlelerden ziyade inanış standardı düşük çevrelerde geliştiğini öne süren Arif Emre, din derslerinin liseler ve lise seviyesindeki okulları da kapsayacak şekilde düzenlenmesini de din eğitimi konusundaki görüşlerine eklemiştir (Tercüman Gazetesi, 19 Mayıs 1967, s. 2). Bu konunun tartışıldığı günlerde Türkiye İslam Enstitüleri Talebe Birlikleri yaptıkları beş günlük toplantılar sonucunda toplumun ahlaki bir bunalım içinde olduğu gerekçesiyle liselere din derslerinin konulmasına dair bir açıklama yapmıştı (Tercüman Gazetesi, 21 Nisan 1967, s. 2).

Yalnızca siyasetçilerin değil bir takım sivil toplum kuruluşları dolayısıyla kamuoyunu da ilgilendiren bir hale geldiğine değindiğimiz bu konu hakkındaki

gelişmelere halktan gelen binlerce dilekçe ve 200 civarında milletvekilinin lehte imzalı dilekçeyi eklemek gerekir (Okutan, 1983: 424). Bu gelişmelerin üzerine konu Millî Eğitim Bakanlığı tarafından değerlendirilmeye alınarak Talim Terbiye Dairesinin 21 Ekim 1967 tarih ve 343 Sayılı kararıyla bütün lise ve dengi okulların birinci ve ikinci sınıflarında birer saat isteğe bağlı din dersi konulmuştu (MEB. TD., S. 1474, 16.10.1967, s. 363). Talim Terbiye Dairesinin bu kararı bir hafta içinde Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem tarafından bir genelge ile valiliklere tebliğ edilmişti. Genelgede 1967-1968 ders yılından itibaren liselerin ve bunlara denk okullarla lise seviyesindeki meslek okulların I ve II. sınıflarında ve ortaokullarda olduğu gibi normal ders saatleri dışında haftada birer saat okutulması isteğe bağlı ve anayasadaki laiklik ilkesinin bir gerekçesi olduğu şerhiyle salık veriliyordu. İlgili sınıflara konulan seçmeli din dersi, bu dersi seçen öğrenciler için sınıf geçmede zorunlu ders etkisinde olacaktı. Genelgede dersin müfredat konularını da eklenen bir liste ile belirtilerek dersin öğretiminde mümkün olduğunca sade bir dil kullanılması ve programda belirtilen amaçlara uyulmasının altı çiziliyordu. Genelgede dersi okutulmasında İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarına öncelik veriliyordu. İlahiyat ve İslam Enstitüsü mezunlarının bulunamadığı takdirdeyse ortaokullarda olduğu gibi bu derse ilgi duyan öğretmenler tarafından verilmesi belirtilmişti. Ayrıca genelgede derste takip edilecek konular ve bu dersi alan bireylerde beklenen düşünce, tutum ve davranışlar da ana hatlarıyla belirtiliyordu (MEB. TD, S. 1475, 23.10.1967, ss. 371-372).

1965-1969 yılları arasında Adalet Partisi'nin din eğitimi konusunda bir diğer uygulama alanı imam-hatip okullarının sayılarının artırılmasıydı. 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra İstanbul, Ankara, İzmir ve Erzurum dışındaki imam-hatip okullarının kapatılması yönünde bir teklif hazırlanmasına rağmen bu teklif uygulanmamış aksine 1962'de İsmet İnönü'nün başbakanlığı döneminde Bursa İmam-Hatip Okulu açılarak imam hatip okullarının sayıları artmaya devam ettiği görülmektedir (Ayhan, 2000, s. 192). 1961-1965 yılları arasında Türkiye'de din eğitimi mesleki bir uzmanlık bilgisi ve formasyonu olarak ele alınmış bu eğitimi verecek okulların personel ve özlük işlerine dair çalışmaların yapılmıştı. Buna karşılık imam-hatip okullarının sayısındaki dikkat çeken artış 1965 sonrası AP iktidarı döneminde denk geldiği görülmektedir. 27 Ekim 1965 tarihinde göreve başlayan Adalet Partisi Hükümeti programında imam-hatip okullarının orta ve teknik kısımlarından mezun olan öğrencilere kabiliyetlerini

geliştirmek amacıyla yükseköğretim kapılarının açık tutulacağı üzerinde durulmuştu (Dağlı-Aktürk, 1988, s. 95). Nitekim Hükümet bu meseleye önem vermiş AP'nin iktidara geldiği 1965 yılında imam hatip ortaokullarının sayısı orta kısımda 30 iken ilgili beş yılda bu sayı 69'a yükselmişti. Aynı artış bu okulların lise kısmında 19'dan 30'a yükselmişti. (MM. TD. B, s. 55, O:2, 19.02.1969, s. 558). Bununla beraber 1965-1966 ders yılı sonuna kadar imam-hatip okullarının birinci kademesinde 5738 öğrenci mezun olurken bu okulların ikinci devresinde 2810 öğrenci mezun olmuştur. Birinci Demirel hükümetinin sona erdiği 1969 yılındaki son bütçe tartışmalarında ise resmi verilere dayanılarak bu rakamın 40 bin öğrenciye yaklaştığı kaydedilmekteydi (Yavuz, 1969, s. 58).

1965-1969 yılları arasındaki iktidarı döneminde AP'nin din eğitimi ve imam-hatip okullarının sayısının artırılma politikalarına yabancı ideolojik akımlara karşı toplumun manevi ve ahlaki yapılarının güçlendirilmesi dayanağı üzerinden yürürlüğe soktuğu görülmekteydi. Buna karşılık CHP Meclis grubu ise bu politikaları farklı bir açıdan değerlendirerek eleştiriyordu. Milli Eğitim eski Bakanı İbrahim Öktem, AP'in din eğitimi ve imama hatipler konusundaki uygulamalarının planlamanın ruhuna aykırı olduğu ve hükümetin bu konuda samimi olmadığı gerekçesiyle eleştirmişti.⁴¹

Buradan da anlaşılacağı üzere muhalefetin 1965-1969 yılları arasında Hükümetin din eğitimi konusundaki politikaları karşısındaki tutumu, devletin gözetimi dışında yapılmasının rejimin aleyhine sonuçlar doğuracağı ve planlamanın ilkelerine aykırı olması nedeniyle mesafeli yaklaşmaktı.

⁴¹ İbrahim Öktem TBMM genel kurulunda bu konuyu niceliksel resmi verilere göre şöyle izah ediyordu: "Tevhidi Tedrisat» Eğitim Birliği Kanunu, «İmamet ve Hitabet» görevini yapacak kişileri istihdam imkânları göz önünde tutularak, yetiştirilmesi için, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde meslek okulları açılmasına cevaz vermektedir. Bundan başka Anayasanın 19. maddesince «Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.» Hükmüne uygun olarak ilk ve orta öğretim kurumları programlarında çoktan beri yer verilmektedir(...) Bizim 1964 yılında yaptırdığımız bir araştırmaya göre, o tarihte 3.000 civarında olan mezunlarının ancak dörtte birinin diyanet hizmetlerinde görev alabildikleri tespit edilmişti. Talebe sayısı 7.500-8.000'den bugün 37.000'e çıkan bu okulların yeni mezunlarına görev bulmak imkânı olmayacaktır. O halde bu okullar meslekî nitelikten uzak bulunmaktadır. Önemli olan noktalardan birisi de din eğitimi yapan okulların, dün, bugünkünün 1/3 sayısında iken meslek dersi verecek güçte öğretmene yeteri sayıda sahip değildi. 26'dan 69'a kısa bir zamanda çıkan bu okullara yetecek öğretmen nereden bulunmuş ve nasıl yetişmiştir? Bilebildiğimiz kadar, bu okulların öğrencileri, kendi veya velilerinin din adamı olmak için serbest rızaları ile gönüllü olarak gelen çocuklar değil, AP'nin zaten sınırını daralttığı, Plân gereğince süratle genişletilmesi gereken imkân ve fırsat eşitliğinden yoksun köy çocukları teşkil etmektedir." (MM. TD. B: 55, O:2, 19.02.1969, ss. 558-559).

1969 yılı şubat ayına ait meclis zabıtları incelendiğinde TBMM genel kurulunun özellikle 13, 15 ve 18 Şubat tarihlerindeki oturumlarında CHP, Millet Partisi, Güven Partisi, Türkiye İşçi Partisi ve Yeni Türkiye Partisi Meclis Grubu temsilcilerince din eğitimi ve İmam Hatip okulları konusunun yoğun tartışmalara konu edildiği görülmektedir. Kimi Parti sözcüleri AP'nin din eğitimi politikalarının eğitim sisteminde Tevhidi Tedrisat Kanunu hilafına bir tablo ortaya çıkardığını savunurken (MM. TD. B: 55, O:1, 18.02.1969, s. 558) YTP Grubu bu politikaları olumlu bir gelişme olarak değerlendirmişti (MM. TD. B: 55, O:1, 18.02.1969, s. 541). MP Grubu ise Beden Eğitimi Genel Müdürlüğü Bütçesi ile Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi arasındaki uçurum üzerinden Hükümetin din eğitimi politikalarının yetersiz olduğunu düşüncesini dile getirmişti (MM. TD., B: 52, O: 4, 15.02.1969, s. 226).

Bu iddia ve açıklamalara cevap olarak din eğitimi politikalarını çeşitli hizmetlerde görev alacak aydın din adamı yetiştirmek ve okullarımızda öğrencilerimize din eğitimi vermek amacına matuf olduğunu belirten Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem ise en ilkel kabilelerden en medeni milletlere kadar her toplumun bağlı bulunduğu bir dini olduğunu lâik ve demokratik bir devlet olan Türkiye'de de aydın din adamını yetiştirme görevinin 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bakanlığa verildiğini söyleyerek imam hatip okullarını bir meslek okulu olarak ele almakta olduklarını ifade eden Bakan Ertem, muhalefet kanadının açılan imam hatip okullarının adedini fazla bulmasına ise bu okulların bugüne kadar ihmal edilmesinde aranması gerektiğini ifade etmiştir (MM. TD. B: 55, O: 1, 18.02.1969, s. 574). Görüldüğü gibi 1965-1971 yılları arasında Demirel hükümetlerinin din eğitimi konusundaki tutumuna ülkenin sosyal gerçeklerini gerekçe göstererek savunurken ana muhalefet partisi ise kalkınma planlarının mesleki teknik öğretimdeki saptadığı esasları öne sürerek mesafeli yaklaştığı görülmektedir.

4.4.2.5. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliğinin Yayınlanması

Birinci Süleyman Demirel Hükümeti döneminde arasında eğitim alanında yaşanan en önemli gelişmelerden biri de Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliğinin Yayınlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde eğitim ve

öğretimde rehberlik hizmetlerinin tarihi 1950'li yıllara kadar dayanmaktadır. 1951 yılında Ankara'da mesleğe yöneltme servisi adı altında kurulan servis ülkemizde ilk mesleki rehberlik servisiydi. Bu servisin amacı özellikle okul çağındaki çocukların ilgi, özellik ve yeteneklerine göre meslek planı geliştirmelerine ve okul seçmelerinde öğrencilere yardımcı olmaktı. Bu maksatla çeşitli test ve formlar geliştirilmiş ve iş ve meslekleri tanıtan kitap ve broşürler hazırlanmıştı. İlk defa Ankara'da açılan bu servis hazırlık çalışmalarını tamamlamasının ardından İzmir ve İstanbul'da da açılan bu servis, bakanlığın bu iş için ayırdığı okullarda faaliyetlerini sürdürmüştü. Millî Eğitim Bakanlığı içinde kurulmuş olan rehberlik merkezlerinin ilk aşaması ve çekirdeğini oluşturan bu servisin Millî Eğitim Bakanlığı içinde test ve araştırma bürosu kurulduktan sonra 1954 yılında çalışmalarının sona ermiştir (Ciccioğlu, 1983, s. 219).

Rehberlik ve araştırma uygulamasında somut adımların atıldığı dönemse planlı kalkınmaya geçildiği 1960 sonrası olmuştur. Örgün eğitim kurumlarında öğrenciler için rehberlik hizmetleri VII. Milli Eğitim Şûrasında gündemine getirilerek eğitimde ölçme ve değerlendirme meselelerinin görüşüldüğü ikinci komisyon tarafından ele alınarak okullarda öğrencilere sunulacak rehberlik hizmetlerine dair birtakım öneriler yapılmıştı. Buna göre öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarına göre bir eğitim almalarına mukabil en uygun öğrenim koluna ve mesleğe yönlendirilmesi, öğrenimi boyunca duygusal uyum sağlama gelişmelerine yardımcı olacak rehberlik faaliyetlerinin önemine işaret edilmişti. Komisyon rehberlik faaliyetlerinin gerektireceği nitelikte ölçme araçları ve uzman personelin tez elden yetişmesini ve öğrencilerin yetenek ve gelişimleri hakkında toplanacak bilgilerin kaydedilmesini teklif etmişti. Komisyon raporunda orta öğretim okullarında rehberlik maksatları için oluşturulmuş olan sınıf öğretmenliği uygulamasına rehberlik anlayışına uygun bir şekilde işlerlik kazandırılması gerektiği belirtilmekteydi. Yapılan tekliflerde öğrencilerin çeşitli yönlerden gelişmesinde öğrenci kolları gibi sınıf dışı faaliyetlere yeni bir düzen içinde önem verilmesi isteniyordu. Komisyonunun son teklifi okul dışında rehberliğin amaçlarına hizmet edecek kurum ve faaliyetlerle okulların sıkı ilişkiler geliştirmesinin önemi üzerinde durulmuştu (VII. MEŞ-İSBK, MEB, 1962, s. 151).

İlköğretim Genel Müdürlüğünün 24 Ekim 1967 gün ve 53107 sayılı teklifleri gereğince Terbiye Kurulu Başkanlığının 13 Ocak 1968 tarihli ve 2 sayılı kararıyla Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliğini kabul etmişti (MEB. TD., S: 1488, 12.2.1968, s. 33). 31 Ocak 1968 tarihinde resmen yürürlüğe giren Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliğine göre merkezin amacı, okul öncesinden üniversiteye kadar her kademedeki okullarda başarısızlığa uğrayan öğrencilerin durumlarını incelemek, başarısızlık sebeplerini tespit ederek düzeltici tedbirler almak için faaliyetleri yürütmektir. Bunları yapabilmek için gerek araştırma, bilgi toplama safhasında ve gerekse düzeltici tedbirler alma ve takip safhasında aile ile okul, hastane dispanser, ruh sağlığı dispanserleri, yurtlar, sosyal hizmetler gibi diğer ilgili kurumlar ve bu kurumların personeli ile sıkı iş birliği yapmaktır (Resmî Gazete, 31 Ocak 1968, s. 4).

Yönetmeliğe göre Rehberlik ve Araştırma Merkezi ilkokulda başarısızlığa uğrayan ve yaşıtlarına göre geride bulunan çocuklar ve zekâca normalin üzerinde olan çocuklar için seviyelerine uygun özel sınıflar açmakla görevliydi. Merkez bu amaçla ilgili seviye sınıflarında görev alacak öğretmenleri seçecek yetiştirici kurslara tabi tutarak onları iş içinde yetiştirip öğretim süresince onlara her türlü rehberlikte bulunacaktı. Merkezin bir diğer görevi özel durumda bulunan çocukları için açılacak sınıfların eğitim-öğretim programlarını hazırlamak ve geliştirmek, bu sınıflardan mezun olan çocukların hayata, mesleğe intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır ve takip etmektir. Merkez bir yandan psikolojik ve sosyal yönden uyumsuzluk gösteren çocukları inceleyerek okul ve aile iş birliği içerisinde iyileştirici tedbirler alırken çocuklara okul ve meslek seçiminde rehberlik edecek gerekli çalışmaları yürütmekle görevliydi. Yönetmelik, Merkezin görevleri için önemli maddeler içermektedir. Yönetmeliğin 7. maddesi şöyle bir hüküm içermektedir: *okullarda eğitim ve öğretim alanlarında daha etkili metot ve sistem geliştirmek için gerekli çalışmaları yapar, bu maksatla deneme projeleri hazırlar, öğrencileri tanıma tekniklerini geliştirir. Toplu kayıt sistemleri geliştirir.* Yönetmeliğin 10. maddesi, rehberlik ve araştırma merkezlerini İdari Bölüm, Ferdi Rehberlik Bölümü, özel eğitim bölümü, okul grup rehberliği bölümü ile araştırma ve yayın bölümlerine ayırarak bir çalışma prensibi benimsemektedir. Yönetmeliğin diğer bölümleri bu beş bölümün personeli ve görevleriyle ilgiliydi. Yönetmeliğin 75. ve 95. maddeleri, psikiyatrist, sosyal hizmet

uzmanı, araştırma uzmanı, mesleğe yöneltme ve rehberlik uzmanları gibi merkezde çalışacak uzmanların tayininde Eğitim Enstitüleri ve Özel Eğitim ve Eğitim Bölümü Mezunu olma, yurt dışında yüksek lisans ve doktora derecesinde tahsil görmüş olma şartını getiriyordu. Toplam 101 maddeden oluşan yönetmelikte Merkezlerde yürütülecek faaliyetler ve bunlar için gerekli teknik, idari birimler ile uzmanlık birimleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştı (Resmî Gazete, 31 Ocak 1968, ss. 4-7).

Rehberlik ve Araştırma merkezlerinin kurulması eğitimde uzmanlık hizmetlerinin öneminin anlaşılması açısından önemli bir gelişmeydi. Böylelikle eğitim sisteminin gelişmesinde önemli bir boyut olan uzmanlık benimsenmeye başlanmış, bu yönetmelikle kurulan Rehberlik ve Araştırma merkezleri, eğitimde nitelik ve verimi artırmada, kayıpları azaltmada, yaptığı araştırmalarla sisteme katkıda bulunan bir kurumdu (DPT, Sosyal Planlama Başkanlığı, 1988, s. 68).

4.4.2.6. İl Eğitim Araçları Merkezi Yönetmeliğin Yayınlanması

Birinci Süleyman Demirel Hükümeti döneminde eğitimde teknolojinin kullanılmasına dair bir gelişme olarak İl Eğitim Araçları Merkezi Yönetmeliğin Yayınlanması önem arz etmektedir. Öğrenme ve öğretme sürecinde başat bir rolü olan eğitim teknolojisine Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren büyük önem verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bu hususta atılan adımlar incelendiğinde bunların 1920-1940 yılları arasında çıkarılan kanunlar, 1950-1970 yılları arasındaysa bakanlık olurlarıyla eğitim araçlarının geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu yıllarda konu ile ilgili olarak yedi yasa, on üç bakanlık oluru çıkarıldığı, genel müdürlük düzeyinde örgütlenmeye gidildiği, okul tesislerinin donatımı, teknik yayınların geliştirilmesi ile görsel-işitsel eğitim araçları gibi hizmetlerin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı içerisinde Eğitim Araçları ve Teknik İş Birliği Genel Müdürlüğü kuruluncaya kadar okulların ihtiyacı olan öğretim araçları yurt dışından ithal edilerek temin ediliyordu (Alkan, 1983, ss. 450-453).

İlhami Ertem’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde ortaöğretimde niteliği artırmak amacıyla her türlü ders araç ve gereçlerinin gelişmesi ve yayılması için destekleyici çalışmaları yapmak üzere İl Eğitim Araçları Merkezi Başkanlığının açılması planlanmıştı (DTP, Sosyal Planlama Başkanlığı, s. 67). Merkez, Eğitim

Araçları ve Teknik İş Birliği Genel Müdürlüğünün 31 Ocak 1969 günlü ve 460/2376 sayılı yazısıyla kurulması teklif edilen İl Eğitim Araçları Merkezi Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığının 2 Nisan 1969 günkü oluruyla uygun görülmüş ve başkanlığın kuruluşuna dair yönetmelik yayımlanmıştı. Altı bölüm ve 25 maddeden oluşan yönetmeliğin birinci maddesinde, İl eğitim araçları merkezleri ve ilçe şube başkanlıklarının, örgün ve yaygın eğitimde her türlü araç ve materyalle eğitim ve öğretimin ülke düzeyinde yayılması ve gelişmesi için destekleyici çalışmaları yürütmek amacıyla kurulduğu belirtiliyordu. Yönetmeliğin ikinci maddesinde Merkezin görevleri aşağıdaki şekilde ifade edilmişti:

- a. Eğitim ve öğretim kurumlarının öncelikle sınıf içi eğitim ve öğretim çalışmalarını göz ve kulağa hitap eden araçlarla desteklemek ve kendilerine yardımcı olmak,
- b. Göze ve kulağa hitap eden araçlar üzerinde kurs ve seminerlerle öğretmenleri yetiştirmek, kendilerini bu araçları kullanır hale getirmek,
- c. Öğretmenleri çevrede bulunan malzemelerle basit araçlar yapabilecek ve bunları kullanabilecekleri duruma getirmek,
- d. Okullarda ders olarak işlenen mahalli konuları şerit, diya, ses bandı, vs ile tespit etmek,
- e. Öğretmen okulu müdürleri ile iş birliği yapmak suretiyle son sınıf öğrencilerine kurs ve seminer tertip ederek onların bu konularda yetişmelerini sağlamak,
- f. Örgün eğitimin yanında gelişen kültürel, iktisadi ve sosyal hayatın gereklerine uyabilmelerini temin gayesiyle köy gençleri ve halkı için uygun eğitim hizmetlerine de yardımcı olmak. Bunun için Halk Eğitim Merkezleriyle sıkı bir iş birliğine girmek,
- g. Radyo ve televizyonla eğitim yayınlarını izleyip geniş çapta faydalanmasını sağlamak,
- h. Okulların her türlü yollar ve metotlarla göze ve kulağa hitap eden araçlara özellikle radyo ve televizyona kavuşmaları ve bunlardan etkin bir şekilde yararlanmaları yolunda uyarıcı ve yardımcı çalışmalar yapmak,
- i. Merkezde mevcut her türlü malzemeyi her an gösteriye hazır bir vaziyette bulundurmak (MEB. TD., S. 1550, 14.4.1969, s. 115).

Yönetmeliğin ikinci bölümünde Merkezin kurulacağı illerin nüfus, okul sayısı ve coğrafi özelliklerine göre örgütsel yapı ve çalıştırılacak personelin çeşidi, Merkez başkanı ve başkan yardımcılarının görevleri açıklanıyordu. Yönetmeliğin üçüncü bölümünde Merkezlerde açılacak kurslarla verilecek hizmetlerin tür ve çeşitleri, dördüncü bölümünde Merkezlerin bütçe ve planlama işleri, beşinci bölümünde teftiş kontrol ve diğer kurumlarla girilecek iş birliği üzerinde duruluyordu. Yönetmeliğin son bölümünde ise Merkezlerin yazı işleri ve Merkezlerde bulundurulması gereken araç ve gereçler açıklanıyordu (Resmî Gazete, 13 Mayıs 1969, ss. 6-7).

4.4.2.7. Akşam Ticaret Liseleri Yönetmeliğinin Yayınlanması

Birinci Süleyman Demirel Hükümeti döneminde yaşanan bir diğer gelişme akşam ticaret liseleri yönetmeliğinin yayınlanmasıydı. Ülkemizde dört yıllık süreli okullar olarak akşam ticaret liseleri ilk defa 1954-1955 öğretim yılında açıldığı bilinmektedir (MEB, 1973, s. 160). Bu liseler çeşitli nedenlerle örgün gündüz eğitiminde lise tahsilini yapamamış yurttaşlara mesleki eğitim veren okullardı. 1959 yılında Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, ülkemizdeki akşam okulları hakkında bilgi verdiği bir konuşmasında Türk eğitim sistemi içinde 7 akşam ticaret lisesinin bulunduğunu açıklamıştır (MEB. TD., S: 1078, 12.10.1959, s. 154). 1967 yılında Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz, orta dereceli öğretim kurumları hangileri olduğuna dair kendisine yöneltilen bir soruya verdiği cevapta akşam ticaret liselerini de saymıştır (MM. TD. B: 73, 0: 1, 15.3.1967, s. 224). Buradan da anlaşılacağı üzere 1950'lerin ortalarında açılan akşam ticaret liseleri planlı kalkınma dönemine geçildiği 1960'lı yıllarda da eğitim ve öğretime hizmetlerine ara vermeden devam etmiştir. Akşam Ticaret liseleri, 8 Şubat 1965 tarihinde 2446 sayılı olurla Turizm ve Meslek Öğretim Genel Müdürlüğü halinde yeni bir çatıda örgütlenen genel müdürlüğe bağlı olarak faaliyet göstermekteydi. Genel müdürlük bu okullarda açılacak olan halk eğitim meslek kurslarının öğretmen ve öğrenci işlerini düzenlemek, yönetmelik ve programlarının hazırlanması ve gözden geçirilmesinden sorumluydu (Koçer, 1975, 254). Türkiye'de eğitilmiş insan gücüne olan ihtiyaç dolayısıyla mesleki ve teknik öğretime ağırlık verildiği planlı dönemde ihtiyaca göre bu okulların sayılarının artırıldığı görülmektedir. Özellikle sanayi ve turizm potansiyeli olan şehirlerde faaliyet yürüttüğü görülen Akşam Ticaret Liselerine 1968-1969 ders yılından itibaren öğretime

başlamak üzere Samsun ve Isparta şehirlerinde yenileri eklenmiştir (MEB. TD., S. 1524, 14.10.1968, s. 467).

Ticaret ve Turizm Öğretim Genel Müdürlüğünün 17 Temmuz 1969 gün ve 324/13871 sayılı teklifi ile İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde akşam ticaret liseleri bir yönetmeliğin çıkarıldığı görülmektedir. Toplam 28 maddeden oluşan bu yönetmelikte akşam ticaret liselerinin amacı; ortaokul derecesinde eğitim aldıktan sonra hayatlarını kazanmak için iş hayatına atılmış, gündüz öğrenimine devam edemeyenler ve ticaret lisesini terk etmiş lise kademesinin çağ yaşını aşmış olanlara ticaret lisesi öğrenimi sağlamak olarak tanımlanmıştır (MEB. TD., S. 1579, 3.10.1969, s. 403). Bağımsız veya gündüzlü öğrenim yapan liseler çatısı altında da açılabilir olması kararlaştırılan akşam ticaret liseleri, dört yıllık öğrenim süresine sahip olup gündüz ticaret liseleri gibi öğrenime başlaması, ara vermesi ve kapanması kararlaştırılmıştır. Yönetmeliğe göre akşam ticaret liselerine kaydolacak öğrenciler, ticaret ortaokulu, meslek tahsili veren ilkokula dayalı beş yıllık meslek okulları mezunları ile bunlardan bir üst tahsile devam etme hakkına sahip olanları kapsamaktaydı. Ayrıca lise ve dengi meslek okullarından tasdikname alanlar içinde bu okulların kuruluş amaçlarına uygun şartları taşıyanlar da akşam ticaret liselerine kaydolabileceklerdi. Yönetmelikte akşam ticaret liselerine kayıt sürelerinin başlaması, kayıt süreleri ve bunların uzatılması ilgili gündüz ticaret liselerinin hükümlerinin esas alınması ve kayıtlarda yaş sınırlamamasının olmaması kabul edilmiştir. Devam zorunluluğunun mecburi tutulduğu akşam ticaret liselerinde bir öğrencinin 30 günlük devamsızlık sınırını aşması durumunda sınıfta bırakılması esas alınmıştır. Ancak 30 günlük bu sınırlama, hastalık, yangın, görevlendirme ve birinci derecede akrabaların ölümü gibi sebepler dolayısıyla öğretmenler kurulunun kararıyla 10 gün uzatılabilecekti. Sınav ve ders geçme durumları da gündüz ticaret okullarının hükümlerine göre yapılması kabul edilen Akşam Ticaret Liseleri yönetmeliğinde bu okulların dersleri genel kültür ve meslek dersleri olarak iki bloğa ayrılmıştır (MEB. TD. S. 1579, 3.10.1969, ss. 403-404).

4.4.3. 1965-1969 Yılları Arasında Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatını Yapılandırma Çalışmaları

1965-1969 yılları arasında önceki dönemlerden beri süregelen Millî Eğitim Bakanlığının örgütsel yapısını düzenleme faaliyetleri devam etmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi Türk eğitim sistemindeki daire ve müdürlükler Dr. Raşit Galip'in Bakanlığı döneminde çıkarılmış olan 2287 sayılı Eğitim Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun'a göre oluşturulmuştu. Birinci Demirel Hükümeti döneminde 2287 Sayılı Kanun'da düzenlemeler yapılmasına dair olan 4926 Sayılı Kanun'a dayanılarak Milli Eğitim Merkez Teşkilatına yeni kurumlar ekleme var olanları yeni isimler altında daha geniş çapta örgütlenme faaliyetleri sürdürülmüştü (Güçlüol, 1983, s. 151).

Birinci Demirel Hükümeti göreve başladıktan sonra kabinede Millî Eğitim Bakanlığı görevine getirilen Orhan Dengiz, meslektaşlarına hitaben bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Bakan Dengiz ilköğretim, genel ve mesleki teknik ortaöğretim ve bu kademelere öğretmen yetiştirmek hususlarında yapmayı planladıkları hizmetlerin en etkili şekilde yerine getirilmesi için Milli Eğitim teşkilatında yeniden düzenlemelere gidilmesi konusundaki çalışmalara hız verileceğini belirtmiştir (MEB. TD., S. 1383. 25.11.1965, s. 420). Yine Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalar hakkında basına verdiği bir röportajında Orhan Dengiz, Millî Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatının yeniden düzenlenmesi konusunda bu zamana kadar yapılmış çalışmaların gözden geçirildiği bilgisini vermiştir. Bu konuda atılan ilk adımları ise 1966 yılında bakanlar kurulu kararı ile Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan idareyi ve idari metotları yeniden düzenleme komisyonuna paralel çalışmalar yürütmek üzere kurulan komisyon faaliyetleri oluşturmaktaydı. Bu çalışmaların nihai amacı Milli Eğitim hizmetlerinin günün ihtiyaç ve şartlarına göre yeniden düzenlenmesini sağlamaktı (MEB. TD., S. 1389. 10.1.1966, s. 10).

Bu konuda yapılan ilk düzenleme Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde daha önce Neşriyat Müdürlüğü adı altında faaliyet gösteren kurumun, 11 Şubat 1966 tarih ve 2160 sayılı onayla Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel

Müdürlüğü ismiyle yeniden örgütlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Güçlüol, 1983:151). Bu düzenlemede ülkedeki eğitim ve öğretim kurumlarının, öğrenci ve öğretmen ve okuyucu sayısındaki artışa ve eğitim, sanat ve kültür alanındaki gelişmelere paralel olarak çoğalan ve çeşitlenen yayın ihtiyacını yeterli ölçüde karşılayabilmek ve daha sistemli yürütülebilmesi amacı etkili olmuştur. Genel Müdürlüğün başlıca görevleri aşağıdaki maddeler halinde toplanmaktaydı:

1. Bakanlıkça yayınlanacak her türlü basma, yazı ve resimlerle ilgili işleri yerine getirme,
2. Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanan yazılarla okul kitaplarına eser yazma ve çevirmeye ilişkin idari işleri görme,
3. Milli Eğitim Basımevinin yönetimi ve bu kurumun Bakanlığa bağlı işlerini idare etmek,
4. Devlet kitapları müdaviil sermayesinin işleri
5. Basma, yazı ve resimleri derleme müdürlüğünün Bakanlıkça görülmesi gereken işleri,
6. Bakanlığın çeşitli istatistiklerle ilgili işleri,
7. Tebliğler Dergisinin, Tercüme Dergisinin, İlköğretim Dergisinin, Güzel Sanatlar Dergisinin düzenli olarak yayınlanmasını ve ilgili yerlere gönderilmesi ile ilgili işler,
8. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan kitapların basılması ve dağıtımının yapılması
9. Kitap yazıp yayınlayanlara satın alma yoluyla yardımda bulunma,
10. Bakanlıkça yetkilendirilmiş resmi bir kurul tarafından incelenerek satın alınmasına karar verilen kitapların okul ve kurumlara dağıtımını sağlamak,
11. Türk Kültürünün yayılması amacıyla Batı Trakya, Kıbrıs, Irak, Mısır gibi ülkelere kitap yollamak,
12. Talim ve terbiye Dergisinin incelediği ve okullar için yararlı gördüğü eserlerin Tebliğler Dergisi vasıtasıyla tavsiye okul kooperatiflerinde ve yayın evlerinde satılmasına izin verme (Koçer, 1975b, ss. 166-167).

4.4.3.1. Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğünün Kurulması

Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde Bakanlığın Merkez Teşkilatında bir diğer 22 Şubat 1966 tarih ve 420/03508 sayılı bakanlık oluruyla Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğüdür. Genel Müdürlüğün amaçları incelendiğinde bunları başlıca beş başlığa ayırabiliriz. Bunlardan ilki okuma çağında bulunan gençlerden meskûn oldukları çevrede okul bulunmaması gibi sebeplerden dolayı öğretim yapamayanları okulların sınavlarına hazırlamaktı. Genel Müdürlük, ikinci olarak bir meslek okulunu bitirdikten sonra iş hayatına atılan ve mesleğinde gelişmek isteyenleri bir üst kademedeki meslek okullarının sınıf geçme ve bitirme sınavlarına hazırlamaktı. Keza Genel Müdürlük okul çağını aşmış vatandaşlardan bir meslek sahibi olmak isteyenleri yahut mesleğinde gelişmek arzusu taşıyanları mektupla öğretim tekniği ile yetiştirerek daha verimli hale getirmektir. Genel Müdürlüğün bir diğer amacı endüstri ve iktisadi alanda çalışanlara kurumlarının istediği seviye ve konularda mektupla meslek öğrenimi kursları düzenleyerek kuruluşların verim düzeyini artırmaya yardımcı olmaktır. Son olarak Genel Müdürlük resmi ve özel kurumlarla iş birliğine girerek ihtiyaç duyulan alanlarda yetiştirici kurslar düzenleyerek bu kurumların çalışmalarına katkı sağlamaktır. Genel Müdürlüğün görevleri ise aşağıda sıralanmıştır:

1. Memleketin mesleki ve teknik öğretimle ilgili çalışma alanlarında mektupla öğretim, teknik yayınlar, tanıtma, çeviri ve genel yayınlar konusunda gerekli çalışma ve hizmetlerin, ilkelerini ve ana tutumunu tespit etmek,
2. Mektupla öğretim yoluyla memleketin ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmesine paralel olarak devlet ve özel sektörün ihtiyacı olan nitelikli elemanların yetiştirilmesini planlayarak Kalkınma Planları ve Hükümet programlarında ön görülen genel eğitim ve mesleki eğitim konularında mektupla öğretim kursları düzenlemek,
3. Bakanlığın orta dereceli mesleki teknik öğretim okulları ile tekniker okullarının ders kitaplarını hazırlamak ve hazırlatmak,
4. Mesleki ve teknik öğretim okulları öğretmen ve öğrencileri için yararlı görülen kitapları Türkçeye çevirip bastırarak okullara dağıtımını sağlamak,

5. Mesleki ve teknik öğretim okullarını yurt içi ve yurt dışında tanıtımını yapmak için broşür ve bültenler hazırlayarak bunları batırarak dağıtımını sağlamak,
6. Bakanlığın mektupla öğretim sahasına giren bütün hizmetleri görmek üzere merkez örgütü ile iş birliği yapmak suretiyle bu hususta daha verimli ve yararlı işlerin görülmesini sağlamak (Koçer, 1975b, ss. 272-273).

Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde bakanlık merkez teşkilatı bünyesinde kurulan bir diğer kurum Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğüydü. İlk kuruluşu 22 Haziran 1933 gün ve 2287 sayılı Kanunda 22 Eylül 1941 gün ve 4113 sayılı Kanunla tadil edilmesi neticesinde Hususi Tedris Müdürlüğü adı altında kurulan bu müdürlük, Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 15 Haziran 1946 tarih ve 4926 sayılı Kanunla Özel Okullar Müdürlüğüne dönüştürülmüştü. Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 13 Haziran 1966 tarih ve 3793 sayılı Bakanlık oluru ile de Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü adını altında yeniden örgütlenmişti. Genel Müdürlüğün amacı ve işlevleri devlet eliyle yapılan eğitim ve öğretim hizmetlerine özel teşebbüs yolu ile yardımcı olmak özel eğitim olanaklarıyla vatandaşların bilgi ve kültür seviyelerinin geliştirilmesine katkı sağlayarak öğretim çağında bulunmalarına karşın eğitim olanaklarından istifade edemeyenlerin yetiştirilmeleri için kurslar ve dershaneler açmaktı. Genel Müdürlük bünyesinde ona bağlı olarak faaliyet gösteren özel okul, dersane, kurs, biçki-dikiş yurtları azınlık, yabancı ve Türk okullarının işlerini yürütmek, ayrıca Kıbrıs ve Batı Trakya'da bulunan Türk okullarında görevlendirilecek öğretmenleri seçmek de genel müdürlüğün yetki alanlarından biri olarak tanımlanmıştı (Koçer, 1975b: 108).

Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, Cihat Bilgehan'ın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde çıkarılan 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun doğurduğu bir ihtiyaç olarak kurulmuştu. Genel Müdürlük bir bütün olarak işleyişinin hukuki gerekçelerini 625 sayılı kanundan almaktaydı. İlgili kanunda özel okul açacak kişilerde aranacak nitelikler, özel bir eğitim kurumu açılması için yerine getirilecek resmi mevzuat, özel eğitim kurumları açıldıktan sonra Bakanlıkça önceden belirlenen kriterlere uygun faaliyet sürdürüp sürdürmediği, okutulacak kitapların belirlenmesi ve bu okulların her türlü denetim işlemlerinin icra edilmesinde genel müdürlük yetkili ve görevliydi (Koçer, 1975b, ss. 116-118).

4.4.3.2. Baş Müsteşarlığa Bağlı Eğitim Birimi Müdürlüğünün Kurulması

Bu dönemde ilk defa 1960 yılında Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu adıyla kurulan kurum Baş Müsteşarlığa Bağlı Eğitim Birimi Müdürlüğü adı altında yeniden örgütlendirilmiştir. 1965 yılında 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu yürürlüğe girince ilgili kanunun 214. ve 215. maddesine göre kurum personellerinin hizmete yatkınlıklarını sağlamak, verimliliklerini artırmak ve üst kadrolara hazırlamak amacıyla ve her kurumda yetiştirme faaliyetlerini düzenleme, yürütme ve değerlendirmede görevli eğitim birimi adıyla yeni baştan organize edilmişti. Millî Eğitim Bakanlığının 1 Temmuz 1966 gün ve 40698 sayılı oluruyla kurulan Müdürlük, Yürütme Komitesi ve Eğitim Birimi Müdürlüğü olmak üzere iki organdan oluşmaktaydı. Organ, Talim Terbiye Kurulu Dairesi, Bütçe ve Planlama Dairesi Başkanı, Öğretmen Okulları Genel Müdürü, Mesleki Teknik Yüksek Öğretim Genel Müdürü, Özlük İşleri Genel Müdürü, Kültür Müsteşarlığından genel müdür seviyesinde bir temsilci ve Eğitim Birimi Müdürünün oluşturduğu üyelerden oluşuyordu (Koçer, 1975b, s. 154). Kuruluşun görevleri düzenleme görevleri, yürütme görevleri ve değerlendirme görevleri olmak üzere üç kısma ayrılmaktaydı. Düzenleme görevleri, personelin hizmet içi eğitim ihtiyaçlarını ve alanlarını araştırarak tespit etmek, bu ihtiyaçlara ve alanlara görevlere göre devlet memurları eğitim genel planının bakanlık personeline ait bölümünü hazırlamak ve ilgili makamlara sunmak, sınıfların eğitim yönetmeliklerine göre hangi alanlarda eğitim göreceğini tespit ederek devlet memurları eğitim genel planının esaslarına göre hizmet içi eğitimi yıllık programı hazırlamak.ve bu programının uygulanması için gerekli daire ve kurumlar arasında koordinasyonu sağlayarak onlarla iş birliği yapmaktı. Müdürlüğün yürütme görevleri ise hizmet içi eğitimi yıllık planını uygulamak, ilgili daire ve kurumlarla iş birliği yaparak faaliyetlerini programlarını hazırlamak, eğitim merkezlerinin yapamayacağı hizmet içi eğitim faaliyetlerini üstlenmek ve hizmet içi eğitim bütçesini hazırlamak ve verilen ödenekleri kullanmaktı. Müdürlüğün değerlendirme görevleri ise özetle yürütölen bütün bu çalışmaların değerlendirmesini yapmaktı (Koçer, 1975b, ss. 152-153).

4.4.3.3. Organizasyon ve Metot Birimi Müdürlüğünün Kurulması

Birinci Süleyman Demirel Hükümeti döneminde bakanlık bünyesinde kurulan bir diğer birim Organizasyon ve Metot Birimi Müdürlüğü adı altında örgütlenmişti. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ön görülen idari reformları çeşitli açılardan gerçekleştirmek amacıyla yönetmek üzere Planlama Teşkilatı bünyesinde İdareyi ve İdari Metotları Geliştirme Komisyonu faaliyete geçirilmiş ve bu komisyon bazı bakanlıklar bünyesine de yaygın hale getirilmişti. Bu komisyonların görevi, yapılması planlanan idari reformlarda tutulacak yolu belirlemek üzere idarenin teşkilat ve hizmetleriyle ilgili genel ilkelerin tespit edilmesi sürecinde bazı çalışmaları yönetmektir. 1962-1963 yılında genel idarenin merkezi ve kuruluş hizmetleri araştırması ve 1965 yılında da genel idarenin kuruluş ve görevleri ile yerel idarelerin kuruluş ve görevlerinin araştırılması için bazı raporlar hazırlanmıştır. Bu raporlardaki teklif ve tavsiyelerde idareyi düzenleme ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesi ve bakanlıklar bünyesinde organizasyon ve metot birimlerinin kurulması, bunların statü ve görevlerinin belirli esaslara bağlanması gereği üzerinde durulduğu görülmektedir (Öğretmen, 1970, s. 14).

Bu raporlar doğrultusunda Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 8 Temmuz 1966 gün ve 43687 sayılı bakanlık oluruyla bakanlık bünyesinde Organizasyon ve Metot Birimi Müdürlüğü kurulmuştur (Koçer, 1975b, s. 1963). Müdürlüğün amacı, Millî Eğitim Bakanlığının kuruluş amaçlarına uygun olarak verimi ve hizmetin kalitesini yükseltecek çalışmalar yaparak idareyi geliştirmek olarak saptanmıştır. Müdürlüğün çalışma konuları ve görevlerine gelince bakanlık örgütünün çalışma yöntemlerini düzenlemek, verimi artırmak, ekonomi sağlamak ve verilen hizmetlerin niteliğini yükseltecek tedbirler almak, bu işlemlerle bilimsel araştırmalar yapmak, yöneticilerle bu hususlarda gerekli istişarelerde bulunmaktır. Ayrıca günün ve verilecek hizmetin gerekleri göz önünde bulundurularak Bakanlığın amaçlarının en iyi şekilde yerine getirilmesini sağlayacak genel yahut özel teşkilat incelemeleri yapmak ve Bakanlığa ait bütün faaliyet konularında uygulanan metotların geliştirilmesini sağlamak Müdürlüğün çalışma konuları arasındaydı. Yine işleri basitleştirme amacıyla iş ölçme ve analizi, iş dağıtımı, iş tarifi, iş akımı, saha ve yerleştirme etütleri gibi tekniklerinin idareciler tarafından uygulanacak şekilde tanıtılmasını sağlamak ve

gereken ünitelere uygulanmasına yardımcı olmak Müdürlüğün bir diğer görev alanı olarak tanımlanmıştır. Yine müdürlük ünitelerin kilit noktalarındaki görev yetki ve sorumluluklarını gösteren rehber veya yönetmenlikler düzenlenmesine yardımcı olmak ve gerektiğinde bunların güncellenmesini sağlamakla görevliydi. Ünitelerin ve ünitelerdeki bazı mevkilerin veya bir sınıf personelin verim standartlarını tespit etmek, bu standartlara ulaşabilmek için insan gücünden ekonomik ölçüde yararlanmanın yollarını araştırmak müdürlüğün çalışma konularından biri olarak belirlenmiştir. Teşkilatın her kademesinde yönetim prensiplerine uyularak koordinasyonun sağlanması için araştırmalar yapacak olan Organizasyon ve Metot Müdürlüğünün yapmış olduğu araştırmaları raporlaştırarak teklif ve tavsiyeler halinde ilgililere sunmakla da görevlendirilmiştir (Öğretmen, 1970, ss. 14-15).

4.4.3.4. Mesleki ve Teknik Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğünün

Kurulması

Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 9 Eylül 1966 tarih ve 451-13858 sayılı Bakanlık onayı ile Bakanlık Merkez Teşkilatına kazandırılan kurum, Mesleki ve Teknik Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğüdür. Genel Müdürlüğün amacı; memlekette mesleki ve teknik yüksek öğretim alanında yetişmiş üst kademe eleman ihtiyacını karşılayabilmek için yüksek dereceli mesleki ve teknik öğretim kurumlarının sayılarını artırmak, bu kurumların çağın gerektirdiği teknik ve teknolojik gelişmelerine uygun seviyeye gelmelerini sağlamak ve her çeşit işlerin yürütülmesini sağlamak olarak belirlenmişti. Genel Müdürlük bünyesinde personel şubesi, öğretim şubesi, öğrenci şubesi, öğrenci şubesi, yatırım ve ihtiyaç şubesi ile tahkikat ve ruhsatname şubesi olmak üzere şube müdürlerinin altında görev yapan beş şube bulunmaktaydı (Koçer, 1975b, ss. 208-209).

4.4.3.5. Talim Terbiye Örgütü Dairesinin Yeniden Düzenlenmesi

Birinci Süleyman Demirel Hükümeti döneminde Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yapılan önemli düzenlemelerden birisi Talim ve Terbiye Dairesiörgütünün yeniden düzenlenmesi olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri faaliyet gösteren kurumun zamanla hantallaşan yapısı, işleyişini de yavaşlatarak olumsuz yönde etkilemeye başladığından Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunda çalışmaları

aksatan tıkanıklıkları ortadan kaldırmak, daireyi araştırmaya yönelik bir yapıya kavuşturmak ve kurulun işleyişini daha akılcı ve verimli hale getirmek amacıyla yeni bir yönetmelik hazırlayarak yürürlüğe koyma yoluna başvurmuştu.⁴²

Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde Bakanlığın 4 Şubat 1966 tarih ve 536 sayılı gereğiyle talim ve terbiye kurulunun yeniden düzenlenmesine dair yönetmelik çıkarılmıştı. Talim ve Terbiye Kurulunda görevlendirilecek başkan ve üyelerle müşavirlerde, ihtisas büroları müdürlerinde, raportörlerde, uzmanlarda ve mütercimlerde aranacak nitelikler ve bunların görevleri hakkında düzenlemeler getiren bu yönetmelik, Talim ve Terbiye Kurulunun 24 Haziran 1966 gün ve 192 sayılı kararıyla kabul edilmişti (MEB. TD., S. 1417, 22.6.1966, s. 213). Toplam 22 madde iki bölümden oluşan yönetmelikte Kurulun nitelik ve görevleri, ikinci bölümde ise çeşitli hükümleri kapsamaktaydı. Yönetmelikte başta Başkan olmak üzere, diğer kurul üyeleri, sekreter, müdürler ve birimlerin işleyişi ve aralarındaki koordineli çalışma, üyelerin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevler açık bir şekilde izah ediliyordu. Yönetmeliğin 4. maddesi, Kurulun bilimsel vasfına uygun olarak Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine seçilebilmek için birtakım koşullar getiriyordu. Buna göre kurulda üye olmak için üniversite öğrenimi yahut bu nitelikte bir öğrenim görmüş olmak, Doğu veya Batı kültürüyle doğrudan doğruya teması olan, en az bir Batı dili bilmek şartı getirilmişti. Ayrıca Talim ve Terbiye Kurulunun bakanlık adına yapacağı görevler göz önünde bulundurularak seçilecek üyelerin genel, mesleki ve teknik öğretim veya kültür alanlarından birinin sorunları üzerinde veya mensubu olduğu bilim dalında araştırma yaparak bu araştırma sonuçlarıyla bilimsel senteze ulaşan kişiler arasından seçilmesi esası konulmuştu. Yine bu yönetmelikle kurulda görev yapacak üyelerin Millî eğitimin çeşitli öğretim ve idare kademelerinde başarı ile hizmet görmüş, bir yükseköğretim

⁴² Cumhuriyet döneminde Mustafa Necati Bey'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde çağdaş ülkelerde olduğu gibi eğitim işlerini bilimsel esaslar üzerine oluşturmak eğitim ve öğretim sistemini ülkenin ihtiyaçları ve çağdaş ölçülere göre düzenlemek amacıyla yetkili kişilerce bir örgüt kurulmasına karar verilerek 789 sayılı kanun ile talim terbiye dairesi oluşturulmuştu. Dairenin işlerini düzenlemek amacıyla 28 Mart 1926 gün ve 3393 Sayılı bir yönetmelik çıkarılmıştı. Sonraki yıllarda Reşit Galip'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde kabul edilen 22 Haziran 1933 tarih ve 2287 Sayılı Eğitim Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun'da bilimsel danışma ve karar organı vazifesindeki Talim ve Terbiye Kurulunun görev ve yetkileri tanımlanmıştı. 1946 yılında çıkarılan 4926 Sayılı Yasa ile Talim Terbiye Kurulu'nun tamamlayıcısı olarak raportör, mütercim, kitaplık ve idare kadroları ihdas edilerek bunların toplamından bir talim terbiye dairesi oluşturulmuşsa da zamanla Talim ve Terbiye Dairesinin yasalarda belirlenen yapısından uzaklaştığı, özellikle 10 Haziran 1949 gün ve 5439 Sayılı Memurin Kanununa Ek Kanun'un 2. maddesine göre dışarıdan yapılan atamalar neticesinde üye sayısı yardımcı personel sayısını aşması sonucunu doğurmuştu. Bunun sonucundaysa daha alt kademelerde çözülmesi gereken meseleler kurulun gündemini günlerce işgal eden sonuçsuz tartışmalara dönmüştü (Özer, 1983, ss. 159-162).

kurumunda  ğretim  yesi olabilecek nitelikte, tecrübeli meslek mensupları arasından seçilmesi esası getirilmişti (Resmî Gazete, 15 Ağustos 1966, ss. 7-8).

Yeni Yönetmeliğin 5. Maddesine göre Talim ve Terbiye Kurulu  yelerinin başlıca görevleri kurul ve kurul dışı toplantılara katılmak, oyunu kullanmak, gerektikçe Kurul dışı toplantılara katılmaktı. Dairenin bilimsel karar organı olarak Kurulun görevleri ise Millî eğitimimizin amaçlarını, ilkelerini tespit etme;  ğretim sistemimizi ve metotlarımızı geliştirme, kurumlarımızın standartlarını koruma; eğitim pl nlarının esaslarını tespit etmek, okulların ve gerektikçe kurumların  ğretim programlarını hazırlama veya hazırlatıp geliştirmek; ilk ve orta dereceli  ğretim kurumlarının ders,  ğretmen, yardımcı ders, kaynak kitaplarını ve  ğretim araçlarını inceleyip değerlendirmek, öğretmenlik mesleğinin ve eğitim idareciliğinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri düşünmek, Bakanlığın millî ve genel kültür yayınları ile meslek yayınlarında göz önünde bulundurulacak esasları tespit etme, yayımlanacak eserlerden ve yazılardan gerekli gördüklerini inceleme veya inceletip değerlendirme ve başka ülkelerle yapılacak kültür antlaşmaları hakkında görüş belirterek milletlerarası eğitim ve kültür toplantılarında milletimizin temsili ile ilgili hazırlıkları inceleme incelemek başlıkları altında toplanmaktaydı (Resmî Gazete, 15 Ağustos 1966, s. 8).

Yönetmelikte 6 ve 7. maddeler müşavirliğe seçilecek kişilerde aranan nitelikler ve müşavirlerin görevlerini esasa bağlıyordu. Yönetmeliğin 8. maddesinde, dairenin işlerini, kurulun kararları ve prensipleri çerçevesinde sonuçlandırmak ve kurulun çalışmalarına, araştırmalarına ve denemelerine temel olacak  n hazırlıkları yapmakla görevli ihtisas bürolarının kurulması  n g r lm şt r. Yönetmelikte  ng r len ihtisas büroları, mevzuat bürosu,  ğretim programları bürosu, ders kitapları bürosu, belge ve denklik bürosu, kültür bürosu, araştırma ve değerlendirme bürosu, istatistik ve planlama bürosu, tercüme bürosu ve belgelendirme bürolarından oluşmaktaydı ( zer, 1983, s. 163). Yönetmeliğin bu bürolarında görevlendirilecek olan raportörlerin  niversite veya yüksekokul öğrenimi yapmış, en az bir Batı dili bilen ve Millî Eğitim kurumlarımızda en az beş yıl hizmeti bulunan başarılı meslek mensupları arasından seçilmeleri esasa bağlanmıştı. İhtisas bürolarında görevlendirilecek uzmanlarınsa özel bir yetişmeyi gerektiren iş konularında Daire mensuplarını tamamlama yeteneğini taşımaları, mütercimlerin, ihtiyaç duyulan yabancı dili iyi bilmeleri ve  ğretim ve

eğitim alanlarıyla ilgili tercüme işlerinde başarılı olmaları gerektiği vurgulanıyordu (MEB. TD., S. 1417, 22.6.1966, s. 214).

4.4.3.6. Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliğinin Çıkarılması

Birinci Demirel Hükümeti döneminde Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliğinin çıkarılması bakanlığın örgütlenmesi konusunda uygulanan bir diğer politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi 1926 yılında 789 Sayılı eğitim Teşkilatı Kanunu ile Teftiş Kurulu Başkanlığı kaldırılarak Talim Terbiye Dairesine bağlanmıştı. Teftiş işlerini düzenlemek üzere ilk yönetmelik ise “Eğitim Vekâleti Müfettişlerinin Hukuk, Salahiyet ve Vazifelerine Dair Talimname” adlı yönetmelikti. 2287 Sayılı Kanun’un 10. maddesi ile 1933 yılında yeniden kurulan teftiş kurulu başkanlığı için aynı kanunun bir başka maddesinde başkanlığın işlerini düzenlemek amacıyla bir tüzük hazırlanacağı belirtilmişse de bu tüzük hiçbir zaman çıkarılamamıştı. Bu sebeple 1926 yılında kabul edilen yönetmelik kullanılmaya devam edilmişti. 1949 yılında bakanlık tarafından bölge müfettişlikleri sistemine geçilmiş ancak gerek bu yönetmelikte birçok eksikliğin bulunması gerekse zamanla birtakım ihtiyaçların doğması teftiş kurulu başkanlığının çalışmalarının aksamasına sebep olmaktaydı. Bu aksaklıkları gidermek için bölge sistemine göre yeni bir yönetmelik tasarısı hazırlanmışsa da bu yönetmelik yürürlüğe konulamadığından Bakanlık geri adım atarak eski sisteme geri dönmüştü. Bütün bu olumsuz sonuçlarına rağmen Bakanlıkça eski yönetmelik 1967 yılına kadar kullanılmaya devam edilmişti (Su, 1983, s. 179).

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Teftiş Kurulu Başkanlığının 30 Kasım 1966 gün ve 9048 sayılı yazısıyla dairelerine gönderilen Teftiş Kurulu Yönetmeliğini 21 Ekim 1967 tarih ve 342 sayılı kararıyla kabul etmiş, Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem’in aynı günkü oluruyla Teftiş Kurulu yeni yönetmeliği onaylanmıştır. Sekiz bölüm ve toplam 71 maddeden oluşan yönetmeliğin birinci bölümü teftiş kurulunun görev ve amaçlarını tanımlamıştı. Buna göre teftiş kurulu, bakanlığın denetimine bağlı kurumları ve kuruluşları izlemekle bunların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için gereken önlemleri almakla, öğretmen ve idarecilerin mesleki yeterlik ve dünya görüşü açısından gelişmelerini sağlayacak yardım hizmeti ve soruşturmaları yapmakla

sorumlu bir kurum olarak açıklanmıştı. Yönetmeliğin ikinci bölümü müfettişliğe atanacaklarda aranacak vasıflar, atanma, terfi kriterleri açıklanmaktaydı. Buna göre Milli Eğitim Müfettişliğine atanmak için üniversite ve yüksekokul mezunu olmak, orta ve yüksekokullarda en az 8 yıl görev yapmış olmak, bu sürenin asgari 3 yılını idareci olarak hizmet etmiş bulunmak ve her iki görevi de üstün başarılı olarak tamamladığının tespit edilmiş olunması gerekiyordu. Cumhurbaşkanı ve Başbakanlık onayı ile atanacak olan müfettişlerin terfilerinin genel terfi hükümlerine göre yapılması esasına bağlanmıştı. Ancak başmüfettişliğe geçişte; yönetme kabiliyeti, meslek alanındaki bilgi, tecrübe ve olgunluk derecesi, merkez ve taşra teşkilatlarıyla münasebetlerde ve müfettişler arası iş birliğinde gösterilen gayret ve olumlu tutumla özellikle üstün başarı ve çaba esas alınacaktı. Yönetmeliğin üçüncü bölümünde teftiş kurulu başkanı ve müfettişlerin görevleri ile yetkilerini tanımlanıyordu. İlgili Yönetmeliğin dördüncü bölümünde teftiş kurulu başkanlık bürosunun görevleri, beşinci bölümünde ise teftiş kurulunun çalışma esasları açıklanıyordu. Yönetmelikteki altıncı bölüm, teftiş hizmetlerinin çeşitlerini genel teftişler, ders teftişleri, imtihan teftişleri, yeni açılacak resmi ve özel eğitim kurumlarıyla ilgili incelemeler, soruşturmalar, incelemeler ve araştırmalar olmak üzere yediye ayırıyordu. Yönetmeliğin yedinci bölümünde yeni atanan müfettişlerin meslek içerisinde yetiştirilme usulleri, sekizinci bölümünde ise maaş, yolluk ve diğer özlük haklarıyla ilgili açıklamaları içermekteydi (MEB. TD., S. 1473, 9.19.1967, ss. 355-359).

4.4.3.7. Bakanlık Merkez ve Taşra Teşkilatındaki Eğitimle İlgili Uzmanlıklara Atanacaklar Hakkında Yönetmelik

Birinci Demirel hükümeti (27 Ekim 1965-3 Kasım 1969) döneminde Millî Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatındaki eğitimle ilgili uzmanlıklara atanacaklar hakkında yönetmelik bir çıkarılmıştır. İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde eğitim öğretim hizmetlerinde önemli gelişmelerden birisi olarak karşımıza çıkan bu yönetmelik eğitimde uzmanlık hizmetlerinin yasal bir güvence altına alınmasını sağlamıştı. Böylelikle eğitim sisteminin gelişmesinde önemli bir boyut olan uzmanlık benimsenmeye başlanmıştı (DPT, Sosyal Planlama Başkanlığı, 1988, s. 68). 13 Mayıs 1969 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak resmen yürürlüğe giren bu Millî Eğitim Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatındaki Eğitimle İlgili

Uzmanlıklara Atanacaklar Hakkında Yönetmelik ile Millî Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilâtındaki eğitimle ilgili uzmanlıklar, görev yerleri ve bu görevlere atanacakların menşeleri çeşitli esaslara bağlanmıştı. Yönetmeliğe göre Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde ihdas edilen uzmanlıklara atanacak elemanların seçiminde, adayların öğrenim sırasında izledikleri alanlar, konular ve derecelerin göz önünde tutulması hükmü getirilmişti. Yönetmelik, uzmanlık kadrolarına atanmada eğitimde doktora, eğitimde mesleki ihtisas, yüksek lisans, eğitim lisansı, lisans ve yüksekokul diploması alanlar arasında bir üst öğrenim görmüş olmak tercih sebebi olarak kabul ediyordu. Yönetmeliğe göre uzman ve uzman yardımcılığı görevlerine atanabilmek çeşitli şartlara bağlanmıştı. Buna göre üniversite veya yüksekokul mezunu olmakla beraber doktora yapmış ve kendi uzmanlık alanında orijinal bir eser meydana getirmiş ve en az bir batı diline vakıf bulunmuş olanlar uzman kadrolarına, yalnız üniversite veya yüksekokul mezunu olanlar uzman yardımcısı kadrolarına atanabileceklerdi. Bununla beraber Yönetmelik uzman yardımcısı olarak altı yıl başarılı bir şekilde hizmet verenlerin uzmanlığa geçirilebilmesini önünü açıyordu. Son olarak Yönetmelik, uzman ve uzman yardımcılığına atananların altı aydan iki yıla kadar aday olarak çalıştırılmalarını ve başarıları usulüne göre tespit edilenlerin memurlukta asaletlerinin onaylanmasını hükme bağlıyordu (Resmî Gazete, 13 Mayıs 1969, s. 7).

4.4.4. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında (1968-1972) Eğitim

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 16 Ekim 1962 tarihli 77 numaralı Kanun gereğince T.B.M.M. Plan Karma Komisyonu ile Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunca karara bağlanan İkinci Beş Yıllık (1968-1972) Kalkınma Planı, TBMM genel kurulunun 3 Temmuz 1967 tarihli 132'nci birleşiminde karara bağlanmıştır. 21 Ağustos 1968 günü Resmî Gazetede yayınlanarak resmen yürürlüğe giren İkinci Beş Yıllık Plan'da temel gelişme hedefi olarak, gayrisafi millî hasılayı 1967-1972 yılları arasında %40,3 artırmak olarak belirlenmiştir. Bununla beraber, İkinci Beş Yıllık Plan'da, kalkınma hızını yalnızca 1967-1972 yılları arasında yükselebilmeyi değil, fakat aynı zamanda ekonomik sosyal yapıyı, hızlı bir gelişme temposunu 1972 yılı ötesinde de devam ettirebilecek bir üretim gücüne erdirmeyi hedef olarak alınmıştır. İkinci Plan'da, ekonominin yılda ortalama yüzde 7 oranında gelişmesi öngörülürken, bu gelişmenin sağlanabilmesi ve devam ettirilebilmesi için köklü bir yapısal değişimin

meydana getirilmesi de hedef alınmıştır. Planda ekonomik faaliyetlerin bütünüyle modernleştirilmesi bir yandan geleneksel tarım metotları yerine ileri teknoloji ve tekniklerin kullanılmasına, öte yandan gayrisafi millî hâsıla içindeki sanayi sektörünün payının hızla yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu maksatla ekonomide sürükleyici bir nitelik kazanacak olan sanayi sektörünün üretimi yılda ortalama %12,0 artırılacak ve gayrisafi millî hâsıla içindeki payı 1967 yılında %16,3 ten 1972 yılında %20,5'e çıkarılması esas olarak kabul edilmişti (Resmî Gazete, 21 Ağustos 1968, s. 1).

Ekonomik kalkınmanın toplumsal kalkınmadan ayrı düşünülmediği İkinci Beş Yıllık Plan'da eğitimden beklentiler çeşitli maddeler olarak toplanmıştır. Buna göre eğitim kademelerinin çalışma hayatı ile ilişkisi sağlanarak insan gücünün değişen bir dünya için hazırlanması gerçekleştirilecekti, temel eğitim sonrasında devletin sağladığı eğitim imkânlarından herkesin yararlanması için fırsat eşitliği ilkesine göre düzenlenecekti. İlköğretim faaliyetlerinin nicelik ve niteliğinde şehir ve köy farklarını azaltıcı ve öğrenime devam etmeyenler bakımından belirli kabiliyetleri ve kavrayışları geliştirici yönde düzenlenecekti. Bu amaçla ilkokul öğrenim programları yeniden düzenlenerek ilköğretimi tamamlayıcı yaygın eğitim programları geliştirilecek ve ilköğretimin bütün çağ nüfusu kapsamı sağlanacaktı. İlköğretim sonrası eğitim kapasiteleri kalkınmanın gerektirdiği insangücü taleplerini karşılayıcı yönde geliştirilerek genel eğitim ve teknik eğitim dağılımı her kademede tek bir değerlendirme sistemi ile sağlanacaktı. Genel, mesleki ve teknik eğitimin bütün kademelerinde ders programları arasında, tek bir eğitim anlayışına göre birlik sağlanacaktı. Bütün eğitim kademelerinde öğretim programları, eğitimde iş ilkesini gerçekleştirecek yönde ve yeterli bir beden ve sanat eğitimi programı ile desteklenerek düzenlenecekti (DPT, İBYKP, 1968, ss. 158-159).

İkinci Beş yıllık Kalkınma Planında belirlenen bu ilkelerdeki hedeflere ulaşabilmek için uygulanacak politikalar, Sağlanacak Gelişme ve Uygulanacak Politikalar bölümünde Eğitim Politikasının Ana Hatları başlığı altında açıklanmıştı. Buna göre eğitimin teorik bilgiler aktarmak yerine bireylerin dikkat, muhakeme, kıyaslama, soyutlama gibi kabiliyetlerini geliştirilmesi ve gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamda problemleri çözücü nitelikte olmasını öngörüyordu. Ayrıca planda eğitimin öğretim yoluyla bilgide ihtisaslaşma niteliği taşıması iktisadi gelişmenin

gerektirdiği insan g¼c¼ yetiştirmesi gerektiği ancak b¼ylelikle sorumlu, alışkan, yaratıcı ve kalkınmaya katkı sağlayacak bireylerin yetiştirileceği ortaya konulmuştur (DPT, İBYKP, 1968, ss. 162-163).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında her kademe eğitim kurumlarına dair hedefler belirlenmiştir. İkinci Beş Yıllık kalkınma planında okul ¼ncesi eğitim ve ilköğretimin temel eğitim kademesi içerisinde ele alındığı g¼r¼lmektedir. Planda temel eğitim, kişilerin içinde bulundukları toplumun sorunlarını kavrayabilmeleri ve çevrelerini tanıyabilmeleri, yurttaşlık haklarını kullanmak için gerekli bilgileri edinmeleri, yaşamaları için gerekli asgari kabiliyeti kazanmaları amacı ile verilen eğitim olarak tanımlanmıştır (DPT, İBYKP, 1968, s. 163).

Planda, ilkokul programlarının temel eğitimin amaçlarına uygun olarak geliştirileceği ve programlarda elişlerinin ağırlığının artırılarak kitaptan yapılan ¼đretim yerine g¼zleme ve denemeye dayalı oyunlardan yararlanılan programlara gidileceği belirtilerek ilkokulların okuma yazma seferberliğimizin y¼netildiđi yaygın eğitim merkezleri olarak geliştirilmeleri ¼n g¼r¼lm¼řt¼ (DPT, İBYKP, 1968, s. 164). İlk¼đretimin ilkokul çağındaki b¼t¼n n¼fusu kapsayacak şekilde geliştirilmesinin hedeflendiği kalkınma planında, kaynakların sınırlılığı nedeniyle ilköğretim ¼st¼ndeki kademelerde yaratılacak eğitim kapasitelerinin kalkınmanın gerektirdiği insang¼c¼ taleplerini karşılayıcı y¼nde geliştirileceği ortaya konulmuştu. Bu kademelerdeki sınırlı eğitim olanaklarından yararlanacak ¼đrencilerin seçmeler yoluyla tespit edilmesi, semelerde ağdaş metotların kullanılması ve yeteneğin ¼l¼ olarak alınması ¼nerildiđi kalkınma planında genel eğitim ve teknik eğitim dağılımı her kademe de tek bir değerlendirme sistemi ile sağlanacağı ifade edilmişti (DPT, İBYKP, 1968, s. 158).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında n¼fusu ilkokul yapılabilecek b¼y¼kl¼kte olmayan k¼ylerin okul ihtiyaını karşılamak amacıyla yatılı b¼lge okullarının kurulmaya devam edeceği ortaya konulmuştu. Bu okulların açılmasında yer seçiminin b¼lge planlaması içindeki şehirleşme y¼nleri, b¼lgenin end¼striyel gelişmesi ve b¼t¼n sekt¼rlerin birbirini tamamlayan yatırımlarını değerlendiren araştırmalar sonunda yapılacağı ve k¼y ilkokulu mezunları için b¼ylece bir eğitim olanağı yaratma amacıyla 1968-1972 d¼neminde yatılı b¼lge okullarında ortaokul kademesinde de eğitim

verilmeye başlanacağı belirtilmişti. Bölge okullarının halk eğitiminin ve çeşitli kurumların yarattığı yaygın eğitim çalışmalarının merkezi haline gelmesi ve bu okullarda köylerde ihtiyaç duyulan küçük sanat ve küçük hizmetlerle ilgili elemanların yetiştirilmesi için özel yaygın eğitim programları düzenlenmesi kararlaştırılmıştı (DPT, İBYKP, 1968, s. 164).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Ortaokulların, ilkokula dayalı 12-14 yaş grubunu kapsayan ve öğrencileri üst dereceli, genel, mesleki ve teknik okullara hazırlayan ve bazı konularda meslek eğitimi veren kademe olarak tanımlandığı ve öğretmen okullarının ise birinci devreleri ile öğrencileri doğrudan doğruya mesleğe hazırlayan okullar dışında bu kademe genel ortaokullar olarak nitelendirildiği görülmektedir. Planın bu kademedeki genel ve mesleki düzeydeki ortaokullar hususunda koyduğu hedefler üç başlık altında toplanmaktaydı. Bunlardan ilki; ortaokul ders programları öğrencilerin devam edecekleri üst okulu ve edinecekleri mesleği seçmelerinde yararlı olacak gözlem ve deneme metotlarına dayanır yönde geliştirilmesi ve bu amaçla gezici laboratuvarlar kullanılarak iş ve beden eğitimi dersleri, bu eğitimden yukarıda açıklanan anlayış içinde yararlanılacak nitelikte kavuşturulmasıydı. Bu konuda ikinci husus açılacak ortaokulların öğretmenlerden azami yararlanmayı sağlayacak büyüklükte olması, bugüne kadar açılmış olan ortaokulların bu optimal büyüklüklere ulaştırılması ve bu amaçla ortaokulların yatılılık imkânlarının genişletilmesi idi. 1968-1972 döneminde genel ortaokulların kapasitesi, yukarı eğitim kademelerinin belirli kapasitelere eriştirilmesi için gereken ortaokul mezununu sağlayacak ölçüde artırılması ise bu konuda koyulan son hedef olarak belirtilmişti.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında ortaokul seviyeli meslek okulları, ebe yetiştiren köy ebe okullarını, ilköğretmen okullarının ilk devresini, teknik tarım ve bahçıvanlık okullarını, İmam-hatip okullarının ilk devrelerini ve sınırlı kapasiteli diğer meslek okullarını kapsamaktadır. Bunlardan köy ebe okunan ile imam-hatip okullarının ilk devreleri dışında ortaokul seviyesindeki bütün mesleki okullar genel ortaokul durumuna getirilecek ve bu amaçla 1968-1969 ders yılında ilk sınıflarına öğrenci alınmayacağı belirtilmişti. Yine ilköğretmen okullarının ilk devresi ise bu

okullar içinde yatılı ortaokullar haline getirilerek eğitim hizmetine devam etmesi ön görülmüştür (DPT, İBYKP, 1968, s. 165).

Tablo 4-19: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Temel Eğitimde Hedeflenen Okullaşma Oranı

(%)	1968-69	1969-70	1970-71	1971-72	1972-73
Yıllar					
İlkokul	89.7	92.5	94.5	100.0	100.0
Ortaokul	29.8	34.9	42.4	47.3	50.9

(DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 54).

Planda Ortaöğretim kademesi, düz lise ve mesleki ve teknik eğitim okullarına dair de hedefler saptanmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ortaöğretim politikalarının belirlenmesinde iktisadi gelişmenin belirli sayı ve nitelikte insan gücü talep etmesi ve bütün yurttaşların çeşitli eğitim kademelerinden yararlanma isteği göz önünde bulundurulmuştur. Kaynakların kıtlığı nedeniyle eğitim harcamalarını asgaride tutmak zorunluluğu dolayısıyla eğitim için iki amaçlı bir gelişme öngörülmüştür. Bunlardan birincisi, iktisadi gelişmenin gerektirdiği insan gücünü yetiştirmek, ikincisiyse bütün yurttaşlara temel eğitim vermektir. Kişilerin bu amaçla yaratılan temel eğitim olanaklarından yararlandıktan sonra daha yukarı kademede eğitim hizmetinden yararlanma isteği kaynakların sınırlılığı nedeniyle talep ederin kabiliyetleri oranında karşılanabileceğinden toplumun tümüne hizmet eden temel eğitim olanakları üstündeki eğitim hizmeti fırsat eşitliği ilkesine göre yapılacak seçimlerden geçene verilmesi kararlaştırılmıştır (DPT, İBYKP, 1968, s. 163).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma planında üniversite ve yüksekokullara öğrenci hazırlayan öğretim kademesi olarak nitelendirilen liselerin 1968-1972 döneminde niteliğini yükseltmek amacıyla öğretmen sayısı, öğretmenlerin hizmet içi eğitimi, eğitim araçlarından yararlanma olanaklarının artırılması ve sınıflarda öğrenci yoğunluğunun azaltılması hedeflenmiştir (DPT, İBYKP, 1968, s. 166). İlköğretim dışındaki bütün öğretim kademelerinden olanakları yeterli olmayan öğrencilerin yetenekleri oranında ve fırsat eşitliği içinde yararlanmaları için parasız yatılılık ve burs olanaklarının artırılacağı, yeterli olanağa sahip öğrencilerin eğitim masraflarına sınırlı ölçüde de olsa katılmaları sağlanacağı belirtilmiştir. Özellikle meslek ve teknik öğretim alanında insan gücü ihtiyaçtan kesin olarak belli olmadan, yeni meslek dal

veya kademeleri ile ilgili eğitim bilimleri ve yeni okullar açılmayacağı esasa bağlanmıştı (DPT, İBYKP, 1968, s. 176). Planda 1966-1967 ders yılında eğitimin genel görünüşü için eğitim hizmeti okul içine dönük kaldığı noktasında eleştirilmekteydi. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında eleştirilen diğer noktalar eğitimde çevre ve iş hayatı ile ilişkisi sınırlı oluşu ve eğitimde işlevselliğin özellikle kız ve erkek teknik öğretimde, sağlanamaması, kabiliyetli olanların eğitimin en üst kademelerine kadar yükselmelerini sağlayıcı bir sistem ve yeterli sayıda burs ve yatılı okuma imkânı yaratılamaması meselesinde toplanmaktaydı. Plan'da mesleki ve teknik öğretim okulları için saptanan hedeflerse aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir:

- a. İlköğretmen okullarının ders programları geliştirileceği ve bu okul mezunlarının görev aldıkları yaygın eğitim programlarının gereklerine uygun öğretim yapılacaktır.
- b. Tarım okulları açılarak bu okulların programlarına çalışma ortamında başarılı olmalarına yardım edecek, insan ilişkileri konusundaki yeteneklerini artıracak dersler konulacaktır.
- c. Kız sanat enstitüleri ve genellikle kız teknik öğretim, kadın işgücünü ekonominin talep ettiği yönde istihdam edilmek üzere yetiştirmek için programlarını geliştirilecektir.
- d. Tüm genel liseler kapasitesinin yüzde 12 si kapasitede olan ticaret liselerinin hizmetler sektöründe gelişen ihtisas alanları göz önünde tutularak geliştirilecek ve kapasiteleri 1968- 1972 döneminde genel liseler kapasitesi içinde aynı oranı devam ettirecek yönde artırılacaktır.
- e. Teknik okulların öğrenim süresi, artan teknisyen ihtiyacını karşılamak için dört yıla çıkarılacak ve öğretim programında yapılacak geliştirmelerle teknisyen yetiştirir niteliğe eriştirilecektir.
- f. Mesleki ve teknik öğretimin sanayi faaliyetleriyle doğrudan doğruya ilişkiler kurmak ve bu amaçla stajların, uygulama çalışmalarının sanayi kuruluşlarında yapılmasını sağlanacak, sanayideki gelişmeler öğretim programlarına hızla uyarlanacaktır (DPT, İBYKP, 1968, ss. 166-169).

Tablo 4-20: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Ortaöğretim İçin Hedeflenen Okullaşma Oranı

(%)	1968-69	1969-70	1970-71	1971-72	1972-73
Yıllar					
Ortaöğretim	13.9	15.1	17.1	19.9	23.0

(DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 56).

Tablo 4-21: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Ortaöğretimde Öğrencilerin Genel Mesleki ve Teknik Öğretime Dağılım Oranı

(%)	1968-69	1969-70	1970-71	1971-72	1972-73
Yıllar					
Genel Lise	57.5	57.5	58.2	59.3	60.2
Tarım Okulları	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9
Teknisyen Okul.	6.6	7.9	9.0	9.6	
Sağlık Okulları	1.5	1.8	2.5	3.0	10.2
İlköğretmen Okul.	14.3	13.7	12.9	12.1	3.4
Kız Teknik Öğret.	5.2	4.8	4.2	3.6	
Diğer Meslek Okul.	14.1	13.4	12.3	11.5	11.4
					3.0
					10.9
Toplam:	100	100	100	100	100

(DPT Sosyal Planlama Dairesi, 1988, s. 56).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirilmesine dair hedeflerin yer aldığı görülmektedir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Türkiye'deki öğretmen durumunun bütün eğitim kademelerinde gelişmeyi ve eğitimin niteliğini sınırlamakta olduğu, öğrenci-öğretmen oranlarının dengeli olmadığı ortaya konulmaktaydı. Ortaokullarda eğitim enstitüsü mezunu öğretmen başına 45, liselerde üniversite mezunu öğretmen başına 38 öğrenci düştüğü ve öğretmen sayısındaki yetersizliğin meslekten olmayan elemanlarla kısmen giderilmeye çalışıldığını ve bu durum eğitimin niteliğini düşürdüğü belirtilmişti. Öğretmenlerden en fazla yararlanmayı sağlayacak metotlar geliştirilmemesi ve öğretmenlerin yurt içindeki dağılımlarının dengesiz oluşu, Türkiye'deki öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamının en önemli sorunları olduğu belirtilmekteydi. Köy ilkokullarında 1960-1965 döneminde öğretmen sayısında %30 bir artış yakalanmasına rağmen öğrenci öğretmen oranını ancak %46'dan %48'e çıkarabilmişti. Bu oranlar şehir ilkokulları için %40 öğretmen sayısındaki artışa karşı 41'den 45'e çıkarılabiliyordu (DPT, İBYKP,

1968, s. 160). Planda öğretmen yetiştirmede ve hizmet içinde eğitimde bilimsel gelişmeler izleneceği ortaya konulmuştu (DPT, İBYKP, 1968, ss. 158-159). 1968-1972 döneminde liselerde verilen eğitimin niteliğini yükseltmek amacıyla öğretmen sayısı, öğretmenlerin hizmet içi eğitimi ve eğitim araçlarından yararlanma olanaklarının artırılacağı belirtilmekteydi (DPT, İBYKP, 1968, s. 166). Öğretmenlerin insan gücü açığı büyük fakat az talep olan dallarda yetiştirilmesi için özel programlar uygulanacağını belirtildiği Kalkınma Planında öğretmenlerin diğer çalışma alanlarına kaymalarını önleyici tedbirlerin alınacağı, bölgesel dağılımını dengeleyici ve mevcut öğretmenlerden azami yararlanmayı sağlayıcı bir politika uygulanacağı ortaya konulmuştu (DPT, İBYKP, 1968, s. 176).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücünü yetiştirmek hedeflerden biriydi. Bu amaçla mesleki ve teknik eğitimin geliştirileceği belirtilmişti. İkinci Plan'ın ilke ve hedefleri ile bu süreçte çıkarılan yönetmeliklerin ve 1970 yılında toplanan VIII. Milli Eğitim Şûrasının kararlarının birbiriyle uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Bu süreçte planın eğitim hususundaki hedeflerini gerçekleştirmek için ortaya koyduğu eğitimde rehberlik, uzmanlık ve ders araç gereçlerinin öğretim sürecindeki önemine dair önerilerine dair somut adımlar atılarak bunlarla ilgili yönetmeliklerin çıkarılmıştı (DPT, Sosyal Planlama Başkanlığı, 1988, s. 68). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ında eğitim planlaması tanımlarının Birinci Plan'daki tanımlamalara göre daha somut içeriklere dayandığı görülmektedir. Bununla birlikte planda herhangi bir eğitim kurumu için somut bir eğitim programının sunulmadığı görülmekteydi (Hesapçıoğlu, 1984, ss. 142-143). Plan eğitim hedeflerinin gerçekleşmesi bakımından inceleyen uzmanlar hemen tüm kademeler için yapılan öngörülerin tutarsız olduğunu kaydetmişlerdi. Zaten hükümet yetkilileri temel eğitim, mesleki ve teknik öğretim ve öğretmenlerin dallara göre dağılımı konularında planın öngörülerine bağlı hareket etmemişlerdi (Hesapçıoğlu, 1984, s. 147). 1960 yıllardaki kalkınma planlarının eğitim açısından en büyük eksikliği eğitim alanının planlamasına yol gösterecek bir felsefeye sahip olunmayışı ileri sürülmüştür. Buna göre; bir eğitim felsefesi ve stratejisi olmadığından tıpkı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında olduğu gibi hedeflerin anayasadan türetilmişti. Sonuç itibarıyla örgün eğitim sistemi,

ekonomik ve sosyal yapının gereklerine uygun olmayan dinamik koşullara ve değişimlere açık olmayan yapısını sürdürmüştü (Hesapçıoğlu, 1984, s. 148).

4.4.5. 1965-1969 Yılları Arasında Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Genel Durumu

1965-1969 yılları arasında Türk eğitim sistemi içindeki ilköğretim ve ortaöğretim okullarında öğretmen mevcudunu artırmaya yönelik çalışmalar sürdürülüyordu. Bu çalışmalar Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kadro cetvellerine yeni kadroların eklenmesi ve ilköğretim, genel ve mesleki teknik ortaöğretime öğretmen yetiştiren kurumların hacimlerini genişletme çalışmaları olarak iki başlık altında toplanıyordu. Bunlardan ilki 1966, 1967 ve 1968 yıllarında 2287 Sayılı Kanun'da düzenleme yapılmasına dair çıkarılan 4926 Sayılı Kanun üzerinde yapılan düzenlemelerdi. 4926 sayılı Kanunda yapılan ilk düzenleme Orhan Dengiz'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 1966 tarihinde çıkarılan 781 Sayılı Kanun'la yapılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığına verilmiş olan öğretmen kadrolarının 1966-1967 ders yılında açılacak 2.000 ilkokulla mevcut okullara eklenecek sınıfların öğretmen ihtiyacının karşılayamamaktaydı. Orta öğretim kurumlarındaysa 1966-1967 ders yılında açılacak sınıf ve boş geçen derslerin kapatılması amacıyla ihtiyaç olan kadroların karşılanması için hazırlanan kanun tasarısı TBMM'nin tarihli oturumunda kabul edilmiştir (MM. TD. B: 122, O: 1, 01.08.1966, s.787). 9 Ağustos 1966 tarihinde yürürlüğe giren bu kanunla Orta Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı okullar, meslekî ve teknik öğretim okulları gezici köy kursları, ilköğretmen okulları ve İmam-hatip okullarına ayrılmak üzere 400 adet kadro eklenmiştir. Kanunla ilköğretim okullarında istihdam edilecek öğretmenler için 9000 ek kadro tahsisi sağlanmıştır (Resmî Gazete, 9 Ağustos 1966, s.4).

4926 Sayılı Kanun'da yapılan bir diğer düzenleme ise İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde çıkarılan 910 Sayılı Kanun'un çıkarılmasıdır. Millî Eğitim Bakanlığının diğer bakanlıklarla kıyas edilemeyecek kadar hızlı gelişmesi sonucunda mevcut kadroların 1967-1968 ders yılında ilköğretim okullarında açılacak sınıfların öğretmen ihtiyacını karşılamada yetersiz kalışı dolayısıyla hazırlanan 910 sayılı tasarı TBMM'nin 10 Temmuz 1967 tarihli oturumunda kabul edilmiştir (MM.

TD. B: 136, 0: 1, 10.7.1967, s.566). 26 Temmuz 1967 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren bu kanun ile Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı okullar, mesleki ve teknik öğretim okulları, gezici köy kursları, ilköğretmen okulları ve imam-hatip okulları için 2950 yeni öğretmen kadrosu çıkarılmıştır. Ayrıca kanunda ilköğretim okullarında istihdam edilecek öğretmenler için 10. 000 yeni kadro ayrılmıştır (Resmî Gazete, 26 Temmuz 1967, s.2).

İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 28 Haziran 1969 tarihli oturumunda 1968-1969 ders yılında gerekli kadro ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1057 sayılı kanun tasarısı hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı Kuruluş kadroları ile Merkez kuruluş ve görevleri hakkındaki 2287 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair olan 4926 sayılı Kanuna bağlı kadro cetvellerinde değişiklik yapılmasına dair 2.7.1962 tarihli ve 58 sayılı Kanuna ek kanun adıyla kabul edilmiştir (MM. TD. B: 82, 0: 1, 28.6.1968, s.480). 17 Temmuz 1968 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren bu kanun ile çıkarılan 15.571 kadronun 36.660 tanesi ortaöğretim kurumlarına, 42 tanesi Kız, Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okullarına, 10 tanesi Yüksek İslâm Enstitüsü ve diğer okullara ayrılmıştır. Çıkarılan bu kanunda ilköğretim olanağından yoksun nüfusun varlığı da göz önünde bulundurularak 11.650 kısmı ilköğretime verilmişti (Resmî Gazete, 17 Temmuz 1968, s.6). Böylelikle ilköğretmen okulları ve eğitim enstitülerinden mezun olacak öğretmen adaylarının ve ilkokullar, ortaokullar liseler diğer orta dereceli meslekî, teknik, genel öğretim yapan liselere öğretmenlerin atanmalarına olanak sağlanmıştır.

1969 yılı devlet bütçesi görüşmelerinde TBMM genel kurulunda konuşan Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem, AP hükümeti döneminde Millî Eğitim Bakanlığı özelinde yaşanan gelişmeleri açıklarken son yıllarda ilköğretim ve genel-mesleki teknik ortaöğretim kurumlarındaki öğretmen istihdamına da değinmiştir. Bakan Ertem ilköğretim kademesinde istihdam edilen öğretmen sayısının son üç yıllık süre zarfında 32.825 artarak 117.900'a yükseldiğini, ortaöğretim kademesindeyse öğretmen sayısının 9.342 artarak 19.548'e ulaştığı bilgisini vermiştir (MM. TD. B: 55, 0: 2, 18.2.1969, ss. 572-573). Yüksek öğretmen okullarına ve eğitim enstitülerinde kol dersleri öğretmen sayılarındaki artışa değinen Bakan Ertem, ilgili okullarda 1965 yılında 181 olan matematik öğretmeni sayısının 1969 yılı itibarıyla 459'a, toplam fen

grubu  ğretmeni 2.682'den 6.521'e, İngilizce  ğretmeni sayısının ise 522'den 810'a yükseldiği bilgisini vermiştir (MM. TD. B: 55, 0: 2, 18.2.1969: 575).

Birinci Süleyman Demirel Hükümeti döneminde öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi için uygulamaya konulan ilk politika öğretmenlerin donatım ödeneklerinin g ncellenmesiydi. 3 Nisan 1926 gün ve 789 sayılı Eğitim Teşkilâtına dair olan Kanunun 19 uncu maddesi, ilk  ğretmen okullarıyla köy  ğretmen okullarından mezun olan öğretmenlere, elbise ve teçhizat bedeli olarak bir defaya mahsus olmak üzere ücret ödenmesi esasa bağlamıştı (Tekişık, 1967, s. 9). 789 sayılı kanunun 19'uncu maddesiyle ödenmesi kabul edilen 80 lira elbise ve teçhizat bedeli kanun yürürlüğe girdiği 1926 yılında 35 lira olan bir  ğretmen maaşın iki katının üstünde bir miktara denk düştüğünden öğretmenlerin kanun kapsamında belirlenen zaruri donatım ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Ancak bu miktarın 1963 yılının şartlarında bir ayakkabı alacak kadar maddi bir değeri kaldığından 789 sayılı Eğitim Teşkilâtına dair olan kanunun 19 uncu maddesiyle belirlenen donatım ödeneğini karşılamaya yetecek bir maddi değeri kalmamıştı. Ayrıca bir  ğretmen maaşının 350 lira olduğu 1963 yılında bu tutarın iki katına denk gelecek miktarın da 700 lira olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda verilen bu para, ilgili kanunun 19. maddesinde belirtilen elbise ve donanım bedelini karşılamakta yetersiz kalışı bu maddenin günün şartlarına göre yeniden düzenlemesi gereğini doğuruyordu. Yine kanunda yapılacak bu düzenleme ile VII. Millî Eğitim şûrası ve Kalkınma Planlarının kabul ettiği esaslara uygun olarak öğretmenlerin maddi durumlarını iyileştirilecek ve öğretmenlik mesleğin cazip hale getirilmesi konusunda önemli bir mesafe kat edilmiş olacaktı. Bu amaçla Cumhuriyet Senatosu Tunceli  yesi Mehmet Ali Demir ile Kırklareli  yesi Ahmet Naci Arı, 8 Ekim 1963 tarihinde 789 sayılı Eğitim Teşkilâtına dair olan Kanunun 19. maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifi getirmişlerdir. Bu kanun teklifi, Cihat Bilgehan'ın Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 1 Temmuz 1965 tarihinde TBMM'de görüşülmesine başlanmıştır (MM. TD. B: 138, 0: 1, 1.7.1965, s. 687).

TBMM'nin kabul ettiği tasarı metni, Cumhuriyet Senatosu, Milli Eğitim Komisyonu ve Millet Meclisi Bütçe ve Plan Komisyonlarında görüşüldükten sonra üzerinde yapılan yeni düzenlemelerle 16 Temmuz 1966 tarihinde TBMM

Başkanlığına gönderilmişti. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'in 26 Temmuz 1966 tarihinde tasarının öncelikle gündeme alınarak görüşülmesi teklifi üzerine Millet Meclisinde görüşülen kanun tasarısı, 789 sayılı Eğitim Teşkilâtına dair olan Kanun üzerinde bir düzenlemeye gidilerek ilgili Kanunun 19. maddesinin değiştirilmesine dair 777 sayılı kanun adıyla kabul edilmiştir (MM. TD. B: 119, O: 1, 26.7.1966, s. 672).

Bu kanuna göre Millî Eğitim Bakanlığınca atandıkları yerlerde göreve başlayanlara, bir defaya mahsus olmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden başlangıç maaşlarının bir katı oranında donatım ödeneği verilmesi ve bu ödenekten vergi kesilmemesi hükme bağlanıyordu. 777 sayılı kanun, ilgili kanunun birinci maddesindeki a ve b bentlerine göre ilk öğretmen okullarını yatılı, gündüzlü olarak bitirenlerle dışarıdan sınava girerek ilkökul öğretmenliği diploması alanlar, öğretmen yetiştiren herhangi bir yükseköğrenim kurumunu yatılı ve gündüzlü olarak bitiren öğretmenleri kapsamaktaydı. 1 Mart 1966 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş olarak kabul edilecek bu kanuna, donatım ödeneği öğretmenleri üç yıl içinde herhangi bir sebeple öğretmenlikten ayrıldıkları yahut meslekten ihraç edildikleri takdirde aldıkları ödeneği geri ödemekle yükümlü hale getirmekteydi. Bununla beraber öğretmenlik dışı bir devlet memuriyetini yürütmekte iken, öğretmen yetiştiren herhangi bir kurumu dışarıdan sınavlarını vererek bitiren ve kurumlar arası geçişle Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmen olarak çalışmaya başlayanların, donatım ödeneğinden faydalanamayacakları hükme bağlanmıştı (Resmî Gazete, 3 Ağustos 1966, s. 1).

Buna karşılık kanun tasarısının TBMM'de oylamaya sunulmadan önce muhalefet vekilleri tarafından eleştirildiği görülmektedir. Bunlardan TİP grubu öğretmenlere verilecek donatım ödeneğinin kitap gibi mesleki gelişim materyallerine de genişletilmediği takdirde eksik olacağı yönünde görüş belirtmişti. TİP Yozgat Milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı bu konuda aşağıdakileri söylemiştir:

İyi bir meslek formasyonu almış öğretmenin bir de başlangıçtaki tabîî ihtiyaçları sağlanırsa, görevine zevkle başlayacağı muhakkaktır. Nedir bu başlangıçtaki tabîî ihtiyaçlar? Kanun bu ihtiyacı elbise, ayakkabı olarak nitelemektedir. Elbette doğrudur ama en önemlisi bir kitaplıktır, öğretmen görevine başlarken ona ışık tutacak, yol gösterecek kitaplardır, öğretmene mutlaka bir kitaplık sağlanmalıdır. Kitap öğretmenin ilk kılavuzu değil, meslek süresince her zaman başvuracağı en gerekli bir yardımcısıdır. Okulu yeni bitiren kişi aldığı bilgilerle bir süre gider, ama okumadığı takdirde kurulmuş

bir oyuncak gibi mutlaka durur. Her meslek sahibi devamlı okumalıdır, ama öğretmen durmadan okumalıdır. Bunun için de ne tabii ihtiyacı olan elbise, ayakkabının yanında bavullar dolusu kitapları olmalıdır. Bu da donatım ödeneğinin bu ihtiyacı karşılayacak miktarda olması ile mümkündür. Elbise, ayakkabı gibi en tabii şeyler bugün paramızla en azından beş, altı yüz lira ile en mütevazı bir meslek kitaplığı da birkaç bin lira ile satılmaktadır. Buna rağmen yurdumuzun gerçeklerini de göz önünde tutarak öğretmene ilk aldığı maaşının hiç değilse iki misli tutarında bir paranın verilmesini istiyoruz. Bu da bugünkü ölçüye göre 1.000 lira civarındadır. Bununla ilgili bir teklifte bulunuyorum.

Bahadanlı'nın tasarıya eklenmesini istediği bu teklif tasarının görüşülmesinin TBMM ve Senato tarafından tamamlandığı gerekçesiyle kabul edilmediği görülmektedir (MM. TD. B: 119, O: 1, 26.7.1966, ss. 671-672).

4.4.5.1. Çıkarılan Yönetmelikler

4.4.5.1.1. İlköğretim Öğretmenlerinin Üstün Başarılı Sayılmalarına Dair Esasların Belirlenmesi

Birinci Demirel hükümeti döneminde ilköğretim öğretmenlerinin üstün başarılı sayılmalarına dair esasların belirlendiği bir yönetmeliğin çıkarıldığı görülmektedir. İlgili yönetmelik İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde İlköğretim Genel Müdürlüğünün 20 Şubat 1967 gün ve 7967 sayılı teklifi ve Talim Terbiye Dairesinin 4 Aralık 1967 gün ve 415 sayılı kararıyla İlkokul Öğretmen ve İdarecilerinin Üstün Başarılı Sayılmalarına Ait Yönetmelik adı altında yayınlanmıştır (MEB. TD., S. 1484, 15.1.1968, s. 2). Toplam yedi bölüm ve 34 maddeden oluşan yönetmeliğe göre stajyer öğretmenler ve değerlendirilecek öğretim yılında adli ve idarî suçlardan sebebiyle ceza almış ve disiplin kurulu kararına dayanılarak nakledilmiş öğretmenler üstün başarılı sayılma işlemine dahil edilmeyeceklerdi. Öğretmen başarıları 100 tam puan üzerinden değerlendirilecek ve 85 ve üzeri puana sahip olan öğretmenler üstün başarılı kabul edileceklerdi. Verilecek puanlar öğretmenin o bölümdeki üstün başarısına göre hesaplanacak ve değerlendirme yapılırken çevre şartları ve mevcut imkânlar ile üstün başarılilik ölçüleri belirten gereklikler ve çalışmaları gösteren belgelerin göz önünde tutulması esas kabul edilmişti (Tekışık, 1979, s. 171).

Yönetmelikte öğretmenlerin üstün başarılı sayılma alanlarını idare ve mevzuatla ilgili çalışmalar, rehberlik ve eğitim işleri, kültürel gelişim ve sosyal ilişkiler olmak üzere başlıca dört alana ayrılmıştı ve her bir alanın 10 puan üzerinden

değerlendirilmesi kabul edilmişti. Buna göre bir öğretmenin öncelikle mevzuat ile ilgili işlerde üstün başarılı sayılabilmesi için mevzuata iyice hâkim olmak ve mevzuatla ilgili bilgileri el altında bulundurması gerekiyordu. Yönetmeliğe göre öğretmenlerin çalıştığı okul ve ders verdiği sınıfta ders aracı ve demirbaş eşyalarının sağlanması, yapım, bakım ve onarım işlerinde üstün bir çaba göstermeleri ve görevi ile ilgili olarak hazırladığı plan ve programları başarıyla uygulamış olması bir diğer gerekliliktir. Ayrıca meslekî toplantı, seminer, konferans ve örnek derslere katılması ve görevlerini başarıyla yerine getirmesi öğretmenlerin mevzuat ile ilgili üstün başarılı sayılmalarında diğer kıstaslardır (Resmî Gazete, 28 Aralık 1967, s. 10).

Yönetmelik, ilkokul öğretmenlerinin rehberlik ve eğitim işlerinde üstün başarılı sayılmalarında rehberlik ve eğitim işlerindeki çalışmaları değerlendirilirken göz önünde bulundurulacak esasları dört başlık altında belirlemişti. Bunların öğrencileri üstün bir eğitim seviyesine ulaştırmak için, gereken rehberliği yapmak, öğrencileri üstün bir eğitim seviyesine ulaştırmak için, gereken tedbirleri almak, öğrencilerini üstün bir eğitim seviyesine ulaştırmak ve çalıştığı okulun toplum kalkınması etkinliklerine katılarak buradaki çalışmalarında üstün çaba göstermek olduğu görülmektedir. Yönetmelikte öğretmenlerin kültürünü geliştirmede üstün başarılı sayılmaları, okuduklarını kendisine mal edebilecek üstün bir okuma zevkine sahip olması, yazılı ve basılı eserler meydana getirmesi, mesleki toplantı, seminer, konferans ve gezilere katılmaları, çeşitli kurs ve sınavlarda başarı kazanmaları, güzel sanatlar alanında merak ve istek sahibi olmak, bu alanda maharet ve becerileri ortaya koyacak çalışmalar yapmak gibi kriterlere bağlanmıştı. İlgili yönetmelikte öğretmenlerin sosyal münasebetler alanında üstün başarılı sayılmalarında ise başlıca dört esas göz önüne alınmıştır. Bunlardan ilki öğretim yılı içinde çalışma ve davranışlarıyla ağırbaşlılığı, soğukkanlılığı, dürüstlüğü ve çalışkanlığı gibi meziyetleriyle çevresinde olumlu düşünceler uyandırmış olmaktır. Yine öğretmenlerin her türlü toplumsal görevlerini üstün bir seviyede yapmış olması, katıldığı toplantılarda, toplantılarda sevilmiş, sayılmış ve sözü dinlenen bir kişi olmak ile öğretmenlik mesleğine yakışır bir kılık ve kıyafete içinde bulunmak diğer kriterleri oluşturmaktaydı (Resmî Gazete, 28 Aralık 1967, ss. 10-11).

4.4.5.1.2. İlköğretmen Okulu Mezunlarına Ait Stajyerlik Yönetmeliğinin Yayınlanması

Birinci Süleyman Demirel hükümeti döneminde öğretmenlik mesleğine dair gelişmelerden biri de ilköğretmen okulu mezunlarına ait stajyerlik yönetmeliğinin yayınlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı Döneminde Talim ve Terbiye Dairesinin 31 Ocak 1966 tarih ve 8 sayılı kararıyla ilköğretmen okulu mezunu öğretmenlerin stajyerlik işlerini düzenleyecek bir yönetmelik çıkarılmıştır (MEB. TD., S. 1439, 13.2.1967). Toplam 9 maddeden oluşan Yönetmelikte, stajyer öğretmenlerin atanacakları kurumda yapmakla yükümlü olduğu görevler, bu kurumlarda yetiştirilmeleri ve bu hususta verilecek rehberlik hizmetleri, stajyerliğin kaldırılması süreci, stajyerlikte başarı gösteremeyenlerin durumları gibi konuları esasa bağlanmaktaydı (Tekışık, 1979, ss. 165-166).

Buna göre ilkokul öğretmenliğine atanan stajyer öğretmenlerin aday öğretmenlik süreleri bir yıldan üç yıla kadar tespit edilmiştir. Bu süre sonunda adayların memuriyetteki asaletlerinin tasdiki bölge ilköğretmen müfettişinin başkanlığında kurulacak stajyer öğretmenin bağlı bulunduğu ilköğretim müdürü ve stajyer öğretmenin çalıştığı okulun müdüründen oluşan üç kişilik bir kurul tarafından verilecek ve valilik yoluyla gönderilecek tutanağa göre Millî Eğitim Bakanlığınca tespit edilmesi esası kabul edilmiştir. Yönetmeliğin ikinci maddesine göre stajyer öğretmenlerin yetiştirilmelerinde tek öğretmenli okullara atanan stajyer öğretmenler ile birden fazla öğretmenli okullara atanan stajyer öğretmenler olarak bir ayrıma gidilmiştir. Yönetmeliğe göre okuttuğu grup veya sınıftaki başarısı ile yetiştirme programını uygulaması kurul tarafından yeterli görülen stajyer öğretmenlerden asil öğretmenliğe geçirilerek asil öğretmenliğe geçirilenlerin stajyerlikte bulundukları süre emekliliklerinde fiilî hizmetlerine sayılmaları hükme bağlanmıştır. Stajyerlikte başarı gösteremeyen adayların staj süreleriye bir yıl daha uzatılması, ikinci öğretim yılı sonunda da başarı gösteremezlerse, 371 sayılı Kanun hükmüne göre tam teşkilâtli başka bir okulda bir öğretim yılı daha denemeye tabi tutulmaları kabul edilmiştir. Buna rağmen başarı gösteremeyen stajyerlerin görevlerine son verilmesi esasa bağlanmıştır. Ayrıca yönetmeliğe göre Millî Eğitim müdürleri, ilköğretim müfettişleri, ilköğretim müdürleri, okul müdürleri, tecrübeli öğretmenler, stajyerin mezun olduğu ilköğretmen

okul müdür ve öğretmenleri, stajyerlere bu Yönetmelikle verilmiş olan görevlerin yerine getirilmesinde kolaylık göstererek başarılı birer öğretmen olmalarında gerekli rehberlik ve yardımı yapmakla yükümlü tutulmuştur (Resmî Gazete, 4 Nisan 1967, s. 6).

4.4.6. Mesleki ve Teknik Öğretim Okulları Öğretmenlerinin İntibak Kanunu

Birinci Süleyman Demirel hükümeti döneminde mesleki ve teknik öğretim okulları öğretmenlerinin intibakına dair kanun çıkarılmıştır. Ülkemizde 1934 ve 1936 yıllarında teknik personel ihtiyacını kısa sürede karşılamak üzere öğrenim süreleri 3 yıl olarak tespit edilen kız ve erkek meslek öğretmen okulları açılmıştı. Kız ve erkek sanat enstitülerine meslek dersi ve atölye öğretmeni yetiştiren bu meslek öğretmen okulları, okul sayısı ve öğretmen istihdamı açısından yeterli düzeye çıktığında öğrenim süreleri de 3 yıldan 4 yıla çıkarılarak adları mesleki ve teknik öğretmen okulları olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklikle meslek öğretmen okulu mezunları 25 lira maaşla göreve başlattırılırken teknik öğretmen okulunu bitirenler için başlangıç maaşı 30 lira olarak kabul edilmesi ortaya bariz bir eşitsizliğin çıkmasına sebep olmuştur. Bu hal sonunda kız ve erkek teknik öğretmen okullarının mezunları 30 lira maaşla göreve başlamış olduklarından kısa zaman içinde kendilerini de mezun eden öğretmenlerini maaş bakımından geride bırakmışlardı. Ayrıca kamu ve özel sektörün, yetişmiş teknik personele yaptığı cazip maddi teklifler teknik okulların öğretmen kadrolarını sarsacak bir hale geldiğinden son yıllarda erkek ve kız sanat enstitülerinde hizmet eden bu durumdaki öğretmenlerin önemli bir kısmının, öğretmenliği bırakarak başka sahalarda daha yüksek ücretle çalışmalarına sebep olmuştur. İntibaksızlık yüzünden farklı bir kıdem kaybına maruz kalan bu kapsamdaki öğretmen sayısı ise 720 yükselmişti. Bu öğretmenlerin mesleğe 30 liradan başlamış gibi emsallerine intibak ettirilmeleri yoluyla terfilerinin yapılması çözülmesi gereken bir sorun olarak beklemekteydi (MM. TD. B: 84, 01, 3.7.1968, s. 685).

Aynı okul mezunu öğretmenler arasında maaş özlüğü hususundaki bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için Antalya Milletvekili İhsan Ataöv ve 13 arkadaşı TBMM'ne Millî Eğitim Bakanlığı meslekî ve teknik öğretim okulları öğretmenlerinin

intibakı hakkında kanun teklifi vermiştir. Bu kanun teklifi, Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in Meclis Genel Kurulunun 3 Temmuz 1968 tarihli oturumunda meslekî ve teknik eğitim okulları öğretmenlerinin intibakı hakkında kanun teklifinin önemine binaen bir an evvel kanunlaşması için öncelik ve ivedilikle görüşülmesi için verdiği önerge ile görüşülmeye başlanmış ve aynı gün kabul edilmiştir. Kanun, 18 Temmuz 1968 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (MM. TD. B: 84, 01, 3.7.1968, s. 572).

Kanun, yürürlüğe girdiği tarihte Millî Eğitim Bakanlığına bağlı meslekî ve teknik öğretim okullarında öğretmenlik yapanlarla bu okullar öğretmenliğinden gelip Millî Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilâtında çalışanlardan kız ve erkek meslek öğretmen okulları ile yurt içinde veya dışında bu okullara denk eğitim veren okullardan mezun olanları kapsamaktaydı. Bu kapsamdaki öğretmenlerden 30 liradan maaş veya ücretle göreve başlatılmış olanların göreve başladıkları tarihten itibaren başlangıç maaşları 6 ay 25 lira aslî maaşta çalıştıktan sonra 30 lira olmak ve başarılı geçen her üç yılda bir terfi ettirilmek suretiyle intibakları yapılmasını hükme bağlamıştır. Yapılan intibak neticesinde maaşları yükseltilemlerin artan yılları bu kanunla yükseltilemlen son maaş derecesinde geçmiş sayılmakla beraber yapılacak yükseltilemler bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte alman aylığın iki üst derecesini ve iki kıdem yılının geçmemesi esas bağlanmıştır. Kanunun ikinci maddesine göre birinci maddedeki şartları taşıyanlardan kendi istekleriyle meslekten çekilmiş olup da bu kanunun yayınından evvel veya sonra tekrar mesleğe dönmüş veya dönecek olanların da bu kanun hükmünden faydalanmaları kabul edilmiştir. İlgili kanuna elenen geçici madde ile hizmet durumlarına göre aylığı yükseltilemlere, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten başlamak üzere, yükseltilemlen aylıkları ödenmesini kabul edilirken geçmiş yıllar için aylık farkı ödenmeyeceği hükmü getirilmiştir. Geçici maddede düzenlenen bir diğer konu, kanuna göre yeniden intibakları yapılanların eski derece tutarları üzerinden kesilmiş bulunan kesenek, karşılık ve artış farklarıyla yeniden tespit edilecekti. Karşılık ve artış farkları arasındaki farklar kurumca hesaplandıktan sonra toplamı ilgililer adına borç kaydedilerek aylıklarından her ay %10 oranında kesilerek Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına gönderilir (Resmî Gazete, 18 Temmuz 1968, ss. 1-2).

4.4.7. 4357 Sayılı Kanun'un Sekizinci Maddesi Hakkında Düzenleme

Bu dönemde ilkokul öğretmenleriyle ilgili 4357 Sayılı Kanun'un 8. maddesi hakkında düzenleme yapılmıştır. Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 13 Ocak 1943 tarihinde kabul edilen 4357 Sayılı Kanun, özel idarelerden maaş alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarına, terfi, taltif ve cezalandırılmalarına ve bu öğretmenler için teşkil edilecek sağlık ve içtimai yardım sandığı ile yapı sandığına ve öğretmenlerin alacakları hakkında birtakım düzenlemeler getirmişti. Bu Kanunun 8. maddesinde; *“Mazeretsiz olarak on beş gün içinde vazifeye başlamayan, tatil sonunda mazereti olmadan derse başlama tarihinden bir hafta evvel işleri başında bulunmayan ve ders yılı içinde mazereti olmadan aralıksız bir hafta vazifesine devam etmeyen öğretmenler inzibati muameleye lüzum kalmadan Eğitim Vekilliğince istifa etmiş sayılırlar. Mazeretlerin üç gün içinde bildirilmesi ve bir hafta içinde usulüne göre tevsik edilmesi şarttır. Sıhhi lüzum, ölüm, doğum, yangın gibi zaruretler olmadıkça mazeretle ilgili izinlerin vazife mahallerinde kullanılması mecburidir.”* (Resmî Gazete, 19 Ocak 1943, ss. 4289-4290) hükmü bir bağlayıcılık olarak bu kapsamdaki öğretmenleri ilgilendirmekteydi.

Zamanla 4357 sayılı kanunun bu maddesinin uygulanmasında görülen bazı aksaklıklar üzerine Millî Eğitim Bakanlığı, 11 Mayıs 1967 tarihli ve 208(11/0-1) 20578 sayılı bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgede; 4357 sayılı kanunun 8. maddesi, her ne kadar *“ders yılı içinde mazereti olmadan aralıksız bir hafta vazifesine devam etmeyen öğretmenlerin görevinden çekilmiş sayılacağına”* dair bir hüküm içermesine karşın bu maddenin uygulanması görev başında bulunmama halini kapsamakta olduğundan uygulamada birtakım aksaklıklara neden olmaktaydı. Zira mazeretsiz göreve gelmemek, başlamak veya bu haller ortadan kalktıktan sonra görevine başlamak suretiyle göreve devam eden bir öğretmen hakkında herhangi bir zamanda bu maddeye giren bir açığı bulunması halinde görevden çekilmiş sayılma işleminin uygulanması, maddenin amaç ve kapsamına uyuşmamaktaydı. Bu nedenle genelgede bu durumda bulunan öğretmenlerin devamsız geçen günleri için 4357 Sayılı Kanun'un 7. maddesindeki meslekle ilişkisinin kesilmesi halini doğuran; *“Öğretmenlik mesleğiyle ilgili işler bakımından haysiyetsizliği, iffetsizliği ve vazifesinde bırakılmasına mâni bir suiistimali sabit olan öğretmenler bir daha meslekte ve*

teşkillerinde kullanılmamak üzere meslekten çıkarılırlar.” hükmüne bağlı olarak 788 Sayılı Memurin Kanun’un 29., 30., 31. ve 32. maddelerinde sırasıyla geçen kınama, maaş kesintisi, kıdem düşürme ve derece düşürme cezalarından birinin verilmesi gerektiği ortaya konulmuştur (Tekışık, 1979, s. 162).

Aynı genelgede seminer çalışmalarına devam etmeyen öğretmenler için, ilkökul öğretmenlerine ait seminer hakkında 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 43. maddesinin a fırcasındaki *“Öğretmenler yaz tatilinde aralıksız iki ay izinlidirler. Ancak bu iki aylık izin sürelerine dokunulmadan kalan tatil zamanlarında saptanacak meslekle ilgili çalışmalara katılmakla yükümlüdürler.”* denilmektedir. Seminer çalışmalarının düzenlenmesindeki amaç öğretmenlerin mesleki bilgi ve görgüsünü geliştirmek olduğundan birinci dereceden olarak öğretmenlik mesleği açısından bağlayıcıydı. Bu nedenle öğretmenlerin düzenlenen seminerlere katılmamaları görevlerini ihmal olarak değerlendirileceğinden ilgili öğretmenler hakkında 4357 Sayılı Kanun’un yukarıda içeriğini belirtilen 8. maddesinin uygulanması gereği kabul edilmiştir (Tekışık, 1979, s. 162).

4.4.8. Eğitim Enstitülerinin Düzenlenmesi

1965-1969 yılları arasında Türkiye’de öğretmen yetiştirme konusunda birtakım düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi de eğitim enstitülerinin öğretim sürelerinin artırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren eğitim enstitülerinin öğretim süreleri ve müfredatlarında zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak ve işleyişteki aksaklıkları düzenlemek amacıyla çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden bir tanesi de 1941-1942 ders yılında bazı bölümleri dışında iki yıla indirilmesiydi. 2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren III. Milli Eğitim Şûrasının aldığı kararlar gereğince 1946-1947 ders yılında resim, beden eğitimi ve müzik dersi dışında bütün dersleri okutabilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi düşüncesi ile eğitim enstitülerine toplu dersler bölümü açılmıştı. Toplu dersler bölümü öğrencilerinin gereken başarıyı gösteremedikleri ortaya çıkınca 1949-1950 ders yılında enstitülerin bölümlerinde yeniden düzenleme yapılarak fen ve edebiyat bölümleri

kurulmasına kararlaştırılmış, fakat bu düzenleme de beklenen sonucu vermemişti (Oğuzkan, 1983, ss. 607-608).

Türkiye’de planlı döneme girildiği 1960’lı yıllarda eğitim enstitülerinin programlarının güncellenmesi ve enstitülerin öğrenim sürelerinin artırılmasına dair ilk düşünceler, Bedrettin Tuncel’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde hazırlanması düşünülen bir tasarıyla gündeme gelmişti (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 1960, s. 5). Buna rağmen böyle bir tasarı TBMM’ne getirilmediği gibi 1960-1965 yılları arasında bu hususta yasal bir düzenlemeye gidilmemiştir. Eğitim enstitülerin ıslahı konusunda gündeme getirilen en önemli konu, bu okulların sürelerinin üç yıla çıkarılmasıydı. Bu teklif ise planlı dönemde ilk defa 29 Ocak 1961 tarihinde çalışmalarına başlayan Milli Eğitim Planlama Kurulunda bir alt komisyon olarak faaliyetlerini yürüten Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu ve On Yıllık Plan adıyla yayınlanan rapora dayanmaktaydı. Raporda öğretmen adaylarına teorik bilgilerin verilmesinin yanında mesleği uygulama becerisi kazandırılmasının da önemli olduğu, fakat Eğitim Enstitülerinin iki yıllık öğrenim sürelerinin bunun için yeterli olmadığı dolayısıyla bu sürenin üç yıla çıkarılması gerekli görülmüştü (MEB, 1961b, s. 55).

Eğitim enstitüleri, 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan VII. Milli Eğitim Şûrasında ele alınan konulardan birisini oluşturmuştur. Şura’da öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi konularında çalışmalarını sürdüren üçüncü komisyon tarafından Eğitim enstitülerinin bütün bölümlerinin öğrenim sürelerinin üç yıla çıkarılmasını teklif edilmiş ve komisyonun bu teklifi Şûra Genel Kurulunca da kabul edilmiştir (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 224, 233). VII. Milli Eğitim Şûrasının çalışmaları sonucunda kabul edilen gerekler uyarınca eğitim enstitülerinin pedagoji, edebiyat ve fen bölümlerinin üç yıla çıkarılmasını esası, Millî Eğitim Bakanlığının 9 Haziran 1962 gün ve 3-188 sayılı kararıyla onaylanmasına ve 26 Mart 1963 tarih ve 3453 sayılı sağlamlaştırılmasına rağmen bu karar uygulamaya konulamamıştır. İlhami Ertem’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde, Talim ve Terbiye Dairesi aldığı 21 Eylül 1967 gün ve 344 sayılı bir kararla eğitim enstitüleri yönetmeliğinin 2. maddesinde bir değişikliğe giderek eğitim enstitülerini bazı bölümlerinin öğrenim sürelerini üç yıla çıkarmıştır. Bu bölümler, Türkçe, sosyal bilgiler, matematik, fen ve tabiat bilgisi, eğitim, resim-iş, beden eğitimi, müzik,

Fransızca, İngilizce ve Almanca bölümlerini kapsamaktaydı (MEB. TD., S. 1474, 16.10.1967, s. 363).

Bu arada Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü 10 Eylül 1966 gün ve 32530 (2) 11196 sayılı bir yazısı ile Eğitim Enstitülerinin Türkçe, sosyal bilgiler; matematik ve fen tabiat bilgileri bölümlerine ait yeni ders dağılım çizelgelerinin kabul edilmesini teklif etmiştir. Bu teklif, Talim ve Terbiye Kurulu, 23 Eylül 1966 tarih ve 228 sayılı kararıyla uygun görülmüştür (MEB. TD., S. 1422, 3.9.1966, s. 237). TBMM genel kurulunda 19 Şubat 1967 tarihli konuşmasında bu konuya değinen Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz, eğitim enstitülerinin fen bölümünün matematik, fen-tabiat bilgisi, edebiyat bölümünün de Türkçe-sosyal bilgiler olmak üzere dört bölüme ayrılması nedeniyle eğitim enstitüleri için yeni programlar yapmak zorunluluğu ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu çalışmaların yetkililerce başlatıldığını söyleyen Bakan Dengiz, orta dereceli okullarımıza öğretmen yetiştiren bu okulların programlarının ihtiyacı karşılayacak şekilde geliştirilmesi ve kapasitelerinin ayarlanması için çalışmaların ise devam etmekte olduğunu açıklamıştır (MM. TD., B: 58, 0: 3, 19.2.1967, ss. 509, 517).

Eğitim enstitülerinin öğrenim süreleri hususunda yapılan bu düzenlemeye karşın enstitülerin bölümleri arasındaki öğrenim sürelerinin farklılığı, meslek derslerinin sayısı ve dağılımı bakımından bölümler ayrılıklarının devam etmiştir. Bu durum 1968-1969 ders yılı başında biri eğitim enstitülerinin bütün bölümlerin öğrenim süresinin üç yıla çıkarılması ve diğeryse eğitim enstitülerinde öğretmenlik meslek bilgisi ve genel kültür dersleri açısından bölümler arasında bir denge ve bütünlük ağırlık kazandırılması tedbirlerini gündeme getirmiştir (Duman, 1991, s. 165).

Milli Eğitim Bakanlığının bu hususta yürüttüğü çalışmaların ise 1968 yılından itibaren uygulamaya geçirilmeye başlandığı görülmektedir. Talim Terbiye Dairesinin 15 Mayıs 1968 gün ve 119 sayılı aldığı kararıyla eğitim enstitülerinin tüm bölümlerinin öğrenim sürelerini üç yıla çıkarılmış ve enstitülerin Türkçe, sosyal bilgiler, matematik ile fen ve tabiat bilgileri bölümlerinin buna göre hazırlanmış olan ders dağıtım cetvelleri ve ders programları yayınlanarak ilgili kurumlara gönderilmiştir (MEB. TD., S. 1507, 24.6.1968, s. 292). Çözüm bekleyen bir diğer konu olan eğitim enstitülerinde okutulmakta olan genel kültür ve meslek derslerine eşit ağırlık kazandırılması ise

Talim Terbiye Dairesinin 11 Temmuz 1968 tarih ve 183 sayılı Eğitim Enstitülerinin üç yıla çıkarılan bölümlerinin Türkçe-Kompozisyon ve Meslek Dersleri ile Eğitim Bölümlerinin Ders Dağıtım Cetvelleri ve Ders Programlarının Kabulü kararıyla hayata geçirilmiştir (MEB. TD., S. 1512, 22.7.1968, s. 331).

Ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmekte başat bir rolü olan eğitim enstitüleri hususunda 1965-1971 yılları arasında yapılan son düzenleme ise 25 Kasım 1968 tarihinde kabul edilen eğitim enstitüleri yeni yönetmeliğiydi. Yönetmelikte eğitim enstitülerinin; *ortaokullarla muadili öğretim kurumlarına ve ilköğretmen okullarına öğretmen, ilköğretim müfettiş ve ilköğretmen okullarına bağlı uygulama okullarına başöğretmen yetiştiren; ilk ve ortaokullarla ve ilköğretmen okullarıyla ilgili problemler üzerinde incelemeler yapan ve bu okullar öğretmenlerinin meslekî gelişmelerine yardım eden bir yükseköğretim kurumudur*, şeklinde tanımlanmıştır (MEB. TD., S. 1530, 22.7.1968, s. 495). Yönetmeliğin bu açıklamasından da anlaşılacağı üzere yönetmelik yeni bir değişiklik getirmemekle beraber bu yönetmelikle yönetim işleri, eğitim ve öğretim, kayıt ve kabul konuları düzenleniyordu.

4.4.9. İlköğretim Okullarının Öğrenim Sürelerinin Artırılması

1965-1971 yılları arasındaki Süleyman Demirel hükümetlerinin Öğretmen yetiştirme ile ilgili gerçekleştirdiği bir diğer düzenleme ise İlköğretmen okullarının öğrenim sürelerinin artırılmasıydı. Türkiye’de 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı Kanun ile 21 Köy Enstitüsü, okutulacak öğrencilerin %25’i şehirden, %75’i köyden olmak üzere belirlendiği İlköğretmen okulları çatısı altında yeniden örgütlendirilmiştir (Kocabaş, 2007, ss. 13-14). İlköğretmen Okullarının 1954-1975 yılları arasında özellikle köy çocuklarının öğrenim görmelerinde ve hayata atılmalarında dolayısıyla köylerin sosyal ve ekonomik kalkınmalarında azımsanmayacak bir katkısı olmuştur (Ünay, 2007, s. 87). 6234 sayılı kanunun 2. maddesinde ilköğretmen okullarının öğrenim süreleri, ilkokul mezunları için 6 yıl ortaokul mezunları içinse 3 yıl olarak belirlendiği görülmektedir (Resmî Gazete, 4 Şubat 1954, s. 8093).

İlköğretmen okulları konusu 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şûrası’ndan öğretmen yetiştirme ve mesleğin cazip hale

getirilmesi başlığı altın üçüncü komisyon tarafından ele alınarak bu konuda çeşitli tedbirlerin alınmasına karar verilmişti. Bunlardan bir tanesi de öğretmen okullarının öğretim süresinin bir yıl artırılması ve 1962-1963 ders yılından itibaren bunun yürürlüğe konulmasıydı. Bununla beraber ülkemizde ilköğretim kademesinde kısa sürede çok sayıda öğretmene ihtiyaç olması karşısında ülkenin sınırlı iktisadi olanakları dolayısıyla şartların uygun olacağı ileride bir zamana ertelenmesine karar verilmişti (VII. MEŞ, MEB, 1962, s. 214).

6234 Sayılı Köy Enstitüleri ile ilköğretmen okullarının Birleştirilmesine Dair Kanunun 2. maddesinin değiştirilmesini esas alan ilköğretmen okullarının öğrenim sürelerinin artırılmasına dair kanunun tasarısı, 1966'ta TBMM'ne getirilerek görüşülmeye başlanmıştı. Meclis zabıt cerideleri incelendiğinde bu tasarının TBMM'de müzakereleri esnasında parti grupları arasında çeşitli görüş ayrılıklarına ve tartışmalara neden olduğu görülmektedir. Kanun tasarısına karşı çıkan milletvekillerin gerekçeleri üç temel noktada toplanıyordu. Bunlardan ilki bu okulların öğrenim sürelerinin artırıldığı takdirde memleketin acil çözüm bekleyen öğretmen açığı sorununda mesafe kat edilemeyeceği ve her sene daha noksan öğretmen yetiştirmiş olacağı yönündeydi (MM. TD. B: 96, 0: 1, 4.5.1967, s. 483). Bir diğeri ise öğretmen yetiştirilmesindeki amacın üniversiteye gönderilmek değil, cehaleti yok etmek için köylere gönderilecek bilgili öğretmenlerin yetiştirilmesi olduğu yönündeydi. Ayrıca öğretmen okulu mezunlarını lise mezunları gibi üniversiteye giriş hakkı tanımak suretiyle hazırlama yoluna gidilecek olursa lise mezunlarını dahi alamayacak halde bulunan üniversitelerin bu talebi karşılayamaz hale gelecekti (MM. TD. B: 96, 0: 1, 4.5.1967, s. 489). Bu hususta bir diğerk görüş ise tasarının kanunlaşması durumunda öğretmen okulları gibi meslek okulları olan tarım okullarındaki öğrencilere aynı haklarının verilmeyişi, memlekette sosyal adalete ve anayasanın emrettiği hukuka aykırı olacağıydı (MM. TD. B: 96, 0: 1, 4.5.1967, s. 488).

Buradan anlaşılacağı üzere tasarıya karşı çıkan milletvekilleri, öğretmen yetiştirilmesi konusunu mesleki ve teknik öğretim olması noktasından değerlendirdikleri ve genel eğitimden ayrı bir tür olarak kalmasının gereğine inandıkları görülmektedir. Buna karşılık tasarı yürürlüğe girdiği tarihte ilköğretmen okullarına devam eden öğrenciler yeni usule göre öğrenimine devam edebilecekler, bu

okullardan mezun olanlar ise yüksekokul ve üniversitelere girişte lise mezunları gibi muamele görebileceklerdi (Cumhuriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1967, s. 7).

Bu hususta yapılan ilk düzenleme, İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 10 Ocak 1969 tarihinde kabul edilen 1079 sayılı Kanun bu okulların öğrenim sürelerinin değiştirilmesiydi. 6234 Sayılı Kanun'un 2. maddesinde düzenlemeye gidilen bu kanuna göre ilköğretmen okullarının öğrenim süresi, ilkokul mezunları için en az 6, ortaokul mezunları için en az 3 yıl olarak belirlenmesi ve ilköğretmen okullarında, gerekirse hazırlık sınıfları da açılabileceği şeklinde düzenlenmesi kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 18 Ocak 1969, s. 1). Kanun tasarısının amacı ilköğretmen okullarının öğrenim sürelerini düzenleyerek öğrenci ve mezunlarını bir yandan meslek için, bir yandan da yükseköğrenim kademelerine hazırlayabilmek için yeniden bir ders programı düzenlemek suretiyle ilköğretmen okullarının seviyesini yükseltmek amacını gütmektedir. Kanun ilköğretmen okullarında okuyan yetenekli ve yükseköğretimde okumayı gücü yetecek gençlere devlet eliyle girmelerini sağlayacak nitelikte olması sebebiyle ana muhalefet partisi CHP tarafından desteklenmekteydi (MM. TD. B: 26, 01, 10.1.1969: 468-469).

Kanun tasarısının görüşüldüğü 10 Ocak 1969 günkü TBMM genel kurulunda diğer parti grupları da tasarı hakkında görüşlerini belirtmiştir. YTP Grubu adına söz alan Erzurum Adına Nihat Diler, Üniversitelerin lise mezunlarını da sınava tabi tuttıkları ve öğretmen okulu mezunları da lise mezunu olduklarına göre sınavda hangisi başarı gösterirse başarı derecesine göre kabul edileceğine göre ilköğretmen okullarının süresinin bir yıl artırılmasına gerek olmadığı yönünde görüş belirtmişti. Bu nedenle Senatonun, ülkenin ihtiyaçlarını dikkate alarak yapmış olduğu bu değişikliğe parti grubu olarak katıldıklarını ve gerekirse hazırlık sınıflarının açılmasına dair hükmünü de destekledikleri açıklamasında bulunmuştu. Türkiye'nin geleceğinin inşasında hayati bir yere sahip öğretmenlerin görevlerini eksiksiz yerine getirmelerinin önemi dolayısıyla öğretmenin görevini hakkıyla yapması için gereken değişiklikleri yapma olanağını Millî Eğitim Bakanlığının elinde bulundurmasının doğru olduğu yönünde görüş kullanmıştı (MM. TD. B: 26, 01, 10.1.1969, s. 471).

GP Grubu adına söz alan Çorum Milletvekili Hilmi İncesulu ise tasarının öğretmenlerin daha bilgili, daha kültürlü yetişmelerini temin bakımından Meclis tarafından uygun bulunmuş ve 6 yıllık öğretimin 7 seneye çıkarılmasının yasal bir zorunluluk haline getirilmiş olmasına rağmen senatonun, kanundaki 7 senelik mecburiyeti 6 yıla indirmesini eleştirmiştir. İncesulu, öğretmen okullarının ilkokullara dayalı olanlarının 6 yıllık, ortaokula dayalı olanların ise 3 yıllık olduğunu dolayısıyla tekrar 6 yıllık haline getirilmesinin bir şeyi değiştirmedığını belirterek kanuna eklenen en az tabirinin içinde hiçbir şey olmadığını söyleyerek bu düzenlemenin amaca hizmet etmediğini savunmuştur (MM. TD. B: 26, 01, 10.1.1969, ss. 472-473). Bir dönem 1961-1963 yılları arasında İsmet İnönü koalisyon hükümetinde Millî Eğitim Bakanlığı da yapmış bulunan İncesulu kanunun İlköğretmen okulu rejiminin yönetilmesine sağlayacağı faydalar üzerinde aşağıdaki ifadeleri ile durmuştur:

Hükümet bu kanun tasarısını sevk ederken en az altı yıl, ortaokuldan sonra en az üç yıl demek suretiyle memleketin gelişen sosyal ve ekonomik şartlarına göre, Hükümete, Millî Eğitim Bakanlığına gerekli elastikiyeti verip, öğretmenliğin tahsil müddetini artırmak suretiyle, biraz evvel arz ettiğim gibi, ekonomik ve sosyal şartlara göre seyyal bir şekilde gelişmesini sağlamak maksadını gütmüştür. Millet Meclisimiz burada bir değişiklik yapmıştır, en az yedi, demiştir. «En az yedi» demekle mecburi olarak bir yılı ilâve etmiştir. Halbuki Hükümet tasarısı ve Senato metni, en az altı yıl, demiş olmakla eski kanunun rijit, katî ve kesin hükmünü değiştirerek, memleketin gelişen şartlarına göre, öğretmen okullarına gerekli elastikiyetin verilmiş olma imkânını sağlamış bulunmaktadır.” (MM. TD. B: 26, 01, 10.1.1969, s. 474).

Nitekim Orhan Dengiz’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde Talim Terbiye Kurulu’nun 18 Mart 190 gün ve 44 sayılı kararıyla ilköğretmen okullarının ilkokul üzerine yedi yıllık, ortaokula dayalı kısmının ise 4 yıllık ders dağılım cetvellerinin hazırlanarak bu okulların öğrenim süresi 7 yıla çıkarılmıştır. Bakanlığın 17 Aralık 1969 tarihli ve 19517 sayılı gereği üzerine alınan bu kararın 1970-1971 öğretim yılından itibaren kademeleri olarak uygulanmasına geçileceği belirtilmiştir. Bu yeni programa göre birinci sınıf ve takip eden sınıflarda genel bilgi derslerinde lise müfredatı ve kitapları okutulmak ve meslek dersleri ile programa dâhil diğer ders, seminer ve çalışmalar için de ayrı müfredat ve buna uygun ders kitaplarının yeniden hazırlanması ve yeni ders dağılım cetvelinde belirlenen derslere göre öğretim yapılması esas kabul edilmiştir (MEB. TD., S. 1603, 20.4.1970, s.97).

4.4.10. İlkokul Öğretmenlerinin Atanma, Tayin, Becayış Yönetmeliğine Dair Bakanlar Kurulu Kararı

Birinci Süleyman Demirel Hükümetinin öğretmenlik mesleği hakkında yaptığı bir diğer düzenleme, ilkokul öğretmenlerinin atanma, tayin ve becayiş yönetmeliğine dair bakanlar kurulu kararının alınmasıdır. İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde, Millî Eğitim Bakanlığınca Bakanlığın 9 Nisan 1969 gün ve 322.10-2/17179 sayılı yazısı üzerine hazırlanan İlkokul Öğretmelerinin Atanma-Yer Değiştirme ve Karşılıklı Yer Değiştirme Yönetmeliği 16 Mayıs 1969 tarihinde yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır (MEB. TD., S. 1570, 1.9.1969, s.331). Bakanlar Kurulunun 6/12001 sayılı kararnamesi ile yürürlüğe giren bu yeni yönetmelik, görev yapmakta olan ilkokul öğretmenlerinin atanma usulleri ve yer değiştirme koşulları, yeni mezunların atanma işleri, iller emrine atanan öğretmenlerin görev yerlerinin saptanması, yer değiştirmeler için gereken işlemler, öğretmenlerin karşılıklı yer değiştirme ve sıraya alınma konuları hükme bağlıyordu. Yönetmelikte ayrıca işlemleri, mesleğe geri dönecek öğretmenlerin işlemleri, görevden el çekilmiş sayılan öğretmenlerin yeniden göreve atanmaları, askerlikten terhis edilen öğretmenlerin atanmaları ile ilgili hükümler ile yedek subay adayı ve er öğretmenlerle ilgili geçici maddeler içermektedir (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1969, ss.1-5).

Yönetmelikte öğretmenlerin yer değiştirme taleplerinde birçok ilde sıraya konulması yoluna başvurulacağı ve bu süreçte göz önüne alınacak durumların göz önünde bulundurulacağı belirtilmekteydi. İlgili yönetmelikte 43. ve 50. maddeler arasında açıklanan bu durumların, sağlık ve eş durumu, çocuk okutma, başarılı köy hizmeti, başarılı meslek hizmeti, en son bulunduğu yerdeki görevinde başarılı olma ve mahrumiyet bölgelerinde çalışmış olmak şeklinde sıralandığı görülmekteydi (Tercüman Gazetesi, 4 Temmuz 1969, s.7). Yönetmelikte öğretmenlerin ülke çapında görev yapacağı şehirlerden 17 tanesi mahrumiyet bölgesi olarak tanımlanıyordu. Buna göre Adıyaman, Hakkâri, Ağrı, Kars, Bingöl, Malatya, Bitlis, Mardin, Artvin, Muş, Diyarbakır, Siirt, Erzincan, Tunceli, Erzurum, Urfa, Elâzığ ve Van mahrumiyet bölgeleri kapsamında değerlendirilmiştir (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1969, s.6).

Çıkarılan bu yönetmelik milli eğitim müdürlerinin ve valilerin öğretmenlerin yer değiştirmeleri hususundaki bazı haklarına kısıtlama getirmekteydi. Yönetmeliğin 18. maddesine göre Milli Eğitim Müdürleri artık öğretmenlerin yer değiştirmesine dair valiliklere teklif getiremeyecekti. Valiler de il dışı yer değiştirmeler için bakanlığa teklifte bulunamayacaklardı (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1969, s.2). Öğretmenlerin becayiş haklarının saklı tutulduğu yönetmeliğin 39. maddesine göre öğretmenlerin istedikleri takdirde karşılıklı yer değiştirebileceklerini ancak bu değişimler hiçbir koşulda mart, nisan ve mayıs aylarında yapılamayacaktı. Buna karşın yönetmelikte stajyer öğretmenlere becayiş hakkı tanındığı görülmektedir (Resmî Gazete, 24 Temmuz 1969, s.3). Yönetmeliğin 8. maddesine göre ilkokul öğretmenlerinin illerdeki görev yerleri ve bunların yer değiştirmeleri Milli Eğitim Müdür ve Müdür Yardımcılarının başında olacağı bir komisyon tarafından yapılması hükme bağlanmıştır. Bu komisyon, ilköğretim teftiş şefi, ilköğretim müfettişlerinin kendi aralarından seçecekleri bir ilköğretim müfettişi, merkez ilköğretim müdürü, merkez ilkokul müdürlerinin kendi aralarından seçecekleri bir müdür veya bir öğretmen üyeden oluşuyordu (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1969, s.1).

Yönetmelik, il disiplin kurullarına gerekli görülen hallerde kurul kararıyla öğretmenlerin zorunlu olarak yerlerinin değiştirilebileceği hükmünü getirmiştir. Bu durum yönetmeliğin 3, 15, 17, 18, 22, 28, 29, 58, 68 ve 75'inci maddelerinde ve genel hükümler, yeni mezunların atanması, yer değiştirmelerin düzenlenmesine dair çeşitli bölümlerde birçok kez tekrarlanmıştır. Yönetmeliğin 17. maddesinde bunu ortaya çıkaracak şartlar öğretmenlerin isteği dışında, kişisel ve mesleki şeref ve haysiyeti zedeleyici bir suç veya toplum düzen ve güvenini bozucu rejim aleyhtarı söz hareketler içinde olması olarak açıklanmıştır. Yönetmeliğin bu tutumu öğretmen kuruluşlarının tepkisine sebep olmuştur (Resmî Gazete, 23 Temmuz 1969, s.2). Yönetmeliğin bu maddeleri ileride öğretmenler üzerinde baskı kurma amacına yönelik olduğu gerekçesiyle Türkiye Öğretmenler Sendikası, (TÖS) tarafından eleştirilmişti. Bu haliyle yönetmeliğe karşı çıkan TÖS bu husustaki maddelerin aleyhine Danıştay'a dava açacağını açıklamıştı (Milliyet Gazetesi, 24 Temmuz 1969, s.11). Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve İlkokul Öğretmenleri Sendikasının (İlk-Sen) yönetmelik hakkındaki iddialarına 28 Temmuz 1969 tarihinde yaptığı basın açıklamasında cevap veren Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem ise yönetmeliğin

öğretmenlere birçok hak tanıdığını söyleyerek yönetmeliği savunmuştur. İl disiplin kurullarının eski yönetmelikte de yer aldığını belirten Bakan Ertem; bu yönetmelikle keyfi yer değiştirmelerin sona ereceğini, öğretmenlerin mesleki ve kişisel güvenliklerini sağlamak amacıyla soruşturma yapılmadan ve çeşitli kurulların kararı olmadan öğretmenlerin yer değiştirmelerinin yapılamayacağı yönetmelikle hükme bağlandığını söyleyerek TÖS'ün kaygılarının yersiz olduğunu dile getirmişti (Milliyet Gazetesi, 29 Temmuz 1969, s.11).

4.4.11. 1965-1969 Yılları Arasında İlköğretim ve Orta Öğretimde Öğretmenlerin İstihdam Durumu

1965-1969 yılları arasında öğretmenlerin istihdamı ile ilgili sorunlardan birisi, eğitimci ve vekil öğretmenlerin içinde bulundukları durumu nazarı dikkate alarak maaş ve ücretlerinin ıslah edilerek intibaklarının sağlanması ve öğretmenlik vazifesi görenlerin maddi sıkıntıdan kurtarılması tedbirlerinin henüz alınmamış oluşuydu. Çeşitli nedenlerle açılan okullara karşılık bu okullarda ihtiyacı karşılayacak öğretmen yokluğundan dolayı 3-4 öğretmenin görebileceği iş, 1 veya 2 öğretmene yüklenmekte ve köylere gönderilen öğretmenlerden bir kısmı eğitimci ve muvakkat öğretmenlerden oluşmaktaydı. İlköğretim okullarında görev yapan bu öğretmen ve eğitimcilerin aldıkları maaş ve ücretlerinin geçimlerini sağlamaktan uzak olması, asil öğretmenlerin almakta bulundukları ek ders ücreti, eğitim ödenekleri bunlara verilmeyişi ve terfi ve intibakları sağlanmamış olması sebebiyle büyük sıkıntı içinde görev yapmaktaydılar (MM. TD. B: 55, O: 1, 18.2.1969, s.540). Bakan İlhami Ertem çoğunlukla kırsal kesimlerde güç şartlar altında görev yapan eğitimci ve muvakkat öğretmenler ile okuma taburlarındaki er öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılayacak olan kanun tasarısı TBMM'ye sunulduğu bilgisini vermesine (MM. TD. B: 55, O: 2, 18.2.1969, s. 578) rağmen bu kanun tasarısı birinci AP Hükümeti (27 Ekim 1965-3 Kasım 1969) döneminde yasalaşmadığı görülmektedir.

1965-1969 yılları arasında ülkemizde bölgeler arası ekonomik farklarla beraber eğitim olanakları arasındaki farklılıkların da devam ettiği görülmekteydi. Bu dengesizliklerin bölgeler arasındaki öğretmen istihdamı oranında da büyük bir sorun oluşturmuyordu. Örneğin Batıda Marmara bölgesinde okul başına 5 öğretmen düşerken,

Türkiye'nin doğu ve güney doğu bölgelerinde bu oran okul başına 2 öğretmene düşüyordu. Ayrıca öğretmenlerin niteliği bakımından da bölgeler arasında bir farklılık söz konusuydu. Marmara bölgesinde asil öğretmen oranı yüzde 82 iken, Doğu ve Güney Doğu illerinde asil öğretmen oranı yüzde 57 civarındaydı (MM. TD. B: 55, O: 1, 18.2.1969, s. 525).

1965-1969 yılları arasında ilköğretmen okulu mezunu öğretmenlerin yüksek öğretmen okullarına başlamaları dolayısıyla görevlerini bırakması, ilköğretim kurumlarındaki öğretmen istihdamına darbe vuran bir diğer etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. 1965-1969 yılları arasında 228 öğretmen okulu mezunu ilköğretmeni yüksek yatılı bir okula devam etmeye başlamışlardır. Çeşitli nedenlerle bu okulları bitiremeden ayrılmışlardır. Bundan sonra, bunlardan kimisi ayrılmış başka mesleklere geçmek bir kısmıysa tekrar başka bir yüksekokula başlayarak buradan mezun olmak suretiyle ortaöğretim öğretmenliğine geçmişlerdi. Bakanlığın bu duruma iki türlü uygulamaya gitmişti. Böylelikle kimisinden ilk girdikleri yüksekokulu bitirememeleri nedeniyle bu okuldaki masraflarına karşılık tazminat davası açan bakanlık, kimisinden öğretmenliğe devam ettiği için tazminat dâvası açmaya gerek görmemiştir. Böylelikle hem ilköğretim kurumları öğretmen istihdamı açısından hem de zaman açısından zarar ederek bu durumun devlete maliyetiye 1 milyon lirayı aşmıştır (MM. TD. B: 55, O: 1, 18.2.1969, s. 552).

1965-1969 yılları arasında her kademedeki okulların ihtiyacı olan öğretmen istihdamının yeter sayıya ulaştırılmasına dair yapılan çalışmalara rağmen ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında ihtiyacı karşılayacak seviyede öğretmen kadrolarının oluşturulamadığı görülmektedir. Başbakan Süleyman Demirel, 4 Mart 1968 tarihinde Mesleki ve Teknik Eğitim Danışma Kurulunda yaptığı konuşmasında ilköğretim sorununun öğretmen kadrolarının eksikliği nedeniyle 1972 yılından önce halledilemeyeceğini açıklamasında bulunarak öğretmen istihdamı sorununun ilköğretim açısından manzarasını ortaya koyuyordu (Tercüman Gazetesi, 5 Mart 1968, s. 1). 1965-1969 yılları arasında ilköğretim okullarında öğretmen istihdamı, 32.825 artarak 117.900 çıkarılmasına rağmen henüz Türk Milli Eğitiminin ihtiyacını karşılayacak miktara ulaşamamıştır. Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem 1969-1970 ders yılı açıldığında valiliklere gönderdiği 25 Ekim 1969 tarihli bir genelgede ilkokullarda

öğretimin başlaması ve emekliye ayrılanların fazlalığı sebebiyle geçici öğretmenler dâhil 1 Ekim 1969 tarihinden itibaren hiçbir öğretmenin istifasına izin verilmemesi ve başka kurumlara geçmelerine de müsaade edilmemesini gereğini bildirmişti (MEB. TD., S. 1579, 3.11.1969, s. 408). Bununla beraber ilkokullarda öğretmen başına düşen öğrenci miktarı 46 öğrenciden 40 öğrenciye düşmesi bu konuda küçük de olsa bir gelişme yakalandığını göstermekteydi (Kalaycı, 1988, s. 109).

4.4.6. 1965-1969 Yılları Arasında Okulların ve Öğrencilerin Genel Durumu

1965-1969 yılları arasında Türk eğitim sistemi içinde okul ve öğrencilerin durumunda bazı gelişmelerin kaydedildiği görülmektedir. 1969 bütçesi görüşmelerinde Millî Eğitim Bakanı İlhamî Ertem'in verdiği resmi rakamlara göre İlköğretim okullarında derslik sayısı 17.609 artarak 87.826'ya çıkarılmıştı. İlköğretim okulları olarak hizmet veren yatılı bölge okulu sayısı 19 artarak 42'ye ve çağ nüfusunun okullaşma oranı yüzde 70'ten yüzde 90'a ulaştığı bu dönemde Türkiye'de 35.695 muhtarlıktan 5.917'si ise okul olanağından yoksundu. Bu dönemin okul politikalarında konulan bir hedef ise İkinci Beş Yıllık Plân (1967-1972) devresi içinde nüfusu 150'den fazla olan 4113 köyün okula kavuşturulması, geriye kalan 1.804 küçük ve dağınık muhtarlık bölgesindeki çocuklarınsa yatılı bölge okulları yoluyla okula kavuşturulması olarak karşımıza çıkmaktaydı (MM. TD. B: 55, O: 2, 18.2.1969, s. 572).

İlgili dönemde Türkiye'de ortaöğretim birinci devrede 762 olan ortaokul sayısı, 1969 yılında 560 artarak 1.312 ye, 164 olan lise sayısı ise 120 yeni lisenin eğitim öğretime başlamasıyla 291'e çıkarıldığı görülmektedir. 1966-1969 yılları arasında 430'u köylerde ve köy mahiyetindeki kasabalarda olmak üzere 550 yeni ortaokul tamamlanarak hizmete sokulmuştur. İlgili yıllarda mesleki okullardaki gelişmeler ise 6 kız sanat enstitüsü, 31 kız sanat ortaokulu ve 85 akşam kız sanat okulu olarak kendini göstermekteydi. Ayrıca gezici kadın kurslarına 350 yeni kurs eklenerek bu kursların toplam sayısı 1.167'ye yükseltilirken kız enstitüleri 128'e, kız sanat ortaokulları 153'e, akşam kız sanat okulları 297'ye yükseldiği görülmektedir. 1965-1969 yılları arasında öğretmen okullarına 11 adet yenisi eklenerek sayıları 84'e çıkarılmış, teknik öğretim

kademesinde ise 11 erkek sanat enstitüsü açılarak bu okulların sayıları 123'e, bunlara bağlı meslek şubelerinin sayılarına da 72 adet eklenerek bu okulların şube sayıları 462'ye ulaşmıştı (MM. TD. B: 55, 0: 2, 18.2.1969, ss. 273-574).

Okulların öğretim ortamlarının iyileştirilmesine dair çalışmaların sürdürüldüğü bu yıllarda okullarda modern öğretim ortamının gerekleri olan görme, işitme ve deney yolu metotları sağlayacak araç gereçlere ayrılan ödenekler artırılmıştır. 1964 yılında bu miktar 47 milyon lira iken 1968-1969 yılında makina donanım ve ders araçları ödeneği 86 milyon 905 bin liraya yükseltilmiştir. Ders araçları yapım merkezinin döner sermayesi ise 500 bin liradan 1 milyon 250 bin liraya çıkarılmıştı. Ayrıca ders araç gereçleri merkezinde 1964 yılında 297 takım ders aracı yapılmışken 1968 yılında 2 553 takım ders aracı yapılarak bu sayı yaklaşık sekiz kat artırılmıştı. 1968-1969 ders yılı için bu konudaki hedef ise bu sayının 3 274 çıkarılması olarak belirlenmişti (MM. TD. B: 55, 0: 2, 18.2.1969, s. 575).

Buna karşın bu yıllar arasında ülkemizdeki okullaşma oranında bölgeler arasındaki dengesizlikler devam etmiştir. Özellikle Türkiye'nin batı bölgelerindeki büyük şehirlerde okullaşma oranı yükselirken doğuya gidildikçe bu oranın düştüğü gözlenmiştir. Örneğin İzmir'de %98, İstanbul'da %94, Ankara'da %95, Balıkesir'de %93, Bilecik'te %93, Aydın'da %95 olmasına karşılık Doğu ve Güney Doğu illerimizde bu oran, batıdaki illerin yarısına dahi erişememişti. Urfa'da okullaşma oranı yüzde 41, Diyarbakır ve Van'da yüzde 41, Mardin ve Muşta yüzde 40, Siirt'te yüzde 39, Hakkâri'de ise bu oran yüzde 30 civarında kalmıştır (MM. TD. B: 55, 0: 1, 18.2.1969, s. 525).

1965-1969 yılları arasında okulların durumuyla ilgili bir diğer göze çarpan husus eğitim hizmetlerinin okul içine dönük kalmış olmasıydı. Teknik eğitim kurumlarının çevre ve iş hayatı ile ilişkisi sınırlı kalmıştır. Teknik öğretimde fonksiyonel eğitim sağlanamadığı bu dönemde lise seviyeli genel meslekî ve teknik okullara hazırlık devresi fonksiyonuna getirilen ortaokulların ders programlarında buna uygun bir gelişme olmamış ve liselerdeki öğrenim niteliği ve verim, özellikle bina ve öğretmen yetersizliği nedeniyle düşmüştü (MM. TD. B: 55, 0: 1, 18.2.1969, s. 546). 1965-1969 yılları arasında AP hükümetinin okul açma politikaları ortaöğretim

kademesinde genel ve teknik öğretim okulları arasındaki teknik öğretim aleyhine oluşan uçurum ve mesleki okullar içinde plansız şekilde bazı mesleki dalların sayılarının artması bağlamında eleştirilere hedef olmuştur. Bu yıllarda genel orta öğretim okullarının sayılarının artmasına karşılık teknik öğretimdeki gelişme, oransal olarak genel öğretime kıyasla oldukça düşük kalmıştır. Ayrıca meslekî eğitim okulları arasında imam-hatip okulları arz talep dengesi dışında bir artış göstererek 1964-1965 ders yılında sayısı 26 olan imam-hatip okulları, 1969 yılında 69'a çıkmıştır (MM. TD. B: 55, 0: 2, 18.2.1969, s. 556). Sadece 1968 yılında açılan 2 ilköğretmen okulu, 4 erkek sanat enstitüsü, 2 kız sanat enstitüsü, toplamda 5 ticaret lisesi, sekreterlik okulu, otelcilik okulu açılmasına karşılık toplam 11 imam-hatip okulu açılmıştır. İnsan gücü yetiştirme ve yetişenleri kullanma politikası açısından en az geçerli olan %26,5 fazlasıyla artan imam-hatip okulları olması ve mesleki teknik eğitimle genel eğitim arasındaki büyük orantısızlık yurdun istihdam olanakları gözetilmeden kalkınma plânı hedeflerine tamamen karşı bir sonuç olması bakımından eleştirilmiştir (MM. TD. B: 55, 0: 2, 18.2.1969, ss. 556-557).

İlgili yıllarda okullarda ikili ve üçlü öğretim sorunu çözülemediği özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde okullar üçlü öğretime devam edildiği görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı ise okullardaki üçlü öğretim sorunun çok yakında çözüme kavuşturularak 1968-1969 ders yılından itibaren çözülmesi için çalışmaların yürütüldüğünü açıklamasına (Hürriyet Gazetesi, 19 Nisan 1967, s. 2) karşılık 1968-1969 ders yılında 33 bin 669 ilkokulun bulunduğu ülkemizde bu okullardan 29 bin 18'inde normal eğitim yapılmasına karşılık 4 bin 610'unda çift öğretim, 41'inde ise üçlü öğretimin devam ettiği görülmekteydi (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Eylül 1968:7). Ayrıca 1969 yılında dahi okullarda üçlü öğretim uygulamasına devam edildiği ikili öğretimin ise ilkokulda yaygın olduğu biliniyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 7 Kasım 1969, s. 5). İlköğretimde normal eğitimin yerini ikili, üçlü eğitimin alması ise ilkokullarda verim düşüklüğüne neden olan bir etken olarak bu yıllarda ilköğretim okullarındaki en büyük fiziksel sorun olarak çözüm beklemekteydi (Tercüman Gazetesi, 4 Ekim 1969, s. 2). Hükümetin bu yöndeki bütün çaba ve açıklamalarına rağmen ilkokullardaki ikili öğretim sorunları çözülerek normal öğretime geçilemediği gibi Ortaöğretim Genel Müdürü Ziya Arıkan 1969-1970 ders yılı başında yaptığı

açıklamasında ilkokullardan sonra bu yıl da liselerde ikili öğretime geçilmek zorunda kaldığı açıklamasında bulunmuştu (Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1969, s. 1).

Türk eğitim sisteminin ihtiyacı olan okul ve dersliklerin yeterli seviyeye ulaşamamasına karşın 1965-1969 yılları arasında ilköğretim ve ortaöğretim kademelerine devam eden öğrenci sayılarında sayısal anlamda artışın devam ettiği görülmektedir. 1965-1966 öğretim yılında ilkokula devam eden toplam öğrenci sayısı 3.933.251'di. Bu öğrencilerin 2.377.666'sını erkek öğrenciler 1.555.585'sini ise kız öğrencilerden oluşturmaktaydı. 1969-1970 öğretim yılındaysa ilköğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısı yaklaşık bir milyon artışla 4.906.995'e ulaşırken bu sayının 2.858.992'sini erkekler, 2.048.003'ünü ise kız öğrenciler oluşturmaktaydı. (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 17) Böylelikle 1965-1969 yılları arasında ilköğretim olanaklarından faydalanan öğrenci oranında % 24.756'lık bir artış kaydedilmiştir. İlgili yıllar arasında bu oran erkek öğrencilerde %24.24'lük, kız öğrencilerde ise %31.654 bir artış göstermiştir.

Tablo 4-22: 1965-1969 Öğretim Yıllarında İlkokula Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1965-1966	2.377.666	1.555.585	3.933.251
1969-1970	2.048.003	94.808	4.906.995

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 17).

Ortaöğretim ilk kademede okuyan öğrenci sayısı 1965-1966 ders yılında 412.453 iken bu sayının 299.673'ünü erkek öğrenciler, 112.780'ini kız öğrenciler oluşturmaktaydı. 1969-1970 ders yılına gelindiğinde ise ortaöğretim birinci kademedeki öğrenci sayısı 700.950'ye yükselmiştir. Bu sayının 511.098'ini erkek öğrenciler, 189.852'sini kız öğrenciler oluşturmaktaydı. (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a: 39). Ortaöğretim ilk kademeye devam eden öğrenci sayısında yakalanan toplam artış oranı %69,94'tü. Bu oranın cinsiyetlere göre dağılımı ise erkek öğrencilerde %70.551, kız öğrencilerde ise %68,33 olmuştur.

Tablo 4-23: 1965-1969 Öğretim Yıllarında Ortaokula Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1965-1966	299.673	112.780	412.453
1969-1970	511.098	189.852	700.950

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 39).

1966-1966 ders yılında liselere devam eden toplam öğrenci sayısı 132.801 iken bu sayının 96.807'sini erkek öğrenciler, 35.994 ünü kız öğrenciler oluşturmaktaydı. 1969-1970 ders yılına gelindiğinde ise liselere devam eden öğrenci sayısı 214.950'ye çıkmıştır. Bu sayının 154.028'ini erkek öğrenciler, 60.922 sini kız öğrenciler oluşturmaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a: 55). 1965-1969 yılları arasında liseye devam eden toplam öğrenci oranında yakalanan artış %61.858 olarak kaydedilmiştir. Bu oran liseye devam eden erkek öğrencilerde %59.108, kız öğrencilerdeyse %69,25 olarak kaydedilmiştir.

Tablo 4-24: 1965-1969 Öğretim Yıllarında Liseye Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1965-1966	96.807	35.994	132.801
1969-1970	154.028	60.922	214.950

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 55).

Türkiye’de 1965-1966 öğretim yılında mesleki ve teknik orta öğretime devam eden toplam 177 bin 783 öğrenci bulunmaktaydı. Bu sayının 118 bin 608'ini erkek öğrenciler 59.175'ni ise kız öğrenciler oluşturmaktaydı. 1969-1970 öğretim yılına gelindiğinde mesleki ve teknik ortaöğretime devam eden öğrenci sayısı yaklaşık 40 bin artarak 207 bin 774'e çıkmıştı. Bu sayının 142 bin 206'sı erkeler, 75 bin 126'sını da kız öğrenciler oluşturmaktaydı. Böylelikle mesleki ve teknik öğretime devam eden öğrenci oranında ilgili beş yılda %22,25 artış olmuştur. Bu oran erkek öğrencilerde %19,89, kız öğrencilerdeyse %26,95 oranında gerçekleşmiştir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 71). 1969 yılında çıkarılan bir yönetmelikle ilkokula dayalı en az 6 yıllık veya ortaokula dayalı en az 3 yıllık orta dereceli teknik ve meslek okullarını

bitirenlerden, dördü temel ikisi seçmeli altı dersten girecekleri sınavda başarılı olanlara lise diploması alma hakkı tanınmıştır (Resmî Gazete, 28 Mart 1969, s. 2).

Tablo 4-25: 1965-1969 Öğretim Yıllarında Mesleki ve Teknik Ortaöğretime Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1965-1966	118.608	59.175	177.783
1969-1970	142.206	75.126	217.332

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 71).

Orta öğretim kademesinde 4.500 parasız yatılı öğrenci sayısı 1969 yılı itibariyle 5 500'e çıkarıldığı görülmektedir. Buna eklenecek ve %80'ini köy çocuklarına ayrılması planlanan yeni parasız yatılı öğrenci ödeneği ve kadrosu almak yoluyla orta öğretimdeki parasız yatılı öğrenci sayısını 10.000'e çıkarılması 1965-1969 yılları arasında görev yapan iki AP hükümetinin hedefleri arasındaydı. Bu yıllarda yatılı bölge okullarında okuyan öğrencilerin sayısında da artışlar olmuştu. Yatılı bölge okulundaki öğrenci sayısı 12 350 artarak 16 bine, teknik öğretimde açılan yeni okullarla öğrenci sayısı 18 bin artırarak, sayının 38.954'e çıkarıldığı görülmektedir. Öğretmen okullarına 11 okul daha dâhil edilerek sayıları 84'e çıkarılan bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı da 18 200 artarak 60,758'e ulaşmıştır (MM. TD. B: 55, 0: 2, 18.2.1969, ss. 572-574).

Bu yıllar arasında öğrencilerin durumuyla ilgili bir sorun ilköğretim çağ nüfusu ile ilköğretim olanaklarından faydalanan nüfus arasında dengenin yakalanamamış oluşuydu. İlköğretim Genel Müdürlüğünce hazırlanan bir rapora göre 1968-1969 öğretim yılında ilköğretim yaşına ulaşmış nüfus 5 milyon 520 bin olmasına rağmen 4 milyon 950 bini ilköğretim olanaklarından istifade edebilmekteydi. Buna karşılık 570 bin çocuk çeşitli olanaksızlıklar dolayısıyla ilköğretimden yoksun durumda bulunuyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Eylül 1968:7). Eğitim sisteminin ilköğretimden orta ve yükseköğretime kadar bir bütün olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu yıllarda öğrencilerin durumuyla alakalı bir diğer sorun öğrencilerin ilkokul sonrasındaki eğitim kademelerine devam etme oranlarının düşük olmasıydı (Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1967, s. 2). Bu durumun sosyal ve

ekonomik olanaklar açısından daha elverişli olduğu büyük şehirlerde dahi oransal olarak azımsanmayacak düzeye ulaştığı görülmekteydi. İl Milli Eğitim Müdürlüğünün açıklamalarına göre 1966-1967 öğretim yılında İstanbul’da ilkokullardan mezun olan 29.112 öğrenciden yalnızca 16.882’si ortaokula kayıt yaptırmıştı. Geriye kalan 12.230 öğrenci ise ilkokuldan sonra eğitim-öğretim sürecine dâhil olmamıştı (Hürriyet Gazetesi, 2 Ocak 1966, s. 2).

4.5. 1969-1971 Yılları Arasında Türkiye’de Eğitim Politikaları

4.5.1. İkinci ve Üçüncü Demirel Hükümetleri ve Hükümet Programlarında Eğitim

1969-1971 yılları arasında Türkiye’de ikinci ve üçüncü Süleyman Demirel Hükümetleri görev yapmıştır. 12 Ekim 1969 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde AP toplam oyların %51’ini alarak seçimden birinci parti olarak çıkmış ve TBMM’de 254 sandalye kazanmıştı (Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1969, s. 1), (Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1969, s. 1). Adalet Partisi’nin birinci parti olarak çıktığı 12 Ekim 1969 genel seçimlerinden sonra hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından genel başkan Süleyman Demirel’e verilmiş Demirel’in oluşturduğu kabine ve hükümet programı 12 Kasım 1969 tarihinde TBMM’de 428 milletvekilinin katıldığı oylamada 165 ret oyuna karşılık 263 kabul oyuyla güvenoyu alarak hükümet resmen görevine başlamıştı (MM. TD. B: 6, 01, 12.10.1969, s. 169). 6 Mart 1970 tarihine kadar yaklaşık on altı ay görevde kalan ve Millî Eğitim Bakanlığını Orhan Oğuz’un⁴³ yürüttüğü ikinci Süleyman Demirel Hükümetinin programında eğitim konusu her Türk gencinin eğitim öğretim olanaklarından yararlanması amacıyla her tür ve kademedeki okulların kasabalara kadar yaygınlaştırılması, teknik öğretimin geliştirilmesi ve öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi ve öğretmen yeterliliklerinin hizmet içi eğitim programları ile geliştirilmesi şeklinde ortaya konulmuştur (MM. TD. B: 4, O: 1, 7.11.1969, ss. 49-50).

⁴³ 1923’te Eskişehir’de doğan ve ilk, orta ve lise eğitiminin burada tamamlayan Orhan Oğuz, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu mezunu Türk siyasetçi ve akademisyendir. Marmara Üniversitesi Rektörlüğü, İTİA Başkanlığı, RTÜK Başkanlığı görevlerini yapan Orhan Oğuz, on dört ve on beşinci dönem TBMM Eskişehir milletvekilliği ile 3 Şubat 1969-14 Mart 1971 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürütmüştür. www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album adresinden 28 Mayıs 2021 tarihinde erişilmiştir.

İkinci Demirel Hükümeti, AP içinde çıkan ayrılıklar sonucu 11 Şubat 1970 tarihinde yapılan bütçe görüşmeleri sırasında AP Hükümetinin sunduğu bütçe tasarısı TBMM genel kurulu tarafından reddedilmiştir. Görüşmelerde hükümetin sunduğu bütçe tasarısı 214 evet oyuna karşılık 224 ret oyu ile sonucu düşmüştür. Hükümetin bütçe tasarısına verilen ret oylarının 41'ini AP'ne mensup milletvekili oluşturmaktaydı (Milliyet Gazetesi, 12 Şubat 1970, s. 1). Hükümetin bütçe tasarısının reddedilmesi teknik olarak diğer kanun tasarılarının reddedilmesi gibi hükümetin istifa etmesini gerektirecek bir zorunluluk çıkarmamasına rağmen Demirel'in, bundan kendine siyaseten bir sorumluluk yüklemesi kabinesinin istifasına neden olacaktı (Milliyet Gazetesi, 12 Şubat 1970, ss. 1-11). Hükümet bütçesinin reddinin takip eden üçüncü gün Cumhurbaşkanı ve parti içi organlarla görüşmesinden sonra Süleyman Demirel, Cevdet Sunaya Kabinesinin istifasını sunarak hükümet görevinden çekilmişti (Milliyet Gazetesi, 14 Şubat 1970, s. 1).

Yeni Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından tekrar kendisine verilen Süleyman Demirel'in, (Milliyet Gazetesi, 15 Şubat 1970, s. 1) parti organlarıyla yaptığı görüşmeler sonucunda 6 Mart 1970 tarihinde yeni kabineyi oluşturmayı başardığı görülmektedir (Milliyet Gazetesi, 7 Mart 1970, s. 1). 9 Mart 1970 tarihinde okunan Hükümet programı ve oluşturulan kabine, 404 milletvekilinin katıldığı oylamada 172 ret oyuna karşılık 232 oyla Millet Meclisinde güvenoyu alarak resmen görevine başlamıştır (Milliyet Gazetesi, 16 Mart 1970, s. 1). 12 Mart 1971 Muhtırasına kadar görevde kalacak üçüncü Demirel hükümetinin programında eğitim aşağıdaki şekliyle açıklanmıştır.⁴⁴

⁴⁴ Eğitim faaliyetlerinin, kalkınma hedeflerindeki istihdam ihtiyaçlarımıza uygun insan gücünün yetiştirilmesi yanında, millî ümitlerimizin mihrakı olan Türk gençliğinin, bu ümitlere lâyık olacak şekilde ve millî şuurumuzu yüksek seviyede tutarak eğitilmesi, Cumhuriyet hükümetlerinin önemle takip edecekleri millî bir dâva teşkil etmektedir. Eğitim sistemimizde hedef ve metotların, bugünün ve yarının ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi ve gençliğin yetiştirilmesi ile, millî kültürümüzün ve tarihî değerlerimizin korunması ve yaşayan nesillere tanıtılması, kültür ve sanat alanında yaratıcı faaliyetlerin teşviki; Hükümetimizin üzerinde önemle duracağı konulardır. Milletimizin maddi ve teknik gücünü yükseltici çalışmaları tamamlayan manevi ve kültürel gayretler desteklenecek, medeniyet ailesi içindeki geleneksel mevkiimizin muhafazası kadar millî istidadımızın yaratacağı eserlerle de Türk milletinin insanlık âlemine yeni katkılarda bulunması teşvik edilecektir. Bu maksatla, bugün Millî Eğitim Bakanlığının geniş sorumluluk sahası içinde yer alan kültür işleri için, ayrı bir bakanlık kurulması öngörülmektedir. Maddi ve iktisadi bir muhtevadan ibaret olmayan, ancak sosyal ve kültürel kalkınma ile gerçek manasını kazanan millî kalkınmada, manevi ve sosyal hedeflerin ve tedbirlerin büyük önemine inanıyoruz. Vatandaş iktisadi bir faaliyetin sadece bir aleti ve hammaddesi sayan materyalist görüşlerin karşısında olarak, maddi ve iktisadi kaynaklar geliştirici gayretlerin, manevi ve sosyal hedeflere ulaştırdığı ölçüde değer taşıdığı düşüncesindeyiz. (MM. TD., B: 53, 0: 1, 9.3.1970, ss. 378-379).

4.5.2. İkinci ve Üçüncü Süleyman Demirel Hükümetleri Döneminde Örgün Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler

4.5.2.1. Eğitimi Güç Çocuklar Yönetmeliğinin Çıkarılması

İkinci Süleyman Demirel Hükümeti (3 Kasım 1969-6 Mart 1970) döneminde örgün eğitim yapılan ilk düzenleme olarak eğitimi güç çocuklar yönetmeliğini çıkarıldığı görülmektedir. Türkiye’de özel eğitimin tarihi gelişimi 19. asrın sonlarına dayanmakla beraber bu alanda kurumsal düzeyde ve örgün eğitim kademeleriyle alakalı adımlar, 1960’lı yıllarda atılmıştır. 1961 Anayasasının 50. maddesinde devletin durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri almakla yükümlü olduğu belirtilmiştir (Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961, s. 4644). 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun, İlköğretim kurumlarının sayıldığı 6. maddesinde eğitimi güç çocukların öğrenim görmesi için açılacak sınıflar zorunlu ilköğretim kurumları arasında sayılmıştır. İlgili kanundaki 12. maddede zorunlu ilköğrenim çağında bulundukları halde, zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanacağı hükme bağlanmıştır (Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, s. 3069). Eğitimi güç çocuklar sorunu zekâ ve fiziksel kusurları ve psikolojik birtakım arızaları ile davranış bozuklukları olan çocuklar olarak iki kısımdı. Bunlardan fiziksel yetersizliği ve zekâ geriliği olan çocukların okutulmasına dair ilk çalışmalar 1962 yılında İstanbul ili ölçeğinde zekâ seviyesi olarak yaşitlarından geri, görme engelli ve sağır çocuklar için özel sınıf açılması düşünülmüştür. Buna göre tespit edilecek bazı okullarda özel sınıflar açılacak ve ilköğretim çağında bulunan çocuklar okutulacak, bu sınıflarda çalışacak öğretmenleri yetiştirmek için kurslar düzenlenecekti (Tercüman Gazetesi, 17 Haziran 1962, s. 2). Eğitimi güç çocuklar için Millî Eğitim Bakanlığı İstanbul Siyavuşpaşa’da çeşitli tesisler kurmayı planlamasına rağmen iktisadi koşulların elvermemesi dolayısıyla bu konudaki düşünceler yaşama geçirilemediği bilinmektedir (Tercüman Gazetesi, 23 Ocak 1962, s. 2). Bundan ancak üç yıl sonra 1965 yılının mart ayında

Beşiktaş'ta yatılı ve gündüzlü öğretim yapacak olan Türkiye'nin ilk özel eğitim okulu açılmıştır (Milliyet Gazetesi, 31 Mart 1965, s. 2).

Psikolojik yönden sorunları olan ve çeşitli davranış bozukluklarına sahip olan çocuklar için yapılan çalışmalarda 1970 yılına denk gelmektedir. 1970 yılında Orhan Oğuz'un Millî Eğitim Bakanlığı döneminde İlköğretim Genel Müdürlüğü'nün 14 Nisan 1970 günü ve 16625 sayılı teklifinde sunduğu Eğitimi Güç Çocuklar İlkokulu Yönetmeliği Talim Terbiye Kurulunun 17 Haziran 1970 tarih ve 205 sayılı kararıyla Bakanlığın arzına sunulmasını kararlaştırmıştır. Aynı gün bakanlık makamınca onaylanarak yürürlüğe girmiştir (MEB. TD., S. 1613, 29.6.1970, s. 260). Toplam on iki bölüm ve seksen maddeden oluşan yönetmelik bu konuda bazı esaslar getirmiştir.⁴⁵

Eğitimi güç çocuklar ilkokulunda normal ilköğretim programı uygulanmaktaydı. Bu okulların inceleme ve hazırlık sınıfları için tespit edilen etkinlikler, okul, çevre, mevsim ve çocuğa göre esnek tutulabilecek olmakla beraber, amaçlı çalışmaya hazırlık ve yoklama, günlük çalışma planının gözden geçirilmesi, amaçlı çalışma ve gözlemler, dinlenme, yemek, uyku ve günlük çalışmaların değerlendirilmesi başlıkları altında toplanmıştı. Bu okullardaki inceleme ve hazırlık sınıfı dışındaki genel eğitim ise kalma ve temizlik, beden eğitimi ve sabah kahvaltısından sonra ifade ve beceri dersleri ile günlük çalışmaların değerlendirilmesi ve bir sonraki gün yapılacak etkinliklerin planlamasıydı (MEB. TD., S. 1613, 29.6.1970, s. 263). Eğitimi güç çocuklar ilköğretim okullarının açılması ülkemizde rehberlik ve araştırma merkezlerinin kurulup yaygınlaşmasıyla eş zamanlı ortaya çıkmıştır. Nitekim bu okulların yönetmeliğinin dokuzuncu bölümünde disiplin işleri açıklanırken öğrencilerin disiplinsiz davranışlarının sebepleri, okul rehberlik servislerinin çalışmaları yetmediği takdirde inceleme kurulları ve rehberlik araştırma

⁴⁵ Yönetmelikte eğitimi güç çocuklar ilkokulu, zorunlu öğretim çağında bulunan yaşlılarına nispeten eğitilmeleri güç olan kız ve erkek öğrencilerin eğitim gördükleri özel eğitim kurumları olarak tanımlanmışlardır. Yönetmeliğe göre bu okulların amaç ve işlevleri, öğrencileri ilkokul programları ve hazırlanan ek programlarda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda beden, ahlaken, ruhen, toplumsal yönden ve insan ilişkileri açısından iyi yurttaşlar olarak yetiştirilmelerini sağlamaktır. Yönetmeliğe göre öğrenim süreleri altı yıl olan ve yatılı öğretimin esas olduğu bu okullara çocuklar seçilme alınması kararlaştırılmıştı. Bu seçimde göz önünde bulundurulacak özürler, uyuşturucu madde ve alkol bağımlılığına maruz kalma, cinsel sapıklığa sürüklenme, hırsızlık, yankesicilik, kumar oynama ve evden kaçmayı alışkanlık haline getirtme, aşırı derecede mahcubiyet, çekingenlik ve içine kapanıklık, eşya ve canlılara karşı aşırı derecede şiddet eğiliminde olmak şeklinde tespit edilmişti. (MEB. TD., S. 1613, 29.6.1970, ss. 261-262).

merkezleri tarafından tespit edileceği hükmüne bağlanmıştı (MEB. TD., S. 1613, 29.6.1970, s. 267).

4.5.3. İlkokullarda Ücretsiz ve Tek Okuma Kitabı Uygulamasına Geçilmesi

Bu dönemin bir diğer uygulaması ilkokullarda ücretsiz ve tek okuma kitabı uygulamasına geçilmesi olmuştur. Bilindiği gibi 1962-1963 ders yılından itibaren dene uygulamalarına başlanan yeni ilkokul programı 1968-1969 ders yılında yurt genelinde uygulamaya konulmuştu. Bu program gerek ders konuları gerekse öğretim sürecinde çağdaş pedagojik yaklaşımları beraberinde getirmişti. Programın en önemli özelliklerinden birisi köy ve şehir okulları programları arasındaki ayrıma son verip tek tip bir ders programını esas almasıydı. İlkokul programlarındaki bu değişimin çok geçmeden ilköğretim kurumlarında okutulan ders kitapları üzerinde de yansımaları olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı içinde ders kitaplarının tek tip kitaba çevrilmesi ve Bakanlık tarafından basılıp ücretsiz dağıtılması görüşü 1969 yılından beri zaten düşünülen bir konuydu (MM. TD. B: 55, 0: 1, 17.02.1969, s. 547). İkinci Demirel Hükümeti (3 Kasım 1969-6 Mart 1970) kabinesinde Millî Eğitim Bakanlığını yürüten Orhan Oğuz döneminde ilkokullarda öğrencilere okutulacak okuma ve yazma kitaplarının ücretsiz olarak dağıtılması kararlaştırılmıştır. Türk Milli Eğitim tarihinde bir ilk uygulama olan ilköğretim öğrencileri için ücretsiz okuma kitabı hakkında yaptığı açıklamada Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz; ilkokul sınıflarındaki öğrencilere önümüzdeki ders yılı için ücretsiz verilecek kitaplar bastırılarak İl Milli Eğitim Müdürlüklerine tevdi edildiğini bir reform niteliğindeki bu uygulamanın her yıl üst sınıflara doğru genişletileceği bilgisini vermiştir. (Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1970, s. 4).

Talim Terbiye Kurulunun 23 Ocak 1970 tarih ve 22 sayılı kararıyla ilkokullarda üç yıl süreyle okutulması kararlaştırılan ilkokuma kitabı hükümetin bedava ve tek kitap programının ilk adımı olarak yurt çapında bütün Milli Eğitim Müdürlüklerine dağıtılmıştır. Toplam 64 sayfadan oluşan ve içerisinde bol miktarda resimden yararlanılan bu yeni okuma kitabı, alfabe kitabında tenkit edilen donuk konular yerine güncel, canlı konulardan oluşmaktaydı. Millî Eğitim Bakanlığınca Dr.

Turhan Oğuzkan, eğitim uzmanı Feyzi Öz, Kemal Demiray ve Emir Özdemir'e yazdırılan bu kitabın resimleri Muhammet Bakır ve Nevzat Akoral tarafından hazırlanmıştı (Milliyet Gazetesi, 19 Ağustos 1970, s. 3).

1970-1971 yılında uygulanmaya konulması planlanan bu uygulamaya göre uzun yıllardan beri ilkokullarda okutulmakta olan ve milyonlarca çocuğun okuma-yazmayı öğrendiği alfabe kitabı yürürlükten kaldırılarak yerine ilkokuma adlı yeni kitaba bırakıyordu.⁴⁶ Nitekim 1970-1971 öğretim yılı arifesinde yeni ilkokuma kitapları İstanbul Millî Eğitim Bakanlığı Basımevinde 1970 yılı ihtiyacı için 1 milyon 500 bin adet basılmıştı. Bakanlık makamları tarafından yapılan açıklamaya göre basılan bu kitaplardan 1 milyon 250 bini devlet ilkokullarında okuyan öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılması, geriye kalan 250 bin kitabın ise özel ilkokullarda eğitime başlayacak olan çocuklara tanesi 150 kuruştan verilmesi planlanmaktaydı (Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1970b, s. 4).

Bu dönemde örgün eğitim konusunda gerçekleşen önemli bir gelişme de VIII. Millî Eğitim Şûrasının toplanmasıydı. Bilindiği gibi Milli Eğitim şûraları 2287 Sayılı Eğitim Vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkında kanunun 5. maddesine göre üç yılda bir toplanması kararlaştırılmıştı (Resmî Gazete, 22 Haziran 1933, s. 2765). Cumhuriyet döneminde 1962 yılı şubat ayında faaliyetlerinin yürüten VII. Milli Eğitim Şûrasına kadar yapılan Milli Eğitim şûraları incelendiğinde bunların olağan üstü durumlar dışında üç veya dört yıllık süreler zarfında toplandığı görülmekteydi. 1962 yılında toplanan son Milli Eğitim Şûrası'nın ardından sekiz yıl gibi bir süre geçmesine rağmen yeni bir şûranın toplanmamış oluşu kimi eğitim çevrelerince yoğun olarak eleştirilmekteydi. Özellikle geçen bu süre zarfında Milli Eğitim şûrasının görüşlerine sunulmadan 1968-1969 ders yılında yeni bir ilkokul programının yürürlüğe konması gelen tepkilerden bir diğerini oluşturuyordu (Tercüman Gazetesi, 10 Mayıs 1969, s. 2). TÖS ve TÖDMF genel başkanı Fakir Baykurt, 7 Haziran 1969 tarihli yayınladığı bildirisinde Millî Eğitim Bakanlığına yüklenerek Mayıs 1969 toplanacağı açıklanan VIII. Milli Eğitim Şûrasına gereken ödeneğin bütçede ayrılmayışını eleştirmiştir.

⁴⁶ Kitabın hazırlatıldığı komisyon üyelerinden Dr. Turhan Oğuzkan ve eğitim uzmanı Feyzi Öz'e yeni kitaba ek olarak bakanlık tarafından ilk okuma ve yazma çalışmalarında öğretimi kolaylaştırmak amacıyla bir de ilk okuma alıştırma defteri hazırlatılmıştı (Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1970a, s. 4).

Baykurt, Şûranın bir an önce toplanarak yeni ilkokul programı dâhil biriken eğitim sorunları üzerine çalışmalarını sürdürmesini istemişti (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Haziran 1969, s. 5).

21 Mayıs 1970 gün ve 1261 sayılı Kanunla Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun Milli Eğitim Şûrasının toplanması, katılacak üyeler ve toplanma sıklığına dair hükümler içeren 4., 5. ve 6. maddeleri değiştirilmiştir (Resmî Gazete, 29 Mayıs 1970, ss. 1-2). Kanunun 4. maddesine göre toplanması planlanan VIII. Millî Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Bakanın başkanlığında tabi üyeler ve seçimle gelecek üyelerden oluşması kararlaştırılmıştır. Şûra tabi üyeleri, Millî Eğitim Bakanlığından, Millî Eğitim Bakanı, müsteşarlar ve yardımcıları, Talim ve Terbiye Kurulu başkanı, teftiş kurulu başkanı gibi çeşitli kademedeki eğitim yöneticilerinden oluşmaktaydı. Gündemle ilgili konularda Talim ve Terbiye Kurulunca görevlendirilecek üç kurul üyesi, yine gündemle ilgili konularda bakanlık müdürler komisyonunca görevlendirilecek üç genel müdür veya daire müdürü, gündemle ilgili konularda teftiş kurulunca görevlendirilecek üç bakanlık müfettişi, hukuk müşaviri, ülkenin coğrafi bölgeleri dikkate alınmak koşuluyla bakanlık müdürler komisyonunca görevlendirilecek yedi Milli eğitim müdürü olacaktı. Üniversitelerden şûra tabi üyesi olacak üniversite rektörleri, eğitim fakültesi dekanlarıydı. Devlet Planlama Teşkilâtından ise planlama müsteşarı şûra doğal üyesi olarak belirlenmişti.

Şûranın seçimle gelecek üyeleri en az dört fakültesi bulunan üniversitelerden seçilecek birer üniversite temsilcisi, eğitim fakültelerinden veya eğitim kürsüsü veya bölümü bulunan fakültelerden seçilecek birer fakülte temsilcisi olarak belirlenmişti. İlköğretimden gelecek üyeler ise başarılı sayılmış olan köy öğretmenleri, kasaba ve şehir öğretmenleri ve ilköğretim müfettişlerinden her valilikçe teklif edilecek birer aday arasından memleketimizin coğrafi bölgeleri de dikkate alınması suretiyle bakanlık müdürler komisyonunca, bu komisyonun tespit edeceği esaslara göre, seçilecek beş köy veya bucak öğretmeni, üç şehir veya kasaba öğretmeni, üç ilköğretim müfettişinden oluşmaktaydı. Şûranın seçimle gelecek diğer üyeleri ise, genel, meslekî ve teknik orta öğretim, ortaokul, lise, ilköğretmen okulu, ticaret lisesi, teknisyen okulu, erkek sanat enstitüsü, kız sanat enstitüsü, otelcilik okulu ve imam-hatip okulu, eğitim

enstitüleri, yüksek öğretmen okulları, erkek teknik ve kız teknik, ticaret ve turizm yüksek öğretmen okulları ve tatbikî güzel sanatlar okulu, yüksek İslâm enstitüleri, iktisadî ve ticarî ilimler akademileri, devlet güzel sanatlar akademisi, devlet mühendislik ve mimarlık akademileri, devlet konservatuvarı, özel okul temsilcileri ile çeşitli öğretmen dernek, federasyon ve konfederasyonlarından kura ile belirlenecek üyelerdi. Keza ilgili kanunun 4. maddesine göre şûraya seçimle katılacak üyelerin üç yıllığına seçilmeleri kararlaştırılmıştı. Ayrıca Kanunun 5. maddesine göre Milli Eğitim Şûraları her yılın 1 Haziran-1 Ekim tarihleri arasında yılda bir defa toplanması kabul edilmişti.

Şûra için yapılan yasal düzenlemelerden sonra Türkiye'nin altı bölgesinde Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz, yanında Talim Terbiye Dairesi Başkanı Zekai Baloğlu ile bölge milli eğitim müdürleriyle şûraya hazırlık çalışmaları başlatılmıştır (Hürriyet Gazetesi, 3 Eylül 1970, s. 1). Bunlardan ilki 15-16 Ağustos 1970 tarihlerinde İzmir'de gerçekleşen Ege Bölgesi Milli Eğitim müdürleri toplantısıydı. Ardından 21-22 Ağustos 1970 tarihlerinde Van Şehrinde Doğu Anadolu Bölgesi Milli Eğitim Müdürleri, 24-25 Ağustos 1970 tarihlerinde Diyarbakır'da Güney Doğu Anadolu Milli Eğitim Müdürleri, 29 Ağustos 1970'te Trabzon'da Doğu Karadeniz Bölgesi Milli Eğitim Müdürleri, 31 Ağustos 1970 tarihli Konya'da İç Anadolu Milli Eğitim Müdürleri ile toplantılar yapılmıştı. Bu toplantılardan sonuncusuysa İstanbul'da Marmara Bölgesindeki illerden gelen Milli Eğitim müdürlerinin katılımıyla 2-3 Eylül 1970 tarihleri arasında Galatasaray Lisesinde yapılmıştı (VIII. MEŞ, MEB, 1992, ss. 102-115). Yapılan yasal düzenlemeler ve yürütülen hazırlık çalışmalarının sonlandırılmasından sonra VIII. Millî Eğitim Şûrası, 28 Eylül 1970 tarihinde Ankara'da Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz'un açış konuşmasıyla başlamıştır. Dengeli bir temsil kaygısı göz önünde bulundurularak kurulan şûrada katılımcı olarak toplam 126 üye bulunmaktaydı. Bu üyelerden %33'ünü üniversiteler kuruluş ve yüksekokullardan, %21'i de merkez ve taşra teşkilatlarından, %46'sı da ilk ve ortaöğretim kurumları ile öğretmen meslek kuruluşlarından ve ilgili diğer eğitim bilim ve kültür kurumlarından gelmekteydi (VIII. MEŞ, MEB, 1992, s. IX). Bununla birlikte İLK-SEN ve TÖS temsilcileri, aldıkları kararla VIII. Milli Eğitim Şurasına katılmayacaklarını açıklamışlardı (Milliyet Gazetesi, 28 Eylül 1970, s. 11). VIII. Millî Eğitim Şûrası ana gündemini ortaöğretim kademesinde yapılacak düzenlemeleri

kapsamasına rağmen imam-hatip okulları polemiklerin önünü almak adına Millî Eğitim Bakanlığı tarafından reformun dışında tutulacağı ve imama-hatip temsilcileriyle ayrı bir toplantı yapılacağını açıklanmıştı (Milliyet Gazetesi, 28 Eylül 1970, s. 9).

Ana gündemini oluşturan ortaöğretim kademesinin oluşturduğu VIII. Milli Eğitim Şûrasında önemli kararların alındığı görülmektedir. Şûra çalışmalarını hazırlık çalışmalarının incelemesine sunduğu, bilim sanat hürriyeti, öğretimin sağlanması ve devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırı gibi esaslar üzerine bina etmişti. Şûra genel kurulunda bu esaslara göre Milli Eğitim sistemimizin görevi iki şekilde saptanmıştı. Bunlardan ilki, zorunlu ilköğretimi bütün yurda yaygın hale getirmektir. İkincisi ortaöğretim ve daha üst kademe öğretimi iktisadi kalkınma ve sosyal gelişme için yeterli sayı ve nitelikte insan gücünü yetiştirmek üzere istekli ve yetenekli yurttaşlardan fırsat ve imkân eşitliği ilkesine göre yapılacak seçmelerden geçenlere yeteneklerine göre eğitim vermektir. Bu konu, VIII. Milli Eğitim Şûrasının özel çalışma alanını da oluşturmuştu. İşte 28 Eylül-3 Ekim tarihlerinde çalışmalarını sürdüren şûrada Milli Eğitimimizde ortaöğretim kademesi öğrencileri yeteneklerine göre yöneltebilecek bir hüviyete sahip olup olmadığı bütün yönleriyle masaya yatırıldığı görülmektedir. Şûrada o günkü haliyle ortaöğretimin liseden üniversite kapılarına öğrenci yığan bir kademe olarak çalıştığını ve yukarıda kaydedilen amaçları gerçekleştirmekten uzak olduğu ortaya konulmuştu (VIII. MEŞ, MEB, 1992, ss. 3-5).

Ortaöğretim kademesini tespit edilen esaslara göre yeni baştan düzenlemek için iki farklı komisyonun oluşturulduğu şûrada, bunlardan ilki birinci devre ortaöğretim meselelerini ele alacak birinci komisyon şûra genel kuruluna sunulan esasları 30 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında inceleyerek genel sekreterliğe sunmuştu. İkinci devre ortaöğretim meseleleri üzerinde çalışmalarda bulunacak ikinci komisyon ise, üç alt komisyon halinde çalışmalarını tamamlamıştır. Bunlardan birinci alt komisyonun gündemi yükseköğretime hazırlayan programlar, ikinci alt komisyonun gündemini hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlar, üçüncü alt komisyonun gündeminde de hayata ve mesleğe hazırlayan programlar oluşturmaktaydı. İkinci komisyon da kendi alt komisyonlarıyla 30 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında çalışmalarını sürdürmüştür (VIII. MEŞ, MEB, 1992, s. 145).

İlgili Şurada alınan kararlar yukarıda değindiğimiz iki komisyon tarafından hazırlanan raporların, 2 ve 3 Ekim tarihlerinde incelenmesi sonucunda kesin kararlar olarak kabul edilmiştir. Buna göre, Türk eğitim sisteminin yapısı ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak üç derece olarak belirlenmiştir. VIII. Milli Eğitim Şûrası, ortaöğretim kademesini 12-17 yaşları arasındaki öğrencilerin genel, mesleki ve teknik eğitimlerini kapsayan ilköğretime dayalı bir kademe olarak tanımlamıştır. Şûrada ortaöğretim kurumlarının amaçları ise öğrencilere genel kültür ve vatandaşlık eğitimi vermek ve bireyleri ilgi, istidat ve kabiliyetlerine iş alanlarına ve yükseköğretime hazırlamak olarak tanımlanmıştır. Ortaöğretimin birinci devre ortaöğretim ve ikinci devre ortaöğretim olmak üzere iki kademe olarak kabul edildiği şûrada birinci devre ortaöğretimde yanlış ve erken seçimi önlemek amacıyla uzmanlaşmaya gitmek yerine seçmeli dersler, ders dışı eğitsel etkinlikler ve sosyal faaliyetlerle öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerini ortaya çıkararak buna göre ikinci devrenin programlarına yönelmelerine yardım etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla zorunlu ve seçmeli derslerin oluşturduğu yeni bir ortaokul programı hazırlanmıştır. Ortaöğretim ikinci devre de öğrencileri üst öğretime yöneltme üzerine düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre ikinci kademe ortaöğretimin, öğrencileri yükseköğretime hazırlamak hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlamak ve hayata veya iş alanlarına hazırlamak gibi üç temel görevi olması kabul edilmiştir. (VIII. MEŞ, MEB, 1992, ss. 130-132).

Buna göre öğrencilerin ilgi ve yetenekleri göz önünde bulundurularak yukarıda belirtilen programlara yönlendirilebilmeleri için ikinci devre ortaöğretimin ilk sınıfın yöneltme sınıfı olması kararlaştırılmıştı. Yöneltme sınıflarında birinci devreden gelen öğrenciler arasındaki seviye farklarının giderilmesi, birinci devre sonunda öğrencilere yapılan yönlendirmelerdeki olası yanlışların düzeltilmesi ve öğrencileri müteakip yıllarda yönelecekleri programlar için hazırlanması amaçlanmıştır. Ayrıca yöneltme sınıflarında amaçlanan bu görevlerin yerine getirilmesi için ders programlarının genel kültür bilgisi sağlayan ortak mecburi dersler ile öğrencileri ilgi, yetenek ve yeteneklerine göre üst kademelerdeki programlara yönelten seçmeli dersler olarak düzenlenmesi kabul edilmiştir (VIII. MEŞ, MEB, 1992, s. 133).

Şûrada ortaöğretim ikinci devrenin onuncu sınıflarında öğrencileri yükseköğretime hazırlayan biri fen diğeri edebiyat olmak üzere iki çeşit program kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak on birinci sınıflardaysa edebiyat programından gelenler için dil-edebiyat, sosyal ve ekonomik bilimler, fen programından gelenler içinse matematik-fizik ve tabiat bilimleri olmak üzere dört çeşit program belirlenmiştir. Bu dört program ile öğrencilerin dört ana yönden yükseköğretime yönelmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Dersler öğrencilerin ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine ve yönelecekleri yükseköğretim alanlarının istek ve ihtiyaçlarına göre ağırlıkları farklı derslerden oluşmaktaydı. Bu dersler ortak zorunlu dersler, programlara ait özel dersler ve seçmeli derslerden oluşmaktaydı. Bunlardan ortak-zorunlu dersler her programda ve her öğrenci için genel derslerdi. Özel dersler ise öğrenciyi ileride gireceği yükseköğretim programlarına yönelten ve bu yönde derinleşmesini sağlayacak derslerden oluşmaktaydı. Seçmeli derslerde belli bir programa girmiş öğrencilerin ortak zorunlu ve özel dersler dışında ilgi ve yeteneklerine göre serbestçe seçebileceği derslerden oluşmaktaydı (VIII. MEŞ, MEB, 1992, ss. 134-135).

Şûrada alınan kararlara göre ortaöğretim ikinci kademedeki programlardan biri olan hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programların süresi yöneltme sınıfı üzerine üç yıl olarak belirlenmiştir. Bu programların teknisyen okulları ve ilköğretmen okulları gibi eğitim kurumlarında uygulanması kabul edilmişti. Bu okullarda yükseköğretime hazırlayan programlar arasında biri veya birkaçı ile meslek dersleri ve meslek dersi uygulamalarının beraber verilmesi yönünde kararlar alınmıştı. Şûrada ortaöğretim ikinci kademe için kabul edilen bir diğer program hayata ve iş alanına hazırlayan programlardı. Bu program bir öğrenimle yetinmek isteyen öğrencileri hayata veya iş alanlarına hazırlayan çeşitli programlar düzenlenmesi kararlaştırılmıştı. Bunlardan birincisi, büro eğitimi, sekreterlik, muhasebe, turizm tercümanlık ve rehberliği, güzel sanatlar, tarım, ev ekonomisi alanlarını kapsayan az masraflı tesis, araç ve gereç isteyen programlardı. İkincisi, elektrik, elektronik, demircilik, marangozluk, turizm ve otelcilik gibi masraflı tesis ve atölyeler gerektiren programlardı (VIII. MEŞ, MEB, 1992, ss. 135-136).

Şûra ikinci devre ortaöğretimde, yükseköğretime hazırlayan çeşitli programlar arasında programları bağlayan dersler verildiği takdirde sınıflara göre yatay ve dikey

geçiş olanaklarının sağlanması yönünde kararlar alınmıştı. Buna göre öğrenciler yükseköğretime hazırlayan programlardan hayata veya iş alanlarına hazırlayan herhangi bir programa geçilebileceği gibi hayata veya iş alanlarına hazırlayan bir programdan yükseköğretime hazırlayan herhangi bir programa da farklı derslerden sınav verme yoluyla geçilebilmesi karara bağlanmıştı. Şûrada ortaöğretimde bir üst sınıfa geçme hususunda birtakım kararlar alınmıştır. Bunlardan en önemlilerinden birisi bir ilke olarak kabul edilen ve IX. Milli Eğitim Şûrasında ele alınması kararlaştırılan çeşitli programların ders geçme ve kredi düzenine göre tamamlanmasıydı. Şûrada not sistemi, öğrencileri yönlctmek ve çalışmaya güdülemek için ölçme ve değerlendirmede objektif yaklaşımlar göz önünde bulundurularak her derste öğrenci başarısının dört ayrı notla, başarısızlığın ise bir tek notla değerlendirilmesi kabul edilmiştir. Buna göre A pekiyi, B iyi, C geçer, D geçer, E ise başarısız not olarak belirlenmiştir. Şûrada her türde eğitim veren ortaöğretim ikinci kademe okulları lise olarak tanımlanmıştır. Belli programlara ağırlık veren okullara da fen lisesi, meslek lisesi, öğretmen lisesi gibi ağırlık verilen programın adı eklenmesi kararlaştırılmıştı. Şûrada yükseköğretime geçişte yalnız yükseköğretime hazırlayan programlar ile hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programları başarıyla bitirenlere adaylık hakkı tanınması kabul edilmişti. Bununla beraber hayata ve iş alanlarına hazırlayan okulları bitirmiş olanların seçecekleri yükseköğretim programlarının özelliklerine göre aynılığın yanında denklik ilkesi de gözetilerek tespit edilecek derslerden bitirme sınavlarını o programın uygulandığı okulda vermekle yükümlü tutulmuşlardı. Şûrada hangi fakülte, akademi ve yüksekokullara ortaöğretimin hangi programlarını bitirenlerin, nasıl gireceklerininse ilgili kurumlarca kararlaştırılması bu süreçte Millî Eğitim Bakanlığı ile ilgili kurumların iş birliği yapması kabul edilmişti (VIII. MEŞ, MEB, 1992, s. 138).

Millî Eğitim Bakanı Orhan Oğuz, ikinci kademe ortaöğretimden yükseköğretime geçiş konusunda şûrada kabul edilen yeni sistem hakkında bilgiler verdiği konuşmasında Türk eğitim sistemini yeniden düzenlemek amacıyla yapılan çalışmalarda öğrencilerin kabiliyetlerini, ilgilerini ve istidatlarını tespit etmenin zorunluluğuna inandıklarından şûrada ortaöğretim sisteminin öncelikle ele alındığını ifade ederek ortaöğretim kademesinde yönlctme işini gerçekleştirmek, çocukların ilgilerine, istidatlarına göre onları hayata, üniversiteye hazırlamak veya hem hayata

hem üniversiteye hazırlayan yolların açılmasına önem vereceklerini söylemiştir (MM. TD. B: 26, O: 2, 24. 12. 1970, s. 470). Bakan Orhan Oğuz 21 Şubat 1971 tarihinde mecliste yaptığı başka bir konuşmasında ise VIII. Millî Eğitim Şûrası için Millî Eğitim Bakanlığının öğretimin yeniden düzenlenmesi, yükseköğretim sorunlarını çözüme kavuşturabilmek amacıyla toplanan şûrada alınan kararlar ve planlama çalışmalarının ikmal edileceğini söyleyerek orta öğretimin yeniden düzenlenmesi konusundaki kesin karar ve uygulamaların başlama tarihinin ise IX. Millî Eğitim Şûrasında verileceğini belirtmiştir (MM. TD. B: 52, O:1, 21.2.1971, s. 47).

4.5.4. Ortaokul Müfredat Programları Üzerinde Yapılan Düzenlemeler

Demirel Hükümetlerinin bir diğer uygulaması konu ortaokul ders programları üzerinde yapılan düzenlemelere gittiği görülmektedir. Planlı kalkınma dönemi eğitim politikalarında ortaöğretim kademesinin yeniden düzenlenmesi üzerinde önemle durulan konulardan birisi olmuştur. Birinci bölümde ayrıntılı bir şekilde değindiğimiz gibi 1960-1965 yılları arasında eğitim politikalarında daha çok ilkökul kademesinde öğretmen istihdamı ve ders programlarının düzenlenmesine ağırlık verildiği bunun yanında mesleki ve teknik ortaöğretim kademesi üzerinde de bazı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Genel orta öğretim kademesinde ders programlarının düzenlenmesi ise VII. Milli Eğitim Şûrasının bu yönde aldığı kararlara rağmen uygulamaya konulamamıştı. Buna karşılık 28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihleri arasında Galatasaray Lisesinde toplanan ve gündemini ağırlıklı olarak ortaöğretimin sorunları teşkil eden VIII. Milli Eğitim Şûrasında, ortaöğretim sistemimizin bütün yönlerden değişerek yeniden kuruluşunun amaçlandığı görülmekteydi (Hürriyet Gazetesi, 3 Eylül 1970, s. 1). Ortaöğretimde sistem değişikliği ilgili VIII. Milli Eğitim Şûrasına sunulmak üzere geniş bir rapor hazırlanmıştı. Özellikle ortaöğretim birinci kademedede hazırlanacak yeni program ve getirilecek yeni dersler öğrenciye bilgi vermek yerine bilimsel düşünme yetisi kazandırma esası üzerine temellendirilecekti. Buna göre ortaokullarda Türkçe, sosyal bilgiler, tabiat bilgileri, matematik, yabancı dil, beden eğitimi, müzik, resim-iş dersleri zorunlu olarak okutulacaktı. Zorunlu derslerin yanında ortaokulların birinci sınıfında, olmak üzere ticaret işleri veya tarım işleri (kızlar için ev işleri), müzik veya resim çalışmaları, laboratuvar ve kitaplık çalışmaları

üç grup halinde seçmeli dersler konulması önerilmişti (Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1970, s. 7).

Hazırlanan raporlardaki önerilerin şûrada kabul edilmesi sonucunda alınan kararlar üzerine ortaöğretimin birinci kademesi olan ortaokullarda yeni bir program ortaya çıkmıştır. VIII. Milli Eğitim Şûrasının aldığı kararlara göre ortaöğretimin birinci kademesini teşkil eden ortaokullar genel ortaöğretim olarak tanımlanmıştı. Şûrada ortaokulların görevleri öğrencilerin genel eğitimlerini yaş ve fikir seviyelerine göre yetiştirmek, çevrenin ekonomik özelliklerinden yola çıkarak öğrencilerin ilgi, yetenek ve kabiliyetlerini ortaya çıkararak geliştirmek, ikinci devre ortaöğretim için bilgi ve becerilerle donatmak ve hayata atılacak öğrencilere tutacakları işlerde başarı koşullarını kavratmak olarak belirlenmiştir. Şûradaki komisyonların çalışmalarıyla belirlenen ortaokulun bu amaçlarını yerine getirmek üzere ve genel kurulunda ortaokul müfredatlarında düzenlemeye gidilmesi kararı alınmıştı. Buna göre ortaokulda dersler; zorunlu dersler, seçmeli dersler, olmak üzere iki grupta toplanması kararlaştırılmıştı. Bunlardan zorunlu dersler her öğrencinin alacağı derslerdi. Seçmeli dersler ise çevrenin özelliklerine göre tespit edilecek ve seçimi öğrencilerin isteğine bırakılan derslerden oluşmaktaydı (VIII. MEŞ, MEB, 1991, ss. 131-132).

Yeni ortaokul ders programında toplu öğretimin benimsendiği tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerinin sosyal bilgiler dersi, kimya, fizik ve biyoloji derslerinin ise fen bilimleri dersi çatısı altında toplandığı görülmektedir. Zorunlu derslerden Türkçe dersi 1. sınıfta 6, 2 ve 3. sınıflarda 4'er saat olarak belirlenmişti. Sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik dersleri 1, 2 ve 3. sınıflarda 4'er saat olarak programda yerini almıştı. Her sınıf düzeyindeki öğrenciler haftada 3'er saat İngilizce, 2'şer saat beden eğitimi ve resim-iş ve 1'er saat de müzik dersi göreceklerdi. Seçmeli ders olarak konulan din bilgileri derslerine ise 1 ve 2. sınıflarda haftada 1'er saat olmak üzere yeni ortaokul programında yer verilecekti. Seçmeli ders bloğunda üçüncü grupta haftada en az bir saat kitaplık çalışmaları yapılması öngörülmüştür. Haftada iki saat beden eğitimi dersi dışında, cumartesiden başka günlerde son dersten sonra bir saat, beden eğitimi öğretmenlerinin rehberliğiyle çeşitli oyunların oynatılacağı belirtilmişti. Öğrenciler her üç gruptan da birer ders seçebilecek ve çeşitli malzeme, alet ve işlere göre teknolojik bilgi ve beceri kazanacaklardı. Zorunlu derslerde öğrenciler fen bilgisi

ve sosyal bilgiler dersini seçtiklerinden dolayı iki gruba ayrılarak ilgili öğretmenlerin rehberliğinde laboratuvar ve kitaplık çalışmaları yapacaklardı. Öğrenciler birinci sınıfta başlayan seçmeli dersleri, ikinci sınıfta; ikinci sınıfta başlayan seçmeli dersleri üçüncü sınıfta değiştirme haklarına sahiptilerdi. Yeni ortaokul programına göre normal öğretim yapan orta dereceli okullarda 4, öğleden sonra iki saat ders ve 1,5 saat öge paydosu yapılması kararlaştırılmıştı. Normal öğretim yapan ortaokullarda ders sürelerinin 45, teneffüslerin ise 15 dakika olması kararlaştırılmıştı. Çift öğretim yapan okullarda bu sürenin dersler için 40, teneffüsler için 10'ar dakika olarak ayarlanmıştır (VIII. MEŞ, MEB, 1991, s. 141). Bu esaslara göre düzenlenmiş yeni ortaokul programı haftalık ders dağılımları ise aşağıdaki şekilde hazırlanmıştı:

Tablo 4-26: 1970 Yeni Ortaokul Haftalık Ders Dağılım Tablosu

Mecburi Dersler	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III
Türkçe	6	4	4
Sosyal Bilgiler	4	4	4
Fen Bilgisi	4	4	4
Matematik	4	4	4
Yabancı Dil	3	3	3
Beden Eğitimi	2	2	2
Müzik	1	1	1
Resim-İş	2	2	2
İhtiyari Ders			
Din Bilgileri	1	1	—
Toplam:	27	25	24
Seçmeli Dersler			
I.Grup			
Ticaret İşleri/Tarım İşleri/ Teknoloji	2	2	2
II. Grup			
Resim Çalışmaları/ Müzik Çalışmaları	1	1	1
III. Grup			
Laboratuvar ve Kitaplık Çalışmaları	—	2	3
Genel Toplam:	30	30	30

Talim Terbiye Kurulunun 5 Kasım 1970 gün ve 384 sayılı kararıyla VIII. Milli Eğitim Şûrasında kabul edilen yeni ortaokul ders programı ve haftalık ders çizelge taslağını şûra genel kurulunda alınmış diğer kararlarla beraber onanması ve planlanması ilgili karar almış ve bu karar Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz tarafından da uygun bulunmuştu (MEB, TD. S. 1631, 16.11.1970, s. 385). Bundan sonra Talim Terbiye Başkanlığının ve Basımlar Genel Müdürlüğünün genelgeleri incelendiğinde yeni ortaokul ders programında yer alan yeni derslerin kitaplarının basılması ile ilgili bilgiler yer almasına rağmen Şûranın 1970-1971 ders yılı açılışından sonra toplanması dolayısıyla yürürlüğe girmesi 1970-1971 ders yılı bahar dönemine ertelenmiştir. Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz'un aktardığı bilgilere göre ilgili derslerin programları ve kitapları itibariyle hazırlanarak 1970-1971 öğretim yılı başından itibaren ülke genelinden seçilmiş 105 ortaokulun birinci sınıflarında fen bilgisi ve sosyal bilgiler deneme öğretimine başlanmış bu deneme öğretimi kademeli olarak yürütülmeye başlanmıştı. 1972-1973 öğretim yılı sonunda deneme tamamlanmasından sonra bu dersler öğretiminin bütün okullara yaygın hale getirilmesi ön görülmüştür (MM. TD. B: 42, O: 1, 27.1.1971, s. 317).

4.5.5. Orta Dereceli Okullarda Rehberlik Servislerinin Kurulması

Bu dönemde bir diğer önemli, uygulaması orta dereceli okullarda rehberlik servislerinin kurulması olmuştur. İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde rehberlik ve araştırma merkezleri yönetmeliği yayınlanmasına rağmen rehberlik hizmetleri henüz orta öğretim düzeyinde mesleki bir rehberlik faaliyetine yaygın hale getirilememişti. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, rehberlik hizmetlerinin orta dereceli okullara yaygın hale getirilerek bu hizmetin etkili şekilde yürütülmesi için bazı esaslar getirmiştir. Buna göre çocuklara sağlanacak sosyal hizmetlerden okul çağındaki çocuklara rehber öğretmenler tarafından yapılacak yöneltme ve sosyal yardım faaliyetlerinde okul aile birlikleri ile rehberlik ve ruh sağlığı merkezlerinin desteğinden yararlanılacaktı. Bedensel engeli sahip ya da zihinsel olarak gelişmiş çocuklara özel eğitim verecek kurumlar açılacağı ve bu okullarda iş eğitimi ağırlık taşıyacağı ortaya konulmuştur (İBYKP, 1968, s. 233). Yine Planda, gençlik sorunları başlığı altında yedi ilde faaliyette olan rehberlik merkezleri daha çok ilkokullarla ilgili

alışmalar yaptığından dolayı bu faaliyetlerin ihtiyaı karşılamaktan uzak olduğu ortaya konulmuştur. Buna karşılık Türkiye'nin içinde bulunduğu hızlı gelişmenin gençlik açısında, aile, okul ve toplum hayatında birçok problem ortaya çıkardığı özellikle, kırsal kesimden şehre göç eden genç nüfusun büyük intibak sorunlarıyla karşı karşılaştığı belirtilmiştir. Buna karşılık gençlerin psikolojik sorunlarında yardım edici ve kabiliyetlerine uygun mesleğe yönelmeleriyle ilgili rehberlik hizmetleri yeterli olmadığına değinilmiştir. Planda gençlere ortaokul ve liselerde sosyal ve mesleki rehberlik hizmeti sağlanacak rehberlik hizmetleriyle gençlerin özel problemlerine, ders dışı faaliyetlerin geliştirilmesine, kabiliyetlere göre daha st seviyede öğrenime veya mesleğe yönelmelerinde yardımcı olunacağı ortaya konulmuştur (İBYKP, 1968, ss. 257-258).

Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz döneminde Bakanlığın 5 Ağustos 1970 tarih ve 4043 sayılı kararıyla orta dereceli okullarda rehberlik servislerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Bakan Oğuz'un bu konuda valiliklere gönderdiği genelgesi rehberlik ve araştırma merkezlerinin kuruluş amaçları, yürüteceği faaliyetlerin eşitleri hakkında açıklamalar getirmekteydi. Genelgede her yaştaki Türk vatandaşlarının yetenek ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirilmeleri, kendine güvenir davranışlarını kontrol edip iyice yönetebilecek ve yeteneklerine göre en uygun mesleği seçebilecek duruma getirilmeleri Türk Milli Eğitiminin amaçları arasında yer aldığı belirtiliyordu. Genelgeye göre öğrencileri yakından tanımak, kişisel, sosyal ve akademik sorunlarının çözümünde onlara yardımcı olmak, daha st eğitim kurumlarına ve bir mesleğe yönelmelerine rehberlik yapılması okulların amaçları arasında tanımlanmıştır. Bu amaçla bu zamana kadar orta dereceli okullarda sınıf ğretmenliği düzeyinde yrtlmekte olan rehberlik çalışmalarının daha etkili hale getirilmesi için okullarda verilen rehberlik işlerinin yeniden düzenlenmesi salık verilmiştir. Orta dereceli okullarda hizmet verecek rehberlik servislerinin ilk aşama olarak, çeşitli yönlerden elverişli bulunan 23 okulda uygulamaya konulması ve n hazırlıkların tamamlanmasının ardından 1970-1971 ders yılından itibaren diğer okullarda da kurulacağı belirtilmiştir (MEB. TD., S. 1619, 10.8.1970, s. 293).

Genelgede okullarda öğrencilere verilecek rehberlik hizmetlerinin daha etkin yapılabilmesi için rehberlik servislerinin kuruluş ve amaçlarına dair birtakım esaslar

saptanmıştır. Bunlar rehberliğin amacı, bir okulda rehberlik servisinin kuruluş şeması, rehberlik programı, rehberlik servisi personeli, rehberlik servislerinin çalışmaları ve bazı rehberlik teknikleri ile öğretmenlere yardımcı olacak kaynakça listesinden oluşmaktaydı. Bu esaslara göre rehberlik, kişiye yönelmiş sistemli, profesyonel ve sürekli bir yardım hizmeti olarak tanımlanmıştır. Genelgede rehberliğin amacı, öğrencinin okul içinde ve dışında kişiliğinden gelen veya çevrenin, toplumun etkileriyle ortaya çıkan sorunlarını çözmek için en uygun kararları alabilecek yeterliliği kazanmasına, bireysel yeteneklerini kavrayıp geliştirmesine, yeteneklerinin olanak verdiği öğrenim dalını ve ileride mesleği seçebilmesine, çevresine uyabilmesine, böylelikle daha mutlu bir toplum hayatının doğmasına ve insan gücü kaynağının en verimli bir şekilde değerlendirmesine yardım etmek olarak açıklanmıştır (MEB. TD., S. 1619, 10.8.1970, s. 294).

Genelgede esasların getirdiği açıklamaların dışında rehberlik hizmeti sunulurken göz önünde bulundurulacak birtakım bilgiler verilmiştir. Buna göre rehberlik hizmeti verilen okullarda servislerin düzgün çalışabilmesinden okul müdürleri birinci derecede sorumlu olması ve servisin bu alanda uzmanlık kazanmış rehber öğretmenin yönetiminde faaliyetleri göstermesi esas alınmıştır. Rehberlik servislerine okul yöneticileri, eğitim şefleri ve sınıf öğretmenleriyle eğitici kol rehberlerinin yardımcı olarak rehber öğretmenlerle iş birliğine yapmaları kabul edilmiştir. Rehberlik servislerinin daha kapsamlı hizmet verebilmesi için okul aile birlikleri, okul koruma dernekleri, il rehberlik bürolarıyla rehberlik servisleri bulunan başka okullarla iş birliği yapabileceklerdi. İlgili okullarda rehberlikle ilgili kitapların bulundurulması ve ilgililerin istifadesine sunulması salık verilmiştir (MEB. TD., S. 1619, 10.8.1970, s. 293). Böylelikle ülkemizde 1970 yılı öncesine kadar sınıf öğretmenleri tarafından yürütülmekte olan rehberlik hizmetleri bu alanda eğitim yapmış uzman öğretmenlerle yürütülmeye başlanmıştır.

4.5.6. 1969-1971 Yılları Arasında Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Genel Durumu

Bu dönemde ortaöğretimin sorunlarına dair oluşturulan raporlarda öğretmenlerin ve öğretmenlik mesleğine dair sorunların tespit edildiği görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz, Tercüman Gazetesine 15 Kasım 1969 tarihinde verdiği bir beyanatında öğretmenlerin temel sorunlarına dair kanun tasarılarının TBMM'ye sevk edilmesi ve bunların bir an önce yasalaşmasını görev edindiklerini bildirmişti. Bakan Orhan Oğuz aşağıdaki beyanatında aşağıdaki öğretmenlik mesleğiyle ilgili kurum ve şahısları göreve davet etmişti.:

Öğretmenliğin cazip hale getirilmesini, öğretmen yetiştiren müesseselerimizin her bakımdan geliştirilmesini, öğretmenlerimizin meslekleri içinde ilerlemelerine fırsat verecek imkânların tesis edilmesini sağlayacak tedbirler konusunda Bakanlığımızda hazırlık çalışmaları başlamış bulunmaktadır. Bu konuda bize her türlü görüş ve tecrübelerini dile getirecek mesleki kuruluşların ve hatta şahısların tavsiyelerine açık bulunuyoruz (Tercüman Gazetesi, 16 Kasım 1969, s. 1).

Bakan Oğuz'un bu çağrısının VIII. Milli Eğitim Şûrasına hazırlık çalışmaları kapsamında uygulamaya konulduğu görülmektedir. Daha önceki sayfalarda açıklandığı gibi VIII. Millî Eğitim Şûrası'nda ortaöğretim meseleleri ele alınmıştı. Şûranın hazırlık sürecinde çeşitli üniversite ve bilim kurulları sürece dâhil edilerek bu kurumlara şûranın çalışmalarında rehberlik etmek üzere ortaöğretim kademesini bütün yönleriyle ele alan raporlar hazırlanmıştı. Bu raporlar Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Komisyonunun hazırladığı yedinci rapor ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumunun hazırladığı 9. Rapordan oluşmaktaydı. VIII. Millî Eğitim Şûrası daha ziyade ortaöğretim kademesinde sınıf geçme, ders programlarının içerikleri ve ortaöğretimden yükseköğretime geçişle alakalı kararlar almasına rağmen, raporların gerek ülkemizde öğretmen yetiştiren ilk fakülte ve TÜBİTAK gibi uzman bir kurum tarafından hazırlanmış olması gerekse ilgili yıllarda ortaöğretim kademesinde öğretmen sorunlarını betimlemesi açısından önem taşımaktadır.

8 Eylül 1970 tarihinde Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Kenan Akyüzün başkanlığında toplanan aralarında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı Zekai Baloğlu'nun da bulunduğu komisyonda ortaöğretimde öğretmen yetiştirme sorununda içinde bulunulan durum betimlenerek bunların ortadan kaldırılmasında alınacak tedbirler sıralanmıştı. Buna göre ortaöğretimde verimi düşüren etmenlerden önemli bir tanesi teoriyi uygulama alanına koyan eğitim personeli alanında yaşanmaktaydı. Sistemin başarı ve amaca hizmet etme şansı öncelikle öğretmenlerin programlardaki yenilikleri anlayışı durumlarına ve nihayet uygulamada gerekli beceri ve alışkanlıklara sahip olmasına bağlı olduğundan komisyon öğretmen yetiştirme kaynaklarının nitelik

ve yeterliliklerin yeniden değerlendirilmesini uygun görmüştü. Bu meseleye üç açıdan yaklaşılması gerektiğini belirten komisyon bunları:

- a. Halen alanda çalışan personelin durumu ve yetiştirilmeleriyle ilgili olarak alınacak tedbirler.
- b. Milli Eğitime personel yetiştiren mesleki kaynakların amaç, organizasyon ve programlar açısından durumları ve alınması gereken tedbirler.
- c. Bu iki hususta milli eğitimde istihdam politikamızı düzenleyen mevzuatın durumu ve yeterlilik derecesi.

Komisyon meslek adamı yetiştiren kaynakların mevcut haliyle ortaöğretim için düşünülen sistem değişikliğini başarıyla yürütecek nitelikten uzak olduğunu böyle bir kadroyla ortaöğretim ikinci kademedeki ön görülen yenilikleri uygulanabilmesi için personelin iş başında yetiştirilmesinin gerektiğini belirtmişti. Komisyonun önerdiği ikinci teklif, ortaöğretimde öngörülen yenilikleri gerçekleştirecek personelin yetiştiren kaynakların bir an önce yeniliklerle aynı yapıya kavuşturulması yönündeydi. Komisyon ortaöğretimde sistem değişikliğinin uygulamaya konulmasına rağmen bunu icra edecek öğretmenleri yetiştiren rejimin eski yapıya göre işlemeye devam etmesini, sistemin başarıya ulaşmasının önünde bir engel oluşturacağını ortaya koymuştur. Komisyonun bu konudaki nihai kararı ise yürürlükteki istihdam politikasını düzenleyen mevzuatın da yeni baştan düzenlenmesi gerektiği yönünde olmuştur. Komisyon öğretmen istihdamı mevzuatı hakkındaki düşüncesini ise mevcut mevzuatın eğitim ve öğretimi destekleyen yardımcı uzmanlık hizmetlerinin geliştirilmesini ve bu personeli ilgili görevlerde kullanmayı sağlayacak hiçbir yasal esas içermediği gerekçesine dayandırmıştır. Ayrıca komisyona göre mevcut mevzuat öğretmenliğin özel yetiştirme gerekleri olan bir meslek olduğunu ve isteyen herkesin kolaylıkla icra edebileceği bir iş olmadığını düzenleyecek durumda değildi (VIII. MEŞ, MEB, 1991, ss. 82-83).

1965-1971 yılları arasında Türkiye’de öğretmenlik mesleği ve öğretmen sorunlarına dair bir diğer rapor, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından hazırlanmıştı. Rapora göre ortaöğretimde istenilen hedeflerin tutturulamamasında öğretmenlik mesleği ve öğretmenlerin durumlarının gereken seviyeye çıkarılamamış olması birinci etken olarak çözülmesi gereken bir sorundu.

Raporda öğretmenliğin halen daha cazip bir meslek haline getirilemediğinden öğretmenlerin mevcut iktisadi ve sosyal şartlarda kendilerini mesleklerine veremediği, öğretmen başına düşen öğrenci miktarının çok fazla olması sebebiyle öğretmenlerin görevlerini ancak şeklen yerine getirebildikleri için öğretim sürecinde verimin düşük olduğu belirtilmiştir. Komisyon, öğretmenlik mesleğinin cazip hale gelmesini iki temel unsura bağlı görmüştür. Bu unsurlardan ilki; *ekonomik bakımdan öğretmenin durumunun sosyal çevresindeki kendine denk yetenekli kimselerin, diğer meslek mensuplarının durumuna gelmesi.*” ikincisiyse *öğretmenin idarecilerine Millî Eğitim Bakanlığına saygı ile bakmasının sağlanması*, olarak tespit edilmiştir.”

Raporda bu hususlardan ikincisi pratik olarak Millî Eğitim Bakanlığınca temin edilebilecekken, ilkinin gerçekleştirilmesi kısa sürede öğretmen sayısının artırılmasından ziyade öğretmenlerin ekonomik olarak tatmin ve terfi ettirilmesiyle gerçekleştirilebileceği ileri sürülmüştür. Bu durumda ortaya çıkacak öğretmen-öğrenci oranındaki dengesizliğin daha da büyümesi durumunda ise öğretmen yetiştirilmesinden fedakârlık yapılmadan öğretim sürecinde mekanik ve elektronik cihazların işe koşulması komisyonca teklif edilen bir öneri olarak karşımıza çıkmaktadır (VIII. MEŞ, MEB, 1991, ss. 82-83).

4.5.7. 1969-1971 Yılları Arasında Okullarda Öğretmen İstihdamı

1969-1971 Yılları arasında Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğretmenlerin istihdam durumunda bazı gelişmelerin olduğu görülmektedir. 1969-1971 yılları arasında ülkemizde her kademedede istihdam edilen öğretmenlerin yetiştirilme kaynaklarında ilköğretmen okulları, eğitim enstitüleri, yüksek öğretmen okulları, erkek teknik yüksek öğretim okulu, kız teknik yüksek öğretmen okullarının yanında 1965 yılında ilk defa Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan eğitim fakültesi de önem kazanmaya başlamıştı. 1970 yılı itibariyle ilkokullarda istihdam edilen öğretmenler, geldikleri kaynaklar itibariyle ilköğretmen okullarına dayanmaktaydı. Buna karşılık ortaöğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin yetiştirildikleri kaynaklardan 1965 yılında açılmaya başlayan eğitim fakülteleri ortaöğretimde istihdam edilen öğretmenlerin yetiştirilme kaynakları arasında yer tutmaya başlamış olmakla beraber, ortaöğretimde fakülte mezunu öğretmenlerin yüzdelik oranları

edebiyat ve fen bilgisi dersleri öğretmenleri açısından dengesiz bir dağılım göstermekteydi. Örneğin ortaokul ve liselerde fen bilgisi derslerini okutan öğretmenlerin %63,2'si eğitim enstitülerinden, %16,0'sı yüksek öğretmen okullarından, %20,0'si öğretmen yetiştiren fakültelerden mezunuyken %0,8'zi yeterlilik belgesi olarak öğretmen olanlardan oluşmaktaydı. Bu oran aynı kademe edebiyat grubu ders öğretmenleri açısından da farklılık göstermekteydi. Edebiyat grubu dersleri okutan öğretmenlerin %48,7'si eğitim enstitüleri, %38,6'si öğretmen yetiştiren fakülteler, %6,6'sı bir yeterlilik belgesi alarak öğretmen olanlardan oluşmaktaydı. Diğer kaynakların öğretmen istihdamında kullanımı edebiyat grubu dersler için %2 iken fen bilgisi derslerini veren öğretmenler arasında diğer kaynaklardan gelen öğretmenler bulunduğu görülmekteydi (Topuz, 1972, s. 79).

Ülkemizde Millî eğitim hizmetlerinin ve ihtiyaçlarının çeşitlenip genişlemesi, öğretim kurumlarının öğrenci sayılarındaki sürekli artışı karşılayabilmek için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilkokul ve ortaöğretim okullarda görev yapacak öğretmen kadrolarını artırma yoluna gitmiştir. 5 Mayıs 1970 tarihinde 49 sayılı kanuna bağlı kadro cetvellerinde değişiklik yapılmasına dair 2 Temmuz 1962 tarihli ve 58 sayılı kanuna ek kanun çıkarılmıştır. 15 Mayıs 1970 tarihinde yürürlüğe giren 1257 numaralı bu kanuna göre Orta Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı mesleki ve teknik öğretim okulları, gezici köy kursları, ilköğretmen okulları ve imam-hatip okullarında kullanılmak üzere 2.500 yeni kadro çıkarılmıştı. Ayrıca bu kanunla ilkokullarda kullanılmak üzere 10.910 yeni öğretmen kadrosunu bakanlığın kadro cetvellerine eklenmişti (Resmî Gazete, 15 Mayıs 1970, s. 1).

Bu yıllar arasında yurt çapında ilkokullarda 20 bin yeni öğretmen istihdam edilerek ilkokullarda görev yapmakta olan öğretmen sayısı 137.416'ya çıkmıştı. Bunların içinde görev yapmakta olan 9,000'ini mesleki formasyona sahip olmayan geçici ve vekil öğretmenler oluşturmaktaydı. İlkokul kademesinde vekil öğretmenlerin varlığına rağmen Millî Eğitim Bakanlığı aldığı kararlar neticesinde lise mezunlarının dahi öğretmenlik mesleğine geçişinin önünü kapama politikasına yönelmişti (MM. TD. B: 55, O:1, 21.2.1971, s. 46). Türkiye'de bir öğretmene düşen öğrenci sayısının düşüş eğilimine olmasına rağmen öğretmen yetiştiren kaynakların ve uygulanan

politikaların ilkokulların öğretmen ihtiyacı halen daha karşılayamayışı, Millî Eğitim Bakanlığının bazı ek tedbirlere almasına sebep olmuştu.

1970 yılında askerlik kanununda yapılan bir düzenleme ile ilköğretmen okullarından mezun olup Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin bir kısmı silahlı kuvvetleri taburlarında açılan okuma-yazma kurslarına görevlendirilmek şartıyla 1975 yılına kadar beş yıl süreyle askere alınmaması kararlaştırılmıştı (Tercüman Gazetesi, 21Ağustos 1970, s. 1). Böylelikle ilkokullarda çeşitli sebeplerle kapatılamayan öğretmen açığının kapatılması amaçlanmıştı. 1965-1971 yılları arasında okullarda öğretmen ihtiyacının yeterli derecede karşılanamamış oluşu çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan bir sorundu. Bu sorunun bir nedeni de çeşitli tedbirlere rağmen kurayla atanan bazı öğretmenlerin verildiği okullara gitmeyişi, zorunlu hizmet borcu olmayan öğretmen adaylarının öğretmen açığı olan okullara gitmeye mecbur tutulmamalarıydı. Ayrıca bir kısım öğretmenin sağlık veya eş durumlarını kullanarak zorunlu nakillere baş vurması sonucu şehir ve bölge değiştirmesi Türkiye’de öğretmen açığının başka bir nedenini oluşturmaktaydı. Bunun sonucunda ülkedeki bazı okulların öğretmen ihtiyaçları karşılanamamaktaydı (MM. TD., B: 34, O: 2, 27.1.1970, s. 471). Bütün bu olumsuzluklara rağmen 1969-1971 yılları arasında bir öğretmene düşen öğrenci 40 öğrenciden 38’e düşmüştür (Kalaycı, 1988, ss. 109-110). Bu oranın bir önceki dönemde 46 olduğu göz önüne alındığında yavaş da olsa Türkiye’de öğretmen-öğrenci dengesine doğru bir olumlu ilerlemenin yaşandığı söylenebilir.

Bununla beraber eğitim sistemimiz özellikle doğuda ve diğer kırsal bölgelerde öğretmen-öğrenci dengesi açısından olumsuz bir tablo çizmekteydi. İlgili yıllarda öğretmenlerin istihdamında bölgeler arası dengesizliklerin devam ettiği görülmektedir. Örneğin Mardin Lisesinde 5 öğretmen, 686 öğrenci bulunmakta ve aynı lisede bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 132’yi bulmaktaydı. Kayseri Sümer Lisesinde 23 öğretmen, 1.247 öğrenci bulunmakta ve bir öğretmene 54 öğrenci düşmekteydi. Buna karşılık İstanbul Çamlıca Kız Lisesinde ise 19 öğretmene karşılık, 321 öğrenci bulunmakta ve 1 öğretmene düşen öğrenci sayısı 12’yi geçmemektedir. Türkiye’nin üç ayrı bölgesinde bulunan bu iller arasındaki oransal farklılıklar öğretmen açısından öğretim sürecinde öğrenciyi eğitmek, kontrol etmek bakımından eşitsizliği

gösterirken öğrenciler açısından da yükseköğretim sınavları göz önünde bulundurulduğunda hak ve adaletle bağdaşmayacak bir durum ortaya çıkarmaktaydı. (MM. TD. B: 25, O: 1, 23.12.1970, s. 415)

Öğretmen istihdamında ihtiyaca görelilik ilkesi göz önünde bulundurulmadığından liselerin sahip oldukları olanakları bakımından büyük farklılıklar göstermekteydi. 1969-1970 öğretim yılında 219 resmi lisenin 9'unda edebiyat, 64'ünde felsefe, 15'inde tarih, 10'unda coğrafya, 8'inde matematik, 45'inde biyoloji, 65'inde fizik, 139 unda kimya öğretmeni bulunmamıştır. Kimya öğretmeni var görünen bazı liselerde, bir kimya öğretmenine haftada 82 saat ders düşüyordu (MM. TD. B: 25, O: 1, 23.12.1970, s. 433). Yine ilgili yıllarda özellikle kırsal kesimdeki okullarda öğretmen ihtiyacı yeterli düzeyde karşılanabilmiş değildi. Türkiye'de 32.358 köy okulunun 13.766'sı bir öğretmenle, 10.631 köy okulunun da iki öğretmenle idare edilmekteydi (MM. TD. B: 26, O: 2, 24.12.1970, s. 449). Resmi ilkokullarda 1 öğretmene düşen öğrenci sayısının Türkiye çapındaki ortalaması 40 öğrenciydi. Öğretmen istihdamının yetersizliği ve diğer sebeplerden dolayı ilkokul kademesinde eğitimden mahrum çocuk sayısı 400 bin civarındaydı (MM. TD. B: 26 O: 2, 24.12.1970, ss. 454-458).

1971 yılında ortaöğretimde toplam 11 bin öğretmen görev yapmaktaydı. Eğitim enstitülerinden fen ve edebiyat grubu öğretmenleri olarak yetişen personeli son lise ve dengi okullar sınıf geçme ve sınav yönetmeliğinin getirdiği yeni hükümler karşısında, gereğine göre branşlara ayırıp buna göre, kararname tanzimi suretiyle yeni bir atama ve görevlendirme işlemlerinin yapılması gerekmekteydi. 1967-1968 öğretim yılı başında yürürlüğe giren lise ve dengi okullar sınıf geçme ve imtihan yönetmeliği bir süreden beri ortaokullarda fen grubu adı altında okutulan dersleri matematik, fen bilgisi; edebiyat grubu adı altında okutulan dersleri de Türkçe ve sosyal bilgiler olarak ikiye derse ayırmıştı. VIII. Milli Eğitim Şûrasının aldığı kararlara göre ortaöğretim birinci kademedeki derslerin edebiyat grubu içinde bu grubun öğretmenleri tarafından ayrı birer ders olarak okutulmakta olan tarih, coğrafya, yurttaşlık derslerinin sosyal bilgiler olarak birleştirmişti. Fen grubu derslerinden fizik, kimya ve tabiat bilgisi dersleri de fen bilgisi adı ile birleştirilmiş birer ders haline getirilmesi bazı sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu sebeple fen grubu öğretmenlerinden bir kısmının fen bilgisi, diğer

bir kısmının matematik; edebiyat grubu öğretmenlerinden bir kısmının Türkçe, diğer kısmının ise sosyal bilgiler öğretmeni olarak branşlara ayrılması ve buna göre yeniden birer kararname düzenlemek suretiyle yeni görevlendirme ve atama işlemine gidilmesi gerekiyordu. Uzun süre bir grup dersi okutan bir öğretmenlerin, bazı şartlar içinde bu derslerden birinde kendisini daha fazla yetiştireceğini veya herhangi bir dersi daha fazla benimseme eğilimi içinde olabileceğini göz önünde alan Bakanlık yeniden branşlara ayırma ve görevlendirme işleminin öğretmenlerin katılacağı bir anketin sonuçlarına göre yapılmasını kararlaştırmıştı. Buna karşın anket sonucunda bazı branşların çok ve bazılarının ihtiyacı karşılamayacak derecede az öğretmen tarafından tercih edildiği ortaya çıktı. Anketlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda fen grubu öğretmenlerinden %16'sının fen bilgisi, %84'ünün matematik; edebiyat grubu öğretmenlerinden %80'inin Türkçe, %20'sinin sosyal bilgiler branşını tercih ettiği ve buna göre atama yapılmasını bekledikleri tespit edildiğinden atamalarda düzenleme mümkün olmamıştı (MM. TD. B: 42, O: 1, 27.1.1971, ss. 316-317).

4.5.8. Öğretmen Sendikalarının Düzenlediği Genel İhtar Boykotu

İkinci Süleyman Demirel Hükümeti (3 Kasım 1969-6 Mart 1970) döneminde gerçekleşen ve öğretmenleri ilgilendiren en önemli olaylardan biri de TÖS ve İLK-SEN'in düzenlediği genel ihtar boykotudur. İkinci Süleyman Demirel Hükümetinin göreve başladıktan bir süre sonra Türkiye Öğretmenler Sendikası ve İlkokul Öğretmenleri Sendikasının başlattığı Öğretmen Boykotu yurt çapında ses getirmiş ve kamuoyunda derin yankılar bulmuştu. Bu boykot uzun süredir birikerek devam etmekte olan Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapmakta olan öğretmenlerin özlük tüzükleri, çalışma ortamları ve ekonomik durumlarıyla yaşadıkları sıkıntıları Millî Eğitim Bakanlığı ve hükümet nezdinde karşılık bulmasına yönelikti. 1965-1969 yılları arasında gerek ulusal basına yansıyan haberler takip edildiğinde gerekse TBMM zabıt ceridelerinde muhalefet vekillerinin konuşmaları incelendiğinde maaş, ders saati, özlük hakları konularında öğretmenlere ve öğretmenlik mesleğine ait sorunların halen daha devam ettiği ve bunların hükümet ve öğretmen sendikaları arasında polemik konusu olduğu görülmektedir. Bu dönem aralığında öğretmenlik mesleğinin politize hale getirildiğini savunan TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, Eylül 1967 tarihinde düzenlediği basın toplantısında politikacıların öğretmenleri bölmeye çalıştığını iddia

ederek öğretmenlerin belli bir grubun öğretmenleri değil bütün halkın öğretmenleri olarak toplum aydınlanmasında yerine getirmeye çalıştıkları sorumluluklarının iktidar tarafından engellenmeye çalışıldığını öne sürmüştü (Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1967, s. 7).

1967 yılında TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt'un dördüncü defa bakanlık emrine alınması öğretmen sendikaları tarafından protesto edilerek öğretmen sendikaları ile hükümet arasındaki gerilimin iyice artmasına neden olmuştu. Fakir Baykurt'un durumuyla ilgili Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Genel Başkanı Prof. Dr. Bahri Savcı, Cumhurbaşkanına ve Başbakana protesto telgrafları yollamıştı. Prof. Dr. Bahri Savcı'nın Cumhurbaşkanına gönderdiği telgrafta TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt görevini yapmama ve suiistimal etmeyle ilgili olmayan nedenlerle Bakanlık emrine alınmıştır. Bu Anayasa ile milli eğitim esasları adlı vesikalardan sızan müfredat programlarını uygulayan öğretmenleri hazmedemeyen geri eğitimcilik ve idarecilik zihniyetiyle, öğretmenleri partizan eğitimin aleti haline getirmek isteyen bir görüşün eseri olduğunu söyleyerek ağır bir dille eleştirerek bu tür uygulamaları sendikal faaliyetleri sindirim altında amacı taşıdığını ifade etmiştir.

Keza Prof. Dr. Bahri Savcı, Başbakana çektiği telgrafında ise *bu tasarruf, kendi takdirlerine en büyük gerçek ve hikmet-i hükümet sayan bir eski idarecilik zihniyeti eseridir*, diyerek bu eski idarecilik zihniyetinin eğitim camiasına korkutmadığı sadece huzursuzluk getirdiğini ifade etmişti. Baykurt'un merkeze çekilmesine tepki gösteren bir diğer sendika olan Teknik Öğretmenler Sendikası yayınladığı bildiri de yaşanan gelişmeyi tutarsız ve hukuki dayanaktan yoksun olarak nitelendirmişti. Bildiride Türk öğretmenlerinin çoğunluğunu kapsayan bir sendikanın genel başkanını Baykurt'un maruz kaldığı durumun onun kişiliğinde bütün ilerici ve idealist memur sendikalarına özellikle öğretmenlere yöneltilmiş bir baskı ve sindirme girişimi olduğu savunulmuştu (Cumhuriyet Gazetesi, 8 Kasım 1967, ss. 1-7). 10 Kasım 1967 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel ile bir görüşme yapan Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanı Prof. Dr. Bahri Savcı, görüşmede kanunsuz ve yasalara aykırı buldukları uygulamalar hakkında Başbakanı bilgilendirerek kendisinden öğretmenlerin sorunlarına müdahalede bulunmasını ve öğretmenlerin her geçen gün

artmakta olan sıkıntılarının acil olarak çözüme kavuşturulmasını talep etmişti (Cumhuriyet Gazetesi 11 Kasım 1967, s. 1).

Birinci Süleyman Demirel hükümetinin son yılında çıkarılan ilkökul öğretmenlerinin atanma, tayin ve becayiş yönetmeliğine dair bakanlar kurulu kararının öğretmenleri baskı altına almak olarak niteleyen TÖS, bu kararı eleştirerek süreci Danıştay'a taşıyacaklarını açıklamıştı. Gerçekten de 1969 yılına gelindiğinde öğretmen sendikalarıyla hükümet arasındaki ipler iyice gerilmişti. 3 Aralık 1969 tarihinde TÖS İstanbul şubesi öğretmenlerin sorunlarının çözüme kavuşturulması, hukuk dışı olarak kabul ettikleri uygulamaların kaldırılması için boykot kararı almıştı (Milliyet Gazetesi, 4 Aralık 1969, s. 1). Bu karardan birkaç gün sonra TÖS ve İLK-SEN İstanbul Şubeleri yönetim kurulları 6 Aralık 1969 tarihinde bir toplantı düzenleyerek alınan boykot kararını beraber yöneteceklerini kamuoyuna açıklamışlardı (Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1969, s. 1). Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz aynı gün yaptığı açıklamada Milli Eğitim mensupları yardımlaşma kanun tasarısının başbakanlığa verildiği ve çok yakın bir zamanda da TBMM'ne de sunulacağı açıklamasında bulunmuştu. Tasarının yasalaşmasıyla beraber öğretmenlerin sosyal güvenliğine büyük ölçüde katkı sağlayacağını belirten Bakan Oğuz, eğitim ödenekleriyle ilgili 443 sayılı kanunda düzenleme yapacak tasarı üzerinde çalışmaların devam ettiğini, öğretmen kuruluşlarının tekliflerini de dinlemeye hazır olduklarını söyleyerek öğretmenlere sokak eylemine girişmemelerini önerisinde bulunmuştu (Milliyet Gazetesi, 6 Aralık 1969, s. 1). Buna karşın dört gün sürecek ve kamuoyunda derin yankılar uyandıracak öğretmen ihtar boykotuyla ilgili ilk gelişme, Erzurum'da TÖS ve İLK-SEN'e bağlı ilkökul, ortaokul ve lise öğretmenlerinin daha önce aldıkları boykot kararını uygulamaya koymaları ile başladı. Erzurum'da yaklaşık 700 öğretmen, bütün meslektaşlarının sorunlarını Millî Eğitim Bakanlığına iletebilmek adına TÖS Bilimsel Danışma Kurulu 8 Aralık 1969 tarihinde bir bildiri yayınlarak öğretmenlere karşı yürütülen baskı politikalara son verilmesini istemişti. Bildiride ayrıca TÖS Bütün öğretmenler adına Hükümetten bazı talepleri vardı. Buna göre:

- a. Ekonomik yönden büyük sıkıntılar içinde olan öğretmenlere özellikle ilkokul öğretmenlerine insanca ve uygarca yaşamın asgari koşulları sağlanmalı ve öğretmenler sefaletten kurtarılmalıydı.
- b. Öğretmenlere yapılan yasa dışı, keyfi ve partizanca işlemlere son verilmeli ve saldırılar karşısında öğretmenlerin güvenliği sağlanmalıdır.
- c. Başta TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt olmak üzere kıyım uğrayan bütün öğretmenlerin hakları iade edilmeli ve haksızlıklar düzeltilmelidir.
- d. Milli Eğitim işlerinin yürütülmesinde plan ve programların hazırlanmasında öğretmenler söz sahibi olmalıdır (Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1969, s. 4).

TÖS İkinci Başkanı Dursun Akçam, hükümet ve bakanlığın öğretmenlerin isteklerini bayramdan önce kabul etmedikleri takdirde bayramdan hemen sonra öğretmenlerin bütün yurtta boykota başlayacağını duyurmuştu. 8 Aralık 1969 tarihinde TÖS Genel Merkezi yurt çapındaki bütün şubelerine direktif göndererek öğretmen boykotuna hazır olmalarını istemişti. İkinci Başkan Akçam çocukları okulsuz ve öğretmensiz bırakmak gibi bir niyetlerinin olmadığını fakat öğretmenlerin sorunlarına bir an önce çözülmediği takdirde yapılacak öğretmen boykotunun sorumluluğunun Millî Eğitim Bakanlığına ait olduğu açıklamasında (Milliyet Gazetesi, 9 Aralık 1969, ss. 1-11). Bundan iki gün sonra TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt, sendikaların 15 Aralık 1969 Pazartesi günü başlayıp 18 Aralık Perşembe akşamı bitecek bir ihtar boykotu kararı aldıklarını yapılacak boykotun istenilen sonucu vermediği takdirde bu defa sendikaların süresiz boykota gideceği uyarısında bulunmuştu. Fakir Baykurt ilgili açıklamasında TÖS'ün Hükümetten istekleri altı maddede toplanıyordu. Buna göre hükümet temsilcileri TÖS temsilcileriyle ortak bir protokol imzalamayı kabul etmeleri ve bu protokole göre bütün yabancı uzman ve 1962 yılından bu yana Türkiye'de faaliyet gösteren barış gönüllülerinin eğitim kurumlarından atılmaları isteniyordu. Protokolde TÖS, eğitim görevlilerine ödenen maaşların günün koşullarına göre düzenlenmesi hazırlanan tasarılar ve milli eğitim yardımlaşma kurumu tasarısının hemen kanunlaştırılması istiyordu. Ayrıca Personel Sendikaları Kanununun değiştirilmesi ve memurlara grev hakkının tanınması ve suçu olmayan nedenlerden dolayı sürülmüş ve meslekten ayrılmış olanların eski görevleri veya razı oldukları başka görevlere iadesi istenmişti. Son olarak TÖS, Bakanlıktan boykotlar nedeniyle

hiçbir öğretmene ceza verilmeyeceğinin belirtilmesini istiyordu (Milliyet Gazetesi, 11 Aralık 1969, ss. 1-13).

Millî Eğitim Bakanı Orhan Oğuz ise yaptığı açıklamada öğretmenlerin biraz sabırlı olmalarını ve kesin olarak kanun dışına taşan davranışlara girmemeleri tavsiyesinde bulunmuştu. Buna karşılık TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt Milli Eğitim Bakanının meselenin ciddiyet ve ehemmiyetini kavrayamadığını söyleyerek öğretmen camiasının ihtiyacı olan şeyin nasihat değil hak taleplerinin kabul edildiğine dair imza olduğu açıklamasında bulunmuştu (Milliyet Gazetesi, 14 Aralık 1969, ss. 1-11). Nitekim TÖS ve İLK-SEN'in istekleri kabul edilmeyince öğretmen boykotu 15 Aralık 1969 tarihinde sabah saat 08.00'de başlamıştı. Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz ise TRT kanununun 11. maddesine dayanarak devlet radyosunda yaptığı bir konuşma ile öğretmenlere boykottan vazgeçmeleri çağrısında bulunmuştu (Milliyet Gazetesi, 16 Aralık 1969, ss. 1-11). Buna karşılık on binlerce öğretmenin katılımı ve desteğiyle ihtar boykotu bütün yurda yayılmıştı. Türkiye Öğretmenler Sendikasının verdiği bilgilere göre ülkedeki 130 bin öğretmenden 95 bininin katıldığı ihtar boykotuna öğretmen toplumunun sağladığı destek oldukça yüksekti. Hükmet kanadı ise 16 Aralık 1969 tarihinde 359 sayılı TRT Kanununun 17. maddesine göre koyduğu boykot ile ilgili haber yasağını 17 Aralık tarihinde kaldırmıştı. (Hürriyet Gazetesi, 17 Aralık 1969, s. 1).

Millî Eğitim Bakanı Orhan Oğuz, öğretmenlerin genel ihtar boykotlarının ilk gününde Meclis genel kurulunda yaptığı konuşmasında boykotu öğretmen genel ihtar boykotunun öğretmen camiası içinde bir zümreye hasretmekte ve bu boykota ön ayak olan TÖS yöneticilerinin de samimi davranmadığını ileri sürmekteydi.⁴⁷ TÖS

⁴⁷ Bugün boykot yapan, boykotu tahrik eden kuruluşların temsilcileri dahi beni ziyarete geldikleri zaman bu anlayışından ötürü beni tebrik ettiler. Kendilerine aynen şunu söyledim: «Bana yuvarlak lâflar değil, şekillenmiş teklifler getirin, o teklifleriniz üzerinde, mesleki yüceltici yönde gayretler sarf edelim. Resmen yazı yazdım, tekliflerini istedim, bugüne kadar bir teklif dahi gelmiş değildir. Sayın milletvekilleri; Hükümet Programının incelenmesi, eğitim konularına ve mensuplarına atfedilen önemi, verilen değeri ve bu çerçevede içinde öngörülen temel reformları açıkça ortaya koymaktadır. Bu programdan alınan hızla çok kısa zamanda Bakanlıkça girişilen teşebbüsler ve Bakanlığa hâkim olan zihniyet bütün ilgililerin malûmu iken, bir öğretmen kuruluşunun, birtakım sebepler ileri sürerek, bazı öğretmenleri dersleri terke teşvik edişi, bizce üzerinde dikkat ve ciddiyetle durmayı gerektirir görülmektedir. Sayın milletvekilleri; TÖS ve İLKSEN isimli sendikaların, öğretmenleri boykota teşvik eden beyanları, el altından dağıtılan bildirileri, gazetelere verilen ilânları, muhatap olarak Devlet memuru öğretmenleri seçtiği için, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına karşı işlenmiş ağır suçlardır.» (MM. TD. B: 15, O: 1, 15.12.1969, s. 466).

merkezinden kendisine gelen bir telgrafta kendiliğinden başlayan öğretmen boykotu ifadesini eleştiren Bakan Orhan Oğuz ellerinde devlet memuru öğretmenleri boykota teşvik ve tahrik edici bir örgütün birçok bildirisi ve ilânı bulunduğunu ve örgütlü bir hareket olan bu işe karşı bütün politikacıların hep beraber karşı çıkmak zorunda olduğu açıklamasında bulunmuştur (MM. TD. B: 15, O: 1, 15.12.1969, s. 466).

Bu sırada yurdun çeşitli bölgelerinde öğretmen boykotları devam etmekteydi. TÖS yetkililerine göre katılımın %98 oranında gerçekleştiği öğretmen ihtar boykotunun ikinci gününde bazı öğretmenlere işten el çektirilmiş bazı öğretmenlere ise kovuşturma açılmıştı. İçişleri Bakanlığından valiliklere gönderilen birer şifre ile TÖS ve İLK-SEN yöneticileri hakkında soruşturma açılmasını istenmişti. Bunun üzerine savcılıklar harekete geçerek adliyeye çağırdıkları TÖS ve İLK-SEN yöneticilerinin ifadelerini almaya başlamışlar ve toplamda 3101 öğretmen hakkında soruşturma açılmıştı. Resmi olmayan rakamlara göre boykota destek verdiği gerekçesiyle görevinden el çektirilen öğretmen sayısı 143 olarak belirtilmesine karşılık hükümet tarafı ise görevden el çektirilen öğretmen sayısının 28 olduğu açıklamasını yapmıştı. Yine hükümet kanadından devlet bakanı Turan Bilgin 146 bin 266 öğretmenden 28 bin 678'inin boykota katıldığını dolayısıyla boykota katılan öğretmenlerin toplam öğretmen camiasının ancak %19,1'ine denk geldiği açıklamasında bulunmuştu (Milliyet Gazetesi, 17 Aralık 1969, ss. 1-11).

Buna karşılık büyük destek bulduğu bilinen ve planlandığı gibi dört gün boyunca yürütülen genel ihtar boykotu TÖS ve İLK-SEN yetkilileri tarafından 18 Aralık 1969 tarihinde sona erdirilmiştir. Boykot yürütme komitesi, yaptığı açıklamada bazı teşkilatların boykota devam etme arzusunda olduklarını ancak komite şimdilik bu kadarının yeterli olduğunu öne sürerek bütün öğretmenlerin bu sabahтан itibaren derslere girmeye çağırmıştır. Ayrıca boykot merkez komitesi, en iyi şekilde çalışarak öğrencilerimize ve milletimize olan borcumuzu ödeyeceğiz. Boykotumuz Anayasa çerçevesi içinde demokratik bir eylemdir. Biz öğretmenler gerçek demokrasiye aşığız, sahte demokrasiyi istemiyoruz. Gerçek demokrasilerde insanlar aç bırakılmaz şeklinde açıklamada bulunmuştu. (Milliyet Gazetesi, 19 Aralık 1969, ss. 1-11) ifadelerine yer verilmiştir. Boykota hükümet kanadından gelen tepkiler ise disiplin soruşturması, kovuşturma ve çeşitli cezalar olduğu görülmekteydi. Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz

boykotçu öğretmenlere kanuni yaptırımların uygulanacağı ve sorunun temeline inilerek köklü tedbirler getirileceği açıklamasında bulunmuştu (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Aralık 1969, s. 7). Gerçekten de boykottan sonra birçok öğretmen açığa alınmış, bazılarının görevlerine son verilmiş, kimi öğretmenin görev yerleri değiştirilmiş, okul müdürleri görevlerinden alınmış ve maaşları kesintisi ile cezalandırılmıştı. Ayrıca boykota katılan birçok öğretmenlerin kıdem indirilmesi cezası verilmesi için disiplin kurulları devreye sokulmuştu (MM. TD. B: 88, O: 1, 25.5.1970, s. 539). Bundan başka İlköğretim Genel Müdürlüğü 25 Nisan 1970 tarih ve 18577 sayılı kararları gereğince boykota katılan ilkokul öğretmenlerinin idari görevlere atanmamaları salık verilmiştir. Bu kararlar birçok ilkokul öğretmenine genel ihtar boykota katıldığı gerekçesiyle ilkokullarda idari göreve atanmanın yolu kapatılmış oluyordu (Cumhuriyet Gazetesi, 21 Haziran 1970, s. 6). Bununla beraber öğretmenlerin sosyal, iktisadi ve mesleki sorunlarının çözülmemesi neticesinde yapılan 15-18 Aralık 1969 öğretmenlerin genel ihtar boykotu, Türkiye’de öğretmen sendikalarının giriştiği ilk ve en önemli boykot hareketi olarak uzun zaman kamuoyunu meşgul etmişti.

4.5.9. 1969-1971 Yılları Arasında Okulların ve Öğrencilerin Genel Durumu

1969-1971 yılları arasında Türk eğitim sisteminin okul ve öğrencilerine dair sorunların çözümü için çalışmalar devam etmiştir. Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz’un Bakanlık ve üniversiteler bütçe görüşmeleri sırasında TBMM genel kurulunda yaptığı konuşmada ilköğretim için verilen yatırımlar, eğitim yatırımları arasında %33’ü oluşturmaktaydı ve 1971 yılında ilköğretimde okullaşma oranı %92’ye ulaştığı bilgisini vermiştir (MM. TD. B: 55, O: 1, 21.2.1971, s. 49). Üçüncü Süleyman Demirel hükümetinin bir önceki dönemden devraldığı bilançoya göre 1969-1970 öğretim yılı başında ülkemizde 35.932 ilkokul bulunmaktayken bu sayı 1970-1971 öğretim yılına gelindiğinde hizmete giren 2.102 yeni ilkokul ile beraber 38.234’te yükselmişti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 17). Genellikle kırsal kesimde ilkokul olanağı bulunmayan köylerdeki okul çağı nüfusunun öğrenim gördüğü yatılı bölge okulları sayısında ise yavaş olmakla beraber artış kaydedildiği görülmekteydi. 1968 yılında ülke genelinde 31 olan yatılı bölge okullarının sayıları, 1969’da 42’ye ve 1970’te 7 okul daha ilâvesiyle 49’a çıkarılmıştı (MM. TD. B: 55, 21.2.1971, s. 30).

Bayındırlık Bakanı Turgut Yaşar Gülez, TBMM genel kurulunda 22 Şubat 1970 tarihli konuşmasında çeşitli tür ve derecelerdeki okullarda yapılan çalışmalar ve bunlara ayrılan ödenekler hakkında bilgiler vermiştir. Bakanın verdiği bilgilere göre 1970 yılında devlet yapı işlerine 1 milyar 72 milyon 353 bin liralık yatırım yapılmıştı. Bunun karşılığında 145 mahalde 2.087 derslik ortaokul, 43 mahalde 738 derslik lise, 2 kolej, 4 yatılı bölge ortaokulu ve 26 mahalde 5.900 öğrenciye pansiyon, 25 öğretmen okulu ve 5 eğitim enstitüsü, 28 mahalde tarım meslek okulu, 12 mahalde halk eğitim merkezi, 5 semt ve il kütüphanesi, 39 adet sanat enstitüsü, 24 adet yatılı bölge okulu ve 110.550 öğrenciye denk gelen 2.211 derslik yapılarak ilkokul kademesinde hizmet vermeye başlamıştı. 1971 mali yılı yapı işleri bütçesinin 1 milyar 265 milyon liraya baliğ olduğu bilgisini veren Bakan Gülez, bu ödenekle 1970 ve daha önceki yıllarda ihale edilen yapı işlerinin tamamlanması ile 1971 yılında yapımı yeniden ele alınacak başlıca önemli projeler hakkında da bilgiler vermişti. Buna göre 1971 yılında 105 mahalde 1 110 derslikli ortaokul, 2 mahalde 400 kişilik ortaokul ve lise, 64 mahalde beden terbiyesi spor tesisleri, 6 kütüphane, 10 sağlık okulu, 8 adet din eğitim tesisi, 51 mahalde mesleki teknik öğretim bina atölyesi ve 3.653 derslik ilkokul, 10 mahalde yatılı bölge okulu yaptırılması planlanmaktaydı (MM. TD. B: 56, O: 1, 21.2.1971, ss. 180-181).

Devlet İstatistik Enstitüsünün verilerine göre 1970 yılında Türkiye’de 35.995 köy bulunmaktaydı. Bu köylerden 31.394’ünde ilkokul bulunmaktayken 4.601 köyde ise halen daha ilkokul bulunmamaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 3). Dolayısıyla kimi geri kalmış bölgelerdeki okullaşma oranının düşük oluşu, Türk Milli eğitiminin devam etmekte olan bir sorundu. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânını temel başlıca hedeflerinden biri 1972 yılı sonunda Türkiye’de okulsuz köy kalmaması olmasına rağmen istatistiklere dayalı mevcut okullaşma oranındaki gerçekler bu hedefe varabilmenin o günün şartlarında zor olduğunu göstermekteydi. Bu dönemde bölgeler arası okullaşma oranındaki dengesiz dağılımında devam ettiği görülmekteydi. 1971 yılında köy okullaşma oranı bazı bölge ve illerde yüzde yüze ulaşmış olmasına rağmen, bazı bölge ve illerde ise yüzde 50’nin bile altında kalmıştır. Örneğin okullaşma oranı Urfa’da %41, Diyarbakır ve Van’ da %42, Mardin ve Muş’ta %40, Siirt’te %39, Hakkâri’de %30 civarında olduğu görülmekteydi (MM. TD. B: 55, O: 1, 21.2.1971, s. 31).

Orta Öğretim birinci kademede 1968-1969 öğretim yılı başında ortaokul sayısı 1405 iken, 1970-1971 öğretim yılı başında bu sayı, hizmete giren 443 yeni ortaokulla beraber 1923'e çıkmıştı (MEB, 1973a, s. 39). Ortaöğretim ikinci kademede 1968-1969 öğretim yılı başında Türkiye'de 388 adet lise bulunmaktayken 1970-1971 öğretim yılında eğitim-öğretim hizmetine giren 130 yeni liseyle bu sayı 518'e yükselmişti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 55). İlköğretim ve ortaöğretim kademelerinde okul sayılarındaki artışa rağmen özellikle geri kalmış bölgede çok eski yıllardan beri okulların bir mühür, bir müdür mantığıyla idare edilmekteydi. Ayrıca okulların fiziksel olanaklar bakımından âtil durumda oluşu, her türlü araç ve gereçten yoksun ortaokul ve liselerin varlığı, çağdaş ve faydalı eğitimi sağlayıcı, bilimsel araştırmaları uygulayıcı ve tatbiki bilgiler verici olmaktan uzak bulunmaktaydı. Köy okullarının durumu ise inşaat sırasında yeterli kontrolün yapılamaması ve inşaattan sonraki geçici ve katı kabullerde gereken ciddiyetin gösterilmemesi, çeşitli suiistimaller dolayısıyla bu okulları kısa zamanda istifade edilemez hale getirmekteydi. Okul binalarının fiziksel olarak elverişsiz olması yanında çoğunun gerekli öğretim araçlarından mahrum bulunması, okula kavuşmuş köylerde modern eğitim araçları bir yana, sıra sıkıntısının dahi tamamen çözülmemiş olduğu görülmekteydi (MM. TD. B: 55, O: 1, 21.2.1971, s. 29).

Mevcut okullar gerekli araç ve gereç sıkıntısı dışında diğer büyük sorun aşama şartları iyi olan bölge ve vilâyetlere tayin edilmek için sıra bekleyen öğretmen adedi küçümsenmeyecek miktara ulaştığı halde, bu bölge ve vilâyetlerimizdeki okullara öğretmen göndermek olanağı bulunamamaktaydı. 1970-1971 ders yılında Batıda Marmara Bölgesinde okul başına beş öğretmen düşerken, Güney Doğu'da bu oran ikiye indiği görülmekteydi. Bu bölgelerle diğer bölgeler arasında, okulların niteliği bakımından da büyük farklılıklar ve dengesizlikler bulunmaktaydı. 1965-1966 ders yılında yapılan üniversite sınavlarında alınmış bulunan sonuçlar, bu gerçeği açıkça göstermesi bakımından önem arz etmekteydi. Bu sınavlarda başarı gösteren ilk on lisenin arasında, bu bölgelerdeki illerden hiçbirisi bulunmamaktaydı. Buna karşılık, en az başarılı ve en son sırayı işgal eden 10 lise sırasıyla Hakkâri, Mardin, Gümüşhane, Bitlis, Van, Artvin, Tunceli, Kars ve Muş illeriydi (M. Meclisi B: 55, O: 1, 21.2.1971, s. 31).

Buna karşın 1969-1971 yılları arasında ilköğretim ve ortaöğretim kademelerine devam eden öğrenci sayılarında sayısal anlamda artış yaşanmaya devam etmekteydi. 1969-1970 öğretim yılına ait resmi verilerde Türkiye’de ilkokula devam eden toplam öğrenci sayısı, 4.906.995 olarak kaydedilmiştir. İlkokula devam eden öğrencilerden 2.858.992’sini erkek öğrenciler, 2.048.003’ünü ise kız öğrenciler oluşturmaktaydı. Üçüncü Demirel Hükümetinin görevinin sonra erdiği 1970-1971 öğretim yılında ise ilkokul olanaklarından faydalanmakta olan öğrenci sayısı 124.413 artarak 5.031.408’e çıkmıştı. Bu sayının 2.892.654’ünü erkek öğrenciler, 2.120.754’ünü ise kız öğrenciler oluşturmaktaydı. Böylelikle 1969-1971 yılları arasında ilköğretim olanaklarından faydalanan öğrenci oranında %2,47’lik bir artış kaydedilmiştir. İlgili yıllar arasında bu oran erkek öğrencilerde %11,6’lık, kız öğrencilerde ise %3,5’lik bir artış göstermiştir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a: 17).

Tablo 4-27: 1969-1971 Öğretim Yıllarında İlkokula Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1969-1970	2.858.992	2.048.003	4.906.995
1970-1971	2.892.654	2.120.754	5.031.408

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 17).

Ortaöğretim ilk kademede okuyan öğrenci sayısı 1969-1970 ders yılında ortaöğretim birinci kademedeki öğrenci sayısı 700.950 iken bu sayının 511.098’ini erkek öğrenciler, 189.852’sini kız öğrenciler oluşturmaktaydı. 1971 yılına gelindiğinde öğrenci sayısı, 810.983’e çıktığı görülmektedir. Bu sayının 593.415’ini erkek öğrenciler, 217.568’ini ise kız öğrenciler oluşturmaktaydı. İlgili iki yılda ortaöğretim ilk kademeye devam eden öğrenci sayısında yakalanan toplam artış oranı %13,5’ti. Bu oranın cinsiyetlere göre dağılımı ise erkek öğrencilerde %13,8, kız öğrencilerde ise %10,3 olmuştur. (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 39).

Tablo 4-28: 1969-1971 Öğretim Yıllarında Ortaokula Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1969-1970	511.098	189.852	700.950
1970-1971	593.415	217.568	810.983

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 39).

1969-1970 ders yılında liselere devam eden toplam öğrenci sayısı 214.950 iken bu sayının 154.028’ini erkek öğrenciler, 60.922’sini kız öğrenciler oluşturmaktaydı. 1971 yılında ise liselere devam eden öğrenci sayısı, 38 bin 792 artarak 253.742’ye yükselmişti. Bu sayının 180.940’ını erkek öğrenciler, 72.802’sini kız öğrenciler oluşturmaktaydı. 1969-1971 yılları arasında liseye devam eden öğrenci sayısında %15,2’lik bir artış olmuştu. Bu oranın cinsiyetlere göre dağılımı ise erkek öğrencilerde %14,8, kız öğrencilerde ise %16,3 olarak gerçekleşmişti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 55).

Tablo 4-29: 1969-1971 Öğretim Yıllarında Liseye Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1969-1970	154.028	60.922	214.950
1970-1971	180.940	72.802	253.742

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 55).

1969-1970 ders yılında Türkiye’de ortaöğretim mesleki ve teknik eğitim okullarına devam eden öğrenci sayısı 217 bin 332 iken, bu sayı 1970-1971 öğretim yılında yaklaşık 40 bin artışla 263 bin 184’e yükselmiştir.⁴⁸ Bu sayının 142 bin 206’sını erkek öğrenciler, 75 bin 126’sını kız öğrenciler oluşturmaktaydı. Böylelikle iki yılda mesleki ve teknik eğitime devam eden öğrenci sayısında %21,10’luk bir artış olmuştu. Bu artış oranının cinsiyetlere göre dağılımı ise erkek öğrencilerde %22,18, kız öğrencilerdeyse %19,04 olarak gerçekleşmişti.

⁴⁸ 22 Kasım 1969’da Teknisyen Okulları Geçici Yönetmeliği kabul edilerek öğrencilere sanat enstitülerinden teknisyen okullarına, teknisyen okullarından sanat enstitülerine geçiş hakkı tanınmıştı. Buna göre Bakanlıkça tespit edilecek ikinci sınıfının farklı derslerinden sınav vererek teknisyen okulunun üçüncü sınıfına devam edilebilecekti. Yönetmelikte lise ve sanat enstitüsü mezunlarının Türkiye’nin insan gücü ihtiyacı göz önüne alınarak, Millî Eğitim Bakanlığınca tespit edilecek oranda ve sayıda olmak üzere uygun görülecek teknisyenlik bölümlerine girebilmelerine imkân verilmişti (Resmî Gazete, 22 Kasım 1969, s. 4). Yine Talim Terbiye Kurulu’nun 7 Mayıs 1970 tarih ve 216 sayılı kararıyla ticaret lisesini bitirenlerin lise diplomasına sahip olabilmeleri için ticaret liselerinde kurulacak komisyonlarca sınava tabi olmalarını uygun görmüştü. Kararda bu sınavlara girmeye hak kazanan öğrencilerin Millî Eğitim bakanlığı Orta Dereceli Okulların “İmtihan ve Sınıf geçme Yönetmeliği” hükümlerini karşılamaları gerektiği belirtiliyordu. Kurulun aldığı kararda sınava girmeye hak kazanan öğrenciler, Orta Dereceli Teknik ve Meslek Okullarını Bitirenler İçin Lise Bitirme İmtihanları Hakkında Yönetmelikte belirtilen altı dersi vermekle yükümlü tutulmuştu (MEB. TD., S. 1607, 18.5.1970, s. 130).

Tablo 4-30: 1969-1971 Öğretim Yıllarında Mesleki ve Teknik Ortaöğretime

Öğretim Yılı	Erkek	Kadın	Toplam
1965-1966	96.807	35.994	132.801
1969-1970	154.028	60.922	214.950

(Kaynak Veri: Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 71).

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

TARTIŞMA

Doktora tez araştırmamızın zaman aralığını oluşturan 1961-1971 yılları arasında Türkiye’de yedi ayrı hükümetin görev yaptığı görülmektedir. Bu dönemde yürütmeyi temsil eden hükümetleri, kuruluş şekillerine ve içeriğine göre koalisyon hükümetleri ve tek parti hükümetleri şeklinde iki döneme ayrılabilir. 1961-1965 yılları arasında dört adet koalisyon hükümeti görev yapmıştır. Bunlardan ilk üçünü İsmet İnönü’nün başkanlığını yürüttüğü İnönü koalisyon hükümetleri, sonuncusunu ise Suat Hayri Ürgüplü’nün başkan olduğu AP’nin önderliğindeki koalisyon hükümetleri oluşturmaktadır. 1965-1971 yılları arasında ise AP’nin tek başına iktidar olduğu Süleyman Demirel’in başkanlığında kurulan üç tek parti hükümeti görev yapmıştır. Bu araştırmada ilgili hükümetler döneminde uygulamaya konulan ilköğretim ve ortaöğretim kademesine yönelik eğitim politikaları ortaya konulmuştur.

1961-1965 yılları arasında görev yapan İnönü Koalisyon Hükümetleri ve CHP’nin bağımsız milletvekilleriyle kurduğu azınlık hükümeti dönemindeki eğitim politikaları ve bu politikaların amaçlarına bakıldığında Türkiye’de 1961-1965 yılları arasında görev yapan koalisyon hükümetlerinin öncelikli amacının ülkenin genel nüfusuna göre düşük olan okur-yazar yurttaş sayısını artırmak ve yedi yaş üzerindeki çağ nüfusu içinde ilköğretim olanaklarını yurttaşların tümüne yaygın hale getirmek olduğu görülmektedir. Bunun dışında birinci ve ikinci kademe genel ve mesleki teknik öğretimin geliştirilmesi ve nüfusun üretime katkı sağlayacak niteliğe kavuşturulması, ilgili dönemde Milli Eğitim politikalarında sürekli üzerinde çalışmalar yapılan bir diğer konudur. Bu dönemde bir önceki dönemden kalan ders programları da o dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak bireylerin yetiştirilmesinde yetersiz düzeydeydi. Bu programların gerek içeriklerinin çok yüklü olması gerekse pratik hayata dönük konulardan yoksun oluşu gibi olumsuz yönleri yüzünden öğretim sürecinde başarının düşmesine neden olmaktaydı. Ayrıca ayrı ders disiplinlerine göre tasarlanmış öğretim programları, Türk eğitim sistemi içinde zaten yeterli düzeye çıkarılamamış öğretmen istihdamı açısından da sorunlar doğurmaktaydı. 1948 ilkokul programının dayandığı ayrı ayrı ders disiplinlerine göre oluşturulmuştu. Bu haliyle mevcut program, tarih,

coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerinden oluşan sözel kısım ile fizik, kimya ve biyoloji derslerinden oluşan fen bilimleri kısımlarının öğretilmesinde çok daha fazla sayıda dal öğretmenin görevlendirilmesini gerektiriyordu. 1960 yılında Türk milli eğitim sisteminin genel tablosu ise Türkiye'nin sınırlı maddi olanakları nispetince daha az maliyet ve mesai ile daha fazla iş üretilmesine uygundu. Bu sebeple ilkokul programlarının ayrı ders disiplinleri yerine sosyal bilgiler ve fen bilgisi blokları halinde yapılandırılması gerek ülkenin ekonomik durumu gerekse ilkokul kademesinde çözülmeyi bekleyen öğretmen ihtiyacının karşılanması açısından makul bir çözüm yolu olarak uygulamaya konulmuştur. 1968-1969 öğretim yılında uygulamaya konulan yeni ilkokul programı, 1962-1963 ders yılından itibaren deneme okullarında uygulanmaya başlanmıştır. Üzerinde geliştirme ve pilot uygulama çalışmaları 1968 yılına kadar süren program ülkemizde ilk defa pilot uygulamaları yapılan ve üzerinde en kapsamlı geliştirme çalışmaları yapılan ilkokul programı olması açısından da önem taşımaktadır.

1960 yılında Türk eğitim sisteminin en önemli sorunlarından biri de ilkokul, ortaöğretim birinci ve ikinci kademede öğrenim gören öğrenci sayısının yerli düzeye çıkarılamamış olmasıydı. Araştırmamızın bulgular kısmında detaylı olarak ortaya koyduğumuz gibi 1960-1961 ders yılında ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde hükümetlerin bir önceki dönemden devraldığı sayısal bilanço, ilköğretime devam eden öğrenci sayısı erkelerde 1.800.026, kızlarda 1.066.475 olmak üzere toplam 2 milyon 866 bin 501'di. Bu sayı, 1970-1971 ders yılında erkeklerde 2, 892, 654, kızlarda 2, 120, 754 olmak üzere toplamda 5 milyon 13 bin 408'e çıkarılmıştır. Böylelikle ilköğretim olanaklarından istifade eden çağ nüfusunda yaklaşık iki katı bir artış sağlanmıştır. Bununla beraber ilkokula devam eden öğrenci sayısındaki artışı yalnızca hükümet politikalarına bağlamak yanıltıcı olacaktır. Bilindiği gibi ilkokul kademesi, yedi yaşına basan bütün yurttaşların yasal hakkı olduğundan bu kademeye devam eden öğrenci sayısındaki on yıllık dönemde yakalanan artış esasında ülkedeki doğal nüfus artışı ile de yakından alakalıdır. 1961-1971 yılları arasını kapsayan dönemde Türkiye'de ilköğretim kademesine devam eden öğrenci sayısı ve okur-yazar nüfusun artışında Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları ile ülkemizdeki resmi makamların UNESCO gibi uluslararası eğitim kuruluşlarıyla kurduğu paydaşlıkların etkisi de vardı. Ayrıca bu dönemde hükümetlerin eğitim politikalarının

eğitime olan halk talebini artıracak sonuçlar doğurmuş olması da bu artış da bir diğerk etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte ilgili yıllarda ortaöğretim birinci ve ikinci kademedeki bilançoya bakarak bu kademedeki artışlarla beraber eğitim sisteminin bütünü açısından genel bir değerlendirme yapmak için ortaöğretim birinci ve ikinci kademe de yakalanan artışa bakmak gerekmektedir. 1960-1961 ders yılında ortaokula devam eden öğrenci sayısı erkeklerde 220 bin 486, kızlarda 70 bin 780 olmak üzere toplam 291 bin 266 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayının 1970-1971 ders yılında erkeklerde 593 bin 415, kızlarsa ise 217 bin 568 olmak üzere toplam 810 bin 983'e yükseldiğı görölmektedir. Böylelikle ilgili on yılda ölkemizde ortaokula devam eden öğrenci sayısında yaklaşık üç kat artış yakalanmıştır. 1960-1961 ders yılında liselere devam eden öğrenci sayısı erkeklerde 56 bin 16, kızlarda 19 bin 616 olmak üzere toplam 75 bin 632 idi. Bu sayı 1970-1971 ders yılında erkeklerde 180 bin 940 kızlarda 72 bin 802 olmak üzere toplam 253 bin 742'ye yükselmiştir. Bu sayılardan da anlaşılacağı gibi ortaöğretim ikinci kademe de okuma olanağına sahip nüfusta yaklaşık dört katı bir artış olmuştur. İlkokul, ortaöğretim birinci ve ikinci kademelerinde öğrenim olanaklarına kavuşan öğrenci sayılarında genel olarak bir artışın yaşanması, bu dönemde görev yapan hükümetlerin planlı eğitim politikaları ile yakalanan bir başarıdır. Buna karşılık bu üç kademe içerisinde öğrenci sayısı olarak en az artışın ilkokul öğrencilerinde olduğu görölmektedir. Bunda ilkokul çağ nüfusundaki hızlı artış karşısında hizmete giren okul sayısı ve öğretmen istihdamının ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmamasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca ilgili yıllarda Türkiye'de kırsal nüfusun kent nüfusuna göre daha fazla olması da ilkokulların, il ve ilçe merkezlerinde açılan ortaöğretim kurumlarına göre daha az bir oransal artışa sahip olmasının nedenleri arasında gösterilebilir.

1961-1971 yılları arasında görev yapan hükümetlerinin çözmeye çalıştığı bir diğerk konu da çeşitli eğitim kademelerinde görev yapacak öğretmen ihtiyacını karşılamaktı. Çalışmamızın zaman aralığını teşkil eden dönemde Türkiye'de yeterli sayıda öğretmen istihdamının olmayışı dolayısıyla okuryazar olmayan ve ilkokul olanağından yoksun nüfusun fazlalığı nedeniyle 1961-1965 yılları arasında yedek subay öğretmenler ve jet öğretmen olarak nitelendirilen geçici öğretmenlerin çeşitli kademelerdeki okullarda görevlendirildiğı görölmektedir. Bu yıllar arasında eğitim öğretim hizmetlerinde görevlendirilen bu iki uygulamanın pedagojik açıdan bazı

sorunlar teşkil ettiği bir gerçektir. Zaten bu uygulama çeşitli zamanlarda gerek siyasiler gerekse eğitimciler tarafından eleştirilmiştir. Bunlardan ilki olan ve ilgili yıllarda ilköğretim okullarının öğretmen ihtiyacını önemli ölçüde karşılaması bakımından pratik faydaya sahip yedek subay öğretmenlik uygulamasının elbette pedagojik anlamda eleştirilecek tarafları bulunabilir. Buna karşın bu uygulamanın, Türkiye'nin sosyal gerçeklerinden bağımsız bir şey olmadığını da ifade etmek gerekir. Türkiye'de genel olarak modernleşmenin özel olarak da eğitimin modernleşmesinin ilk önce askeri tıbbiye okullarında başlamış olması, Türk modernleşme tarihinde asker sınıfın doğal olarak diğer toplumsal gruplar arasında daha ön plana çıkarak çeşitli görevler aldığı bilinmektedir. Hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenlik mesleğini icra eden öğretmenlere irfan ordusu denilmesi bunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan ilgili yıllarda toplumsal hareketliliğin yavaş olması ve bu hareketliliğin daha çok memur sınıfı vasıtasıyla ve özellikle askerlik mesleğine mensup insanlar özelinde gerçekleşmesi, Anadolu'da halkla iç içe olmuş aydınlar arasında taşra insanını en yakından tanıyan mesleki grup olan subayları ön plana çıkarmıştır açıktır. Bu şartlar içerisinde düşünüldüğünde yedek subay öğretmenlik uygulamasının sosyolojik açıdan güçlü dayanaklarının bulunduğu açıktır. İkinci eleştirilen durum olan ilköğretmen okulu ve eğitim enstitüsü mezunu olmayan lise mezunlarının muvakkat öğretmen olarak atanması ise ilköğretimden mahrum çocukların eğitiminde temel okuma-yazma ve sayma becerilerinin ön planda tutulması düşüncesiyle alakalıdır. İlkokul eğitimi olanaklarından yoksun nüfusun varlığı, bu dönem hükümetleri için bir an önce çözülmesi gereken önemli bir sorun oluşturduğundan, bu hususta gerekli niceliğin sağlanması zorunluluğu niteliğin biraz daha geri plana itilmesine neden olduğu söylenebilir. Yine eğitim sisteminin öğretmen ihtiyacını ivedilikle karşılama amacına yönelik bu önlemlerin, ilköğretimde anlayış ve tutum birliğini geniş ölçüde zedelediği söylenebilir.

Bu dönemde Türkiye'de ilkokul ve ortaöğretim birinci ve ikinci kademe okullara öğretmen yetiştiren kaynaklar incelendiğinde bunların ilköğretmen okulları, eğitim enstitüleri, yüksek öğretmen okulları, erkek teknik yüksek öğretim okulu, kız teknik yüksek öğretmen okullarından oluştuğu görülmektedir. Bunların dışında öğretmen yetiştirme amacına yönelik olmamakla beraber öğretmen istihdamında fen edebiyat fakülteleri de dolaylı olarak kaynak rolü oynadığı bilinmektedir. Ayrıca

ilkokullarda yedek subay öğretmenler ile geçici öğretmenlik kurslarından gelenler dönemin öğretmen istihdamında kullanılan diğer kaynaklar karşımıza çıkmaktadır (Gedikoğlu, 1968, ss.19-20).

1961-1971 yılları arasında görev yapan hükümetlerinin öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi ve ilköğretim ve ortaöğretimde ihtiyaç olan öğretmen istihdamını ile öğretmen yetiştirme yöntemleri konusundaki eğitim politikalarının sosyal, ekonomik ve pedagojik üç temel alanda gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde on yıllık öğretmen yetiştirme planı esasları göz önünde bulundurularak öğretmen yetiştirmede bir yandan önemli adımlar atılırken diğer taraftan öğretmenliğin cazip hale getirilmesi için ekonomik ve mesleki bağlamda çeşitli düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu konuda uygulamaya geçirilmesi ön görülen düşünceler, ikinci ve üçüncü İnönü koalisyon hükümeti programlarında belirtilmiştir. Öğretmenlere sendikal düzeyde örgütlenme hakkının verilmesi, bu dönemin şüphesiz en önemli icraatlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta yapılan yasal düzenlemelerden sonra Türkiye Öğretmenler Federasyonu (TÖS) ve İlkokul Öğretmenleri Sendikası (İLK-SEN) adı altında iki öğretmen sendikası kurulmuştur. 1965-1971 yılları arasında görev yapan Süleyman Demirel hükümetleri döneminde de öğretmenlik mesleğiyle ilgili çalışmaların sürdürüldüğü görülmektedir. Fakat bu yıllarda öğretmen sendikaları ile görev yapan hükümetler arasında bazı gerilimler yaşanmış ve bu gerilimler araştırmamızın bulgular kısmında ayrıntılı olarak değindiğimiz yurt çapında yayılan öğretmenlerin ihtar boykotuna dönüşmüştür. Bu gerilimin nedeni olarak taraflardan biri olan öğretmen sendikaları iktidarın öğretmenler arasına ayrılık sokmaya yönelik uygulamaları çıkarılan tayin, atanma, yer değişimi yönetmelikleri ile öğretmenler üzerinde siyasi baskı oluşturularak öğretmenlerin iktidar tarafından edilgen hale getirmeye çalışılmasını gerekçe gösterirken hükümet tarafı ise yaşanan gerilimin öğretmenlerin aşırı şekilde politize edilmesi neticesinde oluştuğunu ileri sürmüştür. 1965-1971 yılları arasında öğretmen sendikaları ile AP iktidarı arasında yaşanan gerilimin temelleri, 657 sayılı devlet memurları kanununa dayanmakta olduğu görülmektedir. Hayrı Ürgüplü Hükümeti döneminde 23 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe giren 657 sayılı Devlet Personel Kanununda öğretmenlik mesleğinin adliye ve ordu mensubu devlet memurları gibi özel bir statüde tanımlanmaması, devlet personel rejimi içerisinde

öğretmenlik mesleğinin sınıf olarak muğlak bırakılışı ve kendi içinde hizmet sınıflarına ayrılması yönlerinden öğretmen sendikaları tarafından yoğun olarak eleştirilmişti.

Araştırmamızın dönem aralığını oluşturan 1961-1971 yılları arasında Türkiye’de klasik öğretmen yetiştirme kaynaklarına bir yenisi eklenerek bu kaynakların çeşitlendiği görülmektedir. 1965 yılına kadar eğitim enstitüleri ve ilköğretmen okulları öğretmen yetiştirmede temel kaynakları teşkil ederken 1965-1971 yılları arasında öğretmen yetiştirme kaynaklarına Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan Eğitim Fakültesi eklenerek Türkiye’de öğretmen yetiştirme ilk defa fakülte çatısı altında örgütlenmişti. Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan eğitim fakültesi ile ülkemizde öğretmen yetiştirme süreci bir yandan yeni bir kaynağa bağlanırken diğer yandan öğretmen yetiştirmede çağdaş ve evrensel standartlara ulaşılmıştır. Bu yenilik, dönemin eğitim politikalarında önemli ve özgün bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yıllarda ortaöğretim birinci kademede yaşanan önemli gelişmelerden birisi ortaokul ders programlarının yeniden düzenlenmesidir. 1968 ilkokul programının toplu ders esasına bağlı olarak düzenlenmiş yeni ortaokul programı, 3 Kasım 1969-Mart 1971 yılları arasında görevde kalan Üçüncü Demirel Hükümeti döneminde 1970-1971 ders yılından itibaren seçilmiş yüz beş okulda denenmeye başlanmıştır. Ortaokul ders programlarının toplu öğretim esasına göre düzenlenmesi ülkemizde ilkokul ve ortaöğretim birinci kademe genel öğretimin birbiri ile eşgüdümlü hale getirilmesi bakımında önemli bir gelişmedir. Türkiye’de toplu ders esasına dayanan 1968 ilkokul programı öğretmen sendikaları tarafından yeni bir eğitim şurasında tartışılmadan kabul edildiği gerekçesiyle eleştirildiğinden yeni ortaokul programı, ortaokullarda uygulanmaya başlanılmadan önce 28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihinde çalışmalarını sürdüren VIII. Milli Eğitim Şûrasında tartışılarak kabul edilmiştir.

Türkiye’de birleştirilmiş ders blokları esasına dayanan sosyal bilgiler ve fen ve tabiat bilgisi programlarına geçilmesinin nedenleri hakkında bu zamana kadar yapılan araştırmalarda meselenin daha çok Amerika’da ve dünyadaki gelişmelerin neden olduğu dönüşüm ve eğilimlere dayandırıldığı ve bu konunun Türk okul sistemi ve

öğretmen rejimi bağlamındaki nedenlerine yeterince değerlendirilmediği görülmektedir. Bulgular bölümünde ortaya koyduğumuz veriler ışığında ilkokul ve ortaokullarda tarih, coğrafya ve vatandaşlık derslerinin sosyal bilgiler, fizik, kimya ve biyoloji derslerinin ise fen bilgisi adı altında birleştirilmesinin dönemin Türk Milli Eğitiminin fiziksel, ekonomik ve teknik imkanları bağlamında önemli iç dinamikleri bulunduğunu göstermektedir. Bu dönemde Türkiye’deki ilkokul, ortaokul sayılarının özellikle ilkokulların kırsal kesimde toplumsal ihtiyacı karşılamaktan uzak olması, ayrı disiplinlere ayrılmış derslerin köy okullarındaki birleştirilmiş sınıflarda uygulanmasının zorluğu ve bu okullarda görev yapan dal öğretmenlerinin yetersiz olması, dönemin hükümetlerini böyle bir eğitim politikasına yöneltten başlıca etmenler olmuştur.

Bu yıllar arasında görev yapan hükümetlerin örgün eğitim alanında uygulamaya koydukları politikalardan bir diğeri ise mesleki ve teknik eğitimi geliştirme çabaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta VII. Millî Eğitim Şûrasında alınan kararlar ile Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının bu konudaki önerilerinin hükümet politikalarına yön verdiği görülmektedir. 1961-1965 İnönü koalisyon hükümetleri döneminde öğrencilerin ortaöğretim kademesinde mesleki teknik eğitime kaydırılmaları bir eğitim politikası olarak benimsenmiştir. Ayrıca 1961-1971 yılları arasında başta mesleki ve teknik eğitim veren okullar olmak üzere, yatılı bölge okulları, halk eğitim kursları ile tamamlayıcı ve yetiştirici kursları bünyesinde toplayan mesleki ve teknik eğitimin toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Buna karşılık ilgili yıllarda mesleki ve teknik eğitimde istenilen hedeflere ulaşılamamasına rağmen özellikle 1963-1964 ders yılından itibaren ortaöğretim ilk kademedeki öğrencilerin meslek ve sanat okullarına yönlendirilmesiyle mesleki teknik ortaöğretime devam eden öğrenci sayısının genel eğitim içinde payının artırıldığı görülmektedir.

1961-1971 yılları arasındaki meclis zabıt cerideleri ve ulusal basındaki haberler incelendiğinde mesleki bir eğitim okulu olan imam hatip okullarının yoğun olarak hükümetlerin gündeminde olduğu görülmektedir. Bu konu, özellikle 1965-1971 yılları arasında meclis genel kurulundaki oturumlarda iktidar ve muhalefet milletvekilleri arasında yoğun tartışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmaların çıkış noktası ise iktidar

ve muhalefet partisi arasındaki imam-hatip okullarını kıymetlendirme biçimi konusunda farklılıklardı. İktidar, Türkiye’de din eğitiminin ihmal edildiği gerekçesiyle mesleki eğitim alanında imama-hatip okullarının açılması gerektiğini savunurken, muhalefet kanadı bu konuda mesleki eğitim bağlamında istihdam ve planlama yönünden politikalar uygulanması gereğini savunmuştur.

Araştırmamızdaki okul, öğrenci, öğretmen sayılarındaki artışlara dair bilgiler, başta TBMM Zabıt Ceridelerinde dönemin Milli Eğitim Bakanları ve milletvekillerinin bu konuda verdiği bilgilere, İlköğretim, Orta Öğretim ve Öğretmen Okulları genel müdürlerinin açıklamaları, resmî gazete kayıtları, MEB talimatnamelerine ve o dönemin süreli yayınlarına kadar çeşitli kaynaklara dayanmaktadır. Bu veri kaynaklarından elde edilen sayılar arasında az da olsa farklılıklar olduğundan araştırmamızda ilgili alandaki artış ve rakamlarda 1973 yılında Cumhuriyetin 50. yılı münasebetiyle Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından oluşturularak basılan resmi veriler esas alınmıştır. Böylelikle güncel veri kaynaklarından elde edilen sayılardan daha güvenilir bilgilere ulaşılması amaçlanmıştır. Bu veri kaynaklarından oluşturduğumuz öğretmen, öğrenci ve okul sayılarına dair tablolardan da anlaşılacağı üzere Türk eğitim sisteminde 1961-1971 yılları arasında büyük yol kat edilmiştir. Özellikle Devlet İstatistik Enstitüsünün yayınladığı eğitim istatistiklerine göre ilgili dönemde ortaokul ve liseler Anadolu’da birçok il ve ilçe merkezlerine kadar yaygın hale getirilmiştir. Yaşanan bütün bu sayısal gelişmelere rağmen Türk okul sistemi, öğretmen rejimi ve eğitim öğretimin niteliği, niceliksel gelişime paralel artış göstermemiştir. Bunda daha önceki satırlarda da belirttiğimiz gibi eğitime olan talepteki yüksek artış karşısında, iktisadi olarak kaynak yetersizliğinin sebep olduğu engellerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca 12 Mart 1971 tarihinde Üçüncü Süleyman Demirel Hükümetinin askeri muhtıra ile sona ermesi, sonucunda yaşanan siyasal istikrarsızlığın milli eğitim politikalarının devamlılığı üzerindeki olumsuz etkisini de buna eklemek gerekir.

SONUÇ

1960-1971 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye’de planlı iktisadi kalkınma sürecine girilmesi ile ülkenin insan gücü eğitiminin ön plana çıktığı ve eğitim-öğretim

politikalarının da genel bir plan içerisinde ele alındığı görülmektedir. Bu planlamanın ilk adımları Birinci Cemal Gürsel Hükümeti ve İkinci Cemal Gürsel Hükümetleri döneminde (30 Mayıs 1960-27 Ekim 1961) atılmıştı. Bu dönemde Türk eğitim sisteminin sorunlarının tespit edilmesi ve bu konuda izlenilmesi gereken yöntemlerin belirlenmesi amacıyla çeşitli uzmanlardan oluşan komisyonların çalışmalarını sürdürdüğü görülmektedir. Türk milli eğitim sistemini belirli bir plana bağlı olarak yürütmek için Fehmi Yavuz'un Millî Eğitim Bakanlığı döneminden (30 Mayıs 1960-27 Ağustos 1960) itibaren başlatılan bu çalışmalarda DP döneminde görev yapan (1958-1959) Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun raporunun rehber kabul edilmiştir. Ayrıca Fehmi Yavuz'un Millî Eğitim Bakanlığı döneminde milli eğitim planının hazırlığı ilgili 1960 yılı Eylül ve Ekim aylarında çalışmalarını sürdüren komisyonun raporu, Turhan Feyzioğlu'nun Millî Eğitim Bakanlığı döneminde (6 Ocak 1961-7 Temmuz 1961) ocak ve mayıs ayları arasında çalışmalarını sürdüren ortaöğretim komitesi raporu ile ilkokul ve ortaöğretimde öğretmen ihtiyacının karşılanması için on yıllık bir planın hazırlığı ile görevli öğretmen yetiştirme komitesinin raporu, dönemin eğitim sorunlarının tespiti ve çözümü açısından diğer başvuru raporlarını oluşturmaktadır. 5-15 Şubat 1961 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Milli Eğitim Şûrasında son haline getirilen bu komisyon raporları 1961-1971 yılları arasında görev yapan hükümetlerin eğitim alanındaki faaliyetlerinde belirleyici olmuştu.

1961-1971 yılları arasında görev yapan hükümetler tarafından kalkınma ve eğitim bir bütün olarak görülmüş ve özellikle mesleki-teknik eğitimin geliştirilmesi için adımlar atılmıştır. 1963 yılında kabul edilen Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1968) eğitim kurumlarının, toplumsal iş bölümünde vatandaşların kendi ilgi ve yeteneklerine göre düzenlenmesi, toplumun ihtiyaçlarına uygun insan gücünün yetiştirilmesine hizmet etmesi gibi kavramların temel ilke olarak benimsenmesi bu konuya verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir. Bu anlayışın bir sonucu olarak İnönü-Bağımsızlar hükümetinde Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürüten İbrahim Öktem'in Bakanlığı döneminde kalkınma planlı kalkınma ve planlı eğitim ilişkisinin ruhuna uygun olarak ortaöğretimde 1963-1964 ders yılından itibaren öğrencileri genel ortaöğretimden mesleki teknik öğretime kaydırma politikasına gidilmiştir. Planlı kalkınma anlayışı ölçü alınarak başlatılan bu uygulama ile 1963-1964 ders yılında 149 bin olan ortaöğretim mesleki ve teknik okullara devam eden

öğrenci sayısı, 1970-1971 ders yılına kadar 244 bine çıkarılması (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973b, s. 464) bu konuda nispeten önemli bir gelişme yakalandığını göstermektedir.

İlgili on yıllık süreç içerisinde ortaöğretim birinci kademedede uygulanan mesleki ve teknik öğretime yönlendirme, bu dönemin sonuna doğru 28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VIII. Milli Eğitim Şûrasında tartışılmış ve ortaöğretimin ikinci kademesini de kapsar hale getirilmiştir. VIII. Milli Eğitim Şûrasında ortaöğretim üzerinde geniş tartışmalar yapılmış, nihayetinde ikinci devre ortaöğretim öğrencileri yükseköğretime hazırlamak dışında iki temel işlev daha verilmiştir. Bunlar ortaöğretimin hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlayan programları hem de hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar olarak tespit edilmiştir. Ortaöğretim kademesinin yeniden yapılandırılması anlamına gelen bu karar, Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

1960-1971 yılları arasında eğitimle ilgili en önemli sorunların başında gelen ilkokul çağ nüfusu içinde olmasına karşılık ülkede okuma yazma bilmeyen nüfusun toplam nüfus içindeki yüksek oranını azaltabilmek meselesine dair başarılı politikalar izlendiği görülmektedir. 1960 yılında toplam nüfusun 16.287.774’ü altı yaş üzeri nüfus oluşturmaya rağmen yaş aralığı olarak ilkokul eğitimi almış olması gereken bu nüfusun sadece 4. 930.486’ı okuma yazma biliyordu (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973a, s. 4). Okuma yazma bilmeyen nüfus oranının yüksekliğinde ilköğretimde gerekli fiziksel şartlar ve öğretmen istihdamının yeteri kadar olmayışı belirleyici birer etmendi. Ülkede ilkokuldan yoksun okuma yazma bilmeyen nüfusun varlığı, 27 Mayıs 1960 sonrası kurulan Cemal Gürsel ve İsmet İnönü Hükümetlerinin öncelikli olarak üzerinde çalıştığı sorunlardan biri olmuştur. 15 Ekim 1960 tarihinde 1076 sayılı yedek subay ve yedek askerî memurlar kanununun 3’üncü maddesi değiştirilerek bu kanuna geçici maddeler ilâvesine dair kanun ile yüksekokul mezunlarının Millî eğitim seferberliğinde kullanılmak üzere öğretmen olarak Millî Eğitim Bakanlığı emrine verilmeleri, 12 Ocak 1961 yılında yürürlüğe giren 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun kabul edilmesi, sorunların çözülmesi yolunda atılan önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine 11 Temmuz 1962 tarihinde yürürlüğe giren 58 numaralı

kanun ile Millî Eğitim Bakanlığı kadrolarının tek bir genel müdürlükte toplanması öğretmen istihdamı ile ilgili büyük bir sorunu ortadan kaldırmıştır. Talim ve Terbiye Kurulunun 28 Ağustos 1962 tarihli ve 212 sayılı kararına göre her köye okul açılmasının ekonomik anlamda mümkün olmadığı fiziksel olarak dağınık bölgelerdeki çağ nüfusunu ilkokul öğrenimine kavuşturmak amacıyla yatılı bölge okulları açılması, çağ nüfusunun ilkokul öğrenimine kavuşmasında önemli bir gelişme olarak ilgili dönemde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca 12 Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe giren gezici okullar ve gezici öğretmenler yönetmeliği ile göçer durumdaki vatandaşların göç yönleri boyunca hareket halinde seyyar okul ve öğretmenler eğitim-öğretim hizmetlerinde görevlendirilmesi ve çeşitli sebeplerle ilköğrenim olanağı bulamamış bireyler için 18 Temmuz 1962 tarihinde Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar Yönetmeliği çıkarılması Türkiye’de okur yazar nüfusun artırılması açısından önemli adımlardı. Bu çalışmaların sonucunda 1960-1961 öğretim yılında 2.866.501 olan ilkokula devam eden öğrenci sayısı, 1970-1971 öğretim yılında 4 milyon 906 bin 995’e yükselerek yaklaşık olarak iki katına çıkarılması, yapılan bu çalışmalarının olumlu sayısal sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır.

1961-1971 yılları arasında öğretmen yetiştirilmesi ve istihdamının Türkiye’de önemli bir sorun olarak devam ettiği görülmektedir 1960-1971 yılları arasında iktisadi alanda planlı bir döneme girilirken öğretmen yetiştirme kaynaklarının ıslah edilerek bu kaynaklara yenilerinin eklendiği görülmektedir. İlgili döneme kadar Türkiye’de başlıca öğretmen yetiştirme kaynakları, öğretmen okulları ve eğitim enstitüleri oluşmaktaydı. Planlı kalkınma dönemine geçilen bu yıllarda ise ilk defa 1965-1966 ders yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde kuruluş çalışmaları başlatılan eğitim fakültesi, öğretmen yetiştirilmesini tek bir kaynağa bağlamaya yönelik bir uygulama olarak hayata geçirilmiştir. Bilindiği gibi yıllar içerisinde yenileri eklenerek öğretmen yetiştirme kaynakları arasında önemli bir sayıya ulaşmış eğitim fakülteleri ülkemizde en temel öğretmen yetiştirme kaynağı haline gelmiştir. Buna paralel olarak ilgili yıllarda klasik öğretmen yetiştirme kurumları olan eğitim enstitüleri ve ilköğretmen okullarının öğretim programları düzenlenerek öğretim sürelerinin de birer yıl artırılması, öğretmen yetiştirmede niceliğin yanında niteliğe dair yaşanan önemli bir gelişmedir.

Bu dönemde Türk eğitim sisteminin ihtiyacı olan öğretmen istihdamının, birincil kaynaklarla karşılaşmanın güçlüğü, hükümetleri bu ihtiyacı karşılamak için açılan iki, üç aylık kurslardan geçirilen lise mezunlarının geçici öğretmen olarak atanması uygulamasına yöneltmiştir. Eğitim-öğretim sürecinde niceliğe yönelik bir uygulama olarak niteliği geri plana iten bu durum, 1963 yılından itibaren alınan tedbirler ile giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı kadro sisteminde yapılan düzenlemelerle öğretmen kadrolarına ayrılan kontenjanların sayısı artırılması sonucunda Milli Eğitim bakanlığı bünyesinde çalışan geçici öğretmenlerin sayısının ilgili dönemin sonunda düşürülmesine rağmen tamamen ortadan kaldırılamadığı görülmektedir. İlkokullara öğretmen okulları dışında yetişmiş, asıl mesleği öğretmenlik olmayan, lise ve yüksekokul mezunları arasından mevcut öğretmen istihdamı ve kaynaklarına yöneltilen bir diğer eleştiri, bunların sınırlı süreliğine okullara gönderilmesi idi. Bu uygulama nedeniyle beş yıllık ilköğretim devresinde bir sınıfın öğretmeni üç defa değişebiliyordu. Bu durum öğretmenlerin sınıflarda öğrencilerin gelişim özelliklerinin izleyerek onların yeteri derecede tanınmasıyla ilgi ve ihtiyaçlarının belirlenmesinin önüne geçiyordu (Ural, 1963, s. 5).

İlgili yıllarda öğretmenlik mesleğini cazip hale getirmek için önemli politikalar uygulamaya konulmuştur. Bunlar öğretmenlerin özlük hakları, ders ücretleri, aylık aldıkları maaş, atanma, nakil, tayin ve becaş yönetmelerinde yapılan iyileştirmeler ve öğretmenlere donatım ödeneğinin verilmesi gibi öğretmenlik mesleğine dair düzenlemeleri kapsamaktadır. Böylelikle bir yandan eğitim enstitüsü, ilköğretim okulları gibi farklı kaynaklardan gelen öğretmenlik mesleğinin sıkıntıları çözümlenmeye çalışılırken diğer taraftan Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde okullarda eğitim hizmetlerini yerine getirmelerine rağmen öğretmenlerle aynı özlük haklarına sahip olmayan öğretmenlerin de bu haklara sahip olması sağlanmıştır. Ayrıca 1961-1971 yılları arasındaki dönemde Türkiye’de 1965 yılında 426 sayılı kanun yürürlüğe girmesi ile öğretmenlerin sendika kurma hakkı elde etmesi, öğretmen örgütlerinin öğretmen sorunlarının çözümünde toplu halde aktif bir şekilde tartışmalara katılma fırsatı bulması bakımından önem arz etmektedir.

1968-1969 ders yılından itibaren ilkökullarda yeni bir yaklaşım olarak ilköğretim programlarının ayrı ayrı disiplinlere dayalı dersler halinde verilmesi terk edilmiş,

bunun yerine sosyal bilgiler ve fen bilgisi olmak üzere derslerin toplu öğretimi uygulamasına geçilmesi, bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. VIII. Milli Eğitim Şûrasında, ilkokul programları gibi ortaokul programlarının da sosyal bilgiler ve fen bilgisi olarak disiplinler arası ve toplu öğretim esasına göre düzenlenmesi kabul edilmiştir. Yeni esasa göre düzenlenen ortaokul programı 1970-1971 yılından itibaren ortaöğretim birinci kademedeki seçilen 105 deneme okulunda uygulanmaya başlanması Türkiye'deki genel öğretimin ilkokul ve ortaokullar arasında standartlaşmayı sağlaması bakımından önemli bir gelişmedir.

İlgili yıllarda gerek kalkınma planlarının öngördüğü düzenlemeler, toplanan millî eğitim şûralarında alınan kararlar ve çıkarılan kanun ve yönetmelikler sonucunda gerekse dünyada eğitim alanında yakalanan çağdaş pedagojik standartların bir gereği olarak beliren yeni ihtiyaçlar, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yeni kurumların oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Oluşturulan bu yeni kurumlar da Millî Eğitim Bakanlığı'nın merkez teşkilatının yeniden yapılandırılması ihtiyacını doğurarak bakanlık bünyesinde genel, mesleki ve teknik eğitimi kapsayan birçok müdürlük ve genel müdürlük kurulmasına öncülük ettiği görülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki bu yeni yapılanma ise bakanlık örgütünün günün ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi açısından olumlu bir gelişmedir. 1961-1971 yılları arasını kapsayan zaman aralığı eğitimde uzmanlık hizmetlerinin öneminin anlaşıldığı bir dönem olması nedeniyle önem arz etmektedir. Türkiye'de 1970 yılında rehberlik ve araştırma merkezlerinin kurulması eğitim-öğretim kurumlarında pedagojik bilimsel ilkelerinin işe koşulması açısından büyük öneme sahiptir. Böylelikle bir yandan eğitim sisteminin gelişmesinde uzmanlık önem kazanırken diğer taraftan daha nitelikli, verimli ve kayıpları az bir eğitim sisteminin yapılandırılmasının önü açılmıştır.

1960-1971 yılları arasında Türkiye'de uygulanan eğitim politikaları sonucunda Türk eğitim sisteminde Millî Eğitim Bakanlığının örgütsel yapısı, öğretmen yetiştirme ve istihdamı, okuryazar nüfusun sayısı, ilkokul, orta öğretim birinci ve ikinci kademedeki okul sayıları açısından önemli gelişmelerin kaydedildiği görülmektedir. Buna karşılık eğitime olan sosyal talebin çok fazla oluşu, uygulanan eğitim politikalarının bu talebi tamamen karşılamakta çok zorlandığı, belli alanlarda yetersiz kaldığı da bir gerçektir. Bu durum ise 1961-1971 yılları arasında eğitim-öğretim

sorunlarının çözümünde tabi olarak nitelikten ziyade niceliğe önem verilmesi sonucunu doğurmuştur. 1963-1971 yılları arasında meclis zabıt ceridelerindeki bütçe görüşmeleri sırasında yapılan konuşmalar ve ulusal basındaki çıkan haber ve yayınlanan makaleler incelendiğinde “jet öğretmenlik” ve “bir mühür bir müdür” anlayışına yönelik yoğun eleştirilerin bulunduğu görülmektedir.

Bu dönem dünyadaki gelişmelerin hükümetlerin eğitim politikaları ve dolayısıyla Türkiye’deki eğitim sistemi üzerinde de etkileri olduğu söylenebilir. 1939-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eğitim alanında neden olduğu duraklamanın olumsuz sonuçlarını gidermek için, Türk hükümetleri 1950’li yıllardan itibaren UNESCO gibi örgütler az gelişmiş ülkelerle eğitim alanında ortak çalışmalar yürütmüştür. 1960’lı yıllarda da devam eden bu iş birliğinin amacı toplam nüfusu içinde okur yazar olmayan nüfusun azaltılması, iktisadi kalkınmaya yardımcı olacak nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi gibi okuryazarlık, halk eğitimi ve mesleki ve teknik eğitim alanlarında gelişme kaydetmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayış ve amaç çerçevesinde Türkiye’de planlı döneme geçildiği 1961-1971 yılları arasında eğitim politikaları üzerinde fiziki unsurlar ve insan gücü planlaması açısından etkisi olacak Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Buna karşılık teşkilata bağlı teknokrat, uzman kadrolar tarafından hazırlanan gerek Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı gerekse İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında saptanan eğitim hedeflerine bütünüyle ulaşamadığı görülmektedir. Amaçlar ile sonuçlar arasındaki bu tutarsızlıklar ise planlama konusunda İnönü koalisyon hükümetleri içindeki görüş ayrılıkları, bu hedefleri gerçekleştirecek maddi olanakların yeterli olmaması ve AP’nin tek başına iktidar olduğu dönemde mesleki ve teknik eğitim konusunda kalkınma planlarından ziyade parti programına göre hareket edilmesi gibi koşullar etkili olmuştur.

1961-1971 yılları arasında Türkiye’de eğitim politikaların 1961-1965 İnönü koalisyon hükümetleri ve 1965-1971 yılları arasında AP’nin tek başına iktidar olduğu Demirel hükümetlerinin uygulamaları belirleyici olmuştur. Araştırmamızın verilerinden elde edilen bulgulara göre 1961-1965 yılları arasında görev yapan koalisyon hükümetleri döneminde eğitimdeki gelişmelerde önemli ölçüde istikrar sağlanabildiği özellikle öğretmen yetiştirme, öğretmenlerin özlük hakları sosyal ve

ekonomik durumlarının iyileştirilmesi konularında 1965-1969 yılları arasında görev yapan Süleyman Demirel Hükümetine oranla daha iyi bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. 1967-1971 yılları arasında Türkiye’de genel eğitim politikaları açısından çok fazla bir değişim olmamakla beraber 1961-1965 İnönü koalisyon hükümetleri ve AP’nin tek başına iktidar olduğu Süleyman Demirel hükümetleri döneminde bu genel eğitim politikalarının uygulamaları açısından bazı farklılıkların yaşandığı görülmektedir. Mesleki ve teknik öğretim açısından bu örneklenecek olursa üç Demirel hükümeti döneminde mesleki ve teknik eğitimde din eğitim ön plana çıkmış ve din eğitimi veren imam-hatip okulları bir önceki İnönü koalisyon hükümetleri dönemine göre daha fazla yaygınlık kazanmıştır. Bu durum, ülkedeki siyasal değişimlerin, popülist yaklaşımların, seçim vaatlerinin ve soğuk savaş döneminin iç politika yansımalarının eğitim politikalarına etki ettiğini göstermektedir.

1961-1965 yılları arasında görev yapan İnönü koalisyon hükümetleri döneminde çağdaş ve evrensel eğitim kriterlerine uygun politikalar uygulanmıştır. Türkiye’de eğitim sistemi içinde genel ortaöğretimden mesleki ve teknik öğretime ağırlık verilmesi kararı ve buna dair uygulamalar, öğretmen yetiştirme kaynakları çeşitlendirme konusunda eğitim fakültelerinin açılması fikri, öğretmenlerin sendikalaşmasının önünün açılması ve ilkokul ve ortaokul programlarının ilk defa sosyal bilgiler ve fen bilgisi olarak toplu öğretime göre düzenlenmesi, bu dönemde eğitimde köklü reformlar yapılmaya çalışıldığını göstermektedir. İlgili yıllarda ilköğretim, genel ve mesleki teknik ortaöğretim ile öğretmen yetiştirme meseleleri bu dönemde görev yapan hükümetlerin üzerinde çalıştığı başlıca sorunlar olmuştur. Siyasi olarak iki dönemde ele alınacak bu zaman aralığında görev yapan hükümetlerden İnönü hükümetlerinin, koalisyon şeklinde hükümetler olmasına karşın 1961-1965 yılları arasında eğitim alanında birçok yeni icraatın ortaya koyulduğu görülmektedir. Siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak çalkantılı geçen Demirel hükümetleri döneminde ise Türk eğitim sistemi içinde düzenlemeler devam etmekle birlikte bu süreç 12 Mart 1971 Muhtırası ile kesintiye uğramıştır.

ÖNERİLER

Biz bu araştırmamızda 1961-1971 yılları arasında Türkiye’de eğitim politikalarını örgün eğitim politikaları özelinde incelemeye çalıştık. Ayrıca incelediğimiz dönemdeki örgün eğitim politikalarını ise ilkokul, genel ve mesleki ortaöğretim birinci ve ikinci kademe ile sınırlı tuttuk. Bu bağlamda bundan sonra bu yılları çalışacak araştırmacılara ilgili dönemin eğitim politikalarının daha geniş çerçevede anlaşılmasını ve dönemin eğitim sisteminin aydınlığa kavuşmasını sağlaması açısından aşağıdaki önerilerde bulunmak anlamlı olacaktır:

1- Araştırmamızda 1961-1971 yılları arasında Türkiye’deki eğitim politikalarından genel eğitim politikalarına halk eğitimi özelinde kısaca değinilmiştir. Fakat bu dönem Türkiye’de Halk eğitiminin büyük önem kazandığı ve Halk Eğitim Genel Müdürlüğünün kurulduğu bir dönem olması sebebiyle ayrı bir araştırma konusu olarak çalışılabilir.

2- Yukarıda da belirtildiği gibi bu araştırma örgün eğitim içinde ilkokul ve ota öğretim birinci ve ikinci kademelerle sınırlı tutulduğundan 1961-1971 yılları arasında Türkiye’deki yüksek öğretim politikaları ayrı bir araştırma konusu oluşturacak kadar önemli gelişmelerin olması nedeniyle münferiden çalışılabilecek bir konudur.

3- 12 Mart 1971 Muhtırası ile sona eren bu dönemin ardından Türkiye’nin eğitim politikalarında ne gibi değişikliklerin olduğu, özellikle IX. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararların uyulamaya konulup konulamadığına dair çalışmaların yapılması da bu hususta önem arz etmektedir.

4- Bu dönem Türkiye’de uzaktan eğitimin uygulamasının ilk örneği olan Mektupla öğretim uygulamasının başladığı dönemdir. Bu dönem ilk defa Anadolu Üniversitesi bünyesinde açılan açık öğretim fakültesinin açıldığı 1982 yılına kadar Türkiye’de yaygın uzaktan eğitimin tarihi gelişimi açısından çalışılabilir.

5- 1961-1971 yılları arasındaki dönem Türkiye’de ilköğretim ve ortaokul programlarının değiştirildiği bir dönem olması dolayısıyla bu dönemde yürürlüğe giren yeni ders programa göre hazırlanan ilkokul ve ortaokul ders programları ve ders kitaplarının ayrıntılı olarak incelendiği bir çalışmanın yapılması sosyal bilgiler ve fen bilgisi eğitimi alanına katkı sağlayacaktır.

6- Bu dönem Türkiye’de ortaöğretim ikinci kademede bugün de eğitim-öğretim hizmetleri veren Fen liselerinin açıldığı ve Anadolu liseleri ve çok programlı liseler gibi okulların da temellerinin atıldığı yılları kapsamaktadır. Dolayısıyla ilgili yıllardan itibaren bu üç okul türünün kuruluş ve gelişimleri konusunda çalışmalar yapılması bu konudaki bir boşluğu doldurması açısından önemli olacaktır.

7- 1961-1971 yılları arasında örgün eğitim kademelerinde okul öncesi dönem anaokulu kademesinin öne çıktığı gerek 1961 Anayasası, gerek VII. Milli Eğitim Şûrası’nda bu kademenin önemine vurgu yapıldığı bilinmektedir. Bu sebeple 1961-1971 yılları arasında Türkiye’de okul öncesi eğitimi konusunda araştırmaların yapılmasının anlamlı olacağı düşünülmektedir.

EKLER

EK: 1- 1961-1971 Yılları Arasında Görev Yapan Milli Eğitim Bakanları

Fehmi Yavuz (30.5.1960-27.8.1960)

Turhan Feyzioğlu (6.1.1961-7.2.1961)

Bedrettin Tuncel (8.9.1960-5.1.1961)

Ahmet Tahtakılıç (3.3.1961-26.6.1962)

Hilmi İncesulu (20.11.1961-26.6.1962)

Şevket Hatipoğlu (26.6.1962-8.6.1963)

İbrahim Öktem (11.6.1963-20.2.1965)

Nevzat Cihat Tarhan (20.2.1965-27.10.1965)

Orhan Dengiz (27.10.1965-1.4.1967)

İlhami Ertem (1.4.1967-3.2.1969)

Orhan Oğuz (3.2.1969-14.3.1971)

(Kaynak Veri: <http://www.meb.gov.tr/>)

EK 2- 1960 Milli Eğitim Bilançosunun Genel Değerlendirmesi

İlköğretimin Durumu:

1961 yılında Türkiye'deki eğitim hizmetleri, özellikle ilköğretim safhasında, kâfi sayılabilecek durumdan hala uzaktaydı. Dünyanın en az okur-yazar nüfusa sahip ülkeleri arasında yer alan Türkiye'nin ilköğretim hizmetlerinin kifayetsizliği, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir sosyal mesele oluşturmaktaydı. 1961 yılı itibarıyla Türkiye'de halen daha üç buçuk milyonu aşan tahsil çağındaki çocukların üçte birinden fazlası temel eğitim olanaklarından yoksun iken köy okullarına kayıtlı talebelerden bir kısmının tahsile devamı ve tahsilden layıkıyla faydalanmasını temin edebilmek noktasında imkânsızlıklar bulunmaktaydı. Bu durumun ortaya çıkışında geri kalmış bölgelerde öğretmenlerin vazifelerini güçleştiren geleneksel zihniyetin önemli payı bulunmaktaydı. Çağdaş ulusal kültürü merkezden çevreye yaymakla aşılacak bu durum için ilköğretim kademesini gereken nicelik ve nitelikle takviye etmek gerekmekteydi (KM.TD., B: 2, 20.2.1961: IV).

1961 yılında ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrenci sayısı 265 bin civarında olup bu öğrencilerden 220 bini ortaokullara, 45 biniyse liselere kayıtlı bulunmaktaydı. Bu vaziyete göre, öğretmen okulları dışında, çağ nüfusuna göre liselerde tahsil görenlerin oranı bazı Avrupa'da üniversite mezunlarından sayısından dahi azdı. Tahsil çağındaki çocukların yalnız %3'ü ortaöğretimden faydalanabildiği Ortaokul ve liselerin kadrolarına öğretmen bulmak konusunda büyük zorluklar çekilmekteydi. Bu eksikliği ortadan kaldırmak için 1961 bütçesine yeni okul binaları için konulan ödenek dahi bu yıl yüksek bir seviyeye ulaşmakla beraber ihtiyacın ancak yansını karşılayacak miktardaydı (KM.TD., B: 2, 20.2.1961: V).

Yatırımlar için 1961 bütçe tahsisatından eğitim sahasına ayrılan 337.430.251 liralık yatırım tahsisatı, 1960 bütçeleriyle bu safhaya ayrılan miktardan %57,45 oranında 123.130. 504 lira fazlaydı. Eğitim sahasına yapılan-yatırımlardaki bu artışın tamamına yakın bir kısmı, ilk eğitim seferberliğinin icap ettirdiği 10 senelik ilkokul inşa programının 1961 mali yılına isabet eden miktarına denk gelmekteydi. Hazırlanan programlara göre 1961 malî yılında 240'ı şehir ve 1.770'i köylerde olmak üzere 2.010 adet ilkokul inşa edilmesi planlanmaktaydı. Eğitim seferberliği için tefrik olunan bu tahsisattan başka açılacak okullara öğretmen, ders araçları ve diğer lüzumlu teçhizatın

temini ve öğretmen kadroları için bu sahaya 1960 yılına nazaran 368,7 milyon lira fazla tahsisat ayrılmıştı. (KM.TD., B: 2, 20.2.1961, O: 60).

Öğretmen Yetiştirme Meselesi:

1961 yılı itibariyle ilköğretim kademesinde görevli öğretmenlerin sayısı 50 bin civarında olup 10 bin yedek subay öğretmenin eğitim hizmetine alınmasıyla beraber 60 bin çıkmıştı. Önümüzdeki 10 yıl içinde, öğretmen yetiştirmenin genel ilkesi, mevcut 1,5 ve yeniden artacak 1 milyon, yani 2,5 milyon çocuğun okutulması olarak saptanmıştı (KM.TD., B: 2, 20.2.1961 O: 242). 1961 yılında faaliyette bulunan 53 öğretmen okulunda 18.927 yatılı, 4.556 gündüzlü olmak üzere toplam 23.483 öğrenci okumaktaydı. Üç ve altı sınıftan oluşan ve yıllık ortalama mezun sayısı 4.500 mezun veren bu okullardan 10 yıl zarfında 45 bin ilköğretim öğretmeni çıkarılması hedeflenmekteydi. Eğitim planına göre 75 bin olarak saptanan on yıllık ihtiyacını karşılayacak senelik 7.500 öğretmen yetiştirmesi için mevcut öğrenci ve mezunlar sayısını %50 nispetinde artırmak gerekmekteydi. Bunun için 1960-1961 yılında Antakya'da faaliyete geçirilen bir kız öğretmen okuluna ek olarak gelecek ders yılında Mersin, Emirdağ ve Demirci'de askerî Okullardan devralınacak binalarda ve Çanakkale'nin Kirazlı mevkiinde birer öğretmen okullarının açılması planlanmaktaydı. Ayrıca imkânlar ölçüsünde Güney Doğu Anadolu bölgesinde bir öğretmen okulu ile üç hazırlık okulunun açılması düşünülmekteydi. Öğretmen okullarının fazla öğrenci alacak şekilde genişletilmeleri ve yeni okulların açılabilmesi bakımından yapılması zaruri görülen inşaat ve arazi istimlak için eğitimimizin 1961'de 21.050.000 lira, 1962'de 12.100.000 lira ve 1963'te de 3.500.000 lira olmak üzere üç yılda 36.650.000 liraya ihtiyaç bulunmaktaydı (KM.TD., B: 2, 20.2.1961 O: 243).

Türkiye'de 1961 öğretim yılı itibariyle biri İstanbul'da, biri de Ankara'da olmak üzere 463 öğrencinin öğrenime devam ettiği iki yüksek öğretmen okulu mevcuttu ve üç sene içinde bu sayının 1.400'e çıkarılması planlanıyordu. (KM.TD., B: 2, 20.2.1961, O: 243). Öğretim çağındaki öğrenci sayısında ortaya çıkan senelik 50.000 öğrenci artışını karşılamak ve mevcut 5.000 açığı kapatmak için 12 yıllık bir ortaokul ve lise öğretmeni yetiştirme plânı hazırlanmıştı ve bu başarıldığı takdirde 12 yılda 30.000 orta dereceli okul öğretmeni yetiştirilmiş olacaktı. 1961 yılı itibariyle Ankara,

İstanbul, Bursa, Balıkesir ve İzmir'deki beş eğitim enstitülerine 2.049 öğrenci devam etmekteydi. Orta dereceli okulların öğretmen ihtiyacı karşısında bu enstitüsündeki 2.049 olan öğrenci sayısını 5.250'ye çıkarmak için tedbirler alınması icap etmekteydi (KM.TD., B: 2, 20.2.1961 O: 243).

Mesleki Teknik Eğitim:

Meslekî ve Teknik öğretim okul ve kurslarına büyük bir ilgi gösterilmesine rağmen bu kurumların mevcut durumu bina ve atölyeleri daha çok sayıda öğrenci kabul etmeye müsait değildi. Bina ve atölyelerin bu durumu son yıllarda erkek sanat okullarına devam etmek isteyen ortaokul mezunlarının hepsi okullara kabul edilmekle beraber, ilkokul mezunları arasında seçme imtihanı açmak mecburiyetini doğurmuştu. Bunun sonucunda 1960-1961 ders yılı için erkek sanat okullarına girmek arzusunda bulunan öğrencilerden ancak %66'sı mesleki okullara alınabilmişti. Ülkemizin süratle gelişmekte olan iktisadi ve sanayi kurumlarına eleman yetiştirme gayesiyle mesleki okullara imkân nispetinde yenileri eklenerek yeni meslek şubeleri açılmış ve özellikle mevcut bina ve teçhizattan faydalanmak suretiyle akşam öğretimi yapan okulların sayılarının artırılması üzerinde önemle durulmaktaydı. Ülkemizde mesleki ve teknik öğretim veren okulların sayısı 1959-1960 yılında 559 iken ve okullarda okuyan öğrencilerin sayısı 119.361 iken bu sayı 1960-1961 yılında bu okullara bir yenisi daha eklenerek 560'a ulaşmış buna karşılık öğrenci sayısı 128 995 çıkmıştı (KM.TD., B: 2, 20.2.1961: 244).

Orta dereceli meslekî ve teknik öğretim okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak maksadıyla mevcut kız ve erkek teknik öğretmen okullarının öğrenci kadroları genişletilmesi hükümetin önemle üzerinde durduğu meselelerden birini teşkil etmekteydi. 1961 yılında meslekî ve teknik öğretim okul ve kurslarında 5.699 öğretmen bulunmaktaydı. Bununla beraber kız teknik öğretim okulları için 587, ticaret öğretim okulları için 119, erkek teknik öğretim okullar için de 1 212, olmak üzere toplam 1.032 meslek dersi ve atölye, 886 genel bilgi dersi öğretmenine ihtiyaç vardı. Bu okulların öğretmen yönünden eksiklerinin tamamlanması için bir plân dâhilinde bu işin halline tevessül edilmesi zaruriydi. Meslekî ve teknik öğretim okullarının öğrenci sayısında bir artış yakalanmakla beraber, buna denk olarak okul ve atölye binaları ile laboratuvar, makina ve tesisatın da bu nispette artırılması zaruri bir ihtiyaç

oluşturmaktaydı. Bu ihtiyaçların temini için 1961 yılı bütçesine mevcut ödeneklere ilâveten 6.283.500 liraya ihtiyaç bulunmaktaydı. En azından inşasına başlanmış bir kısım okulların ikmali ile mukaveleye bağlanmış bulunan bina ve zaruri makina ve diğer tesisatın temin edilebilmesi için ilk etapta 2.540.000 liranın ilave edilmesi gerekmektedir. Fiziksel olarak eğitim-öğretim yapılması güç olan binalarda tedrisatlarına devam edilen binalarda gereken tamirat maliyeti içinse 3.000.000 liraya ihtiyaç vardı (KM.TD., B: 2, 20.2.1961 O: 245).

Halk Eğitimi:

Halk Eğitimi Çeşitli alanlarda farklı seviyelerdeki fert ve toplumlara hitabeden halk eğitimi faaliyetleri 27 Mayıs'tan bu yana memleket çapında ele alınan bir konuydu. Bu alanda yapılmakta olan işleri dağınıklıklardan kurtarmak, devamlı ve programlı bir şekilde yürütmek, memleket ölçüsünde yaygınlaştırmak, mevcut imkânlarımızı daha verimli bir iş birliği halinde kullanmak maksadıyla Millî Eğitim Bakanlığında bir Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştu. Memleketimizin sosyal, kültürel ve ekonomik bünyesinin icaplarına göre kurulmakta olan halk eğitimi teşkilâtı, Devletle halkın iş birliğini sağlayacak surette gelişmekteydi. Nitekim ümmilikle mücadelede bu manada geliştirilmekte olan anlayışın neticesi olarak 35 ilimizde faaliyette bulunan 4.987 halk dershanesine 122.827 vatandaş devam etmekteydi. Diğer illerdeki halk dershaneleriyle açılmasına devam olunan yeni dershanelere devam edenler toplamının 250.000'i aşması planlanmaktaydı. Yurt ölçüsünde ve büyük bir hızla gelişmekte olan halk dershanelerinin ve bunlara devam edenlerin önümüzdeki yılda bugünkünün birkaç katı artacağından bu hususta bazı tedbirler alınarak halk eğitimi teşkilâtının küçük köylerimize kadar yaygın hale getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştı. Diğer taraftan halk okuma odalarının halen açılmış bulunan sayıları artırılmakta ve halkın seviyesine uygun, kitaplarla bu odaların zenginleştirilmesi tedbirleri alınmaktaydı. Ayrıca mevcut eski halk evleri binalarında ve kira ile sağlanmış bulunan binalarda faaliyette olan 25 halk eğitimi merkezinin önümüzdeki yıllarda bütün il merkezlerinde faaliyete geçmesi için imkânlar araştırılmaktaydı. Millî eğitim seferberliğinin halk eğitimi yönünden hızlandırılması ve devamlılığının sağlanması için bir taraftan teşkilatlanarak faaliyet çeşitleri artırılırken, bilhassa okuma-yazmayı yeni öğrenen veya öğrenmiş bulunan yetişkin

halkımızın muhteva bakımından olduğu kadar, renk, Şekil ve ifade bakımlarından da seviyeye uygun yayınlarla beslenmesine gerekmektedir. Bu meyanda yetişkinler için bir alfabe hazırlanmış olup bastırılmak üzeredir. İlgili bakanlıklarla da gereken iş birliğı yapılarak ihtiyaçlara uygun halk yayınlarının devamlı surette yapılması hususu plaklaştırılmaktaydı (KM.TD., B: 2, 20.2.1961: 248). Bu hususta yapılacak işlerin çokluğu ve çeşitliliğı, dünya milletlerinin süratle gelişmekte ve yeni yaşayış şartlarına intibakın zorlaşmakta olduğı dikkate alınarak, Devletimizin bu konuda lüzumlu yatırımları ve rehberliğı yapması suretiyle ön plânda yer alması planlanmaktaydı. Bu olumlu ve yapıcı görüşün tabiî neticesi olarak, 1960 yılı bütçesiyle verilen 620 000 liraya mukabil 1961 yılı bütçesine bu maksat için 320 000 lira konulmuştur (KM.TD., B: 2, 20.2.1961: 249).

Ek: 3 1111 Sayılı Askerlik Kanununa 2 geçici madde eklenmesine dair 291 Nolu Kanun'un içeriği aşağıdadır:

“Bu kanunun yayımı tarihinden itibaren 1975 yılının sonuna kadar, son yoklamalarda askerliklerine karar verilenlerden ilk öğretmen okulu mezunu olup Millî Eğitim Bakanlığı kadrolarında ilkokul öğretmeni olarak çalışanlar 4 ay süreli er temel ve ihtisas eğitimini müteakip öğretmen olarak Millî Eğitim Bakanlığı emrine verilirler. Ancak bunlardan lüzumu kadarı er temel ve ihtisas eğitimini müteakip Silahlı Kuvvetler okuma-yazma okullarında öğretmenlik yapmak üzere görevlendirilir. Bunlardan, askerlik şubelerinden şevkleri tarihinde başlayan 4 ay süreli temel ve ihtisas eğitimi süresi içinde memuriyetleri ile ilişkileri kesilir. Gerek köy ilkokullarında ve gerekse Silahlı Kuvvetler okuma-yazma okullarında öğretmen olarak çalıştırılacakları 20 ay içinde ise, memuriyetleriyle ilişkileri ihya edilerek maaş ve özlük haklarını kendi statüleri içinde Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden almağa devam ederler. Millî Eğitim Bakanlığında maaşlarını almağa devam ettikleri sürece resmi elbise giyemezler ve iâşe edilemezler. Bu öğretmenler askerlik hizmetleri süresince Millî Eğitim Bakanlığınca gösterilen köy ilkokullarında veya Millî Savunma Bakanlığınca gösterilen Silahlı Kuvvetler okuma-yazma okullarında öğretmenlik yapmaya mecburdurlar. Öğretmenlik yapmak istemeyenlerle öğretmen, hizmetleri sırasında usulüne göre öğretmenlik mesleği ile ilişkileri kesilenler, geri kalan hizmetlerini er olarak tamamlamak üzere, kıtalara sevk edilirler. Bunların maaşları kesilir. Millî Eğitim Bakanlığı emrine verilenlerle Silahlı Kuvvetler okuma-yazma okullarında vazife gören öğretmenler firar ve izin tecavüzü bakımından Askerî Ceza ve Askerî Muhakeme Usulü kanunlarının hükümlerine tâbi olmaya devam ederler. Silahlı Kuvvetler okuma-yazma okullarında vazife gören öğretmenler hakkında Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunundaki Silahlı Kuvvetlerde çalışan sivil personele ait hükümler uygulanır.” (Tekışık, 1967, ss. 167-168).

Ek: 4 Süleyman Demirel'in başkanlığında kurulmuş olan bakanlar kurulunun programında eğitim kısmı aşağıdadır:

“(…) Millî eğitim politikamızın temeli; vatandaşın bir kül halinde kalkınabilmesine, maddi ve manevi hayatını teçhiz ederek ve millî şuuru hâkim kılarak yetişmesine yardım etmektir. Millî eğitim dâvası, Türkiye'de hüviyet rejiminin ve

demokratik düzenin temelini besleyen bir kaynak olduğu kadar, memleket kalkınmasının en güçlü vasıtalarından biridir. Bunun için her şeyden önce temel eğitim meselesini halletmek, düşük olan okur-yazar oranını yükseltmek gerekmektedir. Temel eğitime paralel olarak orta öğretim, teknik eğitim ve yükseköğretim faaliyetlerini de geliştirmek zorundayız. Bu arada yetişkinlerin eğitimini de ihmal etmemek mevkiindeyiz. Bütün, köylerin okula kavuşturulması, ilköğretim kadrosuna yeter sayıda öğretmen yetiştirilmesi için gereken tedbirler alınacaktır, öğretmenlerin hayat şartları, maddi ve manevi ihtiyaçları yakından takip edilecektir. Kabiliyetli köy çocuklarının öğretime devam edebilmesi, muhtaç, durumda olanlara Devletin yardım elini uzatabilmesi için parasız yatılı öğrenci adedini süratle artıracğıız. Orta öğretimin öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek için yetişmiş elemanların meslekte kalmasını sağlayacak her türlü tedbiri alacağız ve öğretmen yetiştirecek okulların adedini artıracğıız. Üniversite ve yüksekokullara devam etmeyip meslekî ve teknik alanlara gitmek isteyen gençlerimiz için teknik öğretim müesseselerini takviye edecek ve adedi erini artıracğıız. Sanayi ve iş hayatıyla meslekî ve teknik öğretimin iş birliğini sağlayacağız. Mahallî sanatların geliştirilmesine ve turizm eğitimine önem vereceğiz. Memleketimizin çok muhtaç olduğu elektrik, elektronik, tekstil, matbaa, petrol kimyası gibi elemanları yetiştireceğiz. İmam-hatip okulları, meslekî orta ve teknik okul mezunlarına yükseköğretim imkânlarını açık tutarak kabiliyetlerini geliştirmelerini sağlayacağız.

Sayın milletvekilleri, Üniversite ve yükseköğretim kurumları ile bu kurumlarda çalışan öğretim üyelerine her bakımdan destek olmak en önemli görevlerimiz arasındadır. Üniversite öğretim üyelerinin, asistanlardan başlayarak tazminat meselelerini tatminkâr bir şekilde halletmek, mesleğe yeterli elemanların girmesini ve bu meslekte kalmasını teşvik etmek için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğiz. Üniversite ve yükseköğrenim gençliğini hayat sıkıntısından kurtarmak, sıhhi, rahat ve ucuz öğrenci yurtlarına kavuşturmak, yetişmekte olan gençliğin boş zamanlarını değerlendirmek, kütüphane ve kitap meselelerini halletmek, muhtaç durumda olanlara burs imkânlarını artırmak mevcutları kifayetli hale getirmek Türk gençliğinin memlekete yararlı, geleceğe güvenle bakan birer vatandaş olarak yetişmesini sağlamak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamak kesin kararımızdır. Yeniden üniversite ve yükseköğretim müesseseleri kurmak üzere derhal hazırlıklara bağlayacağız. Büyük bir ihtiyaca cevap

veren ve modern prensiplere dayanılarak kurulan Atatürk Üniversitesi ile Karadeniz Teknik Üniversitesinin noksanlarını tamamlayarak kadrolarını süratle dolduracağız. Üniversiteler ve araştırma enstitüleriyle çeşitli Devlet dairelerinin iş birliği yapmasını teşvik edeceğiz. Ve tatbiki araştırmaların genişlemesi yoluyla ilim adamlarımızdan memleket meselelerinin çözümünde geniş ölçüde faydalanacağız. Mevcut üniversitelerimizi modern manada eğitim yapacak şekilde dershaneler, laboratuvarlar, deneme çiftlikleri, ders ve araştırma malzemesi ile teçhiz etmenin zaruret olduğuna inanıyoruz. Bu arada üniversitelerimizin yarım kalmış inşaatlarının tamamlanmasını ön plânda tutacağız. Üniversitelerdeki malî mevzuattaki formaliteleri basitleştirmenin yollarını arayacağız. Bölge tiyatrolarının faaliyete geçmesi için gereken tedbirleri süratle alacağız. Yüce Meclisin Değerli üyeleri, Hükümetimiz, vicdan ve din hürriyetini bütün vatandaşlarımızın tabii ve kutsal hakları olarak görür; bu hakların da diğer tabii haklar gibi Anayasamızın teminatı altında bulunduğuna inanır. Din hürriyeti ile sıkı sıkıya bağlı olarak ibadet serbestliğinin de vatandaşın en tabii hakları arasında yer aldığı düşüncesindedir. Anayasamızın lâiklik prensibini; vatandaşın dinî ihtiyaçlarını baskı altında tutan, din ve ibadet hürriyetini, din eğitimi kısıtlayan bir çerçeve içerisinde mütalâa etmek mümkün değildir. Bütün medeni memleketlerde olduğu gibi, iktisadi ve kültürel alanda süratle mesafe alan memleketimizde de, manevi inanç ihtiyacını karşılayacak şekilde din eğitimine önem vereceğiz. Modern hayatın icaplarına uygun, kültür seviyesi yüksek vatandaş kitlelerini tatmin edecek, iyi eğitim görmüş din adamlarının yetişmesine gayret edeceğiz. Gördükleri hizmetin önemi ve yetiştirilmeleri için katlanılmış fedakârlıklarla mütenasip olarak, hayat şartlarını ıslah edecek tedbirleri alacağız.” (Dağlı ve Aktürk, 1988, ss. 94-96).

KAYNAKÇA

- Âdem, M. (1988), *Kalkınma Planlarında eğitimimizin hedefleri ve finansmanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. No: 109.
- Âdem, M. (1981). *Eğitim planlaması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları merkezi. Yayın No:1. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Âdem, M. (1988), *Eğitim planlaması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Araştırmaları Merkezi (EFAM), Yayın No: 1, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Ahmad, F. (1983). *Türkiye'nin cumhuriyet dönemi siyasal gelişmeleri*, Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi (ss. 1991-2004), Cilt: 7, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde türkiye*, (Gözden geçirilmiş dördüncü baskı). İstanbul: Hil Yayınları.
- Ahmad, F. (2014). *Bir kimlik peşinde türkiye*. (Gözden geçirilmiş ikinci baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmad, F. (2015). *Modern türkiye'nin oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akın, R. (2010). *Türk siyasal tarihi 1908-2000*. İstanbul: XII Levha.
- Akşin, S. (2012). *Ana çizgileriyle türkiye'nin yakın tarihi*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Akşin, S. (2017). *Kısa türkiye tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyüz, Y. (1994). İlköğretim Yenileşme Tarihinde Bir Adım: Nisan 1847 Talimatı, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi*, 5, 1-47.
- Akyüz, Y. (2011). *Türk eğitim tarihi mö. 1000 ms. 2008*. (Gözden geçirilmiş yirminci baskı). Ankara. Pegem Akademi.
- Alemdar, K. (2001). *İletişim ve Tarih*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Alkan, A., Çakır, S. (2012). *Osmanlı imparatorluğundan modern Türkiye'ye cinsiyet rejimi: süreklilik ve kırılmalar*. (ss. 197-239). Akkaya, F. ve Duru, B. (Ed.). *1920'den günümüze Türkiye'de toplumsal yapı ve değişim*, Phonix: Ankara.
- Alkan, C. (1983). *Eğitim Teknolojisi*. Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Alper, E. (2009). *Küresel perspektiften Türkiye'de öğrenci hareketi, 1960-1971*, Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.

- Altuğ, K. (1991). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a, (Gözden geçirilmiş ikinci baskı)*. İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Altunya, N. (1998). Öğretmen Örgütlenmesi, *Türkiye'de sendikacılık ansiklopedisi*. (ss. 479-483). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Atılgan, G. (2012). *Türkiye'de toplumsal sınıflar*, F. Akkaya, F. ve Duru, B. (Ed.). *1920'den günümüze Türkiye'de toplumsal yapı ve değişim*. Phonix: Ankara.
- Aslan, E. (2016). *Geçmişten günümüze sosyal bilgiler*, Dilek, D. (Ed.) *Sosyal bilgiler eğitimi (3-48)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Arslanoğlu, İ. (2019). *Eğitim felsefesi, "gözden geçirilmiş üçüncü baskı"*, Ankara: Nobel Yayınevi
- Avcıoğlu, D. (1976). *Türkiye'nin düzeni*, I, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aybar, M.A. (1966). *Türkiye'yi adalet partisi kalkındıramaz*, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Aydemir, Ş. S. (1993), *İkinci adam. III*. (Gözden geçirilmiş yedinci baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydemir, Ş. S. (1993), *İkinci adam*, Cilt: 3, (Gözden geçirilmiş beşinci baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, (Gözden geçirilmiş yedinci baskı)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y, (2014), *1960'tan günümüze türkiye tarihi*, (Gözden geçirilmiş üçüncü baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayhan, H. (2000). İmam-Hatip Lisesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (ss. 191-193). İstanbul: TDV Yayınları,
- Ayverdi, S. (1976), *Milli Kültür Meseleleri ve Eğitim Davamız*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Baloğlu, Z. (1960), *Temel eğitim ve unesco*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Başar, E. (1999), *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1960-1971)*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Başaran, İ. E. (1982), *Temel Eğitim ve Yönetimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayın No: 112.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (1973a). *Milli Eğitimde 50 Yıl*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No. 691.

- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (1973b). *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No. 683.
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1963). *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl 1963-1967)*, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1968). *Kalkınma Planı (İkinci Beş Yıl 1968-1972)*, Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Başaran, İ. E. (1996). *Eğitime giriş*, Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Başaran İ. E. ve Çınkır, Ş. (2013). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye’nin eğitim çıkmazı*, Birinci Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Batır, B. (2014). *Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime, Türkiye’de İlköğretim (1908-1924), (gözden geçirilmiş ikinci basım)*, İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Belge, M. (1983a). *Türkiye’de günlük hayat*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. (ss. 836-850). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. 1983b). *Kültür*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. (ss. 1288-1304). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. (1983c). *Türkiye İşçi Partisi*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. (ss. 2120-2131). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. (1983d). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm (1960’dan Sonra)*. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, (ss. 1950-1954). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilgili, A. E. (2012). Şehir ve kültür, eşitsizliğin doruk noktası: İstanbul. Bilgili, , A.E. (Ed). *Şehir ve Kültür İstanbul*. (ss. 343-367), Profil: İstanbul
- Binbaşoğlu, C. (1986). *Genel öğretim bilgisi*, Ankara: Binbaşoğlu Yayıncılık.
- Binbaşoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan günümüze türk eğitim tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bourdieu, F. P., Passeron, J.C. (2014). *Varisler Öğrenciler ve Kültür*, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bozdemir, M. (1983). *Ordu-siyaset ilişkileri, Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi*. (ss. 2648-2660). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, yoksulluk ve türkiye’de sosyal politika, (Gözden geçirilmiş beşinci baskı)* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., Savaşkan, O. (2015). *Türkiye’de yeni kapitalizm, siyaset ve iş dünyası. (Gözden geçirilmiş ikinci baskı)*. İstanbul İletişim Yayınları.
- Bülbül, S. (1983). *Eğitim Planlaması ve Harcamaları, Çalışmaları, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, ss. 625-655.
- Büyükboyacı, Ş. (2018) *Süleyman Demirel Dönemi (1965-1971) Eğitim Politikaları ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yansımaları*. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Celep, C. (2003), *Halk Eğitimi, (Gözden geçirilmiş üçüncü basım)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- CHP Genel Sekreterliği Basın ve Propaganda Bürosu. (1967). *İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor CHP Nedir, Ne Değildir*, Ankara: Ulusal Basınevi.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çakan, I. (2013, Ocak). Cumhuriyet döneminde ilköğretimin finansman sorunu ve mektep vergisi uygulaması, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2, 85-127.
- Çavdar, T. (1983a). *Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980), Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi*. (ss. 2025-2036). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1983b). *Günlük Hayat ve Devralınan Sosyal Hayat, Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi*. (ss. 828-835). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1983c). *İşsizliğin toplumsal etkileri, Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi*. (ss. 1170-1177). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. 1983d). *Türkiye’de nüfus ve nüfus sorunu, Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi*. (ss.1552-1562). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1983e). *Demokrat parti, Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi*. (ss. 2060-2075). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1983f). *Adalet partisi, Cumhuriyet dönemi türkiye ansiklopedisi*. (, ss. 2089-2101). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (1992). *Türkiye’de liberalizm (1860-1990)*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.

- Çolak, M. (2010). *Yeni Türkiye Partisi “Kuşkulu Demokratlar”*, *İttihat ve terakkiden günümüze siyasi partileri*. (ss. 205-216). Uzun, T. (Ed.). Ankara: Orion Kitabevi,
- Dağlı, N., Aktürk, B. (1988). *Hükümetler ve Programları*, II. Ankara: T.B.M.M. Basımevi, Yayın no: 12.
- Demirel, Ö. (1992). Türkiye’de Program Geliştirme Uygulamaları, H. O. Eğitim Fakültesi Dergisi, 7, 27-43.
- Demirel, Ö. (2015). *Eğitimde program geliştirme, kuramdan uygulamaya*, Ankara: Pegem Akademi.
- Tekeli, 1983,
- Doğan, H. (1972). *Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Doğan, H. (1983). *Mesleki ve Teknik Eğitim, Çalışmaları*, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, ss. 357-382
- Doğaner, Y. (2013). *Türk demokrasi tarihinde vatan cephesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doyran, M. (2004). *1965-1971 yılları arasında adalet partisi hükümetlerinin eğitim politikaları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- DPT Sosyal Planlama Başkanlığı, (1988). *Planlı Dönemde Temel Eğitim ve Lise Seviyeli Eğitimin Düzenlenmesi ile ilgili Politikalar ve Uygulamalar*, Ankara: Temsil Dairesi Matbaa Birimi, Yayın No: DPT: 2127-SPB: 413.
- DPT (1963). Birinci beş yıllık kalkınma planı.
- DPT (1968). İkinci beş yıllık kalkınma planı.
- Duman, T. (1991). *Türkiye’de ortaöğretime öğretmen yetiştirme*, Ankara: MEB.
- Erdoğan, M. (1999). *Türkiye’de anayasalar ve siyaset (Gözden geçirilmiş ikinci baskı)*. Ankara: Liberte.
- Ekici, Y. (1994). *Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Eğitim*. Ankara: Tekışık AŞ Web Ofset Tesisleri.
- Eraslan, C. (2010), *Atatürk’ten sonra Türkiye’nin iç politikası*. (ss. 519-646). Türkiye Cumhuriyeti tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi (Ed.). Ankara: Sarıyıldız Ofset.

- Erder, N. (2010). Türkiye'nin ilk planlama deneyimi. (ss. 229-259). *Atilla Sönmez'e armağan Türkiye'de planlamanın yükselişi ve çöküşü*, E. Türkcan. (Ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdilek, N. (1983). Hükümetler ve programları, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 968-1046). İstanbul: İletişim Yayınları,
- Ergün, M. (1999). *Eğitim felsefesi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Ergün, M. (1996). *İkinci meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914)*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat parti tarihi ve ideolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğul, C. (2013). Çok Partili Düzenin Kuruluşu. İ. C. Shick ve E. A. Tonak (Ed.). *Geçiş Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Ersan, V. (2014). *1970'lerde Türkiye Solu (Gözden geçirilmiş ikinci baskı)* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Esmer, G. T. (2006). *CHP 1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*, Ankara: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Fichter, J. (2006), *Sosyoloji nedir*, Çev. Nilgün Çelebi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gall, M.D., Gall, J. P. Borg, W.R. (2015). *Applying educational research how to read, do, and use research to solve problems of practice*, Logan: Pearson.
- Gedikoğlu, Ş. (1966). *Halk Eğitiminde Örgütlenme ve Sonuçlar*, Ankara: Kültür Matbaası.
- Gevgilili, A. (1983). Türkiye Basını, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 202-228.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Girgin, K. O. (2013). *Türkiye seçim tarihi 1876-2003 arası seçimler, darbeler, demokrasi*. İstanbul: Sokak Kitapları.
- Güçlüol, K. (1983). *Milli Eğitimde Teşkilatlanma, Çalışmaları*, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, ss.143-157.
- Güngör, E. (2007). *Dünden Bugüne Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, 11. Basım, İstanbul Ötüken Neşriyat.
- Heper, M. (1983). Bürokrasi, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (ss. 290-297). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Hesapçıoğlu, M. (1984). *Türkiye’de insan gücü ve eğitim planlaması*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 127, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hewit, T.W. (2018). *Eğitimde Program Geliştirme, Neyi Neden Öğretiyoruz*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hür, A. (2015). *Çok Partili Hayatın Öteki Tarihi İnönü ve Bayarlı Yıllar (1938-1960)*, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Hüsnü, Ş. (1997). *Türkiye’de Sosyal Sınıflar, (Gözden geçirilmiş ikinci baskı)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Işıklı, A. (1983). Sendikacılık işçi hareketleri Cumhuriyet döneminde Türk sendikacılığı, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (ss.1826-1838). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işıklı, A. (2003). *Gerçek örgütlenme sendikacılık*, Ankara: İmge kitapevi
- Kabasakal, M. (1983). *Devlet Planlama Teşkilatı, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 1615-1624). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalaycı, N. (1988), *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kalaycıoğlu, E. (2014). *1960 sonrası Türk politik hayatına bir bakış: Demokrasi ve neo-patrimonyalizm ve istikrar* (ss. 515-543). E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Ed.). *Türk siyasal hayatı Türkiye’de politik değişim ve modernleşme (Gözden geçirilmiş beşinci basım)*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Karagöz, S. (1996), *İlkokul Program Taslağı Işığında Köy İlkokullarında Eğitim ve Öğretim, Öğretmeni İş Başında Yetiştirme Bürosu Yayınları*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Karapınar, E. (1992). *İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920 – 1973. Üçüncü Cilt (1961-1973)*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 58.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlıdan günümüze asker ve siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2011). *Osmanlıdan günümüze kimlik ve ideoloji*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (1996). *Türk demokrasi tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Karpat, K. (2013). *Türk demokrasi tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kavcar C. (1982). Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15,1, 197-214.
- Kazgan, G. (1983). Tarım. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 2412-2429). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keskin, B. (2014). *1960-1971 Döneminde Öğretmen Örgütlenmeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon: KATÜ.
- Kepenek, Y. (1983). Türkiye'nin sanayileşme evreleri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 1760-1795). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç. (1983). İktisadi gelişmenin evreleri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (ss. 1065-1073). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç. (2013). *Türkiye demokrasisinin ekonomi politiği* (ss. 61-171). *Geçiş Sürecinde Türkiye*. C. I. Schink .ve E.A. Tonak, (Ed.). (Gözden geçirilmiş altıncı baskı). İstanbul: Belge Yayınları,
- Keyder, Ç. (2017). Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, (Gözden geçirilmiş yirmi birinci baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıç, E. (1968), *Türkiye'de Halk Eğitimi Başlangıcından Bugün Kadar*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kızılok, H. (2011). *Seçim kanunları ve siyasal temsil*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kocabaş, K. (2007). *Köy Enstitülerinden İlköğretmen Okullarına Geçişte Eğitime Adanmış Bir Yaşam*, Mehmet Kahvecioğlu. Köy Enstitülerinden Öğretmen Okullarına, İzmir: Yeni Kuşak köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Kocabaş, S. (1996). *Türkiye'de politikada şiddetin perde arkası (1876-1996)*. Ankara: Vatan Yayınları.
- Koç Y. Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi Osmanlı'dan 2010'a, Ankara: Epos Yayınevi.
- Koç, Y. (2015). *Kuruluşunun 50. Yıl Dönümünde (Belgelerle) Türkiye Öğretmenler Sendikası Tarihi (1965-1971)*, (Gözden geçirilmiş ikinci baskı), Bursa: Kuzgun Kitap.
- Koçak, K. (2012). *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınevi
- Koçer, H.A. (1973). Eğitim reformları açısından öğretmen yetiştirme problemi, *A.Ü. Eğitim bilimleri dergisi*, 1, 6, 1-19.
- Koçer, H. A. (1970). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu*, İstanbul: MEB.
- Koçer, H. A. (1975a). *Türk Milli Eğitim Teşkilatı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Yayın no: 47.

- Koçer, H. A. (1975b). *Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları*, Ankara: Şafak Matbaası.
- Koçer, H.A. (1981). *Türk Milli Eğitim Teşkilatı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Koçer, H. A. (1983). *İlkokul Öğretmeni Yetiştirilmesi (1923-1980) Çalışmaları. Cumhuriyet Döneminde Eğitim* (ss. 571-593). Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi,
- Koçer, H. A. (1992). *Türkiye’de modern eğitimin doğuşu*, İstanbul: MEB.
- Kongar, E. (1985). *İmparatorluktan günümüze Türkiye’nin toplumsal yapısı*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1997). *İmparatorluktan günümüze Türkiye’nin toplumsal yapısı, (Gözden geçirilmiş onuncu basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuru, H. (1996). *Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Küçükcan, B. (1997). *1961 Anayasası ve 1961-1965 koalisyon hükümetleri*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Locke, J. (2003). *Eğitim üzerine düşünceler*, çev. Hakan Zengin, İstanbul: Morpa kültür yayınları
- Marshal, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akınhay ve D. Kömürcü (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB, (1948). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1951). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1956). *Lise Müfredat Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1960). *Milli Eğitim Planını Hazırlığı ile İlgili Komisyonun Raporu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1961b). *Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1961a). *Orta Öğretim Komitesi Raporu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1961c). *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1962). *Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

- MEB, (1962). *VII. Milli Eğitim Şurasının İncelemesine Sunulan Başlıca Konular*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1962). *VII. Milli Eğitim Şûrası Çalışma Esasları Kararlar ve Konular*. Ankara Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1962). *VII. Millî Eğitim Şûrası Açış Konuşması (5 Şubat-1962)*. İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1962). *VII. Millî Eğitim Şûrası Genel Program*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1966). *İlkokullar Yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1991). *VII. Millî Eğitim Şûrası, 5-15 Şubat 1962 (Gözden geçirilmiş ikinci baskı)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi
- MEB, (1991) *VIII. Millî Eğitim Şûrası, 28 Eylül-3 Ekim 1970, (Gözden geçirilmiş ikinci Basım)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research a guide to desing and implementation*, S. Turan (Çev.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Bürosu Yayınları. (1965). *İlkokul Program Taslağı*. Yayın No: 1. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Mihçioğlu, C. (2019). Eğitim (Bilimleri) Fakültesinin Kuruluşu Üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22/1/347-391.
- Neziroğlu, İ., Yılmaz, T. (2013). *Hükümetler-Programları ve Genel kurul Görüşmeleri*, Cilt: 3 (20 Kasım 1961-27 Ekim 1965), Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları.
- Oğuzkan, T. (1983). *Orta Dereceli Genel Öğretim Kurumlarının Gelişmesi*. (ss. 281-313.) *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Okutan, Ö. (1983). *Din Eğitimi Çalışmaları*. (ss. 409-425) *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat
- Özalp, R, Ataunal, A. (1977). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*. İstanbul: MEB.

- Özer, A. H. (1983). *Talim ve Terbiye Kurulu ve İşleri*. (ss. 159-175.) *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Özgişi, T. (2012) *Türk parlamento tarihinde cumhuriyet senatosu*. Ankara: TBMM kültür, sanat ve yayın kurulu yayınları no.: 153.
- Özgüden, M (2012). *Türkiye’de Seçkinler*. (F. Akkaya, B. Duru), 1920’den günümüze Türkiye’de toplumsal yapı ve değişim, Phonix: Ankara, 313-352.
- Özkazanç, A. (2012). *1920’den Günümüze Türkiye’de toplumsal yapı ve değişim*, Ankara: Phonix
- Öztürk, C. (1996). *Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikaları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil, Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal bilgiler toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış*. (ss. 1-31). Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi, Öztürk, C. (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Patton, M. (2001). *Quin, qualitative research & evaluation methods*, Suge Publications, Londra
- Shaw, S.J., Shaw, E.Z., (2010). *Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye*, Cilt: 2 Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye’nin Doğuşu, İstanbul: Kitap Deyince yayınları.
- Perek, H. (1967). *Ecevit tipi ortanın solu sosyalizmdir*. Ankara: Balkanoğlu Matbaası.
- Rufi, J.J. (1956). *Türkiye’de ortaöğretim müşahedeler, problemler ve tavsiyeler*. Ankara: Eğitim Basımevi
- Sakaoğlu, N. (2015). *Ön Bilgi Raporu: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’de Eğitim*. İstanbul: Form İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Sanal, T. (2000). *Demirel Hükümetleri*. Ankara: Sim Matbaacılık.
- Savcı, B. (1970). [27 Mayıs Dinamiğinden Yönelimler](#). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 2/25, 285-293.
- Savcı, B. (1965). 1965 Milletvekilleri Seçimleri Üzerine Bir Analiz, Ankara: *Ankara üniversitesi siyasal bilgiler fakültesi dergisi*, 4, 20.
- Savcı, B. (1959). Türkiye’de Amme Hürriyetinin Mütalaasına Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 2/14 177-218.
- Savcı, B. (1964). 1961 Anayasasının Müdür Prensiplerine ve Müesseselerine Mukayeseli Kısa Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 3/19,11-36.

- Senemoğlu N. (2012). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, “gözden geçirilmiş yirmi birinci baskı”*, Ankara: Pegem Aaademi
- Sevinç, M. (2012). *Türkiye’de anayasal düzen: 1920-2012*. (269-312). (F. Akkaya, B. Duru). 1920’den günümüze Türkiye’de toplumsal yapı ve değişim. Phonix: Ankara.
- Soysal, F. ve Sağlam, F. (1983). Türkiye’de Anayasalar, (ss. 17-54). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, M. (2011), *Anayasaya Giriş (Gözden geçirilmiş üçüncü baskı)*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Şaylan, G. (1983a). Cumhuriyet Bürokrasisi (ss. 298-308). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları,
- Şaylan, G. (1983b). Türkiye Cumhuriyet Devlet Yapısının Evrimi (ss. 387-410). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şişman, M. (2019). *Türk Eğitim sistemi ve okul yönetimi*, gözden geçirilmiş on birinci baskı, Ankara: Pegem Akademi
- Shaw, S.J., Shaw, E.Z., (2010). Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye, Cilt: 2 Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye’nin Doğuşu, İstanbul: Kitap Deyince yayınları.
- Sönmez, V. (2014). *Eğitim felsefesi, “gözden geçirilmiş on ikinci baskı”*, Ankara: Anı Yayınları.
- Su, K. (1983), *Milli Eğitimde Teftiş* (ss. 177-192.). Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Sunar, İ. (1983). Demokrat Parti ve Popülizm (ss. 2076-2086). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şengül, T. (2012). *Türkiye’de kentleşme deneyiminin dönemlenmesi* (ss. 353-399). (F. Akkaya, B. Duru), 1920’den günümüze Türkiye’de toplumsal yapı ve değişim. Phonix: Ankara.
- Wofford, K. (1952). *Köy İlkokulları Hakkında Rapor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1992). *Öğretmen Yetiştirmede koordinasyon*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Tanör, B. (1996). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. (Gözden geçirilmiş üçüncü baskı). İstanbul: Afa Yayıncılık.

- Tanör, B. (2012). *İki Anayasa 1961-1982, (Gözden geçirilmiş dördüncü baskı)*. İstanbul: On iki Levha Yayıncılık.
- TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1988). *Planlı Dönemde Eğitim ve Lise Eğitiminin Düzenlenmesiyle İlgili Politikalar ve Uygulamalar*. Ankara: Yayın ve Temsil Dairesi Matbaası.
- Tavşancıl, E. & Arslan, A. E. (2001). *Sözel ve yazılı materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epilison Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (1983). Eğitim, (ss. 649-673). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ, İlkin, S. (1983). Türkiye’de planlama: ülkesel, bölgesel, kentsel. (ss. 1602-1610.). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1983). Cumhuriyet Döneminde Seçimler (ss. 1798-1824). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekışık, H.H. (1967). *İlköğretim ile İlgili Kanunlar, İlkokul Öğretmenlerine Rehber Kitaplar*. Yayın No: 40. Ankara: Rehber Yayınevi.
- Tekışık, H.H., Karabıyık, E. (1969). *Milli Eğitim ile İlgili Kanunlar*. Ankara: Üner Yayınları.
- Tekışık, H.H. (1979). *İlköğretimle ilgili Yönetmelikler. İlkokul Öğretmenlerine. Yöneticilerine Rehber Kitaplar*. Yayın No: 232, Ankara: Rehber Yayınları.
- Tekin, Y. ve Okutan, Ç. (2012). *Türk siyasal hayatı*. Ankara: Orion.
- Tezcan, M. (1997). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2010). *Sosyolojiye giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık
- Tokgöz, E. (2010), *Cumhuriyet döneminde ekonomik gelişmeler*. Türkiye Cumhuriyeti tarihi C: II, (ss. 319-368). Ankara: Sarıyıldız Ofset.
- Toprak, Z (2016 Kasım). Modernite ve Türkiye’de işçi sınıfının doğuşu, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 275, 50-53.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut’tan holdinglere Türk basın tarihi*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- TUİK, (2010). *İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2009*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 3493.
- TUİK, (2012). *İstatistik Göstergeler Statistical Indicators 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 3890.

- Tuncay, M. (1983a). Siyasal gelişmenin evreleri, (ss. 1967-1990). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncay, M. (1983b). Adalet Partisi, (s. 2096). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turan, Ş. (2002). *Türk Devrim Tarihi*, 5. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Türk, E. ve Katırcı, M, (2010). *Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- Türkcan, E. (2010). *Türkiye’de planlamanın yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1971). *Millî Eğitim Bakanlığının 1000 Temel Eser Dizisi Üzerine Rapor*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Vekâleti. (1959). *İlkokullar Yönetmeliği*, Ankara: Eğitim Basımevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Vekâleti, (1959b). *Ortaokullar ve Liseler Yönetmeliği*. Ankara: Eğitim Basımevi.
- Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu. (1961). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Türkoğlu, A. (1981). Cehaletle Savaş, *Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 14, 189-204.
- Uçkan R. (2017). *Altmışlı Yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu, Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, Edit: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 453-472.
- Uyar, H. (2017a). *Demokrat parti İktidarında CHP (1950-1960)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Ünay, M. (2007). *Köy Enstitülerinden İlköğretmen Okullarına Geçişte Eğitime Adanmış Bir Yaşam, Mehmet Kahvecioğlu*. Kocabaş, K (Haz.) Köy Enstitülerinden Öğretmen Okullarına Dönüşüm Yılları ve Kahvecioğlu, İzmir: Yeni Kuşak köy Enstitülüler Derneği Yayınları.
- Varış, F. (1983). *Program Geliştirme Çalışmaları*. (ss. 193-234). Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

- Yalçın, A. (2012). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, (*Gözden geçirilmiş yedinci baskı*). Akçağ Yayınları: Ankara.
- Yavuz, F. (1969). *Din Eğitimi ve Toplumumuz*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Yayla, B. (1983). Sansür, (ss. 954-958). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yayman, H. (2008). *Türkiye'nin İdari Reform Tarihi*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yücel, H. A., (1995). *Öğretmen-Öğrenci*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yücel, H. A. (1995). *Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Üstül, Z. (1989). *Siyaset ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları*, İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Zürcher, E. (2000), *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

TBMM Tutanak Dergisi

- Milli Birlik Komitesi Tutanak Dergisi, Cilt: 1. 24.6.1960-30.09.1960.
- Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, Cilt: 1. 06.01.1961-10.03.1961.
- Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 3. 10.04.1961-20.04.1961.
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 1, 20.10.1961-15.01.1.1962
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 3, 20.02.1962-01.03.1962
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 4, 02.03.1962-25.04.1962
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 5, 27.04.1962-18.06.1962
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 6, 20.05.1962-19.09.1962
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 9, 01.11.1962-07.12.1962
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 10, 10.12.1962-09.01.1963.
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 12, 08.02.1963-15.02.1963
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 16, 05.04.1963-13.05.1963
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 19, 01.07.1963-16.07.1963
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 20, 17.07.1963-04.09.1963
- TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 20, 05.09.1963-25.09.1963

TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 24, 25.12.1963-10.01.1964
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 25, 13.01.1964-27.01.1964
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 27, 18.02.1964-25.02.1964
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 30, 17.04.1964-27.05.1964
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 33, 01.11.1964-09.12.1964
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 34, 10.12.1964-19.01.1965
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 35, 20.01.1965-11.02.1965
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 37, 01.03.1965-31.03.1965
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 41, 26.05.1965-08.06.1965
TBMM Tutanak Dergisi, Birinci Dönem, Cilt: 42, 09.05.1965-01.07.1965
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 1, 22.10.1965-24.12.1965
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 3, 15.02.1966-19.02.1966
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 4, 20.02.1966-28.02.1966
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 8, 15.07.1966-03.08.1966
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 13, 15.02.1967-20.02.1967
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 15, 06.03.1967-07.04.1967
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 16, 10.04.1967-08.05.1967
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 17, 10.05.1967-02.06.1967
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 22, 01.11.1967-22.12.1967
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 25, 17.02.1968-22.02.1968
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 28, 10.05.1968-30.10.1968
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 30, 16.12.1968-14.01.1969
TBMM Tutanak Dergisi, İkinci Dönem, Cilt: 33, 14.02.1969-18.02.1969
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 1, 22.10.1969-26.12.1969
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 2, 05.01.1970-09.02.1970
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 3, 10.02.1970-25.03.1970
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 5, 20.05.1970-30.05.1970
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 8, 07.07.1970-31.07.1970
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 9, 01.11.1970-13.01.1971
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 10, 14.01.1971-12.02.1971
TBMM Tutanak Dergisi, Üçüncü Dönem, Cilt: 11, 15.02.1971-28.02.1971

M.EB Tebliğler Dergisi

- T.C. Eğitim Vekâleti (1953), Tebliğler Dergisi, Cilt, 16, Sayı: 742.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1954), Tebliğler Dergisi, Cilt, 17, Sayı: 805.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1955), Tebliğler Dergisi, Cilt, 18, Sayı: 845.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1958), Tebliğler Dergisi, Cilt, 21, Sayı: 997
- T.C. Eğitim Vekâleti (1958), Tebliğler Dergisi, Cilt, 21, Sayı: 999
- T.C. Eğitim Vekâleti (1959), Tebliğler Dergisi, Cilt, 22, Sayı, 1045.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1959), Tebliğler Dergisi, Cilt, 22, Sayı: 1065
- T.C. Eğitim Vekâleti (1959), Tebliğler Dergisi, Cilt, 22 Sayı: 1053.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1959), Tebliğler Dergisi, Cilt, 22, Sayı, 1078.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1959), Tebliğler Dergisi, Cilt, 22, Sayı: 1079.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1961) Tebliğler Dergisi, Cilt, 24 Sayı: 1137.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1961), Tebliğler Dergisi, Cilt, 24, Sayı: 1167.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1962), Tebliğler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1212.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1962), Cilt: 25, Tebliğler Dergisi, Sayı: 1213.
- T.C. Eğitim Vekâleti, (1962), Tebliğler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1230.
- T.C. Eğitim Vekâleti, (1963), Tebliğler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1281.
- T.C. Eğitim Vekâleti, (1963), Tebliğler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1283.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1288.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1292.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1291.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1292.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1296.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1297.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1299.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1300.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1307
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1324.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1964), Tebliğler Dergisi, Cilt, 27, Sayı: 1325.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1965), Tebliğler Dergisi, Cilt, 28, Sayı: 1343.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1965), Tebliğler Dergisi, Cilt, 28, Sayı: 1363.
- T.C. Eğitim Vekâleti (1965), Tebliğler Dergisi, Cilt, 28, Sayı: 1383.

T.C. Eğitim Vekâleti (1966), Tebliğler Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 1389.
T.C. Eğitim Vekâleti (1966), Tebliğler Dergisi, Cilt, 29, Sayı: 1401.
T.C. Eğitim Vekâleti (1966), Tebliğler Dergisi, Cilt, 29, Sayı: 1411.
T.C. Eğitim Vekâleti (1966), Tebliğler Dergisi, Cilt, 29, Sayı: 1417.
T.C. Eğitim Vekâleti (1966), Tebliğler Dergisi, Cilt, 29, Sayı: 1420.
T.C. Eğitim Vekâleti (1966), Tebliğler Dergisi, Cilt, 29, Sayı: 1422.
T.C. Eğitim Vekâleti (1966), Tebliğler Dergisi, Cilt, 29, Sayı: 1426.
T.C. Eğitim Vekâleti (1967), Tebliğler Dergisi, Cilt, 30, Sayı: 1439.
T.C. Eğitim Vekâleti (1967), Tebliğler Dergisi, Cilt, 30, Sayı: 1471.
T.C. Eğitim Vekâleti (1967), Tebliğler Dergisi, Cilt, 30, Sayı: 1472.
T.C. Eğitim Vekâleti (1967), Tebliğler Dergisi, Cilt, 30, Sayı: 1473.
T.C. Eğitim Vekâleti (1967), Tebliğler Dergisi, Cilt, 30, Sayı: 1474.
T.C. Eğitim Vekâleti (1967), Tebliğler Dergisi, Cilt, 30, Sayı: 1475.
T.C. Eğitim Vekâleti (1967), Tebliğler Dergisi, Cilt, 30, Sayı: 1479.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968), Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1484.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968), Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1488.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968) Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1498.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968), Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1522.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968) Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1524.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968) Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1526.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968) Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1503.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968) Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1507.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968) Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1512.
T.C. Eğitim Vekâleti (1968) Tebliğler Dergisi, Cilt, 31, Sayı: 1530.
T.C. Eğitim Vekâleti (1969) Tebliğler Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 1548.
T.C. Eğitim Vekâleti (1969) Tebliğler Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 1550.
T.C. Eğitim Vekâleti (1969) Tebliğler Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 1570.
T.C. Eğitim Vekâleti (1969) Tebliğler Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 1579.
T.C. Eğitim Vekâleti (1970) Tebliğler Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 1603.
T.C. Eğitim Vekâleti (1970) Tebliğler Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 1607.
T.C. Eğitim Vekâleti (1970) Tebliğler Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 1613
T.C. Eğitim Vekâleti (1970) Tebliğler Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 1619.

T.C. Eğitim Vekâleti (1970) Tebliğler Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 1631.

Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete Kaynakları

Resmî Gazete, 29 Haziran 1930, Sayı: 1532.
Resmî Gazete, 22 Haziran 1933, Sayı: 2434.
Resmî Gazete, 24 Haziran 1937, Sayı: 3639.
Resmî Gazete, 8 Temmuz 1939, Sayı: 4253.
Resmî Gazete, 25 Haziran 1942, Sayı: 5141.
Resmî Gazete, 19 Ocak 1943, Sayı: 5308.
Resmî Gazete, 2 Şubat 1948, Sayı: 6821
Resmî Gazete, 16 Haziran 1949, Sayı: 7234.
Resmî Gazete, 4 Şubat 1954, Sayı: 8625.
Resmî Gazete, 18 Şubat 1954, Sayı 8637.
Resmî Gazete, 23 Şubat 1954, Sayı: 8641.
Resmî Gazete, 8 Haziran 1956. Sayı: 9327.
Resmî Gazete, 30 Mayıs 1960. Sayı: 10515.
Resmî Gazete, 5 Temmuz 1960, S. 10543
Resmî Gazete, 16 Eylül 1960. Sayı: 1065.
Resmî Gazete, 5 Ekim 1960, Sayı: 10621.
Resmî Gazete, 15 Ekim 1960, Sayı: 10630.
Resmî Gazete, 16 Aralık 1960, Sayı: 10682.
Resmî Gazete, 12 Ocak 1961, Sayı 10702.
Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961, Sayı, 10816.
Resmî Gazete, 20 Temmuz 1961. Sayı: 10859.
Resmî Gazete, 25 Nisan 1962, Sayı: 11091.
Resmî Gazete, 11 Temmuz 1962, Sayı: 11151.
Resmî Gazete, 18 Temmuz 1962, Sayı: 1157.
Resmî Gazete, 3 Ağustos 1962, Sayı: 11171.
Resmî Gazete, 3 Aralık 1962, Sayı: 11272.
Resmî Gazete, 24 Temmuz 1963, Sayı: 11462.
Resmî Gazete, 26 Temmuz 1963, Sayı: 11464.
Resmî Gazete, 12 Eylül 1963, Sayı: 11503.

Resmî Gazete, 12 Mart 1964, Sayı: 11654.
Resmî Gazete, 17 Haziran 1965, Sayı: 12025.
Resmî Gazete, 18 Haziran 1965, Sayı: 12026.
Resmî Gazete, 23 Temmuz 1965, Sayı: 12056.
Resmî Gazete, 26 Temmuz 1965, Sayı: 12058.
Resmî Gazete, 23 Ağustos 1965, Sayı: 12082.
Resmî Gazete, 3 Ağustos 1966, Sayı: 12365.
Resmî Gazete, 9 Ağustos 1966, Sayı: 12370.
Resmî Gazete, 15 Ağustos 1966, Sayı: 12375.
Resmî Gazete, 13 Ocak 1966, Sayı: 12201.
Resmî Gazete, 3 Haziran, 1966, Sayı: 12313.
Resmî Gazete, 4 Nisan 1967, Sayı: 12564.
Resmî Gazete, 26 Temmuz 1967, Sayı: 12657.
Resmî Gazete, 14 Kasım 1967, Sayı: 12750.
Resmî Gazete, 28 Aralık 1967, Sayı: 12788.
Resmî Gazete, 31 Ocak 1968, Sayı: 12814.
Resmî Gazete, 17 Temmuz 1968, Sayı: 12952.
Resmî Gazete, 18 Temmuz 1968, Sayı: 12953.
Resmî Gazete, 21 Ağustos 1968, Sayı: 12679.
Resmî Gazete, 28 Mart 1969, Sayı: 13160.
Resmî Gazete, 13 Mayıs 1969, Sayı: 13197.
Resmî Gazete, 23 Temmuz 1969, Sayı: 13256.
Resmî Gazete, 22 Kasım 1969, Sayı: 13358.
Resmî Gazete, 15 Mayıs 1970, Sayı: 13495.
Resmî Gazete, 29 Mayıs 1970, Sayı: 13505.
Resmî Gazete, 24 Haziran 1973, Sayı: 14574.

Özel Dergiler

Eğitim Hareketleri Dergisi

Aloğlan, B. (1959a). Birleştirilmiş Sınıflarda Öğretim Problemi ve Köy Öğretmenlerinin Bugünkü Durumu, Eğitim Hareketleri, S. 54, ss. 10-11.
Aloğlan, 1959b), Baraka Okul, Eğitim Hareketleri, Cilt.5, S. 59, ss. 8-9

Gündüzalp, F. (1959). Okullarda verimsizliğin Sebepleri, Eğitim Hareketleri, S. 59, ss. 3-7.

Yurtaydın, H. (1961). Öğretmen Yetiştirme Meselesi, Eğitim Hareketleri, S. 77, ss. 2-4.

Alpan, N. (1964). Yeni İlkokul Program Taslağının Dayandığı İlkeler, Eğitim Hareketleri, S. 109-110, ss. 22-25.

Özgentaş, İ. (1966). Ortaöğretime Ait Sayısal Bilgiler, Eğitim Hareketleri, Cilt: 12, S. 132-133, s. 7.

Gedikoğlu, Ş. (1968). Öğretmen Yetiştirme ve yerleştirme Problemi, Eğitim Hareketleri, Cilt: 14, S. 162-163, ss. 17-23.

Eğitim Dünyası

Akdemir, H. (1964). Kalkınma planının 1964 Eğitim Planına Katkısı, Eğitim Dünyası, S. 16, ss. 42-43.

Saray, Ö. (1964). Eğitimde program Geliştirme Çalışmaları ve Deneme Okulları, Eğitim Dünyası, S. 16/1, s. 20-35.

Oğuzkan, F. (1964). Orta Öğretime Öğretmen Yetiştiren Kurumlara Genel Bir Bakış, Eğitim Dünyası, S. 19, ss. 21-27.

Eastmond, J. N. (1964). Türkiye’de Eğitim İmkânları, Eğitim Dünyası, S. 19, ss. 28-35.

Enç, M. (1968). İlkokul Taslak Programı ve Serüveni, Eğitim Dünyası, S. 9, ss. 6-10.

Ülkücü Öğretmen Dergisi

Timurtaş, F. K. (1965). Personel Kanunu ve Öğretmenleri, Ülkücü Öğretmen, Cilt: 7, ss. 7-8.

Ergin, N. (1965). Öğretmen Memur Değildir, Ülkücü Öğretmen, Cilt: 7, ss. 9-10.

Kodamanlıoğlu, N. (1965). Kalkınmamızda Eğitimin Rolü, Ülkücü Öğretmen, Cilt: 6, S. 71, ss. 3-5.

Üstün, K. (1966), Görüşler ve Düşünceler, Ülkücü Öğretmen, Cilt: 8, S. 90, ss. 14-15

Köy ve Eğitim Dergisi

Kaytanlı, İ. H. (1963). Sistem Çıkmazı, Köy ve Eğitim Dergisi, Sayı: 96, ss. 5-6.

Altıntaş, R. (1962). İlk öğretmen Okullarının Islahı, Köy ve Eğitim Dergisi, Sayı: 96, ss. 2-4.

İlköğretim Dergisi

Binbaşıoğlu, C. (1955). Öğretim ve Değerlendirme, İlköğretim, S. 399, s. 3.

Öğretmen Dergisi

Akın, H. (1962). Türkiye’de İlköğretim Problemleri, Öğretmen, Cilt: 16, S. 194, ss. 7-9.

Ural, Ş. (1963). Sınıfta Öğrenciyi Tanıma, Öğretmen, Cilt: 15, S. 192, s. 5-15.

Set, C. (1962a). Sabahçılık-Öğlencilik III, Öğretmen, Cilt: 15, S. 192, s. 8.

Set, C. (1962b). Sabahçılık-Öğlencilik IV, Öğretmen, Cilt: 16, S. 193, s. 4.

Öğretmen, (1964). Mektupla Öğretim Merkezinin Kuruluşu ve Faaliyetleri, Öğretmen, Cilt: 10, S. 109-110, s. 27.

Kocatürk, E. (1965). İlkokul Program Taslağı Üzerine, Öğretmen, S. 201, s. 5.

Korkut, M. (1968). Orta Dereceli Okulların Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliği Hakkında Düşünceler, Öğretmen, S. 229, ss. 30-31.

Tekışık, H. H. (1965). Yeni İlkokul program Taslağının Özellikleri, Öğretmen, Cilt: 18, S. 202, s. 8.

Öğretmen. (1970). Millî Eğitim Bakanlığı Metot ve Organizasyon Biriminin Kurulması, Sayı: 258, ss. 14-16.

Özel Ulusal Gazete Kaynakları

Tercüman Gazetesi

Tercüman Gazetesi, 19 Haziran 1960, Milli Eğitim Komisyonu Raporu Neşredilecek, ss. 1-5.

Tercüman Gazetesi, 12 Temmuz 1960, Milli Eğitim, s. 5.

Tercüman Gazetesi, 21 Temmuz 1960, Büyük bir eğitim seferberliğine girişilecek, ss.1-5.

Tercüman Gazetesi, 1 Ağustos 1960, Dört bin öğretmene ihtiyacımız var, s. 1.

Tercüman Gazetesi 13 Ağustos 1960, Bu Yıl da ücretli öğretmenlerden istifade edilecek, ss. 2.

Tercüman Gazetesi, 3 Eylül 1960, Eğitim Milli Raporu pek Yakında Ele Alınacak, ss. 1-5

Tercüman Gazetesi, 6 Eylül 1960, Eğitim Seferberliği Başlıyor, ss. 1-5

Tercüman Gazetesi, 8 Eylül 1960, Milli Eğitim Danışma Kurulu Dün Toplandı, s. 1.

Tercüman Gazetesi, 12 Eylül 1960, Halis Özgü, İlk Öğretim Davası, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 12 Eylül 1960, Milli Eğitimimizde Tutulan Köşe Başları, s. 2

Tercüman Gazetesi, 20 Eylül 1960, Bu Yıl 520 Bin Öğrenci İlkokula Başlayacak, s.5

Tercüman Gazetesi, 25 Eylül 1960, Ortaokul ve liselerde öğretmen ihtiyacı var, s.2.

Tercüman Gazetesi, 29 Eylül 1960, Özdağ Hazırladığı gerekçede eğitim davamızın başka türlü halledilemeyeceğini belirtiyor, ss. 1-5.

Tercüman, 30 Eylül 1960, Öğretmenlere ek tahsisat için bir kanun tasarısı hazırlandı, ss. 1-5.

Tercüman Gazetesi, 2 Ekim 1960, Eğitim Seferberliği Başladı, s. 5.

Tercüman Gazetesi, 6 Kasım 1960, Ülkü Birliği Hakkındaki Tasarısı M.B. Komitesinde, ss. 1-5.

Tercüman Gazetesi, 11 Temmuz 1961, Anayasa Referandumunda Belli Olan Neticeler 6 Milyon Evet 3 Milyon Hayır, s. 1.

Tercüman Gazetesi, 12 Temmuz 1961, CHP Neticeden memnun Değil, s. 1.

Tercüman Gazetesi, 2 Eylül 1961, Sınıf geçme Usullerinde Değişiklik Yapılacak, ss. 1-5

Tercüman Gazetesi, 10 Ocak 1961, İlköğretim Kanunu Esasları Açıklandı, ss. 1-5.

Tercüman Gazetesi, 23 Eylül 1961, Okullara Bu Yıl Vekil Öğretmenlik İçin 1200 Müracaat Yapıldı, s. 2

Tercüman Gazetesi, 1 Ocak 1962, M. Eğitim Şurası Yakında Toplanıyor, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 7 Ocak 1962, Lise Yerine meslek Okulları Açılacak, s. 5.

Tercüman Gazetesi, 23 Ocak 1962, Kör Çocuklar İçinde özel Sınıf Açılacak, s. 2

Tercüman Gazetesi, 17 Haziran 1962, Geri Zekalı Çocuklar da Tahsisat Bekliyor, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 2 Ağustos 1963, Öğretim Sistemi Değiştiriliyor, ss. 1-5.

Tercüman Gazetesi, 5 Ağustos 1963, Eğitimde Gerçeğe Doğru, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 17 Ağustos 1963, Öğretmen Okulları, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 22 Ağustos 1963, Öğretmenlerin Hakkı Korunacak, ss. 1-5?.

Tercüman Gazetesi, 19 Eylül 1963, Öğretmenlere Ek Ders ücretinin Artmasını Komisyon Kabul Etti, ss. 1-5.

Alp A. R., Tercüman Gazetesi, 20 Eylül 1963, Öğretmenin Huzuru, ss. 1-5.

Tercüman Gazetesi, 14 Eylül 1964, Borçlu Sınıf Geçmeler Tembelliğe Neden Olmuş, ss. 1-7

Tercüman Gazetesi, 19 Eylül 1964, İmam ve Hatip Okulları için Yeni Program Hazırlandı, s. 7.

Tercüman Gazetesi, 24 Eylül 1964, Bu Yıl 265 Bin Öğrenci Sınıfta Kaldı, s. 1.

Tercüman Gazetesi, 19 Ekim 1964, Kurultay Çoğunluğu İnönü'nün karşı koymasına, Öktem'in Yalvarmasına Rağmen 1 Dersten Kalanların Üst Sınıfa Devamı İçin karar Aldı, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 22 Ekim 1964, Danıştay Borçlu Öğrenciler İçin Bu Hafta Bir Karar Verecek, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 24 Ekim 1964, Tek Dersten Borçlu Geçen Öğrenciler Bir üst Sınıfa Devam Edemeyecek, ss. 1-7.

Ali Rıza Alp, Tercüman Gazetesi, 12 Şubat 1965, İlkokulların Yeni Bir Problemi, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 24 Şubat 1965, Bilgehan Öğretmenlere Hizmet Şerefli Görevdir Dedi, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 9 Nisan 1965, Eğitimde Din desteğinden kuvvet almaya mecburuz, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 5 Haziran 1965, Okullarda Randıman Düşüklüğü Meselesi, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 28 Eylül 1965, Tek Ders işi Dün de Halledilemedi, ss.1-7.

Tercüman Gazetesi, 29 Eylül 1965, Tek Dersten Geçme Reddedildi, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 30 Eylül 1965, Ürgüplü Tek Ders İşİ Bakanlar kurulunda Halledilebilir Dedi, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 4 Ekim 1965, Bakan Tek Ders için Bugün Karar Verecek, ss. 1-7.

Ali Rıza Alp, Tercüman Gazetesi, 23 Ekim 1965, İstanbul İlkokul Öğretmenleri Sendikası, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 28 Şubat 1966, Personel Kanunu Yarın Yürürlüğe Giriyor, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 29 Mayıs 1963, Okullarda Yıkıcı Bazı Kitaplar Var, ss. 1-5.

Tercüman Gazetesi, 21 Haziran 1967, Milli Eğitim Bakanı: Liselere Din Dersi Konulacak, s. 1.

Tercüman Gazetesi, 21 Nisan 1967, Orta ve Liselere Mecburi Din Dersi Konması İstendi, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 19 Mayıs 1967, Liselerde Din Dersi, 2

Tercüman Gazetesi, 24 Mayıs 1967, Din Dersleri Konusunda Rapor Hazırlanıyor, s. 1.

Ali Rıza Alp, Tercüman Gazetesi, 23 Aralık 1967, Okullarda not Baremi ve Sömestr Tatili Meselesi, s. 2.

Ali Rıza Alp, Tercüman Gazetesi, 27 Ocak 1967, Ortaöğretimde Not Bareminin Felaketleri, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 5 Mart 1968, İlköğretim Davası 1972’de Halledilecek, s. 1.

Tercüman Gazetesi, 16 Şubat 1968, Sınıf Geçme Yönetmeliği Okullara Tebliğ Edildi, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 10 Mayıs 1969, Vaadedilen Eğitim Şurası Neden Toplanmıyor s. 2.

Tercüman Gazetesi, 24 Temmuz 1969, İlkokul Öğretmenlerinin Yer Değiştirme ve Becayış Yönetmeliği Yürürlüğe Girdi, ss. 1-7.

Tercüman Gazetesi, 4 Ekim 1969, İlköğretimin Dertleri, s. 2.

Tercüman Gazetesi, 16 Kasım 1969, Öğretmenlerle ilgili Kanun Tasarıları Meclise Sevk Edilecek, ss.1-7.

Tercüman Gazetesi, 21Ağustos 1970, s. 1, İlkokul Öğretmenleri Beş yıl Süreyle Askere Alınmayacak.

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1960, Eğitim Milli Komisyonu Raporu Teksir Edildi, s. 1.

(Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1960, Nadir Nadi, Kültür Seferberliği Gerekıyor, ss. 1-3.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1960, Ortaokullar için 3.541 Öğretmen İhtiyaç Lazım, s. 5.

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Eylül 1960, Eğitim Planı Hazırlayacak Olan Komisyon Toplanıyor, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1960, Org. Gürsel’in Komisyondan Talep Ettiği Üç Şey, ss. 1-5

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1960, İlköğretim Davası, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Eylül 1960, Eğitim Milli Komisyonu Çalışmalarını Tamamladı, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1960, Yedek Subay Kanunu Dün Resmen Açıklandı, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ekim 1960, Öğretmenlik Yapacak Yedek Subaylarla İlgili Toplantı, s. 3.

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Kasım 1960, Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği, ss. 1-3.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kasım 1960, Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Kuruluyor, ss. 1-5

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Aralık 1960, Türkiye'deki Yetişkinlerin Eğitimi, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Aralık 1960, Eğitim Enstitüleri ile İlgili Bir Kanun Tasarısı Hazırlanıyor, s. 5

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Şubat 1961, Millî Eğitim Şûrası Bu Sabah Ankara'da Çalışmalarına Başlıyor, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mart 1961, Mehmet Emin Çavlı, Milli Eğitim Islahatı, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi 23 Nisan 1961, Milli Eğitim Davasının halli uzun Vadeli Bir Plana Bırakılıyor, s. 5-1?

Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1961, İlkokul Öğretmenliği Cazip Hale Sokuluyor, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 1961, Semih N. Tansu, Milli Eğitim Seferberliği, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1961, Cemal Gürsel AP'nin Tutumu Hakkında Ragıp Gümüşpalaya Sert Bir İhtar mektubu Yolladı, s. 1

Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ağustos 1961, Öğretmenlerle İlgili İntibak Kanunu Acele Olarak Çıkarılacak, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1961, İkinci Cumhuriyetin İlk Seçimleri Dün Yapıldı, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1961, Milletvekili Seçimi Oy Tasnifi, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Aralık 1961, Ortaöğretim Yaşına Gelmiş Okutulmayan Çocuk Sayısı 5 Milyon, s. 5.

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1962, Otuz Bin Öğretmen İçin Kadro Hazırlayan Tasarı Mecliste, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1962, Öğretmenlerin İntibak Tasarısı Komisyonunda Kabul Edildi, ss. 1- 5.

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Aralık 1962, Eğitim Şurasına Sevk Edilecek olan Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat Kanunu Hazır, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1963, İllerde Öğrencileri Okullara Yöneltilme Komiteleri Kurulacak, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1963, Kurs Gören Lise Mezunları İlkokul Öğretmeni Olacak, s.1.

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1963, Öktem Eğitim Görüşünü Açıkladı, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1963, İlkokullara Devam Eden Çocukların Sayısı 33,254 Artı, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1963, Klasik Ortaöğretim Sisteminden Teknik Öğretime Geçiliyor, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1963, Bugünkü Öğretmen Yetiştirme Sistemi Yetersiz, 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1963, Öğretmenlerin İntibakı Devlet personel Kanunu çıkarsa Halledilecek, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ağustos 1963, Bugünkü Din Eğitimi Türkiye'nin Geleceği İçin Büyük Tehlikedir, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1963, Öktem Din Eğitimi Yapan Okullarla İlgili Dün Mecliste İzahat Verdi, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 18 Eylül 1963, Öğretmenlerin Ödenekleri 1964 Yılında Halledilecek, ss. 1-5.

Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ekim 1963, Öğretmenlerin Ek Ders Ücreti Kanun Tasarısı Meclise Sevk Edildi, 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 19 Kasım 1963, Adalet Partisi'nin Çoğunlukla Kazandığı Mahalli Seçimler Hadiseli Geçti, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1964, Öğretmenler Bir Sendika Kuruyor, ss. 1-7

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Şubat 1964, Öğretmenlerin Ek Ders Ücretlerine Dair Kanun kabul Edildi, ss. 1-7

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Mart 1964, Eğitim Ödeneği Dün Komisyonunda kabul Edildi, s. 1.

Tütengil, C. O. Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1964, Öğretmen Yetiştirme Meselemiz, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1964, 250 Bin ilkokul mezunu Bu Yıl Açıkta kalacak, ss. 1-7?

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Eylül 1964, Öğretim Yılına Bu Yıl da Okul ve Öğretmen Yokluğundan Sıkıntı içinde Giriyoruz, s. 5.

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1964, Türkiye’de 25, 562 İlkokul Var, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ocak 1965, Kalkınma Hedefleri ve Eğitimin Planlanması, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ocak 1965, Öktem Din Eğitime İlgili Gösterilmedi Dedi, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 2 Şubat 1965, Milli Eğitim Bakanının Verdiği Söz, s. 2.

Candoğan, Ş. Cumhuriyet Gazetesi, 10 Haziran 1965, Öğretmenler ve İntibak Kanunu, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1965, Borçlu Sınıf Geçilebilecek, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1965, Öğretmenler Sendikası Kuruluyor, s. 4.

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1965, Tek Dersten Kalanlar yarın Sınava Giriyor, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1966, Öğretmen Sendikasına Politika Sokulamaz, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1965, Tek Dersten borçlu Geçmede Eski Usul Uygulanacak, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 18 Nisan 1966, Öğretmenler Dün Sınıf Tüzüklerinden Şikâyet Etti, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1966, Öğretmenler Sınıflandırıldı, ss. 1-7.

Mevlüt Yılmaz, Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ağustos 1966, Öğretmenler Sendikası, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1967, İlk Öğretmen Okullarının Öğrenim Süreleri Değiştirildi, s. 1-7.

Ali Mert, Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1967, Karma Sendikada ilkokul Öğretmenleri, s. 5.

Muhlis Yücel, Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1967, Milli Eğitim ve Problemleri, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1967, Politika Öğretmenleri Bölmekten Vazgeçmeli, s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Kasım 1967, Öğretmen Kuruluşları Sunay ve Demirel'e Telgraf Çektiler, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi 11 Kasım 1967, Öğretmenler Demirel'in Acil Olarak Müdahalesini İstediler, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ocak 1968, Yeni Yönetmeliği Protesto İçin 7 Bin öğrenci Derslere Girmiyor, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1968, Dersleri Boykot Eden Öğrenciler Bugün Sessiz Yürüyüş Yapacak, s. 5.

Fakir Baykurt, Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1968, Yönetmelik Kördüğümü, s. 2

Salim Kara, Cumhuriyet Gazetesi, 3 Eylül 1968, Devrimci Eğitim Şurası ve TÖS, s. 2.

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Eylül 1968, İlkokullar Bugün Öğretime Başlayacak, s. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1969, Türkiye Öğretmen Dernekleri Federasyonu Feshedildi, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Haziran 1969, s. 5 Milli Eğitim Şurasının Toplanması İstendi

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1969, Ortaokul ve Liselerde İkili Öğretim, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 7 Kasım 1969, Sınıflardaki Kalabalık Yüzünden Başarı Seviyesi Düşüyor, s. 5.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Aralık 1969, Bakan Boykotçu Öğretmenlerin Cezalandırılacağını Bildirdi, s. 7.

Fakir, Baykurt, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1970, Öğretmenlerin Birleşme Kurultayı, s. 2

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1970, TÖS ve İLK-SEN'in Birleşme Toplantısı Bugün, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1970, Eğitimde Sistem Değişiyor, ss. 1-7.

Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ağustos 1970, TÖS ve İLK-SEN Birleşme İçin Anlaşamadı, ss. 1-7.

Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi, 7 Eylül 1960, Eğitim Planına Göre En kıymetli Servet: İnsan, s. 1.

Hürriyet Gazetesi, 7 Eylül 1960, Eğitim Danışma Kurulunun Çalışmaları, s.5.

Hürriyet Gazetesi, 24 Eylül 1960, Bilen Bilmeyene Okuma Öğretecek, s. 1.

Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 1960, Yedek Subay, ss. 1-5.

Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 1960, Ülkü ve Kültür Kurumlarını Tek idarede toplayacak teklif Yapıldı, ss. 1-5.

Hürriyet Gazetesi, 22 Kasım 1960, Öğretmen Kadrosu Tamamlandı Sınıflar İhtiyaca Kâfi Gelmiyor, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 6 Aralık 1960, Doğuda Gerçek Eğitim İçin Bölge Okulları Şart, ss. 1-5.

Hürriyet Gazetesi, 10 Aralık 1960, Ayda 12 Bin Kişiye Okuma Öğretiliyor, s.5.

Hürriyet Gazetesi, 2 Aralık 1960, Bayraktan ve Atatürk'ten Habersiz Köylüler de Var, s. 5.

Hürriyet Gazetesi, 12 Aralık 1960, Bölge Okullarının Kurulması ve Genişletilmesi İçin Plan Hazır, ss. 1-5

Hürriyet Gazetesi; 20 Aralık 1960, Geniş bir eğitim teşkilatı kuruldu, ss.1, 5.

Hürriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1961, Bazı Ortaokullarda Barakada çalışacak, s.2

Hürriyet Gazetesi, 9 Ocak 1961, İlkokulu Bitirememiş Çocuk Kalmayacak, ss. 1-5.

Hürriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1961, Kurs Açılarak Yeni Öğretmen Yetiştirilecek, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1961, Türk Milleti Asaletini Gösterdi, s. 1.

Hürriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1961, Ortaokul Mezunları İçin Öğretmenlik Kursu Açıldı, s. 2

Hürriyet Gazetesi, 7 Eylül 1961, Arzu Eden Yd. Subay Öğretmen Asil Öğretmen Olarak Çalışabilecek, ss. 1-5

Hürriyet Gazetesi, 12 Ekim 1961'a, Bazı Okullarda Öğrenciler Dersi Ayakta Dinledi, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 12 Ekim 1961b, Orta öğretimde Sınıflar Normalin Üstünde Dolu, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 21 Kasım 1961, Millî Eğitim Şûrası Şubat'ta Toplanacak, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 4 Ocak 1962, Eğitim Şurası Programı teksir edilerek dağıtıldı, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 10 Nisan 1963, Öğretmen Tayinleri Yeni Esasa Bağlandı, ss. 1-7.

Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1962, İlkokul Öğretmenlerinin Tayin Yönetmeliği Değişti, s. 2

Hürriyet Gazetesi, 10 Eylül 1962, 1963-1964 Ders Yılı için 66 İlkokul Binası Yapılacak, s. 2

Hürriyet Gazetesi, 11 Eylül 1962, Öğretmenlerin Ek Ders Ücretleri 15 Lira Oluyor, s. 7.

Hürriyet Gazetesi, 2 Aralık 1962, Öğretmenlerin İntibak Kanunu Çıkarılamadı, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1962, Milli Eğitim Şurası'nın Gündeminde 16 Rapor var, ss. 1-2?

Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 1962, İlkokullar için yeni müfredat programı yapıldı, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1963, Bu Yıl Liselerde Başarı Nispeti Yüzde 10'a Düştü, s. 2

Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1963, Öğretmenlerin istikbali Teminat Altına Alınacak, ss. 1-7.

Hürriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1963, Ortaokul ve Liselerde Sözlü imtihanlar kalkıyor, ss. 1-7.

Hürriyet Gazetesi, 12 Kasım 1963, Ortaöğretimde Büyük Bir Islahat Lazım, ss. 1-7.

Hürriyet Gazetesi, 5 Mayıs 1964, Ortaöğretime İmtihanla Öğrenci Alınacak, ss. 1-7.

Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 1961, Bazı İlkokullar Bu Yıl da Barakalarda Çalışıyor, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 19 Eylül 1965, Tek Dersten Kalanlar İçin Bir Çare Aranıyor, s. 1.

Hürriyet Gazetesi, 26 Eylül 1965, Milli Eğitim Bakanı Tek Ders işini Halletmeye Karar Verdi, ss. 1- 9.

Hürriyet Gazetesi, 29 Eylül 1965, Talim Terbiye Borçlu Sınıf Geçmeyi İkinci Defa Reddetti, ss. 1-7.

Hürriyet Gazetesi, 2 Ocak 1966, İlkokulu Bitirenlerin yarısı Tahsil Yapmıyor, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 23 Haziran 1966, 90 Bin İlkokul Öğretmeni Federasyon Halinde Toplandı, s. 2.

Hürriyet Gazetesi, 19 Nisan 1967, Önümüzdeki Yıl Üçlü Öğretime Gidilmemesi İçin Çalışılıyor, s. 2

Hürriyet Gazetesi, 24 Ocak 1968, Gürültüler Koparan Yönetmelik, s. 1.

Hürriyet Gazetesi, 16 Şubat 1968, Sınıf Geçme ve imtihan Yönetmeliği Esaslarını Bakanlık Açıkladı, s. 1-7.

Hürriyet Gazetesi, 17Aralık 1969, s. 1. Öğretmen Boykotu Bütün Yurtta Tuttu.

Hürriyet Gazetesi, 3 Eylül 1970, Öğretim Sistemi A'dan Z'ye Değişecek, ss. 1-9

Ulus Gazetesi

Yeni Ulus Gazetesi, 19 Temmuz 1954 Bülent Ecevit, Nefessiz Kalan Köy Öğretmenleri, s. 3.

Ulus Gazetesi, 4 Kasım 1959, Bülent Ecevit, Eğitimde Verim Neden Düşüyor, ss. 1-3.

Ulus Gazetesi, 10 Aralık 1959, Bülent Ecevit, Özleyiş, ss. 1-5.

Ulus Gazetesi, 5 Ağustos 1960, Bülent Ecevit, Öğretmen İhtiyacını Karşılamanın Bir Yolu, ss. 1-3.

Ulus Gazetesi, 7 Ekim 1960, Bülent Ecevit, Vatandaş oku, , ss.1-3

Ulus Gazetesi, 5 Kasım 1960, Ülkü ve Kültür Birliği Nedir, ss. 1-2.

Milliyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi, 5 Haziran 1960, Milli Eğitimde Reform Yapılacak, ss.1-5.

Milliyet Gazetesi, 12 Temmuz 1960, Hükümet Programı Açıklandı, ss. 1-5.

Milliyet Gazetesi, 1 Ağustos 1960, Cehalete karşı Savaşa Girişildi, ss. 1-5.

Milliyet Gazetesi, 13 Ağustos 1960, Merkez Planlama Tasarısı Bakanlar Kuruluna Verildi, ss. 1-5.

Milliyet Gazetesi, 6 Eylül 1960, Eğitim Kurulu Dün Toplandı, ss. 1-5.

Milliyet Gazetesi, 10 Eylül 1960, Milli Eğitimde Demokrasi Ruhu Hâkim Olacak, 1.

Milliyet Gazetesi, 16 Eylül 1960, Yedek Subay kanununda müktesep Hak tanınıyor, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1960, Başbakanlıkta İkinci Müsteşarlık İhdas Edildi, s. 4.

Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1960, 12 Bin Lise Mezunu Yarım Şubelerine Celp ediliyor, s. 1

Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1960, Mektupla Ders Öğretilecek, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 9 Aralık 1960, Mektupla Teknik Öğretim Ocak Ayında Başlayacak, s. 3.

Milliyet Gazetesi, 13 Aralık 1960, Mektupla Teknik Öğretim Merkezi Kayıtlara Başladı, s. 2.

Milliyet Gazetesi, 29 Aralık, 1960, Planlama dairesi için çalışma başladı, s. 3

Milliyet Gazetesi, 9 Kasım 1960, Ülkü ve Kültür Birliği ile ilgili hazırlık tamamlandı, 1.

Milliyet Gazetesi, 11 Kasım 1960, Ülkü ve Kültür Birliği, s. 1-5.

Milliyet Gazetesi, 30 Ocak 1961, Yeni Milli Eğitim Planı Hazırlanıyor, s. 1

Milliyet Gazetesi, 11 Temmuz 1961, CHP, Üzgün, AP ise Gizli memnun, s. 5.

Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1962, Üçlü bir koalisyon ihtimali güçlendi, 1-7.

Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1962: İnönü'nün daveti ile bağımsızlar toplantıya katıldı 1-7.

Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 1962, Hükümet programı bugün açıklanacak, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 13 Temmuz 1962, Yeni ders yılında 14 ilde deneme okulları açılacak, s 2.

Milliyet Gazetesi, 16 Kasım 1962, Beş yıllık plan bugün mecliste, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 19 Kasım 1963, Belediye ve il meclisi seçiminde AP önde, ss. 1.

Milliyet Gazetesi, 27 Kasım 1963, CKMP, hükümetten çekilme kararı verdi, 1-7.

Milliyet Gazetesi, 28 Kasım 1963, YTP koalisyondan dün çekildi, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 30 Kasım 1964, Demirel Ezici Bir Farkla Başkan Oldu, s. 1

Milliyet Gazetesi, 3 Aralık 1963, İnönü istifasını dün verdi, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 9 Aralık 1963, İnönü durum bugün belli olacak dedi, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1963, Kesin karar: CHP hükümet kurmuyor, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 10 Aralık 1963, Gümüşpalaya teklif yapıldı, 1-7.

Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 1963, Gümüşpala "hayır" dedi ve görev İnönü'ye verildi, ss. 1-7

Milliyet Gazetesi, 1 Aralık 1964, Gürsel Demireli Kabul Etti, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 24 Aralık 1964, İnönü bağımsızlarla kabineyi kuracak, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 25 Aralık 1964, İnönü azınlık hükümeti için temaslar yapıyor, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 26 Aralık 1964, İnönü yeni hükümeti dün açıklandı, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 23 Ocak 1965, Seçim kanunu meclis kabul etti, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 15 Şubat 1965, Gürsel liderleri bugün kabul edecek, ss. 1-7

Milliyet Gazetesi, 16 Şubat 1965, Başbakan tarafsız olacak, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 17 Şubat 1965, Ürgüplü'ye yeni hükümeti kurma görevi verildi, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 27 Şubat 1965, Tarafsız bir idare esas alınacak, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 5 Mart 1965, Ürgüplü Kabinesi güven oyu aldı, ss.1-7.

Nuri Kodamanlıoğlu, Milliyet Gazetesi, 25 Mart 1965, Eğitim Fakülteleri, s. 2.

Milliyet Gazetesi, 31 Mart 1965, Ağır öğrenen Çocukları İçin Özel Eğitim Okulu Açıldı, s. 2

Milliyet Gazetesi, 26 Nisan 1965, Ülkü Kültür Birliği Teklifinin İç Yüzü, s. 9.

Milliyet Gazetesi, 1 Mayıs 1965, Ahmet Hamdi Başar, Ülkü ve Kültür Birliği Hakkında, s. 9.

Ferit Alpiskender, Milliyet Gazetesi, 11 Mayıs 1965, Özel Okullar kanunu Son Şeklini Alırken, s. 2

Milliyet Gazetesi, 29 Temmuz 1965, Kalkınma Muhafazakâr Tedbirle Gerçekleşmez, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 1 Ağustos 1965, CKM Kongresinde Beklenen Sonuç Türkş Genel Başkan Oldu, ss. 1-3.

Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 1965, İlkokul Öğretmenleri Sendika Kurdu, s. 3.

Milliyet Gazetesi, 6 Ekim 1965, Tek Dersten Kalanlar 11 Ekim’de Sınava Girecek, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 10 Ekim 1965, Tek Ders Sınavı İçin Okullar Tatil, s.1.

Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1965, İnönü ortanın solu komünizmi önler, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1965, Demirel CHP ve TİP’i suçladı, s.1.

Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1965, Tek Ders İmtihanına Girenlerin Çoğu Kaldı, s. 1

Milliyet Gazetesi, 24 Eylül, 1966, Ecevit’in Demeci, s. 7.

Milliyet Gazetesi, 24 Kasım 1965, Demirel Başbakan Vaadler Gerçekleşecek, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 13 Temmuz 1969, TÖDMF Feshedildi, TÖS ile Birleşiyor, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 22 Ocak, 1967, İstifa Eden Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu Üyeleri Kültür Müsteşarlığının Baskı Yaptığını İleri Sürdüler, s. 1.?

Milliyet Gazetesi, 15 Ocak 1968, Savcı: TÖS Tek Öğretmen Sendikasıdır, ss. 1-7.

Milliyet Gazetesi, 20 Ağustos 1968, Devrimci Eğitim Şurasına Russel Temsilci Yolluyor, s. 3.

Milliyet Gazetesi, 4 Nisan 1969, Milli Eğitim bakanlığı Bin Temel Eserin Yayımına Başladı, s. 3.

Milliyet Gazetesi, 24 Temmuz 1969, Rejimi Yeren Öğretmenler Nakledilecek, ss. 1-11.

Milliyet Gazetesi, 29 Temmuz 1969, Ertem: “Öğretmene Birçok Haklar Tanınmıştır”, ss. 11.

Milliyet Gazetesi, 13 Ekim 1969, AP İktidarda, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1969, Demirel: Sonuçtan Gurur Duydum, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 4 Aralık 1969, TÖS İstanbul Şubesi Boykot kararı Aldı, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 6 Aralık 1969, Eğitim bakanı Sokak Olaylarını Tasvip Etmiyor, s. 1

Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1969, Erzurum’da Öğretmenler Boykota başladı, s. 4.

Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1969, İLK-SEN ve TÖS Boykotu Birlikte Yönetecekler, s. 1

Milliyet Gazetesi, 9.12.1969, ss. 1-11, Boykot.

Milliyet Gazetesi, 11.12.1969, ss. 1-13, 75 Bin Öğretmen Boykota Başlıyor.

Milliyet Gazetesi, 14.12.1969, ss. 1-11, Öğretmen Boykotu Yarın Başlıyor.

Milliyet Gazetesi, 16.12.1969, s. 1-11, Boykot Başladı.

Milliyet Gazetesi, 17 Aralık 1969, 3101 Öğretmen İçin Soruşturma açıldı, ss. 1-11.

Milliyet Gazetesi, 12 Şubat 1970, Bütçe Reddedildi, s.1.

Abdi İpekçi, Milliyet Gazetesi, 12 Şubat 1970, Şimdi Ne Olacak, ss. : 1-11.

Milliyet Gazetesi, 14 Şubat 1970, AP Genel kurulu Son Durumu Gözden Geçirdi ve Hükümet Çekildi, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 15 Şubat 1970, Demirel Hükümeti Kurmaya Yine Memur Edildi, s. 1

Milliyet Gazetesi, 7 Mart 1970, Kabine Açıklandı, s. 1

Milliyet Gazetesi, 16 Mart 1970, Demirel Güven Oyunu Farklı Aldı, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 13 Haziran 1970, Bedava İlkokul Kitabı Dağıtımını Başladı, s. 4

Özer Oral, Milliyet Gazetesi, 19 Ağustos 1970, Öğrencilere Bedava Verilecek İlkokuma Kitabı Çıktı, s. 3.

Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1970a, Evet! Bu Ders Yılından İtibaren Bütün İlkokullarda Alfabe Yerine İlkokuma Kitabı Okutulacaktır, s 4.

Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1970b, Alfabe Emekli Oldu Yaşasın İlkokuma, s. 4.

Milliyet Gazetesi, 28 Eylül 1970, Şura imam Hatip Konularını Ayrı Bir Toplantıda Ele Alacak, s. 9,

Milliyet Gazetesi, 28 Eylül 1970, VIII. Eğitim Şûrası Bu Sabah Toplanıyor, s. 11.

Çevrimiçi Kaynaklar

<http://www.unesco.org.tr/Pages/96/2/UNESCO>

www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album

<http://www.meb.gov.tr/>

